

DERLEMELER

—

ÇEVİRİLER

Deniz Karakurt

2024

©Deniz Karakurt

Her hakkı saklıdır.

Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.

ÇEPNİ KÖYÜ

(Gemerek – Sivas)

TARİH VE KÜLTÜR

Derleyen: Deniz Karakurt

ÇEPNİ

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak kişi: Emsalettin Temel

Çepni köyü, Sivas'ın Gemerek ilçesine bağlıdır. Nüfusu 20. yüzyıl başına kadar ağırlıklı Ermeni, kısmen de Alevilerden oluşmakta idi. Ermenilerin bu bölgeye gelişinin ilk dalgasını, 726 yılında (Hıristiyanlığın erken dönemlerinden itibaren, Anadolu'da Ermeniler arasında yaşamış marjinal bir topluluk olan) Paulikyen'lerden kaçan Ermeni köylüler, ikinci dalgasını ise 1021-1064 arasında Bizans baskılarına dayanamayan Ani, Kars ve Van bölgesinden gelen Ermenilerin meydana getirmiş olduğu kaydedilmektedir. Ancak yörede daha eski çağlarda kalma yerleşim yerleri bulunmaktadır. (Derlemeci notu: Türkiye'de idari sınıflandırma içerisinde Kasaba kavramı yer almadığı için Köy tanımlamasını kullandım. Ancak Çepni bir köyden oldukça büyük bir yerleşim yeridir. Belediyelik olduğu için Belde tabiri de tercih edilebilir.)

Kınalıkapı

Civar kayalıklardaki eski yerleşim bölgelerinin ilk yerleşikleri Hititler dönemi halklarıdır diyebiliriz. Özellikle Kınalıkapı çevresi ve arka, batı cephesi incelendiğinde oymaların ve kaya dış cephelerinin, geniş yüzeyli ve çırpma şeklinde olduğu görülür. Bu da buraların saldırılara karşı bir savunma mevzi veya sığınma mekânı olarak kullanılmasının yanı sıra, gerçek anlamda bir yerleşim alanı olduğunu da gösterir. Bu noktadan Kızılırmak yatağı ve ovası, sağlı sollu olmak üzere gözetlenebilir. Kayaların üst kısmında, büyük ihtimalle bu amaçla yapılmış siper yeri gibi oymalar vardır. Yani, yöredeki yerleşim yerlerinin stratejik olarak en hâkim noktasıdır.

Çevremizle ilgili tarihi geçmiş, günümüzdeki arkeolojik kalıntılarla olası bir varsayım çerçevesinde ortaya koyabiliyoruz. Günümüze kadar gelmiş bu kalıntıları, tarihi derinliklerde olan kültürleri, uygarlıkları, yaşam şartlarını, savaşlar ve elimizde ulaşabildiğimiz yazılı kaynakları tarayarak karşılaştırmalı analiz çerçevesinde "böyle olabilir" diyoruz.

Kayalara oyulmuş su sarnıçları

Bu sarnıçlar üst düzlüğe kayalar oyularak yapılmıştır. Burada yaşayan yerleşikler, su ihtiyaçlarını kayaları oyarak yaptıkları sarnıçlarda biriken sulardan karşılamışlardır. İlk yerleşim bölgesi olarak buranın seçilmiş olması tesadüf değildir. Buradan Kızılırmak deltası sağlı ve sollu olarak gözlenebilmektedir. Geniş bir alanın buradan gözlenebilmesi saldırılara karşı savunma kalesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu kayaların muhtelif yerlerinde yukardakilerden farklı olarak uç uca veya yan yana oymalarda var. Bunlar su sarnıcı olabileceği gibi mezarda olabilir. Yine dikkat çeken bir husus, hiçbirinde taş kapak yok; çevrede de kapak olma ihtimali olabilecek taş kütlesi de bulunmamaktadır. Dikkat edilirse oyukların ağız kısımlarında kapağın (bir ihtimal ağaç) yerleştirilmesi için karşılıklı oyma yuvalar var. Bunlar bu oymaların su sarnıcı olarak yapıldığı ve kullanıldığı varsayımını güçlendirmektedir.

Tıhrazın Dere mevkisi oyma yerleşim yerleri

Büyük odaların orta yerlerine kazılarak yapılmış geometrik oymalar vardır. Büyük ihtimalle buralar su deposu olarak ve tahılların korunması için kullanılıyordu.

İnkışla tarafındaki yerleşim alanı

Tıhrazın Dere yerleşim alanının İnkışla tarafında kaya yüzey ve içlerine değil, yüzeyin altlarına yapılmış oyma odalar mevcut. Bu bölge yüzeyde olduğu için fazla bozulmamış. Yalnız rüzgar ve yağmur sularıyla aydınlatma bacalarından inen toprak, odaları doldurmuş. Burada yapılacak özenli bir çalışma ile çok değerli ve tarihe ışık tutacak arkeolojik veriler ortaya çıkabilir. Yine bu alanda dikkati çeken bir diğer husus, oymaların Tıhrazın Deredeki gibi gelişi güzel değil, daha mimari diyebileceğimiz oval, köşeli ve düz yontmalar şeklinde yapılmış olmasıdır.

Günümüzde Çepni Kasabası

Her ne kadar kitabi tarih Anadolu'ya Türklerin gelişini 1071 olarak alsa da, bu ortalama bir tarih belirlemek amacı ile yapılmıştır. Çünkü Türkmen / Yörük göçerlerin daha önceleri Anadolu'nun ortalarına kadar geldikleri, yerleşik halkla ticaret yaptıkları bilinmektedir. Bu özünde hakimiyet taşımayan bir ilişkidir. Ticari amaçlı git-geldir.

Tarih bize gösteriyor ki, bugün adına "Çepni" dediğimiz beldemizin ilk kurucuları "Çepniler" değil ve ilk adı da "Çepni" değil. Çepni adı verilmeden önce bu beldenin bir adı vardı ve Türkçe değildi. Bundan dolayı; Çepni kasabasının tarihini iki bölüme ayırarak değerlendirmek zorundayız. Birinci bölüm; Türklerin gelişinden önceki dönem, ikinci bölüm ise, bugünkü ahalinin atalarının merkeze inerek yerleşme başlaması, yerleşiklerle göçerlerin birlikteliği yani bütünleşme döneminden günümüze kadarki süreç. Beldemizin ilk yerleşiklerinin Türkmen göçerlerin olmadığını kesinlikle biliyoruz. Kısacası bizler bu topraklara sonradan geldik. Biz göçerdik, buradakiler yerleşik. Buraya, merkeze indikçe bizde yerleşik hayata geçmeye; yerleşik hayatın unsurlarıyla bütünleşmeye başladık.

Peki, burayı ilk yurt edinenler kimlerdi? Nereden gelip buraya yerleşmişlerdi? Yaşam şekilleri, gelenek, görenekleri nasıldı? Ekonomik yapıları nasıldı? Geçimlerini nasıl sağlıyorlardı? Nereden, niçin gelmişlerdi? Elimizde bu soruların cevabını bulabildiğimiz sadece bir kaynak bulunmaktadır. Bu, araştırmacı yazar, sanat tarihçisi Mimar Dr. Zakarya Mildanoğlu'nun kasabamız üzerine yaptığı değerli çalışmaları ve önemli bilgileri içeren, "Çepni Surp Sarkis Kilisesi, Sanat Tarihi Raporu" dur.

Kayıtlarda Gemerek'te Çepni boyu Türklerinin yaşadığına ve bir varlık oluşturduğuna dair herhangi bir belgeye rastlanamamıştır. Diğer yandan Çepni'nin, Sultan Alpaslan'ın 1071'de Anadolu'ya ayak basmasıyla kurulan bir yerleşim olduğu yönündeki görüşlerin ise maddi bir temeli bulunmamaktadır. Zira bu bölgenin tarihi Milat'tan önceye, antik döneme uzanmaktadır.

Ne kadar sürdüğü bilinmemekle beraber, Türkmen göçerlerin merkeze inerek yerleşik hayata geçmesi uzun sürmemiştir. Kasaba çevresinde ki eski yerleşim kalıntılarında bunu anlıyoruz. Çevreye gelen Türkmen göçerlere ait bu yerleşim alanlarında herhangi bir kalıntı, bir harabe veya eser; yani maddi delil yoktur. Bundan da anlaşılmaktadır ki göçerler, merkezde yerleşik hayata geçmeden önce yerleştikleri alanları kendilerine otlak / mera olarak tutmuşlardır. Zaman içinde de bu bölgelerin adı o obanın veya topluluğun adıyla anılır olmuştur.

Çepni'nin Yöre (Mevki) Adları

1. Pınarbaşı	34. Kel Hasanın Çayır
2. Balık Çiftliği	35. Dimik Hamdinin Ağıl
3. Sazak	36. Yörük Deresi
4. Tıhnazın Boğaz	37. Asma Ağıl
5. Gallik	38. Deli Kızın İni
6. Kumurdu	39. Buvelek Deresi
7. Gölbez	40. Güngörmez
8. Bilalın Pınarı	41. Kızıl Eniş
9. Kınalı Kapı	42. Güllük
10. Gögesin İni	43. Ağasarıgilin Ören
11. Çağlaca	44. Mehdinin Kaya
12. Müftünün Çayır	45. Kesme Pınar
13. Çul Yırtan	46. Sincan
14. Cemilin Ağıl	47. Tilkipoğuz
15. Eyvazın Bağı	48. Cafarın Dölek
16. Hezen Deresi	49. Cafarın Dere
17. Abdal Yolu	50. Müftünün Değirmeni
18. Kanlıoğlanın Ağıl	51. Dervişin Değirmeni
19. Delibayır	52. Mezarlık
20. Tülek Yurdu	53. Küçük Kızın Ağıl
21. Yılanlı	54. Hasibin ağıl
22. Güllüoğlunun Dere	55. Dürme Pınar
23. Ağacatepe	56. Cindarın Damı
24. Kuştepesi	57. Kamışın Dere
25. Damlapınar	58. Yedi Dağ
26. Benzinlik (Erdal'lar)	59. İncebel
27. Hatemin Değirmeni	60. Kuşburnu Pınarı
28. İsmayilin ve Hidayetin Değirmeni	61. Yüce
29. Asımın Benzinliği	62. Ağa Dere
30. Derindere	63. Heblem Taşı
31. Hidayetin Değirmeni	64. Musafendinin Ağıl
32. Cafarın Dere	65. Tek Mezar
33. Yürüal (Yürü Ali)	66. Kara Osmanın Damı

Kasabada Eğitim

Çepni halkı eğitime çok önem vermiştir. Çepni Belediye Başkanı olan Halil Tataroğlu'nun dedesi Kızıl Sakallı Müftü Sadık Efendinin eğitim için Mısır'a, (Kahire) gitmesi, El-Ehzer Üniversitesi'nde ilahiyat okuması; belde de belli bir bilgi birikiminin olduğunu gösterir. Bu ve benzeri şahsiyetlerin köydeki okuma – yazma ya katkısı oldukça fazladır. Özellikle 1950'lerden sonra aileler kız veya erkek olsun çocuklarının eğitimi için her türlü çabayı göstermiştir. Resmi olarak ilkmektebin yapılış tarihi 25 Ekim 1928 yılı olarak görülmektedir.

1967 – 1968 öğretim yılında Çepni Ortaokulu olarak tek katlı olarak inşa edilmiştir. 1979' da lise açılmıştır.

Öğrenci Kütük (kayıt) defterinde ilk öğrencinin Hacı Osman Efendi'ye (Hacı Osman Toker) olduğu görülmektedir. Hacı Osman Efendi 29 nolu diploma (şahadetname) ile 1933 yılında okuldan mezun olmuştur. Yine kayıtlarda ilköğretim başlayan ilk kız öğrencinin Şefika Hanım (Şefika İmren – Körpınar) olduğu görülmektedir. Okul 1942'ye kadar kız öğrenci mezun vermemiş, ilk diploma alan kız öğrenci Mahmud (ağa) kızı Leman Altay olmuştur. Yine "Şahadetname" kayıtlarına göre, 1944 yılında Hafide Tataroğlu, 1947'de Şerife (Şerfatin) Temel, 1948'de Şemsi Çetin ve Nazife Özbek, 1949'da Rukiye Yücel mezun olmuştur. 1950'de sekiz kız öğrenci mezun olmuş ve her yıl bu sayı artmıştır.

Kız öğrencilerin 1950'lere kadar nerdeyse yok denecek kadar az olmasının nedeni, köyün ana geçim kaynağının çiftçilik, ağırlık olarak hayvancılık olmasıdır. Bu zaman diliminde hemen hemen her ailenin koyun sürüsü (küçükbaş hayvanları) ve sığır gibi büyükbaş hayvanları vardır. Özellikle küçükbaş hayvanların yılın tamamında bakıma tabi olmalarından dolayı (yaylaya çıkma gibi) kız çocukları okula gönderilmemiştir. Hayvancılığın, yöresel ifadeyle davarcılık – yaylacılığın azalmasına paralel olarak kız çocuklarının okula gönderilmelerinde artış olduğu görülür. Elbette kızların okullu olmalarındaki artışta, köyümüzün değerli öğretmenlerinin katkısı büyüktür. Ayrıca Ali Özalp (1924 – 2010) öğretmenimiz ev ev dolaşarak, özellikle de kız çocuklarının okutulması için çalışmıştır.

Fransız Koleji

Halk arasında bu okulun adı "Fransız Koleji" olarak geçer. Öğretmen Ali Özalp'ın evinin olduğu yerde yapılmış olan bu okulun yapılış tarihi tam bilinmemektedir. Okula giden Müslüman Çepnili'lerin anlattıklarından ve yaşlarından yola çıkarak yaklaşık 1850 yıllarından sonra yapılmış olabileceği varsayılabilir. Okulun günümüzde bu isimle anılması, diğer taraftan aynı yıllar içinde yapılmış olan Ermeni Surp Sarkis Kilisesi; belki iki ayrı yapılanma gibi görülebilir. Okul bir Türk – Müslüman okulu değildir fakat bazı Türk-Müslüman ailelerde çocuklarının eğitimini düşünerek bu okullara göndermişlerdir. Bunun sebebi de beldede henüz bir Osmanlı eğitim kuruluşunun olmamasıdır. Okulda eğitim dilinin ne olduğunu kesin bilmemekle beraber, Türkçe – Ermenice, yabancı dil olarak da Fransızca öğretildiği olasıdır. Yabancı dil olarak Fransızcanın öğretilmesinden dolayıdır ki "Fransız Koleji" denmiştir.

Bahsi geçen dönemde; Yozgat ve Kayseri çevresinde azınlıkların ihtiyacını karşılayacak kurumların organizasyonunu ağırlık olarak Amerika destekli kuruluşlar yapmaktadır. Okulun yapılması ile kilisenin yapılması 17. Yüzyılın ortalarında Anadolu'da başlatılan misyonerlik faaliyetlerinin birer halkasıdır. Anadolu'nun diğer beldelerinde olduğu gibi Çepni Köyünde de Fransızca dilinde bir okulun açılıp eğitim faaliyetleri yürütmesinin arka planı anlaşılacağı gibi basit ve masumane bir okul açma, çocuklara okuma-yazma öğretme olayından öte; bir İmparatorluğun parçalanması, paylaşılması ve hatta kurucu unsur Türklerin "Şark meselesi" olarak da ifade edilen Orta Asya steplerine, geldikleri yere sürülmesi planının küçük bir tertibi olmaktan başka bir şey değildir. Başka bir ifade ile bu misyoner faaliyetlerin amacı Hristiyanlık propagandasından öte, Anadolu'da yaşayan Ermeni, Yahudi, Rum gibi gayri Müslümleri kontrollü bir şekilde organize ederek Osmanlının parçalanmasını gerçekleştirmektir.

Köyümüzde açılan bu okulda Ermeni veya Hristiyanların yanı sıra Müslüman Türkler de eğitim görürler, isimleri bilinmektedir. Ne yazık ki bu kolejle ilgili elimizde herhangi bir resmî belge vb. bulunmamaktadır. Söylentilere göre seferberlikte okulun bütün resmi kayıtları yok edilmiştir. Bu nasıl olmuştur; okulun idarecileri geride kayıt bırakmamak için mi yok etmiş veya götürmüşler yoksa okulla birlikte belgelerde mi yok edilmiştir. Her ikisi de olabilir. Bu sonuçla ilgili bugün elimizde bir kayıt yoktur. Hatta Şarkışla kayıtlarında ve devlet kurumların da bir kayda, belgeye ulaşılamamıştır.

Kasabada bir uçak... Eğitimle cehaletin savaşı.

Ağaca Tepe mevkesine, harman yerine bir uçak iner. Yıl 1956. Bütün kasabalı gider görmeye. İlk defa uçağı bu kadar yakından görecektir. Bu uçağı getiren pilot kasabalıdır. İsmi, Halil Temel. Namı ile Binbaşı. Askeri pilot. Okumuş askeri pilot olmuş bir delikanlı. Kasabalı için bir gurur değil de nedir? Kasabanın belediye başkanı başta olmak üzere ağaların gururla karşılamaları gerekmez mi? Ne yazık ki hikâyeye böyle devam etmez. Zamanın Demokrat Partili belediye başkanı Ankara'ya şikâyet eder bu genç pilotu... Suçu, devletin uçağını harman yerine indirmesi. Her hikâyenin bir çirkin kahramanı(!) olur. Bu hikâyenin çirkin kahramanı, devrin belediye başkanı herhangi biri olarak mezarlıkta yerini almıştır. Ama Pilot Halil Temel, "Binbaşı" olarak Çepni'nin onur sayfasında tarihi yerini ebediyen almıştır.

Heykeltraş Haluk Rıza Şimşek

Heykeltraş olarak ödülleri almış, kendi stilini geliştirerek Türkiye heykel sanat tarihine imza atmış heykeltraş Haluk Rıza Şafak. Düşüncelerini ağaç dallarını, ağaç köklerini işleyerek anlatmıştır. Başka bir ifadeyle kurumuş ağaca, oduna can vermiştir.

Heykeltraş Ahmet Uludağ

Ahmet Uludağ, diğerleri gibi bir kasabalı, çiftçi... Hiç bir sanat dalında eğitim almamış fakat o dünyaya heykeltraş olarak gelmiş. Düşlerini, düşüncelerini taşa işleyerek anlatıyor.

Çepni Gücü Yem Sanayi; Bir Köyün Hikayesi...

Kasabanın sanayi dalında da girişimleri olmuştur. Yurt dışında çalışan işçilerin kurdukları Çepni Gücü Yem Sanayi 1980'lerde üretime başlamıştır. Makinaları yurt dışından getirilen bu girişim, finans denkleştirmelerinde çıkan sorunlar ve yönetim aksaklıkları sonucu el değiştirmiştir. Bugün, kasabasının bu yatırımda hiçbir hissesi kalmamıştır. Kendi alın teri, emeği ile kurduğu, birikimlerini Çepni sevdası ile aktardığı Yem Fabrikası yönetimi ve üretimi üzerinde herhangi bir yaptırımını, söz hakkı yoktur.

Evet, Anadolu'da küçük bir kasabanın bu girişimini bugün, basit bir anı, olağan bir olay gibi üç veya dört kelimeyle ifade edilse de öyle basite indirgenecek, birkaç kelimeyle, cümleyle geçitirilecek bir vakıya değildir. Bağlı bulunduğu ili bile tanımayan, ülkenin başkentine hiç ayak basmamış, hayatında deniz kenarında tatil yapmak değil bir otelde dahi konaklamamış ayağı çarıklı, eli nasırlı insanlar Avrupa'ya geliyor; dil yok, her şey ama her şey kendisine yabancı, çalışıyor; kendini, geride bıraktıklarını besliyor ve köyümde de bir şeyler yapayım diyor.

1972'lerde Almanya'nın Wuppertal kentinde yaşayan Çepnililer böyle bir yatırımı tartışmaya başlarlar. (Derlemeci notu: Almanya'nın Wuppertal şehrine Çepni'lilerin kalabalık olması nedeniyle Küçük Çepni denmektedir. Bilgiyi veren: Nurettin Aydoğan) Kendi aralarında bir komite oluştururlar. Komiteler çok çaba gösterir. Her tarafa gidilir, insanlara proje anlatılır. Karşı çıkanlar, olmaz diyenler olur. Ama bu bir avuç insan yılmaz. Projenin kasaba ayağı içinde çalışır ve bazılarını bu iş için görevlendirirler. İşlerin organizesi için kurulan oluşumda her ne kadar Ali Özalp başkan olsa da işin öncülüğünü Sadık Yücel üstlenir. Konuşmalar, görüşmeler sonucu karar verilmiştir; Çepni'ye bir yem sanayi kurulacaktır. Artık işi resmiyete dökmek gerekmektedir. Sonuçta, Çepni Gücü Yem Sanayii Ve Besicilik A.Ş. olarak 08.08.1975 tarihinde ticaret siciline kaydolun şirket kurulur ve hisse senetleri karşılığı para toplanmaya başlanır. 1972 yılında başlayan çalışmalar, şirketin kuruluşu derken yurt dışında da oluşturulan komiteler Avrupa'da nerde bir Çepnili var ev ev ziyaret ederler; fabrikaya ortak ederler. 1977'de büyük bir heyecan ve coşkuyla fabrikanın temeli atılır. Şirket Gemerek-Çepni karayolunun Bucak mevkiinde kurduğu yem fabrikası 1982 yılı başında üretime geçmiştir. Açılan fabrika, makine ve ürettiği yem kalitesi olarak çevrenin en iyilerinden biridir. Üretime geçtikten sonra pazar sorunu olmadığı gibi talepleri karşılayamaz olmuştur. Her türlü küçükbaş ve büyükbaş hayvan yemi üreten fabrikada 15 işçi çalışmaktadır. Çepni Belediyesinin ortaklığı yanısıra yurt dışındaki işçilerden 481 ortağı bulunmaktadır.

Yıl 1991- 1992. Fabrika müdürü Maraşlıdır. Söylenti üzerine ortaklardan H.Ö. ve S.Y. fabrikaya gider... Fabrikanın muhasebecisi ile ilgili zimmete geçirilen büyük bir meblağ vardır. Müdür Ankara'dan müfettiş ister. Fakat müfettiş gelmez (engellendiği ifade edildi). Sonuçta bu olayın üstü bir şekilde kapatılır, zimmete geçen para tahsil edilmez. Olay ortaklar tarafından duyulunca büyük tepkiye neden olur. En kötüsü de güven sarsılır. Ortaklar "bizim çalışıp, borçlanarak gönderdiğimiz paraları oradakiler yiyor" şüphesi üzerine fabrikanın hisse katılım artırımına ortaklar yanaşmaz ve işletme zor durumuna düşer. Neticede fabrika ya kapanacak ya da satılacaktır.

Devlet adına ortaklık payı olan Tarım Kredi Kooperatifleri gerekli duyulan kredi ödemesini yaparak ortaklık payını yükseltir ve fabrikanın idaresini eline alır. Bu süreç, ortakların sahip oldukları hisselerin tamamen erimesi ve sıfırlanmasıyla sonuçlanır.

Bugün Çepni halkının kurduğu fabrika ne yazık ki Çepnililerin değildir. (Not: Yolsuzlukla ilgili söylenenler olayın içindeki ortağın kendi ifadesidir).

Süt – Peynir işletmesi

Çepni Gücü Yem Sanayii gibi, Çepni Kalkınma Kooperatifi üyelerinin, hayvancılık yapanların ortaklaşa kurdukları peynir yapma tesislerde aynı akıbete uğradı. On bir evler dediğimiz alanda kurulan bu tesislerin kapatılmasının en önemli nedeni, hayvancılığın revaçtan düşmesi ve sorumluların çözüm arama (çevrenin sütlerini de değerlendirme gibi) yerine sorumsuzca, nemelazımcı tavırları olmuştur.

Aile Girişimciliği

Bunların dışında kasabada küçük el sanatları, bireysel ve aile girişimleri de bir dönem sosyal hayata katkı sağlamıştır. Büyük çoğunluğu bugün yok. Elli yıl önce hepsi faaliyeteydi.

Değirmenler: Dervişalin Değirmeni, Hatemlerin Değirmeni, İsmailoğlunun Değirmeni, Müftülerin Değirmeni, Hidayetin Değirmeni

Değirmencilik ekonomik açıdan kasaba için çok önemli kaynaktı. Çevre beldeler buraya kağnılarıyla, traktörleriyle buğdaylarını getirir un yaparlardı. Bu işlem talep yoğunluğundan bazen bir iki gün sürerdi. Hepsi suyun gücüyle, Pınarbaşı'nın suyu ile çalışırdı. Adları şöyleydi:

Burada değirmencilik ve değirmen yapımında usta olan Ali Usta'yı da (Karababa, ölüm 1943) rahmetle anıyoruz. Değirmenlerin, Çepnilerin yerleşik hayata geçmeye başladıklarında var oldukları büyük ihtimeldir. Değirmenler yalnız kasabanın değil, çevrenin de ihtiyacını karşılardı.

Suyun gücü ile çalışırlardı. Değirmenlerin makinalaşması ile bunlarda zaman içinde yok olmuşlardır. Kasabalılar bu değirmenleri teknolojik gelişmeye göre yenileyememiş ve sonuçta kapatmışlardır. Bugün yerleri tamamen harabe halindedir.

Hamamlar: Mahmutağın Hamamı, Dervişalin Hamamı, Alaybeyin Hamamı

Bu hamamlar zamanla yıkılmışlardır. Mahmutağın Hamamı'nın harabeleri restore edilebilecek durumdadır. Elbette hamam olarak kullanılacak durumda değil. İçerde duvarlarda Arapça dinsel yazılar mevcuttur. Bunun nedeni, yapı hamam özelliğini kaybedince veya kapatılınca okutma yeri (büyük ihtimalle kuran öğretim kursları gibi) olarak kullanılmış. Alaybeyin Hamamı'ndan geriye günümüzde hiçbir kalıntı kalmamıştır, tamamen yok olmuştur. Hamamın büyük ihtimal giriş cephesi olan ön tarafındaki çeşme durmaktadır.

Kasabada Düğün

Genelde değişmeyen, oturmuş bir düğün süreci uygulanır. Kız istemeden, gelinin yeni evine yerleşinceye kadar ki süreç şöyle gelişir: Kız, erkek tarafından dünür gidilerek istenir. Kız tarafı aile büyüklerine de danışmak için zaman ister. Birilerine; akraba ve aile büyüklerine danışılır ve karar verilir. Bu karar genellikle olumludur. Çünkü kasabada görücü usulü olmadığından dünür gitme anına kadar bazı aşamalar olmuş, iş, olayın resmiyete dökülmesine kalmıştır. Kız tarafının evet cevabından sonra yüzük merasimi nasıl yapılacak, nişan nasıl konacak, neler alınacak vs. Her iki tarafça ortaklaşa kararlaştırılır.

Düğün işlerinin sevk ve idaresi için damat tarafları toplanır ve damat tarafından biri “ sadıç” seçilir. Bu damadın samimi arkadaşı olabilir. Sağdıç evli olmak zorundadır. Düğünden bir gün önce kına gecesi yapılır ve gelinin eline, avuç içlerine kına yakılır. Genelde kaynana gelinin sağ eline, yakılan kınanın içine altın kor elleri sarılır. Kına gecesine erkekler katılmaz. Erkeklerde başka yerde kendi aralarında eğlenirler. Her iki tarafın kadınları, genç kızları kendi aralarında eğlenirler. Sabah olur. Sadıç damadı hazırlar. Damat tarafı kadınları gelin evine gider, hazırlık yaparlar. Gelin evinde bu hazırlıklar sürerken her iki tarafın büyükleri toplanıp çeyiz yazarlar. Yine iki tarafta da çalgı çalınır. Çeyiz yazma işi bitince kız tarafı damat tarafına haber göndererek hazır olduklarını bildirir. Yiğitbaşı (bayraktar) bayrağı çeker, damat ve gençlerle beraber kız evine giderler. Kız evine giderken hep bir ağızdan salavat getirilir. Kız evine giderken söylenen deyiş şöyledir.

Yazın ekerler ekini

Kışın sokerler kökünü

Hazreti Muhammed peygamber vekili

Verelim peygambere selevat

Sellelahu Muhammed

Sıra sıra söğütler

Bibirini öğütler

Askerden gelen baba yiğitler

Vereleim peygambere selevat

Sellelahu Muhammed

Dörtlükleri yiğit başı yalnız söyler, arkasından gençler tekerlemeyi (sellelahu Muhammed) söyler. Kız evinin önünde, oyunlar oynanır, halaylar çekilir. Bir taraftan da gelinin çeyizleri yüklenir. Gelin içerde hazırlanmaktadır. Baba evinden ayrılma zamanı gelmiştir. Gelin evden çıkmadan varsa erkek kardeşi yoksa babası beline kırmızı kuşak bağlar. Kırmızı kuşak ev kızının ilk evliliğinin işaretidir. Sadıç bahşiş karşılığı kapıyı açtırır. Bu anlar gelin evi için çok hüznüldür. Çünkü yetiştirdikleri kız evlatları evden ayrılmaktadır. Dualarla kız tarafı gelini sadıça ve damada teslim eder. Davul zurna eşliğinde gelin damat evine getirilir. Bu getiriliş esnasında damat ve gelin arabasının önü kesilir ve bahşiş (para veya altın) alınır. Gelin arabadan inmez. Damadın babası geline bahşiş verir ve gelinde iner. Gelin kapıdan içeri girerken kaynana küp kırar, aynı anda da damat yukardan gelinin başına çerez ve para döker.

Sonra, damadı sadıç evden alır başka yere götürür. Düğün vakti gelinceye kadar eğlenirler. Gelin ise yeni evinde kadınlarla eğlenir. Ve düğüne gidilir. Düğünde eğlence ve sonunda da takılar takılır. Düğünden sonra hep beraber damadın evine gidilir. Sadıç ve arkadaşları damadı evden alır, başka yere götürürler. Bu arada gençler damatla beraber köyün içinde dolaşarak aşağıdaki ilahiyi söylerler.

Euzubillahimineşeytaniracim,
Bismillahirrahmanirahim, amin
Lailahi oldu hayran,
Yandı ciğerim bir an, amin
Arşın gölgesin de seyran,
Olanlardan eyle bizi, amin
Girip hakkın didarını,
Alanlardan eyle bizi, amin
Girip Cennetin evini,
Görenlerden eyle bizi, amin

Bakma şu dünya haline,
Çağrışalım hak yoluna, amin
Kitabını sağ eline,
Alanlardan eyle bizi, amin
Girip cennetin evini,
Görenlerden eyle bizi, amin

Yapılan bu turdan sonra gençler damadı evine getirirler. Gelin evde damadı beklemektedir. Gençler damadı döverek, iğneleyerek gelin odasına yiterler. Sabah olur. Sadıç tarafından bir bayan damadın evine gider. Bir hafta sonra kayın valide, kayın babası ve damat gelini anne ve babasına “yol aç”ya (el öpme) götürürler. Eli boş gidilmez, baklavalara, börekler yapılır. Bu gelinin baba ocağına veda ziyaretidir. Yeni evlileri yeni günler beklemektedir artık...

Çepni’de düğünlerde çekilen bayrak sıradan bir bayrak değil sancaktı. Çok özel yapılmış, ipek dokumaydı. Yıllardır gençlerimizin düğünlerde özenle çektiği, geleneksel törenle birbirlerine teslim ettiği bu sancak, belediye başkanlarımızdan biri tarafından Gemerek J. Komutanlığına verilir. Bu sancağın tekrardan kasabaya getirilmesi gerektiğini de burada vurgulayalım. Eserler yerlerinde değerlidir ve kalmalıdır.

Yiğitbaşı – Bayraktar

Bayraktarlar adı üzerinde o beldeye ait bayrak veya sancağı taşırlar. Bu bayrak / sancak genelde özel olarak yaptırılır ve beldenin bütün gençlerini altında toplamak gibi manevi bir anlam taşır. Bayraktar olabilmenin de kuralları vardır. Gençlerden seçilir; seçilen kişi gençleri toplayacak beceri ve kişilikte olmalıdır. Düğünde insanlar arasında olabilecek ihtilafları çözme, barış sağlama becerisinde olmalıdır. Seçim süreleri ile ilgili bir sınırlama yoktur.

Seçim sonucu seçilen yiğit başı veya bayraktar diyelim, seçilmesi şerefine ilk cuma günü gençlerle namaza gider. Namazdan sonra dua ile bir koç kurban eder. Gençler toplanıp etli pilav pişirilir ve yenir. Seçim ve yemek sürecinde kesinlikle alkol içilmez. Burada şunu da üzülerek belirtmemiz gerekiyor ki, bu Anadolu'ya has bu güzel gelenekte zaman içinde değiştirilmiş, amacından saptırılmıştır. Bugün her ne kadar kasabada, düğünlerimizde yiğitbaşılık, bayraktarlık yaşatılsa da bazı ritüeller unutulmuştur.

Bayraktar seçimi ritüelleri diğer yerlerde olduğu gibi kasabada da belli bir düzen içerisinde yapılır. Adaylara değişik sorular yöneltilir. Bu soruları kim bilirse o bayraktarlık görevini üstlenmiş olur. Görüldüğü gibi Anadolu'da düğünlerin bile belli kaide ve kuralları oluşmuştur. Bunların bir tarafı toplumun değerlerini içeren unsurlar olduğu gibi, diğer taraftan insanlar arası dayanışmayı, birlikteliği geliştirecek teşkilatlanmayı sağlayan unsurlardır. Bu olaya kırsal bölgelerde gençlik örgütlenmesi olarak bakabiliriz.

Günümüzdeki "gelin arabası" yerine kırsal bölgelerde önceleri "gelin atı" vardı. Süslenmiş at üzerinde, davul-zurna eşliğinde gelin götürülürdü.

Giyim tarzı

Kasabamız kadınlarının giyim tarzlarında nazilli, basma, pazen denilen pamuk kumaşlar tercih edilmektedir. Kumaşlar çiçeklidir. Fazla renkli düz ve çizgili kumaşlar tercih edilmez. Antere (entari), ferece, fistan denilen elbise bir parça olarak dikilir. Kolları uzun, kol ağzları ya lastikli ya da düğmeli, yakalar düz ve karın seviyesine kadar düğmeli olur. Bel kısmı lastikli olduğu gibi giyildikten sonra bel bağı, kuşak ile kemer gibi bağlanır. Ön kısma entari üzerine bele bağlanarak tutturulan, önünde bir veya iki cep olan önlük, öğük (yarım etek) giyilir. Etekler giyimde hem bir aksesuar gibi kullanılır hem de bir şeyleri taşıma görevini yapar. Entari altına don giyilir. Şalvar günlük hayatta giyilmez yalnız harman zamanında ve yaylada giyilir. Don genelde desenli pazen kumaştan dikilir. Bol kesimli olur. Bel kısmında bağcık olarak uçkur lastiği kullanılır. Paçalar diz altına kadar uzanır ve ağzları uçkur lastikli veya düğmelidir. Çoraplar ve kış aylarında giyilen dizlikler genelde yünden örülür.

Entarinin üzerine yünden veya orlondan örülmüş fanilya – yelek giyilir. Yelekler kolsuz, önden düğmeli ve cepli olur. Yine iş yaparken entarinin kol ağzları killenmesin diye her uçları lastikli ve dirseğe kadar uzun kolçak takılır.

Elbette günümüz Çepnili kadını da çağın gelişmesine, sosyal ve ekonomik değişime paralel olarak giyim tarzını da değiştirmektedir. Ama orta yaş ve üstü kadınlar geleneksel giyim tarzını korumaktadır.

Başlar ise yazma, başörtüsü, yaşmak denilen beyaz pamuklu tülbent ile örtülür. Tülbentlerin kenarları düz olduğu gibi sade (iğne oyalı) veya boncuklu oyalanır. Kasabada başörtüsü hiçbir zaman siyasi ve dini sembol olarak görülmemiş, kullanılmamıştır. Günümüzde tartışma konusu olan türban gibi giyim tarzı Çepni kadınlarında yoktur. Kelime olarak dahi türban kasabada kabul görmez. Bağlama şekilleri gayet sadedir.

Burada tülbenttin günümüz türbanı ile hiç alakası yoktur. Yani, tülbent bir inançsal öngörü veya zorlama sonucu giyinen başörtüsü değildir. Bundaki espri, saçın dağılmaması, temizlik vs. olarak anlaşılır. Tülbent yalnız başörtüsü olarak kullanılmaz. Baş ağrır, sıkı sıkı ilaçmış gibisine başını bağlar, kolu ağrır, kolunu boynuna asmak için kullanır. Bir yeri kesildi mi, şişti mi, incindi mi, sargı bezi olarak kullanır. Yaylada mı, kuzuyu sarar üşümesin diye. Sağdığı sütü tülbentti ile süzer. Sütü de peynir yapar suyunu tülbentle süzer. Dilek mi tutacak, tülbendinden yırtar ve dilek ağacına bağlayarak dileğini tutar. Sakızını, parasını, kıymetli eşyasını tülbendinin ucuna ilmek yapıp, sıkı sıkı bağlar. Alnının emek terini, sevincinin, ağıtının gözyaşlarını siler tülbendi ile, tıpkı diğer Anadolu kadınları gibi. Kasaba kadınının tülbendi ne namazlıktır ne de öbür dünyalık... Bir yaşamdır...

Kasabada Sünnilik

Mezhep olarak kasabada, Sünni veya Hanefi mezhebi mensupları gibi organize olmuş bir sosyal gruptan söz etmek mümkün değil. Şunu demek daha isabetli olur. Bir kısım Çepnililer camiye gidiyor namazını kılıyor, ramazanda orucunu tutuyor, kurbanını kesiyor. Ama bunu yaparken, biz Sünni olduğumuz için bunları yapıyoruz diye dini telkin ve zorlama ile hareket etmiyor.

Daha gerilere gidersek kasabada küçük bir Nakşibendi grubundan söz edilir. Bu grubun evlerde toplanıp ibadet yaptıkları söylenir. Ama günümüzde böyle bir şeyin olmadığını söyleyebiliriz. Kasabadaki caminin çok eskiye dayandığını (16.yy) düşünürsek camiye ve ibadete karşı ilginin çok az olması, özellikle genç nüfusta yok denecek kadar az olması da dikkate değer. Burada en etkin hususun eğitim durumu ve geçmişten gelen; demokratik tartışma mantığının etkili olduğunu düşünebiliriz.

Kasabada Alevilik

Son çeyrek asrı saymazsak, kasabadaki Aleviliği de aynı Sünnilik gibi değerlendirebiliriz. Kasabanın Alevileri de, Sünniler gibi organize bir grup değildir. Kendini alevi olarak gören üç aile vardır. Biri Malatya'nın Hekimhan kazasından gelmişlerdir (Karababa'lar). Diğerleri Özağaç ve Erdem'lerdir. Günümüzdeki kuşak ailelerinin nereden geldiklerini bilmemektedirler. Çepni Alevileri de yaşam ve inanç-ibadet olarak çevre Alevilerden farklıdır. Bildiğimiz Aleviliğe has ibadet ritüelleri yoktur. Cem ve cemevi yoktur. Semah yoktur. Saz, deyiş kültürü yoktur. Önceden var mıydı? Yaptığımız araştırma ve bu ailelerin büyükleriyle yaptığımız söyleşilerde bunların olmadığını öğreniyoruz. Karababalar ailesinden Cemal Karababa'nın ifadesine göre Mustafa Özden'in (ölüm 1944) odasında toplanılıp sohbet yapılmış. Babası Muharrem Ağa'nın dede olduğunu ve Hacı Bektaş Ocağından icazet aldığını ifade etti. Mustafa Özden zamanında Tunceli yöresinden dedeler gelir ve sohbetler yapılmış. Neden Tunceli yöresinden bilmiyoruz. Bu toplantılara Cemal Karababa'nın dediğine göre, İzzet Özbek, Kirişlerin Celal, Neşet Pehlivan, Emin Uçar, Duran Yücel gibi devrin bilirkişileri de (hepsi de Sünni) katılmış ve günümüzdeki gibi cem ritüelleri değil dini, sosyal konularda sohbetler yapılmış.

Haydar Baba Türbesi

Gelelim 90'lı yıllara. Kasabada bir gelişme olur. Evlerin arasında bir mezar varmış (diye anlatılır, yani doğruluğu kesin değil). Tarih yüz yıldan eski. Bu mezara 90'lı yıllarda türbe yapılır.

Prof.Dr. Muzaffer Yücel'den, duyduklarını, anlatılanları dinleyelim: "O türbe ile ilgili hikayeleri Munise anam (babaannem) anlatırdı, ondan duyduklarım şöyle. Yalnız bir açıklama yapayım, onunkiler de duyum, kendi yaşadığı değil. Türbenin karşısında Zühtü emmimgilin bir evi var, hemen arkin kenarındaki odanın olduğu yapı. Bu evi yaparken duvar örüyorlar, sabah devam etmek üzere akşam ustalar evine gidiyor, sabahleyin geliyorlar ki duvar yıkılmış. Hemen yine duvarı örmeye başlıyorlar, ertesi gün yine yıkılmış, bu böyle birkaç sefer tekrarlanıyor. Hatırladığım kadarıyla Zühtü emmimin babası Osman Ağa ustalara; Siz şu türbeden taş aldınız mı? diye soruyor. Ustalar da evet diyorlar. O anlıyor ve eyvah diyor, bunun üzerine önce türbenin o zamanki taş alınan yerini tamir ediyorlar. Daha sonraki ördükleri duvar da herhangi bir sorun olmadan hala ayakta duruyor. Anam bir şey daha anlatırdı. Benim dedem (Hacı Hüseyin) 1940 da babam 7 yaşında iken ölüyor. En büyükleri babam olmak üzere 4 çocuk öksüz kalıyor. Çok sıkıntı çekiyorlar. Yine yanılmıyorsam Bekir Efendi (Biol Güller'in babasının dedesi) bir rüya görüyor ve rüyasını anlatıyor. Rüyasında; ak sakallı bir dede elinde bir ibrik bizim avluyu suluyor. (Türbe doğrudan bizim avluya bakardı, şimdiki Faruk Yalçın'ın oturduğu evin eski yeri). Bekir Efendi sen ne yapıyorsun diye soruyor. O ak sakallı dede de, şu çocuklar öksüz kaldı, onların evine yoksulluk girmesin diye suluyorum, diyor. Anam, bunları böyle anlatırdı. Bizim çocukluğumuzda orası Sayma halanın (Cemal Karababa'nın anneannesi) küllüğü olarak kullanılırdı. Biz de çıkar üstünde oynardık. Şimdi farklı oldu."

Evet hikâye bu. Doğruluğu, tarihi gerçekçiliği tartışılır.

Bize göre, eğer bir değerlendirme yapacak olursak, mutlaka orada bir mezar vardır. İnsanlar özen göstermişlerse, ya ailenin sayılır, sevilir bir büyüğüdür ya da dışardan gelmiş saygın kişiliği olan (dini kimliği olabilir) biridir. Sonuç olarak kasabada yapılan türbe konusunda değişik rivayetler vardır. Haydar Dede'nin kasabalı olup olmadığı konusunda herhangi bir veri olmadığı gibi, ölümünden sonra da geride kalan akrabalarından da bir bulgu yoktur. Dolayısı ile büyük ihtimalle (bizim değerlendirmemiz) yalnız gelmiş, o beldede yaşamış alim bir kişiliktir, büyük ihtimalle Haydar Dede'de kasabaya gelmiş, yaşamış ve ölmüş bir Bektaşî Çelebisidir.

Cami

Çepni camisinin ne zaman ve kimler tarafından, nasıl yapıldığı konusunda çok değişik rivayetler var. Bunu, göçer-konar toplumların karakteristik bir özelliği olarak kabul ediyoruz. Caminin inşası konusundaki tartışmanın temelinde bu belirsizlikler yatar. Bir rivayete göre burası kilise olarak inşa edilmiş olup, Müslümanlar burayı camiye çevirmişlerdir. Diğer görüş ise bunun tersi; burası baştan cami olarak inşa edilmiştir. Ben buranın kiliseden camiye çevirme değil, baştan cami olarak inşa edildiği kanısındayım.

Caminin mimari olarak oturumu (ibadet yönü) ile kiliseninki birbirinden farklıdır. Musevilerin ibadethanelerini yönü ile Müslümanlarınki aynı denilebilir çünkü iki dinde de kutsal yöneliş Kudüs ve Mekke aynı yöndedir. Fakat Hıristiyanlık'ta böyle değildir. Her ne kadar kiliselerin yönleri farklılık gösterse de genel ve çoğunluk olarak kiliselerde kutsal yön güneşin doğduğu, doğu yöndür. Kasabada bulunan Surp Sarkis Ermeni Kilisesi'nin mimari konumuna bakıldığında kilise aksının doğu batı ekseninde olduğu görülür. Aynı şekilde caminin mimari konumunda kible dediğimiz ibadette yönelme aksının güney-doğu ekseninde olduğu görülür. Yani, mimari açıdan ibadetlerde yönelme istikametleri uyuşmamaktadır. Caminin bulunduğu alan aynı zamanda bilinen en eski Müslüman mezarlığıdır.

Bugün cami çeşmesi üzerinde bulunan mermere işlenmiş kitabe kasaba için çok önemli, tarihi eserdir. Tam olarak yeri bilinmemektedir. Zamanla yeri değiştirilmiş, en son buraya, çeşmenin üzerine konmuştur.

Yazının Türkçesi:

Şal emernaküm müşevves andan beru
Nahcivan seferin kılmıştı sultan
Hicretin kartıyor kuvveti yezide civan
Hanifi ibn- i isa mestan ibn- i

Huzurlu (acısız) evlere büyük karışıklığın düştüğü yıldan sonra
Sultan Nahcivan seferini emretti.

Eli iş tutan genç delikanlılar göç ederek büyüyen kuvvetlere katıldı.
İsa oğlu Hanifi ve Mestan

Taşın üzerindeki yazının günümüz Türkçesine çevirisi bu.

Bu ne anlama gelmektedir ? Kanuni Sultan Süleyman'ın 1553 – 1554 Safevi Devleti'ne yaptığı Nahcivan Seferi'ne giderken bu bölgeden mi geçti? Başlıkta, girişte bu bilgi veriliyor. Padişah bölgeden geçerken eli iş tutan dediği, yani genç delikanlıları da mı beraberinde götürmüş oluyor. İkinci vurgudan da bu sonuç çıkıyor ki üçüncü vurguda da bunu onaylıyor. Giriş ve vurgulardan da anlaşılıyor ki o gün için büyük bir sosyal olay yaşanmıştır ve bunun üzerine İsa oğlu Hanefi ve Mestan tarafından mermere işlenerek tarihe not düşülmüştür.

Ayrıca taş üzerinde bulunan sağlı sollu iki selvi ve ortada güneşi sembol eden kabartmalar bu yazıtın bugüne kadar söylendiği ve inanıldığı gibi bir mezar taşı olduğunu göstermez. Taşın ebatlarında mezar taşı olmadığını göstermektedir. Osmanlının o dönem; öncesi ve sonrası mezar taşlarında bu ve benzeri semboller vardır ama bu şekilde yatık mezar taşı da çok nadirdir. Bu Anadolu'da böyledir. Mezar taşları diktir. Özellikle üzerinde selvi veya hayat ağacı bulunan mezar taşları özellikle dik konumdadır. Ve hatta cami çevresinde dik, üzerinde sarığı sembol eden başlıklı mezarların olduğu ve bunların talan edildiği anlatılır ki bunda gerçeklik payı vardır. Hayat ağacı sembolü evreni; aslında cenneti, ölümsüzlüğü, yani ebediyeti, çoğalmayı, suyu, yağmuru, bereketi, soyu, selvi ağacı da hayatın ebediliğini,

ölümsüzlüğü simgeler. Kullanıldığı yere göre de anlamları değişir. Güneşte aynı anlamları taşır. Bu semboller aynı zamanda şaman kültüründe de vardır. Sonuç olarak bizim değerlendirmemiz şudur. Nahcivan seferine giderken Osmanlı kuvvetleri gençleri toplamış ve orduya katmıştır. Bu yazıtta bu olayın acısını ve toplumda bıraktığı etkiyi, acıyı belirtmek üzere yazılmıştır. (Bu yorum kaynak kişiye aittir)

Yine tartışma konularından biride cami üzerinde bulunan kısa kubbenin kilise çanı kaidesi olduğudur. Oysaki gerçek bu değildir. Yani, bu ne kiliseye ait mimari bir parça ne de çan kulesidir. Bu caminin orijinal minaresidir. Adı köşk minaresidir. Özellikle İç Anadolu Bölgesi'nde bunun sayısız örnekleri vardır. Dolayısıyla kasaba camisinde bulunan ve yıllardır çan kulesi gibi bilgiye dayalı olmayan söylemlerin hiçbir tarihi dayanağı yoktur.

Cami konusunda, tıpkı kilise ve diğer kültür değerleri konusunda bilgi paylaşırken, kasabaya gelen misafirleri bilgilendirirken çok dikkatli olunmalıdır. Üzücü olan günümüzde dahi vatandaşlar tarafından değil, okumuş ve hatta öğretmenlik gibi kutsal bir görevi icra edenler tarafından dahi kilise ve camii konusunda araştırma yapmadan, maddi delillerden yoksun tamamen yanlış, o kadarda uydurma hikayeler bilgi, tarih niyetine anlatılmaktadır.

Kilise

Çepni'nin kültürel zenginliğinin en önemli unsurlarından biri de Ermeni Surp Sarkis Kilisesidir. On dokuzuncu yüz yılda ortalarında yapılan kilise, bir ibadethane veya dini mekan olmaktan öte bir anlam taşır. Yüzyıllar süren bir ortak yaşamın, farklılıklara rağmen birlikteliğin sembolüdür. Her ne kadar günümüzde Ermeni vatandaşlarımız yoksa da kilise, yalnız onların değil bütün Çepnililerin ortak değeri, kimliğinin bir parçasıdır.

Bundan dolayı günümüze kadar korunmuştur. 1995 yılında; "bu esere nasıl bir işlev kazandırabiliriz?" sorusu tartışıldı. Kasabada, burayı ibadethane olarak kullanabilecek Hıristiyan cemaati olmadığından; hem kilise özelliğini yansıtacak, buna ek olarak, sosyal bir içeriği olacak konsept geliştirilmesi yönünde çalışma başlatıldı. Sonuçta, geliştirilen konseptin "Çepni Ermeni Kilisesi ve Etnografya Müzesi" olmasının nedeni de budur. Bu amaçla gerekli izinlerin alınması, projenin hazırlanması ve giderleri karşılayacak kaynakların bulunması için yurt içi ve dışında görüşmeler – yazışmalar yapılmıştır.

Kasabada mimari yapı

Kasabanın çevreye göre kendine has bir mimari yapı şekli var. Evler özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemi ev mimarisi özelliklerini taşır.

Genelde evler avlu denilen, dışı yüksek duvarla çevrilmiş alanların içine yapılırdı. Avlunun giriş kapısı büyük ve iki kanatlı olur. Çatalkapı denilen bu girişler kilit yerine, iç tarafa tahtadan yapılmış bir düzenele (sürgü) kitlenir.

Evler çoğunlukla iki katlıdır. Veya katlar yerden birkaç basamak yukardadır. Genelde hepsinde balkon vardır. İç bölüşüm, ortada büyük bir salon, yanlarda da odalar vardır. Bu odalardan ikisi oturma odasıdır yalnız biri misafirler için kullanılır. İç ve dış cepheler kal denilen beyaz bir toprak suyla harç haline getirilir ve sıvanırdı. Sıvama işi postla yapılırdı. Kullanılan kal Tıhrızın Boğazın üst tarafından (Kallik) eşilerek çıkartılırdı.

Misafir odası devamlı dayalı döşelidir. Isıtma salondaki ocaklardan sağlanır. Merkezidir. Oturma odalarında makatlar hem oturma hem de yatma yeri olarak kullanılır. Evlerin tuvaletleri önceleri dışardaydı. Zamanla balkonların sonuna ve de ekonomik gelişmeye paralel olarak evlerin içlerine yapılmaya başlanmıştır.

Önceleri ev giriş kapılarının arkasında genelde yıkanmak için “çağ” yani yunak (genellikle taştan oyma) bulunurdu. Ev saçakları da sundurma, alttan ahşap dirseklerle desteklenmiştir. Günümüze yeni yapılan evlerin çoğu güneş enerjisinden yararlanmakta ve ocakların yerini kaloriferler almaya başlamıştır. Klasik iç mimari terkedilmiştir.

Burada eski köy odalarını da belirtmek gerekir. Köylünün akşamları toplanıp sorunlarını tartıştığı bu odalar hem buluşma hem de istişare meclisi görevi görürlerdi. Odalar da oturma düzeni gelenlerin sosyal yapısına göre belirlenir, herkes istediği yere oturamazdı. Gelenlerin yemek ve içecek işleri ile ilgili bir erkek görev yapardı. Odaların tıpkı cem evleri gibi kendine has adabı vardı. Bu odaların mimarileri de farklıydı. Üst tavanları ahşap işlemeli, adeta bir sanat harikası idiler. Ne yazık ki bunların hepsi yıkıldılar. Kasabada bulunan iki büyük köy odasının (Halil Efendi'nin ve Altın Dişin köy odaları) mimarı İsmailoğullarından Gö Ali'dir (Ali Temel). Oda tavanlarını demir çivi kullanmadan ağaç çivi ve giydirmeli olarak koni şeklinde yapmıştır. Ne yazık ki bugün bu odalardan yalnız Altın Dişin odası kalmış, diğerleri yıkılmış yerlerine yeni tarz evler yapılmıştır.

Dünden Bugüne İnsan Manzaraları

Kasabada kulaktan kulağa aktarılan o kadar çok hikâye var ki, bunların bazıları gerçekten yaşanmıştır; insanların hayatlarında nesilden nesile anlatılacak, güzellikleriyle, hüznleriyle hafızalardan silinmeyecek olaylardır bunlar. Hepsini yazmaya kalksak bu hikayeleri ciltlerce kitap olur dersek abartmış olmayız. Biz burada bunlardan birkaçını sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Kasaba mevkilerinden Hamzalı ve Gofatmalı'nın hikayesidir.

Hamza ve Gö Fatma kardeşirler (yeşil gözleri olana halk arasında “gö gözlü” denir). Hamza davar, sığır ve at besler. Gö Fatma ise çiftçi, tarla eker biçer. Yılların birinde kış sert geçer. Hamza hayvanlarına yiyecek bulamaz. Azabına (azap: evde sürekli çalışan işçi) bir torba altın verir ve bacısı Gö Fatma'ya gönderir ondan saman, buğday ister. Gö Fatma azaba “Onları, altınları geri götür, hayvanlarına yedirsin” der. Kardeşine saman ve buğday vermez. Bunun üzerine kardeşler küserler. Nice sonra barışırlar. Küskünlükler bitmiştir. Aralarında Kızılırmak olsa da birbirlerine gidip gelmeler, sıklaşır; artık oba bir olmuştur. Zaman içinde çocukları da

büyür ve Hamza'nın oğlu ile Gö Fatma'nın kızı birbirlerini severler evlenmeye karar verirler neticede nişanlanırlar... Hamza'nın oğlu atla nişanlısını görmeye gider. Kızılırmak'ın azgın sularını atı ile geçer. Dürme Pınarı'na varınca yorulur, atın eyerini koluna bağlar ve pınarın başına yatar. Akşamı beklemektedir. Bir ara nedendir bilinmez at ürker, uyumakta olan oğlu arkasından sürükleyerek koşar. Akşam olur, gece olur, ortalık kararır. Hamza oğlunu beklemektedir fakat oğul ne gelen var ne giden. İçine bir korku düşer atına biner ve aramaya başlar. Cemil Ağıla yaklaşınca atın sesini duyar; atı bulmuştur. Fakat ne görsün, atın yelesinde oğlunun yalnız kolu vardır. Gövdesi yoktur. Hamza durumu hemen kardeşi Gö Fatma'ya bildirir. Kızılırmak'ın azgın sularının birbirinden ayırdığı iki kardeş obasına öyle bir ateş düşmüştür ki ikisi de bu acıya dayanamazlar ve obalarını alarak bölgeyi terkederler. Söylentiye göre Tarsus'un Kamışlı köyüne yerleşmişlerdir. Onlar, kardeşler acılarını, ağıtlarını; obalarını alıp gitmişler ama geride, o topraklarda isimleriyle hikayeleri kalmış.

Yakın tarihimizde de, benzer yaşanmışlıklar olmuştur. Bunlardan bazıları acı izler bırakmıştır. Ağıtlar yakılmıştır. Bir bulaşıcı hastalık sonucu birçok çocuğun ölmesi, kayık batması olayı, Amerikan yardımı süt tozlarından yapılan süttten çocukların zehirlenmesi gibi...

Kızılırmak parça parça olaydın!

Kızılırmak... Sivas, İmranlı kazasının Kuz Köyü'nden doğar salına salına Çepni topraklarını ikiye bölerek Bafra'dan Karadeniz'e uzanır. Geçtiği her yerde toprağa bereket vermiş dertlere deva olmuştur. Ama bazen da kızmış, çılgına dönmüş dert olmuş, geride acı, gözyaşı bırakmıştır... Nedense biz arazimizden geçen kısmına bizim Kızılırmak deriz. Orası bizimdir, bizden bir parçadır. Çünkü berisinde de ötesinde de tarla var, koyun var, oralara ırmaktan geçip gitmek gerekir. Ama nasıl? Irmağı geçmek için ya sığ akan bir yer bulmak gerek; eşek korkmadan geçer, ya da kayıkla geçmek gerekmektedir... Köylü bir kayık yapar. Sadigilin Halil (Tecer), Kayıkçının Osman (Kılıç) ve Yaşar Özağaç çalıştırır. Yıl 1949. Mevsim bahar. Sürüler inmiş, sağım zamanı... Kayığa binilir. Kadınlar çoğunluktadır. Kayık suya kaydırılır. Baharları Kızılırmak hırçınlaşır. Yine hırçınlığı tutar ve kayığın karşıya geçmesine müsaade etmez Kızılırmak. Kayık ters döner. Ölenler olur. Ateş düştüğü yeri yakar derler ya! Bu ateş bütün köye düşmüştür. Yürekler yanar, yaslar tutulur, ağıtlar yakılır...

Kızılırmak göremedim kıyını
Duman çöktü göremedim boyunu
Eğer bulaydım bende yavrumu
Kurban ederdim sürüyünen koyunu

Kızılırmak parça parça olaydın
Taşını toprağını seller alaydı
Her parçan bir dağlarda kalaydı
Aldı Kızılırmak aldı gelini

Köprüye geldikde köprü yıkıldı
Kırkaltı sağme suya döküldü
Nice yiğitlerin beli büküldü
Aldu Kuzulırmak aldı gelini

Rabia dediler adını duydum
Köprüden ötede ölüsün buldum
Ben gitmez idim Feride uydum
Aldı Kızılırmak aldı gelini

Atik atik yürürüdü yoluna
Kara yamşağını atmış koluna
Zalım Kızılırmak çekmiş gölüne
Nettim Kızılırmak aldı gelini

Bu ağıdı kimin yaktığını bilmiyoruz. Bir ağıt da Keklicecli Mehmet yazar. (İki ağıtta benzer mısraların olduğunu belirtelim.)

Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak kişi: Emsalettin Temel

ÇERÇİALANI KÖYÜ

Akdağmadeni – Yozgat

DÜĞÜN GELENEKLERİ VE YEMEKLER

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak kişi: Salman zkan

Derleyen: Deniz Karakurt

Çerçialanı köyü Yozgat ilinin Akdağmadeni ilçesine bağlıdır.

DÜĞÜN GELENEKLERİ

Oğullarını evlendirmeye karar veren aile düğünlerde bayramlarda diğer gezmelerde oğullarına yakışacak kızı araştırmaya başlarlar. Kız beğenildikten sonra delikanlının görüşü sorulur. Kabul ederse tekrardan oğlan tarafı kız bakmaya gider. Eğer tanıdık bir ailenin kızıysa bakmaya gidilmeden istenmeye gidilir. Kız beğenilmişse kızın akrabalarından birine istemeye gelecekleri söylettirilir. Hazırlıklı olmaları açısından kız tarafı bir hafta mühlet ister oğlanı sorup soruşturmak için. Eğer vermeye gönülleri yoksa kırmamak için bir bahane uydurulur; “Kızımız Küçük” gibi.

Dünür Gitme: Belirtilen günde oğlanın yakınları, mahallenin ileri gelenleri akşam kız evine gidilir. İçlerinden en yaşlısı ya da tecrübelisi sözü uzatmadan “Allah’ın Emri Peygamber’in Kavliyle” diye başlayarak kızı ister. Eğer kızın babasının yanında büyükleri varsa “Bana laf düşmez dedesi amcası var” der. Büyükler yoksa “Allah yazdıysa ne diyelim” der. Öyle deyince diğerleri “her iki tarafa da hayırlı olsun” der ve oğlan tarafının getirdiği şeker, çikolata tutulur. Şerbet günü kararlaştırılır.

Heybe Yenmesi: Aynı zamanda söz kesmedir. Oğlan tarafının heybe içinde getirdiği yiyecekler tavuk, çörek vb. şeyler kız evinde akrabalar ve komşular çağrılarak yenir, içilir. Takılacak takılar varsa baslık parası, nişan günü belirlenir. Ve arkasından şerbet içilir. Komşular çağrılırken “şerbete buyurun” ya da “Danışık Kahvesine Buyurun” denilir.

Bayramcalık: Nişandan önce araya bir bayram girmişse “Bayramcalık” götürülür. Gelin kızı tepeden tırnağa giydirirler. Yani bayram hediyesidir.

Nişan: Gelin kıza nişanlık ayakkabı, terlik, bir kat elbiselik, taç için tel, eldiven, mum, kına, yüzük, kışlık ve yazlık giyecekler, kızın anasına babasına kardeşlerine gömlek vb. hediyeler ve yakın akrabalarına elbiselik, çorap gibi hediyeler alınır. Bunu kız tarafı yolluk olarak dağıtır ve nişana davet etmiş olur. Nişana giderken oğlan tarafı kümes hayvanlarından fazlaca getirir ve orada yemekler hazırlanır tüm komşulara yedirilir. Davetçiler kapı kapı dolaşır ve “Nişana Buyurun” diyerek şeker ikram eder. Nişan töreninde davetliler hep birlikte kız tarafına varır yemek, çay ve diğer ikramlardan sonra kadınlar kendi aralarında “Gelin Kız”a götürülen hediyeler (takı) topluluk huzurunda çağırılır. Böylelikle nişan merasimi sona ermiş olur. Nişan töreni başlayınca, erkek evinden gelen gelinin giysileri bir sini üzerine konur ve üzeri örtülür. İki kadın başları üzerine koyarak gelin evine gelir. Nişan çerezi dağıtılır. Kadınlar türküler söyleyip halaylar çeker ve genelde nişan kadınlar arasında yapılır. Damat nişana katılmaz. Günümüzde yüzük takılırken bir araya gelirler.

Töre Atma: Nişan töreni sonrası takı işleri başlar ve becerikli birisi bu işi yüklenir. Bu takı işine “Töre Atma” denir. Takı işinden sonrada yine eğlenmeye devam edilir. Eskiden nişanda davul zurna olmadığından kadınlar genellikle hem türkü söyler hem de halayını çekerlerdi. Bu türküler genelde karşılıklı söylenirdi. Erkek girmemesi için kapıda bir bekçi olurdu. Davetliler dağıldıktan sonra kız evi oğlan tarafına çay ikramında bulunur.

Gelin Görme: Nişanlılık sürelerinde oğlan evi arada bir gelin görmeye gider ve gelin kıza harçlık verirler. Gelin ve damatın düğünden önce birbirlerini açıktan görmeleri hoş karşılanmazdı eskiden. Genellikle gelin kızın annesi babası ve erkek kardeşlerinin olmadıkları zamanlarda birbirlerini tanımaları için gizli gizli buluşturur. Buna da “Nişanlı Görme” denir.

Gün Alma: Erkek tarafı düğün gününü belirlemek için kız evine izin istemeye gider. “Falan günde izniniz ve müsait olursanız şu günde bayrak kaldırmak istiyoruz” derler. Eğer onlar içinde uygunsa düğün günü orada kararlaştırılır. Ve çeyiz belirlenir. Hısımlar arasında dananın kuyruğu orada kopar işte.

Yol Yordam: Kız tarafı 10 batman yün, şu kadar metre döşeklik, şu kadar dokuma yorgan, 40 tülbent, 30 havlu, emmi yolu, dayı yolu bunlar genellikle kunduradır, ana keteni gibi şeyler istenir. Oğlan tarafı istese de istemese de mecburdur almaya. Bu istenenlere “Yol Yordam” denir. Eğer kız tarafı acımamışsa bu konuda yapacak bir şey yoktur ve sadece içinden “Eğer bende gelini size gönderirsem bana da yuh olsun” diyebilir.

Okuntu gönderme: Okuntu düğüne çağrı demektir. Eskiden kız ve erkek evi tarafından akrabalık derecelerine göre havlu, sabun, elma ve şeker gibi hediyelerle davet edilirdi. Günümüzde matbu davetiyeler gönderilir. Düğün okuntu (okuyuntu) ve davetiye ile komşulara haber verilmesi ve damat tarafının Perşembe günü toplu halde bayrak kaldırılması ile başlar. Ve o gün akşam oğlan tarafı koyun keserek “Bayrak Yemeği” verir. Bu esnada katılan davetlilere kuruyemiş, lokum-bisküvi ve yemek verilir.

Düğün Ekmeği: Dışarıdan misafir çok geleceği için yenecek ekmeğin hazırlığı bir hafta önceden yapılır. Yapılacağı zaman bir gün önceden akraba ve komşulara duyurulur. Hazırlıklar akşamdan tamamlanır. Tahta, oklava, un ve birçok malzeme yerlerine yerleştirilir. Sabah erkenden evin sahibi en az bir döküm olacak kadar hamuru yoğurup hazırlar. Tan ağardıktan sonrada diğer ekmekçiler gelir ve işe başlarlar. Biri döküm alır biri hamur yoğurur, biri bezi alır. Ünevi tandıra serilir, etrafına minderler konur. Başlarlar yazmaya (açmaya) ve muhabbete. Yazılan yufkalar eviriciye uzatılır. Evirici evraac ile sacın üzerinde evire çevire kıvama göre pişirir ve bir tahtanın üzerine soğuması için üst üste istifler. Damat bu esnada içeri girerse şayet ki; girmesi de adettendir. Evirici evraacı kaldırarak bahşiş ister. Güveye yağlı bazlama yapılır, tepsiyle ikram edilir, güvey ise tepsinin içine bahşışı bırakır. Diğer komşular “Bereketli olsun” diyerek gelip yardım ederler. Onlara bazlama ikram edilir. Türküler söyleyerek ekmek yapılır.

Düğün Süresi: Davul-zurna eşliğinde geçen düğün törenleri genellikle dört gün sürer, Perşembe günü öğle vakti başlayan düğün Pazar günü öğle vaktinde sona ermektedir.

Düğünün Başlaması (Danışık Kahvesi): Sadece eş dost çağrılır. Düğünün nasıl yapılacağı kararlaştırılır. Önceden davulcu zurnacı ayarlanır. Genelde Perşembe günleri öğleden sonra düğün başlar. Davula vurmadan önce “Düğün kâhyası”, “Yiğit başı”, “Çaycı” ve gelin evine kimlerin gideceği tespit edilir. Ve bu işler tamamlandıktan sonra davulcu ilk davula vurur ve bir kurban kesilir. O akşam halaylar çekilir eğlenilir. Özellikle kış aylarında ise soğuktan dolayı dışarıda düğün yapılamayacağı için düğün odası denilen geniş bir odada çeşitli fasıllar çıkarılır.

Düğün Kahyası: Düğünün tüm mali işleri ondan sorulur ve emir yetki ondadır.

Yiğit Başı: Davul-zurnacıyı ne yapmaları konusunda o yönlendirir ve misafirler geldiğinde karşılaması için uyarır ve düğünün genel seyrinin uygulayıcısıdır.

Bayrak Kaldırma: Cuma sabahleyin yine köylü dolaşarak “Bayrak altına” davet edilir. “Bayrak altına buyurun” denilir. Zaten haberi olan köylü Cuma sabahleyin doğru düğün evine gelir. Dua yapıldıktan sonra zurnacının iyi bir havasıyla önceden hazırlanmış olan Ay Yıldızlı bayrak uzunca bir ağacın ucuna bağlanır ve evin bir köşesine dikilir. Bayrağın üstündeki çatala elma soğan takılır. Sonra orada bulunan cemaat içeri davet edilir. Böylece düğün başlamıştır. Bayrak kaldırıldığı gün akşam vakti, damat tarafına toplanılır. Bu toplantıda, düğün işlerini organize etmek üzere “Düğün Kâhyası” seçilir. Düğün evinde toplanan davetliler, belirlenen şahsa “Sigara” yahut “Şeker” vermek suretiyle “Düğün Kâhyası” seçildiğini ifade ederler. “Düğün Kâhyası” bir veya iki kişiden oluşur. Daha önce belirlenen, davul-zurna ekibi de bu kâhya/kâhyalardan sorulur. Yani, çalgıcılara; yeme-içme ve barınması konusunda yardımcı olur. Düğün kâhyası damadı sabah banyo yaptırır. Düğün kâhyasının evinde bir oda damat için hazırlanır. Cuma günü düğün kâhyası köylüye yemek verir.

Cuma Günü: Gençler halaya tutar, ihtiyarlar ise içeri geçer ve kahvelerini içerler. Akşam olunca köyün gençleri de toplanır. Genç kızlar ve erkekler ayrı bir yerde halay çekerler. Düğünün ikinci günü yani Cuma günü kız tarafının ileri gelenlerinden bir kaç kişi “Hayırlı Olsun” dileklerinde bulunmak üzere bir davar alarak damat tarafına gider. Bu davara “Saçı” denir. Düğün süresince Davul-zurna eşliğinde toplu ve karşılıklı halaylar çekilir, maniler söylenir. Başlıca oyunlar; “Yozgat Ağırlaması, , Çiftetelli, Hoş Bilezik, Çekirge...” den oluşur.

Cumartesi Günü: Toplantı günüdür. Çevre köylerden de gelenler olur. Davul-zurna karşılama havası çalarak gelenleri karşılar. Sofralar açılır ve herkese yemek yedirilir. Çay ve sigara ikram edilir. Misafirler giderken okuntularını verirler (para ve altın benzeri takılar hediye ederler düğün sahibine). Cumartesi günü, “Okuntu Toplantısı” gerçekleştirilir. Düğüne davet edilenler bu toplantıya katılır ve bu davetlilere öğle vakti “Düğün Yemeği” ikram edilir. Düğün süresince iki kına yakma adet’i yapılır. Kız evinde yakılan kınaya “Ana Kınası”, Damat tarafından gelen kınacıların yaktığı kınaya da “Damat Kınası” adı verilir.

Damat Kınası: Öğleden sonra kına yakmak üzere kız tarafına toplu halde gidilir. Oyun ve eğlencenin ardından “Kına Yakma” gerçekleşmiş olur. Kına yakma esnasında “Kına karılmıyor” adı altında bahşiş istenir. Bazen de kız arkadaşları gelini adayını saklayarak bahşiş alırlar.

Güveyi Çimdirme: Öğle saatinde damat giydirilir ve köyün gençleri eşliğinde oynayarak sağdıç evine gidilir ve damat banyo yaptırılır tıraş edilir. Zaten bu işleme yörede “Güveyi Çimdirme” denir. Bu tıraş esnasında damada çeşitli oyunlar yaparak cezalandırılır. Tabii tüm cezaları sağdıç çeker. Çünkü sağdıçın görevi düğün esnasında damatla ilgili her türlü işleri yüklenir. Damat sağdıç evinden geldikten sonra yakınları elbisesine altın ve para takarlar. Oğlan evindeki işlem bitince erkek tarafının bayanları davul zurna eşliğinde kız evine kına yakmaya giderler.

Baskın: Aynı gün gece geç vakitlere doğru, önce kız tarafı; damat tarafına, daha sonra ise, damat tarafı da, kız tarafına “Baskın” düzenlerler. Bu esnada ikram ve eğlence faslı gerçekleşir. Kız tarafı “Baskın” dan dönerken, damadı beraberlerinde götürürler. Gelin adayının serili çeyizi toplanırken, damat adayı çeyiz toplayanlara bahşış verir.

Kına Yakma: Yine kız tarafında gece vakti “Ana Kınası” adı altında gelin adayına eş dost huzurunda kına yakılır. Halaylar çekilir ve oyunlar oynanır. Aynı zamanda da akşam “Düğün Evi”nde toplanılarak muhabbet ve oda oyunları sergilenir. Kız tarafının ve erkek tarafının kadınları hep birlikte geline kına yakarlar. Gelin kız kına yakılacak odaya getirilir ve bir sandalyenin etrafında dolaştırılır ve oturtulur yönü kıbleye çevrilir. Baş öğücü kadın eline bir sahan (zehen) alarak ritim tutmaya çalışır ve diğerleri türkü ve maniler söylemeye başlar. Kına türküleri yöreye has bilinen manilerden oluşmaktadır. Kına türküsünden sonra bir kabın içine hazırlanmış olan kına geline verilecek hediyeler, misafirlere dağıtılacak çerez, mendil kurdele bir sininin içine konarak getirilir. Kız elini hediye almadan açmaz. Dualarla kına yakılır. Hediyeler dağıtılır ve halaylar çekilir.

KINA TÜRKÜSÜ

Çattılar ocak taşını
Öğdüler kızın başını
Çağırın gelsin gardaşını
Kız anam kınan kutlu olsun
Ağzın dilin datlı olsun

Atladı geçti eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Bu kız evin yahışığı
Anasına gelsin ağlasın
Kardaşı kuşağın bağlasın

Elimi soktum astara
Elimi kesti testere
Mevlam şirinlik göstere
Kız anam kınan kutlu olsun
Ağzın dilin datlı olsun.

BAŞ ÖĞME

Kız baban şara vardımı,
Alın yeşilin adlımı,
Eksiğin tamam oldumu,
İşte koyup gidiyorum,
Sılayı terk ediyorum.

Bir topca mercimek bitmiş,
Sivas yollarını tutmuş,
Anam beni tez unutmuş,
İşte koyup gidiyorum,
Sılayı terk ediyorum.

Bacadan aldım eleği,
Kollar yarmaça bileği,
Büyük evin meleği,
İşte koyup gidiyorum,
Sılayı terk ediyorum.

Pazar Günü: Düğünün son günü adeta bir yoğunluk yaşanır. Sabah erkenden kalkan düğün sahibi ve düğün kâhyaları “Gelin Alma”ya gitmek için araç ve düğüncüler konusunda gereken hazırlıkları yaptıktan sonra hareket edilir. En önde gençlerden biri bayraktarlık yapar.

Sabah Nöbeti: Pazar sabahı erkenden zurnacı acı acı sabah havası çalarak herkesi yatağından uyandır. Buna “Sabah Nöbeti” denir. Kız tarafının erkekleri evin yakınında bir yerde karşılarlar. Eğer bayraktar karşı tarafın sorularına cevap veremezse cezalandırılır. Bu cezalar çok ağırdır. Kağınının mazısına sarılıp tepeden yuvarlayabilirler. Ayağından ip bağlayıp kuyuya tepe aşağı salarak indirip indirip çıkarırlar ki, ıslaması kaydıyla. Eğer kış ayı ise ve kar varsa çevrede bir sacın üzerine oturtup gözleri bağlı bir tepeden de bırakabilirler.

Bayraktar İmtihani: İki alay karşılaşıncı imtihan başlar. Hem yürürler, hem birbirilerini imtihan ederler. Saftaki delikanlıların hepsi sorabilirler. Fakat sırayla karşıdan bir soru geldiğinde saftan bir kişi bilse bile cevabı verebilir. Sorulan soruların ekseriyeti tasavvufidir, dinle ilgilidir. Kız tarafının Bayraktarı erkek tarafına bir yoklama çeker ve birkaç karşılama suali sorar.

SORULAR	CEVAPLARI
-Selamün aleyküm gelenler.	-Aleyküm selam erenler.
-Yoldamısınız belde mi?	-Ne yoldayız ne belde. Rasulüllahın izindeyiz.
-Selamün aleyküm hazırlar.	-Aleyküm selam hızırlar.
-Hazırlar kim Hızırlar kim?	-Hazırlar sizinden biz, Hızırları ne siz bilirsiniz ne de biz.
-Dünyadaki toprak ne kadardır?	-Dünya bir avuç topraktır.
-Elif nedir, mim nedir, cim nedir, kaf nedir?	-Elif Allah, mim Muhammed, cim Cebrail, kaf Kur'an'dır.
-Yer demir gök bakır, namazı nerde kılarırsın?	-Cennette.

Sorular bir bilmece, bir şiir şeklinde ya da karışık sorulabilir. Bu karşılaşmadan sonra gerçek imtihana geçilir ve başka sorular sorularak cevaplar verilmesi istenir.

SORULAR	CEVAPLARI
1- Sazım öter perde perde, İmtihan olalım burada, Sana diyorum Bayraktar! Kırkların mekânı nerde?	1- İmtihan mı maksudunuz, derdiniz, Şimdi artık sözü bize verdiniz, Kırkların mekânını bana sordunuz, Kırkların mekânı arşı aladır!
2- Koluma taktım gelebi, Dolaştım Şam'ı Haleb'i, Muhammed (Mustafa) dünyaya gelince Kim çözdü, kim beledi?	2- Arifler dünyayı sırdaneledi, Herkesi tülbinden süzdü,eledi, Muhammed dünyaya geldiği zaman Huriler, melekler çözdü, beledi!
3- Bugünkü günün adı nedir? Yarınki günün adı nedir? Yeraltındaki yeşil caminin, İmamının adı nedir?	3- Bugünkü günün adı Dünya'dır. Yarınki günün adı Ahmet'tir Yeraltındaki yeşil caminin İmamının adı Hazreti Muhammed'tir.
4- Hak verir kerametimi, gıdamı Kesmezem dilimden beri hüdamı, Yoğurmadan evvel Cebrail Ademi Hiç Adem yağken kim idi Hacı?	4- Hak verir kismetim, hem de gıdamı, Kesmezem dilimden bari hüdamı. Yoğurmadan evvel Cibrü Ademi Ervah idi Hakka ulaşan hacı!
5- Ezelden baki Sırrullahın sır idi, Müminlerin kalbi dolu nur idi Ne çekici, ne körüğü var idi Neden hâsil oldu Ali kılıcı?	5- Ezelden sevdiğim yaratan Allah, Nur örtülü kara donlu Beytullah, Körüğü gülbenktir, çekici eyvallah, Andan hâsil oldu Ali Kılıcı!
6- Bir kuş gördüm sarı çeşme başında Melekler çağırır aşkın düzünde Deniz derya idi Dünya yüzünde Gömleği tersine giye kim idi?	6- O kuş ki ruhlardır insan özünde, Melekler çağırır onun yüzünde, Deniz, derya iken dünya yüzünde Gömleğin tersini Muhammet giydi!
7- Mehti çıktı diye Bilal bağırdı, Kırk teknesi vardı hamur yağurdu On iki kız seksen oğlan doğurdu, Bunların teker teker manasını isterim.	7- Mehdi çıktı diye Bilal bağırdı, Kırklar muhabbetten hamur yağurdu. Oniki imam seksenbin er doğurdu, Bunların manası böyle değil mi?
8- Bil bir nedir? Beş nedir? Sürünün önündeki koç nedir? Mekke'de bir koyun kuzulamış Anası erkek buzası dişi, bu iş nedir?	8- Bir: Allah, beşler: Muhammetle Halefa Sürünün önündeki koç Muhammet Mustafa Mekkedeki koyun ise Adem Baba, Kuzuğu sorarsanız o da Havva Anamız!
9- Bir kuzu gördüm ağzı kapalı Mevlasına sadık kullar tapalı Bir han gördüm369 kapılı Bunun iptidasını açan kimdir?	9- O kuzu ahrazdır, ağzı kapalı, Sır saklayan kulun sırrı tapalı. O han insan vücudu üçyüzaltmış kapılı, Bunun iptidasın açan Allaktır!

Eğer bilmesini istemiyorsa köyün en yaşlısının yaşını da sorabilir tabii ki. Eğer sorulara cevap verilirse gelin evine varmalarına izin verilir. Bilememişlerse ya cezayı çekerler ya da "Yiğit Yolu" eğlencesi (Akşamleyin hazırlanan içki sofrası) alınır ya da almak için söz vererek bu işi yırtar düğüncüler. Gelin evinin kapısına varınca yozucu elindeki çerezi kimse görmeden kalabalığın içinden kız tarafının üzerine fırlatır. Şayet görürlerse yakalar cezalandırırlar. Kimin attığını bulamazlarsa sonuç çıkmaz, mesele kimin attığını göstermemektir zaten.

Bayraktar elindeki bayrağı kız evinin damının yada çatısının bir köşesine diker ve onu bekler eğer bayrağı çaldırırsa çalan kimseler hediye karşılığı tekrar iade eder. Tüm bu işlemlerden sonra gelin kızın gelinliği tacı hazırlanır. Yakınlarıyla vedalaşır. Annesi ve komşulardan ağıtlar söyleyerek ağlayanlar olur.

Çeyiz Yazma: Kınacıların geldiği gün çeyiz yazılır. Alınan malzemeler bir liste yapılarak kız evinden çıkarılır. Çeyiz yazıldıktan sonra kardeş yolluğu verilir. Gelinin kapısı çalınır fakat açılmaz. Gelin sağdıçı bahşış istemektedir. Bahşış verilir girildikten sonra sandığın üzerinde bir çocuk oturur. Bu gelinin ya küçük kardeşi ya da yakın akrabasıdır. O da bahşış istemektedir.

Düğün Alayı: Damat tarafının geldiğini gören kız tarafı, düğün alayını karşılar. Eğer yemek yok ise çaylar ve kahveler içilir çeyizler arabalara yüklenir. Kahveler törelidir. Yani bahşışı alınır. Çeyiz yüklemesinde gelin adayının akrabaları tarafından "Sandık Kalkmıyor" âdeti adı altında bahşış istenir. Gelin hazırlıkları tamamlandıktan sonra "Kuşak Bağlanmıyor" adıyla bahşış alınır. Gelin hanım vedalaşmaya annesinden başlayarak sırasıyla babası, kardeşleri ve yakın akrabalarıyla vedalaştıktan sonra kız evinden damat adayının evine hareket edilir.

Gelin İndirme: Sonunda gelin ata, arabaya bindirilir. Çok eskiden ata bindirilen gelin son yıllarda otomobille bindirilmeye başlanmıştır. Evin önüne gelince annesi ve babası birlikte oynatılır. Eskiden koyun sürüsü denk gelirse gelinin önüne en irisinden koyun bırakılır ve koyunu kaldırılabirirse koyun gelinin olur kaldıramazsa bedelini öderdi.

Yol Çağirttırma: Damadın evine gelindikten sonra "Yol Çağirttırma" âdetine geçilir. Düğün Kâhyası yüksek sesle takılan takıları anons eder ve bu esnada davulcu davula 'güm' diye vurur. Düğüne katılanların hepsi bu âdeti yerine getirdikten sonra gelin arabadan iner. Yine bu esnada kaynana ile kayınbaba da oyuna iştirak eder. Derken damat adayı "Çerez Atma" âdetini gerçekleştirir. Yeni yuvasına adım atan gelin adayı, kapıya yağ sürer ve küp kırar. Bütün bu yapılanların amacı, yeni yuva ve ailesine uyum sağlaması temennisine yöneliktir. Elini çabuk tutan gençlerden biri, hemen "Düğün Bayrağı" nı alarak, daha sonra damattan bahşış alır.

Gelin arabadan indirilince damın başında bekleyen damat elindeki tabakta duran çerezi başına saçar ve çerezin içinde bozuk paralar olur çocuklar birbirini tepeler almak için. Gelin ve damat yan yana gelir sonra töre takma işleri başlar. "Kayınbabasından bir camız tosgası" Emmisinden bir bilezik "Kaynanasından bir düve" Evin merdivenin dibine bir çanak bırakılır ve gelin o çanağı kırar. Eşiğin dibinde duran süpürgenin üzerinden atlar ve girer. Gelin inme âdeti yapıldıktan sonra arkadaşları damat adayını "Damat Odası"na götürür ve yatsı vaktine kadar beklenilir.

Gerdek: Gece geç vakit tepsiye mumlar dizilir ve İlahiler okunur. Damat arkadaşlarının eşliğinde dua ve salâvatla gelin odasına götürülür, kapıda arkadaşları damadın sırtına vurarak odaya girdirilir. Düğün süresince damada eşlik eden "Sağdıç"ın görevi de burada sona erer. Gece yarısından sonra dualarla damat odasına girer. Girmeden önce dua biter bitmez yumruklarla arkadaşları vururlar. Zifafa giren damat, hayat arkadaşına hoş geldin eder. Ancak, gelin hanım da "Yüz Görümlüğü" adıyla bahşış almayı da unutmaz.

Duvak Açma: Sabah erkenden kalkan, yeni eşler, birlikte aile büyüklerinin ellerini öperler. Bu, bir nevi teşekkür mahiyetindedir. Ertesi gün komşu kadınlar birikerek duvağını açar ve hediyeler verirler. Duvak açıldıktan sonra evin köşesine dikilen bayrak indirilir. Gelin artık büyüklerin ve misafirlerin yanına gelirken yaşmaklı dolaşır. Fazla konuşmaz ve oturmaz. Buna “Gelinlik etme” denir.

Bir kaç gün sonra ise, komşu kadınlar davet edilerek, “Kâkül Kesme” âdeti yapılır. Yine burada, gelinin kâküllerini kesen komşu “Makas Kesmiyor” adıyla bahşiş alır. Kâkül kesilen gelin evin içerisine buğday serpeledikten sonra, mevcut topluluğun elini öper, çerezler yenilir ve ardından çerezi dağıtan kadın tarafından tepisi marifetiyle harçlık ve hediye toplanılır. Gelin odasında gelinin çeyizleri sergilenir ve komşular gelin odasının gezdikten sonra kadınlar topluluğu evden ayrılır.

Takip eden bir hafta veya daha uzun bir süre sonra, gelin ile damat, birlikte kız tarafına giderek, “El Öpme” âdeti gerçekleştirilir. Bu esnada da, kayınbaba tarafından, yeni damada canlı hayvan veya ev eşyası gibi bahşişlerde bulunur.

ÇERÇİALANI KÖYÜ VE ÇEVRE KÖYLERİNDE YAPILAN YÖRE YEMEKLERİ.

BOZ MANTI: Boz mantı, yoğurtlu mantı, kulaklı mantı olarak çeşitleri vardır. Boz mantı hamurdan yapılır. Koyu bir şekilde yoğrulan hamur kalın yufkalar halinde açılır. Yarımşar santimlik küçük kareler halinde kesilir. İçine çökelik, kıyma ve patates konularak bol suda pişirilir. Üzerine yağda kızartılmış peynir, çökelik ya da kuru et dökülerek kaşıklanır.

ÇİÇEKLİ PİLAV: Kabak çiçeği bostanlardan toplanır, seçilir temizlenir, bir kaba doğranır. Pişmekte olan bulgur pilavının üzerine indirilmesine yakın ilave edilerek karıştırılır. Yağı tuzu atılır. Yufka ekmeğin üzerine dökülür. Ekmekle yenir.

ÇIRTMA AŞI: Pancar yıkanır, ince ince “çırtilır” (kıymık kıymık edilir-rendelenir). Sulu şekilde hazırlanmış yarmanın içine ilave edilerek iyice pişirilir. Yağsız yendiğinde olur. Büyük kazanlarda yapılır, günlerce yenir. Daha çok horantısı (ev halkı) olan evler yapar.

YUVARLAK KÖFTE: Yarma düğürü, bulgur düğürü ile karıştırılıp ıslatılır. Yarım saat kadar beklemeye alınır. Sonra hamur gibi yoğrulur. Misket taneleri iriliğinde yuvarlak hale getirilir. Pişirilir, süzülür, soğumaya terk edilir. Sarımsaklı yoğurtla karıştırılarak yenilir.

DÜĞÜR AŞI-DÜĞÜRCÜK ÇORBASI: Sekiz ölçü suya bir ölçü düğür ilave edilerek kısık ateşte pişirilir. Üzerine ince ince doğranmış ve yağda kızartılmış soğan dökülür. Yanına bir yüzü gevretilmiş peynirli yufka dürmeci hazırlanır. Sabahları kaşıklanır.

EKMEK AŞI: Kurumuş yufka ekmeğin artıkları bir bohçada biriktirilir. Kırılarak yemeklik hale getirilir. Kıyılmış soğan tavada yağ ile öldürülür. Üzerine yumurta kırılır. Daha sonra kaynamış su ilave edilerek “bir dala” (bir taşım) kaynatılır. Bu karışım yemeklik ekmeğin kırıntısının üzerine dökülür. Kaşıkla yenir.

EKMEK OVMACI: Yağda yumurtanın içine ufalanmış yufka ekmeğe ilave edilerek karıştırılır. Yufka ekmeğe dürülerek yenilir. Daha çok azık olarak hazırlanır. Kır hayatının vazgeçilmez yemeğidir.

ERİŞTE: İçine yumurta kırılarak yoğrulan hamur ince bir şekilde açılır. Uzun ince kesilir. Güneşte kurutulur, fırınlanır, torbalanır. Pişirileceği zaman yeteri kadar alınarak kaynar suda haşlanır. Süzülür. Başka bir kaba alınarak üzerine tereyağı dökülerek yenir.

GÖBELEKLİ (Mantarlı) PİLAV: Mantar ilkbaharda dağlarda, araziden toplanır. Temizce yıkanır. Kuşbaşı iriliğinde doğranarak yemeklik hale getirilir. Pişmekte olan bulgur pilavının üzerine ilave edilerek karıştırılır. Yağı tuzu tamamlanarak yenir.

HASIDA: Suyla pekmez yarı yarıya karıştırılır. Ateşe alınır. Üzerine yeteri kadar un ilave edilerek oklava ile iyice yedirilerek karıştırılır. Karışım kaynayınca koyulur. Ateşten indirilir ve üzerine yağ dökülerek kaşıklanır.

HAŞIL: Kaynar haldeki suya elenmiş un ilave edilerek yapılır. Kazana bir avuçla un koyulurken diğer eldeki oklava ile koyuluncaya kadar karıştırılır. İki dakika kaynatılır indirilir ve kaplara bölünür. Üzerine tereyağı ya da pekmez dökülerek kaşıkla yenir. Hasıdadan farkı daha koyu oluşudur.

HEDİK: Büyükçe bir kazanın içerisinde buğday nohut, fasulye karıştırılır. Üzerine su ilave edilerek ocağa oturtulur. Pişmeye yakın mercimek eklenir ve ocaktan indirilir İlistire (kevgir) alınarak varsa suyu süzülür ve elle yenir. Diğer bir çeşidi de bulgur edilmek üzere pişirilen buğdaydan yapılır. Serilmek üzere çullara götürülen pişmiş buğday sahana alınır ve üzerine çedene ilave edilerek karıştırılır ve yenilir.

HERLE: Soğuk suyun içerisine bir avuç un dökülerek iyice çırpılır. İçine azıcıkta bulgur atılır. Kaynayınca kadar ateşte tutulur. Sonra sofraya alınır.

KABAK AŞI: Kabağın bol olduğu güz mevsiminde yeteri kadarının içi temizlenir, kabuğu soyulur, dilimlenir, küçük kareler halinde dilimlenir, kurutulur torbalanır. Kabak aşısı pişirileceği zaman bir miktar kabak kurusunun içine bir avuç dolusu mercimek ilave edilerek bir bardak suda pişirilir. Üzerine yağı, tuzu ilave edilerek kaşıklanır. Diğer bir çeşidi de kabak iri dilimler halinde doğranır, kazana bastırılır. İçine birazda mercimek ilave edilerek pişirilir.

KATIKLI AŞ: Çekilmiş yarmaya nohut ve fasulye ilave edilerek pişirilir. Ocaktan indirilerek soğutulur. Üzerine ayran dökülüp karıştırılır. Ayran çorbası da denilen bu yemek genellikle yaz aylarında yapılır. Bir "teş" (leğen) hazırlanıp günlerce yendiği de olur.

KAVURGA: Buğday yada çekilmemiş yarma sacda kavrulur. Ayrıca tuz ilave edilerek kavrulan çedene ile karıştırılır. İçine üzüm, ceviz, fındık içi konularak çerez gibi yenir. Çerezi bol olana "oynaş kavurgası" denir. Birde mısırdan yapılanı vardır. Mısır kızgın saca konur, üzerine höllük örtülür. Höllük ısınmaya başlayınca bir kasnakla karıştırılır. Patlamaya başlayan mısırın dağılmasını önlemek için kalbur tutulur. Buna mısır kavurgası deri cıtağı darı kavurgası da denir.

KAYGANA: Yağda yumurtanın mahalli adıdır. Bununla ilgili birde deyim vardır. “İtin ahmağı kayganadan pay umar.”

KESMAŞI: Hamurdan yapılır. Katı bir şekilde yoğrulan hamur kalın yufkalar halinde açılır. 3-5 cm eninde kesilen iri parçalar üst üst konularak yarımşar santim ara ile yeniden küçük parçalara ayrılır. Bol suda pişirilmiş mercimeğin üzerine bu malzeme eklenir. 10 dakika kadar kaynatılır. Yağı tuzu ilave edilerek çorba gibi kaşıklanır.

KEŞGAH: Eskiden düğünlerde düğün aşısı olarak yapılmış. Yarma ayıklanır, yıkanır, suda bir taşım kaynatılır. Üç beş soğan geniş halkalar halinde doğranır. Yeterli ölçüde et kavrulur. Hazır edilir. Geniş bir kazan alınır. Bir kat yarma, bir kat et, bir kat soğan üst üste konularak sıra bozulmadan kazan doluncaya kadar dizilir. Katların aralarına tuz biber ilave edilir. Üzerine önceden kaynatılmış su eklenerek yarım saat kadar pişirilir.

KÖREMEZ: Bir çoban yemeğidir. Çiğ sütten yapılır. Davar sağılır, sütü süzülür, yoğurtla iyice karıştırılır. İçine yufka eklemek doğranarak kaşıklanır. Bununla ilgili bir de atasözü vardır “Çobanın gönlü olursa tekeden KÖREMEZ çıkarır”.

KULAKLI MANTI: Bir hamur yemeğidir. Yumaklar ince ince açılır. Yaklaşık üç dört santimetrelilik kareler halinde kesilir. Önceden hazırlanmış soğanlı kıyma ya da patatesli malzeme bu karelerin üzerine yeterince konur. Karelerin köşeleri birleştirilerek muska gibi sıkılır. Kaynamış bol suda on dakika kadar pişirilir. Yağı tuzu ilave edilerek sulu şekilde sofraya alınır.

MADIMAK AŞI: Madımak iç Anadolu'nun yüksek yaylalarında yetişen demiri bol, parlak koyu renkli, küçük oval yapraklı yabancı bir ot çeşididir. İlbaharda kırlardan toplanarak kurutulur. Yemeği yapılacağı zaman önce haşlanır. Kevgirden geçirilir. Soğuk suyla yıkanır. Başka bir tencerede birazcık bulgurla birlikte pişirilir. Az sulu olarak indirilir. Yağına sucuk ve pastırma doğranır. Tuzu biberi ilave edilerek servis yapılır.

FASULYE KAVURMASI: Yeşil fasulye seçilir, doğranır, haşlanır, süzülür. Ayrı bir tavada yağda yumurta yapılır. Üzerine haşlanmış yeşil fasulye ilave edilerek kavrulur. Kavrulurken tuz biber ilave edilir. Yufka ekmeğe dürülerek yenilir.

SULU KÖFTE: Buğday sokularda (iri taş dibek) kabuğu soyulacak kadar dövülürse “diri yarma”, el değirmenlerinde çekilerek küçük parçalara ayrılırsa “ölü yarma”, ölü yarmanın elenerek altında kalanına da “yarma düğürü” denir. Yarma düğüründen sulu köfte yapılır. Yarma düğürü bir kapta ısıtılarak yarım saat bekletilir. Bekleme süresinin sonunda içine bir baş soğan doğranarak yoğrulur. Parmak başı büyüklüğünde sıkılarak şekil verilir. Kaynatılmış suya önce mercimek az sonra da bu köfteler konularak suluca pişirilir. Mercimeksiz pişirildiği de olur. Yağına pastırma ya da kuru et yakılarak sofraya alınır.

SULU FASULYE: Yeşil fasulye ayıklanır, yıkanır, bol suda pişirmeye alınır. Az pişince içine bir avuç dolusu bulgur ilave edilir. Yağı tuzu atılır, çorba gibi yenilir.

SÜTLAŞ: Kaynar suya salınmış bulgurun üzerine süzölmüş süt ilave edilerek suluca pişirilen bir yemek çeşididir. İçine kuru yufka ekmeği doğranarak yenir.

KIZILCA: İlkbaharda bostan kenarları ve tarlalarda yabani olarak yetişen boz renkli bir ot çeşididir. Taze iken tarlalardan toplanır, seçilir, yıkanır, haşlanır kevgirden geçirilir. Sıkılarak suyu alınır. Başka bir kapta yağda yumurta yapılır. İndirilmesine yakın bu malzeme ilave edilir. Üzerine yeterli ölçüde tuz, kırmızı biber atılarak karıştırılır. Yufka ekmeğe dürülerek yenilir.

YAŞ TARHANA: Tarhana Anadolu'da değişik şekillerde yapılır. Ayranı torbada süzülüp yoğurt haline getirilir. Bir kapta yarma iyice pişirilir. Soğutulur, hamur gibi yoğrulur. Hazırlanmış yoğurt ile iyice karıştırılır ve küplere basılır.

TARHANA ÇORBASI: Yemek yapılacağı zaman bir miktar tarhana kazana indirilir. Soğuk su ile iyice özenir ve ateşe alınır. Ateşte kaynayıncaya kadar karıştırılır. Pişince indirilir ve yağına nane konulur. Yanında peynirli yufka ekmeğe dürmeciyile kaşıklanır.

KISIR KÖFTE: Dügürün üzerine yeteri kadar kaynar su dökülerek on beş dakika kadar bekletilir. Beklerken üzeri örtülür. Yağda pastırma ya da sucuk yapılır. Bunlar pişerken üzerine doğranmış soğan dökülerek karıştırılır. Tuzu biberi atılır. Bu malzeme ıslanmış düğürün üzerine ilave edilir ve iyice yoğrulur. Sıkılarak köfte haline getirilir. Köfteler ayranla yenir.

KATIKLI MANTI: Manti yapılacak hamur kalınca açılır. Yarımşar santimetrekarelik küçük parçalar halinde kesilir. Kaynamış suya alınarak on beş dakika kadar pişirilir. Eğer iyi pişmezse hamursu kokar. Kevgirden geçirilerek süzülür. Üzerine soğuk su dökülür, soğutulur. Sarımsaklı yoğurt dökülerek yenir.

KÜLLEME: Tezek yakılarak külü hazırlanır. Una yumurta ve yağ ilave edilerek katı şekilde yoğrulur. Kül bir kenara sıyırılır ve altı temizlenir. 3 cm kalınlığında Çörek yassılanır. Çörek hazırlanan yere konur ve üzerine kaynar kül çekilir. Yarım saat beklenir. Pişmişse külü temizlenir. Çökelle yenmeye hazır hale gelmiştir.

KURU TARHANA: Biriktirilmiş yoğurt yayıkla yayılır ve yağı alınır. Koyu bir şekilde ayran hazır olur. Hazırlanan ayran ile yarma büyük kazanlarda ocağa konularak pişirilir. Piştikten sonra ocaktan alınır ve 2 gün ağzı kapalı bekletilir. Dere kenarından narpız ve ot toplanır ve dam üzerine serilir. Haşlanmış tarhana hamur gibi yoğrularak avuç içinde şekil verilerek narpızlı otların üzerine kurumaya bırakılır. Kuruduktan sonra toplanıp kışlık olarak kilerde saklanır.

KURU TARHANA ÇORBASI: Bir gün önceden ılık su içinde kuru tarhana bekletilir. Sabahleyin ıslanmış tarhana ezilir. Suyu ilave edilerek ocakta pişirilir. Pişirilirken indirmeye yakın tereyağı hazırlanarak nanesi eklenir ve ocaktan indirilerek sofraya kızarmış ekmeğe ile servis yapılır.

GEVREK YAĞLAMA: Yufka ekmeği Sac'da iyice gevretilir. Gevrek ekmeğe ufalanır. Üstüne kızarmış tereyağı dökülür. Yufka ekmeğe dökülerek çay ile yenir.

KUYMAK: Ufalanmış kuru ekmeğe bir kapta ıslanır. Kenarda başka bir tavada tereyağı kızartılır. ıslanmış kuru ekmeğe iyice pişirilir. Kızartılmış tereyağı ilave edilerek kaşıkla yenir.

Kaynak kişi: Salman Özkan

Derleyen: Deniz Karakurt

KALAYCIK KÖYÜ

Şarkışla

ESKİ YAPILAR ve UNSURLARI,
TARIM ARAÇLARI ve PARÇALARI

Derleyen:

Deniz Karakurt

2020

KALECİK (KALAYCIK) KÖYÜ

Kaynak Kişi: Hilmi Kaya

Derleyen: Deniz Karakurt

Kalecik köyü Şarkışla İlçesine bağlıdır. Şarkışla'nın Kuz-yüz denilen bölümünde yer alır. Şarkışla'nın kuzeyinde 29 km. uzaklıktadır. Kızılırmak'ın yanındadır.

Adı: Köyün şimdiki ahalisinin ataları gelmeden önce buralarda Ermenilerin bulunduğu söylenmektedir. Köyün alt tarafında Kızılırmak'a hakim bir kale yeri vardır. Burada Ermenilerin demircilik yaptığı rivayet edilir. Kalenin güneyindeki harmanların kaşından oraların altına doğru giden bir mağara vardır. Köy adını kaleden aldığını söyleyenler olduğu gibi ilk gelenlerin arasında kalaycılık yapan birisi bulunduğu da başka bir iddiadır. Resmi kayıtlarda Kalecik olarak geçmektedir (Kale > Kala > Kalay dönüşümü mümkün olduğu gibi tersi de ihtimal dahilindedir – Derlemeci notu). Benim çocukluğumda insanlar mağaraya çıra ve meşalelerle girerlerdi ancak sonuna kadar gidemezlerdi. Harmanlar Bekiş Ağagil sülalesine aitti. Daha sonra mağaranın ağzı kapatıldı. Köye ilk gelen sülalenin Aşikoğulları, Davut oğulları ve Rızvanoğulları olduğunu yaşlılardan çok duydum. Zaten bu üç sülale de köyün en kalabalık sülaleleridir.

Tarihçe: Köy halkının buraya ne zaman ve nereden geldikleri hakkında kesin bilgi yoktur. Birçok belge halkın Oğuz boylarından olduğunu kanıtlamaktadır. Büyük çoğunluğu Güneydoğu Anadolu'dan Urfa, Diyarbakır, Antep, Kerkük, Musul yörelerinden gelmiştir. Yer adları ve konuşulan sözcükler bugün bile benzeşmektedir. Büyük bir aşiret olan Alibeglü aşiretine bağlı oldukları rivayet edilir.

Geçmişte Devlet otoritesi zayıflamış eşkıyalık haramilik başlamıştır. Memlekette bir iç göç sürmektedir önceden gelenler sonradan gelenleri yanlarına alarak güç oluşturmak istemişlerdir. Göçler uzun süre devam etmiş komşu köylerden gelenler de olmuştur.

Halk 1400'lerde toprak damlı ahşap evlerde yaşamış, 1950'de yine toprak damlı ahşap evlerde yaşamış, o zamanda tarıma dayalı, hayvan ve insan gücü ile üretim yapılmış,1970'li yıllarda da biz karasabanla çift sürüp tohum ekip, kağni ile sap çekip döven sürüyorduk. Bundan sonraki gelişmeler hızlanarak devam etmiş 1980'lerden sonra çok hızlanmıştır. Bugün çevremde bulunan genç insanlara 40-45 yıl önceki içinden geldiğim yaşama biçimini ve üretimi anlattığım zaman bir masal dinlemiş gibi oluyorlar. Amacım içinde yaşadığım ve büyüklerimden dinlediğim bu gerçekleri belgelemek ve unutturmamaktır. Yoksa geçmişi kötülemek ya da yüceltmek gibi bir düşüncem yoktur.

Yapılar: Bu yörede konut tiplerinde uzun yıllar fazla bir gelişme olmamıştır. Köyler genellikle su başlarında dağların güneye bakan yamaçlarında kurulmaya çalışılmıştır. Köy evleri birbirine bitişik toprak damlı evlerdir. Komşu evlerinden birbirine geçiş vardır Böyle olmasında düşman istilası ve eşkıya baskılarının etkisi olduğu düşünülmektedir. İçerisinde dede nine, amca, hala, yenge ve onların çocuklarının yaşadığı birleşik ailelerdi. Evler taş toprak ve ağaçtan yapılmıştır. Çamurla sıvanmış, zaman zaman kireç taşı kullanılmıştır. Konutları yapılış ve kullanılış özellikleri bakımından üç

bölümde inceleyebiliriz. İnsanların içerisinde yaşadığı evler, hayvanlarının barınması için yapılan ahır, samanlık ve ağıllar, konukları için yapılmış olan misafir odalarıdır.

Evler: Ailenin içerisinde kendi bireylerini barındırmak için yaptığı yerlerdir. Evlerin yapımı genellikle birbirine benzer ama yine de maharet ister belli bir ustalık ister. Her köyde ev yapabilen ustalar bulunur. Bazen de komşu köylerden ustalar getirilebilir. Bu ustalar ücretli çalışırlar ücret her zaman para olmaya bilir Para yerine büyük, küçükbaş hayvanlar veya buğday olabilir. İnşaat malzemeleri (taş, kerpiç, ağaç) önceden hazırlanır. İşçiliği ise genellikle hane halkı yapar, bayanlar şebeke suyu olmadığı için köy çeşmelerinden kovalarla inşaata su taşır kazanlara doldurur. Bir yandan da yemek yapar. Erkekler ise ustalara taş, kerpiç çamur verir. Zaman zaman ağır işlerde, mesela Hezan (Hezen) atma, direk dikmek gibi çalışmalarda komşular da yardım eder. Evlerin proje ve planları olmaz genellikle var olan arsaya uyum sağlanır. Ancak her evde avlu, evlük, küçük bir ambar damı, sütlük gibi bölümleri bulunur. Evlerin yapımında Duvarlar taş ve kerpiçten çamurla örülür, üzeri ise ağaçla kapatılır.

Evlerin fazla derin olmayan temel duvarları 50 cm. yüksekliğe kadar taşla örülür. Buna "Him" de denir. Yakınlık belirtmek için "him komşusuyuz" derler. Bundan sonrası kerpiçle örülür. Duvarların kalınlıkları 65-85 santimetredir. Eğer duvar dış duvarsa dışa gelen yüzü taşla içte kalan yüzü kerpiçle örülür. Buna tek yüzlü duvar denir. Duvarlar iki usta ile biri içerden, biri dışarıdan örülür. Düzgün olması için içli dışlı ipten çirpi (çipri) çekilir. Birkaç sıra örüldükten sonra çekülle düzgün olup olmadığı kontrol edilir. Çipri, çekül, mala ve çekiç ustanın malzemeleridir. Duvarların arasına harç yerine çamur konur. Çamur yapabilmek için toprak su ile iyice karıştırılarak tam kıvamına getirilir. Ne cıvık nede katı olmaması gerekir. Taş ya da kerpiçten oluşan sıralar konulduktan sonra duvarın üzerine çamur dökülür, mala ile düzeltilir. Üzerine yeni sıra konularak duvar bitinceye kadar aynı işleme devam edilir.

Kerpiç: Duvarın temel malzemesidir, olmazsa olmazıdır. Yapılan kerpiç ne kadar düzgün ve sağlam olursa yapılan duvarda buna bağlı olarak sağlam olur. Sanırım tuğla kültürü de buradan gelmiştir. Her topraktan kerpiç olamayacağı için kerpiç yapmaya uygun yer seçilerek toprak eşilir içerisine saman karıştırılır, su katarak çamur haline getirilir. İçerisinde topaklanmış toprak kalmamasına özen gösterilir. Çamur iki üç gün üst üste işçiler tarafından çiğnenerek karıştırılır. Çamur ekşir ve tam kıvamına gelir. Bundan sonra kalıplara dökülür. Kalıp tahtadan yapılmış dört gözlüdür, kalıpların standart bir ölçüleri olmamakla beraber gözlerin uzunluğu 40 cm. yüksekliği 14 cm. kadardır. İki göz daha enli 19-20 cm. (bunlara anaç denir.) iki gözü 3-4 cm. daha dardır (Bunlara da yavru denir.) Kerpiç yapmak için dört kişi gerekir. İki tahtadan yapılmış dört kollu üzerine çamur konan çamur "gecgere"sini (buna teskere de denir) taşıyarak çamuru getirip kalıbın içerisine dökerler. Daha sonra bu işlem tek kişi ile ağaç, demir ve lastik tekerlekli el arabaları ile yapılmaya başlanmıştır. Kalıbın iki tarafında bulunan iki kişi ise elleri ile çamuru kalıbın içine bastırarak yerleştirirler, sonra ellerindeki paçavraları suya batırarak kalıbın içerisindeki çamurun yüzünü cilalarlar. İki birden kalıbın uçlarından tutarak yukarı kaldırır kalıbı düz bir yere kor yeni çamurun gelmesini beklerler böylece kerpiç dökme işi devam eder. Kerpiç döküldükten bir iki gün sonra kerpiçler çevrilerek kurumaları sağlanır. Bir hafta kadar sonra kuruyan kerpiçler bir araya toplanarak üçgen prizma şeklinde yığılır. Buradan kağnılarla kullanılacak yere taşınır. Unutmamak lazım ki kerpiç sadece ilkbahar mevsiminde

yapılır başka mevsimlerde yapılmaz. Her ailede yedek kerpiç bulundurulur. Son zamanlara kadar kerpiç para ile satılmadığı için komşular birbirlerine ödünç kerpiç verirlerdi.

Yapı Öğeleri: Evlerin kapısı genellikle ikilidir. Yani kanatlı kapıdır. Bu kapıdan evin avlusuna girilir. Avlunun ortasına 30-35 cm. çapında 2,5 m. uzunluğunda ağaç direk düz bir taşın üzerine dikilir. Direğin üste gelen başında 10 cm. uzunluğunda tam ortaya gelecek şekilde bir çıkıntı yapılır. Direkten daha kalın 1 m. Uzunluğunda bir ağaç alınır İki tarafı çapraz yontulur, tam ortasından 12 cm. derinlikte bir delik açılır. Bu deliğe zıvana denir, direğin sivri ucu bu deliğe geçirilir, Buna “çelikli orta direk” denir. Her hangi bir nedenle direk zıvanadan çıkarsa evin o bölümü çöker. İşte zıvanadan çıkma deyiimi buradan doğmuştur. Direğin İki taraf tam karşınsa duvarın dibine iki direk dikilir. Bunlara “hezan altı direği” denir. Hezan altı direklerinin yan taraflarındaki köşeye de bir direk dikilir. Hezan altı direği ile köşe direğinin üzerine gelecek şekilde düz bir ağaç uzatılır. Bu ağaca “Çeketutan” adı verilir. Bundan sora iki Hezan (Hezen) karşılıklı olarak direklerin üzerine konur. İkisinin ucu çeliğin tam ortasında birleşir. Böylece hezan yerine konulmuş olur. Eğer avlu iki orta direkli olacaksa ikinci direkte aynı şekilde düzenlenir. Yalnız çeketutan, iki hezan altı direği üzerine konulur. Hezana paralel olan iki duvarın dibine 1,5 m. arayla yan direkleri dikilir. Bunların üzerine de düzgün yontulmuş ağaçlar atılır ki bu ağaçlara yan denir. Bundan sonra sıra damın üzerinin ağaçlanmasına gelir. İki direkli bir binada hezanların arası 3-4 m. uzaklığındadır. Buraya 40-50 cm. aralıklarla yuvarlak ağaçlar konulur, bunlara göz ağacı denir. Yanlarla hezanların üzerine de yine 40-50 cm. aralıklarla yuvarlak ağaçlar atılır ki bunların uzunluğu 2-3 m. boyundadır, bu ağaçlara da kırma adı verilir.

Ağaçların üzerine “Mertek” denilen ince ağaçlar döşenir. Damın ortasında evin büyüklüğüne uygun olarak aydınlatması için bir baca konur. Mertekler toprakla temas ettiği için çürümemesi bakımından ardıç ağacından olması tercih edilir. Mertekin üzerine çamur atılır onun üzerine de toprak atılır. Evin damının çamur ve toprağını köyde bulunan delikanlılar toplanarak atarlar. Bu yardımlaşmadır, ücret düşünülmez. Evin duvarları çamurla sıvanır beyaz toprakla da badana yapılır. Evin diğer bölümlerinin yapısı da tamamen bu tarza uygun olarak yapılır.

Avlunun uygun bir tarafında ocaklık vardır. Buraya çukur açılarak tandır konulur. Tandırın altından yan tarafından bir delik bırakılır. Bu delik avlunun ortasına doğru bir iki metre uzatılır ve üzeri kapatılır. Bu deliğe “köfle deliği” denir tandırın alttan hava alarak yanmasını sağlar. Ocağın üzerinde büyük bir boşluk vardır bu boşluk damdan yukarıya 2 m. kadar yükseğe çıkar. Bu yüksekliğe “Puhare” adı verilir. Puhareden yanan tandırın dumanı ve isı çıkar. Evler İlk zamanlar çıra ve gaz lambası ile aydınlatıldığı için tandırın bulunduğu köşenin duvarına gaz lambası koyma yeri yapılır. Böylece kaz lambasının isı puhareden dışarı çıkar. Puharenin çıkışı 60’a 60 ebadında bir kapakla kapatılır. Bu kapak tandırın üzerine doğru uzanan bir cereğe (uzun ince sıruk) bir yanından bağlanır karşı yanına da yer yapılır. Bu cerekle kapak açılır ve kapanır. Bu düzene “Kepenik (Hepenik) adı verilir.” Kepenk geceleri kapatılır gündüzleri açılır. Tandır killi topraktan yapılan çamurdan yapılır. Çamurun içerisine iyi tutması için kıl katıldığı da olur. Tandırdaki odun, tezek, saçma, saman yakılır üzerinde kazanlarla yemek pişirilir. İçerisindeki kızgın külde kömbe (bir tür çörek benzeri ekmek) tandırın yan duvarlarına da hamur yapıştırılarak çörek, lavaş yapılır. Avlunun ocağı yaz aylarında kullanılır. Avlunun uygun olan bir duvarının yanına yerden yüksekliği 25-30 cm. olan yası taşlar veya ağaç kütükleri konur, bunların üzerine iki yuvarlak 20 -25 cm. çapında ağaç uzatılır. Bu ağaçların üzerine içerisinde kışık

yiyecek olan 400-600 kg.lık un ve bulgur çuvalları yerleştirilir. Duvarlardan birinin yanında da evlerde şebeke suyu olmadığı için günlük kullanılan su kapları konur.

Avludan bir kapı ile evlüğe girilir. Evlükler genellikle iki direkli geniş yapılardır. Evlüğün damının ortasına konan baca ağaçlarla dolandırılarak yükseltilir. Buna çatma denir, yani düz merteklenmez. Evlüklerin de avlular gibi ocaklığı ve tandırı vardır. Burası kış aylarında kullanılır. Evlüğün duvarının birinin dibine ağaç tezgah yapılarak bunun üzerine yataklar yığılır. Akşam alınır sabah tekrar konur. Başka bir duvarın dibine de yine tezgah yapılır bunun üzerine de çeyiz sandıkları dizilir. Ocağın karşısındaki duvara tahtadan raflar yapılır. Evin var olan kabı kaşığı buraya yerleştirilir. Kapıları evlüğe açılan ambar damı, sütlük, küçük oturma odası gibi bölümler vardır.

Evin avluya açılan dış kapısı genellikle kanatlıdır. (İki kapılı) "Kanatlı"; 170-180 cm. genişliğinde 190-200 cm. yüksekliğindedir. Çerçeve şeklide 10-15 cm. ebadındaki ağaçlarla çevrilir. Bu ağaçların altta olanına alt eşik üstte olanına üst eşik, yanlarda kalanına da "Süve" denir. 4-5 cm. kalınlığındaki tahtalar 8'e 10 santimetre ebadındaki kuşak denilen ağaçlar üzerine dizilir. İki kuşağın arası yaklaşık 150 cm. kadardır. Tahtalar birbirine yanaştırılarak hiç aralık kalmayacak şekilde giydirilir. Kapının her kanadının iki kuşağı arsına çapraz olarak birer kuşak konulur. Tahtaların üzerinden başları 5-7 cm. çapında yuvarlak uzun mıhlarla çivilenir. Mıhların ucu kuşak üzerine geri çevrilerek perçin yapılır. Kapılar iyice sıkıştırıldıktan sonra üst ve alt kuşaklar kesilerek kapı kanatları birbirlerinden ayrılır. Kapıların kasaları 15x15'lik ağaçlardan yapılır bu kasalara süve adı verilir. Kapı kuşaklarının süveye gelecek uçlarına demirden güllepler çakılır. Gülleplerin bir uçları da süveye çakılır, böylece kapıların açılıp kapanması sağlanmış olur. Kapıların iç kısmına sürgüler yapılır bu sürgülerin sağlam olan meşe ağacından olması tercih edilir. Kapı kapatıldığı zaman bu sürgülerle içeriden kilitlenir. Buna kapıyı sürmelemek denir. Kanatlı kapının sürgüsü türkölere ağıtlara geçmiştir. Kaymak köyünden Aşık Agahi Baba "Seher vakti çaldım yarın kapısın / Baktım kapıları sürmeli / Boş bulmadım otağını yapısın / Çıka geldi bir gözleri sürmeli." diyerek söyler. Daha sağlam kilitlemek için de bir ucu yere bir ucu kapının kuşağına denk getirilen 1,5-2 m. uzunluğunda 10-15 cm. çapında ağaçlardan kösler konur. Buna da kapıyı "köslemek" adı verilir. Dıştan kilitlemek için kapının kanadının birine başı halka şeklide olan bir mih çakılır. Diğer kanada da zerze çakılır. Zerzenin halkası mihnin delikli olan başına geçirilir. Kapı zerzelenmiş olur. Bunun üzerinden de asma kilit takılarak kilitlenir. Daha sonraları büyük anahtarlı frekler (frenkler) de takılarak kilitlenmeye başlanmıştır. Zerze nini üst kısmına tunç ya da sacdan yapılmış 10-15 cm. çapında şişkin bir parça çakılır. Dışardan gelen insan kapı içerden kilitlenmişse içeriye duyurmak için zerzenin ucunu bu şişkin metal parçasına vurarak çıkan seslerle içerdekilere duyurur. Buna kapı çalmak denir. Bir çeşit zil görevi görür. Evin diğer bölümlerinin kapısının yapımı da kanatlı kapının yapımına benzer bir farkla o bölümlerin kapıları teklidir. Kapısı olmayan bölümler de vardır.

Hayvan Barınakları: Avlunun evlüğe karşı olan duvarından da ahıra kapı açılır. Ahırda ailenin hayvan sayısına ve hayvanların cinsine göre yemlikler duvarlara monte edilir. Bunlara "Musur" denilir. Ahırın bir köşesine hayvan pislikleri karamuk gibi çalılardan yapılan çalgılarla süpürülerek biriktirilir. Buraya "bohluh" adı verilir. Biriken pislikler dört saplı gecgerelerle dışarıya çöplüğe iki kişi tarafından taşınır. Ahırın üzerine konulan ağaçların nemde çürümemesi için ardıç ağacından olması tercih edilir. Güvercin meraklısı ailelerde iki direğin arasına bir cerek uzatılır bu cereğin üzerinde de orta bacaya

bir cerek uzatılır bu cereklere tar adı verilir. Güvercinler orta bacadan girip bu tarda dururlar Ayrıca hezan aralarına ve yanların boşluklarına yuva yaparlar buralarda çoğalırlar. Her ahırın güvercini kendi ahırını bilir gündüzleri dışarı çıkar geceleri ahırına dönerler. Bazı ailelerde ahırın bir duvarına tabandan 160 cm. yükseklikte 3-4 m. uzunluğunda ve 2 - 2,5 m. genişliğinde tahtalılar çıkarılır. Kış aylarında aile fertlerinin bir bölümü burada oturur yatar. Yani altta hayvanlar üstte insanlar yatar. Ahırdan da samanlığa kapı açılır. Burada hayvan yiyecekleri depo edilmiştir. Kış boyu buradan alınarak hayvanlar beslenir. Ahır ve samanlığın yapı tarzı avlunun aynıdır. Büyüklükleri ailenin maddi durumuna göre değişebilir.

Davar ağılları: Ağıllar genellikle evlerin yakınlarında onlardan ayrı bir ya da iki göz (bölüm) yapılmış binalardır. Yapım tarzları diğer evlerin yapı tarzlarının aynıdır. Ağaçlarının ardıç olması tercih edilir. Büyüklüğü ailenin davar sayısına göre değişebilir. İçeride kuzular için ve keçiler için tahta veya cereklerle bölmeler ayrılır.

Eski koyun ağılları köyün dışında arazide su bulunan uygun yerlere yapılırdı Ağılın yeri seçilirken arazinin durumu, meraya yakınlığı, mutlaka suyun olması şartları vardı. Bu ağıllar genellikle iki ya da üç bölümden oluşurdu. Birinci kapıdan asıl büyük ağıla girilir, burası oldukça geniştir. En az 4 orta direği bulunur. Buradan küçük olan "Kuzuluk" denen bölüme girilir. Kuzuluklar genelde 2,3 orta direkli olur. Ağılın diğer tarafından "Samanlık" denilen bölüme girilir. Samanlık fazla büyük değildi, genellikle 2 orta direkli olur. Bu ağılların duvarları taş ya da kerpiçten yapılır. Duvarlar alçak, orta direkler yüksektir, ağılın ortası yukarıya doğru bombelidir. Üzerinin kapanması diğer binalara benzer (yani ağaç döşenmesi, üzerini çamurlanması ve toprak damlı olması). Ağılın yanında 4 tane ağaç dörtgen biçiminde dikilir. 2 m. yükseklikte ağaçlar birbirlerine cereklerle bağlanır. Bu cereklerin üzerlerine ot iskif edilir. Bunlara otluk adı verilir. Her ağılın mutlaka otluğu vardır.

Davarlar kışın bu ağıllarda beslenir. Güzün kar kapatıncaya kadar davarlar dışarıda otlatılır, ilkbaharda da karlar erimeye başlayınca otlatmak için dışarıya çıkarılır. Hayvanlar yavrulamaya başlayınca daha bir özen gösterilir, bakıcı sayısı artırılır. Yavrular annelerinden ayrılarak kuzuluk denilen bölümlere konulur. Sabah akşam emzirilir. Emzirme işini hanımlar yapar. Ağılların çokluğu köyden köye ve arazi yapısına göre değişir Bazı ağıllarda çok önceden yapılmıştır. Söz gelimi 300 yıllık ağıllar vardı. Bu ağıllar o sülalenin mirasçıları tarafından ortak kullanılırdı. Buralar efsaneleşmiş ve sembol olmuştu. Davar yetiştiriciliğinde ağılların önemli bir yeri vardı. Özellikle koyunculığa meraklı köylerde çok ağıl vardı. Hemen her ailenin ağılı vardı (Örnek; Çanakçı köyü). Köylerin büyüklüklerine göre sürü sayısı artardı. Köyde her evin mutlaka davarı olurdu. Günümüzde ilçede davar sayısı çok azalmıştır. Bazı köylerde hiç davar yoktur. Ağıllar 1980'li yıllardan sonra tamamen tasfiye edildiler. Oysa günümüz teknolojisine uydurularak (damlarının çatılanması, yemliklerin modernize edilmesi gibi) daha verimli hale getirilebilirdi.

Misafir Odaları: Köylerde her evin misafir odası olmazdı. Daha çok köklü ailelerin ve ekonomik durumu iyi olan ailelerin misafir odaları olurdu. Bir de eskiden yapılmış olan odalar vardı ki bunlar yüzlerce yıl önce yapılmış olup o sülalenin mirasçıları tarafından ortak kullanılır, sülaleden sayılan bir aile bakardı, bakımını yapardı. Bu odalara sadece misafirler gelmez köy halkı da buralarda toplanır otururlardı. Bunların sayısı köylerin büyüklüklerine göre olurdu, ama genelde üçü beşi geçmezdi. Buralar birer sosyal yardım ve dayanışma yerleriydi.

Misafir odaları evlerden bağımsız olarak ayrı bir yere yapılırdı. Yapının külliyyatı üç bölümden oluşurdu. Giriş kısmına aralık adı verilirdi, uzun ve darca bir bölümdü aralığın bir yanına odada kışın yakılacak odun tezek konurdu. Arsanın yapısına göre sağında veya solunda atlık denilen bir bölüm vardı. Buraya gelen misafirlerin atları bağlanırdı. Girişte 2m. kısım ayrılır. Bir tarafına tahtadan yerden 80 cm. yüksekliğinde altı boş yüklük yapılır. Yüklüğün kapıya bakan kenarı tahta parmakçallıklarla 60 cm. yükseltilir. Yüklüğe misafir yatakları düzgünce yığılır, üzerine namazla, tülüce veya kilimden bir örtü çekilir. Yüklüğün ebatları 2'ye 2 metredir. Altta kalan boş kısmına ise günlük yakacak konur. Yüklüğün tam karşısında yine tahtadan 80 cm. yüksekliğinde altı boş, 2'ye 1 m. ebadında bir bölüm ayrılır, buraya içinde içme suyu bulunan bardak, fıçı gibi kablar konur. Altındaki boşluğa ise "el-leğeni", "ibrik" konulur. Odanın bardaklık tarafından boydan boya 3 m. ayrılır. Buraya birbirinden eşit uzaklıklarla 3 tane direk dikilir. İki tane de yüklük ve bardaklığa paralel dikilir (selam direkleri denilir). Bu direkler üst kısımları yanlardan ekli olarak süslü bir şekilde yapılır. Bu direklerin üzerine süslenmiş 20x30 cm. kalınlığında ve odanın uzunluğunca bir kiriş konulur. Direklerin arası da yerden 40 cm. yüksekliğinde tahta parmaklıklarla süslenir. Bu kirişle ayrılan 3m.enindeki bölüme mum sekisi adı verilir. Mum sekisinin dışarıya bakan duvarına iki küçük pencere açılır. Eşkiya ya da başka baskı korkusundan mıdır, yoksa cam olmadığından mıdır tüm odaların pencereleri bir kişi sığmayacak kadar küçük olup dıştan pencerenin kasasına birbirine geçmeli yuvarlak demirler çakılmıştır. Odaya cemaat toplandığı zaman mum sekisine daha çok gençler oturur.

Kirişin yüklükten yanında asıl oda vardır. Odanın giriş kapısının tam karşısındaki duvarın orta yerinden davlumbazlı bir ocak çıkar. Ocağın tabanı yassı taşla döşenmiştir. Daha soba yokken burada yakılan ateşle oda aydınlatılmakta ve ısıtılmaktadır. Odanın ocaklık ve yüklükten yanındaki duvarda biri 80 cm. yükseklikte diğeri buna paralel yerden 2m. yükseklikte pervazlar çakılır. Bu iki pervaz da 2m. aralıklarla birbirine bağlanırlar. Ocaklığın etrafındaki üst pervazlara raflar monte edilir. Yüklükten yandaki duvara 30 cm. derinliğinde ve 60 cm. uzunluğunda dolap yeri açılır ve dolap kapağı ile kapatılarak kilitlenir. Buraya odada içilecek çay, kahve takımları konulur. Odanın duvarlarının kalınlığı 80-100 cm. olup içerisine ardıçtan yan direkleri konulur, direklerin üzerinden dış yüzü iyice düzeltilmiş yanlar konulur. Bir ucu yanların üzerinde bir ucu ise kirişin üzerine gelecek şekilde çapları 25-30 cm. olan iğler 70 cm. aralıklarla konulur, iğlerin üzerine mertek döşenir. Merteğin üzeri çamurlanır. Odanın içerisi çoğu kez bir sanat eseri olan tavanlarla kaplanır. Tabi ki odaların ustaları ayrıdır ve özeldir, her usta oda yapamaz. Odaların sıvası özeldir, evlerde olduğu gibi çamurla sıvanmaz. Odalar kireçle sıvanır. Tatlı kireç denilen bu taşlar kireç ocaklarından çıkarılır. Kireç ocağı öyle her köyde olmaz. Bildiğim kadarı ile Şarkışla merkezde kaleden ve Gazi köyünden çıkarılırdı. Buradan alınan taşlar kağni arabalar ile oda yapılan köye taşınır, bu taşıma işine çoğu kez komşularda kendi kağnıları ile katılırlar. Bu taşlar belirli büyüklüklerde kırılır. Koni biçiminde içi boş ocaklar bu taşlarla yapılır. Ocağın içine ateş yakılır, yakacak olarak daha çok ısı az olan diken ve çalılar kullanılır. Taşların çok kavrulmaması sağlanır. Ocaklar bir iki gün soğumaya bırakılır Soğuyan taşlar ocaklardan alınarak sert bir yere konur, ağaçtan yapılmış tokmaklarla ezilir belli bir ufalanmadan sonra eleklerle elenerek kireç tozu elde edilir. Kireç tozunun temiz taşsız ve en beyaz olan kısmı ayrılır. Kalan kısmı içerisine kum katılarak ağaç teknelerde karıştırılıp harç yapılır. Sıva ustası bu harcı ağaç malalarla iskele yapıp duvarlara sıvar, mastarla düzeltir. Bu sıvayı tutturmak oldukça zordur ve ustalık ister. Bu konu türkülere geçmiştir. Yapılan bu birinci kat sıvaya mihlama

adı verilir. Bundan sonra da ince sıva harcı sadece kireçle yapılır. Bu beyaz kireç düzgün bir şekilde son kat olarak sıvanır. Belli yerlere süslemeler yapılır. Kireç sıvanın üzerine badana boya vb. yapılmaz, kendi zerafeti ile yüz yıllarca kalabilir. Kirlendiğinde yıkanabilir. Günümüzde bu güzel sanat tamamen yok olmuş durumdadır. Bu işi yapanda yaptıran da yoktur. Benim tanıdığım 65 yaşlarında bu sıvayı yapabilen bir usta var. Bundan 50 yıl önce çocuk yaşta öğrenmişti. Benim anımsadığım en ünlü kireç sıvacısı Gaziköylü Ali Usta (Ali Çavuş) adlı kişidir. Şarkışla merkezde de kireç ustaları olduğunu duydum.

Bu sayılan yapı tiplerinin dışında zenginlerin konak denilen evleri vardı. Bu konaklardan daha çok Şarkışla Merkezde birkaç tane de değişik köylerde olduğunu duydum. Şarkışla merkezde Şemsi Efendi konağı bunlara bir örnektir. Ama yine de daha küçük ve basitlerinin olma olasılığı var. Bu konakların özelliği: Geniş bir çevirme içerisinde iki kat olmaları ve üzerlerinin çatılı olmaları, çatının oluklu kiremitlerle döşeli olmalarıdır. Duvarları çarmıh denilen tipte olup taş, kerpiç ve çamurdan yapılmıştır. Üzerleri ağaçla örtülmüştür Hepsi asma tavanlıdır. Oldukça geniş binalar olup odaların içerisinde sedirler vardır. Ayrı ayrı yatak odaları, hanımlar ve beyler için ayrı oturma odaları ve misafir odaları vardır. Yatakların konması için yük dolapları yapılmıştır. Duvarların içerisine giydirilmiş banyoları vardır. Genişçe bir oda mutfak olarak ayrılmıştır. İçerde şebeke suyu olmadığı için tuvaletler evin dışında çevirmenin içerisinde bulunmaktadır. Elbette ki banyo olmayan evlerde tuvalette yoktu. Evlerin dışına kerpiçten basit tuvaletler yapılırdı. Her evin tuvaleti bulunmaz birkaç ev hatta daha çoğu bu basit tuvaleti kullanırdı. Bazı yerlerde de hiç tuvalet olmaz dere kenarlarına veya örenlere gidilirdi. Tuvaletlerde su bulunmadığı için herkes ibriğini elinde götürürdü.

Konutların içerisinde o zamanlar şebeke suyu yoktur. Su mahalle çeşmelerinden kovalarla sabah akşam alınır evde büyük kaplara depo edilir. Bu koşullarda evlerde banyo yoktur. Çocuklar çamaşır teknesi veya çamaşır leğeninin içerisinde yazları avlu ve evlülüklerde yıkanır. Kışın ise ahırda yıkanır. Büyükler ise avlunun, evlüğün ya da küçük odalar varsa onların uygun bir köşesinden dışarıya delik açılır, buraya demir boru yerleştirilir. Alta 1'e 1 m. ebadında tahtadan çağlık denilen bir yer yapılır, burada yıkanılır. Tabi suyu tandırda ısıtmak koşulu ile daha sonra çimento gelince bu çağlar betonla yapıp üzerleri tahta ile örtülmeye başlanmıştır.

Su kapları: Bakırdan yapılmış kovalar her yıl kalaylatılır. Bunlara bu yörede Helki (Helke) adı verilir. Bunlar suyu uzun süre bozulmadan saklar. Kovaların yanları sac altı tahta olanlarına ise sitil denir. Bunlarda su çabuk bozulur. Bakırdan yapılan kovaların küçük boylarına da "Pahraç" (Bakraç) adı verilir. Topraktan yapılan testiler ve küplerde su için kullanılır. Çam kütükleri oyularak ağzı dar bardaklar yapılır. Son zamanlarda da çam ağacının tahtalarında fıçı yapılmaya başlanmıştır.

Şarkışla ve çevresinde konutlarda ve yaşama biçiminde 1950'li yılların sonlarına kadar önemli bir değişiklik olmamıştır. Fabrika işçiliği, memurluk, küçük işletmeler ve esnaflığın yavaş yavaş gelişmesi ile konut kültürü de özellikle ilçe merkezinde değişmeye başlamıştır. 1960'larda yurt dışına işçi gönderilmeye başlanmış, önce oraya gidecek olan işçilerle ilgili olumsuz dedi kodular çıktığı için yasal yoldan (iş bulma kurumu aracılığı ile) fakirler gitmiş, izine geldiklerinde o söylenen olumsuzlukların olmadığını belirtmişlerdir. Onların orada iyi kazandığını gören Şarkışla halkı buralara hücum etmiştir. Yasal veya kaçak (iş bulma kurumu aracılığı ile gitme giden yakınları ve köylülerinin istekleri ile gitme, anlaşmalı evlenmeler ve turist olarak gidip işçi olma) hangi yolu bulduysa Avrupa ülkelerine

taşınmıştır. Buralara gidenler önce ailelerini götürmemiş, “Hayım” denilen yerlerde toplu yaşamışlardır (Almanca “Heim”: yurt, konukevi – Derlemeci notu). Az para harcayıp kazandıkları paraları memleketlerine göndermişlerdir. Memlekette bu paralarla önce köylerinde alt katı hayvanlar için üst katı kendileri için iki katlı çatılı ahşap evler yapmışlardır. Daha sonra yerleşim yerlerinden ve çevreden arazi satın almışlardır. Her evde bir traktör modası başlamıştır. Bununla da yetinmeyerek Şarkışla merkezden arsa alıp ev yaptırmışlardır. Yurt dışında bulunan her ailenin hemen hemen hepsinin ilçe merkezinde bir veya iki katlı evi vardır. Bu durum Şarkışla'nın ekonomisini hızla geliştirmiş, arsa ve ev fiyatları aşırı artmıştır.

Günümüzde yurt dışı işçiliği şekil değiştirmiş, işçiler ailelerini yanlarına almış, orada 3.kuşak yetişmiş yetişen bu kuşak yetiştirdiği yerlerin kültürlerinden etkilenmiştir. İşçi olarak giden insanların çocuklarının bir bölümü gittikleri ülkelerde iş kurmuş, büyüklü küçüklü işletmeler açmışlardır. Birinci kuşak işçiler emekli olmuş, kış aylarında oralarda yaşarken yaz aylarında köylerinde veya Şarkışla merkezde yaşamaya başlamışlardır. Bu nedenle köylere çağdaş binalar yapılmış, yazlık olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde sanayinin gelişmesi ve tarımın makinalaşması nedeniyle köylerde işsizlik başlamış, yaşam zorlaşmış, yurt dışı ile birlikte şehirlere de göç başlamıştır. Köylerin büyük bölümü boşalmıştır. Özellikle Emlek yöresi dediğimiz köylerde göç çok hızlı olmuştur. Köylerinden bir kaç hariç neredeyse hiç birinde açık okul bulunmamaktadır. Oysa atmışlı yıllarda bunların tümünde okullar açıktı. Hatta Ortaköy Sivrialan ve Yahyalı Köylerinde Ortaokul vardı. Bu yörenin insanları yurt dışının yanında yurt içinde Ankara, Mersin ve Adana olmak üzere birçok ile dağılmışlardır. Köyelerine de yeni binalar yaparak yazlık olarak kullanılmaktadırlar. Özellikle Ortaköy Bucağı modern bir tatil köyü görünümündedir. Alevi ve Çeçen köylerinde de durum farklı değildir. Yani sözün kısası tüm köylerde hızlı bir göç mevcuttur.

Köylerin büyük bölümünde binalar çağa uygun olarak yapılmış olup daha çok yazlık gibi kullanılmaktadır.

Tarım: Şarkışla ve çevresinde tarım yüzlerce yıl hayvan ve insan gücü ile yapılmıştır. Elbette tarım araçları da buna göre düzenlenmiştir.

Karasaban (Çift): Tarımın temeli tohumdur. Tohum ekilerek bitkiler çoğaltılabilir. Tohum ekmek için de toprağın işlenmesi gerekir. Toprağın işlenmesi için ilk kullanılmaya başlanan araçta çifttir. Sanırım bu nedenle kırsal kesimde yaşayan insanlara meslek olarak çiftçi denilmiştir. Çifte hayvanlar koşularak toprak işlenmeye çalışılmıştır. Zamanla karasaban denilen aletin yerini atların ve mandaların çektiği kötenler almışsa da bunlar azdır, temelde toprak traktör icat edilinceye kadar karasabanla sürülmüştür. Karasabanın parçaları vardır. Enek, ok, kılıç, demir, övendere (meses), cemek, boyundruk, kayış, halka, yedecek, zelve ve bağlarından oluşmaktadır.

1. Enek. Ters “S” harfine benzer yukarısı geriye kıvrıktır, buradan elle tutulur. Aşağıya doğru geldikçe kalınlaşır. Köşeye gelmeye 25 cm. kala bir delik delinir, buraya okun ucu yerleştirilir. Köşeden öne doğru uzayan kısmın uzunluğu 60 cm. kadardır. Köşeden 20 cm. ileriye öne doğru eğik bir delik delinir. Bir delikte ucu eneye yerleştirilen oka delinir bu iki delik arasına kılıç yerleştirilir. Eneğin ucuna da demir takılır. Demir arkadan öne doğru sivrilerek uzar uzunluğu 45 cm. kadar olup arka tarafı enegin ucuna geçecek şekilde açıktır. Görevi toprağı yarararak işlemektir. Uçtan aşındıkça

demirciler tarafından yeniden uçları sivriltilerek uzatılır. Eneğin yerden yüksekliği 120 cm. kadardır. Enek karasaban çatısının temelidir. Parça parça ağaçtan olmaz tek ağaçtan yapılır. Eneğin ağacı gürgendir. Başka ağaçtan enek olmaz.

2. Ok: 3,5 m. uzunluğundaki düzgün çam veya yabani kavak ağacı dört köşe yapılarak bir ucu enekte açılan deliğe yerleştirilir. Eneğe geçirilen uçtan 40 cm. uzunluğundaki bölüme de büyükçe bir delik açılır. Oradan eneğin tabanında açılan deliğe kılıç takılır. Okun uç tarafına da onar cm. arayla üç delik açılır. Bu deliklere meşe ağacından yapılı 20 cm. uzunluğunda ve 2x4 cm. kalınlığında yedecek denilen ağaç geçirilir Duruma göre üç delikten birine geçirilir. Ok çifti ayakta tutan bir bölümdür.

3. Kılıç: Meşe ağacından 50x8x4 cm. ebatlarındadır. Eneğin tabanındaki delikten okun eneğe geçirilen uçtan 40 cm. uzaklıktaki deliğe geçirilir. Böylece enekle oku birbirine bağlanmış olur. Çiftin kurulumu tamamlanmıştır.

4. Boyunduruk: 350x10x5 cm. ebadında çam ağacından yapılır. Ağacın tam ortası bulunur, her iki tarafa da 3 er cm. uzaklıkta delikler açılarak buralara meşeden çiviler çakılır. Boyunduruğun iki ucuna da ikişer delik açılarak buralara meşeden yapılmış bir ucu delikten geçmeyecek şekilde topuzlu, diğer ucu delikten geçer ve zelve bağı bağlanacak şekilde kertmeler açılır. Zelve bağı sıırım ya da ip örülerek yapılır.30-40 cm. uzunluğunda olup içteki zelveye sabitlenir. Yani bir boyundurukta dört zelve bulunur. Boyunduruğun ortasındaki 6 cm.lik boşluğa sığır derisinden özel yapılmış kayış takılır, kayışın ucu birbirine geçirilir, çıkmaması içinde bir ucta sabitleştirilmiş olan meşeden yapılan kurşun kalem kalınlığındaki "Vizek" denilen ağaçla sabitleştirilir. Kayışa da meşeden yapılmış halka takılır. Bu halkaya okun ucu takılır, yedecekle çıkması önlenir.

5. Övendere (Meses): Hayvanları sürmek için 2 m. uzunluğunda ucunda nodul denilen ucu sivri demir takılır hayvanlara arkadan bu nodul batırılarak yürümeleri sağlanır. Övenderenin arkasına üçgen şeklinde ve ağzı 8 cm. genişliğinde cemek (mecek) denilen bir yassı demir takılır. Cemeğin ucu nacak ağzı gibi keskindir. Bu cemekle çamur tutan enek kazınır. Böylece çift tamamlanmış olur.

Çiftin kurulmasında demir çivi kullanılmaz. Tüm geçmeler ağaçtır. Ayrıca çifti kurup ayarlamak beceri ve ustalık ister. Ayar iyi yapılmazsa çift çalışmaz. Her köyde çift kurabilen ustalar vardır, çiftleri bu ustalar kurarlar. Önceleri ustalar bu işin karşılığı olarak ücret almazlardı, karşılıklı yardımlaşma olarak görülürdü. Daha sonraları ücret alınır olmuştu. Çifte genellikle öküz ve manda koşulur, atın takımları farklıdır. Tabi bu hayvanları alıştırmak ayrı bir meziyet ister.

Çiftle tohum ekilir, herk (nadas) yapılır. Tüm tohumların toprağa karıştırılmasında çift kullanılır. Ancak çiftin çalışmayacağı çok küçük olan bahçe ve bostan yerleri belle kazılabilir. Çifti hazırlamak ve hayvanları çifte koşmak belli bir beceri ister. Özellikle erkek çocuklar 12-13 yaşlarına geldiklerinde ailenin büyük erkekleri tarafından çift sürmeye alıştırılır. Çiftin bir hat gitmesine "Hevüs" denir. Hevüsün doğru ve düzgün olması önemlidir. Hevüs ince tutulursa iş artmaz emek boşa gider. Kaba tutulursa arada işlenmemiş boşluk kalır zorlanır. Tam ayarını bulmak gerekir. İyi bir çiftçi için bunlara özen göstermek zorunludur.

Tohum Ekme: Şarkışla da tohum sonbahar ve ilkbahar aylarında ekilir. Sonbaharda buğday, çavdar gibi tahıllar ekilir. İlkbaharda arpa, yulaf gibi tahıllarla yem bitkileri ve sebzeler ekilir. O zaman tarlalara suni gübreler atılmadığından tohum elle saçıldığından kuruya ekim yapılmaz, yapılırsa tohumun çoğu yeşeremez çürür. Bunun yerine ot getirir. Günümüzde tohum ekme işi mimzer (mibzer) denen makine ile ekildiğinden ve gübre ile iç içe düştüğünden birazda sık ekildiğinden kuruya ekilebilir. Ot getirmemesi için de ilaçlama yapılır. Eylül, ayından itibaren yağmurların yağması beklenir, ne zaman yağmur yağarda tarladan çift kuru toprak çıkarmaz ise toprak tava geldi ve çift çıktı demektir. Buğdaylar ekilmeye başlanır. Hayvanlar gecedan doyurulur, sabah namazı çiftini, tapanını alan çiftçi tarlasının yolunu tutar. Eşğine de tohumunu yükler. Kaç çift öküzü varsa ona göre tohum götürür. Bir çift öküzle yaklaşık bir veya bir buçuk dönüm yer ekilebilir. Bu da yaklaşık olarak bir veya bir buçuk teneke buğday demektir. İki çift öküzü varsa üç teneke buğday tohumu götürür. Tohumlar çuvallara konularak eşeklerle taşınır. Tarla önce çiftin sürüleceği hevüse dik olarak iki tarafından beş altı hevüs sürülür, buna tarlanın kıyılanması denir ki amaç çift sürerken komşu tarlalara geçip onlara zarar vermemektir. Bundan sonra takriben on metre genişliğinde ve hevüsün uzunluğunca ona paralel olarak bir hat çizilir ki buna evlek denir. Bir kişi önüne büyükçe bir önlük kuşanır içerisine tahılı koyar evleğin eninde ortasına (yaklaşık beş metreye) gelir, sol eliyle önlüğünü tahıl dökülmesin diye tutar, sağ eliyle önlükten aldığı tohum iki yana saçarak evleğin sonuna kadar geniş ve yavaş adımlarla gider tohum biterse takviye alır. Böylece toprağa tohum saçılmış olur, elbette tohum saçmakta belli bir maharet ve alışkanlık ister. Ama aşağı yukarı her çiftçi tohum saçmasını bilir. Bundan sonra hayvanlar çifte koşulur evlekler hevüsler halinde sürülür. Hevüsün başına çıkıldığında çift sürülen tarafa alınır, demir dışı alınarak (eğer demir dışı alınmaz ise hayvanın ayağına batar ki buna hayvanı demirletme denir. Demirleyen hayvan yarası iyileşinceye kadar koşulamaz.) kıyılanmış yerden geri dönülür. Yaklaşık öğleden hemen sonraya kadar çift sürülmeye devam edilir. Sürülecek yer az kaldığında çiftçinin birisi tapanı çıkar. Eğer tek çiftçiye sürülecek yeri bitirince tapanı çıkar.

Tapan: 300x20x10 cm. ebadında çam ağacından yapılmıştır. Tam ortadan yanına delinerek buraya 250 cm. uzunluğundaki ok geçirilir. Bu deliğin üzerinden de 10 cm. çapında bir yuvarlak delik açılır, bu delik okun ucundan da geçer. Bu deliğe bastona benzeyen kol kalınlığında bir metre uzunluğunda tutak denilen bir ağaç geçirilir. Okta çift boyunduruğuna çifte olduğu gibi geçirilir. Sürülen yerler bu tapanla düzlenir. Tarla ne kadar düzlenirse o kadar iyi olur. Tohum ekme işi çiftçinin ekeceği tarlası bitinceye kadar devam eder. Kış ayları çıkıp ilkbahar gelmeye başladığında toprak kurumaya başlar. Mart ayının 21 inden itibaren arpa yulaf gibi tahıllar, mercimek nohut gibi baklagiller ekilmeye başlar. Nisan ayında da sebzeler ekilip dikilmeye başlanır.

İlkbaharın ortalarında yani Nisan Ayı sonlarına doğru koşulan hayvanlar kıra çıkarılır. Öküzler mandalar evin erkek çocukları tarafından kırdan otlatılır. Evinde 8-9 yaşından büyük erkek çocuğu olmayanların hayvanlarını da ücret karşılığı komşu çocukları otlatır. Bir çocuk en çok 4,5 çift hayvanı güder daha fazlası olmaz. Çünkü dağda iki üç çocuk hayvanlarını birleştirerek birlikte otlatırlar. Her gün aynı çocuklar birlikte olmaya bilir ama genellikle birbirleri ile anlaşabilen ve akraba çocukları birlikte hayvanları güderler. Çocuklar sabah erkenden hayvanlarını alır kıra çıkarlar orada arkadaşları ile birleştirerek hayvanları saat 11.00'e kadar otlatır, bu saatte suya indirirler. Su ırmak dere olabileceği gibi kaynakların (gözelerin) önüne çamurdan küçük gölcükler yaparak buralardan da

sulaya bilirler. Suladıktan sonra hayvanlar dinlenmeye (yatağa) alınır orada saat 14.00 e kadar dinlendirilir. Bu arada çocuklar çeşmenin başında oturarak azıklarından çıkardıkları yiyecekleri birlikte yerler, çeşitli oyunlar oynarlar.(Çelik çomak, değnek, köstebek oyunları) Boğaları ve mandaları vuruştururlar. Zaman zaman kavga ettikleri de olur. Saat 14.00 ten sonra hayvanlar kaldırılarak yeniden otlatılır. Akşam üzeri tekrar sulanarak güneş batarken köye gelinir. Çocuklar hayvanları otlatırken başları boş değildir. Başları boş olursa ekinleri ve çayırları bastırırlar. O nedenle her köyün kır bekçileri vardır. Hayvanların otlatılmasını bu kır bekçileri yönlendirirler. Çocukların zarar zıyan etmelerini önlerler. Hayvanların bu otlatılma işine “tarçık malı otlatması” adı verilir. Haziran başlarında yavaş yavaş herk koşulmaya başlanır.

Herk (Nadas): Nadasın amacı dinlenmeye bırakılan toprağı havalandırmaktır. Herk yapılmayan tarladan ertesi yıl verim alınmaz. Bunu anlatmak için derler ki ya herk et, ya terk et. Herkin sürülmesi teknik olarak tohum ekmeye benzer. Farkı burada tohum ekilmez, sürülen yerler tapanlanmaz. Herkin zamanı haziran ayının başlarına doğru başlar, temmuz başlarına kadar devam eder. Herkte hayvanlar evde doyurulmaz, kırdan otlatılır. Önce sabah akşam birer saat kadar çift sürülür. Bunun amacı hayvanları alıştırmaktır. Buna hayvanların hamının alınması denir. Bir iki gün kadar devam eder. Ham alma işi bittikten sonra normale geçilir. Ailenin kaç çift öküzü varsa o kadar da çift sürececek erkek gerekir. Bu sayıda adamı olmayan aileler köyden ya da komşu köylerden fazla adamı olanlardan ücreti ile adam tutarlar ki buna “herkçi tutma” denir. Şöyle ki sabah şafakla beraber herk koşulur. Saat 09.00 gibi hayvanlar iki saat kadar dinlendirilir. Bu arada hayvanlar otlar, da evden gelen yemekleri yiyerek dinlenir. Hayvanlar tekrar koşularak saat 14.30 a kadar çift sürülür. Sonra hayvanları alıp otlaklara götürür. Akşama kadar doyurur, akşam otlakta dinlenmeye çekilir. Hem hayvanlar hem de bunları otlatan insanlar dinlenir. Şarkışla karasal iklim olduğu için gece ile gündüz arasında sıcaklık farkı çok olduğundan hayvan otlatanların üzerinde yünden dokunmuş “Maşlak” denen giysiler bulunur. Gece 22 30 gibi kaldırılarak yeniden saat 02 00 ye kadar otlatılır. Bu saatten sonra tarlaya gelinir, orada hayvanlarda onları güden insan da sabah namazına kadar dinlenir, namazı ile birlikte yeniden çift koşulur ve tarla sürülmeye devam edilir. Böylece sürülecek tarlalar bitinceye kadar devam edilir. Herk sürmenin süresi genellikle 30-40 gün kadardır. Zaman zaman çiftin bazı parçaları kırılabilir. Bunlar köylerdeki ustalar tarafından ya tamir edilir ya da yenilenir. Sık sık aşınan demirler genellikle Şarkışla’ya götürülerek demirci ustalarına yaptırılır. Demirci ustaları bazı köylerde de bulunabilir (Örnek: Faraşderesi köyü). Bu ustalar sadece çift demiri yapmazlar, kazma, patla, nacak, keser gibi ev aletleri yapar ve ağızlarını keskinleştirirler. Tabi bu durumlar da işin aksamasına ve gecikmesine neden olmaktadır.

Gerek tohum ekerken, gerek herk sürerken çeşitli nedenlerle (Çiftçinin rahatsızlanması, hayvanının rahatsızlanması veya ölmesi vb.) işini zamanında yetiştiremeyenlere işini erken bitiren komşular tarafından yardım edilir. Kırsal kesimde bu tür yardımlaşma her zaman vardır.

Kağni: Öküz arabası da denir. Ev ve tekerleklerden oluşan iki ana parça vardır. Tüm parçaları ağaçtan yapılır. Tabi kağninin da parçaları bir araya getirerek yapılması ustalık ister. Hemen her köyde bu işi yapabilen ustalar bulunur. Bazen de ustalar komşu köylerden de getirilebilir. Önceleri bu iş için ücret alınmazken sonraları ücret alınmaya başlanmıştır.

Kağni Evi: Kağninin evi ve üzerindeki parçaları şöyle sıralayabiliriz:

1. Oklar: Yaklaşık olarak 400x16x18 cm. ebadında genellikle düzgün çam ağacından oluşan iki ağaçtır. Bu iki ağaç üçgen şeklinde bir uçlarından yontularak birbirine alıştırlırlar. Birbirine alışan kısım 50 cm. kadardır. Alışan oklar birbirlerine çemberle sarılır. Ayrıca yedeceklerle de tutturulur. Oklar birbirinden ayrılarak geriye doğru açılır. İki okun arka uçlarının arası yaklaşık 130-150 cm. kadardır. Yani tabanı 150 cm. kenarları 350 cm. olan bir üçgen gibidir.

2. Yedecek ve dayak: Okların birlerinden ayrılmaya başlayan kısmında iki okta birbirine karşı delinerek, 40x3x2 cm. ebadında meşeden yapılmış bir ağaç çivi geçirilir ki bu çiviye yedecek adı verilir. Yedeceğin görevi iki oku birbirine bağlamak, dayak zincirinin halkasının takılması, boyunduruğun kayışla kağnyaya bağlanmasına yardımcı olmaktır. Yedeceğin okların ortasında kalan kısmına bir demir halka ve 35 cm. uzunluğunda zincir takılır. Bu zincirin diğer ucu kol kalınlığında 140 cm. uzunluğunda sağlam bir ağaca çivilenir. Bu ağaca dayak adı verilir. Kağny yürüdükçe yerden sürünür. Dayağın görevi kağny durduğu zaman okları altına dayanarak okların durmasını sağlamak yani kağnyı ayakta tutmaktır.

3. Köpler kazıklar ve tahtalar: Yedecekten 170 cm. kadar ilerden okların üzerinden birer delik delinir. Okların üzerine gelecek şekilde; 180x15x3 cm. ebadında bir tahta konur. Tahta da okun delikleri üzerine gelecek şekilde delinir. Bu deliklerden 4x5x30 cm. ebadında meşeden yapılmış kazık denen ağaç çivi tahta ile birlikte oklara çakılır. Çivinin 5 cm.lik bölümü üstte, 5 cm.lik bölümü de altta kalır. Aynı ebatlarda bir tahtada okların bitimine 10 cm. kalacak şekilde arka kısmına çakılır. Bu tahtalardan ön taraftakine ön köp, arka taraftakine de arka köp denir. Ön köp okların iki yanından 60 cm. kadar dışarı çıkar. Arka köpte 20 cm. kadar dışarı çıkar. Ama köplerin uzunluğu birbirine eşittir. Ön tarafa çakılan kazıklara ön kazık arka taraftaki kazıklara da arka kazık denir. İki köp arası tahtalarla kapatılır.

4. Yastıklar ve Eğreler: Oklar köplerin ve tahtaların çakıldığı tarafa ters çevrilir. 80-85 cm. uzunluğunda okların kalınlığında alıç ağacından yapılmış ağaçlar iki oka kazıklar arasını ortalayacak şekilde yerleştirilir. Bu ağaçlara yastık adı verilir. Yastıklara tam orta yerden 20 cm. aralıkla ikişer delik delinir. Bu deliklerden 5x4x50 cm. ebatlarında meşeden kazıklar çakılır. Bu kazıkların başları yastıktan 18 cm. kadar dışarıda kalır ki bu kazıklara "Eğre" adı verilir. Yastığın iki eğre arasında kalan 20 cm.lik kısmı hafif U şekline getirilir.

5. Boyunduruk: 200x10x5 cm. ebadında çam ağacından yapılır. İki ucuna 20 cm. ara ile ikişerden dört delik delinir. Buralardan zelve geçirilir. Boyunduruğun orta yeri iki yandan 5 cm. yükseltilir. Yüksekliklerin arasında 5 cm. kadar çukur bırakılır. Bu yükselti ve çukurdan kayış geçirilerek oklara sabitlenir. Kağny kayışı sığır derisinden kuyruk yağı çalınarak kıvratılarak yapılır. Uzunluğu 150 cm. kadar olup bilek kalınlığındadır. Kağny kayışlanmanın bir tekniği vardır. Kağny rastgele kayışlanmaz, bütün kağnylar aynı şekilde kayışlandığı için her çiftçinin kuralı öğrenmesi gerekir. Zelve, 50 cm. uzunluğunda 3,4 cm. çapında meşe sürgünü ısıtılıp kalıplara konularak yapılır. Zelvenin başında boyunduruğun deliğinden geçmemesi için topuz bulunur. İçe gelen zelveye hayvan koşulduktan sonra zelveleri birbirine tutturmak için sabit zelve bağı takılır. Zelve bağı sırim veya ipten örülerek yapılır. Hayvan koşulduktan sonra zelve bağlanır. Zelve bağlanmanın da bir usulü vardır, rastgele bağlanmaz.

6. Karaçav: 7x7x120 cm. ebadında iki ağaç alınır. Karşılıklı 3 er delik açılır. Bu deliklere ön köple boyunduruk arası kadar uzunlukta üç ağacın başları sokulur. (Bunlara karaçavın kaburgaları denir.) aynı şekilde bir tane daha yapılır. Bu iki düzenek okların boyunduruğun yanındaki bölümünde birbirine girdirilerek okların arasına salınır. Ön köpün yanına da okların üzerine basacak şekilde bir tahta konur. Tahta delinerek karaçavın arka uçları buraya sokulur. Karaçav ekin sapı, ot ve çalı gibi kaba yüklerin taşınmasında kullanılır. Kullanılacağı zaman takılır. Geremediği zaman ise çıkarılır.

7. Arka (Art) Cereği: Arka uçları 50 cm. kadar yukarıya kalkık 4,5 -5 m. uzunluğunda iki cerekten oluşmaktadır. Arka tarafları kalkık uçlardan bir, yatay bölümde üç toplam dört kaburga ile birbirine geçmelidir. Bu cereklerin arka tarafı kağının arkasından bir metre kadar geriye uzatılır. Ön uçları da karaçavın olduğu yerden oklara bağlanır. Art cereğinin ağaçlarının yabani kavaktan olması tercih edilir. Karaçav ile art cereği birlikte kullanılır. Amaç kağının üzerinin genişletilerek daha çok ot, sap ve çalı gibi ağırlıkta hafif ve hacmi çok olan özellikle ekin saplarını taşımada kullanılırlar.

8. Çağlar: Kağın evinin ön ve arka köplerinin oklara bağlandığı kazıkların üzerine iki taraflı olarak 8x8x150 cm. uzunluğundaki düzgün ağaçlardır. Sap, ot yüklerken çıkarılır. Çuval, taş gibi katı yüklerde kullanılır. Düzgün ve seyyar ağaçlardır.

9. Çeten: Kağın evinin üzerine 8x8 cm.ve evin uzunluğu kadar iki ağaç paralel olarak konur. Aynı ebatta ön ve arka taraftan iki ağaçla birbirine giydirilir. Tabi kağının evinde olduğu gibi ön taraf dar arka taraf geniş olur. Ağaçlar üzerine 15 cm. ara ile delikler delinerek kazıklar çakılır. Altta bulunan tapanların çam ağacından kazıkların meşe ağacından olması tercih edilir. Kazıkların uzunluğu eğer saman çeteni yapılacaksa 150 cm. kadar olur. Yok gübre çeteni yapılacaksa 90 cm. kadar olur. Kazıkların arası meşe, fındık, söğüt kavak ağaçlarının bir yıllık sürgünleri ile içli dışlı sepet öreri gibi örülür. Çetenlerle tarlalara gübre ve içeriye saman çekilir. Kağınya çeten konulduğu zaman Karaçav ve Art Cereği çıkarılır. Bunlar birlikte kullanılamaz.

Tekerlekler: Kağın arabasının ikinci önemli bölümü tekerleklerdir. Tekerlekler aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır.

1. Havsutlar: Havsut çırallı çam ağacından ortası şişkin kenarlara doğru incelecek şekilde yapılır. Ortanın kalınlığı 15-20 cm. kadar olduğu halde kenarlarda bu kalınlık 4-5 cm. ye kadar düşer. Üç parçadan oluşur. Orta ve iki yan havsutlar. Bunlar birbirlerine içerden giydirilirler. Daha sonra daire şekline getirilirler. Dairenin çapı 100-120 cm. arasındadır. Tekerleğin tam ortasından 15x15 cm. ebadında bir delik açılır. Havsutlar ormanlık yörelerde yapılarak Şarkışla yöresine getirilip satılır.

2. Tekerlek demirleri: Bu demirler tekerleğin çapının ölçüsüne göre demirciler tarafından yapılarak tekerleğe geçirilir. Demirler havsutlara iyice oturur hiç oynamaz tekerlek döndükçe aşınan demirdir. Demirler, Tokat ve Sivas yapısı diye üzerlerindeki çizgilerden ayrılır. Demirler kolay aşınıp bitmez ancak havsutların kuruyup çekmesi ile boşalma olur ki buna demirlerin sürmesi denir yeniden sıkıştırılır. Daha dayanıklı olması ve sıcakta çıranın yağının erimemesi için havsutlara katran çalınır.

3. Mazı: 250 cm. boyunda 20 cm. çapında gürgen ağacından yapılır. İki başı dört köşe yontularak 10 cm. kadar dışarı çıkacak şekilde tekerlere sıkıca yerleştirilir. Tekerlerden dışarı çıkan başlarına

yarılmaması için çemberler geçirilir. Tam tekerden dışarı çıktığı yerden delinerek meşeden çiviler çakılır ki bunlara “Buylu” denir. Mazının tekerden 20 cm. ilerisine kağrı evinin yastıkları gelecek şekilde iki tarafına yerler yapılır. Kağrının evi buralara yerleştirilir. Mazi iki taraftan eğreler arasında kalır ve bu yuvada döner. Dönüşünü kolaylaştırmak için mazının bu bölümüne yağ, yoğurt, sabun gibi kaydırıcı ve kağrının gıcılmasını sağlayan maddeler sürülür. Bu maddeler kağrıda her zaman bulunması gereken manda boynuzundan yapılmış olan sonak (sabındırık) adı verilen kabın içerisinde hazırdır. Böylece kağrı tamamlanmış olur. Tabi hayvanları sürmek için övendere (meses) vardır.

Kağrının kullanımı yapacağı işe göre değişir. Üzerindeki araçların bazıları çıkarılır. Yenileri konur. Örneğin sap yüklenecek kağrı ile saman çekilecek kağrının üzerindeki takımlar tabii ki farklı olur. Sap yüklenecek kağrıda sap cerekleri ve sap merdiveni bulunur. Saman yüklenecek kağrıda ise saman çeteni konulur. Çuval, taş gibi katı maddeler yüklenecekse kağrının üzerinde sadece çağlar kalır. Kağrı üzerine yüklenecek yüke göre organ denilen kalın ipe sarılır. Kağrı organlamanın da bir usulü vardır, rast gele sarılmaz. Organ kendir denilen bitkinin liflerinden yapılır. En iyi organ Kastamonu yöresinde yapılıp satılan organlardır.

Döven: 180 cm. uzunluğunda 45cm. eninde 5cm.kalınlığında özel biçilmiş iki gürgen tahtadan yapılır. Tahtaların önü kalkıktır. Üstten ön orta ve arka olmak üzere üç kuşakla birbirine tutturulur. Ön kuşağın altından tahtaların üzerine gelecek şekilde delik bırakılır. Düvenin altına belli bir sıra ile çakmaktaşı çakılır ve zivtlenir. Düveni yapmak ustalık ister. 2,5 m. uzunluğunda 5,6 cm. çapında bir cerek hazırlanır. Cereğin ucuna bir zincir ve onun ucuna da halka takılır orta kuşağın altından geçirilerek sabitlenir. Diğer ucuna ise boyunduruğa takılacak aşağı doğru ağaç çivi konur. Bu düzeneğe “Sürüt” adı verilir. Bu sürüt düven boyunduruğuna takılır.

Kağrı ile getirilen sap (biçilmiş ekin) harmanın ortasına yığılır etrafına düven dolaşacak kadar saçılır. Hayvanlar koşularak daire biçimindeki ekin dövülür (sürülür) harmanda birden fazla düve de olabilir. Düven sapı ezdikçe ortadaki yığından yenileri saçılır. Ortadaki sap bittiğinde de sürülmeye devam edilir harman sürekli aktarılır saplar saman haline gelir buna “Malağma” denir. Ekin sap halinde iken dirgenle malağma haline gelince yaba ile karıştırılır. Malağma kıvamına gelince toplanır öbek yapılır. Böylece sürülme işi tamamlanır.

Öbekler rüzgarın esmesi ile küçük yabalarla savrulur. Tane ile saman birbirinden ayrılır. Saman samanlıklara taşınır. Tane elenir temizlenir kullanılacakları yere göre eve taşınır. Eğer o yıl saman çoksa samanlık almıyorsa bir tarlaya taşınarak koni şeklinde toplanır üzeri toprakla örtülür bu işleme “Loda” denir. Samanın az olduğu yıllarda loda açılarak saman kullanılır.

Harmanda kullanılan diğer araçlar: Anadut uzun saplı üç çataldır, kağrı yüklenirken aşağıdan sap verilir. Sap merdiveni kağrının önüne iki sap cereği ise arkasına dikilir. Kağrı yüklendikten sonra organla sarılır mediven ve cerekler çıkarılır. Harmanda kağrı boşaltılırken anadut ve dirgen kullanılır. Düven sürülürken sapı dağıtmak ve karıştırmak için önce dirgen kullanılır. Sap malağma şekline geldikten sonra büyük yabalar kullanılır. Yığıla öbeğin savrulmasında sarum yabası denilen küçük yabalar kullanılır. Yabalar gürgen ağacında yapılmış olup satıcıdan alınır. Önceleri dirgenler iki çatal meşe ağacından yapıldı. Daha sonra üç çatal demir dirgenler alınmaya başlanmıştır.

Unluk Hazırlanması: Un bir ailenin bir yıllık yiyeceğidir. Kişi başı ortalama 13 teneke (urupla) buğday un yapılır. Unluk hazırlamak için buğday suda yıykanır çul, kilim, çadır gibi sergilere serilerek güneşte kurutulur. 40-45 tenekelik çuvalara basarak doldurulur. Kağnılara yüklenerek değirmene götürülür oradan sıra alınır. Sırası gelince su değirmeninde üğütülerek eve getirilip yerine konur. Su değirmenleri en çok Yahyalı köyünden Bozkurt köyüne kadar uzanan Kaldırak çayı üzerinde ve Bağlararası köyünden Demiroluk köyüne kadar uzanan Akören Özü üzerinde kurulmuştur. Bunların dışında değirmenler de vardı. Değirmenler özel mülkiyet olup ücreti ile çalışırlardı. Yaklaşık 19 teneke bir teneke buğday alırlardı. Değirmenleri çalıştıran ustular ve onlara yardım eden sucular olurdu. Değirmen sahipleri genellikle varlıklı kişilerdi.

Bulgur Hazırlama: İhtiyaca göre buğday ayrılır (ortalama kişi başı 3,4 teneke ayrılır) Bulgur kazanı denilen 4,5 teneke buğdayı alabilecek büyük kazanlar vardır. Dışarıya ocak açılır ateş yakılır bu kazanlara buğday doldurulur üzerine su konur. Ocağın üzerine yerleştirilir. Kazan sırası ile birden çok da olabilir. Altta çalı çırpı diken yakılarak kaynaması sağlanır. Kaynayan kazandan buğday (hedik) dışarıya alınarak serilir. Ayrılan buğday bitene kadar devam edilir. Serilen hedik bir iki günde kurur. Kuruyan bulgur büyük taştan oyulmuş setenlerde karıştırılarak dövülür. Setenler daire biçimin dedir, hayvan koşularak çevrilir. Dövülen bulgur serilerek kurutulur savrulur kabuğundan ayrılır. Seten köyün ortak malıdır bu nedenle de sırası ile kullanılır. Çok sıkışık durumlarda haberleşilerek komşu köylere de gidildiği olur. Dövmüş bulgur tahta üzerinde tek tek temizlenir: Elle çevrilen bulgur taşlarında çekilir Bir akşam köyün delikanlıları ya da genç kızları toplanarak eğlenceli bir şekilde imece usulü ile bulgur çekilir. Daha sonra bulgur çekme makinaları icat olmuştur.

Yarmaların yapılışı da bulgura benzer onlar az oldukları için köyün ortak malı olan küçük taş sokularda ağaç tokmaklarla gençler tarafından dövülür.

Hayvancılık: Köyde insanların geçimleri koşum hayvanları ile sağlanıyordu. Ailenin ekonomik durumuna göre bir çiftten dört çifte kadar koşum hayvanı olurdu. Koşum hayvanı olarak çoğunluğu öküz olmak üzere manda ve at da koşulurdu. Ekin biçmenin harman sürmenin belli bir zamanı vardı. Tüm köylü bu zamana uyardı, birlikte hareket edilirdi. Köyün arazisi ikiye bölünür münavebeli olarak ekilirdi. Ekilmeyen tarafta hayvanlar otlardı. Meralar hayvanların otlamasına yetmezdi. Koşum hayvanları ekilen tarafta otlardı. Kalan hayvanlar herk tarafında otlatılırdı.

Hayvancılık köylerde pazara yönelik değil evin ihtiyacına yönelik yapılırdı. Hayvanlardan alınan ürünler aile içindeki tüketimi bile karşılamazdı. Her evin birkaç tane yerli ineği bulunurdu. İneklerin sütünden, yavrularından yararlanılırdı. Bu süttten yağ, peynir yoğurt gibi yiyecekler yapılırdı Bu yiyecekler evde aile içerisinde tüketilirdi. Pazarlanması söz konusu değildi. Yavrular iki yıllık olunca dişileri inek olur erkekler ise genellikle satılırdı. Yerli inekler ufak oldukları için erkek danalardan pek öküz olmazdı. Köyün inekleri için sığır çobanı tutulurdu. Sığıra iki yaşını geçmiş mallar ve atlar katılırdı. Sabah sığır bir yerde toplanır her aile mallarını getirir katardı. Akşam sığır gelince mallar evlere dağılırdı. Hayvanlar genellikle evlerini bilir ve gelirlerdi. Çobanın hayvanları gütme süreleri altı ay olurdu. Nisan ayı sonunda başlar Ekim ayı sonunda biterdi. Ücret olarak hayvan başı buğday verilir.

Köyde bir de dana çobanı tutulurdu. Buraya iki yaşından küçük mallar ve eşekler katılırdı. Koşulları sığırın koşulları ile aynıydı. Çobanlar kendi köylerinden olabileceği gibi yabancı yerlerden de olabiliyordu.

Koyunculuk: Koyun keçi gibi küçükbaş hayvanlara DAVAR adı verilir. Köylerde hemen her evde davar bulunurdu. Ailenin ekonomik durumuna göre davar sayısı olurdu. Davarlar köyün içerisindeki barınaklarda ya da daha çok davarı olanlar köyün dışındaki arazide yapılmış olan ağıllarda kışlatılırdı. Davarlar yazın 500 – 600 hayvanlık sürüler halinde otlatılırdı. Bir köyde birden fazla sürü bulunabilirdi. Sürünün çobanları Nisan son dualar edilerek koç ve tekeler davara katılırdı. Kasım ayı başına kadar tutulurdu. Çobanlara ilk zamanlar genellikle ücret olarak kuzu verilirdi. Bir sürü duruma göre 25-30 kuzu karşılığı güdüldü. Kasım ayı koç ayıdır çobanlar sürüyü bırakır üç beş ev birleşerek davarlarına koç ve teke katardı. Koçu tekeyi daha çok davarı olanlar beslerdi. Ortalama 30-40 koyuna bir koç bulundurulurdu. Keçi sayısına göre de teke bulunurdu. Koç ve tekeler Ağustos sonlarında sürüden ayrılır gündüzleri dana çobanına katılır, akşamları yemlenirdi. Kasım ayı başlarında koçlar ve tekeler süslenir birlikte davar katacak komşular toplanır toplanır, dualarla koçlar ve tekeler davara katılırdı. Artık günümüzde koç daha erken katılarak kuzu erken alınmaktadır. Gerçekte kuzu alma (Döl Ayı) Nisandır. Eskiden kış koşulları düşünülerek bu şekilde ayarlanmıştır. Koyunlar sağlıklı kalan sütü kuzular emerdi. Ayrıca kuzu çobanları tutulurdu. Günümüzde koyunlar sağlıklı kuzu ile birlikte otuyor kuzu istediği zaman emiyor. Bu nedenle kuzular daha çabuk gelişiyor ve erken satılıyor.

Kümes Hayvanları: Her ailede mutlaka tavuk bulunurdu. Tavuk kuluçkaya yatırılarak aile tarafından üretilirdi. Mayıs ayında kuluçka çıkarılır civcivler ekim ayına kadar büyürdü. Ancak çıkan civcivlerin üçte biri ancak kalırdı. Sık sık hastalık (kıran) gelir köyün tüm tavuklarını öldürürdü. Tavukların bir düşmanı da tilkilerdi. Kümese giren tilkiler tüm tavukları boğardı. Bu nedenle kümesler korunaklı yapılırdı her gün akşam tavuklar girdikten sonra kapı ve pencereleri ev halkı tarafından kontrol edilirdi. Bazı ailelerde hindi, kaz, ördek gibi kümes hayvanları da bulunurdu. Ayrıca evler toprak damlı ve duvarlar kerpiç olduğu için çok fare olurdu. Farelerden korunmak için her evde en az bir kedi bulunurdu. Köylerde yeteri kadar da köpek olurdu.

Arazi münavebeli olarak yarısı bir sene diğer yarısı ertesi sene ekilir. Ekilmeyen taraf nadasa bırakılır ve Haziran ayında herk edilir. Arazi yöre olarak:

Mevkiler: Yamaç, Kaçak, Böyüköz, Çamali, Uzungüney, Kösebağ, Çaykara, Gölyeri, Güney, Eğrek ve Turnadağı birinci yıl ekilir. Kalenindibi, Çapul, Öziçi, Yazı, Bucak, Gemi-damı, Çallıburun, Eşmeburnu, Kırgı, Çatalardı, Cingöz, Kızılkuyu ise ikinci yıl ekilir. Arazi Kızılmak boyundan itibaren güneye doğru Turna dağlarına kadar yükselerek gider. Arazi dalgalıdır, çok dağlık sayılmaz Sulu arazi yok denecek kadar azdır. Irmağın suyundan yararlanılsa da tuzlu olduğu için verim alınmaz.

Yörenin iklimi karasal iklim olduğu için yazlar sıcak ve kurak, kışlar uzun kar yağışlı geçer. Yağmurlar daha çok bahar aylarında yağar. Tabii bitki örtüsü boz kırdır. Soğuklar erken düşer Ekim ayından itibaren kırığı düşmeye başlar. Aralık ayında kar yağışı başlar. Karın yağması ile hayvanlar barınaklara alınır. Erkekler sabah akşam hayvanları besler sular altını üstünü temizler. Karın yağdığında çatısız üzeri toprak olan damların karları sıyrılır. Hanımlar evde kendi koyunlarının yünlerinden

hazırladıkları iplerle çul, çuval, kilim, halı dokurlar. Kışın yapılan işler bunlardır. Mart ayı sonlarında yazlık (arpa, yulaf, mercimek vb.) tohumlar ekilmeye başlanır. Bahçesi, bostanı olanlar toprağı hazırlar ve ekerler. Davarlar dışarıda otlatılmaya başlanır. Nisandan itibaren yavrularlar. İnekler daha çok ocak şubat ayında yavrularlar. Mayıs ayında davar ve sığır çobanları tutulur. Koşu malları dışarıda otlatılmaya başlanır. Koşu mallarını genellikle 8 ve daha yukarı yaştaki çocuklar tarafından otlatılır. Her çocuk kendi mallarını otlatır. Küçük çocuğı olmayanlar da ücret karşılığı komşu çocuklarına otlattırırlar. Köyde boş kalan delikanlılar Mersin ve Kayseri'ye çalışmaya giderler. Haziran ayında herk (nadas) koşulur bir ay kırk gün herk sürülür. Herk karasabanla sürülür ailenin kaç çift öküzü varsa o kadar da sürücü lazımdır. Adamı eksik olanlar ücret karşılığı herkçi tutarlar. Herk sabah güneş doğmadan koşulur kuşluk (saat 9) vakti bir saat dinlenilir tekrar koşularak saat öğlen iki gibi o günkü iş tamamlanır. Bir çift öküzle ortalama günde iki dönüm yer sürülür. Saat öğlen ikiden sonra koşu malları dağa yaylıma götürülür. Akşama kadar otlatılır akşam dağda saat 22 ye kadar yatırılır kaldırılarak saat 4'e kadar otlatılır oradan tarlaya getirilir 5 e kadar yatırılır 5 te çift koşulur böylece yeni çalışma günü başlar.

Temmuz başlarında yaylaya gidilir. Yayla köyden 30 Km uzaklıkta Akdağlardadır. Ormanlık alandır çevrede Çanakçı, Hocabey ve Çakraz Köylerinin yaylaları da vardır. Güney batısında Cenaptal, kuzey doğusunda Davulalanı köyleri ile komşudur. Güneyinde Hocabey köyü yaylası kuzeyinde ise Çakraz (Yolkaya) Köyü yaylaları vardır. Geniş arazide ot ve su boldur. Köylü hayvanlarını alarak bir ay yaylaya göçer. Köyde yaylım kalmadığı için hayvanlar orada otlatılır. Yaylada her ailenin bir alaçık yeri vardır, her yıl aynı yerde konaklanır. Alaçıklar taş duvarla örülür üzerine kağnıların malzemesi konur üzerine de düz bir çadır bezi çekilir tek odalıdır. Her evden yaylaya hayvanları sağacak hanımlar koşu mallarını otlatacak çocuklar götürülür. Muhtar bekçi sürekli yaylada bulunur. Diğer insanlarda gelir giderler. Yaylada da bakir bir hayat yaşanır. Elektrik şebeke suyu alt yapı gibi hizmetler yoktur. Ortak köy çeşmeleri vardır. Ormandan yararlanılarak tarım araçlarının malzemeleri tedarik edilir. Günü dolunca Ağustos balarında yayladan inilir. Zaten köyde de ekinler biçilmeye başlanmış olur.

Ekinler biçilip yığınlar oluşturulduktan sonra harmanlar temizlenir. Sabah erkenden kağnılarla sap harmana getirilir. Döven koşularak sap sürülür. Döveni genellikle çocuklar ve yaşlılar sürer erkekler sap çeker ve harman aktarır. Saplar beli bir kıvama gelince öbek yapılır. Bir sapın sürülmesi 4-5 gün sürer. Öbek rüzgarda savrulur samanı ve tanesi ayrılır. Saman daha sonra samanlığa konur, buğday elenip temizlendikten sonra ambara konur. Harman sürme işi de Eylül başlarına kadar 40-45 gün sürer. Harman kalktıktan sonra alınan ürüne ve evin ihtiyacına göre unluk, bulgurluk, yarmalık buğdaylar ayrılır. Su değirmenlerinde un üğütülür, bulgur yarma yapılır.

Harman kalktıktan sonra evlerin kışlık ihtiyaçları başlar. Yazdan hayvan pisliğinden hazırlanan basma, yapma tezekler yakacak olarak odunluğa konur. Koyun barınağında oluşan tezekler kavlatılır kurutularak odunluğa yerleştirilir. Dağlardan toplanan çalı çırpı bahçelerde ki söğüt dalları doğranarak yerleştirilir. Samanın irisi de (kesmük) yakacak olarak kullanılır. Evlerin damlarına çoraklı toprak çekilerek damlamaması için loğlanır. (Loğ yuvarlak taşa sap takılarak yapılır.) Evlerin yıkık delik yerler varsa tamir edilir. Hayvan pislikleri çöplüklerden gübre olarak tarlalara çekilir.

Kış için büyük küplerle turşular kurulur. Dal turşusu (Pezik / Pancar saplarından yapılır) olmazsa olmazdır. Bostanı olanlar oradan olmayanlar da komşu köylerden turşuluk pancar satın alır. Dağ

armudundan (ahlat) alıçtan, domatesten, lahanadan, biberden turşu yapılır. Her evde yazdan hayvanların sütünden yağ, peynir, çökelek hazırlanır. Her aile nüfusuna göre komşu köylerden patates alır. Köye at arabası ile gelen Zilelilerden de pekmez alınır. Ayrıca evde erişte, kuskus gibi kışlık yiyecekler hazırlanır.

Köyde kasaptan pek et alınmazdı. Aile ölen hayvanlarının etini güneşte kurutur kışın tüketirdi. Belirli sayıda davarı ve malı olan ailede mutlaka hayvanlarda ölen olurdu. Fazla hayvan ölürse buzdolabı olmadığı için saklamakta zor olurdu. Komşulardan birinin büyük hayvanı (öküz, manda gibi) ölürse İhtiyar heyeti toplanır ölen hayvanın etini komşulara buğday karşılığı dağıtarak zararın bir kısmı karşılanmış olurdu. Aksi durumda etin saklanması ve korunması sorun olurdu. Belki bir iki aile kış için kıymalık kesebilirdi.

Düğün: Köylerde düğünler harman kalktıktan sonra güzün başlar yaza kadar sürerdi. Köylerde işsizlik sorunu yoktu. Her ailenin az çok arazisi ve hayvanları vardı. Halkın geçim kaynağı çiftçilik ve hayvancılıktı. Bu nedenle insanlar çocuklarını 15-16 yaşlarında evlendirmeye çalışırlardı. Evlenmeler köy içerisinden olduğu gibi komşu köylerden de olurdu. Genellikle çocuklar birbirlerini tanırlardı. Önce kız istemeye gidilir karşı taraf olur derse birkaç komşu ve akraba ile kahve veya şerbet içilirdi. Çocuklar böylece nişanlanmış olurlardı. Nişanlılık süresi duruma göre bir iki yıl sürerdi. Bu arada hısımlar alacaklarını vereceklerini kararlaştırırlardı. Çok olmamakla beraber ilk zamanlar başlık parası vardı. Oğlan tarafı düğün masraflarını hazırlar kız tarafı da kızın çeyizini hazırlardı. Kızla oğlan açıktan görüşemezlerdi, gizli gizli görüşürlerdi buna da biraz göz yumulurdu. İki tarafta hazır oldukları zamanda düğün kurulurdu. Düğün Pazar gününden başlar Perşembe günü biterdi. Oğlan tarafının yakınlarından bir düğün kahyası seçilir birde kahveci belirlenirdi. Tüm köy davet edilir düğün evinin kapısına bayrak dikilir. Emlak yöresinden davul ve zurnacılar gelir. Davul düğünün olmazsa olmazıdır. Bazı düğünlerde çift davul da çaldırılır. Aşık da getirilir. Yemekler yenir genç erkekler dışarıda genç kızlar da içeride halay çeker oyun oynarlar. Erkekler davul zurna eşliğinde oynarken kızlar içeride geniş bir yerde kendiler söyler kendiler oynarlar. Akşamları da düğün devam eder. Çarşamba günü düğüncü gidilir düğüncünün bir bayrağı bir de bayraktarı vardır. Kız tarafından da karşılamaya bir bayraktar eşliğinde gelinir. Birbirleri ile karşılaşır usulünce selamlaşırlar. Kız ailesi tarafından at yarışları ve pehlivan güreşleri düzenlenir. Ödülleri kız tarafı verir. Akşam karşılıklı oyunlar oynanır. Perşembe günü gelin alınır oğlan evine gelinir. Gelin ata bindirilir yanında da atlı yengeler bulunur. Gelin eve gelince dualarla indirilir. Perşembe günü yine at yarışları ve pehlivan güreşleri düzenlenir. Bu defa ödüller oğlan tarafında verilir. Düğüne komşu köylerde davet edilir onlardan gelenlerde düğün bitinceye kadar misafir evlerinde (köyde bir komşunun evi) kalırlar. Gelin başka bir köyden geleceksen Çarşamba günü giden düğüncü o köyde kalır düğün orada devam eder. Perşembe günü gelin alınarak oğlan evine gelinir. Yemek yenir kapıda dikili olan bayrak indirilir.

Bir köyde aynı zamanda iki düğün olmaz. Düğün yapacaklar birbirleri ile anlaşılırlar. Arka arkaya devam ederler. Köyde sekiz on düğünün peşpeşe olduğunu biliyorum. Yani kış boyu devam ederdi. 1970'li yılların sonlarına doğru yurt dışı işçiliği artınca düğünlerde yaza alınmaya ve salonlarda günlük olarak yapılmaya başlandı.

Sünnetler Nisan ayında yapılır. Sünnetçiler Gemerek Alakilise (Eskiyurt) köyünden gelirdi. Her köyün sünnetçileri bellidir rasgele olmaz. Sünneti usta denilen yaşlıca birisi yapar. Sünnet yapılırken çalgıcı

oyun havaları çalar köçekler oynar gösteri yapar. Sünnet bitince yemek yenilir. Bir günde birkaç sünnet yapılır. Sünnetçiler köy görülmeye başlayınca davul çalarak geldiklerini belli ederler. Sünnet olacak çocuklar da kaçıp saklanmaya çalışırlar. Ama yine de yakalanırlar. Bizde Kirvelik yoktur, çocuğa hediyeler verilir.

Dini bayramlar: Sabahtan bayram namazına gidilir namazdan çıkınca sülalenin büyüklerinden birinin odasında toplanılır. Sofralar kurulur her evden gelen yemekler yenir. Büyüklere başlanarak el öpülerek bayramlaşılır. Çay kahve içilir gençler yemek yenilen odaları dolaşarak bayramlaşılır. Gidilen her odada çay şeker sigara ikram edilir. Mezarlıklar ziyaret edilir. Kurban bayramının da yemekten sonra kurbanlar kesilir. Kurban bir davar ya da maldan paya girilir. Kurban etinin bir kısmı kurban kesmeyenlere dağıtılır. Bir kısmı ziyarete gelen eş dostla yenir. Kalanı da evin nüfusu tarafından tüketilirdi. Kurban bayramında da odalar dolaşılır bayramlaşılırdı.

Milli Bayramlar: Köye okul açılıncaya kadar milli bayramları bilmezdik. Okul 1956-1957 öğretim yılında açıldı. Daha önce 1932 yılında köye muallim gönderilmiş ve Hacı Aligilin odada ders yapılmış, sonra köylüler biz okul istemiyoruz diye okul yeri vermemişler, bunun üzerine muallimde köyden alınmış. Okul açılınca 39 erkek çocuğun kaydı yapıldı (kayı yapılan öğrencileri okul numaraları ile Rahim Türkoğlu sayar). Kız çocuklarını okula yazdırmadılar. 1966 da öğretmen okulu son sınıfa geçtiğimde başta kendi kız kardeşim olmak üzere köyden on kadar çocuk yazdırdım bundan sonra kızlarda okula geldi. Ben köye 1975 yılında öğretmen olarak geldiğimde 150 öğrencinin yarısı kızdı. Kalecik köyü kökenli 160 kadar memurun yarısı kızdır. Her türlü memurumuz vardır. İçlerinde profesör, kaymakam, hakim ve doktor gibi yüksek memurlarımız mevcuttur. Okulumuz önce bir öğretmenle başladı öğren sayısı hızla arttı. Beş yıl sonra bir kısmımız Sivas'ta ortaokula yazıldık. Köyde ilk memur sanırım ben oldum. 1967 de Akçasu köyünde öğretmenliğe başladım. İlk öğretmenimiz Musa Akkoç, Mehmet Ertunç Ve Müezzın Karamandı. Bu öğretmenler bize milli bayramların önemini ve kutlanmasını öğrettiler. Bundan sonra da devam etti.

Askerlik: Askerlik çağına gelen delikanlılar önceden belirlenirdi. Yoklama yapılır muayene edilir, çağrı pusulası ile askere sevk edilirdi. Askere gidecek olan gençler hısımlarına ve komşular tarafından her gün bir eve yemeğe davet edilirdi. Askere gidecekleri gün sabah musalla da halk toplanır İmam Efendi dua eder askere gideceklerle helallaşılır ve yolcu edilirdi. Askerliğin süresi zamana göre değişti. Birinci Dünya Savaşı (Seferberlik) ve Kurtuluş Savaşı'na (Yunan Harbi'ne) katılmış yaşlıların olması askerliği çok önemli kılardı. Dönebilenler yedi yıl askerlik yapmışlardı. İkinci Dünya Savaşı döneminde savaşa fili olarak katılmasak da dört yıl askerlik yapmışlardır. Köyümüz Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşlarında yüzün üzerinde şehit vermiştir. Bu savaşlara katılıp dönebilen on kişi kadar vardı. Bunların savaş anılarını arkası yarın gibi dinledik. Bunlardan benim bilebildiklerim: Hacı Mehmet Şahbaz (Turan ve Memiş'in dedeleri), Musa Yıldız (Salim ve Kemal'in dedeleri), Mustafa Çita (Fikri ve Ziya'nın dedeleri), Abdullah Çita (Saadettin ve Faruk'un dedeleri), Yunus Aşık (Abdullah ve Gazi'nin dedeleri), Şükrü Karaca (Ahmet ve Teyfik'in dedeleri), Mustafa Arı (Fevzi ve Mahir'in dedeleri), Osman Kaya (Benim ve Talip'in dedemiz), Ali Osman Şeker (Ziya ve Hasan'ın dedeleri), Hüseyin Kaya (Hüseyin Kaya'nın dedesi), Kadir Şeker (Mehmet ve Kemal'in dedeleri).

Birinci Dünya savaşı ve İstiklal savaşı yıllarında Muhtar Süleyman Aşık'tır (Sülo Hocanın dedesi). En zor dönemde muhtarlık yapmış kağnılarla cephaneye askere yiyecek taşınmasında gençlerin asker olmasında büyük yararlık göstermiştir

Köyde eskiden muhtarlık seçimi yapılmazdı. Köyün ileri gelenleri toplanır mühürleri uygun birine verirlerdi. Muhtar olmanın belli koşulları vardı. Ekonomik durumu iyi olacak, misafir odası olacak, dışardan gelen hükmet adamlarını (jandarma karakol komutanı, tahsildar, nüfusçu, bankacı vs.) ağırlayabilecek. Ayrıca köye gelecek dilençi ve sahipsiz kişileri de barındıracak. O zaman maaş falan yoktur. Köylüler senede ev başı birer teneke buğday verirlerdi. O nedenle muhtarlık pek istenen bir iş değildi. Ne zaman muhtarlık maaşlı oldu kıran kırana seçimler yapılmaya başlandı.

Köyde bir cami vardı, her yıl imam tutulurdu. İmamların ücretini köylü buğday olarak verirdi. Köy imamların maaşlı olması 1978 den sonra başladı. İmam tüm namazları kıldırır cenazeleri yur (yıkır) ve defnederdi. Düğünlerde ve toplu yapılan işlerde dua ederdi. Cenaze namazı musallada kılınır. Çatal yoldaki mezarlığa defnedilirdi. Hem mezarlıkta hem de cenaze evinde Kuran okunur baş sağlığı dilenirdi. Duyan komşu köylüler cenazeye yetişemez ise bir iki gün sora da baş sağlığı dilemeye gelirlerdi. Komşu köylerden gelenleri komşular misafir ederlerdi. Cenazenin durumuna göre cenaze evinde bir hafta kadar yemek yapılmaz komşular yemek getirirdi. Cenazeden bir iki gün sonra un helvası yapılır köye dağıtılırdı. Kırk gün sonra da "kırk giliği" yapılarak mezarda dağıtılırdı.

Günümüzde köyde bir cenaze olduğunda Sivas, Kayseri ve Şarkışla da bulunan köylüler ve komşu köylüler cenazeye katılırlar. İletişim kolay olduğundan araçta bol olduğundan katılanların sayısı çok olur. Cenaze genellikle öğle ve ilkinci namazını mütakip kaldırılır. Köyde yaşayan aile sayısı da 30 civarında olduğundan gelen kişilere yemek vermek mümkün değildir. Köyde de yemek yenecek yer olmadığından cenaze sahibinin bir yakını organize ederek etli ekmek ve helva dağıtılır. Böylece gelenler aç kalmazlar.

Köyün ortak malları: Yayla günü geldiğinde isteyen gider. Cami, okul binası, az denecek kadar mera, camiye yapılan bağış arazileri, mezarlık olarak sayabiliriz.

Halk yaz aylarında tarım ve hayvancılıkla uğraştığından pek boş zamanı olmazdı. Köyde on kadar oda dayalı döşeli olur Odaların tabanında hanımlar tarafından dokunan el dokuması halı, Duvarlarda el dokuması yastık. Köşelerde yün minder bulunurdu. Odalar sabah dokuzdan akşam yassı namazı kılınana kadar yakılırdı. Oda sahipleri hep aynı kişiler olmazdı zaman zaman kendi istekleri ile değiştiği olurdu. Kışın erkek nüfus bu odalarda toplanır oturur sohbet ederlerdi. Bolca savaş ve askerlik anıları anlatılırdı. Büyük şehirlere gidenler de gördüklerini anlatırlardı. Daha çok büyükler konuşurdu. Bazen de Hazreti Ali'nin, Batal Gazi'nin, Eba Müslüm'ün eski Türkçe ile yazılmış cenkleri okunurdu. Kışın hanımlar evde halı, kilim, çul, çuval dokurlardı. Köylünün hanımları boş kalmaz sürekli çalışırlardı.

Son yetmiş yılda bilinen sülaleler bunlar tabi bilmediğimiz unuttuklarımız da olabilir. Ayrıca birçok gencin adlarını da yazamadım. Çünkü bilmiyordum. Onların adlarını tespit etmek için de özel çalışma yapmadım. Kalecik'ten dışarıda yaşayan en az dört yüz aile var. Bunlardan her yıl onlarca çocuk

yeniden katılmaktadır. Köy o kadar çok dağıldı ki insanlar yakın akrabalarının çocuklarını bile tanımıyorlar. Bu tespiti de aramak isteyenlere bir ipucu olsun diye yaptım. Başkaca bir iddiam yoktur.

Ben İlkokula giderken köyde 125 aile yaşıyordu. 1975 te öğretmen olarak geldiğim de 152 aile olmuştu. Bundan sonra köyden her yıl Yurt dışına ve yurt içine sürekli göç oldu. Bugün köyde yaşayan aile sayısı 30 kadardır. Bunların da içinde üretim yapabilenlerin sayısı on kadardır. Demek ki dün 152 aileyi geçindiren arazi bugün on aileyi zor geçindiriyor. Sizce bunda bir terslik yok mu mutlaka var. Artık günümüzde geçmişte yapılan tarım ve hayvancılık yapılamaz. Gelişmiş ülkeler nasıl yapıyorsa bizim de öyle yapmamız gerekiyor.

Eskiden beri tarımı geliştirme çabaları olmuştur. Toprak reformu yapılmak istenmiş, köy kent, tarım kent projeleri üzerinde çalışılmış ama çeşitli nedenlerle başarılı olunamamıştır. Tarımın ve hayvancılığın gelişmesi için acilen çiftlik sistemine geçilmesi, bu sistemin her yöreye uygun olarak hayata geçirilmesi gerekir. Bunu da hükümetlerin, devletin planlaması ve takibinin yapılması gerekir. Dün yapılamayanların bugün çok daha kolay yapılacağına inanıyorum.

Kaynak Kişi: Hilmi Kaya

16/04/1948 tarihinde Şarkışla'ya bağlı Kalecik köyünde doğdum. Köyde ilkokul olmadığı için okula iki yıl geç başladım. 1956 / 1957 yılında köye okul açıldı. 39 erkek öğrenci kayıt olduk. Kızları okula kayıt ettirmediler.1966 yılında öğretmen okulundayken başta kendi kardeşim olmak üzere kızları ben yazdırdım. İlkokulu köyde 1961 yılında bitirdim. Orta Okulda okumak için Sivas'a gittim. Selçuk ortaokulunda üç yıl başarılı bir şekilde okudum.

1964 yılında Sivas Öğretmen Okuluna girdim. 1967 yılında öğretmen oldum. İlk yıl Şarkışla Akçasu köyünde çalıştım. Askere gittim Giresun'a bağlı Bulancak'ın Bozat köyünde iki yıl er öğretmen olarak çalıştım. 1970 yılında Şarkışla'nın Yunusören köyünde iki yıl çalıştım. 1972 yılında Büyük Yüreğil Köyünde üç yıl çalıştım. 1975 yılından itibaren Kalecik Köyüne (kendi köyüme) geldim. Beş yıl da bura da kaldım. Öğretmenlik dışında köyün toplumsal işleri ile de uğraştık. Köye yol su ve elektrik gelmesini muhtarlarla birlikte sağladık. 1980 yılında Şarkışla İnönü İlk Okuluna başladım. Böylece 13 yıl köyde çalıştım. Beş okul değiştirdim hiç yolluk alamadım.

1975 te Gazi Eğitim in Sosyal Bilgiler bölümüne girdim. Hem çalıştım hem okudum. 1984 tarihinde İlköğretim Müfettişliği sınavına girdim. İstanbul'da bir yıl kurs gördük. 1988 Temmuz ayında Zonguldak İline Müfettiş olarak atandım. Üç yıl çalıştıktan sonra Sivas' geldim 20 yıl da Sivas'ta çalıştım. Sivas'ta okulu olan köy kasaba ve şehir her yerine gittim. 2011 yılında İstanbul'da çalıştım 2012 yılında 20 Ağustosta 44 yıl 11 aydan emekli oldum.

Derleyen: Öğr.Gör. Deniz Karakurt

SARIYAR KÖYÜ

(Yıldızeli – Sivas)

Derleyen:
Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Kenan Yetgin

Derleyen: Deniz Karakurt

KÖYÜN İSMİ

Sarıyar köyü, Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlıdır. Köyün isminin nerden geldiğini yaşlılar şöyle anlatırlar: Köy ilk kurulurken, üç beş ev varken daha köy bile değilken, evin birinde sarı güzel mi güzel bir kız varmış. Onu da seven bir yakışıklı bir genç delikanlı varmış. Kız amansız bir hastalığa yakalanmış çaresi bulunamamış, hekimlere götürmüş delikanlı. Çok sevdiği için sarı kızın üzerine titremiş dualar etmiş ama sonuçta sarı kız bu hastalıktan kurtulamamış ve zamanı gelince göçmüş bu dünyadan. Bu sırada delikanlı şehre gitmiş dönüşte bu kara haberi duymuş ve “sarı yârim, sarı yârim” diyerek yas tutmuş ağlamış ve köyün adı Sarıyar olarak kalmış.

Derlemeci notu: Sarıyar ismi Sarı ve Yar (uçurum) sözcüklerinin bileşiminden oluşmalıdır. Yakınlarda köylüleri Akkaya dedikleri sarı beyaz renkli sarp yamaçları bulunan bir tepenin yer alması bu olasılığı güçlendirmektedir. Anlatılan efsane ses benzerliğine dayalı bir halk ürünü açıklama gibi görünmektedir (halk etimolojisi). Ayrıca köyün yakınlarında bir de höyük vardır.

İKLİM

Sarıyar köyü iç Anadolu bölgesinde bulunmasından dolayı karasal iklim hâkimdir. Yazlar kısa süreli sıcak ve kurak geçer kışlar tam tersi şekilde uzun ve kuru soğuk hüküm sürer. Kar uzun süre yerden kalkmaz. Sarıyar köyü kışları çok şiddetli geçmektedir. Yazlarda tam bunun zıttı olarak şiddetli kuraklık hâkimdir bazı yazlar su sıkıntısı bile olmaktadır. Köyde yaz sıcaklıkları Haziran ayıyla başlar Ağustos sonlarına kadar devam etmektedir. Eylül başlarında havalar serinlemeye başlar. Köyün gece gündüz sıcaklık farkı karasal iklimin tipik özelliğini gösterse de köyün biraz çukurca bir mekânda bulunması nedeniyle rüzgârdan ve soğuktan biraz korunur.

BİTKİ ÖRTÜSÜ

Köyün bir bölümü kurak bunun yanında bir bölümü de ağaçlıktır. Tahminen 5 km doğusunda büyük bir ormanlık bulunur. Ormanda meşe, ardıç, dağ kavağı gürgen, pelit, tavşan elması, fındık, taraklık, en çokta gürgen bulunmaktadır. Köy kışlık yakacağını bu ormanlardaki ağaçlardan sağlamaktadır. Ormanlık alan köyün bir piknik alanı durumundadır.

Köyde herkesin kendi bostanları (bahçe) vardır. Bu bostanlar da kışlık yiyecek fasulye, kabak, yazın yiyebileceğimiz marol, kokulu ot, patates, pancar ekilmektedir. Karların erimesiyle birlikte köyü alabildiğince göz alıcı bir yeşillik sarar. Çok çeşitli ot türleri mevcuttur. Bu otlar ilkbaharda karların erimesiyle yeşeren temmuz sıcaklarıyla sararmaya başlayan kuzukulağı, keven, sığırkuyruğu, evelik, madımak, yemlik, dede sakalı, kır keçisi, besili ayı, çiğdem, kuş kuyruğu, ebem kömeci gibi otsu bitkilerle yer yer karamuk, kuşburnu, alıç, çördük çöp, ekşi elma, çalılıklara, ardıç dağ armudu, dağ elması gibi bodur ağaçlardan oluşur. Doğal olarak kültür mantarları da yetişir.

Söğüt ve kavak topluluklarına daha çok köy içinde ve bostanlarda rastlanır. Bunun yanında kavak ağaçlarının düzgün ve uzun olmalarından dolayı evlerin çatılarında kullanılır. Ayrıca az bir bölgede fındık ağaçları da yetişmektedir.

KÖY ARAZİSİ VE YABANI HAYVANLAR

Köy arazisi çevre köylere oranla en fazla ekilecek alana ve mevkisi geniş bir yapıya sahip olduğu için ayrıca ot çeşidinin bol olması nedeniyle kanatlı av hayvanlarından keklik ve bildircin bol bulunur. Ormanlık olmasından dolayı ayı, kurt, tilki, domuz, tavşan, kirpi, yılan, yeşilen, kertenkele, sincap, doğan, şahin gibi yabani hayvanlar bulunur. Bunlardan özellikle domuzlar köye büyük zararlar vermektedirler. Köyün ekilen arazisini çiğneyerek, yiyerek hasat zamanında verimin %20 azalmasında etkilidir.

Köy çevresinde ırmak ve göl bulunmadığı için ördek ve kaz hayvanlarına rastlanmamaktadır. Yalnız 2 km güney doğusunda bulunan Karova denilen yaylalar bol sayıda bağrı kara denilen av hayvanları bulunmaktadır. Tilki, domuz, kurt, keklik gibi hayvanlar kış ve yaz mevsimlerinde sürekli bulunurlar. Bağrı kara ise sadece haziran-temmuz-ağustos ayları içerisinde Sarıyar köyünde yayıldıktan sonra göç ederler.

Evcil hayvan olarak köyün hemen hemen bütün evlerinde dünyaca ünlü kangal köpeği bulunur, bunun yanında kurt köpekleri de beslenmektedir. Kangal köpekleri çobanın bir numaralı yardımcısıdır. Kimi evlerde evcil kedilerde bulunur.

KÖYÜN EKONOMİSİ

Köyün temel geçim kaynağı öncelikle tarıma ve hayvancılığa dayanmaktadır. Yöremizde buğday en çok ekilen tarım ürünüdür. Bunu yanı sıra hayvanların beslenmeleri için arpa, yulaf, fiğ, yonca, yaban fiği, ekilmektedir.

Hayvancılık ise inek, koyun, sığır, tavuk, manda, keçi, yetiştiriciliğine dayanmaktadır. Köyün her evinde mutlaka inek veya sığır bulunur. Elde edilen süt ürünleri ve sütün bir miktarı merkeze götürülerek satılır. Hayvanlar genellikle kurban bayramında satılmaktadır. Genellikle merkeze götürülür. Büyük baş hayvanların ekonomiye katkısı daha fazladır diye biliriz.

Yörede işlenen arazinin yarısı bir yıl arayla ekilmektedir diğer yarısı ise dinlenmeye bırakılmaktadır. Ürünlerin büyük çoğunluğunu buğday oluşturmaktadır ama bunun yanı sıra fiğ, yulaf, arpa, nohut ve mercimekte ekilmektedir. Elde edilen bu buğdayın bir kısmı gelecek yıl için tohumluk olarak ayrıldıktan sonra diğer bir kısmı ise değirmenlere götürülerek un öğütülüyor ve yine bir kısmı da hayvanlar için yem yaptırılıyor. Yine tarımda azda olsa şeker pancarı ekilmektedir. Azda olsa ekonomisini etkiler köyün.

Köyün büyük çoğunluğu Suudi Arabistan da çalışmaktadır. Her evden kesinlikle iki veya daha fazla kişi yurt dışındadır. Köyde iki tane bakkal bulunmaktadır ama köyün ihtiyaçlarına tam cevap veremediği için köy ihtiyaçlarını merkezden sağlamaktadır.

KÖY YOLU

Sarıyar köyünün merkeze uzaklığı 60km civarındadır bunu için ulaşım yaklaşık bir saat sürmektedir. Bunun uzun sürmesinin nedeni ise köy yolunun iyi olmaması ve yolların asfalt yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Yolların bozuk olması köyün şehirle bağlantı kurmasını zorlaştırır.

Sivas il merkezinden Sarıyar köyüne gitmek için Dikilitaş denen mevkiden Sarıyar köyü dolmuşlarına binilir. Günlük sabah 6 da köyden çıkılır 7'de merkeze varılır. Günlük bir kere gidiş bir kerede dönüş vardır. Köy ile merkez arası yaklaşık 65 km'dir. Bir saatlik bir mesafe vardır. Merkez den 3 veya 4 gibi çıkılır. Sarıyar köyü biraz uzak olduğu için diğer köylere de gidiş ve dönüşlerde diğer köylere uğramak zorunda kalır.

Bu köyler merkezden sıralandığı zaman şöyledir. İlk merkezden çıktığı zaman merkeze en yakın olan Porsuk köyüne varır oradaki yolcular indikten sonra İzengü (Zengi) köyüne uğrar ondan sonra ise Gökkaya köyüne sonra da Kureyiz köyüne uğradıktan sonra Sarıyar köyüne gelinir. Tabii ki köye gelirken bu biraz zor olur çünkü yollar dağlık engebeli ve yolların bozuk olmasından dolayı ulaşım biraz zor olur. Yol kenarında uçurum sadece bir yerde vardır ama dağa tepelere sıkça rastlamak mümkündür.

Ayrıca ilçeye de ulaşım sağlanmaktadır. Çünkü kütüğün (nüfusun) ilçeye bağlı olmasından dolayı resmi işleri ilçede halletmek gerekiyor. Onun için bazı günler çok nadir olarak ilçeye de ulaşım sağlanmaktadır ama ilçenin yolları merkezin yollarına rağmen çok bozuk durumda kaza olma imkânı daha fazladır.

Derlemeci notu: Kaynak kişi Sivas merkezden köye nasıl ulaşıldığını anlatmaktadır. İzengü dediği Sivas merkeze bağlı Zengi köyüdür. İzengi/İzengü ses dönüşümü halk ağzında olağandır. Küreyiz ise, yapılan yol tarifine göre Akören köyü olmalıdır. Eski kayıtlarda bu köy için Kurb-u Yıldız (dağ kastedilerek; Yıldız'a yakın) ifadesine rastlanır ama bu tamlamanın Kureyiz sözcüğüne dönüştüğü kesin değildir ve eğer öyleyse bu dönüşümün nasıl olduğu da açıklanmaya muhtaçtır.

KOMŞU KÖYLER

- Karkın Köyü: Sarıyar köyüne en yakın köydür 5 km mesafededir. Önceki dönemlerde Karkın köyü ile su konusunda bir anlaşmazlık olmuştur. Ama geçen yıllar bu anlaşmazlığın üstünü örtmüştür. Şu anda köyler alış verişte bulunmaktadır daha beş yıla kadar gelip gitmeler köyler arası çok nadir bir durumdaydı.
- Yusufoglan Köyü: Sarıyar'a en yakın ikinci yakın köydür, kuzeyde 7km bir mesafe vardır.
- Yıldız Köyü: 10km arısında mesafe vardır sıkça da olmasa ilişkiler devam eder. Bu beldenin de itfaiyesinden ve sanayisinden yararlanılmaktadır. Şehirle ulaşımın zor olmasından dolayı yıldız belediyesi köyümüze yardımda bulunur bu konularda.

- Yakupoğlan Köyü: Mesafe olarak yakındır ama iki köy arasında 1552 m yüksekliğinde Yıldız Dağı olduğundan dolayı hiçbir ulaşım sağlanamamaktadır. Köyün doğusuna düşmektedir. 10 km mesafe vardır sınır komşumuzla aramızda.

- Güneykaya (Bedokton) Köyü: Kuzey batı bölümüne düşmektedir. İlişkiler iyidir. Köy bazı ihtiyaçlarını buradan sağlar burada petrol istasyonu olmasından dolayı devamlı gidiş geliş olmaktadır. Bunun yanında bazı durumlarda belediyenin kamyonu dozeri gibi aletleri kullanılmaktadır. Sağlık kurumundan da bazı zamanlarda yararlanılmaktadır.

Derlemeci notu: Kaynak kişinin Bedokton diye telaffuz ettiği isim aslında Bedohtun biçimindedir. Güneykaya köyünün eski adıdır.

Yakındaki Diğer Köyler:

- Kureyiz • Gökkaya • İzenđ • Porsuk • ırır • Gazi köyü • Olukman • Ozmuş • Hıdırnalı
- Ovacık • eltek • Kuzren • Kurtlapa • Gümüşdere

KÖYÜN MEVKİ İSİMLERİ

- ayırlar • Karova • Degirmen n • Belanuş • Bayrama • Greyiz • Bedokton yazısı
- Yazır • Dağ ayıru • Sarı yatak • Oylu pınar • şık yatağı • Pınar ayağı • Kamışlı gl • Karaçayır
- Su deresi • Keneci • Zinci hllğ • Tilki deliği • akır pınar • Harkın st • korular • Güney
- Ālinin pınarı • Hocanın pınarı • kz yatağı • Gus tarla • Gucur kayaları • Sivri siğrisi
- Göğ elma • Yol arası • ırır

EVLENME VE DÜĞÜN GELENEKLERİ

Yöremizde evlenme ve düğün adetlerinde dönem dönem değişikliler oluyor. Tabi ki bu değişiklikler şahısların isteğine göre değil toplumun genel isteği üzerine kabul ediliyor. Ama bu değişiklikler bir öz etrafında toplanarak olur. z değişmez ama onu çevreleyen bir takım adetler değişir. Bu bizim yöremizdeki düğün adetlerinde de 50 yıldır ufak değişikliler olmaktadır.

KIZA BAKMA (DÜNÜRLÜK)

Oğullarını evlendirecek aileler öncelikle yakın çevreden başlayarak kız aramaya başlarlar bu yakın çevrede ilk olarak akraba ve komşular olarak devam eder. Evliliğe ilk adım dnrlkle başlar ve bu usul yöremizde yaygın olan görücü usulü ile evlenme şeklidir. Dnr gitmeden önce kızın hakkında bilgi toplanır ama bu yeterli değildir kızın aile yapısı incelenir. Ailesinin ahlaki yapısı aynı zamanda kızın marifetli olup olmadığı ince ayrıntısına kadar araştırılır. Daha sonra oğlan evinden birkaç sözü geçen tipten kadın kız evine sözde misafirliğe giderler kızı inceden inceye incelerler komşuyuz da misafirliğe geldik gibi bir mana ortaya çıkar bundan.

Hoş beş ettikten sonra dünür olunan kız dünürücü kadınlar tarafında çeşitli bahanelerle yakın incelemeye alınır. Bu dünürlüğün birinci aşamasıdır. Başka bir deyişle bu ilk ziyaret de adlandırılır. Bu bahanelerde söylenen sözlerden bazıları geçiyorduk uğradık, ne yapıyorsunuz diye bakalım dedik, bir ihtiyacınız var mı onu sormak için uğradık cinsinden kelime oyunları yapılarak olay çaktırılmaya çalışılır. Ama zaten bu sadece gelenek gibi bir şeydir. Müstakbel gelin adayı bu ziyarette tabiri caizse sınava tabi olunur eğer bu sınavı kazanırsa birkaç gün sonra kız evine ikinci bir ziyaret yapılır. Aynı zamanda müstakbel gelin adayı beğenilmemiş ise bir ikinci bir ziyaret yapılmaz. İkinci ziyarette beğenilen müstakbel gelin aydını güzel bir dille istenmektedir. Genelde “Allah’ın emri Peygamberin kavli” cümlesini kullanarak söze başlanır.

Bununla birlikte eğer kız tarafı damat adayını tanımıyorsa müsaade ister. Damat aydını konu komşuya sorarak araştırır. Genel de araştırırken damat adayının bir iş olup olmadığına çok dikkat edilir. Düzenli bir işi olmayan damat adaylarına pek sıcak bakılmaz ‘iş bulda gel’ gibisinden cümleler sarf edilir. Oğlan tarafı bu araştırmadan habersiz neticeyi bir an evvel ala bilmek için kız evine tekrar gider. Kız tarafı araştırmaların da damat aydını beğendiye nasipse olur gibi cümleler sarf eder. Ama beğenmediyse ‘kızımızın yaşı daha genç, evlenme zamanına daha var, kendisi istemiyor denilir. Yani size kız veremeyiz denmez doğrudan. Eğer iki taraf da bir birini beğendilerse bazı bahanelerle gelin ve damat adayının bir birlerini görmeleri sağlanır. Eskiden başlık parası varmış ama günümüzde böyle bir şeye rastlamak mümkün değildir.

SÖZ KESME VE KAHVE İÇME

Kahve içmeye ve söz kesmeye her iki tarafın erkeklerde dâhil edilir. Ziyaret için kız evine oğlan evinden haber gönderilir. Oğlan evinden birkaç kadınla, yakın akrabadan birkaç erkek kız evine bir akşam ziyarete giderler. Kız evi ziyaretten haberdar oldukları için müstakbel gelin adayının da erkek birkaç akrabası çağrılır. Ziyaretin amacı bir erkek tarafından dile getirilir. Kızınızı oğlumuz Allah’ın emri Peygamberin kavli ile istemeye geldik der. Kız tarafından varsa babası yoksa en yakın akrabası Allah yazdıysa ne diyelim der. Bu sözler işin bittiğini anlatır. İşin kesinleştiğini anlayan erkek tarafı düğün hazırlıklarına bu andan itibaren başlar düğün hazırlıkları biraz uzun sürer. Misafirlere kahve ikram edilir. Daha sonra evlilik törenleri için önemli bir yere sahip olan ‘el öpme’ günü tespit edilir.

Oğlan evinden gelenler kız evinden kahve içildikten sonra fincan, çay kaşığı gibi küçük eşyalar çaktırılmadan alınır. Sonra bu alınan her neyse alan şahıs tarafından damada verilir. Damattan da karşılığın da bahşiş alır. Bu bahşişi alırken de kimseye görünmemek adettendir.

EL ÖPME VE ŞERBET İÇME

Bu aşama ise yakında gerçekleşecek olan evliliğin konu komşuya bildirilmesidir herkes bu olaydan haberdar olur. Bütün masraflar erkek evinden olmak üzere bütün el öpmeye çağrılanlara lokum şekerleme alınır sayılarına göre eskiden şerbet ikram edilirdir. Günümüzde ise meyve suyu ikram edilir.

Oğlan evi kararlaştırılan gün ve saatte beraberlerinde yakın akrabaları ve İmam efendide olmak üzere kız evine gelirler. Misafirler toplanınca İmam Efendi orada bulunanlara hitaben: komşular burada toplanmamızın nedeni falan efendinin kerimesini (kızını)filan efendinin mahduduna (oğluna) istemek içindir. Daha sonra bu izdivacın hayırlı olması dileğiyle dua eder. Duanın akabinde misafirlere lokum ve şerbet ikram edilir. Davetliler kız ve oğlan evine hayırlı olsun temennisinde bulunarak oradan ayrılırlar.

Erkekler dağıldıktan sonra kız evinde her iki tarafın davet ettiği kadınlar toplanır. Gelin adayı oğlan evinin aldığı giysileri giyerek damatla birlikte önce müstakbel kaynanasının daha sonrada kendi annesinin daha sonrada diğer davetlilerin elini per. Davetlilere lokum, şerbet, bisküvi ikram edilir. Çalgılar çalmaya başlayınca törene katılan genç kızlar ve kadınlar gelinle birlikte yörede çok iyi bilinen halay oyununu oynamaya başlarlar. El pmenin ertesı günü, kız evi oğlan evine birer tabak lokum, şeker ve bir sürahi dolusu şerbet gönderilir.

NİŞAN

Nişan taraflar arasında anlaşarak nişan töreninin ayrı yapılmasını kararlaştırarak bildikleri gibi dğnle birlikte yapılması da kararlaştırılabilir. Düğünle birlikte de yapılırsa ayrıda yapılırsa nişan geleneğinin asıl amacı gelin ve damada davetliler huzurunda ‘nişan yüzükleri’ takılması ve davetlilerin hediyelerini vermeleri oluşturur.

Nişan törenleri eskiden kız evinde olurdu nişan yaklaşık otuz yıldan beri düğün salonlarında yapılmaktadır. Eskiden konu komşuyu nişana davet etmek için okuyucu gezdirilirdi. Okuyucu olarak 30 veya 35 yaşlarında bir erkek seçilirdi erkek evinin akrabalarından. Bunun görevi ise köydeki insanlara durumu bildirmektir. Nişandan kydekileri haberdar etmektir. Őimdikilerde ise bu iş daha basit bir yolla yapılmaktadır. Davetiyeler hazırlanarak her konu komşuya gönderilir. Fazla zahmet çekmeden niŐanı bildirirler. Davetlilere nişan şekeri ve şerbet ikram edilir. Sıra hediyelerin verilmesine gelince kurdeleli firkete ile gelinin yakasına takılan ziynet altınları bilezikler zarf içinde verilen paralar verenlerin adlarıyla yüksek sesle ilan edilir her kesin duyacağı bir şekilde. Buna köyde ığırtma denmektedir. Bu ığırtmada konu komşu ne hediye verdiyse dikkat edilir onların düğünlerinde de o miktar veya daha fazla bir miktarda iade edilir. Törenin yani ığırtmanın bu bölümünü de söylenen kalıplaşmış sözlerinden birkaç tanesi şöyledir: damadın amcasından bir büyük altın, gelinin dayısından bir bilezik, damadın arkadaşından 100 milyon para gibi kalıplaşmış sözler sarf edilir.

DÜĞÜN

Düğün evlenme sürecinin som aşamasıdır. İlde düğün adetleri kendi içerisinde; çeyiz asma, çeyiz yazma, gelin hamamı, kına gecesi, gelin indirme, baba ekmeği ve gerdek gibi uzun bir süreç içerir. Bütün bu işlemler başlamadan önce oğlan evi yakın akraba ve arkadaşlarını düğünden haberdar etmek için yiğit başı adında bir kişi görevlendirerek konu komşu herkesi düğünden haberdar etmeye çalışırlar. Yiğit başı oğlan evinden alıp heybesine doldurduğu

sigaraları içenlere ikram eder sigara içmeyenlere ise leblebi ve şeker ikram eder. Bunun karşılığında okunan şaşışlardan para alır. Her şahıs bir miktar para verir yiğit başına. Bu sayede yiğit başı biraz para kazanmış olur emeğinin karşılığı olarak. Bundan başka yiğit başı düğünden erkekleri davet eder ama kadınları ise kız evinin görevlendirdiği bir bayan haberdar eder. O da aynı şekilde hediyeler dağıtarak karşılığında para alarak bu işi yapmaktadır. Düğün aşamaları bir sıraya konmaktadır. Cemiz asma günü çarşamba günü ise çeyiz yama günü Perşembe günü. Cuma gelin hamamı Cuma akşamı kına gecesi cumartesi sabah güveyi hamamı sonra galin geçirme, çığırma akşam namazı sonrası baba ekmeği ve yatsı namazından sonra gerdek gibi aşamalar takip eder.

ÇEYİZ ASMA

Çeyiz asma kızın çeyizini oluşturan danteller, el işleri, giysiler, mutfak eşyaları, mobilyaların kız evinde sergilenmesidir çeyiz asma. Gününden önce kız tarafının akrabaları ve yakın koşullarına gelince çeşitli ev eşyalarından yolluk denen hediyeler getirirler. Bir hafta öncesinden yoğun bir çalışma ile kız evi işleme takımlarını ve beyaz işlerini ütöleyerek renkli kâğıtlarla kaplanmış duvarlara asarlar. Çeyiz asma işinde akrabaların ve komşuların evlenme çağındaki genç kızlar gelinin en büyük yardımcısıdır. Kızın teşhir edilen çeyizi gerek kız evi yakınları gerekse oğlan evi yakınları ve damat tarafından gezilir. Damdın çeyiz bakmaya gelmesinde hediye getirmesi adettendir. Kızlarına verecekleri çeyizin çok olması kız evinin ödünç kaynağıdır.

ÇEYİZ YAZMA

Çeyizler gelin ve güveyinin yakınları tarafından görüldükten sonra oğlan evi yakın akraba ve komşuların büyüklerini aynı şekilde kız evi de kendi akraba ve yakın komşu büyüklerini çeyiz yamaya davet eder. Temini mümkünse kız evine birde daktilo götürülür. Daktilo bulunamamışsa en az iki nüshalı “çeyiz kâğıdı” hazırlanmak üzere karbon ve beyaz kâğıtlar alınır. Kız evine gidildiğinde önce kahveler içilir sonra çeyiz yazılmaya başlanır. Yörede çeyiz yazmaya özel olarak çağrılan hatırı sayılır yaşlı insanlar vardır. Yörede yıllarca bu işi yapmış kişiler vardır. Çeyiz yazmaya çağrılan bu özellikteki kişi çeyiz yazma işini baştan sona idare eder yazılan her eşyanın nihaiyi fiyatını çeyiz kâğıdına yazdırır. Çeyiz kâğıdının başına gelinin ismi belirtilerek Mehmet kızı Fatma'nın çeyiz kâğıdını yazılır.

Çeyiz yazma işine önce Kur'anı Kerim yazılarak başlanır. Çeyiz yazma işini idareden kişi yazan kişiyi uyarır “Değerini yazma ha! Ona paha biçilmez” der. Daha sonra yatak takımları halı, mobilya, beyaz eşya gibi eşyalar yazdırılır. Daha sonra yazım işine işlemeler ve giyim eşyalarının yazımıyla devam edilir.

Çeyizin yazımı tamamlanınca ziynet eşyaları yazılır. Çeyiz kâğıdına ziynet eşyaları teker teker zikredilerek bunlar oğlan evinin geline hanıma hediyesidir diye birde not düşülür. Yazım bitince çeyiz listesindeki eşyaların bedeli hesaplanır. Yekûn yazı ile yazılır. Hazır bulunanlardan birkaç kişiye şahit olarak imzalatılır. Çeyiz asmaya gelenler iki tarafın büyüklerine hayırlı uğurlu olsun

temennilerinden sonra kız evinden ayrılırlar. Çeyiz kâğıdı kızın babasında ve kızın sandığında uzun süre muhafaza edilir. Zira çeyiz yazma kâğıdı tanzim etme boşanma durumlarında caydırıcılık özelliği taşır. Kaldı ki olası bir boşanma durumunda yazılan tüm çeyiz teemmül hukuku çerçevesinde mihr hükmünde olup gelinin malı sayıldığı için çeyiz kâğıdında yazılı olan para miktarı oğlan evinden tanzim ettirilir. Bu nedenle çeyiz yazımında boşanma ihtimaline karşı caydırıcılık amacıyla çeyiz eşyalarının normal değerinin çok üstünde yazılması adettendir.

Çeyiz kız evinden oğlan evine götürülürken kız tarafı çocuklarının gelinin sandığı üzerine oturması ve çeyizin bulunduğu kapının kilitlenmesi sonucu yiğit başının kapıyı kilitleyen ve sandığa oturan çocuklara bahşiş vermesi adettendir.

GELİN HAMAMI

Etiler, görümceler, kız ve oğlan evinin akrabası olan genç kızlar gelin ile birlikte hamama giderek yıkanılır. Hamam da gelinin ipek peştamal ve özel takunyalar giymesi adettendir. Gelin hamam da ayrı bir bölümde yıkanır. Giyeceği çamaşırlar bir gün önceden oğlan evi tarafından kız evine gönderilir. Hamam da mevsimine göre meyve ve meşrubat ikram edilir. Hamamın bütün masraflarını oğlan evi karşılar.

KINA GECESİ

Oğlan evinin davetlisi olan kadınlar gelin hamamının yapıldığı günün akşamı kız evinde toplanırlar. Davetlilere kuru yemiş ikram edilir.

Çağrılılar eşliğinde önce gelinin eline daha sonra davetlilere oğlan evinden güngörmüş mutlu bir izdivaç yapmış başı bütün yani başından bir evlilik geçirmiş bir kadın tarafından kına yakılır. Gelinin eline yakılan kınanın içine madeni para konur. Daha sonra bu kına bir miktar para ile kız evinden bir kadın tarafından damadın eline yakılmak üzere oğlan evine götürülür. Para bereket getirsin diye damadın cebine konur. Kınayı getiren kadına damadın bahşiş vermesi adettendir. Kına yakılırken genç kızlar tarafından kına türküsü ve maniler söylenir.

Elek içinde valası

Kâğıt içinde kınası

Hani bu kızın anası

Kız anam kınan kutlu olsun

Atladı geçti eşiği

Sofrada kaldı kaşığı

Büyük evin yakışığı

Kız anam kınan kutlu olsun.

Daha sonra çayda çıra veya değişik oyunlar oynanarak kına gecesinin sonlarına yaklaşılır. Olabildiğince genç kızlar eğlenir. Genellikle Sivas halayları çekilir.

GÜVEYİ HAMAMI

Oğlan evi akrabalarının konu komşunun ve kız evinin gençleri bir gün önceden güveyi hamamına davet edilir. Oğlan evin yakın akrabalarından biri düğünün bundan sonraki bölümün deki masrafları karşılamak için sağdıç olur. Hamama çalgıcılar ve davulcularda davet edilir. Damat hamam da bir berber tarafından tıraş edilir. Kız evi tarafından gönderilen iç çamaşırları ve gömleği giyer. Güvey hamamının bütün masrafları sağdıç tarafından karşılanır.

GELİN ATTAN İNDİRME MERASİMİ

Kına gecesinin ertesi günü öğlene doğru oğlan evinin önünde toplanan komşular taksilere, minibüslere, otobüslere binerek konvoy halinde daha önce at ve at arabalarıyla kız evine giderler. Artık gelin için baba evinden anne kucağından ayrılma vakti gelmiştir. Gelin özel olarak süslenmiş taksiye damatla ve yenge ile birlikte bindirilir. Gelin arabası önde diğer arabalar onu takip eder. Yörede bir tur atılır. Bu sırada çocuklar gelin arabasının önünü keserek para koparmaya çalışırlar damattan. Yola engel kurmak için mesela uzun merdivenler tercih edilir. Çocuklar yol kesme işini başarırlarsa zarflar içinde paralar çocuklara verilir.

Bu sırada damat yüksek bir yere çıkar bu sırada gelin arabadan iner damadın olduğu yere kadar yaklaşır bu sırada damat önceden tasarlanmış olduğu gibi cebine koyduğu parayla karıştırılmış leblebiler gelinin başından aşağı yavaş savurur tam bu sırada çocuklar paraları kapışmaya başlarlar ve kargaşa bir ortamı oluşur. Çocuklar itişip kakışarak paraları almaya çalışırlar. Sonra gelin evin kapısından içeri girerken kapının önüne ateş közleri konur buradan gelin atlar ve daha sonra bir bardak korlar onu kırar odasına girer bu olay sabah on sularında gerçekleşir. Akşama kadar gelin odasında durur. Bu zaman zarfında gelinin annesi il ve kız akrabaları gelir ve odasını düzeltirler. Ona öğütler verirler teselli ederler. Sonra yatsı namazından sonra imamla birlikte diğer halk ve damat, sağdıç, yiğitbaşı birlikte ilahiler söyleyerek camiden damadın evine kadar gelirler. Sonra evin önünde dua ederler bu evlilik için sonra damat odasına gider bu sırada damadın sırtına arkadaşları şaka amacıyla vururlar. Damat büyüklerinin elini öptükten sonra gerdek odasına girer.

Ertesi sabah gelin ve damat, kaynana, kaynata ve evin diğer büyüklerini öperler. Birkaç gün sonra damat gelininle birlikte gelinin evine giderek ellerini öperler.

Köyde düğün adetleri özde aynı olmasına rağmen şekil bakımında diğer köylerle farklılık içermektedir. Tabii ki merkezle fazla bir birliktelik olmamaktadır. Örneğin merkez köylerinde geline alyazmalı poşu bağlanır, üzerine üç beş veya yedi telekten oluşan tozak takılır. Düğün günü güveyi davul zurna eşliğinde köyde gezdirilir. Köylüler tarafından gelinin boynuna değişik kumaşlardan yol takılır. Köylerde düğün evinin belli olması için damadın evinin önüne bayrak asılır bu işlem genelde ilk gün yapılır davul zurna eşliğinde.

DOĞUM ADETLERİ

Doğum mutlu bir olay diye algılanır. Aile ocağını tütüren çocuğun önemli bir yeri vardır.

DOĞUM ÖNCESİNDEKİ ADETLER

Bu dönem hamilelikten doğuma kadar olan dönemdir. Hamile kadına ağır işler yaptırılmaz el üstünde tutulur. Hamilelik yörede iki canlılık olarak algılanır. Dolayısıyla hamile kadının yediğine ve içtiğine dikkat etmeye çalışılır. Onun için özel alışverişler yapılır zarar vermeyecek yiyecek türleri alınır. Hamile kadınların aşerme korkusu vardır. Bu aşerme olayı ise canının çektiği şeyin yedirilmesi gerekmektedir yoksa düşük yapacağı konusunda iddialar vardır. Ne kadar doğrudur tartışılacak konudur.

Bu aşerme konusundan yola çıkarak bazı tahminlerde bulunulur bu tahmin ise çocuğun cinsiyeti hakkındadır. Eğer hamile kadının canı ekşi yiyecekler çektiyse kadının oğlu olacağı düşünülür. Eğer kadının yüzü parlak duruyorsa o zamanda oğlan olacağı tahmin edilir. Bunun tersi ise tatlı çekiyorsa kız çocuğu ve aynı zamanda yüzü silik görünüyor parlak görünüyor da kız olacağı tahmin edilir. Ancak bunlar hep öncedendi şimdi ise doktora başvurulur.

Halk arasında kız anayı bozar (çirkinleştirir) oğlan anayı güzer (güzelleştirir) denilmektedir. Daha çok köyde oğlan çocuğunun doğmasına sevinilir. Oğlan çocuğunun anne ve babası biraz havalara girerdi. Kız çocuğu da sevilir ama oğlan çocuğu daha ağır basmaktadır. Oğlan çocuğunun istenilme nedenleri vardır bunlar söyle sıralanabilir. Köyde işler ağır olduğu için kız çocuklarından fazla yararlanılmaz ama oğlan çocuklarında çok yararlanılır. Birde köyde üstünlük psikolojisi vardır. Yani erkek sayısı kalabalık olan aile biraz daha ağır basmaktadır olaylarda onun içinde erkek çocuk istenilmektedir.

Çocuk doğmadan çocuk için alışveriş yapılır. Bu alışverişte çocuğun giyecekleri yiyecekleri, yatacağı yer ayarlanmaya çalışılır. Önceden beşiklerde yatarlardı şimdi karyolar alınmaya başlandı. Önceden çocuğun altı ince elenmiş ve ısıtılmış höllük dediğimiz işlemle değiştirilirdi şimdi ise hazır bezler alınmaya başlandı. Araştırmalara göre höllükle büyüyen çocuk daha sağlıklı oluyormuş hazır bezle büyüyen çocuklara göre.

DOĞUM SONRASI ADETLER

Doğan çocuk kırkını aşmadan biri çağırılır kulağına ezan okutulur. Bu sırada ismi de konulur. Bu işlem şu şekilde yapılır. Sol kulağına ismi söylenir sağ kulağına ezan okunur. Sonra imam efendi çocuğa söyle söyler adını ben koydum ömrünü Allah versin der ve çocuğu annesine verir. Bu işlemin ardından sonra eve davet edilen kişilere yemek verilir ve çocuğun babası varsa o yoksa en yakını imam efendiye bir miktar para verir zahmet edip buralara kadar geldiği için.

Tabii ki bu isim konmada da bazı usuller uygulanmaktadır. Genellik çocuğun ismi ya annesinin veyahut babasının ahirete intikal etmiş bir akrabasının ismi verilir. Bu konuda bazen anne ve baba arasında tartışmada olabiliyor çünkü ikisi de kendi akrabasından birinin isminin konmasını istemektedir. Ailenin doğan çocukları yaşamıyor, kısa süre sonra ölüyorsa Yaşar veya Duran isimleri verilir. Bilhassa çok çocuklu ailelerde daha fazla çocuk istenmiyorsa Yeter veya Songül çocuk doğmadan önce çocuğun babası vefat etmişse çocuk Yadigâr diye çağırılır. Doğan çocuklar hastalık nedeniyle ölüyorsa sağlam olsun diye Kaya veya Demir isimleri verilir.

Çocuk dinsel önemi olan günlerde doğmuşsa örneğin kadir gecesi doğanlara Kadir, bayram günü doğanlara Bayram, arife günü doğanlar Arife üç aylarda doğanlara Recep, Şaban, Ramazan isimleri verilir. Çocuğu olmayıp da yatır ziyaretleri sonucu bir çocukları olmuşsa Abdulvahap, Ahmet Turan gibi ziyaret edilen yatırda yatan yatırın ismi verilir. Muhammed, Yunus, İsa, Kürşat, Fatih, Yavuz, Kemal, İsmet, Adnan gibi peygamberlerin, tarihi kahramanların, siyasi liderlerin isimlerine yöremizde sıkça rastlanır. Son yıllarda kültür etkileşiminin sonucu verilen isimler de değişmeye başlamıştır.

Özellikle ilk çocuğu doğan ailelerin helva yapıp komşulara dağıtması gelenektir. Doğumdan sonra akrabalar, eş, dost ve yakın komşular para ve ziynet altın gibi çeşitli hediyelerle çocuğu görmeye gelirler. Yöremizde doğumdan sonraki ilk yirmi ve kırkıncı günü anne ve çocuk yıkanır. Buna kırklama denir. Bunun sonucunda uğursuzluğun gittiğine inanılır. Kırklamada çocuğun ve annenin başına kevgir tutularak yıkanır. Çocuğun dişi çıktığında komşulara diş hediği dağıtılması adettendir.

SÜNNET ADETLERİ

Sünnet köklü bir gelenektir. Yörede erkek çocuğun sünnet olması anne ve babanın ilk mürüvveti erkekliğe ilk geçişi olarak algılanır. Sünnet törenini akrabalarından, komşularından bir kirve olarak düzenler. Kirvelik yörede aileler arasında dayanışma, ilişkileri pekiştirme açısından önemli bir müessesedir. Kirve gerek çocuk gerekse aile tarafından unutulmayan saygı duyulan bir dost olarak görülmektedir. Çocuk büyüyünce kirvesine saygılı davranır.

Kirvelığın sünnet edilecek çocuğun gezdirilmesi giydirilmesi, davetlilere verilen yemeğin hazırlanması yanı sıra önemli sorumluluğu bizzat çocuğu kucağına alıp sünnet ettirmesidir. Sünnet öncesi çocuğun yatağı fenerler bayraklar, balonlarla süslenir. Eğer ailesi zengin ise çok şavşatlı bir düğünde yapabilir ama bizim oralarda fazla sünnet düğünü yapılmamaktadır.

Sonra mevlit okutturulur. Sonrada davetlilere yemek verilir. Onlarda çocuğa hediyeler verirler ve böylece son bulur.

ÖLÜM VE YAS ADETLERİ

Ölüm dünyaya gelen her canlı için kaçınılmaz bir gerçektir. İslamiyet'e göre ölüm başka bir hayatın daha doğrusu fani hayatın son bulup gerçek hayatın başlamasıdır. Bu İslam'a göre öyle bir hayat ki sonsuz bir hayat. Bu nedenle yeni bir hayata geçiş inancı vefat edenin geride bıraktığı evlatlarına akrabalarına yapılması gereken bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Bu yükümlülüklerin başında vefat edenin dinine defnedilmesi gelmektedir. İkinci dünyada yaptığı günahların ahrette ona ızdırap vermemesi için bir takım ardından onun için hayır ve hasenatlar yapılmaktadır.

Dinimizin ölüm ve ölüm sonrası yapılması gereken adetleri yöremizde fazla bir değişikliğe uğramadan devam etmektedir. Yas adetleri genel olarak bir ferdinin yitiren ailenin acısını hafifletmek ve bir anlamda bu üzüntüye ortak olmak gibi bir anlam ifade etmektedir.

Akrabalar ve yakın komşular cenaze merasimine katılırlar. Komşudan biri evini erkekler için cenaze evi olarak açar diğer bir komşusu ise kadınlar için cenaze evi olarak açar. Veya ölenin kendi evi kadınlara ayrıldığında olmaktadır. Üç dört gün sürekli akrabalar komşular ve tanıdıklar dışardan da olabilir. Cenaze evini ziyaret ederler başınız sağ olsun dileklerinde bulunurlar. Taziye gelenler genelde kuranı kerimi okumasını bilen biriyle gelirler çünkü ölen için ardından kuran okunması adettendir.

Cenaze evindekilerin yiyecekleri komşuları tarafından sağlanır. Cenaze evine bişi, börek sarma türü yiyecekler getirilir. Çünkü cenazesi olan ailenin yemek yapması beklenilmez. Onlara bir nebze olsa yardımcı olmaya çalışırlar köy halkı. Köyün büyüklerinden bilirkişilerinden birkaç tanesi gelerek cenaze evindeki akrabalarını teselli etmeye çalışır. Ölenle ölnemeyeceğini, mutlaka herkesin öleceğini ölümün kaçınılmaz olduğunu eğer ölen rahat bir şekilde ölmüş ise böyle ölümü Allah'ın her kula nasıp etmeyeceğini keşkem bize de böyle güzel bir şekilde ölmeye layık oluruz gibisinden aileyi teselliye çalışırlar. Ve bilen birileri varsa bu konuyla alakalı dini kıssalar anlatılıp sohbetler yapılır. Cenaze anında köyde düğün varsa ertelenir müziği kimse yüksek sesle dinlemez. Eskiden televizyon bile izlemeğe hoş bakmamaktaydılar. Erkekler içinden üzülse de kadınlar bu işi abartıp seslerini yükselerek ağlamaktadırlar. Cenazeden sonra ardan bir müddet geçtikten sonra yemek verilir.

NAVRUZ

Esas adı Nevruz olan kelime bizim yörede Navruz diye telaffuz edilmektedir.

Nevruz tüm, Türkiye'de ve kendi memleketimde çok eskiden beridir kutlanan gelenektir. Kendi memleketimde kutlandığının ispatı ise halk ozanlarımızın namelerinde de yerini almış olması. Nevruz üzerine yazılan şiirlerden biride şu:

Bu gün bayram eyyamıdır
 Nevruz türkün bayramıdır
 Gönüllerin sultanıdır
 Sultan nevrüz sefa geldin
 Tacik çeçen hem Altaylar
 Mesirede zengin boylar
 Kırgız Kıpçak cümle boylar
 Sultan nevrüz sefa geldin

Nevruz Sivas çevresinde memleketimde yakın zamana kadar yaşatılan geleneklerdendi. 21 Mart günü halk yaptığı hazırlıklarla çevrede piknik yapılacak bölgelere giderek eğlenirlerdi. Bu piknik türü eğlenmede de yöresel yiyecekler ilgi çekerdi bakkaldan fazla bir şey alınmazdı. Kendi imkânlarıyla ne yaptılarsa onlardan ibaretti.

EĞRİLCE (HIDIRELLEZ)

Nevruz gibi yılın belirli bir gününde kutlanır. Hıdırellez yörede Rumi takvime göre nisan ayının yirmi üçüncü miladi takvime göre mayıs ayının altıncı günüdür. Mayıs ayının altıncı günü bizim oralarda yaz mevsiminin başlangıcı olarak tabir edilir. Diğer taraf dan bu güne dini inanış açısından bir anlam yüklenmiştir. Diğer taraf dan dan bu günün dini açıdan da önemi vurgulanmaktadır. Hızır aleyhissalem ile İlyas aleyhissalem'in buluştuğu gün olarak kabul edilir. Hıdırellez denilmesi bu iki Peygamberin buluşmasındandır. Hıdırellez kelimesinin aslında Hızır ile İlyas adlarının birleşmesinden oluştuğu söylenir.

Yörede bu gün herkes kendi imkânlarıyla hazırladıkları yiyeceklerini alarak belirli yerlere gidip eğlenmeye çalışırlar.

Sıçancık ise Hıdırellez'den yedi gün sonra kutlanır. Bu gün çamaşır yıkamak ve bez gibi şeylerin sıkılması iyi olmaz özellikle hamilelerin bu işten kaçınması gerekir çünkü doğacak çocuğun sakat olma riskinin yüksek olduğuna inanılır.

YEMEKLER

Yemek yapmaya elverişli yabanî otlar yönünden de topraklarımız zengindir.

PANCAR YEMEĞİ

Pancar genellikle karların erimesiyle birlikte ilkbaharın başlangıcında çıkmaya başlar. İki üç santim büyüklüğünde yeşil renkte ota benzer bir şeydir. Bunun köyde toplanması bir ay sürer. İlkbaharın başlamasıyla birlikte uzun süre sofraları süsler çeşitli şekillere de yapılır. İçine süt katılarak ta yapıldığı olur. Yapılışı tencereye yağ konur soğan sararana kadar kızartılır. Kıyılmış madımak konur. Bir su bardağı bulgur ilave edilir. Tuzda atılarak kızartılmaya bırakılır.

DAL KIZARTMASI

Bunun malzemesi pezüktür yani şeker pancarı dediğimiz bitkinin yeşil olan kısmından yapılmaktadır. Yağ soğan kıyma tencer3de kızartılır bunun üzerine dallarda katılır karışılır ve kızartılmaya alınır. Ayrıca içine çeşitli zevklere göre sebzelerde katılır.

BULĞUR KÖFTESİ

Köftelik ince bulgur öncelikle ıslanır tencerede ince ince kıyılmış soğan kıymalı et baharat konur haşlanmış ve ezilmiş patatesi de ilave ederek kavururuz bulgur yoğur ulur bulgurun içine bir su bardağı un konur. Bu bulgur cevizden biraz büyükçe yuvarlanır ve içi oyulur bu oyuğun içine daha önce hazırladığımız malzeme et vs konularak kapatılır. Sonra suya konulur haşlanılır.

EKMEK AŞI

Ekmek küçük parçalara ayrılarak yağsuğanın içine atılarak kızartılır. Yağsuğın ise adından da anlaşılacağı üzere yağın kızartılıp için az bir miktar soğanın katılarak özümsemesidir.

TOSUNCUK DOLMASI

Tosuncuk yaprakları toplanır tuzlu suda bekletilir. Kıymalı bulgur hazırlanır tuzlu sudan çıkartılan tosuncuk hazırlanan malzemeye dolanır. Sonra bir iki su bardağı su konarak uzun süre ateş üzerinde bekletilir. Bunun asıl malzemesi olan tosuncuk ilkbaharın sonlarına doğru suların kenarlarında özellikle hayvanların ulaşamadığı yerlerde yetiştirilir.

Derlemeci notu: Bitkinin yetiştirme alanı ve verilen tarife uyan yemek dikkate alındığında Tosuncuk adlı bitkinin Evelik / Efelek olduğu tahmin edilmektedir. Görüşüne başvurduğum bir kişi şöyle bir açıklama yapmıştır: "Tosuncuk dendiğini duymadım ama Sivas merkezde aynı tarif ile evelik dolması / sarmasını annem ve komşular yapardı. Bizim bahçemizden geçen ırmağın kenarından toplardık. Sivas merkezde bilinen yemektir. Soğanlı kavurması, çorbası, sarması yapılırdı. Bostanın bir tarafında, hayvanlardan korunmuş doğal alanda suyun kenarında yetişirdi. Ayak çiğnemeyen, tavuğun cücüğün ulaşmadığı sınırları belli bir yer. Burada evelek, ebeğömece, kuzukulağı gibi bitkileri toplanırdı." (Bilgi veren kişi: Mustafa Cılga – memleketi Sarıyar köyü ve Yıldızeli değildir.)

ERÜŐTE

Yöremizde iki çeşit erüőte yapılır. Un ve su ile yoğrularak yapılan hamur kalın yufka şeklinde açılır. Yoğrulan erüőte sofranın üzerinde eni bir santim uzunluğu dört santim şeklinde kesilir. Bir kısmı kışlık olarak saklanmaktadır tavanlarda kurutulduktan sonra bozulmadığı için. Kavurma erüőtesi ise kurutulduktan sonra fırında kavrulur.

MANTU

Normal katılıkta hamur yoğrulur. Bu hamur ince ince yufkadan biraz kalınca yumak açılır bu beş santimetre olacak şekilde kesilir. Bu ufak hamurların içine kıymalı çiğ et katılır sonra bunlar muska şeklinde kapatılır. Haşlanmaya hazırlanır. Kaynamış suyun içine hamurlar atılır yapışmaması için sürekli karıştırılır. Sonra süzülür sonra yağ eritilerek üzerine dökülür.

SU BÖREĞİ

Pişirilecek tepsinin büyüklüğüne göre beş altı yumurta bir miktar un içine kıyılır, çok az su ilave edilir. Sonra bu iyice yoğurtulduktan sonra açılır. Sonra biraz kalın açılır bu açılan parçalar üst üste konarak fırına sürülür sonra piştikten sonra yemeye hazır hale gelir. Üzerine önceden yapılmış şerbet dökülür biraz daha beklenir çünkü şerbetin böreği yumuşatması gerekir.

SULU KÖFTE

Bir miktar az yağlı kıymaya ince ince kıyılmış soğan doğranır. Kimyon veya baharat, yarım kaşık salça ve yeteri kadar ince bulgur ilave edilir. Bu karışım iyice yoğrulur. Köfte harcı iki elde yuvarlanarak iri fındık büyüklüğünde ayrılır. Köfteler kaynamakta olan suya bırakılarak pişirilir.

KAVURĞA

Buğday iyice ezildikten sonra kepeği dışarı çıkar. Sonra bu kepeği çıkan buğday yüksek derece sıcaklıkta iyice kaynadıktan sonra çıkarılır ve üzerine normal toz şeker katılır iyice karıştırıldıktan sonra şekerin bu haşlanmış buğdaya yapışması gerekmektedir.

BAD YEMEĞİ

Piştirilen yeşil mercimeğin suyu ile beraber yeşil soğan maydanoz salatalık ince ince kıyılır pul biber karabiber tuz yemek kaşığı kadar zeytinyağı ilave edilir. Karıştırılır ve servis yapılır.

KUŞBURNU BEKMEZİ

Kuşburnu ağacının meyvelerinin ezilmesinden yapılmaktadır. Kuşburnu ağacı ise tikenli, kırmızı tomurcukları olan bir ağaçtır. Tikenli olmasına rağmen toplanmaktadır. Bunun o kırmızı tomurcukları toplandıktan sonra getirilir kurutulur. İyice kurutulduktan sonra buda yine çok yüksek derce ateşe atılır ve uzun süre bekletilir. Bu zaman zarfında kuşburnu çiğitlerini ayırır ve bu çiğitler alınır. Bu çiğitlerin alınmasından bu bekmezin içine şeker atılır ve soğuması beklenir. Genelde bu çok büyük leğenlerde yapılmaktadır. Yazın yapılmasına rağmen kışın bol miktarda bulmamız mümkündür.

SARIĞ BURMA

Bir tutam un sütle yoğrulur. Küçük küçük yumaklar yapılır oklava ile açılır. Açılan bu yufkalar tepsiye ayrı yarı konmak üzere biraz bekletilir. Sonra içine çeşitli malzemeler konur bunların başında ise dövülmüş ceviz içi gelmektedir. Sonra kıvrık kıvrık yapılarak malzeme kaplanır tekrar siniye buğrularak konur. Zaten adı da buradan gelmektedir. Sonra fırına sürülür. Piştikten sonra çıkartılır. Önceden hazırlanan şerbet eklenir ve burma yapılmış olur.

EZMELER

Yaz mevsiminde vişne kızılıcık ve kayısıdan komposto yapılır. Yörede bu meyveler kurutularak kışa hazırlık yapılır. Kışın haşlanıp hoşav olarak yemeklerle birlikte yenir. Yine gül şurubu yapılmaktadır gül yaprakları içi su ile dolu kavanoza konduktan sonra sürekli güneş ile temas halinde bırakılır. Bir iki hafta geçtikten sonra açılır içine şeker ilave edilir.

HELLE

Önce yağsuğan (yağda kavrulmuş soğan) yakılır iyice ısıtılır, sonra içine tencere ile yapılıyorsa yarım tencere su konup kaynatılır. Bu su kaynadıktan sonra içine önceden hazırladığımız bulgur ile karışık şekilde olan un katılır uzun süre karıştırılır kabarcınca helle alınır ve içilir.

YEŞİL MERCİMEK ÇORBASI

Yeşil mercimek bir tencerede iyice haşlanır. Ayrı bir kapta un su ile bulamaç edilir. Sonra mercimeğin olduğu tencereye karıştırılır. Yeterince kaynadıktan sonra tavada yeteri kadar un tereyağı ile kavrulur, çorbaya ilave edilir.

TARLA ÇORBASI

Genelde tarlada yapıldığı için tarla çorbası ismini almıştır. Malzemesi yoğurt, ekmek parçaları, tuz. Yoğurt iyice özümseilir sonra içine kıyılmış olan ekmekler karıştırılır bu şekilde ekmeklerin iyice ıslanması gerekir. Sanra tuz eklenir.

SULU PİLÖĞ

Sulu pilöğ de adından anlaşılacağı gibi bulgurun suyla karışıp pişirilmesinden meydana gelir. İyice kaynamakta olan suyun içine bulgur konulur biraz kaynadıktan sonra üzerine yağsuğan (yağda kavrulmuş soğan) eklenir. Buna bazen doğranmış patates de konduğu olmaktadır.

KATIKLI AŞ

Biraz kuru fasulye yine biraz ayran ve nane, baharat, tuz ve yağsuğan karışımında yapılır. Önce yağsuğan (yağda kavrulmuş soğan) yakılır sonra içine biraz mercimekle karışmış kuru fasulye konur ve uzun süre ateşte bekletilir pişene kadar bekledikten sonra. Yemeğin altı söndürülür ve belemeye alınır mümkünse buzdolabında konduğu olur. Soğuduktan sonra yenmeye hazır hale gelir. İstersen içine malzeme olarak erişte de konabilir.

KÖYDE EL SANATLARI

Dokumacılık ve el örgüsü yapılır. Bunlar da kadınlar tarafından gerçekleştirilen işlerdir.

ŞAL

Köyümüzde şal kilime benzeyen bir şeydir. İplikler ile yapılmaktadır çeşit çeşit toplanan iplikler biriktirilir. Bu iplikleri yeni almazlar eski kazak ve iplikli giyeceklerin sökülmesiyle yapılır. Bu da uzun bir uğraş gerektirmektedir. Bu toplanan iplikler harmanlarda düzene konmaktadır. Önce

iki kazık çakılarak uzaklığı takriben on metre civarındadır. Bu kazıklara boydan boya dolanan iplikler belirli bir düzene konduktan sonra. Bu şekilde hiç bozulmadan dokuma safhasına geçilir. Buda yine harmanda yapılmaktadır. Biraz uzun zaman almaktadır. Bu şal elli santim genişliğinde dokunur ancak bu parçalar özel bir teknikle düzenli hale getirilir.

KİLİM

Kiliminde kendine özgü aletleri vardır. Bu aletler bir odanın içini dolduracak kadar bir düzeneğe sahiptir. Kilim dokunması için bir odanı sırf o iş için ayrılması gerekmektedir. Genellikle köyün genç kızları tarafından dokunmaktadır. Ellerindeki özel bir alet ile desen verdikleri ipi sıkıştırmaktadırlar. Köyün eskilerden vaz geçilmez uğraşı olan kilim ne yazık ki son zamanlarda önemini kaybetmiştir. Önceden adetlerde düğünde gelin için kilim örmek adettendi. Şimdi ise bu ihtiyaçlarını mağazalardaki halılardan sağlamaktadırlar. Yör emizde kilimin kullanıldığı yerler ise sadece ayakaltına serilmemektedir bunun yanı sıra duvarlara da serilmektedir bu da estetik oluşturmaktadır. Evde ayrı bir güzellik oluşturmaktadır.

YÜNLÜ ÖRGÜLER

Yünlü örgülerin rağbet görmesinin en önemli nedeni ise yörenin hava şartlarının soğuk olmasından kaynaklanmaktadır. Bu örgüler ise kazak, çorap, patik gibi çeşitlik arz etmektedir. Bunlar genelde eskiden koyun yünlerinin eğrilmesi sonucu oluşan ipten yapılmaktaydı. Şimdi ise hazır alınan yünlü ipliklerden yapılmaktadır. Bu da yünlü örgülerin doğal özelliklerinin yok olmasına neden olmaktadır. Eskiden yapılan kazak ve çoraplar kadar görevini yapmamaktadır, daha az ısıtmaktadır. Boş zamanlarında genelde bu el işleriyle ilgilenirler.

Bunun yanı sıra gelinlik kızlarda oya, dantel gibi yeni işlerle uğraşmaktadırlar. Gençler eski işlerle uğraşmak istemiyorlar çünkü eskiden yapılan el işleri daha zahmetli olduğu içindir. Bu el işleri ücretli olarak ta yapılmaktadır güzel çorap örenlere talep fazla olduğu için onlarda bu işin ticaretini yapmaya başlamışlardır.

ÇOCUK OYUNLARI

Köydeki çocukların en sevdikleri oyunlar şunlardır.

ÇELİK OYUNU

Bu oyun değneklerle oynana bir oyundur genelde geniş arazide oynanmaktadır. En az altı kişiyle oynanmaktadır. Çok kişiyle oynanmasında bir zarar yoktur. On santim boyunda kesilen bir ağaç parçası rakiplerin eşit şekilde ayrılarak savunma ve hücum olarak iki farklı bölümden oluşmaktadır. Hücum yapanlar sırasıyla kale denilen yere gelerek çeliğe vururlar. Bur da amaç çeliğin ne kadar uzağa gittiğidir ne kadar uzağa giderse o kadar başarı sağlanmaktadır. Çeliği karşılayan tarafın başarısı ise çeliği havadayken ellerindeki çomaklarla vurmaktır. Eğer

yakalayamazlar ise çeliği aldıkları yerden kaleye en az mesafeye yaklaştırmaya çalışmalıdırlar. Yine keledeki rakip de kaleye gelen çeliği kaleden uzaklaştırmaya çalışmalıdır tabii ki bu olayda çelik havadayken yapılmalıdır. Yoksa bir anlam ifade etmez. Çelik'in kaleye yaklaştığı mesafeden adımlarla sayılarak yirmi dokuz adım olduğu zaman bir sayı öne meçmiş sayılırlar.

MİL OYUNU

Mil ve bilye adını alan bu oyun çocuklar tarafından oynanmaktadır. Cıncık da denmektedir. Yuvarlak biçimde olan bu maddeleri bir birine vurmaktan ibarettir değişik çeşitleri vardır. Bunlardan bazıları kuyuya sokma, üçgen şeklinde oynama, serbest oynama, eşli oynama, başvurma gibi çeşitlik arz etmektedir bu oyunda esas olan rakibin bilyesini vurmaktadır. Bunun değişik atış çeşitleri vardır. Oyuncular ilk atışın kime ait olduğunu belirlemek için şu sözler söylenir kim önce söylerse ilk o oynar. Ölmüş, gebermiş, zıbarmış gibi kelimeler kullanılır.

SÖBE OYUNU

Oyunun oynaması için en uygun vakit akşam saatleridir. Oyunculardan biri ebe seçilir. Ebe gözlerini yumarak beşer beşer yüze kadar sayar sonra gözlerini açar. Önüm arkam sağım solum söbe der böyle demesinin sebebi ise etrafına saklananlara fırsat vermeden söbelemektir. Bu sırada diğer oyuncular saklanmış olmak zorundadırlar yoksa ebe tarafından söbelenirler. Ebe sonra saklananları teker teker bularak söbelemeye çalışır. Bulduktan sonra saklanan oyuncudan önce kaleye gelip söbe demesi gerekmektedir. Ebe bir şartla ebelikten kurtarır oda herkesi söbelemek şartıyla. Ebelikten kurtarıncaya ondan sonra ebe olacak kişiyi ebe seçer.

SAKLANBAÇ OYUNU

Bu oyunda söbe oyunu gibi akşam saatlerinde oynanır. Bu oyun guruplar halinde oynanır. Bir gurup gider köydeki gizli yerlere saklanır diğer gurup ise onları bulmaya çalışır. Çok zahmetli bir oyundur çünkü belirli bir yer olmadığı için her yere saklanma hakları vardır. Arana gurup bulduktan sonra onlar saklanır diğer gurup aramaya başlar bu oyun böyle devam eder gider.

YÜZÜK KİMDE OYUNU

Yüzük kimde oyunu kalabalık bir gurupla oynanmaktadır. Bu oyun şöyle oynanır: ilk önce bir tane yüzük çıkartılır. Ebe olan şahıs bu yüzüğü eline alarak bütün oyuncuların ellerine bırakmış gibi yaparak diğer oyunculara belli etmeden bu yüzüğü bir oyuncunun eline bırakır. Bu oyuncu yüzüğün kendisinde olduğunu kimseye söylemez belli etmez. Ebe sırayla herkese yüzüğün kimde olduğunu öğrenmeye çalışır. Sorduğu oyuncu eğer bilemezse elindeki kemerle ellerine vurur. Bilemediği için ceza vermiş olur. Yüzüğün kimde olduğu bulunana kadar oyun devam eder bulunursa ikinci oyuna geçilir ebe ise yüzüğü bulan oyuncu olur.

YEDİ TAŞ OYUNU

Bu oyun isminden anlaşılacağına göre yedi taşla oynanmaktadır. İlk önce üst üste dizilen taşları rakip oyuncular sırayla top yuvarlayarak yıkmaya çalışırlar eğer yıkarlarsa kaçmaya başlarlar çünkü topu alan rakip takım oyuncuları topla vururlarsa eğer oyuncuları o zaman kaleye onlar geçer. Bu esnada vurulmadan dağılan taşları dizerler ise yine kaleyi karşı rakip beklemektedir. Önemli olan taşları dağıttıktan sonra vurulmadan taşları dizmektir.

LASTİK DALLAMACA OYUNU

Bu oyun ise bir ağaç da oynanır. Yine oyuncular birer gurup oluştururlar. Sonra ise bir gurup ağaca çıkar ayakkabılarını çıkartarak aşağıdaki oyuncular bu ayakkabıları alarak ağaçtaki rakiplerine vurmaya çalışırlar. Ağaçtaki oyuncular eğer ayakkabılarını yakalarlarsa hepsi birden uzaman daldan inerler. Rakip gurup dala çıkar oyun böyle bir şekilde devam eder gider. Genelde bu oyunu çobanlar oynamaktadır.

BEŞ TAŞ OYUNU

Bu oyun genelde soğuk kış günleri evlerde oynanır. Adından da anlaşılacağı gibi beş tane taştan oynanır. Bu taşların yuvarlak olmasına dikkat edilir. Ele yapılan dair şekilde bu beş taşı eline bir taş alarak yere düşürmeden tek elinle içeri sokmaktan ibarettir.

YÖRESEL HALK OYUNLARI

Yöresel halk oyunlarımıza gelince ilk önce halaylar aklımıza gelir. Köyümüzde gençler ufaklıktan başlamak suretiyle halay çekmeye büyük ilgileri vardır. Köyde genelde herkes halay çekmeyi bilmektedir. Halay çekmesini bilmeyen yoktur. Bilmeyenler ise genelde köyde az yaşamışlardır. Orak ve harmanın kaldırılmasından sonra bir birini kovalayan düğünler başlar bu düğünlerin tadı tuzu bu halaylardır. Özellikle yaşlı kişilerin halayları çok ilgi görmektedir. Ama genelde gençler halay çekmektedir.

Halayın başına tecrübeli kişiler geçer geri kısımlarda ise yeni öğrenmek isteyenler tamamlar. Çok çeşitli halay çeşitleri vardır. Yöre halkı üzüntüsünü kederini halayına yansıtmıştır. Oyunda düz diziliş, hilal, yarım ay, halka diziliş çeşitleri görülmektedir. Halaylar genelde dört bölümden oluşmaktadır. Ağırlamayla başlayıp yanlama ve yellendirme, sekme sıçramayla devam etmektedir. En sonunda hoplama bölümüdür. Bu oyunların hepsinin değişik melodileri vardır. Hepsi bir birbirinden farklı oynanmaktadır. Kadınların halayları farklıdır. Erkeklerin halaylarına göre biraz daha monoton geçer. Onların halayların bir durup iki ilerlemeyle devam etmektedir. Halayın en zevkli bölümü ise hoplama bölümüdür. Ağır lama bölümünün anlamı ise üzüntünün, çaresizliğin anlamıdır. Yanlama bölümünde ise ilk akla gelen ise birlik ve beraberliktir. Hoplama bölümüne gelince burada ise ilk aklımıza gelen ve durumundan da anlaşılacağına göre coşkunun sevincin manasıdır.

Yöre halaylarında el, yüz, kol estetiği hareketliği büyük önem taşımaktadır. Erkek halaylarında göze çarpan ise mertlik göstergesidir. Bunu hareket ve mimikle gösterirler. Kadın halaylarında ise tam bir zarafet, güler yüzlülük, ölçülü davranışlar hâkimdir. Yöre halayları genellikle yedi ve daha fazla kişiyle oynanmaktadır.

Kadın halayları: • Karamuk • Kara duman • Yanlama • Pınarbaşı • Madımak (kadınlar için)
• Nenni • Maro • Hanım esmerim • Sarıkız • Miço

Erkek halayları: • Sivas ağırlaması • Miço • Kara hisar • Koç hisar • Köy ağırlaması • Tümür ağa
• Kızılıcak halayı • Madımak (erkekler için) • Bici • Karkın halayı

Kaynak Kişi: Kenan Yetgin

Derleyen: Deniz Karakurt

YILDIZELİ KÜLTÜRÜ

Sivas

Evlilik – Düğün

Derleyen:

Deniz Karakurt

2017

YILDIZELİ KÖYLERİNDE DÜĞÜN

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Suat Duman

KIZ BAKMA

Aynı köy içindeki dünürlüklerde gelenek yerini bulsun diye kız bakmaya gidilir; çünkü köy halkı, birbirini zaten yeterince tanımaktadır. Köy aşırı dünürlüklerde ve ilçe merkezinde “kız bakma” geleneği sürdürülmektedir.

Evlendirilecek olan erkek öncelikle ev geçindirebilecek olduğunu ispat etmiş olmalıdır. Oğlan, traktör kullanmalı (eskiden ata binmekti, saban sürmekti), tarım ve hayvancılıktan anlamalıdır, askerliğini yapmış olmalıdır. Kız ise, ev işleri artık ondan sorulacak hale gelmiş olmalıdır.

Evlenecek gencin anası ile komşu ve akrabalarından hatırı sayılır birkaç kadın, bir araya gelerek kız beğenmeye çıkarlar. Önceden tavsiye edilen kızın evine gidilerek kız, bizzat görülür. Kızın güzelliği, davranışları ile birlikte ailenin durumu usulünce incelenir. Kız beğenilirse başka bir gün dünürlükte bulunulur. Dünürlük sırasında kız ve erkeğin birbirini görmesi sağlanır. Kız ve oğlan, konuşup anlaştıktan sonra asıl dünürlük başlar.

DÜNÜRLÜK

İlk dünürlük kadınlar tarafından yapılır. Oğlanın anası ve yakınlarından birkaç kadın, kız evine giderek kızın ailesine kızlarını beğendiklerini söyleyerek dünür olurlar. İlk dünürlükte kız tarafının vereceği cevap: “Hele biz biraz düşünelim. Allah yazdıysa olur,” şeklindedir. Birkaç günlük düşünme müddetinde her iki taraf da birbirini araştırır. Bu süre sonunda dünürlük tekrarlanır. Eğer kızın verilmesi uygun görülmüşse verilecek cevap: “Allah yazısına ne diyelim; ama bir de babaları görüşsünler,” şeklinde olur. Şayet kız verilmeyecekse karşı tarafı kırmayacak münasip bir cevap verilir. Kadınlar arasındaki görüşmeden müspet bir sonuç alınırsa, bu kez babalar görüşerek işi neticelendirirler ve söz kesme gününü kararlaştırırlar.

SÖZ KESME

Kararlaştırılan günde oğlanın babası, hatırı sayılır birkaç komşu veya akrabayla birlikte kız evine giderler. Kız tarafı da aynı şekilde yakın akraba ve komşularını söz kesmeye davet eder. Akşamleyin kız evinde toplanılır. Bir süre oturup, tanışıp konuşulduktan sonra yaşlılardan biri sözü asıl meseleye getirerek dünürlükte bulunulur: “Allah’ın emri, Peygamberin kavli ile kızınızı oğlumuz istemeye geldik,” der. Kız tarafının sözcüsü: “Allah’ın emrine ne diyelim, bizi hısımlığa kabul etmeniz, çok mehel, çok münasiptir,” diyerek hısımlığın kabul edildiğini bildirir. Bir kişi başlatılan işin hayırlı uğurlu olmasını dileyen duayı okur ve orada bulunanlar da hayırlı dileklerde bulunurlar. Söz kesimi sonunda çay veya kahve ikram edilir. Bazı köylerde takılacak takılar da söz kesme sırasında etraflıca karara bağlanır.

NİŞAN

Nişan köylerde şerbetle beraber olur. Söz kesiminden sonra kararlaştırılan günde erkek ve kız tarafı, akraba ve komşuları şerbet ve nişana davet eder. Şerbet içme günü genellikle perşembe veya pazar günü olur. Davet edilenler kız tarafında toplanırlar. Orada bir tepsi içerisinde erkek tarafından getirilen çay, şeker, sigara vb. bulunur. Bir süre konuşulduktan sonra kız tarafından bir kişi, ortaya konulan tepsiyi kastederek: “Hazırlıklarınıza bakılırsa herhalde mevlit okutacaksınız,” gibi bir latifede bulunulur. Kız tarafından yaşlı birisi, imama: “Efendi, bu meclisin bir maksadı var, iş pek öyle mevlit işine benzemiyor,” diyerek karşı tarafa söz açma hakkı tanır. Karşı taraftan biri de söz kesmede olduğu gibi dünürlüğü tekrar eder, bu hayırlı iş hakkında cemaatin görüşlerini sorar. Orada bulunanlar: “Uygundur,” şeklinde görüşlerini belirttikten sonra, daha önce hazırlanmış olan renkli şerbet ikram edilir. Şerbet, büyük bir kap içerisinde ortaya getirilir. Şerbet dağıtıcısı “Tas batmıyor!” diyerek düğün sahibinden bahşiş koparır. Şerbetten sonra erkek tarafından gelen nişancılar, hediyelerini ortada gezdirilen tepsiye bırakırlar.

NİŞAN-DÜĞÜN ARASI GELENEKLER

Nişandan sonra hediye ve takılar, bir sini içerisinde konularak kız evine getirilir. Komşular bu eşyalara bakmak için toplanırlar. Kız tarafı da oğlana alınan hediyeleri şerbetle birlikte gönderir. Nişan-düğün arası genellikle altı ay - bir yıl sürer. Bu süre içerisinde geçen bayramlarda kız evine bayramlıklar gider. Ramazan ayı içerisinde “iftarlık götürme” geleneği, Kurban Bayramında ise “kurbanlık koç götürme” geleneği yerine getirilir. Kurbanlık götürülecek olan koç süslenir ve alına bir altın takılır. Nişanlılık süresince oğlan ve kız, gizli olarak buluşur ve görüşürler.

SÖZ KESME veya SÖZ ALMA

Düğünle ilgili işlerin görüşülüp, düğün gününün kararlaştırılması için damadın babası, kız evine giderek düğün günü için onay alır.

PAZARLIK

Kızın çeyizini hazırlamak ve gerekli diğer eşyaların alınması için şehre gitmeye “pazarlık” denir. Kızın kardeşlerine, annesine, babasına ve kendisine çeşitli hediyeler alınır. Erkek kardeşe alınan hediyeye “kardeş yolu”, anneye alınana da “ana yolu” denir. Pazarlık mevzusunun Başlık Parasıyla hiçbir ilgisi yoktur.

ERKEK TARAFINDA DÜĞÜNÜN BAŞLAMASI

Düğünün başladığı akşam erkekler, “düğün odası” olarak seçilen yerde toplanır ve “Düğün Kâhyası”nı seçerler. Artık düğün süresince bütün işler Düğün Kâhyası’ndan sorulur.

Sabahleyin okuyucu, yufka (yuha) açılmasına, çeyize bakmaya, kına gecesine ve gelin almaya bütün köy halkını davet eder. Yufka yemeye bütün kadınlar gelir, hazırlanmakta olan yufka ekmek ve aşureden yerler, getirdikleri unu da düğün evine bırakırlar. O gün düğünün başladığına işaret olarak bayrak asılır. Düğün bayrağının ucuna soğan veya patates çivilenir ve onun etrafına çeşitli renklerde bezler bağlanır. Düğün, davul-zurnanın çalmaya başlamasıyla hareketlenir.

KIZ TARAFINDA DÜĞÜNÜN BAŞLAMASI

Kız tarafında ilk gün okuyucu, “okuntu”yla gezer. Okuntuda düğüne çağırılacak kişiye göre hediyeler (terlik, şeker, bardak...) bulunur.

GÜVEY YIKANMASI

Bayrak kalktıktan sonra güvey (guvâ), hamama veya köyün yunağına götürülür; sağdıç (sâduç) ve gençler tarafından yıkanır. Buna “guvâ çimdirmesi” denir.

ÇEYİZE BAKMA

Davetliler, okuyucunun çağrısına göre genellikle salı günü çeyize bakmaya giderler. Çeyize bakma, kızın hazırladığı eşyalarla erkek tarafının aldığı eşyaların sergilenmesinden ibarettir. Akşamleyin damat evinden sekiz-on kişi “çeyiz yazma”ya gider. Çeyiz, yazıldıktan sonra damat evine getirilir. Çeyizin evden çıkarılacağı sırada kızın erkek kardeşlerinden biri, çeyiz sandığına oturur ve bahşiş almadan kalkmaz.

KINA GECESİ

Düğünün en zevkli bölümü olan kına gecesinde geline kınası yakılır ve bu sırada türküler, maniler söylenir. Burada söylenen maniler ve türküler genellikle yanık ve içli olur. Gelin kız, bir mindere oturtulur, annesi gelir ve onun boynuna sarılır. Bu sırada maniler söylenerek kız ağlatılır. Kızın sağ eli tutularak bir yastık etrafında gezdirilirken şunlar söylenir:

Ay dolandı, gün durdu.

Gün dolandı, ay durdu.

Elif durdu, mim durdu.

Muhammed Mîraçta iken

Sağ yanına kim durdu?

Allah Allah illallah!

Verelim Muhammed’e salavat...

Bunlar söylenirken gelinin kınası yakılır ve mani söylemeye devam edilir:

Tasta kına eziliyor,
 Ak ellere diziliyor,
 Keklik gibi süzülüyor.
 Kız anam, kınan kutlu olsun!
 Baban Bursa'dan geldi mi?
 Bursa kınası aldı mı?
 Gelin olduğunu bildi mi?
 Kız anam, kınan kutlu olsun?

Atladı geçti eşiği,
 Sofrada kaldı kaşığı,
 Büyük evin yakışığı
 Kız anam, kınan kutlu olsun!
 Anam beni haslarınan haslasın,
 Gül suyuyla siyah saçım ıslasın,
 Anam beni el oğlu için beslesin.
 Şen anam, şen babam, evin şen olsun!

Anam kirmenini alsın eline,
 Çıksın baksın gurbet elin yoluna.
 Kız gelin gördükçe bağı deline.
 Şen anam, şen babam, aha ben gidiyom!
 Eviniz şen olsun!

Atlarını tepe tepe geldiler.
 Geldiler de avlumuza doldular.
 Anamın elinden beni aldılar.
 Sus, ağlama anam, eller böyl' olur!
 Bahçenizde açan güller,
 Soldurmasın esen yeller.
 Bu gün misafirim ana,
 Sabahtan götürür eller!

Bu deyişlerle kızın elbiseleri giydirilir, kız ve anası bu sırada ağlar. Kına yakımından sonra genç kızlar da; "Darısı bizim olsun," der ve aynı kınadan ellerine yakarlar. Damadın kınasında ise kız tarafının aksine şenlikler yapılır. Davul-zurna eşliğinde halaylar çekilip oyunlar oynandıktan sonra damatla sağdıç, düğün odasının ortasına getirilerek salâvatlar eşliğinde kına yakımına başlanır. Damat, orada bulunan yakınlarından birisi bahşiş vermeden elini açmaz. Bahşiş verilip el açıldıktan sonra kına yakımına başlanır ve bir tepside herkese leblebi sunulur. Bu sırada damadın arkadaşları, damada leblebi atar, iğne batırırlar.

GELİN ALMAYA GİTME

Gelin almaya, erkek tarafından büyük bir topluluk katılır. Köy aşırı gidilecekse atlar, arabalar, traktörler hazırlanır. Düğün kâhyasını veya görevlendirilen başka birini (buna “yozucu” denir) kız tarafının gençleri karşırlar. Yozucu, elindeki heybeyi vermezse onu suya atarlar.

Karşılama da iki tarafta da bayrak bulunur. Kafiler yaklaşınca durulur. Gelin tarafı, damat tarafı bayraktarına şu dörütlüğü okur:

Bayraktar, bayrağını kaldır,
Yönünü kibleye dönder,
Pîrine bir selam gönder!
Verelim Muhammed’e salâvat...

Damat tarafı bayraktarı karşılık verir:
Bayraktar bayrağını kaldırdı,
Pîrine selam gönderdi,
Yönünü kibleye dönderdi.
Verelim Muhammed’e salâvat...

Karşılıklı söylenen bu tür deyişlerden sonra gelin tarafı çeşitli muammalar sorar. Muamma bilinirse yol açılır, bilinemezse güçlük çıkarılır ve sonunda bahşiş alınarak yol açılır.

Muamma:
Dünkü günün adı ne?
Bugünkünün tadı ne?
Yer altındaki caminin
İmamının adı ne?

Cevap: Sultan Süleyman

Muamma:
Hey halladı halladı!
Minareyi kim salladı?
Minarenin başında
Karıncayı kim nalladı?

Cevap: Sultan Süleyman

Yol açıldıktan sonra düğüncüler, şu dizeleri okur ve yürürler:

Kaleden indik düze,
Eyvallah hepinize!
Yol verin ağalar bize!

Gelin alayı köye indikten sonra yemekler yenir, gelin hazırlanır. Gelini evden, erkek kardeşiyle babası çıkarır. Gelin alınır ve yola çıkılır. Yol boyunca bazen duraklanıp halaylar çekilir. Gelin attan veya arabadan indirilirken bir kişi, “Gelin attan inmiyor!” diye seslenir. Damadın babası da “Kırmızı düve onundur!” şeklinde bir bahşış verir ve gelin attan indirilir.

Gelin, attan inerken ayaklarının altına ters çevrilmiş bir kazan konur ve buna basması sağlanır. Eşiğin üzerinde bir tahta kaşık vardır, gelin eve girerken bu kaşığa basar ve kırar. Ayrıca damat tarafından gelinin başından para ve çerez saçılır. Gelin eve girdikten sonra ona şerbet ikram edilir. Bu sırada gelini görmeye gelecekler için gelin odası hazırlanır.

Damat evinde hazırlanan yemekler, çoluk çocuk herkese ikram edilir. Bu yemeğin adı “gelin yemeği”dir. Akşamleyin verilen yemekse “güvâ yemeği”dir.

Yatsı ezanı okunduktan sonra damatla sağdıç, namaza gider. Namaz sonrasında cami cemaati ve imam eşliğinde eve doğru gidilirken ilahiler okunur. Evin önünde imam duasını yapar ve damat yumruklanarak içeri gönderilir.

FOLKLOR (HALK OYUNLARI)

Yıldızeli, halk oyunları yönünden zengin bir ilçedir. Sivas yöresinde oynanan oyunların hemen hemen hepsi Yıldızeli’nde bilinmekte ve oynanmaktadır. Oyunlar genellikle kadınlar ve erkekler tarafından ayrı ayrı oynanmakla birlikte karışık olarak oynanan oyunlar da vardır. Sivas Halayı, Abdurrahman Halayı, Hoş Bilezik, Bice, Madımak, Çökellik (Çökelek) ve Semah, ilçenin en önemli halk oyunlarıdır. Bütün bu oyunlar, davul-zurna ya da bağlama eşliğinde icra edilir. Ayrıca Çerkezler tarafından oynanan “Kafkas” oyunu da vardır ki bu oyun, akordiyon eşliğinde icra edilir. Davul-zurna ya da bağlama eşliğinde oynanan oyunların yanı sıra bir türküyü karşılıklı gruplar halinde söyleyerek oynanan oyunlar da vardır:

Aman gavahtan gazel endi,
Aman dibine gozel endi.
Aman bir öptüm, bir ısırdım,
Aman dişime nazar endi.
Aman gavahtaki gargalar,
Aman gavah dalın ırgalar.
Aman on beşine değen gız,
Aman fincan göbek ırgalar.

YÖREYE AİT BAZI MANİLER

Yıldızeli yöresinde mani söyleme geleneği genellikle kadınlar tarafından üç yerde söylenirdi:

- 1-Bulgur taşıyla bulgur çekilirken mani söyleme
- 2-Irgat gidildiğinde veya tarlada mani söyleme
- 3-Düğünlerde mani söyleme

Maniye maraz derler.
Gozele beyaz derler.
Ben sevdim, eller aldı.
Yana yana gez derler.
Ay doğar aşmak isyer.
Bal dodah yaşmah ister.
Şu benim cahıl gonüm,
Yâra gavuşmah ister.

Geden ay dutulur mu?
Bala duz gatılır mı?
Geceler bir yıl olmuş,
Yalunuz yatılır mı?

Sohu dibi gar imiş,
Gunden yannı erimiş.
Otuz iki meyvanın
En datlısı yârimiş.

Al öynüğüm oğümde,
Gıvrım bağım belimde.
Çıhar çıhar sallanır,
Yâr gapının öğünde.

Oğlan adın İrecep,
Gun mü buldun gelecek?
Sohahlar buz bâlamış,
Düşüp de geberecek.

Gokde yıldız yüz altmış,
Gaşların keman çatmış.
İnsano'lun torpahdan,
Yârı nurdan yaratmış.

İlengerde duz olsam,
Böyük evde gız olsam.
Yâr gapıdan geçerken
Evde yalunuz olsam.

Çitim sarı, ben sarı,
Çitile gonmuş arı.
Benim bir seduğüm var
Sızılmış oğul balı.

Defimin düzeni yoh,
Çalanın hezanı yoh.
Çıhdım çöplük başına,
Yârimden gozeli yoh.

Gediyom dur diyen yoh,
Kebap oldum yiyen yoh.
Ayrılık gomlâni,
Benden gayrı geyen yoh.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Suat Duman

AKÇAKIŞLA

(Şarkışla – Sivas)

DERLEYEN: Deniz Karakurt

Nisan – 2022

AKÇAKIŞLA

Yöresel söyleyişle Ağcakışla nahiye (bucak) statüsündedir. Belediyesi kapatılarak belde olma niteliğini yitirmiştir. İlkokul, ortaokul ve sağlık ocağı bulunmaktadır. Jandarma Karakolu ise kapatılmıştır. Köyün sınırları içerisinde Kaldırak Özü adı verilen ırmak akmaktadır. Şarkışla ilçe merkezine 26 km, Sivas il merkezine 106 km, Kayseri il merkezine 145 km ve Akdağmadeni ilçe merkezine 53 km, uzaklıkta bulunmaktadır.

Ulaşım

1. Eski yol: Kayseri - Sivas otoyolundan batıya dönülerek ilerlendiğinde Sarıkavak (eski adıyla Sevrin) köyünden sonra Kızılırmak üzerindeki köprüden geçilerek Bozkurt köyünün yanından devam edildiğinde Akçakışla'ya ulaşılır. Bu yol günümüzde kapatılmıştır.

2. Yeni yol: Sivas - Kayseri otoyolunda, Şarkışla'ya 10 km mesafede batıya doğru dönüldüğünde Kazancık köyü yönünde ilerlenir ve daha sonra Kahvepınar'dan geçilir. Yaklaşık 1 (bir) km ilerdeki küçük köprüden sola dönülerek devam edilir. Birkaç km sonra da Bozkurt köyünün yanından geçilerek ilerlenir. Bu yol Akçakışla içerisinde geçerek Akdağmadeni yönüne gitmektedir.

Tarihçe

Osmanlı dönemine ait 1574 tarihli "Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas" adlı kayıt kütüğünde "Ağca-Kışla" olarak adı geçer. 1899 (Hicri 1314) yılında nahiye (bucak) yapılmıştır. Nahiye binası olarak inşa edilen taş yapı 1990'lı yıllarda belediye binası olarak kullanılmıştır. Yörede "Yelli Dere" olarak bilinen bir bölgenin bulunduğu da yine aynı tarihi kayıtlarda yer almaktadır. 1530 tarihli kayıtlarda ise "Ağca-kışla (Gedük n.): 619" ve "Ağca-meşhed (Gedük n.): 621" ibareleri mevcuttur. Osmanlı idari yapılanması içerisinde Emlek olarak adlandırılan kazanın statüsü değiştirilerek nahiye yapılmış ve merkezi de Cumhuriyet döneminde Akçakışla olarak tespit edilmiştir.

1990'lı yıllardan itibaren köyden kente göç nedeniyle nüfus düşmektedir. Ancak yaz aylarında geçici olarak nüfus artış gösterir.

Akçakışla isminin kökeni

Akçakışla (eski yaygın adıyla Ağcakışla) köyünün isminin nereden kaynaklandığına dair bazı farklılıklarla da olsa anlatılan bir efsanenin varlığı değişik kayıtlarda yer alır. Bileşik bir kelime olup Akça/Ağca (beyaz renkli) ve Kışla (kışın kalınan yer) sözcüklerinden oluşmaktadır.

Ağca Bey ve Ağ Kayalar Efsanesi

Ağca Bey yazlarını Akdağ (Ağ/Ak Kayalar) yaylalarında geçirir. Çok istediği halde bir erkek çocuğu olmamıştır. Çok güzel olan tek kızının isteyeniyi çoktur fakat Ağca Bey kimseyi kızına layık görmez ve bakar ki kızını beylerden kurtarmanın yolu yoktur onu erkek kılığına sokar. Cirit, güreş, at koşturmada erkekleri geçer. Bahar gelince günün birinde sürülerini Akdağ'a çıkararak

bir çoban herkesin uykuya daldığı dolunaylı bir gecede kavalını öyle bir üfler ki, kız sese uyanır. Sese doğru gider ve görünce çobana sevdalanır ama atına atlayıp gider. Çoban il il gezer ama kızı bulamaz. Ertesi yıl yine Akdağ'a gelir. Kız Çobanın kavalını duyar duymaz atına atlayıp kaval sesine doğru gider ve çobanın yanına varır. Yıllarca bu böyle devam ederken fırtınalı bir günde kavalın sesini duyar atına atlayıp sese doğru gider ama ses her defasında değişik yerden gelmektedir. Rüzgarın oyunundan şaşırarak kız atını bir sağa bir sola sürer. Kaval sesi gitgide uzaklaşmaktadır. Kız deliye döner ve Akdağ'ın tepesine yönelir. Bir uçuruma geldiğinin farkına varmadan aşağıya Ak Irmağa (veya Ak Göle) düşer. Çoban da yiter gider, bir daha kimse ondan haber alamaz. Bu efsane Anadolu'da farklı biçimlerde, bazı isim farklılıklarıyla değişik yörelerde anlatılmaktadır. Akçakışla köyünün adı da bu efsaneden kaynaklanmaktadır ve anlatılanlara göre köy, Ağca Bey tarafından kurulmuştur. Kızın düşüp boğulduğuna inanılan yere Akçakışla halkı tarafından "Sultan Gölü" denir. Ayrıca köyün ortasından geçen Kaldırak Özü (deresi, ırmağı) üzerindeki sulama amaçlı kurulan bazı bentler de yöre ahalisince "Sultanın Bendi" olarak adlandırılır.

Köyün adına dair bir başka görüş ise şu şekildedir. Köye adını veren Ağ Kayalar'ın önünden akan Kaldırak Çayı uzun bir vadinin içerisinde yer almaktadır. Eski söylenişi ile "Ağcakışla" köyü ahalisinin ilk mensuplarının bu vadiye yerleşmesi yaklaşık 250 - 300 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Köyün civarındaki bölge o yıllarda sık bir ormanla kaplı olan yeşil bir alandır. Zamanın padişahı olan 4. Murat İran üzerine gerçekleştirdiği Bağdat seferi esnasında Şarkışla ilçesini askeri bir konaklama merkezi (kışla) olarak kullanmıştır. Orduya ait hayvanların bahar geldiğinde otlatılmasına uygun yerlere yakın olması nedeniyle de Ağ Kayalar bölgesini yine kışla (kışın konaklanan alan) olarak tercih etmiştir. 1899 (Hicri 1314) tarihinde nahiye (bucak) merkezi olmuştur ve çevre köyler kendisine bağlanmıştır. O yıllarda nahiye binası olarak inşa edilen taş yapı daha sonraları karakol, belediye binası ve okul olarak da kullanılmıştır. Bucağın ismi daha sonra il encümeni tarafından "Akçakışla" olarak düzeltilmiştir.

Ağca Meşe

"Ağca Meşe" kavramı ise büyük olasılıkla yöredeki ormanlık bir alanı tanımlamaktadır ("Meşe" sözcüğü bazı Türk lehçelerinde orman anlamında kullanılmaktadır). Diğer bir ihtimal ise büyük bir meşe ağacının adı olmasıdır ki, "Ağca" nitelemesi ağacın yaşlı ve kutsal olması ile alakalıdır.

Coğrafi özellikler

Akçakışla dağlık, ormanlık ve sulak bir bölgede yer almaktadır.

Ağ kayalar

Ağ kayalar köyün batı/kuzeybatı yönünde 4-5 km kadar dışarıdadır. Günümüzde dahi önemli bir konum belirleyici olma özelliğini devam ettirmektedir. Onlarca metre yükseklikte kayanın içinde bulunan ve dışarıya da bir penceresi olan mağaranın girişinde ise dar ve derin bir çukur vardır. Bu çukurun dipsiz olduğu, Kaldırak çayının diğer tarafında kalan kilometrelerce ötedeki "İnin önü" bölgesindeki kayaların içinde bulunan başka bir mağara ile bu çukurun

devamı niteliğindeki bir yeraltı geçidi olduğu söylenir. Ancak çukurun çok dar olması ve derinliğinin de ne kadar olduğu bilinmemesi nedeniyle çok tehlikelidir. Mağara girişinde bu çukurun üzerine çoğu zaman bir tahta uzatılmış bulunur. Ağ kayaların üzerinde ise eskiden kar oyukları bulunduğu ve yaz aylarında gidilerek buradan kar getirildiği bilinmektedir.

Kaldırak Özü

Kaldırak Özü coğrafi adıyla bilinen (yörede ise yalnızca "Öz" olarak söylenen) akarsu Akdağlardan iki kol halinde doğar ve Alaman Çermiği önünde birleşir, Bozkurt Köyü yakınlarında ise Kızılırmak'a karışır. Şarkışla'nın kuzey batısında yer alır ve Akçakışla içerisinden geçer. Köyü tam ortadan ikiye bölen akarsuyun üzerinde köy içerisinde beton bir köprü bulunmaktadır. Daha eski dönemlerde aynı yerde tahta bir köprü bulunduğu ve büyük bir selde yıkıldığı bilinmektedir. Akçakışla'nın tarımsal sulamasında geçmişten günümüze büyük bir etkiye sahip olmuştur. Sulama amacıyla değişik yerlerde önü kesilerek (bent vurularak) kanallarla tarlalara akıtılmıştır. Rakım olarak Akçakışla'nın aşağısında kalan Bozkurt köyüne geçmişte Kaldırak adı verildiği de bilinmektedir. Akarsu içerisinde değişik balık türleri, su yılanı, yengeç, kurbağa, evlerden gelen evcil ördekler ve kazlar gibi canlı türleri bulunmaktadır. Eskiden daha sık rastlanan ve günümüzde az da olsa Kızılırmak'tan yukarıya çıkarak gelen ve köy ahalisinin "Su-iti" olarak adlandırdığı susamurları da barınmaktadır. 50-60 yıl öncesine kadar varlıklı ailelerin balıkların yavrulama dönemlerinde büyük tepsilerle suya peynir döktükleri bilinmektedir. Irmağın yukarı kesimlerinde yer alan Emlek Kale köyü yakınlarında eski bir kale kalıntısı bulunmaktadır ki adı kayıtlarda "Kaldırok Kalesi" veya "Kaldurak Kalesi" olarak geçmektedir. ("Öz" kelimesi özellikle İç Anadolu'da dere, akarsu anlamlarında kullanılır.)

1957 Taşkını

Akçakışla'nın içinden de geçmekte olan Kaldırak çayında her yıl birkaç sel gelmektedir. Fakat bunların çoğunda su seviyesi zarar verecek düzeyde yükselmez. 1957 yılında coğrafi eğim olarak daha yukarıda bulunan Alaman köyü yakınlarında köy ahalisi tarafından durumun farkedilmesi üzerine bir atlı haberci yola çıkarılarak Akçakışla'ya haber verilmek istenmiştir. (Alaman köyü dere yatağına göre daha yüksek bir alanda kurulmuş olduğu için önemli bir zarar görmemiştir.) Ama sel bu haberciden kısa bir süre önce köye ulaşmıştır. Köyün ortasındaki tahta köprüyü de yutarak yok eden suyun gürültüsü dakikalar önce duyulmuştur. Su seviyesi o kadar yükselir ki, insanlar kurtulmak için çatılara çıkarlar. Yıkılan tahta köprünün daha sonra bir taş köprü yapılır.

Karlıyurt Yaylası

Akçakışla ahalisi topluca yaz aylarında köyden yaklaşık 30 km (araçla 45 dakika - bir saat süren) uzaklıkta bulunan Karlıyurt Yaylası'na çıkmaktadır. Bu geleneğin yaklaşık 250-300 yıldır sürdüğü tahmin edilmektedir. Geçmişte kağnılar ve at arabaları ile gidilmekte ve yaylada çadırlar kurulmaktaydı. Günümüzde ise küçük evler bulunmaktadır. Hayvan sürüleri ise genelde birkaç gün önceden yaylaya götürülmektedir. Yaylaya çıkış dönemi köy halkına sesli ilanla bir hafta önce bildirilir ve Temmuz ayı içerisinde gerçekleşir.

Tepesidelik

Karlıyurt yaylası yakınlarında "Tepesidelik" adı verilen eski bir krater çukuruna sahip olan bir dağ bulunur. Akçakışla'ya 25 km uzaklıkta ormanlık alandaki bu doğal tepe üzerinde yaklaşık 90x90 m ölçülerinde eski bir yerleşim alanının kalıntıları vardır. Elde edilen buluntulara göre Milattan önce binli yıllara tarihlenen bu alan ayrıca Roma döneminde de kullanılmıştır. Etrafında bir sur yığıntısının var olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeybatı yamacındaki ana kayaya oyulan basamaklar olasılıkla aşağıdaki derelere inişi sağlamıştır. 2000 yılında bu bölgede kaçak kazı yaparak ele geçirdikleri tarihi eserleri bu dağın içindeki kratere saklayan ve bölge ahalisinden olmadıkları anlaşılan kişiler jandarma ekiplerince yakalanmıştır.

Yöresel alanlar

Maşat, Çağallı, İnin önü, Baytar, Çamlık, Kötün, Cehirlik (Cehirliğin ağzı), Ağ kayalar, Dip, Camız gölü, Celalin Bendi, Sultanın Bendi, Çerkezin Bendi, Yelli, Yaba Pınarı, Dolama (köyün eski yoldan girişindeki virajlı bölümü), Subatan, Sulak, Başkışla, Tikenliseki, Ütük, Deveboynu, Güvemli, Killik, Esme Pınarı, Kamışlı, Acıpınar, Karatepe, Büyük Dere, Zilfinin Dere, Fezsinin Dere, Çetin Dere, Gaçağın Dere, Gırçanın Dere, Pöhreğin Dere, Sulu Dere, Yanığın Dere, Örenin Dere, Acidere, Salo Dere, Emenin Dere ile Karlıyurt Yaylası yakınlarında; Tepesidelik, Yunağındere... gibi isimlerle anılan yerler bulunmaktadır. Ayrıca komşu Alaman köyündeki çermiğe de gününbirlik olarak gidilip gelinmesi de özellikle yakın geçmişte daha sık rastlanan bir durumdur. Günümüzde Alaman Çermiği'nin bakımsız durumda olması ve köy nüfusunun azalması nedeniyle bu alışkanlık da oldukça azalmıştır.

Belediye

İlk başkanı olan Ali Kurt'un girişimleri ile 31 Aralık 1991 tarihinde kurulan Belediye, nüfusunun 2000 kişinin altına düşmesi üzerine 2013 yılında sona erdi. Belediye binası ise daha sonra bir süre boyunca ortaokul olarak kullanılmıştır.

Önemli Kişiler**Emin Kuzucular**

Derlemeci ve halk kültürü araştırmacısıdır. 1970'li ve 1980'li yıllarda Sivas Folkloru ve Türk Folkloru gibi dergilerde makaleleri yayınlanmıştır. Akçakışla başta olmak üzere Şarkışla yöresindeki pek çok köyde halk inanışları ve yöresel efsanelere dair ayrıca halk kültürü ile ilgili derlemeler yapmış ve gözlemlerini, yaptığı incelemeleri kayda geçirmiştir. Türkiye'de yapılan folklor araştırmalarının tarihsel gelişim süreci içerisinde "Dergici Gelenek" olarak bilinen dönemin devamında yer alır. Asıl mesleği öğretmenlik olan Emin Kuzucular 1931 Akçakışla doğumludur. Pamukpınar Köy Enstitüsü'nden mezun olmuştur. Askerlik görevini 1960 yılında İzmir'de tamamladıktan sonra çeşitli yerlerde görev yapmış, ardından Şarkışla'ya bağlı Kanak (şimdiki adıyla Konakyazı) köyünde ve 1964 - 1969 yılları arasında ise Akçakışla'da çalışmıştır. 1982 yılında Hatay'da emekli olmuş ve Dört Yol ilçesinde 1998'de ölmüştür.

Halk ozanları

Akçakışla'da âşıklık geleneği çok yaygın değildir. En önemli isim "Yoksul" mahlaslı Mustafa Soylu'dur.

Âşık Yoksul

Asıl adı Mustafa Soylu olan ozan "Yoksul" mahlasını kullanmaktadır. 1941 yılında Akçakışla'da doğmuştur. İlkokul mezunudur. Askerlik dönüşü İstanbul ve İzmir'de inşaatlarda çalışmıştır. Daha sonra köyüne dönerek 1968 yılında evlenmiştir. Babası gibi duvar ustasıdır ve köyündeki pek çok evi yapmış veya duvarlarını örmüştür. Mustafa Soylu'nun ikiz erkek kardeşi yurtdışına çalışmaya giderek orada yerleşmiştir. Saz çalamayan âşık doğaçlama olarak (irticalen) de şiir okuyabilmektedir. İlk şiirini 1967 yılında yazmıştır. Şiir yazmaya yönelmesinde yine kendisi gibi saz çalmadan okuyan bir halk ozanı olan babası Halil Soylu'nun etkisi bulunmaktadır. Ancak hakkında ayrıntılı bilgiler mevcut olsa da, babasına ait yazıya geçirilerek günümüze kadar korunabilmiş yalnızca üç şiir mevcuttur. Mustafa Soylu söylediği şiirleri aklında tuttuğu gibi hem de deftere kaydetmektedir. Genellikle çektiği çileler, yoksulluk, başından geçen olaylar hakkında şiirler yazmaktadır. Şiirlerini yılda bir kez Akçakışla Karlıyurt yaylası şenliklerinde okumaktadır.

Her bir tarafa kolların dağılmış,
Beserek'ten berisine yayılmış,
Alaman'dan selin sesi duyulmuş,
Yine coşup gelir Kaldırak özü.

Halk inançları**Hızır anlayışı**

Kılık değiştirerek evlerin kapılarını çalan Hızır'ın genellikle de yaşlı, yoksul, dilsiz bir kişi gibi görüldüğüne inanılır. Sebepsiz yere gelerek insanları deneyebildiği, bazen de birisine yardım etmeden önce onları sınıdığı inancı halk arasında yaygındır. Azarlayıp kapıyı yüzüne kapatanlara, kendisini kovanlara, karnını doyurmaktan, bir bardak suyu ya da sütü vermekten kaçınan kişilere yardımını esirger hatta evlerinin, tarlalarının, sürülerinin bereketinin kaçmasına neden olur. Akçakışla köyünden Bekir oğlu İzzet Karakurt'un anlattığına göre karısı Hatice ilk çocuklarını doğuracağı zaman eve bir ebe çağırırlar. Doğumun uzaması üzerine dışarıya çıkan bir kadına sorduğunda, durumun hiç de iyi olmadığını öğrenir, ters giden bir şeyler olduğu söyler kadın. Kadın içeri geri girdikten sonra uzun bir süre daha geçer. Evin bahçe kapısına doğru yürürken yan komşunun evinin bahçesinde bir adamın uzaktan kendisine eliyle işaret etmekte olduğunu görür. Komşularının bir akrabasına benzettiği bu yaşlı, beyaz sakallı, orta boylu adamın yanına varıp ne istediğini sorduğunda ihtiyar elinin parmaklarının uçlarını birleştirerek ağzına götürüp dudaklarına vurur bir kaç kez. Anlar ki yaşlı adam dilsizdir ve yiyecek bir şeyler istemektedir. Sağa sola bakınır, evlerindeki misafire yemek vermelerini söylemek için komşularına seslenir ama kimse duymaz. Eve döner fakat karısı doğum yaptığı

için evde yemek yoktur. Bunun üzerine evliğe (kilere) giderek ters çevrilmiş çökelik (çökelek peyniri) küplerinden birini alır ağzını açar. Çökeleğin bir kısmını ekmeğin arasına koyar. Büyükçe bir mendil bularak onun da içerisine çökelek doldurur. Adamın yanına dönerek ona verir. Sonra da eve geri döner. Çok sürmez ki, dışarıya iyi haberi verir kadınlar. Bir oğlu olmuştur. Adamı unuttur gider. Bir kaç gün sonra komşularına sorduğunda kimse öyle bir misafirleri gelmediğini, yaşlı adamı görmediklerini söylerler.

Kutsal ağaç / orman anlayışı

İnanışa göre bazı ağaçlara veya ormanlık arazilere dokunulmaz, kesilmez. Bu yerlerden bir ağaç kesen iflah olmaz, başına kötü bir iş gelir, bir musibet uğrar. Akçakışla köyü ve yöresinde yayladan çam ağacı kesenlerin başına felaketler geldiğine inanılmaktadır.

Alkarısı anlayışı

Yeni doğum yapmış lohusalara musallat olduğuna inanılır. Ayrıca ağaçların kovuklarından veya su kenarından çıkarak insanları bu ağaçların içine veya suya çektiği söylenir. Çocuklar, ıssız su kenarlarına veya ıssız yerlerdeki bu tür ağaçların yanına yaklaşmamaları için korkutulur.

Büyük oda

Köy içerisinde yer alan ve misafirleri ağırlamakta kullanılan mekanda geçmişte bir evliyanın (veya ruhunun) barındığına inanılır. Anlatılanlara göre bu evin önünden geçerken köy halkı sessiz olurmuş. Ancak burasının bakımsız kalması, kirlenmesi, çatısının çökerek harabeye dönmesi sonucu bu kutsal varlığın burayı terkettiği söylenir.

El verme

Dua okuyarak insanları nazarın (kötü gözün) olumsuz etkilerinden kurtarma gücüne sahip olduğuna inanılan kişiler (kadın veya erkek farketmeksizin) yaşlandıklarında, özellikle ölümlerinin yaklaştığını hissettiklerinde bu güçlerini başka birisine devrederler. Buna "El verme" denilir. ("Elini verdi" gibi cümlelerle de söylenir.) Bazen bu yaşlı kişilerin muziplik yaparak birden fazla kişiye el verdiklerine ve bunlardan birine asıl eli kendisine verdiğini, diğerlerini kandırdığını söylediklerine rastlanır. Nazarı kovma / çıkarma işleminin başarılı olduğu dua okuyan kişinin esnemesi ile anlaşılır. Ne kadar çok ve uzun esniyorsa karşısında oturan insan o kadar çok nazara uğramış demektir. Kimi zaman esnemekten gözünden yaşlar gelir. Hatta bazen nazara uğrayan kişi de esner.

Bu kitaptaki içeriğin neredeyse tamamı Deniz Karakurt'un yörede gezerek yaptığı bireysel araştırmaları sonucu elde ettiği kendi bilgileri ile hazırlanmıştır.

Kaynak belirtmek kaydıyla içeriğinin kullanılmasına, dijital veya basılı ansiklopedilerde istenilen uzunlukta alıntı yapılmasına ve internet ortamında ücretsiz olarak dağıtılmasına izin verilmiştir.

© Deniz Karakurt
Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.

2019

ÇUDAHAR KÖYÜ

Dağıstan

Çeviren: Deniz Karakurt

Дениз Каракурт

Patimat Talkanov – Ramazan Talkanov

Патимат Талканов – Рамазан Талканов

Cudakhar Village
Деревня Цудахар

Çudahar Köyü
Cudakhar Village
Деревня Цудахар

Yazanlar / Writers / Писатели

Patimat Talkanov – Ramazan Talkanov
Патимат Талканов – Рамазан Талканов

Bişkek – Kirgizistan
Bishkek – Kyrgyzstan
Бишкек – Кыргызстан

Çeviren / Translated by / Переводчик

Deniz Karakurt
Дениз Каракурт

Dağistan'ı 17. yüzyılda ziyaret eden Türk seyyah Evliya Çelebi, Çudahar hakkında şunları yazmıştır: "Sudaker, üç yüz ev, bir cami, iki han ve bir hamam ile rahat bir köydür. Burası büyük bir ülkedir ve bağımsız bir hanlıktır."

The Turkish traveller Evliya Chelebi, who visited Dagestan in 17'th century, wrote about Cudakhar: "Sudaker is a comfortable village with three hundred houses, one mosque, two hostelries and one steam bath. This large country is independent khanate."

Турецкий путешественник Эвлия Челеби, посетивший в 17 веке Дагестан, писал о Цудахаре: "Судакер - благоустроенная деревня с тремя стами домами, одной мечетью, двумя постоянными дворами и одной баней. Это большая страна - самостоятельное ханство."

Çudahar (Tsudakhar / Rusça: Цудахар; Dargwaca: ЦӀудахъар), dağlık bir ülke olan Dağıstan'ın (Hazar Denizi kıyısındaki özerk bir Rus cumhuriyeti) ortasında bulunan küçük bir Dargin köyüdür. [Çevirmen notu: Dağıstan adının kökeni gerçekten de Türkçe “dağ” sözcüğü olup, tahmin edilebilir bir husustur. Ancak bu yazının orijinalinin Rusça olduğu dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla yazarların bu durumu bilmeyenler için “dağlık bir ülke” diye özellikle belirtmiş olmaları son derece doğaldır.]

Günümüzde Çudahar köyü, Lakskiy bölgesine neredeyse yakın bir konumda bulunan Levaşinski bölgesinin Dargin yerleşim yerlerinden biridir. Deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 1500 m, Mahaçkale'den (Dağıstan'ın başkenti) uzaklığı 135-140 km'dir. Dili Dargince'nin Çudahar lehçesidir.

Nüfus 3000 kişinin altındadır. Çudaharlılar dünyanın birçok ülkesinde bulunabilir; pek çok Çudaharlı Orta Asya'da ve diğer BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) şehirlerinde yaşamaktadır. En büyük diaspora Bişkek'te (Kırgızistan) bulunmaktadır - yaklaşık 120 aile.

Çudaharlılar dünyanın birçok ülkesinde yaşarlar; ancak başkalarıyla neredeyse hiç karışmazlar. Küreselleşme her yerde tartışıldığı için bu doğru görünmeyebilir.

Çudahar köyünün oluşumu: Çudahar birliğinin toprakları en eski zamanlardan beri yerleşim yeri idi. Araştırılan topraklarda Paleozoik ve Mezoloik dönemlerin kalıntıları ve konaklama yerleri bulundu. Ancak Çudahar'ın antik ve ortaçağ tarihiyle ilgili kaynaklar oldukça yetersizdir, bu nedenle araştırmacılar tarafından eski Çudahar ve diğer Dargin birliklerinin topraklarından ve ayrıca komşu Avar ve Lak topraklarından toplanan tarihi ve etnografik materyali kullanmak gerekir.

Çudahar'ın bugünkü topraklarında ortaya çıkışı hakkında bazı efsaneler vardır. Bunlardan birinde anlatıldığına göre, Buynak bölgesinden Mekeginlerin (uluslardan biri) bir kısmı, bazı nedenlerle Bek-şi'nin (yani ana köy) bulunduğu Ela-Duburi bölgesine taşındı. Efsaneye göre, Bek-şi'den gelen insanlar tarafından Gubden, Akuşa, Mekegi, Çudahar, Usişa, Mugi (Dargin köyleri) kuruldu. Bu efsanenin diğer bir versiyonuna göre, Şamhal dağında, Şibark bölgesinde bir köy vardı. Yerleşimde yaşanan bir savaştan sonra, köyü terk ederek başka yerlere göçmeye karar veren sadece 12 adam kaldı. 12 kişiden üçü ovaya indi ve yaşlı Gubden'in adını vererek bir köy kurdular. Yerleşim yeri kuran diğer ikisi ise Mekegi ve Kadar'dı. Diğer yerleşimler Akuşa, Usişa, Çudahar, Gapşima, Mugi, Sirga'ydı.

Başka bir efsaneye göre, yakındaki Hacal-mahi köyünde, bir şelalenin (Çudahar dilinde şelale - çahhi) olduğu kayalardan birinin üzerinde "Suahar" adlı bir yerleşim vardı. Suahar sakinleri, hükümdar Talkhan'ın zulmünden öfkelenerek, aileler halinde yeni bir yerleşim yeri aramak için ayrıldılar. İlk başta köyden, iki erkek kardeş ve bir kızkardeş yanlarında bir arkadaşları ile birlikte ayrıldılar. Eski Çudahar'ın bir yerinde durup Lak'ların yöneticisinden izin istediler (burası Dağıstan halklarından biri olan Lak'ların toprağıydı), sonra bir köy kurdular.

Çudahar köyünün adının kökeni hakkında: Bir söylentiye göre, bir zamanlar Kumukh halkını düşman saldırısı konusunda uyarmak için, Lak hanı Kumukh yakınlarındaki bölgeye devriye

adamları yerleştirir. Bu insanlar tehlike veya düşmanların yaklaşması durumunda, Kumukh'ta bir alev görülecek şekilde ateş yakmak zorundaydılar. Bu yapılan şey, insanların savunmaya hazırlandıkları geleneksel bir işaretti. Bir keresinde, Kumukh'a kadar düşmanın bir köye yaklaştığını duyan ahali, ateş yakılmadığı için bunun doğru olamayacağını söylemiştir. Lak dilinde şöyle söylenir: "Tsu dakhari".

Ayrıca Çudahar isminin, şimdiki Hacal-mahi köyü yakınındaki şelaledeki bir kayanın tepesinde bulunan Suahar köyünün adından geldiğine dair bir rivayet de vardır. Türkçe'de "Suahar" (su – akar) şelale anlamına gelir.

Çudahar ittifakı: 18. yüzyılın sonu - 19. yüzyılın ilk yarısında Çudahar köy toplulukları birliği, Orta Dağıstan'ın dağ-vadi bölgesinde yer alıyordu. D.I. Tihonov'un yazdığına göre, Çudahar halkının "evleri Koysu nehrinin sağ yakasında, Akuşinlilerin Kazikumikh mülklerinin sınırlarına kadar uzanıyordu".

Çudahar köy toplulukları ittifakı, Dağıstan'ın üç ulus bölgesinin (Avarlar, Laklar ve Darginler) birleştiği yerde bulunuyordu. Diğer Dargin birlikleri gibi, ikinci binyılın ilk yüzyıllarında kurulan Yukarı Darginiya'nın iyi bilinen ve etkili birliklerinden biriydi. Birliğin tarihi, Akuşa-Dargo federasyonunu oluşturan diğer Yukarı Dargin birliklerinin tarihiyle yakından bağlantılıdır; kaynaklara göre Çudahar birliği, tarihteki Dargin birlikleri için en kritik, en tehlikeli dönemlerinde bir bileşen olarak yer almıştır.

Timur sonrası (Timur'un işgalinden sonra) köy genişlemeye başlar, nüfus artar, güçlenir. İnsanlar, daha önce boş topraklardan ibaret olan Çudahar'ın kuzeybatısındaki arazileri kullanmak ve ayrıca komşulardan sınırları korumak zorundaydı. Bu durum, Çudahar'dan başka yerlere taşınmayla ve ayrıca çiftliklerin ve daha küçük köylerin oluşmasıyla sonuçlandı (örneğin: Hacal-mahi gibi büyük yerleşim yerlerinin sakinlerine "ayakunt" denir; "aya" kelimesinden büyük -aynı zamanda "mahi"- kelimesinden oluşan küçük köy); Çudahar yerleşim yerinin sakinlerini ise herkes "Şikunt" ("şi" kelimesinden - yerleşim yeri) olarak adlandırıyor. Ulusal geleneğe göre, Çudahar topluluğu her ailenin tahsis edilen köylere bir oğul yerleştireceğine karar verdi. Tehlike durumunda Çudahar'a haber verirlerdi.

Bu küçük köyler için ortak olan şey, çoğunlukla Çudahar'a erişimi kapatan kaleler gibi görünen çok dik yamaçlara yerleşmeleridir. Tüm köy toplulukları için Çudahar ana olarak kabul edildi, tahliye edilenler ana yerleşimin yönetimine tabi tutuldu. Tüm komşular sadece Çudahar sakinlerini değil, aynı zamanda çiftliklerin ve daha küçük köylerin tüm sakinlerini "Çudaharlılar" olarak adlandırır. Bu bize bir kez daha gösterir ki, Çudaharlıların tüm çiftliklerinin ve daha küçük köylerinin tamamı Çudahar'dan gelen insanlar tarafından kurulmuştur.

19. yüzyılın ilk yarısında Çudahar birliği şu sayılan "cemaatlerden" oluşuyordu: Çudahar, Hacal-mahi, Kuppa, Tebek-mahi, Khuli-buhna, Kare-kadani, Hocalte, Kasumte, Inkhuçi, Tarli, Dengube, Ameterek-mahi, Alihan-mahi, Kamka-mahi (üst ve alt), Daburlibte, Kaşae-mahi, Kurkabe-mahi (üst ve alt), Kokma-mahi, Musulte-mahi, Alalte, Sana mahi (üst ve alt), Amalti, Gurgu, Magarabte, Ubeki mahi (üst ve alt), Aynakab, Taş-kapur, Tilagu, Kundurhe, Irgali,

Ahinitis, Arşı mahi (üst ve alt), Burtani mahi, Aldamkhali vb. Ayrıca birliğe katılan Lak köyleri Balhar, Kholi, Tsulekani ve Avar yerleşimi Salty.

Diğer topluluklar arasındaki ana topluluk olarak Çudahar'dan tüm kurallar belirlendi ve kararlar alındı. Birliğin tüm yönetimine Çudahar Kadısı başkanlık etti. O, birliğin başkanı, yöneticisiydi ve yetkisi kalıtsaldı. Kadı hem laik hem de manevi otoriteyi elinde yoğunlaştırdı. Ayrıca ittifak milislerinin başında durdu.

Nüfusun mesleği: Çudahar birliği nüfusunun temel meslekleri tarım ve hayvancılıktı. Tarımda insanlar pratik olarak her yerde meşguldüler. Arazide üç mülkiyet biçimi vardı - özel, ortak ve cami mülkiyeti. Hayvan endüstrilerinde temel tür sürüler halindeki koyun yetiştiriciliği idi. Bu nedenle koyun yetiştiriciliği esas olarak zengin hanelerce yapılıyordu. Büyük boynuzlu sığırlar yaylacıların günlük yiyeceği olan et-süt ürünlerini verdiği için her yerde beslenmekteydi. Çudahar birliğinde diğer Dargin birliklerinin köy topluluklarının aksine, birliğin birçok sakini için temel meslek haline gelen bahçecilik ve bağcılık oldukça gelişmişti.

Çudahar birliğindeki büyük gelişme, el sanatları üretiminin bağımsız dalları haline gelen ve dış pazarla güçlü bir şekilde bağlantılı olan yün işleme ve deri ticaretinin de aralarında bulunduğu ev el sanatlarına da yansdı.

Çudahar birliği sakinleri, Dağıstan'da iyi bilinen zanaat merkezlerinden biri olan Çudahar köyü topraklarında tüm Dağıstan nüfusu, Kuzey Kafkasya halkları, Transkafkasya ve Rusya ile ticaret yapmaya devam ettiler.

Yönetim ve sosyal ilişkiler: Çudahar'da bir toplumun sınıflara kesin bir şekilde bölünmesi gözlemlenmese de, nüfusun çeşitli grupları yalnızca ekonomik olarak değil, aynı zamanda toplumdaki sosyal, politik ve yasal konumlar açısından da farklılık gösteriyordu.

Bu sosyal hiyerarşinin tepesinde kalıtsal yetkiye sahip Çudahar Kadısı bulunuyordu. Birlik ihtiyaçları, aslında kalıtsal görevleri işgal eden pozisyonlarıyla tahsis edildi - sadece Çudahar köyünün en etkili dört ailesinden seçildiler (Çudahar topluluğunda özellikle Hosennatalla, Sumaratalla, Nurilavtalla ve Uzunatalla). Bir toplumdaki belirli gelirler (idari işler için ödeme) ve ek arazi alanları olarak, yüksek müttefik yönetimin temsilcileri daha da zenginleştiler ve ekonomik durum açısından homojen olmayan nüfusun esas çoğunluğundan ayrıldılar.

Toplum: Çudahar'ın nüfusu sınıflara ayrılmıştı: imtiyazlı, özgür "köylüler - uzdeni", bağımlı nüfus tabakası. Ayrıcalıklı sınıfa ait olan, idare temsilcileri (hülaller, kadılar, mollalar ve bunların yardımcıları) karşısında zenginleşen toplumun üst kademeleri yer alıyordu.

Esasen nüfus, yasal olarak özgür uzdenlerden oluşuyordu. Onlar "herhangi bir görev üstlenmediler, feodal kira ödemediler". Uzdenstvo'nun üst kısmı, büyük topraklara sahip olan ve yoksul ortakçılarının ve kölelerinin emeğini kullananlara tahsis edildi. Yani bunlar aslında hakim bir sınıf konumuna sahiptiler.

Nüfusun bir sonraki kategorisi, çoğu haklardan mahrum olan kölelerin oluşturduğu bağımlı nüfus katmanıdır. Çudahar'da ve tüm Dağıstan'da köleliğin temel kaynağı, köleye dönüşen

savaş esirleriydi. Bunlar temelde zenginlerin mülkiyetiydi, köleydiler, "sahiplerinin tam ve sınırsız düzeninde" yer alıyorlardı. Çudahar'da köleler, "Tsilli tar" adı altında ilçedeki yerleşimin kenarında yaşıyorlardı.

İmam Şamil önderliğindeki yaylalıların mücadelesi sırasında Çudaharlılar: O zamanlar Çudahar'ın kamusal yaşamında Çudaharlı Arslan Kadı büyük rol oynamıştı. 1842'de Çudahar'da Yusuf-bek'e, Şamil halkından biri kendi topraklarına gelirse derhal tutuklanacağını, çünkü saldırganlara karşı mücadele etmeye yemin ettiğini yazdı. Ayrıca, sakinlerin evlerine geri döndüğünü bildirdi. Dağlarda 10 aileden sadece bir kişi sığırlara bakıyordu. 1844'te Çudaharlı Arslan Kadı, ruhani insanlar, onurlu kişiler, farklı toplumlardan zeki insanlar arasında, Korgeneral Gurko ve Tümgeneral Kluçi'ye bir çağrı yazdı. İçinde şunlar yazıyordu:

"Arzumuzun amacı, Dağıstan'ı terk etmenizdir. Aksi takdirde, sizinle durmadan ve ısrarla savaşmaya devam edeceğiz". Aynı 1844 yılının Şubat ayında Çudaharlılar, Şamil'den yedi aylık bir süre için bir sefere hazır olmaları talimatını aldılar. Arslan Kadı'nın propagandası altında tüm ahali bir sefere katıldı.

Bunu öğrendikten sonra, general liderler Çudaharlılara ve Akuşinlilere şu çağrıda bulundu:

"Siz Rus imparatorunun önünde diğer tüm kabilelerden bin kat daha suçlusunuz". Onları Şamhal Tarkovski'nin mülklerine saldırmakla suçladı. General şu şartları koydu:

- Arslan Kadı ve diğer isyan suçlularını dağıtmak
- Şerefli ailelerden "amanatlar" (emanetler) dağıtmak
- Her evden yılda 1 gümüş ruble ödemek
- Köprüleri ve yolları düzenli tutmak

"Rusya'nın güçlü imparatoruyla mücadele edip etmeyeceğiniz size kalmış! Tüm Kafkasya, geniş imparatorluğun önünde, Hazar Denizi'nin önündeki bir damla su, Elbrus'un önündeki bir kum tanesi gibidir" diye haykırdı liderler. "Gönüllü olarak boyun eğmezseniz, Çudahar ve tüm köyleriniz harap olacak, taş üstünde taş bırakmayacağım. Bu yüzden infazdan kaçanların, köylerinin olduğu yerler tanınmaz hale gelecek".

İmparatorluk generalinin bu kadar cesur ve korkutucu argümanlarına rağmen, Çudaharlılar itaat etmediler. Haziran 1844'te Akuşinler, Teletlinler ve diğerleriyle birlikte Kaka-Şura'yı işgal ettiler ve ardından eşit bir alanda Tümgeneral Paşok'a karşı savaştılar. Dağlılar bu savaşı kaybettiler ve savaş alanında 250 adam öldürerek geri çekilmek zorunda kaldılar. İmparatorluk birlikleri daha az ölü kaybetti.

Şamil'in her zaman Çudaharlara ve şefleri Arslan Kadı'ya güvendiğini söylemek gerekir. Son olarak, birkaç yıl sonra İmam, sömürge sisteminin öfkesini ve halk için bir şey yapma güçsüzlüğünü görerek Türkiye'ye gitti ve burada "Arslankadı" adlı bir köy kurdu. İnsanlar günümüzde de bu köyün var olduğunu söylüyorlar. [Çevirmen notu: Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Fındıcak köyünü Arslankadı'nın kurduğu söylenmektedir. Bu köyde onun soyundan gelen

kişiler yaşamıştır. Bu yazıya göre Türkiye’de kurulan bu köyün ilk adının Arslankadı olma ihtimali vardır veya Dargva göçmenler zaten var olan Fındıcak köyüne sonradan yerleşmişlerdir. Ya da Kırgızistan’da yaşayan Çudahar kökenli Talkanov kardeşlere köyün adına dair böylesi yanlış bir bilgi ulaşmıştır.]

Sulbanilav hakkında hikaye: Çudahar'da han yoktu. Onların yerine yaşlılar sovyeti köyü yönetti. Savaş zamanında Çudaharluların yöneticisi "Kadı", yani caminin imamıydı. Ancak bu insanlar gelenekler tarafından yönlendiriliyormuş ve aileler adına hareket ediyorlarmış, demokrasinin görünürlüğünü sağlıyorlarmış gibi davransalar da, gerçekte kendilerini gerçekleştirmeye çalıştılar. Ve Kadı, otoritesini kalıtsal hale getirmek için mücadele etti. Ve yine de Çudahar halkı zaman zaman itaatten çıktığında ise onların iradelerini yerine getirmek zorunda kaldılar. Örneğin: bir zamanlar zengin bir adam - Sulbanilav yaşıyordu. Bir zamanlar diğer zengin adamlarla birlikte Şamhal Tarkovski'de bir ziyafettedi. Herkes otoritelerinden ve zenginliklerinden bahsediyordu. Sulbanilav da şunu söylemekten kendini alamadı:

-Sen, Şamhal, bütün Kumukhların efendisisin, senin her dediğini yaparlar. Ve Çudahar'da kimse benim emrimi yerine getirmeye cesaret edemez!

Sulbanilav henüz köyüne dönmemişti, ama onun övünme haberi çoktan insanlara ulaşmıştı. Evini yakmaya karar verdiler, sıcak yağ akıntıları akmaya başladı. O zaman Sulbanilav, evde "Çung"un (Arapça kutsal kitap) bir kopyası olduğunu hatırlayarak onu kurtarmak istedi, ama insanlar buna izin vermedi:

-"Senin olan her şeyi yakalım" diye cevapladı insanlar.

Cemaat'in kararıyla Sulbanilav, Tebek-mahi'ye veya Ubeki yerleşimine sürgün edildi. Ama yabancı topraklarda yaşayamadı ve eve dönmek için izin istedi. İzin verilmedi. Sonra teklifte bulundu:

-Siz kütüklerle bir nehirden (Kazikumukh Koysu) geçin. Ama ben size bir köprü yapabilirim.

Kendisine izin verildi. Parası için mükemmel zanaatkarlar köprü inşa etmeye başladılar. Bu köprü, eski bir yapı olmasına rağmen, herhangi bir kusura sahip değildir ve yakın zamanda inşa edilmiş gibi görünmektedir.

Çudahar 100 yıl önce: Dağıstan'ın İmparatorluk Rusya'sına katılmasından sonra, Dağıstan halkı yerel feodal lordların otokrasisinin çifte (ikili) baskısı altında görünüyordu. Bu nedenle hoşnutsuzluk gösterdiler ve siyasi hak eksikliğinden kurtulmak için mücadele etmeye hazırıldılar. Onları 1877'deki isyana iten faktör, imparatorluk otoritelerinin yaylalıları silahsızlandırma arzusuydu. Bundan faydalanmak isteyen Dargin feodal lordlar ve din adamları, bir zafer durumunda kendilerine diğer ayrıcalıkları iade etmek istediler.

Doğrudan bir sebep olarak Gergebil ve Hvartikuni'den kayısı satmak için Hunzah'a giden 4 erkek ve 3 kadının dövülmesi gösterildi. Bunun intikamını almak için Gergebil, Kikuni, Hvartikuni, Salty, Darady, Murady'den silahlı dağlılar 29 Ağustos 1877'de Georgiyevskiy

köprüsüne saldırdı. Bu olaydan sonra Dağıstan'ın birçok yerinde isyan başladı. Bu olay hakkında Gasan Efendi Alkadari oğlu Abulmuslim'e şunları yazdı:

Gaci Abdurahman'ın oğlu
İsyan merkezi yapıldı,
Komperi, diyorlar, onun yerini alacak.
Her şey için bir yarası var.
Ve şefi öldürerek, bir toplantıya gitti,
Han'ın seçildiği Cafer'e,
Seçimle kör oldu,
Birlikleri Çudahar'a çevirdi.

Çudahar halkı da isyan etti. Orada hareketin başında Nika-Kadı duruyordu. Temir-Han-Şura'ya doğru giderken isyancılar yenilgiye uğradı ve Çudahar'a doğru bir sapma oldu ve 400 adam kaybedildi. Dağlılar tarafından birkaç girişim daha yapıldı, ancak her seferinde imparatorluk birliklerinin kuvvetlerinin üstünlüğü karşısında geri çekilmeye zorlandılar. 19 Ekim'de imparatorluk birlikleri Çudahar'a yaklaşmaya başladı. Çudahar halkı Kazikumukh Koysu'dan geçen köprüyü yıktı ancak Melihov'un askerleri kesilen kavaklardan yeni köprüyü inşa etti. Çudahar her yönden kuşatıldı. Halk sonuna kadar kendini savundu. 20 Ekim'de Çudahar artık yoktu. Geriye sadece harabeler kaldı. Çudaharların şefi kaçarak kurtarıldı. Sogratl'a gitti, ancak yolda esir düştü ve diğer şefler gibi asılarak idam edildi.

İsyan ulusal ve genel olarak adil olmasına rağmen, nesnel koşullar gereği yenilgiye mahkumdu. Ve isyancıların reislerinin din devleti (imamet) kurma girişimi geri adımdı. Dağıstan'ın siyasi ve ekonomik gelişimini yıllarca geciktirecekti.

Temel Kaynak: Mansurova A.G. Çudahariya, Mahaçkala, 1995

“Çudahar (Tsudakhar) yerleşim yeri tipik bir dağlık köydür. Etrafında dalgalı denizin devasa dalgalarına benzeyen dağların dorukları vardır; bir dağın taş yığınlarındaki çatlaklar gibi dar boğazlardan nehrin aralıksız uğultusu ulaşır. Güneyde Ana Kafkas sıradağlarının karlı zirveleri görülür. Eski Darginian, Kazikumik ve Gunibian bölgelerinin birleştiği bir noktada bulunan Çudahar, geçmişte oldukça büyük bir ticaret merkeziydi. Ayrıca, Dağıstan'ın çeşitli halkları arasındaki ana bağlantıların odaklandığı bir yerdi. Çudahar pazarında Darginler, Avarlar, Kumukhlar ve diğer birçok ulusun temsilcileriyle karşılaşmak mümkündü. Onlar sadece alışveriş yapmakla kalmıyorlardı, ayrıca Çudahar camisinde ibadet ediyorlar ve aynı zamanda birbirlerine çeşitli haberler de iletiyorlardı. Uzak dağlık bölgelerden gelen ziyaretçiler bu haberleri köylere taşıyorlardı ve Dağıstan'ın en uzak yerlerine ulaştırıyorlardı.” - isyancı Kara Karayev, Çudahar'ı böyle tanımladı.

Kara Karayev: Çudahar devrimcisi Kara Karayev, 1891 yılında sıradan bir köylü ailesinde doğdu. Yoksul yaylalıların tüm çocukları gibi büyüdü. Ağır ve neşesiz işlerle boğuşan ebeveynler, çocuklarını eğitime fırsatı bulamadılar.

1908 yılında 17 yaşındayken, ana babasının evini terk etmek ve kazanç için Temir-Han-Şura kasabasına gitmek zorunda kaldı. 1918'de Uzun Gaci grupları Kumukh köyünü işgal etti ve Dargin bölgesine taşımak istedi, ancak Kara Karayev ve "Daburi" dağında bulunan kızıl partizanları Uzun Gaci çetesini dağıttı.

1918'den 1920'ye kadar Kara Karayev kendi müfrezeleriyle Uzun Gaci çetelerine, Denikin'e, Dağıstan'a giren Türk ordularına karşı mücadele etti.

Kara Karayev partizan gruplarıyla büyük bir cesaretle savaştı, cesaret mucizeleri gösterdi, devrimin düşmanlarını her adımda yok etti.

1942'de iç savaş kahramanı Kara Karayev'in inisiyatifiyle Dağıstan gönüllü süvari birliği örgütlendi. Dagobkom partisinin başkanları ve Dağıstan hükümeti, Buynaksk şehrine telgraf çekmek için geldi. Büyük ve ciddi toplantıda Tahtarov (Sovnarkom başkanı), Kara Karayev bölüğünün komutanına üzerinde altın harflerle "Dağıstan gönüllü süvari birliği" yazan bir pankart verdi. Tahtarov, Dağıstan halklarının savaş sancağını teslim ederken şunları söyledi:

- "Anayurdumuzun üzerinde korkunç bir tehlike asılı duruyor. Tarihi günlerde cepheye gidiyorsunuz. En iyisi olduğunuzdan eminiz. Bu sancağı savaş meydanlarında onurla taşıyacağınızdan ve zaferle geri döneceğinizden eminiz". Tahtarov, Kara Karayev bölüğünün komutanına bir sancak gönderdi.

"Evet, zaferle döneceğiz" - Karayev cevapladı - "bu bayrak bize başarılar için ilham verecek". Bölüklüler, faşizmi ezmek için Hitler'in işgalcileriyle cesurca savaşmaya yemin ettiler. "Yaşasın!" haykırışlarıyla hepsi bir ağızdan: "Dağıstan halkının güvenini onurla haklı çıkaracağız!"

Bölük, tüm Avrupa'yı savaşarak geçti. Bölüğün katıldığı tüm savaşları ve muharebeleri listelemek imkansızdır. Bölük, Rostov ve Azak için savaşlara katıldı. Dağıstan halkı ilk önce özgür Taganrog sokaklarına koştu. 1943 sonbaharında bölüklüler Tuna'yı zorladı. Bölüklüler savaşlarla tüm Polonya'yı geçti. Birçoğuna "Varşova'nın kurtuluşu için" nişanları ve madalyaları verildi.

Ancak, ne yazık ki, Kara Karayev zafer gününe kadar yerli bölükte kalamadı. Sovyet Ordusu süvari komutanı yedeği için Moskova'ya geri çağırılmıştı. Kara Karayev zaten altmış yaşındaydı ve ön komuta onu hizmetten azletti. Kara Karayev artık hayatta değil, ancak adı Dağıstan halkının ve özellikle Çudahar köyü sakinlerinin anılarında kalacak.

Yazanlar: Patimat Talkanov ve Ramazan Talkanov kardeşler (Bişkek - Kırgızistan)

Cudakhar (Tsudakhar / Russian: Цудахар; Dargwa: ЦӀудахъар) is a small Darginian village located in the middle of the mountainous country Daghestan (an autonomous Russian republic along Caspian Sea).

For today Cudakhar is one of Dargin settlements of Levashinskiy area, which is located almost near to Lakskiy area. Height above a sea level - about 1500m, distance from Makhachkala (capital of Daghestan) - 135-140 kms. Language is darginian, of Cudakhar dialect.

The population is under 3000 people. Tsudahrilis can be found in many countries of the world; many Tsudahrilis live in Central Asia and other CIS (Commonwealth of Independent States) cities. The largest diaspora is in Bishkek (Kyrgyzstan) - about 120 families.

Cudakharians live in many countries of the world, but they almost never mix with others. That may seem not right, as globalization is discussed everywhere.

Formation of Cudakhar village: The territory of Cudakhar union was populated from the most ancient times. In investigated territory were found whereabouts and stopping places of Paleozoic and Mezozoic epochs. However sources on an ancient and medieval history of Cudakhar are rather poor, therefore it is necessary to use a historic and ethnographic material assembled by the researchers from the territory of former Cudakhar and other Dargin unions, and also from the neighboring territories of avars and laks.

There is a great number of legends about the formation of Cudakhar in its present territory. According to one of them part of mekegins (one of nations) from Buynak area for some reasons moved to district Ela-Duburi, where was based Bek-shi (i.e. main village). The legend informs, that by people from Bek-shi then were formed Gubden, Akusha, Mekegi, Cudakhar, Usisha, Mugi (Dargin villages).

According to the other variant of this legend on Shamhal mountain, in Shibark district, there was a village. After war in settlement there left only 12 men, who decided, by leaving the village, to settle in other places. The 3 from 12 were lowered on plain and based a village, by giving it name of the elder - Gubden. Two others, who also formed settlements, were Mekegi and Kadar. Others based settlements Akusha, Usisha, Cudakhar, Gapshima, Mugi, Sirga.

According to another legend, in nearby district to present village Hadjal-mahi, where was a waterfall (on Cudakhar language waterfall-chahhi), on one of the rocks there was a settlement, which was named "Suahar". The inhabitants of Suahar, outraged by cruelty of the ruler "Talkhan", family by family were leaving to search a new place for habitation. By the very first the village left two brothers, one comrade and their sister. They stopped on a place of old Cudakhar and asked permission from laks ruler (it was a territory of laks -one of Dagestan nations-), then based a village.

About origin of name of village Cudakhar: According to one of the versions, once upon a time to warn the population of Kumukh about an attack of enemies, laks khan put patrol people in district near Kumukh. These people in case of danger or approach of enemies had to kindle a

fire, that in Kumukh would be seen a flame. It was the conventional sign, by which people prepared for a defense. Once, when up to Kumukh the hearing reached, that the enemy already was on approaches to a village, indignant kumukh people said, that it could not be, because there was no fire. In laks language it sounds so: "tsu dakhari".

Also there is a version about an origin of the name Cudakhar from the name of village Suahar, that took place on top of a rock at waterfall near present village Hadjal-mahi. In turk language "Suahar" means waterfall.

Cudakhar alliance: At the end of 18'th -first half of 19'th centuries Cudakhar union of village communities was located in mountain-valley zone of Central Dagestan. As wrote D.I. Tihonov, Cudakhar people had "their homes up to the right side of Koysu river, above akushinians' to the frontiers themselves of kazykumikh possessions".

Cudakhar alliance of village communities was located on a joint of three nations' districts (avars, laks and dargins) of Dagestan. It was one of the well-known and influential unions of Upper Darginiya, formed, as other dargin unions, in the first centuries of second millennium. The history of union is closely connected to a history of other upperdarginian unions which formed federation Akusha-Dargo, where, according to sources, Cudakhar union was included as a component in most critical, dangerous for dargin unions periods of history.

In aftertimur (after invasion of Timur) time begins expansion of village, the population increases, it becomes stronger. People had to use grounds located in north-west of Cudakhar, which before existed as empty territories, and also protect frontiers from neighbours. It resulted in moving from Cudakhar and formation of farms and smaller villages (ex: the inhabitants of such large settlement as Hadjal-mahi are called "ayakunt"; from a word "aya" - small village formed from big -also "mahi"-), while the inhabitants of settlement Cudakhar everyone call "shikunt" (from a word "shi" - settlement). According to national tradition, the community of Cudakhar decided, that each family settled on allocated vilages one son per family. In case of danger they would inform Cudakhar.

Common for these small villages is that they majorly settle down on very abrupt slopes, representing as though fortresses closing access to Cudakhar. For all communities of villages Cudakhar was considered main, evicts submitted to management of the main settlement. All neighbours call "cudakharians" not only inhabitants of Cudakhar, but also all inhabitants of farms and smaller villages. It once again tells us that all farms and smaller villages of cudakharians are based by people from Cudakhar.

In the first half of 19'th century the Cudakhar union consisted of the following djamaats: Cudakhar, Hadjal-mahi, Kuppa, Tebek-mahi, Khuli-buhna, Kare-kadani, Hadjalte, Kasumte, Inkhuchi, Tarli, Dengube, Ameterek-mahi, Alihan-mahi, Kamka-mahi (upper and lower), Daburlibte, Kashae-mahi, Kurkabe-mahi (upper and lower), Kokma-mahi, Musulte-mahi, Alalte, Sana mahi (upper and lower), Amalti, Gurgu, Magarabte, Ubeki mahi (upper and lower), Aynakab, Tash-kapur, Tilagu, Kundurhe, Irgali, Ahinits, Arshi mahi (upper and lower), Burtani

mahi, Aldamkhali etc. Also into union entered laks villages Balhar, Kholi, Tsulekani and avar settlement Salty.

From Cudakhar, as main among other Cudakhar communities, all laws and decisions proceeded. All management of union headed Cudakhar Kadiy. He was the head, administrator of union, whose authority was hereditary. In hands of Cudakhar Kadiy concentrated both secular, and spiritual authority. He also stood in the head of militia of alliance.

Occupation of population: The basic occupations of the population of Cudakhar union were agriculture and animal industries. In agriculture people practically were engaged everywhere, it was terraced. There were three patterns of ownership on ground - private, communal and of mosque. In animal industries the basic kind was sheep raising, it was driven off. Therefore in sheep raising were engaged in the basic rich households. Large horned cattle was kept everywhere, as it gave meat-dairy products, daily food of highlanders. In contrast to other dargin unions of village communities in Cudakhar union the gardening and viniculture, that became basic occupation for many inhabitants of union, were highly developed.

The large development in Cudakhar union received home crafts, among which especially were allocated wool processing and leather deal that became independent branches of craft manufacture and were strongly connected to external market.

The inhabitants of Cudakhar union kept trade as in the territory of cudakharians where was one of the well-known craft centres, known in Dagestan - village Cudakhar, and with the population of all Dagestan, with the peoples of Northern Caucasus, Transcaucasia and with Russia.

Administration and social relations: Though in Cudakhar was not observed precise division of a society into classes, various groups of the population differed not only by economic, but also by social, political and legal positions in a society.

At top of this social hierarchy stood Cudakhar Kadiy with hereditary authority. Oldsters of union were allocated with their positions, who also actually occupied the posts hereditary - they were selected only from most influential four families of village Cudakhar. (In Cudakhar community especially stood out families Hosennatalla, Sumaratalla, Nurilavtalla and Uzunatalla). Receiving from a society certain incomes (payment for administrative work) and additional ground areas, the representatives of high allied administration even more were enriched and were separated from basic weight of the population, which nor was homogeneous on the economic situation.

Society of Cudakhar was divided into classes: privileged, free "peasants - uzdeni", layer of the dependent population. To privileged class belonged top of community that became rich in face of administration representatives (hulals, kadiy, mullahs and their assistants).

Basicly population was constituted of legally free uzdens. They "... did not bear any duties, did not pay feudal rent ". Uzdenstvo itself was not homogeneous. Allocated the top of uzdenstvo

who owned big territories of land and used work of impoverished mates- uzdeniys' and slaves, i.e. actually had a position of a prevailing class.

Next category of the population - layer of dependent population, most without rights of whom were the slaves. The basic source of slavery in Cudakhar, as well as in all Dagestan, were prisoners of war, who turned into the slaves. They were basically ownership of rich ones, were slaves, taking place "in complete and unlimited order of the owners". In Cudakhar the slaves lived at edge of settlement in district under the name "Tsilli tar".

Cudakharians during struggle of highlanders under leadership of Imam Shamil: That time the large role in public life of Cudakhar played Arslan-Kadi from Cudakhar. In Cudakhar in 1842 he wrote to Yusuf-bek, that if somebody from the people of Shamil would arrive in their grounds, then would immediately be arrested, for he had sworn to struggle against outragers. Further he informed, that the inhabitants had come back to houses. Only one person per family from 10 families looked after cattle in mountains. In 1844 Arslan-Kadi of Cudakhar among spiritual people, honourable persons, clever people of different societies, had put the signature in appeal to the Lieutenant General Gurko and Major General Kluchi. In it was written:

"The purpose of our desire is, that you leave Dagestan. Otherwise incessantly and persistently we will continue war with you". In February of the same 1844 year cudakharians received from Shamil instruction to be ready to act in a campaign for the period of seven months. Under propaganda of Arslan-Kadi all inhabitants participated in a campaign.

After learning about it, general lidars addressed to cudakharians and akushinians with the following appeal:

"You thousand times are guiltier than all other tribes in front of the Russian emperor". He accused them of an attack on possessions of Shamhal Tarkovskiy. The general put such conditions:

- To give out Arslan-Kadi and other culprits of revolt
- To give out amanats from honourable families
- Annually to pay 1 silver rubl from each home
- To keep in order bridges and roads

"To you whether to struggle with the powerful emperor of Russia!" - before his extensive empire all Caucasus is as a drop of water in front of the Caspian sea, as a grain of sand in front of Elbrus" - exclaimed Lidars. If you won't be subdued voluntarily, Cudakhar and all your villages will be ruined, I will not leave a stone on a stone. So who evades execution, won't recognize a place, where villages have been".

In spite of such courageous and frightening arguments of the imperial general, cudakharians did not obey. In June, 1844 they together with akushins, teletlins and others occupied Kaka-Shura, and then on an equal field gave fight to the Major General Pashok. Highlanders lost this

battle, and by leaving on a field of fight 250 men killed, were compelled to recede. Imperial troops lost killed less.

It is necessary to tell, that Shamil always hoped on cudakharians and their chief Arslan-Kadi. Last, after some years up to Imam, seeing outrage of colonial system and powerlessness to make something for the people, went away to Turkey, where he based a village named "Arslankady". People say it exists nowadays as well.

Story about Sulbanilav: There were no khans in Cudakhar. Instead of them directed soviet of oldsters. In war time supervisor of cudakharians was "Kadi", i.e. imam of mosque. But these people externally pretended to be guided by traditions and acted on behalf of families, created visibility of democracy, but in reality tried to self-realize. And Kadi struggled, to make his authority hereditary. And nevertheless the people of Cudakhar from time to time got out from obedience, forced to carry out their will. For example: once upon a time there lived the rich man - Sulbanilav. Once he together with other rich men was on reception at Shamhal Tarkovskiy. All told about their authority and richness. Sulbanilav also couldn't keep from saying:

-You, Shamhal, are a boss of all kумыks, they obey all you say. And in Cudakhar noone dare not execute my order!

Had not yet returned to his village Sulbanilav, but the news about his boasting already had reached people. They decided to burn out his house, the hot flows of fat begun to flow. That time Sulbanilav recalled, that in the house there was a copy of "Chung" (holy book in arabic), wanted to rescue, but people did not let him do it:

-"Let burn up everything that was yours"-answered him people.

Under the decision of djamaat Sulbanilav was banished whether to Tebek-mahi, whether to settlement Ubeki. But he could not live on foreign land and asked a permission to return home. He was not allowed to. Then he offered:

-You pass a river (Kazikumukh Koysu) by logs. But I can build you a bridge.

He was given a permission. For his money excellent craftsmen began building bridge. This bridge, regardless of old building, has not any defects and seems to be recently builed.

Cudakhar 100 years ago: After joining of Dagestan to Imperial Russia, the people of Dagestan appeared to be under double oppression of autocracy of the local feudal lords. Therefore showed discontent and were ready to struggle to get rid from political absence of rights. As the factor which induced them to revolt of 1877, was the desire of imperial authorities to disarm highlanders. Advantage from this wanted to take dargin feudal lords and clergy, that, in case of a victory to return themselves other privileges.

As a direct reason served the beating of 4 men and 3 women from Gergebil and Hvartikuni, going to Hunzah to sell apricots. In revenge for it armed highlanders from Gergebil, Kikuni,

Hvartikuni, Salty, Darady, Murady on August 29, 1877 attacked the Georgiyevskiy bridge. From this event began revolt in many places of Dagestan. About this occasion Gasan Efendi Alkadari to the son Abulmuslim wrote the following:

Son of Gadji Abdurahman
 Was made a center of revolt,
 Komperi, say they, will replace he.
 For everything he has a law.
 And went, killing chief, to a meeting
 Where khan was elected Djafar,
 By election going blind
 Turned troops to Cudakhar.

People of Cudakhar revolted as well. There in head of movement stood Nika-Kadi. When going to Temir-Khan-Shura, the revolt suffered a defeat and there was a deviation to Cudakhar, and 400 men were lost. Some more attempts were made by highlanders, but each time the superiority of forces of imperial troops forced to recede. In October 19 imperial troops begun an approach to Cudakhar. Cudakhar people destroyed the bridge through Kazikumukh Koysu, but the soldiers of Melihov from the cut down poplars built the new bridge. Cudakhar was surrounded from all directions. People defended themselves till the end. By October 20 Cudakhar did not exist any more. There left only ruins. The chief of cudakharians rescued by flight. He went to Sogratl, but on a road got in captivity and was executed, as well as other chiefs, through hanging.

Though the revolt was national and as a whole fair, by virtue of objective conditions was doomed on a defeat. And the attempt of the chiefs of revolters to create the religious state (imamat), was a step back. It would detain on many years political and economic development of Dagestan.

Main Source: Mansurova A.G. Cudakhariya, Mahachkala, 1995

"Settlement Cudakhar (Tsudakhar) is a typical mountainous village. Around it there are crests of mountains similar to vast waves of the rough sea; from narrow, as cracks in stone hulks of a mountain, gorges the incessant roar of the river reaches. In the south snow tops of Main Caucasian mountain range are seen. Located on a joint of former Darginian, Kazikumikh and Gunibian districts, Cudakhar in the past was rather a large trade center. It was also a place, where the main connections between the various peoples of Dagestan were focused. On Cudakhar bazaar it was possible to meet dargins, avars, kумыks and representatives of many other nations. They not only sold, bought, furthermore prayed in Cudakhar mosque, but also handed over each other various news. The visitants from far mountain areas carried this news to the villages and they reached the most far located places of Dagestan." - so the revolutionary Kara Karayev described Cudakhar.

Kara Karayev: The revolutionary of Cudakhar Kara Karayev was born in 1891 in a common peasant family. He grew up, as all children of poor highlanders grew. Burdened by heavy and joyless work, parents had not an opportunity to educate their children.

In 1908 when he was 17 years old, he was compelled to abandon the parental house and to go to town Temir-Khan-Shura on earnings.

In 1918 the groups of Uzun Gadji occupied village Kumukh and wanted to move to Dargin district, but Karayev and his red partisans on a mountain "Daburi" broke a band of Uzun Gadji.

Since 1918 up to 1920 Kara Karayev with his own detachments acted against bands of Uzun Gadji, of Denikin, against turkish armies, which intruded into Dagestan.

Kara Karayev with his partisan groups battled with large courage, showing miracles of bravery, destroying on each step enemies of revolution.

In 1942 under the initiative of the hero of civil war Kara Karayev was organized Dagestan volunteer cavalry squadron. For organization of wires to town Buynaksk arrived the chiefs of Dagobkom party and government of Dagestan. On the large solemn meeting, Tahtarov (the chairman of sovnarkom) handed a banner to the commander of squadron Kara Karayev, on which was written with golden letters: "Dagestan volunteer cavalry squadron". Handing over a battle banner of the peoples of Dagestan, Tahtarov said:

-"Awesome danger has hung above our Native Land. In historical days you are departing to front. We are sure, that you are the best. We are sure, that you with honour will carry this banner on fields of battles and with a victory will return back". Tahtarov transmitted a banner to the commander of squadron Kara Karayev.

"Yes, we will return with a victory" - answered Karayev - "this banner will inspire us for feats". Squadronians gave an oath to courageously battle with Hitler's invaders, to smash a fascism. With exclamations "Hurrah"! all as one spoke: "Honourly we will justify trust of Dagestan people!"

Squadron passed all Europe with fights . It is impossible to list all fights and battles, in which squadron participated. Squadron participated in fights for Rostov and Azov. Dagestan people first rushed on streets of free Taganrog. In the autumn of 1943 squadronians forced Danube. With fights have passed squadronians through all Poland. Many were awarded with orders and medals: "For liberation of Warsaw".

But, unfortunately, Kara Karayev could not till the victory day stay with native squadron. He had been recalled to Moscow for a reserve of commander of the Soviet Army cavalry. Kara Karayev was already sixty and front command released him from a service. Kara Karayev is not alive now, but his name will remain in memory of Dagestan people and especially of inhabitants of village Cudahar.

Writers: Patimat Talkanov ve Ramazan Talkanov, siblings (Bishkek - Kyrgyzstan)

Цудахар (Даргинский: Цудахъар) — небольшое даргинское село, расположенное посреди горной страны Дагестан (автономная республика России на побережье Каспийского моря).

На сегодняшний день Цудахар - это одно из даргинских селений Левашинского района, которое расположено почти рядом с Лакским районом. Высота над уровнем моря - 1000м, расстояние от Махачкалы - 135-140 км. Язык даргинский, цудахарского диалекта.

Численность населения не достигает 3000 человек. Цудахарцев можно встретить во многих странах мира, много цудахарцев проживает в Средней Азии, в других городах СНГ. Самая многочисленная диаспора в Бишкеке (Киргизия) - около 120 семей.

Цудахарцев живут во многих странах мира, но они почти никогда не смешиваются с другими. Это может показаться неправильным, так как везде говорят о глобализации.

Образование села Цудахар: Территория цудахарского союза была заселена с древнейших времен. На изучаемой территории обнаружены местонахождение и стоянки эпохи верхнего палеолита и мезолита. Однако источники по древней и средневековой истории Цудахара весьма скудны, поэтому приходится пользоваться историко-этнографическим материалом, собранным исследователями на территории бывшего Цудахарского и других даргинских союзов, а также сопредельных территорий аварцев и лакцев.

Существует множество легенд и преданий об основании Цудахара на нынешней территории цудахарцев. Согласно одной из них часть мекегинцев из района Буйнака по каким-то причинам переселилась в местность Эла-Дубури, где было основано Бек-ши (т.е. главное село). Предание сообщает, что выселенцами из Бек-ши впоследствии были основаны Губден, Акуша, Мекеги, Цудахар, Усиша, Муги.

Согласно другому варианту этого предания на горе Шамхал, в местности Шибарк, имелось село. После войны в селении осталось всего 12 мужчин, которые решили, бросив аул, поселиться в других местах. Трое из 12 спустились на равнину и основали село, назвав его именем старшего из них - Губден. Двух других, также основавших селения, звали Мекеги и Кадар. Остальные основали поселения Акуша, Усиша, Цудахар, Гапшима, Муги, Сирга.

Согласно другому преданию, неподалеку от нынешнего селения Хаджал-махи, в местности, где был водопад (по цудахарски водопад-чаххи), на одной из скал имелось селение, которое носило название "Суахар". Жители Суахара, возмущенные жестокостью правителя талхъана, семьями уходили в поисках нового места для жилья. Самыми первыми из села ушли два брата, один товарищ и их сестра. Они остановились на месте старого Цудахара и, попросив разрешения у лакского правителя (это была земля лакцев), основали село.

О происхождении названия села Цудахар: Согласно одной из версий, когда-то, в незапамятные времена, для того чтобы предупредить население Кумуха о нападении врага, лакский хан поставил дозорных людей в местности недалеко от Кумуха. Эти люди в случае опасности или приближении врага должны были разжечь костер, чтобы в Кумухе увидели пламя. Это был условный знак, по которому население готовилось к обороне. Однажды, когда до Кумуха донесся слух, что враг уже находится на подступах к селу, возмущенные кумухцы сказали, что этого не может быть, ведь огня не было. По лакски это звучит так: "цу дакъари".

Также есть версия о происхождении названия Цудахар от названия сел.Суахар, находившегося на вершине скалы у водопада недалеко от нынешнего сел. Хаджал-махи. По тюркски "Суахар" означает водопад.

Цудахарский союз: В конце 18-первой половине 19 века Цудахарский союз сельских общин был расположен в горно-долинной зоне Центрального Дагестана. Как писал Д.И. Тихонов, цудахарцы имели "свои жилища вверх по правую сторону реки Койсу, выше акушинцев к самим границам казыкумыцким владениям".

Цудахарский союз сельских общин находился на стыке земель трех народностей (аварцев, лакцев и даргинцев) Дагестана. Это был один из известных и влиятельных союзов Верхней Даргинии, образовавшийся, как и другие даргинские союзы, в первые века второго тысячелетия. История союза тесно связана с историей других верхнедаргинских союзов, образовавших федерацию Акуша-Дарго, куда, согласно источникам, Цудахарский союз входил как составная часть в наиболее критические, опасные для даргинских союзов периоды истории.

В послетимуровское время происходит расширение села, увеличивается численность населения, укрепляется его положение. Возникла необходимость использования новых земель, расположенных северо-западнее Цудахара, которые ранее существовали в виде пустошей, а также охрана своих границ от соседей. Это привело к расселению из Цудахара семей и образованию хуторов и отселков (н: жителей такого крупного селения как Хаджал-махи называют "аякунт"; от слова "ая" –отселок– также "махи"), в то время как жителей селения Цудахар все называют "щикунт" (от слова "щи"-селение). Согласно народной традиции, общество Цудахара вынесло решение, чтобы каждая семья поселяла на выделенные отселки земли по одному сыну. В случае опасности они должны были извещать об этом Цудахар.

Характерным для отселков является то, что они в большинстве своем располагаются на очень крутых склонах, представляя собой как бы крепости, закрывающие доступ к Цудахару. Для всех обществ сел.Цудахар считалось главным, выселки подчинялись управлению главного селения. Все соседи называют цудахарцами не только жителей Цудахара, но и всех жителей хуторов и отселков. Это лишний раз говорит о том, что все хутора и отселки цудахарцев основаны выходцами из Цудахара.

К первой половине 19 в Цудахарский союз состоял из следующих джамаатов: Цудахар, Хаджал-махи, Куппа, Тебек-махи, Кули-бухна, Каре-кадани, Хаджалте, Касумте, Инкъучи, Тарли, Денгубе, Аметерек-махи, Алихан-махи, Камка-махи (верхний и нижний), Дабурлибте, Кашаэ-махи, Куркабе-махи (верхний и нижний), Кокма-махи, Мусулте-махи, Алалте, Сана махи (верхний и нижний), Амалти, Гургу, Магарабте, Убеки махи (верхний и нижний), Айнакаб, Таш-капур, Тилагу, Кундурхе, Иргали, Ахлиниц, Арши махи (верхний и нижний), Буртани махи, Алдамкъали и др. Также в союз входили ещё лакские села Балхар, Кхоли, Цулукани и аварское селение Салты.

Из Цудахара, как главного среди других цудахарских общин селения, исходили все законы и решения. Все управление союза возглавлял цудахарский кадий. Это был глава, управитель союза, власть которого была наследственной. В руках цудахарского кадия сосредоточилась и светская, и духовная власть. Он стоял и во главе союзного ополчения.

Занятия населения: Основными занятиями населения цудахарского союза являлись земледелие и животноводство. Земледелием практически занимались повсеместно, оно было террасное. Были три формы собственности на землю - частная, общинная и мечетская. (В Цудахарском обществе наиболее крупными землевладельцами были такие семьи как Кавтархъали, Нуцалханхъали, Таабатахъали, Ахмадханхъали и др.) В животноводстве основным видом было овцеводство, оно было отгонным. Поэтому овцеводством занимались в основном состоятельные хозяйства. Крупный рогатый скот содержали повсеместно, так как он давал мясо-молочные продукты, являвшиеся повседневной пищей горцев. В отличие от других даргинских союзов сельских общин в Цудахарском союзе сильно было развито садоводство и виноградарство, ставшие фактически основным занятием для многих жителей союза.

Большое развитие в Цудахарском союзе получили домашние промыслы и ремесла, среди которых особо выделялись обработка шерсти и кожевенное дело, ставшие самостоятельными отраслями ремесленного производства сильно связанных с внешним рынком.

Жители Цудахарского союза вели оживленную торговлю как на самой территории цудахарцев, где находился один из известных в Дагестане торгово-ремесленных центров - сел. Цудахар, так и с населением практически всего Дагестана, с народами Северного Кавказа, Закавказья и с Россией.

Административное управление и социальные отношения: Хотя в Цудахаре не наблюдалось четкого классового деления общества, здесь выделились различные группы населения, отличавшиеся не только по своему экономическому, но и социально-политическому и правовому положению в обществе.

На вершине этой социальной иерархии стоял цудахарский кадий с наследственной властью. Выделялись своим положением и союзные старейшины (хулалы), которые также фактически занимали свои должности наследственно - они выбирались только из

самых влиятельных четырех тухумов сел. Цудахар. (В обществе Цудахар особо выделились тухумы Хосеннаталла, Сумараталла, Нурилавталла и Узунаталла). Получая от общества определенные доходы (плату за административную работу) и дополнительные земельные участки, представители высшей союзной администрации еще больше обогащались и отделялись от основной массы населения, которая также не была однородна по своему экономическому положению.

Цудахарское общество делилось на сословия: привилегированное, свободные крестьяне-уздени, прослойка зависимого населения. К привилегированному сословию относилась разбогатевшая общинная верхушка в лице представителей администрации (хулалы, кадий, муллы и их помощники).

Основную массу населения составляли юридически свободные уздени. Они "...не несли никаких повинностей, не платили феодальной ренты". Само узденство не было однородным. Выделилась верхушка узденства, которая владела большими участками земли и использовала в своём хозяйстве труд обедневших сельчан - уздений и рабов, т.е. фактически занимала положение господствующего класса.

Следующая категория населения общества-прослойка зависимого населения, наиболее бесправными и угнетенными из которых были рабы. Основным источником рабства в Цудахаре, как и во всем Дагестане, были военнопленные, которые и обращались в рабов. Они находились в основном у богатеев, являлись невольниками, находящимися "в полном и ничем не ограниченном распоряжении своих владельцев". В Цудахаре рабы жили на краю селения в местности под названием "цзилли тар".

Цудахарцы во время борьбы горцев под предводительством Шамиля: В то время большую роль в общественной жизни Цудахара сыграл Арслан-Кадий из Цудахара. В Цудахаре в 1842 году он писал Юсуф-беку, что если кто-нибудь из людей Шамиля прибудет в их земли, то будет немедленно арестован, ибо он поклялся бороться против возмутителей. Далее он сообщал, что жители возвратились в свои дома. Только по одному человеку из 10 семей смотрят за скотом в горах. В 1844 году Арслан-Кадий цудахарский среди духовных особ, почетных лиц, умных людей разных обществ, поставил свою подпись в обращении к генерал-лейтенанту Гурко и генерал-майору Ключи. В нем говорится:

"Цель нашего желанья состоит в том, чтобы Вы оставили Дагестан. Иначе беспрестанно и упорно будем продолжать с вами войну". В феврале того же 1844 года цудахарцы от Шамиля получили указание быть готовыми выступить в поход сроком на семь месяцев. Под агитацией Арслан-Кадий все жители участвовали в походе.

Узнав об этом, ген. Лидерс обратился к цудахарцам и акушинцам со следующим воззванием:

"Вы в тысячу раз виновнее всех прочих племен перед российским императором". Он обвинял их в нападении на владения Шамхала Тарковского. Генерал ставил такие условия:

- Выдать Аслан-Кади и других виновников восстания
- Выдать аманатов из почетных семейств
- Ежегодно платить по 1р серебром с каждой сакли
- Содержать в порядке мосты и дороги

"Вам ли бороться с могущественным императором России!" - восклицал Лидерс - "перед его обширным царством весь Кавказ как капля воды перед каспийским морем, как песчинка перед Эльбрусом. Если же не покоритесь добровольно, то Цудахар и все ваши аулы будут разорены, не оставлю и камня на камне. Так что кто избегнет казни, не узнает места, где были аулы".

Не взирая на такие смелые и устрашающие аргументы царского генерала, цудахарцы не покорились. В июне 1844 года они совместно с акушинцами, телетлинцами и другими заняли Кыкья-Шуру, а затем на ровном поле дали бой генерал-майору Пашку. Горцы проиграли это сражение, и оставив на поле боя 250 человек убитыми, вынуждены были отступить. Царские войска потеряли убитыми меньше.

Нужно сказать, что Шамиль всегда надеялся на цудахарцев и на их руководителя-Арслан-кади. Последний, за несколько лет до Имама, видя беспредел колониальной системы и свое бессилие что-либо сделать для своего народа, выехал в Турцию, где было основано село, которое называется "Арсланкады". Оно, говорят, существует и по сей день.

История с Сулбанилавом: В Цудахаре не было ханов. Вместо них руководил совет старейшин. Во время войны цудахарцами руководил Кади, т.е. имам мечети. Но и эти люди внешне как-будто руководствовались адатами и выступали от имени своих тухумов, создавали видимость демократии, на самом же деле старались самоутвердиться. А Кади боролся за то, чтобы власть свою сделать наследственной. И все-таки народ Цудахара временами выходил из послушания, заставлял выполнять свою волю. Например: Жил в давние времена богач - Сулбанилав. Как то раз он вместе с другими богачами был на приеме у Шамхала Тарковского. Все рассказывали о своей власти и богатстве. Не удержался и Сулбанилав:

-Вот ты, Шамхал, хозяин всех кумыков, твое слово для них закон. А в Цудахаре никто не посмеет не исполнить моего приказа!

Ещё не вернулся в свой аул Сулбанилав, а весть о его хвастовстве дошла до людей. Народ решил сжечь его дом, потекли горячие потоки жира от курдюков. В это время

Сулбанилав вспомнил, что в доме находится экземпляр Чунга, хотел спасти, но люди не дали ему этого сделать:

-Пусть сгорит все, что было твоим! - ответил ему народ.

По решению джамаата Сулбанилав был сослан то ли в Тебек-махи, то ли в селение Убеки. Но он не смог жить на чужбине и стал проситься на родину. Его не пускали. Тогда он предложил:

-Через реку (Казикумухское Койсу) вы переходите по бревнам. Я же построю Вам мост.

Ему дали разрешение. За его счет отличные мастера начали строить мост. Этот мост, невзирая на древнюю постройку, не имеет никакого повреждения и кажется недавно выстроенным.

Цудахар 100 лет назад: После присоединения Дагестана к Царской России, люди Дагестана оказались под двойным гнетом самодержавия местных феодалов. Поэтому проявляли недовольство и готовы были бороться, чтобы избавиться от политического бесправия. Фактором, побудившим их к восстанию в 1877 году, послужило желание царских властей разоружить горцев. Этим хотели воспользоваться даргинские феодалы и духовенство, чтобы, в случае победы, вернуть себе другие привилегии.

Непосредственным поводом послужило избиение 4х мужчин и 3х женщин из Гергебиля и Хвартикунни, направлявшихся в Хунзах продавать абрикосы. В отместку за это вооруженные горцы из Гергебиля, Кикунни, Хвартикунни, Салты, Дарады, Мурады 29 августа 1877 года, напали на Георгиевский мост. С этого события началось восстание во многих местах Дагестана. По этому поводу Гасан Эфенди Алкадари своему сыну Абулмуслиму писал следующее:

Гаджи Абдурахмана сын
 Восстания центром сделан был,
 Компери, мол, заменит он.
 На все у него есть закон.
 И пошли, убив начальника, на сход
 Где выбран ханом был Джафар,
 Избранием ослепленный он
 Повел войска на Цудахар.

Восстали и цудахарцы. Здесь во главе движения стал Ника-Кади. Идя на Темир-Хан - Шуру, восстание потерпело поражение и было отступление в Цудахар, потеряв 400 человек. Ещё несколько попыток сделали горцы, но каждый раз превосходство сил царских войск заставляло отступать. 19 октября царские войска начали наступление на Цудахар. Цудахарцы разрушили мост через Казикумухское Койсу, но солдаты Мелихова из срубленных тополей соорудили новый мост. Цудахар был окружен со всех сторон. Люди защищались до последнего. К 20 октября Цудахара уже не существовало. Остались

одни руины. (После подавления восстания недалеко от разрушенного Цудахара построили новый Цудахар). Руководитель цудахарцев спасся бегством. Он ушел в Согратль, но по дороге попал в плен и был казнен, как и другие руководители, через повешание.

Хотя восстание было народным и в целом справедливым, в силу объективных условий было обречено на поражение. А попытка руководителей восставших создать религиозное государство (имамат), была шагом назад. Это задержало бы на много лет политическое и экономическое развитие Дагестана.

Основной источник: Мансурова А.Г. Цудахария, Махачкала, 1995

"Селение Цудахар - типичный горный аул. Вокруг него гребни гор, похожие на громадные волны бурного моря; из узких, как трещины в каменных громадах, ущелий доносится неумолчный рокот реки. На юге виднеются снежные вершины Главного Кавказского хребта. Расположенный на стыке бывших Даргинского, Казикумухского и Гунибского округов, Цудахар в прошлом был довольно крупным торговым центром. Он являлся также местом, где сосредотачивались главные связи между различными народами Дагестана. На цудахарских базарах можно было встретить даргинцев, аварцев, кумыков и представителей многих других народностей. Они не только продавали, покупали, молились в цудахарской мечети, но и передавали друг другу самые различные новости. Приезжие из далеких горных районов разносили эти новости по своим селам и они достигали самых глухих уголков Дагестана." - так писал о Цудахаре революционер Кара Караев.

Кара Караев: Цудахарский революционер Кара Караев родился в 1891 году в простой крестьянской семье. Рос он, как росли все дети бедных горцев. Обремененные тяжелой и безрадостной работой, родители не имели возможности заниматься воспитанием своих детей.

В 1908 году ему исполнилось 17 лет, и он вынужден был покинуть родительский дом и выехать на заработки в город Темир-Хан-Шуру.

В 1918 году отряды Узун Гаджи заняли с Кумух и хотели двинуться на Даргинский округ, но Кара Караев и его красные партизаны на горе "Дабури" разбили банду Узун Гаджи.

С 1918 года по 1920 год Кара Караев со своими отрядами действовал против банд Узун Гаджи, Деникина, против турецких войск, которые вторглись в Дагестан.

Кара Караев со своими партизанскими отрядами сражался с большим мужеством, проявляя чудеса храбрости, уничтожая на каждом шагу врагов революции.

В 1942 году по инициативе героя гражданской войны Кара Караева организовали дагестанский добровольческий кавалерийский эскадрон. Для организации проводов на фронт в г.Буйнакск приехали руководители Дагобкома партии и правительства Дагестана. На большом торжественном митинге, Тахтаров (председатель совнаркома)

вручил знамя командиру эскадрона Кара Караеву, на котором было написано золотыми буквами: "Дагестанский добровольческий кавалерийский эскадрон". Вручая боевое знамя народов Дагестана, Тахтаров сказал:

- "Грозная опасность нависла над нашей Родиной. В исторические дни вы отправляетесь на фронт. Мы уверены, что Вы лучшие. Мы уверены, что вы с честью пронесете это знамя по полям сражений и с победой вернетесь назад". Тахтаров передал знамя командиру эскадрона Кара Караеву.

"Да, мы вернемся с победой" - ответил Караев - "это знамя будет вдохновлять нас на подвиги". Эскадронцы дали клятву мужественно сражаться с гитлеровскими захватчиками, разгромить фашизм. С возгласами "Ура!" все как одни говорили: "Честно оправдаем доверие дагестанского народа!"

С боями прошли эскадронцы всю Европу. Перечислить все бои и сражения, в которых эскадрон принимал участие невозможно. Эскадрон участвовал в боях за Ростов и Азов. Дагестанцы первыми ворвались на улицы освобожденного Таганрога. Осенью 1943 года эскадронцы форсировали Дунай. С боями прошли эскадронцы через всю Польшу. Многие были награждены орденами и медалями: "За освобождение Варшавы."

Но, к сожалению, Кара Караеву не пришлось до победного конца быть с родным эскадром. Его откомандировали в Москву в резерв командующего кавалерией Советской Армии. Кара Караеву шел уже шестой десяток и командование фронтом освободило его от службы. Кара Караева нет сейчас в живых, но его имя останется в памяти у дагестанцев и особенно у жителей села Цудахар.

Писатели: Патимат и Рамазан Талкановы, сестры и братья (Бишкек – Кыргызстан)

CANAVAR AY

Yazan: Mila Kurudimova

Çeviren: Deniz Karakurt

2023

Canavar Ay

(anlatma)

Yazan: Mila Kurudimova

Gagavuzca'dan Çeviren: Deniz Karakurt

Çevirmen notu: Gagavuzca'nın söz dizimine ve cümle yapısına elden geldiği kadar dokunulmamaya çalışılmıştır. Hatta pek çok fiil çekimi de yalnızca ses uyarlamaları ile aktarılmıştır. Böylece Türkçe'ye çevrilen metinde çok ilginç bir biçimde kendiliğinden yarı şiirsel bir anlatım ortaya çıkmıştır. "Hem" sözcüğü Gagavuzca'da "ve" bağlacına karşılık gelir ve sürekli olarak bu anlamda kullanılır. Çeviride pek çok yerde dilimizdeki karşılığı ile verilirken, anlamın bozulmadığı durumlarda ise orijinal kullanım tercih edilerek olduğu gibi bırakılmıştır. Canavar Ay, Gagavuzlar tarafından günümüzde de kullanılmakta olan ulusal takvimlerindeki onuncu ayın, (Türk takvimine göre Ekim ayının) adıdır.

***

– Gerçekten mi istersin anlatayım sana bu masalı?

– Gerçekten, nine (mali)!

– Sen korkmayacak mısın sonra?

– Korkmakla daha da pek ilginç [meraklı] olur.

Çocukcağız (çocukak) biraz eşindi [yuvarlandı, zıpladı, kıvrandı vs.] sedirde beklerken, ne zaman ninesi başlayacak (çekedecek) anlatmaya [– pat: tahta yatak, sedir]. Masa üstünde yavaşçacık yanardı gaz lambasının ateşi.

– Hem ben beğenirim, ne zaman (açan) söndürürler şafkları [şafk – şavk: ışık, aydınlatma gereci]; hepsi olur öyle büyü-lü-masalılı!

– Karanlıkta insan görür daha (taa) çok, gündüz kadar. Hangi (nesoy) yaratmayı [kurmacayı, hikayeyi] sana anlatayım? diye sordu ninesi, kaldırıp lambanın küçülmüş fitilini.

– İşte onun için...

– Kimin için? şaşarak, sordu ninesi.

– Ben korkarım onun adını söylemeye; çağırmayım onu benim kafama! -diye- fısırdadı [fısıldadı] çocukak da ekledi; "Yabanı için".

– Yabanı mı yoksa (osa) canavar için mi? diye sordu ninesi öyle, hani lambanın ateşi başladı titremeye.

Çevirmen notu: Yabanı ve Canavar sözcüklerinin her ikisi de Gagavuzca'da kurt anlamında kullanılır. Ancak burada kurdun biraz daha farklı türlerinden bahsedildiği anlaşılmakta.

Torunu (unukası) sindi de saklandı yastıklar arasında ninesinin patında [sedirinde]. Bu iş ninenin gözüne ilişti de onun gözleri gülümsedi. Yerleşip, o başladı anlatmasına.

...Yaşarmış bir varlıklı adam. Onun soy adını kimse tutmaz aklında. O vakitlerde sokak ya da mahalle adları [insanlara mahallede takılan adlar] vardı da o adlar geçerdiler soy boylarından soy boylarına. Mahallede bu adama Sançu derdiler. Belki, Sançu onun adıymış, kim şimdi söyleyecek? Varmış onda oniki koyun hem bir inek: haklı varlık [iyi servet] o vakitlerde.

– Nasıl vakitlerde, be nine?

– Ne zaman ben daha küçüktüm, ağaçlar da büyüktüler.

Torunu şaşırıp, baktı nineye: o bilirdi her bir buruşukluğu onun güzel suratında.

– Sen de küçüktün mü?

Bu bir candan açık soruştu; ne kadar açtı, o kadar da acıandı [can yakıcıydı, üzücüydü].

– Elbet ki! Tam senin kadarken (nicä sän – nice sen); kaçardım sokaklarda ve korkardım korkunç masallardan. Ama daha da çok beğenirdim korkutmayı senin gibi sulu ördek yavrularını [boboçları].

Çocuk öyle bir surat astı, sanırsın (sansın) şimdi ağlayacak, ama ninesi yalpak [usulca, nazikçe] sıvazladı onun elma gibi yanaklarını ve ilerletti [sürdüdü] lafını.

Sançu'nun ailesi zenginmiş hem kismetliymiş, ama bir gün onun evine kahır [dert, büyük acı] uğramış. Onun güzel, kıvrak boylu karısı ansızdan hastalanmış da üç günde ölmüş. Biricik kızını, Mariya'yı, Sançu tezden evermiş [evlendirmiş] bir zengin adamla uzak hem yabancı yerlerden. Üç yıl geçti, nice o görmedi sevgili kızını. Doğrudan [doğrusu], Sançu pek değişti: yalnız yaşardı, pek (may) kimseyle laf etmezdi. Ama kendi işini bilirdi: hepsini kırnak [titiz] ve hesaplı yapardı.

O vakitlerde kışlar soğuktu: ayaz güçlüydü, daha Kasım ayında derin kar olurdu. Her sabah Sançu saat beşte kalkardı, ineği sağardı, koyunlara [? yem / su] verirdi.

Bir ayazlı sabahta girer Sançu koyun damına da görür, hani bir koyun kaybolmuş, yalnızca kırmızı kan izi kalmış ta tokattan [kapıdan] çukura kadar (taa tokattan çukuradan). Sançu'nun saçları dikine kalkmış, ama yalnız o çukura korkmuş gitmeye. "Aman, Allah'ım, ver bana sabır da dayanayım!"; -diye- yalvarmış o Allaha.

O zaman Sançu bir şey kimseye söylemedi. Ertesi günü daha bir koyun kaybolmuş. Böyle üç koyunu daha kaybetti o. Beşinci gün dayanamadı Sançu da gitti komşusuna (komuşuna), Bozbey'e (mahallede onlara öyle derdiler).

– Bey, komşu, neler başıma geldi! Birisi (kimsä – kimse) benim koyunlarımı taşıyor [götürüyor]; -diyerek- oturup sakat sokak iskemlesinde, ofladı Sançu.

Burada öbür komşu katıldı, hani geçirdi o zaman onların yanından da bir mahalle haberini de kaçırmazdı:

– Yabanı mı otlamış [yemiş] koyunlarını?

Öfkelendi Sançu, kalktı gitmeye, ama Bozbey onu durdurdu (durguttu).

– Ko [bırak] biraz sular durulsun! Nereye gideceksin koyunları aramaya? Çukura yoksa dağa mı? O yabanın yuvasına gitmeye kemik aramaya. Sen telle damın [ahırın] tokadını [kapısını] bağla, da yüze çıkacak [ortaya çıkacak], kim koyunlarını taşıyor.

Öbür güne bakar; bir koyun daha yok, sade boz yapağı (yapaa) yünleri telde kalmış. Kahırlandı Sançu, ona bütün köy gülüyordu. Gitti o eve, fufaykayı [av yeleşini] giydi, aldı tüfeğini de çayıra çıktı. Onun karşısına komşusu Bozbey geldi: iri (balaban), güçlü, yalnızca (salt) birkaç ilk beyaz kıl peydahlanmış saçlarında.

– Sen nereye toplandın, komşu? Yabanın yuvasına mı?

Sançu bişey demedi. Rüzgar (Lüzgär) ulurdu (uluyardı) aç canavar gibi. Zar-zor inandırdı Bozbey Sançu'yu, hani yalnız gitmek dağa akıllı iş değildir.

Sançu gitti eve, ama uyku ona gelmezdi. Birazdan uyukladı da göründü ona rahmetli karısı: sanki durur o beyaz çemberle de pencereye vurur: “tuk-tuk”, “tuk-tuk”. Uyku semesi [uyku sersemi] Sançu anladı, hani birisi (kimsä – kimse) vurur kapıya. Hepsi karıştı onun kafasında – uyku mu yoksa gerçekten birisi onu çağırır mı? O hızlı atladı sedirden de (pattan da) hızlandı [aceleyle koştu] tüfeğine, hani asılıydı kapının yanında...

Çocukak kıynaş [yan gözle] baktı kapıya doğru, sonra nineye: o rahatça örerdi iki-renkli çorabı, ince-ince dizip sıralarını. O hiç hesap almadı [esap almadı – ciddiye almadı] torununun (unukasının) korkak bakışını da ilerletirdi masalı. “Ya da bu gerçekten mi olmuş?” -diye- kendi kendine şaştı çocukak.

...

– Sançu enişte, aç kapıyı! Bu Vasili kayınçonun (kayunçunun) oğlu Todi'ydi.

Todi hızlı içeri girdi; bem-beyaz suratı, sanırsın ölüyü görmüş. Elleri titrer. Anlatmış o, hani evin dolayında bütün gece yabanılar gezinirmişler, ulurmuşlar (uluyarmışlar) da tüm komşuları bırakmazmışlar rahata. Çirkin iş! Sade sabaha karşı bu ulumak yavaşlamış da yabanılar gitmişler. Ne zaman (açan) çıkmış insanlar sokağa; görmüşler, hani birkaç kapıda kan iz varmış.

Bu kere insana ve hayvanlara onlar değmediler de büyük zarar yapmadılar.

– Ne kabahatimiz var? -diye- yavaşçacık sordu Todi. Söylerdi Angeli nine (babu); işlemeyin [çalışmayın] “Canavar yortularında”! Kim ne dikerse yoksa dokursa, ya da bıçağı bilirse; canavar kan isteyecek! Aman, neler başımıza geldi!

– He ya, ben de aklıma getiririm; anam anlatırdı, -diye- düşünceli ekledi Sançu. “Ama o – hepsi ninenin (babunun) masalları! Ben onlara inanmıyorum!”

Todi kalktı da sert baktı eniştesine:

– Tüm (hepsi) köyde söylerler, hani sade siz kabahatlisiniz! Sizden tüm belalar çeketti (başladı). Sizi ölüm arıyor: karınızı gömdünüz, sora da kızınızı verdiniz bir yabancıya. Belki o da artık mezarlıkta leylakların altında şu andan sonra [şansora]!

Todi'nin gözleri yaşla doluydu, sesi kesindi [kısıktı]. Sançu artık (geeri – gayrı) bir şey demedi, bağırmadı; zira onun canının bir saklı köşesinde bu korkunç fikirler çoktan yer almışlardı: o düşünürdü, sağ mı onun kızcağızı, kismetli mi? O bilmezdi, nereye o düştü yabancı yerlerde, yabancı ellerde.

Ansızdan işitildi kiminse adımları kapı önünde. Bir de içeri girdi Sançu'nun kayınçosu Vasili:

– Sen nereye kayboldun? -diye- selam vermeden, sordu o Todi'ye.

– Kalktım, baktım: can-cun (tan-tun) yok! -diye- dalaştı [dadandı] o çocuğa, koyunlara dadanmış yabancı gibi.

– Sen kudurma evimde! -diyerek- savaştı [uğraştı] ona karşı çıkmaya Sançu.

– Ben seninle laf etmiyorum, ben alırım çocuğumu da giderim, -diye- doğrultarak beyaz sakalını, cevap verdi Todi'nin babası da çıktı içerden.

Todi kalktı da hızla çıktı dışarı babasının ardına. Sançu yetiştirmedi ağzını da açmaya; onlar şu andan sonra gitmişler (şansora gittiydiler) [Sançu ağzını açmaya fırsat bulamadan gitmişler]. Vasili, onun rahmetli karısının büyük kardaşı, hiç hoşlanmıyordu (azetmeerd – haz etmiyordu) Sançu'dan. Ama ne zamandan beri Sançu everdi biricik kızını yabancı adama, dağcı oduncuya; Vasili onunla hepten lafını kesti.

Sançu daha biraz durdu, düşündü, sonra çıktı harmana, saydı koyunları, ineğe su verdi, damdan daha yulaf getirdi, köpeğe ekmek verdi. Hayvanlarla o anlaşırda daha iyi [islää: isleğe], insanlardan daha fazla. Onu-bunu yaparken, Sançu hesap almadı [ciddiye almadı], nice gün geçti de tez akşamladı. O savaşırdı [uğraşırdı] yalnızca içeri girmemek için kendine iş bulmaya. Birkaç kere o seslendi (sesetti) komşusuna, ama o, besbelli, yoktu evde.

– Bozbey! -diye- çağırırdı o, ne zaman (açan) ona göründü kiminse gölgesi kapı önünde.

Sançu benzetti komşusuna, ama ses yoktu. Aydınlık (tunuk – berrak) şavk ha yanardı, ha sönerdi. Ay daha doğmadı da karanlık gece aktarıldı [doldu] doz-dolaya [çepeçevreye].

– Bozbey! Sen misin? -diye- sordu daha bir kere Sançu, yavaş yaklaşıp avlu (aul) içindeki gölgeye. Kırıp [kıpıp] gözlerini bir-iki kere, baktı; gölge kayboldu. “Göründü mü, oysa nasıl (naşi)?” -diye- kendi kendine söyleniyordu o.

Bir de hemen ardında işitildi ağır adımlar, ama Sançu yetişemedi dönmeye de bakmaya kim o: hepsi kap-kara oldu, da o düştü yere. Sançu tutmazdı aklında, nerede o, ne zamandan: kendisine geldiğiyle, çıktı, hani yatarmış o yabancı bir yerde. Kafasına sanki demirle vurmuşlar, bacakları hepten uyuşmuş (uyvaşmış). Sançu savaştı [uğraştı] kalkmaya.

– Ayıldın mı? Nasıl (nesoy) adamlar; içerler daha domuza dayı (dayka) deyince! -diye- sordu ihtiyar bir ses.

Sançu bu sesi birden tanıdı; Anika babu, hani yaşardı köyün kenarında, ama tüm haberleri en ilk o bilirdi.

– Ben içmedim! -diye- sertçe söyledi Sançu: “Kim beni buraya getirdi?”

– Ben getirdim. Sen yuvarlanırdın köşede kör-kütük. Senin fufaykan (av yeleşin) bütünüyle şarab kokar, -diye- başladı (çeketti) söylenmeye babu, ama Sançu acıdan oflamaya başladı da o sustu.

– Çok insan geçti de biri de kaldırmadı seni, yardım etmedi. Sen daha çok çamur içinde yatacaktın, eğer ben seni kurtarmayaydım.

– Ben kabahatliyim, ben bunu bilirim! Ama ben gerçekten içmedim, inanın. Kabahatliyim, kabahatliyim. Pişman olmuştu Sançu.

– Nerede kabahatin var be, Sançu? -diye- gülümsedi nine. Kabahatlisin, hani içtiğin de yoktu, biri seni eve mi taşıyın? Oysa sen düşünürsün, el alem ne (ne aalem mi) diyecek?

– El alem ne (ne aalem – başkası / başkaları) diyecek hiç önemli değildir! Ben kabahatliyim benim kızcağızımın önünde. Öleceğim de öle de bilmeyeceğim, nasıl yaşıyor Maniciğim [? Mariciğim]; kismetli mi, var mı sağlığı?

– İyi, hadi; şimdi ölmüyorsun! -diye- kesti nine.

Sançu avuçlarıyla kapadı gözlerini de başladı (çeketti) hınçkırmaya [hıçkırmaya]. Anika nine başka bir şey demedi, getirdi ona bir çömlük (çölmek – maşrapa, demlik) çay mı, kaynar [kaynak] su mu. O bakışla gösterdi çömlüğü de Sançu yudum-yudum içti bu faydalı kaynatmayı. Ondan gerçekten tez boşladı [vazgeçti]. Bir vakitten sora Sançu uyukladı. Düşünde o gördü kızını çocuklarla; onlar otururdular sofrada da tatlı-tatlı yerdiler taze ekmek ve mürde ile [mürdä – bir tür baharat. Bkz. Yazının sonundaki ek bilgi]. Bu kokudan o uyandı da; ninecik tam çıkarmıştı ekmeği fırından da pay ederdi pesmetleri [peksimetleri – pişileri]. Açık borkancık [küçük kavanoz] mürdeylen peydahlandı onun elinde.

– Al ye de git eve! dedi sertçe nine, hiç bakmayarak Sançu’ya.

– Allelem [Allahu alem – Anadolu’da Ellaham] ben öfkelendirdim yabanları, zira onlar istemiyorlar bırakmaya beni rahata.

– Sen daha iyi düşün, hangi insanları sen öfkelendirdin.

Sançu düşünmeli idi; mürdeli ekmeğe şükürledi babuyu da [teşekkür etti] giydi fufaykasını [av yeleşini], gitti eve. Güneş salt [artık] peydahlanırdı, o zaman o çıktı dışarı. Sançu kaçarak geldi eve, sanki (sansın) korkardı, hani onu biri (kimsä – kimse) tutacak. Kapı açıldı, içerde şafk [şavk – ışık] yanardı, aç hayvanlar, duyup çorbacıyı [sahiplerini], başladılar (çekettiler) bağırma.

Sançu bakındı merakla, ama yabancı bir şey bulamadı. Bir beş dakikadan sora gelir Bozbey taligayla [at arabasıyla]: o pek istemezdi laf etmeye de salt (sırf) elle selam verdi komşusuna.

– Sabah hayır olsun! dedi Sançu.

– Hayır olsun! -diye- cevap verdi Bozbey de hızlandı [acele ile gitti] eve. “İki gündür yoldayım; bu kere panayırdan zor geldim. Uzak yol!”

Sançu salladı kafasını (o daha acıyordu) da girdi içeri. Ağır karlı bulutlar kapadılar bütün göğü. Üç gün kar savurdardı (saurdadı – tipi yaptı), soğuk rüzgar uluyordu, vurup ayazlı pencerelere. Zavallı insanlar saklanırdılar evlerde, soba yanında. Ama Sançu bu savurgundan (saurgundan – tipiden) hiç korkmadı; o hep erken kalkardı, hayvanlara su-yem verirdi, paklardı [temizlerdi; Anadolu’da: peklerdi] kapı önünü kardan. O umutlanırdı, hani yabancılar bıraktılar onu rahata.

Ama birkaç günden sonra onun rahatını hepten bozdular. Bem-beyaz kar yastığı örttü yeri ve ağaçları hafif tüyler gibi. Kar yavaşladı, da gökte peydahlandı yalabık ay. Ansızdan gece arasında [yarısında, ortasında] bir çirkin ses geldi; canavar uluması. Sançu atladı yerinden, alıp tüfeğini, kaçarak çıktı dışarı. O gördü birkaç gölge ahırın yanında da iki kere yukarı ateş etti. İşitildi köpek oysa yaban hırlaması hem de kaçan insan adımlarının karda sesi. Sançu kaçtı harmana; oradan çayır aşırı dağa, ama öyle de kimseyi tutup, yakalayamadı. Ne yapsın; baktı-baktı beyaz kar üstünde adımlara, ama onlar karıştılar [karışıp kayboldular] derin dağ içinde. Bu dağları Sançu iyi bilmezdi; o nedenle (onuştan) döndü evine doğru. Ne zaman o yaklaştı çayıra, dağın kenarında, komşusu Bozbey sesetti [seslendi] ona:

– Sen kimden kaçarsın, be Sançu–batü? [batü: kardeş, ağabey – Batı dilleri kökenli]

– Yabancıları isterdim tutmayı, -diyerek- soluklandı Sançu; “Sen burada ne yaparsın gece yarısında?”

– Ey, benim de harmanım çıkar bu çayıra. Ben ateş etmeyi işittim de çıktım bakmaya, ne oldu. Seninle nasılsa olur bu günler...

Sançu salt [sırf] salladı elini de, bir şey demeyip, gitti eve. Yıkayıp suratını taze karla, o girdi içeri de yattı uyumaya; sadece hızlıca bu korkulu olayı unutmak için. Ama saat üçte-dörtte o ansızdan kalktı, sanki sıçrayıp kalktı, uyandı (daptur geldi). O hızlandı [koştı] tüfeğine, ışığı açmayıp, hızlı giyindi de çıktı dışarı. Yavaşcacık geçip Bozbeyin yaz (dış) mutfağına, onun kapıları salt (sırf) ince telle bağlıydılar, o girdi içeri, orada tatlı uyuyordu komşusu.

– Sen sesettin [seslendin] bana, ne zaman ben giderdim çayırdan eve; sen benim ardımdaydın; -dedi- tüfeğin soğuk kavalıyla değip Bozbeyin çıplak gövdesine; “Seslen,” dedi Sançu.

Bozbey’se uyku semesi açtı gözlerini de anlamadan bakardı öfkeli komşusuna.

– Sen dedin, hani işittin patlamaları (patlamaları) da kaçtın bakmaya ne oldu; -diye- hep söyleniyordu Sançu, biraz yumuşayıp ama. “Ben çıktım aramaya hırsız yalınız, aykırıldım [içinde geçip gittim] çayıra da işitmedim, hani kimse kaçsın [koşsun] benim ardımda. Ahırın

yanında ben aha gördüm insan hem hayvan (ya köpek, ya yabancı) adımların izlerini. Böyle izleri senin avlunun içinde ben çok kere gördüm, ama salt [sırf] şimdi farkettim ki; sende köpek yok.

Sançu sanki kendi kendine bu matematik davasını açıklardı, ama onu daha çözmedi de cevabı bilmezdi:

– Ne zaman sen beni çağırdın; ben hızlandım [koştum] eve, sen de giderdin dağdan. O gün, ne zaman (açan) kimse ardından vurdu kafama; ben tanıdım o gölgeyi; o sendin!

– Sen kaçarsın gölgenin ardına. Sen kendin bir gölge gibi olmuşun! -diye- yavaşça cevapladı Bozbey: “İzin var mı giyineyim?”

Sançu onaylayarak salladı kafasını. Bozbey kalktı, komşunun tüfeğini bir tarafına ittirdi de hızlı çeketti [başladı] giyinmeye. Gömleğini iliklerken, o uzun-uzun baktı Sançu’ya.

– Kabul ederim, hani burada ben yanlış yaptım. Ahmağım! Ama sen bana borçlusun – nasıl da olsa, ben seni öldürmedim; dedi gülümseyerek Bozbey.

– Niçin?

– Nine Anika...

– Nine Anika da mı bu işe karıştı? -diye- şaştı Sançu. “O demişti ki, hani bulduydu beni köşede çamur içinde.”

– Ya kurtardı mı seni? -diye- sordu komşusu. “Anika nine, kızlığında annenin teyzesi (lelüsü) olan” -dedi- Bozbey; “Ben getirdim seni ona, ben döktüm şarap fufaykana, ben bunların hepsini düşündüm, Anika nine de kendinden bir şey daha ekledi.

– Bu sen miydin? Kim koyunlarımı taşıdı o zaman? Sen kabahatli misin? -diye- öfkeleni Sançu, yine kaldırıp tüfeğini.

– Bu doğru değil! Senin ilk şüphelenmen daha doğrudu; yabancılar yediler koyunlarını. Sen iyi düşünürdün, ama çok konuyu hesaba katmadın. Sançu, sen yaşarsın bu köyde yirmi beş yıldır da hiç bilmezsin ne adetleri, ne insanların inançlarını. Sen geldin kasabadan bu yerlere, ama bu vaktin içinde istemedin bilmeyi bizi, sen “bizim kişimiz” olmadın. Eğer ki düşünseydin senden başka kimseler için; sen bilecektin çok ilginç konular var bu köy ve köyün insanları için. İşte sana bir örnek; “Bozbey”, benim lakabım, çevrilmiştir “yabancı” ya da “canavar” eski Gagavuzca’dan. Ha daha evvelki zamanlarda bizim dedelerimiz evcilleştirdiler yabancıları onlar bizim koyunları yemesinler hem korusunlar diye. Bende şimdi de var bir sadık dışı yabancı beş koca yavrusuyla.

– Ve sen düşündün, hani senin yabancı yavrucukların daha pahalı mı [değerli mi]? -diye- sert sordu Sançu.

– Bu da doğru değil. Ben düşündüm, hani sen artık kendi ölünü kazandın. Ama sonra ben bundan vazgeçtim.

– Niçin?

– Hep o; Anika nine.

Sançu bir şeyi anlamazdı, hem anlamayıp bakardı Bozbey'e.

– O söyledi bana, hani senin ilk lafın, ne zaman sen geldin kendine; Matrona'ydı, senin kızının adı. Sen pişman olurdun, hani bir şey bilmiyorsun onun yaşamı ve kaderi için. Ve ben hesapladım, hani daha gerekli sen yaşayasın da bilesin, nice senin kızın yaşar, nereye düştü o.

– Kızımı niçin buraya katarsın?

– Sen ondan kurtuldun, sen onu hemen sattın! Düşünmeyip, ne bekler onu o yabancı yerlerde, sormadın, o ne ister kendisi, -diyerek- sıkıp dişlerini öfkeleni o.

Bozbey oturuyordu döşeğin kenarında, elleri titriyordu. Kandilcik hep yanardı da sadece şimdi Sançu farketti, hani komşusu bem-beyaz olmuş kart [yaşlı] dede gibi: bir kara saç da kalmamış kafasında.

– Ben onu severdim, o da beni, -diye- tam gözünün dibine [dibinâ – içine] bakarak, söyledi Bozbey. “O büyüdü benim gözlerimde, benim ellerimde. Ben onbir yaşındaydım, o doğduğunda. Ama ben hepsini tutarım aklımda.

– Dur, Mariya kendi razı oldu gelin olmaya, -diye- kesti Sançu.

– Kim ona sordu? Sen ona sordun mu ne o ister? O korkardı senden! Korkardı sana geri söylemeye, seni gücendirmeye. Karını gömdüğünle, sen, kendi kahrından [acıdan] gayrı, hiç kimseyi görmezdin.

Bozbey biraz soluğunu çekti de ekledi:

– Ama benim de kabahatim var. Ben uğraşmadım onu kurtarmaya, korumadım onu. Ben yoktum o zaman köyde; donanmadaydım (armatadaydım). Ama nice sen üç günün içinde onu everdin de verdin onu bir yabancı adama; ben şaşarım! Ne kadar para ve varlık [mülk, servet] o sana adadı [söz verdi] Matrona'yı, biricik kızını, veresin diye?

– Affet bunu ben bilmezdim... (Prost et: Bağışla – bazen insanlara bazen Tanrıya seslenerek.)

– Ben Matrona için seni bu yaşamımda bağışlayamayacağım (prost edämeyecäm)! Nice kıydın onu da, beni de! O seni affedecek (prost edecek) – sen onun babasisin. Ama benim kabahatim benimle bütün hayatıma (yaşamaya) kalacak, -diyerek- acıyla sonuca geldi Bozbey. “On gün önce (geeri) ben kağıdı (kiyadi – mektubu) gördüm avluda: o düştü benim hem senin kapıların arasına da ben onu kaldırdım. Postacı bakmadı, nereye attı kağıdı, oysa rüzgar mi kovaladı onu benim avluma. İlkten isterdim sana vermeye o kağıdı, ama görünce Mariya'nın yazısını, ben dayanamadın da okudum onu. Matrona'cığim yazardı, hani yaşamak yabancı yerde pek zormuş da o ölmeye razıymış, yeter ki yaşamamak için o adamlar. Benim kanım kaydandı senin hesapsızlığına da, o iğrenç adamaya [anlaşmaya], kime sen biricik kızını verdin. İşte o zaman düşündüm seni biraz korkutmaya; doğru söylerim, inan. Fikrime göre aslında öldürmem; öldürmeyecektim (Allah korusun bu günahtan!), ama iyice korkutacaktım.

– Niçin yabancılar o zaman? Gelecektin de vuracaktın beni uyurken, bende kilit olmadığını sen biliyorsun.

– Ben gördüm nice sen bilerdin bıçakları “Canavar yortularında”. Ne zaman ki yok saygı adetlerimize hem varlığımıza, nice de yaşlılara [karılara]; orada temel yıkılır.

İkisi de sustular. Derin soluyup, Bozbey kalktı da yaklaştı Sançu’nun elinde tuttuğu tüfeğe doğru, daha yakından vursun onu diye.

– Ben istemiyorum seni öldürmeyi. Matrona beni affetmeyecek; dedi yavaşça Sançu, ama titreyen parmaklar ansızdan bastılar tetiğe.

Sessizlik. Söndü ateş kandilcikte, sanki rüzgar da sokakta sesirgendi [karşılık verdi, yankılandı] gecenin arasında [yarısında] atışa. Sançu’nun dudakları morarmışlar, hiç bir laf da çıkmazdı. Ama bir vakitten sora ona yetiştiki komşunun sesi:

– İşte, şimdi bacayı düzeltmek gerekecek. Yaz değildir! Sen öyle avcı – nice ben horu (halay) oyuncusu! -diyerek- toz duman içinden bağırdı Bozbey.

Sançu rahatça soluyordu.

Kim bilir, ne kadar daha onlar öyle laf ettiler, ama sabaha karşı, gün doğmasında Sançu koştur komşunun beygirlerini de gitti Matrona’yı dolaşmaya. İnsanlar söylerler, hani yabancıları o çayırda daha çok kere gördüler, ama o vakitten sonra onlar hiç kimseye zarar vermediler...

Ama şimdi de “Canavar yortularında” kesen-diken (kesän-dikän) işleri yapmaya gerek yoktur. Daha iyisi canavarı kanla çağdırmamaktır! Canavarı, nice bu yortunun sembolünü, nice iyi uğura çevirmeye gerek var; o yüzden (onuştan) Kıran ayın başlantısında [Aralık ayının başlangıcında], ilk karla, ballı pita [mayasız ekmek] yaparlar.

– Peki hepsini sen mi bugün yaptın? -diye- sordu torunu.

– Öyle, tatlı yavrucuğum!

– Kaç ballı pita yiyeyim beni yabancılar yemesinler diye, nine?

Babucuk [nincik] gülümsedi de kucağına aldı torununu:

– Ben yapacağım hepsine kalsın – sana da, yabancılar da. Hadi, geç oldu; şimdi uyumaya, zira yabancılar gece arasında pita almaya gelecekler.

Mila Kurudimova

Çiçek ayı (Nisan), 2017

Kaynak: Ana Sözü Gazetesi, Tarih: 30 Kasım ay (Noyabri) 2017, № 21-22 (688-689)

Çeviren: Deniz Karakurt

Ek bilgi:

Gagavuzların En Çok Sevdiği Baharat “Mürde” (Mürdä)

Oldukça garip ve tercüme edilemez bir adı olan bu geleneksel Gagavuz baharatının hazırlanmasının birçok yolu vardır. Her yaşlı ve orta yaşlı Gagavuz kadınının “Mürde” yapmak için kendi tarifi vardır, ancak herkes bunu paylaşmaya hazır değildir. Bu konuda komik şakalar da vardır: “Mürde bağımlılık yapar”, evet kulağa komik gelse de doğrudur. Mürde Gagavuzların olmazsa olmazıdır. Bugün Gagavuzya dışında yaşayan arkadaşlarımın çoğu, buraya ziyarete geldiklerinde, her zaman bu şaşırtıcı ve inanılmaz lezzetli baharattan büyük miktarda stoklarlar. Mürde sıcak yemeklere eklenir, ana yemeklerin hazırlanmasında kullanılır. Buna ek olarak, onu kullanmanın oldukça popüler bir yolu daha var. Bunu çocukluğumda, büyükannemin evinde yaşarken öğrendim. Küçük bir kapta bir tutam tuz, birkaç çay kaşığı mürde, birkaç yemek kaşığı ayçiçek yağı karıştırılır ve içine bir ya da iki diş sarımsak sıkılır. Haşlanmış yeni patatesler bu karışıma batırılır. Bence her Gagavuzu çocukluğuna geri götüren bu iddiasız köylü yemeğinden daha lezzetli bir şey yoktur. Fırından yeni çıkmış ekmeğin üzerine de mürde serpebilirsiniz. Bu, toprak fırını olan bir evde büyüyen herkesin çocukluğundan aşına olduğu unutulmaz bir lezzettir.

Peki, nedir bu sihirli “Mürde”?

Andrey Şabaşov’un “Gagavuzlar – Akrabalık Terimleri Sistemi ve Halkın Kökeni” adlı eserinde yazdığı gibi, “mirude” veya “mürde” muhtemelen Gagavuzlar ve Besarabya Bulgarları arasında bir tür baharatın yayılma alanı ve kökeni açısından en tuhaf ve belirsiz olanıdır. “Mirudiya” ile bir yandan çeşitli baharatlar, otlar, toplamda 15 bileşene kadar bir karışımdan oluşan bir ürün, diğer yandan da ana bileşeni olan aromatik bir fasulye bitkisi kastedilmektedir, bu da ona kendine özgü, son derece kararlı bir koku verir. Ancak Şabaşov, “mirudiya” nın bazen adını aldığı bu “ana” bileşen olmadan da hazırlandığını belirtiyor.

Mürde nasıl yapılır?

Geleneksel olarak “mürde” aşağıdaki bileşenleri içerir: “poy otu” (tarla otu, mavi çemen), “kara naane” – (nane), “leuştyan” (hayıt ağacı), “marar” (dereotu), “selna” (kereviz), “patruncl” (maydanoz), “kırmızı biber” (öğütülmüş tatlı biber), “kara biber” (öğütülmüş karabiber), “çibrik” (kekik) ve diğerleri. Bazı ev hanımları aynı karışıma tuz ekler, bazıları eklemez. Mürde’nin hazırlanmasında kullanılan tüm otlar iyi ve düzgün bir şekilde kurutulmalıdır (serin bir yerde, doğrudan güneş ışığından kaçınarak). Aksi takdirde, ısıdan “yanarlar”, tatları ve kokuları bozulur ve bu da bitmiş ürünün kalitesini büyük ölçüde etkiler. Tüm otlar çok ince öğütülmeli ve ardından ince bir elekten geçirilmelidir. Her şey doğru yapılırsa, hazır “mürde” yeşil veya kırmızı-yeşil renkte (kırmızı biber eklenmişse) inanılmaz aromatik kuru bir karışımdır. Andrey Şabaşov’un yazdığı gibi, Besarabya’daki Gagavuzlar ve Bulgarlar arasında yaygındır.

Yazan (ek bilgi): Nata Çebotar

Çeviren (ek bilgi): Güllü Karanfil – Gagavuzyalıdır.

Kaynak (ek bilgi): Laf.md web sitesi – Tarih: 13/07/2023

***

Özgün metin

Canavar ay

(annatma)

– Halizdän mi isteersin annadayım sana bu masalı?

– Halizdän, mali!

– Sän korkmayacan mı sora?

– Korkmaktan taa da pek meraklı olêr.

Çocukak biraz eşindi patta, beklärkän, nezaman malisi çekedecek annatmaa. Masa üstündä yavaşıcık yanardı gaz lampasının ateşi.

– Hem bän beenerim, açan südürerlär şafkları – hepsi olêr ölä büülü-masallı!

– Karannıkta insan görer taa çok, nekadar gündüz. Nesoy yaratmayı sana annadayım? – sordu malisi, kaldırdıp lampanın küçülmüş fitilini.

– Te onun için...

– Kimin için? – şaşarak, sordu malisi.

– Bän korkêrim onun adını söylemää – çaarmayım onu benim kafama! – fıırdadı çocukak da ekledi – Yabanı için.

– Yabanı mı osa canavar için mi? – seslän sordu malisi ölä, ani lampanın ateşi çeketti titremää.

Unukası sindi da saklandı yastıklar arasında malisinin patında. Bu iş malinin gözünä ilişti da onun gözleri gülümsedi. Erleşip, o çeketti annatmasını.

...Yaşarmış bir varlıklı adam. Onun soy adını kimsey tutmêr aklında. O vakıtlarda sokak yada maalä adları vardı da o adlar geçärdilär soy boylarından soy boylarına. Maaledä bu adama Sançu deyardilär. Beki, Sançu – onun adıymış, kim şindi söyleyecek? Varmış onda oniki koyun hem bir inek: haklı varlık o vakıtlarda.

– Nesoy vakıtlarda, ma mali?

– Nezaman bän taa küçüktüm, aaçlar da – büüktülär.

Unukası şaşıp, baktı maliyâ: o bilärdi herbir buruşukluu onun gözäl suratında.

– Sän dä küçüktün mü?

Bu bir candan açık soruştu – nekadar açıktı, okadar da acıdandı.

– Elbetki! Kär nicä sän – kaçardım sokaklarda, da korkardım korkunç masallardan. Ama taa da çok beenärdim korkutmaa senin gibi sulu boboçları.

Uşak ölä bir surat astı, sansın şindi aalayacak, ama malisi yalpak suvazladı onun, alma gibi, yanakları da ilerletti lafını.

Sançunun aylesi zenginmiş hem kısmetliymiş, ama bir gün onun evinä kahir uuramış. Onun gözäl, kıvrak boulu karısı ansızdan hastalanmış da üç gündä ölmüş. Biricik kızını, Mariyayı, Sançu tezdä evermiş bir zengin adama uzak hem yabancı erlerdän. Üç yıl geçti, nicä o görmedi sevgili kızını. Doorudan, Sançu pek diişti: yalnız yaşardı, may kimseylän lafetmärdi. Ama kendi işini bilärdi: hepsini kırnak hem esaplı yapardı.

O vakitlarda kışlar suuktu: ayaz kaaviydi, taa kasım ayından derin kaar vardı. Her sabaa Sançu saat beştä kalkardı, inää saayardı, koyunnara verärdi.

Bir ayazlı sabaada girer Sançu koyun damına da görer, ani bir koyun kaybelmiş, sade kırmızı kannı iz kalmış taa tokattan çukuradan. Sançunun saçları dakinä kalkmış, ama yalnız o çukura korkmuş gitmää. “Aman, Allahım, ver bana sabur da dayanım!” – yalvardı o Allaha.

Ozaman Sançu bişey kimseyä sölämedi. Ertesi günü – taa bir koyun kaybelmiş. Bölä o taa üç koyunu kaybetti. Beşinci gün dayanamadı Sançu da gitti komuşuna, Bozbeyä (maaledä onnara ölä därdilär).

– Bey, komuşu, nelär başıma geldi! Kimsä benim koyunnarımı taşıyêr, – oturup sakat sokak skemnäda, ofladı Sançu.

Burada öbür komuşu, ani geçärdi o zaman onnarın yanından da bir maalä heberini dä kaçırılmazdı, katıldı:

– Yabanı mı otlamış koyunnarını?

Üfkelendi Sançu, kalktı gitmää, ama Bozbey onu durguttu.

– Ko biraz sular durulsun! Nereyä gidecän koyunnarı aaramaa? Çukura osa daaya mı? O – yabanın yuvasına gitmää kemik aaramaa. Sän tellän damın tokadını baala, da üzä çıkacak, kim koyunnarını taşıyêr.

Öbür günä bakêr – taa bir koyun yok, sade boz yapaa ünneri teldä kalmış. Kahırlandı Sançu, onu bütün küü güler. Gitti o evä, fufaykayı giidi, aldı tüfeyni da çayıra çıktı. Onun karşına komuşusu Bozbey geler: balaban, kaavi, salt birkaç ilk biyaz kıl peydalanmış saçlarında.

– Sän nereyä toplandı, komuşu? Yabanın yuvasına mı?

Sançu bişey demedi. Lüzgär uluyardı aaç canavar gibi. Zar-zor inandırdı Bozbey Sançuyu, ani yalnız gitmää daaya akıllı iş diildir.

Sançu gitti evä, ama uyku ona gelmäzdi. Birazdana uyukladı da göründü ona raametli karısı: sanki durêr o biyaz çemberlän da pençereyâ urêr: “tuk-tuk”, “tuk-tuk”. Uyku semesi Sançu annadı, ani kimsä urêr kapuya. Hepsi karıştı onun kafasında – uyku mu osa haliz kimsä onu çaarêr mı? O hızlı atladı pattan da hızlandı tüfeenä, ani asılıydı kapunun yanında...

Çocukak kıynaş baktı kapuya dooru, sora – maliyâ: o raatça örârdi iki-renkli çorabı, incä-incä dizip sıralarını. O hiç esapalmadı unukasının korkak bakışını da ilerledârdi masalı. “Yada bu halizdän mi olmuş?” – kendi kendinâ şaştı çocukak.

...

– Sançu eniştä, aç kapuyu! Bu Todi, Vasili kayınçunun oolu.

Todi hızlı içeri girdi – bim-biyaz suratı, sansın ölüyü görmüş. Elleri titirer. Annatmış o, ani evin dolayında bütün gecä yabancılar gezinärmişlär, uluyarmışlar da hepsi komuşuları brakmazmışlar raata. Çirkin iş! Sade sabaa karşı bu ulumak yavaşamış da yabancılar gitmişlär. Açan çıkmış insan sokaa – görmüşlär, ani birkaç tokatta kannı iz varmış.

Bu kerä insana hem hayvannara onnar diimedilär da büyük zarar yapmadılar.

– Ne kabaatımız var? – yavaşıcık sordu Todi. – Sölârdi Angeli babu – işlämeyin “Canavar yortularında”! Kim ne dikärsä osa dokuyarsa, yada bıçaa bilärsä – canavar kanı isteyecek! Aman, nelär başımıza geldi!

– Da, bän da aklıma getirerim – anam annadardı, – düşünceli ekledi Sançu. – Ama o – hepsi babunun masalları! Bän onnara inanmêêrim!

Todi kalktı da sert baktı eniştessinä:

– Hepsi küüdä söleerlär, ani sade siz kabaatlıysınız! Sizdän hepsi belalar çeketti. Sizi ölüm aarêêr: karınızı gömdünüz, sora da kızınızı verdiniz bir yabancıya. Beki o da artık mezarlıkta leläkaların altında şansora!

Todinin gözleri yaşlan doluydu, sesi kesindi. Sançu geeri bişey demedi, baarmadı – zerä onun canının bir saklı köşesindä bu korkunç fikirlär çoktan er aldıydı: o düşünärdi, saa mı onun kızçaazı, kismetli mi? O bilmäzdi, nereyâ o düştü yabancı erlerdä, yabancı ellerdä.

Ansızdan işidildi kiminsä adımınarı kapu önündä. Bir dä içeri girdi Sançunun kayınçusu Vasili:

– Sän nereyi kaybeldin? – seläm vermedään, sordu o Todiyä. – Kalktım, baktım: can-cun yok!
– dadandı o çocaa, koyunnara dadanmış yabancı gibi.

– Sän kudurma evimdä! – savaştı ona karşı çıkmaa Sançu.

– Bän seninnän lafetmeerim, bän alêrim çocuumu da giderim, – doorudarak biyaz sakalını, cuvap etti Todinin bobası da çıktı içerdän.

Todi kalktı da hızlı çıktı dışarı bobasının ardına. Sançu etiştirmede aazını da açmaa – onnar şansora gittiydilär. Vasili, onun raametli karısının büyük kardaşı, hiç azetmäârdi Sançudan. Ama

nezamandan beeri Sançu everdi biricik kızını yabancı adama, daacı oduncuya – Vasili onunnan heptän lafını kesti.

Sançu taa biraz durdu, düşündü, sora çıktı harmana, saydı koyunnarı, inää su verdi, damdan taa yulaf getirdi, köpää ekmek verdi. Hayvannarlan o annaşardı taa islää, nekadar insannarlan. Onu-bunu yaparkan, Sançu esapalmadı, nicä gün geçti da tez avşamnadı. O savaşardı bulmaa kendinä iş – sade içeri girmemää. Birkaç kerä o sesetti komuşusuna, ama o, bezbelli, yoktu evdä.

– Bozbey! – çaardı o, açan ona göründü kimin sa gölgesi kapu önündä.

Sançu benzetti komuşusuna, ama ses yoktu. Tunuk şafk ba yanardı, ba sünärdi. Ay taa duumadı da karannık gecä aktarıldı doz-dolaya.

– Bozbey! Sänmisin? – sordu taa bir kerä Sançu, yavaş yaklaşıp aul içindeki gölgeyä. Kıpıp gözlerini bir-iki kerä, baktı – gölgä kaybeldi. “Göründü mü, osa naşı?” – kendi kendinä sölenärdi o.

Bir dä kär ardında işidildi aar adımnar, ama Sançu etiştirmede dönmeää da bakmaa kim o: hepsi kap-kara oldu, da o düştü erä. Sançu tutardı aklında, neredä o, nezamandan: kendisinä geldiynän, çıktı, ani yatarmış o yabancı bir erdä. Kafasına sansın demirlän urmuşlar, bacakları heptän uyvaşmış. Sançusavaştı kalkmaa.

– Aydın mı? Nesoy adamnar – içerlär taa domuza dayka deyincä! – sordu ihtär bir ses.

Sançu bu sesi birdän tanıdı – Anika babu, ani yaşardı küün kenarında, ama hepsi haberleri en ilk o bilärdi.

– Bän içmedim! – sert dedi Sançu. – Kim beni buraya getirdi?

– Bän getirdim. Sän yuvarlanardın köşedä kör-kütük. Senin fufaykan bütünnä şaraba kokêr, – çeketti sölenmää babu, ama Sançu acıdan oflamaa başladı da o sustu. – Çok insan geçti da biri dä kaldırmadı seni, yardım etmedi. Sän taa çok çamur içindä yataceydın, eer bän seni kurtarmaydım.

– Bän kabaatlıyım, bän bunu bilerim! Ama bän halizdän içmedim, inanın. Kabaatlıyım, kabaatlıyım, – pişman olardı Sançu.

– Neredä kabaatın var be, Sançu? – gülümsedi babu. – Kabaatlıysın, ani içtin da yoktu kim seni evä mi taşısın? Osa sän düşünersin, ne aalem mi deyecek?

– Ne aalem deyecek hiç önemni diildir! Bän kabaatlıyım benim kızçaazımın önündä. Ölecäm da ölä da bilmeyecäm, nesoy yaşêêr Maniciim – kısmetli mi, var mı saalı?

– İi, hadi – şindi ölmeersin! – kesti babu.

Sançu avuçlarlan kapadı gözlerini da çeketti hınçırmaa. Babu Anika başka bişey demedi, getirdi ona bir çölmek çay mi, kaynak su mu. O bakışlan gösterdi çölmää da Sançu yudum-yudum içti bu faydalı kaynatmayı. Ondan halizdän tez boşladı. Bir vakittan sora Sançu uyukladı.

Düşündä o gördü kızını uşaklarlan – onnar oturardılar sofrada da tatlı-tatlı iyärdilär taazä ekmek mürdäylän. Bu kokudan o uyandı da – babucuk kâr çıkardıydı ekmää fırından da payedärdi pesmetleri. Açık borkancık mürdäylän peydalandı onun elindä.

– Al i da git evä! – sert dedi babu, hiç bakmayarak Sançuya.

– Allelem bän üfkelendirdim yabannarı, zerä onnar istämeerlär brakmaa beni raata.

– Sän taa islää düşün, kimi insannardan sän üfkelendirdin.

Sançu düşünmeli idi mürdeli ekmää, giidi fufaykasını, şükürledi babuyu da gitti evä. Güneş salt peydalanardı, açan o çıktı dışarı. Sançu kaçarak geldi evä, sansın korkardı, ani onu kimsä tutacak. Kapu açıldı, içerdä şafk yanardı, aaç hayvannar, duyup çorbacıyı, çekettilər baarmaa. Sançu bakındı, ama bişey meraklı osa yabancı bulmadı. Bir beş minuttan sora geler Bozbey taligaylan: o pek istemäzdi lafetmää da salt ellän seläm verdi komuşusuna.

– Sabaa hayır olsun! – dedi Sançu.

– Hayır olsun! – cevap verdi Bozbey da hızlandı evä. – İkinci gün yoldayım – zor bu kerä panayırdan geldim. Uzak yol!

Sançu salladı kafasını (o taa acıyardı) da girdi içeri. Aar kaarlı bulutlar kapadılar bütün gökü. Üç gün kaar saurdardı, suuk lüzgär uluyardı, urup ayazlı pençerelerä. Zavallı insannar saklanardılar evlerdä, soba yanında. Ama Sançu bu saurgundan hiç korkmadı – o hep erken kalkardı, hayvannara su-em verärdi, paklardı kapu önünü kaardan. O umutlanardı, ani yabannar braktılar onu raada.

Ama birkaç gündän sora onun raadını heptän bozdular. Bim-biyaz kaar yastı örttü eri hem aaçları ilin tüülän gibi. Kaar yavaşıdı, da göktä peydalandı yalabık ay. Ansızdan gecä arasında bir çirkin ses geldi – canavar uluması. Sançu atladı erindän, alıp tüfeyni, kaçarak çıktı dışarı. O gördü birkaç gölgä ahırın yanında da iki kerä yukarı ateş etti. İşideldi köpek osa yaban hırlaması hem da kaçan insan adımnarın kaarda sesi. Sançu kaçtı harmana – ordan çayır aşırı daaya, ama ölä dä kimseyi tutup, yakalamadı. Ne yapsın – baktı-baktı biyaz kaar üstündä adımnara, ama onnar karıştılar derin daa içindä. Bu daaları Sançu islää bilmäzdi – onuştan döndü evinä dooru. Açan o yaklaştı çayıra, daayın kenarında, komuşusu Bozbey sesetti ona:

– Sän kimdän kaçêrsın, be Sançu–batü?

– Yabanıları istärdim tutmaa, – soluklandı Sançu. – Sän burada ne yapêrsın gecä arısında?

– Ey, benim da harmanım çıkêr bu çayıra. Bän ateş etmeyei işittin da çıktım bakmaa, ne oldu. Seninnän naşeyse olêr bu günnär...

Sançu salt salladı elini da, bişey demeyip, gitti evä. Yıkayıp suratını taazä kaarlan, o girdi içeri da yattı uyumaa – sade hızlı unutmama bu korkulu olayı deyni. Ama saat üçtä-dörttä o ansızdan kalktı, sansın daptur geldi. O hızlandı tüfeynä, şafkı açmayıp, hızlı giindi da çıktı dışarı. Yavaşıcık

geçip Bozbeyin yaz kufnesinä, angısının kapuları salt incä tellän baalıydılar, o girdi içeri, neredä tatlı uyaardı komuşusu.

– Sän sesettin bana, nezaman bän gidärdim çayırdan evä: sän benim ardımdaydın, – tüfää suuk kavalınnan diip Bozbeyin çıplak güüdesinä, seslän dedi Sançu.

Bozbey sa uyku semesi açtı gözlerini da annamayan bakardı üfkeli komuşusuna.

– Sän dedin, ani işittin patlamaları da kaçtın bakmaa ne oldu, – hep sölenärdi Sançu, biraz yımışayıp ama. – Bän çıktım aaramaa hırsız yalnız, aykırladım çayırı da işitmedim, ani kimsä kaçsın benim ardıma. Ahırın yanında bän agördüm insan hem hayvan (ya köpek, ya yabani) adımnarın izlerini. Bölä izleri senin aulunun içindä bän çok kerä gördüm, ama salt şindi esapladım – sendä köpek yok.

Sançu sansın kendi kendinä bu matematika daavasını açıklardı, ama onu taa çözmedi da cuvabı bilmäzdi:

– Nezaman sän beni çaardın – bän hızlandım evä, sän dä gidärdim daadan. O gün, açan kimsä ardından urdu kafama – bän tanıdım o gölgeyi – o sändin!

– Sän kaçêrsın gölgenin ardına. Sän kendin bir gölgä gibi olmuşun! – yavaş cevap etti Bozbey.

– Yakışêr mı giiniim?

Sançu kayıllı salladı kafasını. Bozbey kalktı, komuşunun tüfeeni bir tarafına itirdi da hızlı çeketti giinmää. Gölmeeni iliklärkän, o uzun-uzun baktı Sançuya.

– Kabul ederim, ani burada bän yanlış yaptım. Ahmakım! Ama sän bana borçluysun – nasıl da olsa, bän seni öldürmedim, – gülümseyäräk dedi Bozbey.

– Neçin?

– Babu Anika...

– Babu Anika da mı bu işä karıştı? – şaştı Sançu. – O dedi, ani buldu beni köşedä çamur içindä.

– Da kurtardı mı seni? – sordu komuşusu. – Babu Anika, kızılında – Bozbey, mamunun lelüsu. Bän getirdim seni ona, bän döktüm şarap fufaykana, bän hepsini bunu düşündüm, babu Anika da kendindän bişey taa ekledi.

– Bu sändin mi? Kim koyunnarımı taşıdı ozaman? Sän kabaatlıysın mı? – üfkeleni Sançu, genä kaldırıp tüfeyini.

– Bu diil dooru! Senin ilk şüpelenmän taa dooruydu – yabannar idilär koyunnarını. Sän islää düşünärdin, ama çok işleri esap almadın. Sançu, sän yaşêêrsın bu küüdä irmi beş yıl da hiç bilmeersin ne adetleri, ne insannarın inançlarını. Sän geldin kasabadan bu erlerä, ama bu vakıdın içindä istämedin bilmää bizi, sän “bizim kişimiz” olmadın. Eerliim düşünäydin kimsey için sendän kaarä – sän bileceydin çok meraklı işlär bu küü hem küüyün insannarı için. Te sana bir örnek: “bozbey”, benim laabım, çeviriler “yabani” yada “canavar” eski gagauzçadan. Da taa evelki zamannardan bizim dedelerimiz evcilleştirärdilär yabannarı onnar bizim koyunnarı

imesinnär hem korusunnar deyni. Bendä şindi da var bir sadık dişi yabanı beş koca yavrusunnan.

– Da sän düşündün, ani senin yaban yavrucukların taa paalı mı? – sert sordu Sançu.

– Bu da diil dooru. Bän düşündüm, ani sän artık kendi ölünü kazandın. Ama sora bän bundan vazgeçtim.

– Neçin?

– Hep o – baba Anika.

Sançu bişeyi annamazdı hem annamayıp bakardı Bozbeyä.

– O söledi bana, ani senin ilk lafın, açan sän geldin kendinä – Matronaydı, senin kızının adı. Sän pişman olardın, ani bişey bilmeersin onun yaşaması hem kaderi için. Da bän esapladım, ani sän taa läüzüm yaşayasın da biläsin, nicä senin kızın yaşêêr, nereyâ o düştü.

– Kızımı neçin buraya katêrsın?

– Sän ondan kurtuldun, sän onu may sattın! Düşünmeyip, ne onu bekleer o yabancı erlerdä, sormadın, ne o kendisi isteer, – sıkıp dişlerini üfkeleni o.

Bozbey oturardı döşään kenarında, elleri titirärdilär. Kandilcik hep yanardı da sade şindi Sançu esap aldı, ani komşusu bim-biyaz olmuş kart dädu gibi: bir kara saç da kalmamış kafasında.

– Bän onu sevärdim, o da – beni, – tam gözünün dibinä bakarak, söledi Bozbey. – O büüdü benim gözlerimdä, benim ellerimdä. Bän onbir yaşındaydım, açan o duudu. Ama bän hepsini tutêrim aklımda.

– Dur, Mariya kendi kayıl oldu gelin olmaa, – kesti Sançu.

– Kim ona sordu? Sän ona sordun mu ne o isteer? O korkardı sendän! Korkardı sana geeri söylemää, seni gücendirmää. Karını gömdüynän, sän, kendi kahırdan kaarä, hiç kimseyi görmäzdin.

Bozbey biraz soluunu çekti da ekledi:

– Ama benim dä kabaatım var. Bän etiştirmedim onu kurtarmaa – korumadım onu. Bän yoktum ozaman küüdä – armatadaydım. Ama nicä sän üç günün içindä onu everdin da verdin onu bir yabancı adama – bän şaşêrim?! Nekadar para hem varlık o sana adadı Matronayı, biricik kızını, veräsin deyni?

– Prost et – bunu bän bilmäzdim...

– Bän Matronayı sana bu yaşamamda prost edämeyecäm! Nicä kıydın onu da, beni dä! O seni prost edecek – sän onun bobaysın. Ama benim kabaatım benimnän bütün yaşamaya kalacak, – acıylan sonuca geldi Bozbey. – On gün geeri bän kiyadı gördüm aulda: o düştü benim hem senin tokaltarın arasına da bän onu kaldırdım. Poştacı bakmadı, nereyâ attı kiyadı, osa lüzgär mi kooladı onu benim auluma. İltän istärdim sana vermää o kiyadı, ama gördüynän Mariyanın

yazısını, bän dayanamadın da okudum onu. Matronacıım yazardı, ani yaşamak yabancı erdä pek zormuş da o ölmää kayılmış, sade yaşamamaa o adamnan. Benim kanım kaynadı senin esapsızlına da, o iirinç adamaya, kimä sän biricik kızını verdin. Te ozaman düşündüm seni biraz korkutmaa – dooru söleerim, inan. Fikirimä görä makarki öldürmää – öldürmeceydim (Allaa korusun bu günähtan!), ama islää korkudaceydim.

– Neçin yabannar ozaman? Gelciydin da urciydin beni uyaarkan – kilit bendä yok, sän bilersin.

– Bän gördüm nicä sän bilärdin bıçakları “Canavar yortularında”. Açan yok saygı adetlerimizä hem varlımıza, nicä da karılara – orada temel yıkılêr.

İkisi dä sustular. Derin soluyup, Bozbey kalktı da yaklaştı dooru tüfää, angısını Sançu taa tutardı elindä – yakından ursun onu.

– Bän istämeerim seni öldürmää. Matrona beni prost etmeyecek, – yavaş dedi Sançu, ama titireyän parmaklar ansızdan bastılar tetää.

Sessizlik. Sündü ateş kandilciktä, sansın lüzgär dä sokakta sesirgendi gecenin arasında atışa. Sançunun dudakları morarmışlar, hiç bir laf ta çıkmazdı. Ama bir vakittan sora ona etişti komuşunun sesi:

– Te, şindi bacayı läüzım olacek düzmää. Yaz diildir! Sän ölä avcı – nicä bän horu oyuncusu! – toz-duman olan içindän baardı Bozbey.

Sançu raatça soluyardı.

Kim biler, nekadar taa onnar ölä lafettilär, ama sabaa karşı – gün duumasında Sançu koştı komuşunun beygirlerini da gitti Matronayı dolaşmaa. İnsan söleer, ani yabannarı o çayırda taa çok kerä gördülär, ama o vakittan onnar hiç kimseyä zarar yapmadılar...

Ama şindi da “Canavar yortularında” kesän-dikän işleri yapmaa diil läüzım. Taa islää canavarı kannan çaarmamaa! Canavarı, nicä bu yortunun simvolunu, var nicä islää uura çevirmää – onuştan Kıran ayın başlantısında, ilk kaarlan, ballı pita yapêrlar.

– Kär nicä sän mi büün yaptın? – sordu unukası.

– Ölä, tatlı papucuum!

– Kaç ballı pita iyiim beni yabannar imesinnär deyni, mali?

Babucuk gülümsedi da kucak aldı unukasını:

– Bän yapacam hepsinä kalsın – sana da, yabannara da. Hadi, geç oldu – şindi uyumaa, zerä yabannar gecä arasında pita almaa geleceklär.

Mila Kurudimova

Çiçek ayı (Aprilie), 2017

ŞARKIŞLA

TARİHİ OLAYLAR ve HALK KÜLTÜRÜ

DERLEYEN: Deniz Karakurt
Nisan - 2022

YÖREYE TARİHTE VERİLEN İSİMLER

Roma İmparatorluğu döneminde "Malandara" veya "Marandara" isimlerine rastlanmaktadır. Bizans dönemindeki adının "Tenos" olduğu bilinmektedir. (Daha sonradan ayrılarak ilçe olan Altınyayla'nın önceki adı "Tonus" olarak kayıtlarda yer alır. Günümüzde de halk arasında Altınyayla ilçesinin diğer adı olarak da kullanılmaya devam etmektedir.) Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinin ardından yöreye "Gedük" adı verilmiştir. Şarkışla'nın da üzerinde bulunduğu geniş alana bugün de "Gedik Ovası" denilmektedir.

Şehirkışla

Osmanlı döneminde "Şehr-i Kışla" (kışla kenti) tamlamasına da rastlanmaktadır. 18. yüzyıldan itibaren söyleyiş kolaylığına uygun olarak "Şehirkışla" biçimini aldığı görülmektedir. Bu kelime zamanla dönüşerek "Şarkışla" söyleyişi ortaya çıkmıştır. Şarkışla isminin nereden geldiği konusunda çeşitli başka varsayımlar da bulunmaktadır. Bir söylentiye göre Timur istilası döneminde Yıldırım Beyazıt'ın bölgeyi askerleri için kışla olarak kullandığı anlatılmaktadır. Başka bir rivayet ise IV. Murat'ın 17. yüzyılda İran üzerine yaptığı Bağdat Seferi esnasında bu bölgenin askerî kışla olarak kullanıldığına dairdir. Eski Türkçe'ye Farsça'dan geçmiş olan ve şehir anlamına gelen "Şar" ve "Kışla" sözcüklerinin birleşmesinden oluştuğu düşünülmektedir. Diğer bir olasılık ise ilk kısmın "Şark" (doğu) kelimesi olduğudur. Bu takdirde bileşik kelime "doğu kışlası" anlamı taşımaktadır.

Şarbey Efsanesi

Şarkışla'nın adının "Şarbey" adlı efsanevi bir kişiden kaynaklandığına dair bir bilgi 1975 yılında ilçeye çok yakın bir konumda bulunan merkez köylerden birisi olan Cemel köyünde derlenmiş Kızıyandı Efsanesi'nde verilmektedir. Turna Dağı'nın adının da kızı Durna'dan dolayı verildiği anlatılmaktadır.

TARİHÇE

İlçe çevresinde yapılan arkeolojik araştırmalarda Eti, Roma, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin izine rastlanmaktadır. Şarkışla ilçesinin milattan önce 3000 yıllarından itibaren bir yerleşim merkezi olduğu bilinmektedir. İlçe merkezine 5 km uzaklıktaki Döllük köyünün ilçe sınırlarına yakın bir yöresinde 1940 yılında bulunan, MÖ 2000 yıllarına ait olduğu kabul edilen heykelin varlığı bu tarihi doğrulamaktadır. Heykel tunçtan yapılmış olup 12 cm boyundadır. Hâlen Ankara Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde muhafaza edilmektedir. Ayrıca yine Şarkışla yöresinden elde edilen "Hitit Tören Baltası" önemli bir tarihî eser olarak literatüre geçmiştir. Bronzdan yapılmış olan eser MÖ 1400-1100 arasına tarihlenmektedir.

Sırasıyla Hattilerin, Hititlerin, Etilerin, Perslerin ve Roma krallığının yönetiminde kalmıştır. MÖ 700'den itibaren Kafkasya üzerinden gelen Kimmerler bu yöreyi (ayrıca Kapadokya bölgesini) yağmalamışlar ve tahrip etmişlerdir. Daha sonra İskit saldırılarına da uğrayan yöre bunun ardından Medler tarafından ele geçirilmiştir. Med Devleti'ni yıkan Persler ise Sivas ve çevresini Kapadokya Satraplığı'na bağlamışlar. Persleri yenen Büyük İskender ile birlikte Makedonların egemenliği başlamıştır. Şarkışla 11. yüzyıl başlarında Danişmendlerin, 12. yüzyılın 2. yarısında Anadolu Selçuklularının eline geçmiştir.

Selçuklu Devri

Anadolu Selçukluları devrinde 1294 yılında varlığı bilinmektedir. 14. yüzyılın ortalarında Eretna Beyliği'nin daha sonra Kadı Burhaneddin Devleti'nin denetimine girmiştir.

Osmanlı Devri

Anadolu Beyliklerinin yıkılmasından sonra Osmanlı Devleti'nin denetimine giren Şarkışla, Timur'un Anadolu'yu istilas sırasında Yıldırım Beyazıt'ın oğlu Ertuğrul Bey tarafından askerlerine talim ve konaklama yeri; ayrıca IV. Murat'ın İran seferi sırasında da askerî kışla olarak kullanıldığı rivayet edilmektedir.

Timur işgali dönemi

İlçe Ankara Savaşı öncesinde ve sonrasında Timur'un hareket alanı içersinde yer almıştır. Ancak önemli bir zarar gördüğüne dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Timur, yaya olarak hareket eden Osmanlı ordusunu kendi peşine takıp uzun bir yürüyüşün ardından yorarak susuz bırakmak için, Kızılırmak vadisinin içinde ilerleyerek Sivas-Şarkışla yolu üzerinden Kayseri'ye doğru ordusunu gönderme kararı almıştır. Süleyman Şah'ın Kayseri'deki başarısının haberini alan Timur Sivas'tan yola çıkarak ordusuyla birlikte Kayseri'ye ulaşmıştır.

Yöredeki yaygın bir efsaneye göre Timur'un kızının büyü yapılarak kaçırılıp Şarkışla'ya getirildiği ve raks ettirilerek küçük düşürüldüğü, bunun üzerine Anadolu'ya hareket emri verdiği anlatılmaktadır.

Osmanlı dönemi ilçe yönetimi

İlçe oluncaya kadar "Gedük" (veya Gedik) adı verilen nahiye (bucak) statüsünde nahiye müdürleri tarafından yönetilmiştir. 1830 yılından itibaren kayıtlarda "Gedikçubuk" adıyla rastlanmaktadır. 1867 Vilayet Nizamnamesi'ne göre Sivas Merkez Sancağı'na bağlı Tenos ismiyle kaza (ilçe) durumuna getirilmiştir. 1873 tarihinde Belediye Teşkilatı kurulmuştur.

Kışla köyleri

Eski kayıtlarda Şarkışla yöresinde 1500'lü yıllardan sonra 96 mezranın köye dönüştüğü ve yaklaşık 18 tanesine "kışla" adı verildiği belirtilir. Bunlardan tespit edilebilmiş olanları şöyledir: *Yassıkışla, Ortakışla, Yakubkışla, Virdikışla, Üyökkışla, Kaldurakkışla, Akçakışla, Kızılcağışla...* Bu köylerden bazıları günümüzde yoktur.

- 1870 Sivas Vilayeti Salnamesi'nde göre olmak üzere 11.772 kişi (10.059 Müslüman, 1713 Hristiyan) yaşadığı yazılıdır.

- 1890 Sivas Vilayeti Salnamesi'nde ise şu bilgilere rastlanır: Tenos kazasının kaza merkezi Şehr-i Kışla'dır (Şarkışla). Merkeze uzaklığı 12 saattir (o devirdeki ulaşım araçları ile). 15 nahiye, 114 köy ve 5625 haneden oluşup 16.566 Müslüman, 6305 Hristiyan nüfus vardır. 39 cami, 3 medrese, 5 han, 55 dükkân, 2 fırın, 65 değirmen, 28 Müslim ve 10 gayrimüslim mektebi bulunmaktadır.

Atatürk'ün Ziyaretleri

Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında Şarkışla'dan çekilmiş olan bir telgraf şu şekildedir:

"Şehir Kışla'dan

Sivas Heyet-i Merkeziyesine (18.11.1919)

Sivas mıntikasını geçerken heyet-i muhteremenize selam ve ihtiramlarımızı takdim eder vatanın salahı, milletin necatı uğrundaki mücahede-i mukaddeselerinde temenni-i muvaffakiyet eyleriz.

Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal"

Mustafa Kemal Atatürk'ün harf inkılabı sonrasında yeni alfabeyi öğretmek için Türkiye'yi gezerken Şarkışla'ya da uğradığı bilinmektedir. Şarkışla'ya geldiğinde, ilçede hatırı sayılır bir kişi olan Kalkan Hoca'yı yanına çağırarak yeni alfabeyi bilip bilmediğini sorar. Kalkan Hoca'nın bilmediğini söylemesi üzerine bir kara tahta getirilmesini ister, eline tebeşiri alarak yeni alfabeyi gösterir. Yanındaki Kalkan Hoca'ya en kısa zamanda yeni Türk alfabesini öğrenmesini ve öğrencilere de öğretmesini söyler. Ayrıca soyadını bizzat kendisinin verdiği Musa Kazım Sakarya'yı çağırır. Elmalı köyünde yaşamakta olan Musa Kazım Bey Kurtuluş Savaşı sırasında Sakarya muharebesinde Atatürk'e çok yakın bir yerde bulunmuştur.

COĞRAFİ KONUM

Şarkışla ilçesi 36°-37° doğu boylamları (36° 25'E) ile 39°-40° (39° 21'N) kuzey enlemleri arasında kalmakta olup 1902 km² ilçe alanına ve 9472 hektar ilçe merkezi alanına sahiptir. Şarkışla ilçesi, İç Anadolu Bölgesi'nin ortalama yükseltisi en fazla ve engebesi olan Yukarı Kızılırmak Bölümü sınırları içerisinde, Sivas ilinin güneybatısında yer almaktadır. İdari bakımdan Sivas'a bağlı olan Şarkışla'nın yüzölçümü 2250 km² olup denizden yüksekliği 1180 metredir.

Ulaşım

Şehirlerarası otoyol ve tren yolu Şarkışla'nın yanından geçmektedir. Otogar ve tren garı mevcuttur. İl merkezine olan uzaklığı 81 km kadardır. 115 km asfalt otoyol ile Kayseri'ye bağlanır.

Merkez Köyleri ve Emlek Köyleri

Basit bir sınır çizgisi olarak Sivas - Kayseri karayoluna çok yakın bir konumda paralel olarak uzanan Turna Dağı'nın diğer tarafında kalan bölgedekiler Emlek köyleri (yani tarihi Emlek nahiyesine bağlı olanlar), Şarkışla tarafında kalanlar ise Merkez köyleri olarak adlandırılır. (Yani günümüzdeki Merkez köyler tarihi Gedik nahiyesine bağlı olanlardır.)

Ayrıca idari olarak Sivas merkez ilçeye bağlı olmakla birlikte pek çoğu Şarkışla'ya daha yakın konumda bulunan İlbeyli yöresi de önemli bir kültürel ve coğrafi bölgedir.

Coğrafi Özellikler

Şarkışla; doğusunda Sivas ve Altinyayla, batısında Gemerek, güneyinde Kayseri ve kuzeyinde de Yozgat ve Yıldızeli ilçesi ile sınırlandırılmıştır. Bir çöküntü alanı içinde kurulmuş şehrin kuzeyinde, Tecer ve Şama dağları ile güneyinde Hınzır Dağı uzanmaktadır.

Gedik Ovası

Çökmeler ve Jips erimeleri sonucu oluşmuş olan Şarkışla çöküntüsü, batısındaki Palas ve Gemerek, doğusundaki Hanlı ve Kayadibi ovaları arasında kalan bir havzadır. Şarkışla da, bu depresyon içerisinde yer alır. 65 km² alan kaplayan ova, doğu-batı istikametinde uzanmaktadır. Ortalama 1200 m yükseklikte olan Şarkışla Ovası, doğu-batı istikametinde yaklaşık 20 km, kuzey-güney istikametinde ise 10 km genişliğindedir. Ovanın ortası düz iken, kenarlara doğru etek düzlükleri nedeniyle eğim artar. Eğim, ovada 1° ve daha az bir değere sahipken; ovanın kenar kesimlerinde eğim, yaklaşık 1–5° kadardır. Şarkışla Ovası'nın bir çöküntü alanı olduğu belirlenmiştir. Ovanın çevresindeki yüksek kısımlarında görülen bazı formasyonlar, Şarkışla Ovası çevresinde yaklaşık 150 m daha aşağı seviyelerde görülmektedir. Bu durum; Şarkışla Ovası'nın, büyük ölçüde tektonik faaliyetler ile meydana gelen çökme sonucunda oluştuğunu kanıtlamakla birlikte, ovanın kuzeybatısında Sağır-Dikili arasındaki düzlüğün oluşmasında jips erimeleri de etkili olmuştur. Bu nedenle ovanın oluşumunda çökme ve jips erimelerinin birlikte etkili olduğu söylenebilir.

Fay Hatları

Şarkışla Ovası'nı (Gedik Ovası) çevreleyen kısımlarda çok sayıda fay hattı tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi; ovanın doğusunda kuzeydoğu-güneybatı yönünde, Maksutlu köyü kuzeyinden başlayıp Döllük köyü güneyine kadar uzanır. Hemen güneyinde, bu fayı kesen ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir fay hattı daha mevcuttur. Üçüncü bir fay hattı ise, ilçe merkezinin güneyinden başlayıp batıda Gürçayır'a doğru kuzeydoğu-güneybatı istikametinde ovayı kat eden ve Kanak Çayı Vadisi'ni dikine kesen faydır. Çatalyol ve Elmalı köylerini güneydoğu-kuzeybatı istikametinde kat eden fay; ovanın oluşumunda büyük rol oynamıştır. Şarkışla Ovası'nın batıdan doğuya doğru daralması ve bu alanda eğim kırıklığı nedeniyle birikinti konilerinin oluşması, bu fayın sonucudur. Özetle Şarkışla ilçesinin içerisine yerleştiği ova; doğu, kuzey, güney, kuzeybatı ve kuzeydoğu yönlerinde fay hatları ile kuşatılmıştır. Sözü edilen bu faylar, neotektonik dönemde meydana gelen tektonik faaliyetlerin bir sonucudur. Bu faylar, Şarkışla'da küçük ölçekli depremlerin olmasına neden olmuşsa da; yüksek dereceli ve hasar veren bir deprem günümüze kadar yaşanmamıştır.

Kanak Deresi

Kuzeybatı-güneydoğu ve Doğu-Batı yönünde akan Kanak Deresi ilçenin içinden geçmektedir ve çevresinde tesisler bulunmaktadır. Sulamada da kullanılan Kanak Çayı'nın yan kollarıyla birlikte akaçlama alanının, yaklaşık 450 km² kadar olduğu tahmin edilmektedir. Kar, yağmur ve kaynak sularından beslenmektedir. Debisi ilkbahar mevsiminde artmakta, buna karşılık yaz mevsiminde ise azalmaktadır. Akım miktarı yağış ve kar erimelerine bağlı olarak artarken, fazla buharlaşma nedeniyle yaz sonlarına doğru kimi zaman kurumaya yakın bir duruma gelmektedir. Günümüzde ilçe merkezi dışında dere üzerine inşa edilen barajdan su bırakılmayışı nedeniyle bütünüyle yok olma tehlikesi altındadır.

Şarkışla Barajı

Günümüz Şarkışla'sında merkezi sayılabilecek bir bölgeye yakın bulunan baraj uzun yıllar boyunca sulama amaçlı olarak kullanılmış ancak zamanla dibi dolduğu için işlevini yitirmiştir. 2019 yılında boşaltılarak zemin düzeltilmiş ve ortaya küçük bir gölet yapılmıştır. Günümüzde sadece baraj gövdesinin bulunduğu yer bir tür yükselti hâlinde durmaktadır. Baraja gelen birkaç tür su kuşu gölete de bahar aylarında gelmeye devam etmektedir. Bir restoran ve canlı alabalık satış yeri de mevcuttur. Ancak gölete su verilmeyişi hem su kuşlarının gelmelerine engel teşkil etmekte hem de çevredeki lokanta ve mesire alanlarına ilgiyi azaltmaktadır.

TARİHİ MEKANLAR VE YAPILAR

Şarkışla Ulu Cami

Şarkışla Ulu Camii (veya "Şarkışla Büyük Camii"), Türkiye'nin Sivas ilinin Şarkışla ilçesinde yer alan bir camidir. Üsküdarlı Mehmet Ağa tarafından 1669 yılında yaptırılmıştır. 2016 yılında restorasyon çalışmalarına başlanarak 2017 yılında yeniden ibadete açılmıştır. Dikdörtgen planlıdır. Üç kitabesi vardır. Bunlardan biri caminin cemaat kapısı üzerinde (H. 1080 yılı), biri harim giriş kapısı üzerinde (H. 1210 yılı) diğeri ise minarenin bulunduğu tarafta (H. 1318 yılı) yer almaktadır. Caminin sol cephesinde mihrabiye nişi bulunmaktadır. Buradan üst kattaki kadınlar kısmına çıkılmaktadır. Üst kattaki bu bölümün her iki yanında cami duvarını içten tamamen dolanan bir galeri yer alır. Üç adet kare ayak üst örtüyü taşımaktadır. Çatı altındaki üst örtü yüksek kasnaklı ve kubbelidir. Yuvarlak kemerli pencereler duvar cephelerinde simetrik değildirler. Üst kısımlarda küçük boyutlu aydınlatma pencereleri vardır. Günümüzde Marsilya tipi kırma çatı ile kapatılmıştır. Dış cepheler beton sıvanmıştır. Girişi caminin içinden olan minarenin kaidesi kesme taştandır. Gövdesi tuğladan örülmüş ve üzeri sıvanmıştır. Tek şerefesinde demir parmaklıklar vardır. Dışarıda sonradan yapılan şadırvan yer alır.

Şarkışla Kalesi

"Atatürk Kalesi" adıyla da bilinir. İlçenin ortasında yüksek bir tepedir. Kaleye ait hiçbir iz yoktur. Kaleden çok höyüğe benzemektedir. Ancak belediye tarafından çevresine sur benzeri duvarlar örülmüştür. Bilimsel kaynaklarda "Şarkışla Merkez Höyüğü" olarak bahsedilmektedir. Ancak bu adlandırma ilçeye çok yakın bir konumda bulunan Merkez Hüyük köyündeki -günümüzde yokolmuş durumdaki- höyük ile karıştırılmaya müsaittir. İlçe ahalisi tarafından ise bu isim zaten kullanılmaz ve "Kale" olarak bahsedilir. 1998 yılına ait "Sivas İli Yüzey Araştırması" içerisinde bu tepe üzerinde oluşan tahribata dair bilgilere yer verilmiştir. Kalede yer alan ve uzun yıllar boyunca özellikle akşamları müzikli eğlence mekanı olarak kullanılan tesislerde Şarkışla'lı yerel ses sanatçısı "Ati" (Atila Ceritoğlu) sahneye çıkmış ve burası kendisi ile özdeşleşmiştir. Ancak günümüzde bu tesisler kaldırılmıştır ve kale atıl olarak durmaktadır. (Bilimsel yayınlarda "Şarkışla Kalesi" adıyla bilinen kısmen doğal tepeye yönelik olarak yapılan açıklamalar yanlışlıkla, Şarkışla ilçe merkezinin dışında yer alan ve "Merkez Hüyük" köyüne adını veren -günümüzde tamamen yokolmuş olan- höyüğün adı ile karıştırılmıştır. Oysa ki bahsi geçen tepe Şarkışla yöresinde "Merkez Hüyük" adıyla tanınmaz. Yani her iki höyük için de tahribat doğru ama tarif edilen yer için adlandırma yanlıştır.)

Kaldırak Kalesi

Emlek Kale köyünün alt tarafında, Kaldırak çayı üzerinde kale kalıntısı bulunmaktadır. Osmanlı dönemi kayıtlarında yer alan "Kaldırok Kalesi" isimli köyün bu bölgede olduğu yönünde emareler vardır. Dolayısıyla bu isim köyün yanından geçen Kaldırak Çayı'nın adı ile de bağlantılıdır. Bahsi geçen köyün ismi bazı kaynaklarda "Kaldurak Kalesi" olarak da geçmektedir. Osmanlı'ya ait bazı kayıtlarda ise "Kaldıravuk Kalası" adıyla anılır.

Türebeler

Radar tepesinde Arap Dede, Çatalyol köyünde Kara Baba, Döllük köyünde Koyun Baba, Abdallı köyünde Abdal Baba, Alaman köyünde Colü Dede, Saraç köyünde Şeme Baba yatırları vardır.

Aşık Veysel Müzesi

Büyük halk ozanı Âşık Veysel'in yaşadığı Sivrialan köyündeki evi 1982 yılından itibaren Kültür Bakanlığı tarafından müzeye dönüştürülmüştür. Âşık Veysel'in kişisel eşyaları, sazları, fotoğraflar bulunmaktadır. Her yıl 16-21 Mart tarihleri arasında Şarkışla Sivrialan köyünde anma törenleri ve Âşıklar Bayramı düzenlenmektedir.

Hardal Köyü Camisi

Hardal köyündeki yaklaşık 500 yıl önce yapıldığı tahmin edilen caminin dış duvarlarının yarısı, üst örtüsü tamamen yıkılmıştır. Duvarlar kesme taş örtülüdür.

Çanakçı Köy Odası

Çanakçı köyünde yer alan ve ahşap direklerle desteklenerek inşa edilmiş olan köy odasının içerisindeki tabelaya göre Hicri 1272 (Miladi 1855) yılında yapılmıştır. Köyün tarihi köy odası sürekli temiz tutulmakta ve bakımı yapılmaktadır.

Alaman Kaya Mezarı

Alaman - Yahyalı yolu üzerinde köyden yaklaşık 5 km sonra yer alır. Olasılıkla Roma dönemine aittir. Ana kayanın işlenmesi ile elde edilen cephe formuna sahiptir. Giriş kapısından beşik tonozlu büyük odaya geçilir. Odaya bitişik mezar odası vardır. Günümüzde korumasız durumdadır.

HALK OZANLARI

Sefil Selimî, Âşık Hüseyin, Âşık Agâhî, Âşık Kamber, Âşık Kemter, Âşık Kul Veli, Âşık Şevki, Âşık Bekir, Âşık Ali İzzet Özkan, Âşık Ali İzzet Savaş, Âşık Merdanoğlu, Âşık Mehmet Ali, Âşık Yoksul, Âşık Fazlı başta olmak üzere 200'ün üzerinde ozan vardır.

Turnaları gördüm Şarkışla'nın düzündü
İlkbahar aylarında Mart'ın da yazında
Bu gece dinlenin Turna dağın yüzünde
Kalkınca Kızılırmağa inin turnalar

-Âşık Yoksul-

Emlek yöresi halk ozanlarının en çok çıktığı bölge olarak tanınmaktadır. Emlek yöresinde tespit edilmiş olan dokuz kadın âşığının var olduğu da dikkate değerdir. Şarkışla merkez ve diğer köyleri de dahil edildiğinde kadın ozan sayısı 20'yi aşmaktadır. Örneğin Merkez Hüyük köyünden Âşık Esme'nin ağıtları dikkate değerdir.

Kara yazı şu karalı başımda
Ayırdılar zemherinin kışında
Gündüz hayalimde gece düşümde
Arzumanım kaldı-gitti anada

-Âşık Esme-

Mesire alanları

Şarkışla'ya yakın mesafelerde bulunan Yapaltın Barajı ve Maksutlu Barajı etrafında Belediye tarafından düzenlenmiş mesire ve piknik alanları bulunmaktadır. İlçe içerisinde eski Şarkışla Barajı'nın yerine yapılan göletin yanında yine mesire alanı oluşturulmuştur.

Kaplıcalar

Şarkışla yöresinde kaplıcalar için "Çermik" kavramı kullanılmaktadır.

- Ortaköy Çermiği

Şarkışla ilçesine 18 km uzaklıktadır. Ortaköy girişinden yaklaşık iki kilometre önde yer alır. Açık bir havuzu, kapalı erkek ve kadın havuzları ile 14 odalı bir moteli ve dinlenme tesisleri bulunmaktadır.

- Alaman Çermiği

İlçe merkezine 33 km uzaklıktaki Alaman köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Suyu oldukça kükürtlü ve mineral açısından zengindir. Yapının bakıma ve yenilenmeye ihtiyacı vardır.

HAVA RADAR MEVZİ KOMUTANLIĞI

1956 yılında kurulan ve halk arasında daha sonra "Radar" olarak anılmaya başlayan bölgede görev yapan garnizon Şubat 2011 tarihinde kapanmıştır. 100 kadar rütbeli asker ve 100'ün üzerinde er bulunan askeri tesislere ait ilçe merkezindeki lojmanlar daha sonra yıkılarak yerine TOKİ tarafından toplu konutlar inşa edilmiştir. Şarkışla ilçe merkezinin dışındaki bir alanda kalan radar ise, Şarkışla'ya bağlı Konakyazı ve Sivas merkez ilçeye bağlı Gazibey köyleri arasında, ayrıca Altınyayla ilçesine bağlı Kale köyüne yakın bir konumda yer almıştır.

Arap Dede Türbesi

Kurulduğu dönemde hava radar istasyonuna ayrılan yer içerisinde kalan bir türbenin yıkılmak istendiğinde Yedi Kardeşler adı verilen kutlu kişilerin gelerek birkaç gece üst üste çadırları taşıdığı, sonraki yıllarda ise radarın yeşile boyalı olan yerlerinin kırmızıya boyatıldığında cihazların çalışmaz olduğu, ancak mühendislerin radarda herhangi bir arıza olmadığını söylemeleri üzerine bir askerin teklifi ile radarın yeşile boyatılması sonucu çalışmaya başladıkları söylentileri yayılmıştır. Kaldırılmış olan hava radar arazisi içerisindeki türbe durmaktadır.

HALK İNANIŞLARI

Şarkışla bölgesindeki halk inanışları daha çok Emlek yöresi inanışları ile özdeşleşmiş durumdadır. İnsanlara yardıma gelen ve onları sınavan Hızır anlayışına Şarkışla ilçe merkezinde ve yöredeki tüm köylerde rastlanır. Her biri farklı köylerde bulunan yedi evliyanın bir araya geldiği "Yedi Kardeşler" inanışı mevcuttur. Bir rivayete göre; Ahmet Yesevi'nin yedi öğrencisi fetih için buraya gelirler. Buna göre yedi evliya kardeşler; Şeme Baba, Küre Baba, Ağ Baba, Kara Baba, Muhtar Abdal, Can Abdal, Colü Dede olarak sayılmaktadır. Karababa mezarı Elmalı ve Kazancık köyleri arasındadır. Kızılcaışla yakınlarındaki en önemli yatırlardan birisi ise Ağbaba olarak kabul görür. Mezarı Sivas-Şarkışla-Kayseri yolu üzerinden Kızılcaışla yoluna girilerek ilerlendiğinde köye yakın bir konumda birkaç km sol tarafta kalmaktadır. Bazı dağların kutlu kabul edilmesi de yine yaygın inanışlar arasındadır.

ÖNEMLİ KİŞİLER

Emin Kuzucular

Derlemeci ve halk kültürü araştırmacısıdır. 1970'li ve 1980'li yıllarda Sivas Folkloru ve Türk Folkloru gibi dergilerde makaleleri yayınlanmıştır. Akçakışla başta olmak üzere Şarkışla yöresindeki pek çok köyde halk inanışları ve yöresel efsanelere dair ayrıca halk kültürü ile ilgili derlemeler yapmış ve gözlemlerini, yaptığı incelemeleri kayda geçirmiştir. Türkiye'de yapılan folklor araştırmalarının tarihsel gelişim süreci içerisinde "Dergici Gelenek" olarak bilinen dönemin devamında yer alır. Asıl mesleği öğretmenlik olan Emin Kuzucular 1931 Akçakışla doğumludur. Pamukpınar Köy Enstitüsü'nden mezun olmuştur. Askerlik görevini 1960 yılında İzmir'de tamamladıktan sonra çeşitli yerlerde görev yapmış, ardından Şarkışla Kanak'ta ve 1964 - 1969 yılları arasında ise Akçakışla'da çalışmıştır. 1982 yılında Hatay'da emekli olmuş ve Dört Yol ilçesinde 1998'de ölmüştür.

Seyfeddin Soysal

1966 Şarkışla doğumlu ressam ve heykeltıraş. 1988 yılında Hollanda'ya taşınarak orada yaşamını sürdürdü ve oradaki atölyesinde çalışmalarına başladı. Türkiye'ye dönerek memleketi olan Merkez Hüyük köyüne yerleşti ve yılın yarısını Hollanda'da yarısını ise Türkiye'de köyünde geçirerek atölye çalışmalarını iki ülkede de sürdürdü. 2 Şubat 2012 tarihinde evindeki şömineden çıkan karbonmonoksit gazından zehirlenerek hastaneye kaldırıldı, 2 gün sonra 4 Şubat 2012 gününde 46 yaşında öldü. Özellikle "Kağrı" adlı eseri Şarkışla'nın kırsal yaşamı ile özdeşleşerek sembolü hâline gelmiş durumdadır. Merkez Hüyük köyündeki, içinde atölyesinin de bulunduğu evin, müze hâline dönüştürülmesi planlanmaktadır.

ŞARKIŞLA KİLİMİ

Çok çeşitli desenlere sahip kilimler, farklı boyutlardaki ahşap veya metal tezgâhlarda el ile dokunur. Çözgü ve atkıda yün iplik kullanılır. Geometrik desenlerin yoğun rastlandığı simetrik biçimler bulunur ve bunlar çoğunlukla iç içe geçer. Bitki ve hayvan simgelerine sıklıkla rastlanır. Kullanılan renkler ise genellikle kırmızı, mavi, yeşil, siyah ve turuncudur. Kurtağzı, koçboynuzu, pıtırak, nazarlık, akrep, çengel, eli-beline, göz, suyolu gibi isimler verilen desenler oldukça yaygın olarak kilimlerde yer alır. Düz ve sicim olarak bilinen iki teknikte dokunur.

NÜFUS

1960'lı yıllardan itibaren başta Almanya olmak üzere özellikle Avrupa'ya çalışmak için gitme bölgede sıklıkla rastlanan bir durumdur. Ancak bu nüfus üzerinde doğrudan ve önemli bir etki yapmamış fakat yurtdışında yaşayanların ailelerini de götürmesi, orada doğan çocukların ülkeye geri gelmemesi gibi nedenlerle dolaylı olarak etkilemiştir. 1990'lı yıllardan başlayarak ise başta Ankara olmak üzere, Mersin, İzmir, İstanbul, Kayseri gibi şehirlere göç artmıştır ve bölgenin nüfusun hızla düşmesine yol açmıştır. Ancak yaz aylarında geçici olarak belirgin bir nüfus artışı köylerde yaşanmaktadır. Bu durumun sebebi ise yurtdışında ve şehir dışında yaşayanların tatili köylerinde geçirmek istemeleridir. Fakat bu etken de gençler arasında giderek azalmaktadır.

EMLEK YÖRESİ

Emlek yöresi, Sivas ili, Şarkışla ilçesinde bir bölge. Kendine özgü kültürel bir bütünlüğe sahip olup özellikle de halk ozanları ve aşıklık geleneği ile tanınmaktadır. Halk inanışları açısından oldukça zengindir. Halk ağzında yanlışlıkla Arapça kökenli "Emlak" sözcüğü ile karıştırılarak bu biçimi ile de kullanılır; ancak etimolojik köken olarak gerçekte hiçbir bağlantısı yoktur.

Sınırları

Coğrafi olarak İç Anadolu bölgesinde Şarkışla'nın kuzeybatısında Kızılırmak vadesinde Yıldızeli ile Akdağmadeni arasında kalan alanı ifade eder. Daha basit bir tanımla Yıldızeli-Şarkışla-Akdağmadeni arasında kalan bir üçgen oluşturmaktadır. Bu alan içerisinde Şarkışla'ya bağlı yaklaşık 30 köy bulunmaktadır. Bunların en önemlileri "Emlek" adı ile başlayan köylerdir:

Emlek Hüyük, Emlek Kale, Emlek Karacaören, Emlek Kavak, Emlek Mezra

Ayrıca Emlek bölgesinde yer alan diğer köylerin başlıcaları şunlardır: Akçakışla Köyü, Alaman Köyü, Akçasu Köyü, Bağlararası Köyü, Başağaç Köyü, Benlihasan Köyü, Beyyurdu Köyü, Bozkurt Köyü, Canabdal Köyü, Çamlıca Köyü, Çanakçı Köyü, Çiçekliyurt Köyü, Faraşderesi Köyü, Gazi Köyü, Gülören Köyü, Hardal Köyü, Hocabey Köyü, İğdecik Köyü, Kümbet Köyü, Ortaköy, Otluk Köyü, Örtülü Köyü, Saraç Köyü, Saritekke Köyü, Sivrialan Köyü, Yahyalı Köyü, Yalanı Köyü, Yükselen Köyü

Akdağmadeni (Yozgat), Gemerek (Sivas), Sarıoğlan (Kayseri), Yıldızeli (Sivas) ilçelerinin sınırlarında kalanlar dahil edildiğinde köylerin sayısının günümüzde de 62 olduğu halk arasında kabul görür. Şarkışla ilçe sınırları dışında kalan ama Emlek yöresi içerisinde bulunan başlıca köyler şunlardır.

Akdağmadeni'nde: Bozhüyük, Yazılıtaş

Yıldızeli'nde: Davulalan, Yuvalıçayır, Nallı, Karaleylek, Yolkaya

Gemerek'de: Tekmen, Burhan, Dendil, Alakilise, Keklice, Eğerci

Sarıoğlan'da: Karaöz (Geçmişte aslında Gemerek'e bağlıdır.)

Kayseri'ye bağlı Pınarbaşı ilçesinin yöreye dahil edilmesi makul değildir, çünkü coğrafi olarak arada kopukluk vardır. Ayrıca sayının 80'e kadar çıkarılması da -günümüz için- zorlama görünmektedir, özellikle Yıldızeli ve Gemerek'te yer alan çok daha fazla köyü dahil etmeyi gerektirir.

Tarihte Emlek Nahiyesi'ne bağlı 105 köy olduğu öne sürülse de kayıtlara göre 62 olduğu anlaşılan bağlı köy sayısı daha tutarlıdır. Ancak bu köylerin bazılarının bugün var olmayışı nedeniyle sayının günümüzde gerçekte 50 civarında olduğu anlaşılmaktadır.

Tarihçe

11. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelmeye başlayan Türkmenler, İç Anadolu'da Emlek yöresini de kendilerine yurt edinmişlerdir. Bölgeyi içine alan Danişmentli ve ardından Selçuklu devletleri kurulmuştur. Dulkadirli beyliğinden sonra 16. yüzyılda Osmanlı hakimiyetine girmiştir.

Osmanlı idaresi altında Bozok Sancağı içinde yer almış ve nahiye merkezlerinden biri olmuştur. Nahiye merkezinin bugünkü Hardal köyü olduğu bilgisine rastlanmaktadır. Kayıtlara göre Emlek Nahiyesi'ne 62 köy bağlanmıştır. Bunların bir kısmı günümüzde Yıldızeli, Gemerek ve Akdağmadeni ilçelerine bağlıdır. 1831 nüfus sayımında Emlak kazasının (yalnız Müslüman ve 18 yaşının üstünde erkekler) nüfusu 2919 olarak kayıtlara geçmiştir. Bu köylerde barınan nüfus ilerleyen dönemlerde ise 12.500 civarında olmuştur. Daha sonra Emlek idari bir birim olmaktan çıkarılarak köyleri çeşitli kazalar arasında dağıtılmıştır. Şarkışla sınırları içerisinde kalan köylerin nahiye merkezi daha sonraki dönemlerde Akçakışla köyü olmuştur.

Başka bir görüşe göre tarihsel olarak bu bölge; Şarkışla'nın 40, Gemerek'in 8, Yıldızeli'nin 20, Kayseri Sarıoğlan'ın 6 ve Yozgat Akdağmadeni'nin 14 köyünü içerir (toplam 88). Turna, Şeme, Kılıç, Nalbant dağlarından başlayıp Akdağlar ve Sırıklıdağ ile çevrilen Kızılırmak havzası içindeki vadiyi kapsar.

Emlek adının kökeni

Emlemek fiilinin iyileştirmek, tedavi etmek, sağaltmak manaları bulunur. Bu fiilden türemiş olma ihtimali yüksek görünen Emlek sözcüğü ise iyileştirici, sağaltıcı, tedavi edici yer manalarına sahiptir. Şifâ veren, tedâvi eden demektir. Bu kavram eski Türk halk kültüründe şifalı bir bölgeyi veya ilaç niteliği taşıyan bir yiyeceği tanımlar. Bedenen veyâ ruhsal olarak şifâ bulunan bir yerleşim birimini veyâ yöreyi ifâde eder. Çoğunlukla o bölgede bulunan evliyâ mezarları ile ilişkilendirilir. Mitolojik bir kişilik olan "Amlak" adı ile de alâkalı görünmektedir. Bu isim de şifâ vericiliği temsil eder. Türkçe "Em/îm" kelime kökü ilaç, ağız, aşk, istek ve işâret bildirir.

İNANÇLAR

Emlek yöresi Alevi-Bektaşî kökenli inançların baskın olduğu bir coğrafyadır. İnanılan, kutsal görünen unsurlar her an çağırılabilme mesafesinde, seslenildiğinde sesin duyurulabileceği uzaklıkta olmalıdır. Başlıca inanç unsurları şu şekilde sıralanabilir:

* Kutsal dağ inancı: Emlek köylerinin neredeyse hepsinde kutsal veya hakkında efsaneler anlatılan önemli bir dağ inancına rastlamak mümkündür. Genellikle köylerin eteklerinde bulunduğu dağ veya tepe köylülere kutsal sayılır. Çoğunlukla evliya mekanlarının dağ doruklarında bulunduğu inanılır. Onuları bir keramet göstermeye yönelten ise insanlardır, yani sadece kendileriyle ilişkiye geçildiği anda kerametlerini ya da öfkelerini gösterirler. Çevredeki diğer dağlar kır (ağaçsız) olduğu halde ziyaret mekanının bulunduğu bu yerlerin kutsallığı nedeniyle yeşil kalmış olduğu söylenir.

* Kutsal ağaç inancı: Ziyaret yerlerinde bulunan ağaçlar da doğal olarak kendiliğinden kutsal kabul edilmektedirler. İnanışa göre bunlara dokunulmaz, kesilmez; bir dal kesenin onması (iflah olması) mümkün değildir, o kişinin başına mutlaka bir kötü iş gelir. Ayrıca bu dokunulmazlık nedeniyle büyümüş ulu ağaçlara sıklıkla rastlanır. Çam, ardıç gibi yüzlerce yıllık ağaçlar kutsal sayılır ve bunlar için en sık rastlanan dilek dileme biçimi ağacın gövdesini kucaklayarak iki eli kavuşturma olarak uygulanır. Kimi zaman da yalnız başına varlığını sürdüren bir ağaç kutsal olarak kabul görebilmektedir. Akçakışla yöresinde yayladan çam ağacı kesenlerin başına felaketler geldiğine inanılmaktadır.

* Kutsal su inancı: Genellikle içmece veya kaplıca biçiminde yararlanılan bu suların da kutlu oldukları için şifa verdiklerine inanılır. Bunlar da çoğu zaman yakınlardaki bir evliya mezarı ile ilişkilendirilirler. Ayrıca akarsularla inanışlar da yörede önemli bir yer tutar. Suyu saygısızlık yapmanın veya onu kirletmenin doğaüstü / ilahi öfkeyi çekeceğine inanılır.

* Kutsal kaya inancı: Büyük bir kaya, özellikle de şekli ilgi çekici ya da renkli bir taş parçası kutlu sayılabilmektedir. Tek başına bir dağ yamacında, bir dere kenarında, bir ormanın içinde yüzyıllardır orada duran kayalar gizemli sayılır. Bazen bu taşların erenler tarafından savaşlar esnasında fırlatıldığı söylenir.

* Kutsal kişi / mezar inancı: Pek çok köyde evliya, eren, abdal, baba, dede, yatır gibi adlarla anılan kutlu bir kişinin köyün geçmişinde yer aldığından bahsedilir ve çoğu zaman da bu kişinin mezarı köyün içinde veya yakın bir yerlerde mevcuttur. Bu kutlu kişinin rüyaya girme, keramet gösterme, kendisi veya mezarı ile alay edildiğinde öfkelenme ve bu öfkesini açığa vurma, şifa verme gibi özellikleri olduğuna inanılmaktadır.

Üç-kardeşler Dağı

Emlek'in ortalarına düşen bir alanda üç dağ yükselir. Üç kardeşin (olasılıkla üç kutlu kişi) her biri ayrı bir dağı mesken tutmuşlar ve adlarını vermişler. Birbirini görecek şekilde yükselen bu tepeler Kürebaba, Ağbaba, Karababa adlarını taşırlar.

Kürebaba

Kürebaba tepesi Kümbet, İğdecik, Hocabey, Sarıtekke, Güdül, Canabdall, Yalanı köyleri arasında Bozdağlar üzerinde bulunmaktadır. Tüm bu köylerce kutsal sayılır ve burada adaklar adanıp kurbanlar kesilir. Yıldızeli'nin Davulalan köyünden de sıklıkla ziyarete gelenler olur (Davulalan ve Canabdall köyleri arası 14 km kadar olup araçla yaklaşık yarım saatte Davulalan köyünden Kürebaba yatağına ulaşmak mümkündür.) Yakınlarında "Üç ulu çam" ağacı bulunur ki, bu ağaçlar da kutsal kabul edilir. Bir kimsenin iki kolu ile bu çamlara sarılıp ellerini kavuşturduğunda dileğinin yerine geleceği inanışı bulunur. Yöre ahalisi Kürebaba önünde hiçbir insanın yalan söylemeye cesaret edemeyeceğine inanırlar. Bundan dolayı bir kişinin doğru söyleyip söylemediğini anlamak amacıyla Kürebaba'nın adı anılarak yemin edilir. Yalan söylendiği takdirde Kürebaba'dan çıkan bir ateşin yalan söyleyen insanın yüzünü yalayarak yaktığına inanılır. Kürebaba'da bundan başka buz gibi suyu akan bir oluk (çeşme) vardır ki adına "Süt-oluk" denilir.

Sütölük Efsanesi

Alosman (Ali Osman) adlı bir kişi geçmiş dönemlerde bir savaşa gider asker olarak ve bir daha da geri dönmez. Yalnız kalan karısı ve çocukları dağa çıkarlar ve onları geyikler sütleri ile beslerler. Kadın sağdığı sütlerin fazla kısmını bir mağaradaki deliğe döker ve oradan toprağa karışan sütler yakınlardaki bir pınarın sularını süte dönüştürür. İnanışa göre bu çeşmeden "Cuma Akşamı" (yani Perşembe) günlerinde su yerine süt akarmış. Ancak kendini bilmez bir kadın kirli giysilerini bu çeşmenin başında yıkadığı için artık oluktan süt akamaz olmuş. Hatta Perşembe günlerinde artık bulanık akmaya başlamış olduğu yörede anlatılır.

Kutsal ocak anlayışı

Bir ev veya bir aile geleneksel olarak bir hastalığın ruhsal olarak tedavisinde adeta uzmanlaşmış sayılır ve buralara "Ocak" adı verilir: Sarılık ocağı, Al ocağı, Şaşılık ocağı, Uyuz ocağı gibi... Hastalık iyileştiricisi kişinin mutlaka keramet sahibi, evliya bir kimse olması gerekmez, çünkü o hastalığı iyileştirildiğine inanılan kişi değil, kişinin sahibi olduğu ocaktır. Bazen o ocakta (şifalı mekanda) yer alan su, kuyu, toprak tedavide kullanılabilir. Fakat asıl iyileştirici etkinin ocağın manevi gücünde ve insanların buna inanmalarında olduğu düşünülür. Yörede bulunan Yusuf abdal, Kılınç abdal, Can abdal tekkelerinin kökeni hayli eskiye dayanmaktadır.

Hayvan donuna girme

İnsanların başka canlıların şekline büründüğüne dair anlatılara rastlanır. Don (kılık, şekil) değiştirip beyaz bir at olarak şafağa karşı köylerin içinde dolanarak insanları izlediği anlatılan bir dededen bahsedilir. Ayrıca cinlerin de zaman zaman hayvan kılığında görüldüğü inanışı bulunur. Gemerek'in kuzeydoğusunda kalan Orta-Topaç köyü çevresinde eşekle tek başına yolculuk yapanların önüne tilki kılığındaki bir cinin çıktığı anlatılır.

Hızır inancı

Hızır kılık değiştirerek evlerin kapılarını çalar ve genellikle de yaşlı, yoksul, dilsiz bir kişi gibi görünür. Sebepsiz yere gelerek insanların tutumlarını deneyebileceği gibi, bazen de birisine yardım etmeden önce onları sınar. Azarlayıp kapıyı yüzüne kapatanlara, kendisini kovanlara, karnını doyurmaktan, bir bardak suyu ya da sütü vermekten kaçınan kişilere yardımını esirger. Bu gibi insanların evlerinin, tarlalarının, sürülerinin bereketi kaçar. Akçakışla köyünden Bekir oğlu İzzet Karakurt'un anlattığına göre karısı Hatice ilk çocuklarını doğuracağı zaman eve bir ebe çağırırlar. Doğumun uzaması üzerine dışarıya çıkan bir kadına sorduğunda, durumun hiç de iyi olmadığını öğrenir, ters giden bir şeyler olduğu söyler kadın. Kadın içeri geri girdikten sonra uzun bir süre daha geçer. Evin bahçe kapısına doğru yürürken yan komşunun evinin bahçesinde bir adamın uzaktan kendisine eliyle işaret etmekte olduğunu görür. Komşularının bir akrabasına benzettiği bu yaşlı, beyaz sakallı, orta boylu adamın yanına varıp ne istediğini sorduğunda ihtiyar elinin parmaklarının uçlarını birleştirerek ağzına götürüp dudaklarına vurur birkaç kez. Anlar ki yaşlı adam dilsizdir ve yiyecek bir şeyler istemektedir. Sağa sola bakınır, evlerindeki misafire yemek vermelerini söylemek için komşularına seslenir ama kimse duymaz. Eve döner fakat karısı doğum yaptığı için evde yemek yoktur. Bunun üzerine evliğe (kilere) giderek ters çevrilmiş çökelik (çökelek peyniri) küplerinden birini alır ağzını açar. Çökeleğin bir kısmını ekmeğin arasına koyar. Büyükçe bir mendil bularak onun da içerisine çökelek doldurur.

Adamın yanına dönerek ona verir. Sonra da eve geri döner. Çok sürmez ki, dışarıya iyi haberi verir kadınlar. Bir oğlu olmuştur. Adamı unuttur gider. Bir kaç gün sonra komşularına sorduğunda kimse öyle bir misafirleri gelmediğini, yaşlı adamı görmediklerini söylerler.

Yöred derlenen başka bir rivayette evine gelen misafirlere tahta kaşık ve tahta tabaklarla yemek veren bir kişi Hızır'ın kendisini ziyaret etmiş olabileceğinden şüphelenir. Bunun üzerine tanıdığı birisine konuyu anlatır. O da kendisine tahta tabaklarla kaşıkları sobaya atarak yakmasını söyler. Soba söndüğünde Hızır'ın yemek yediği kaşıklarının yanmadan sapasağlam çıkmış olduğunu görürler.

Yedikardeşler

Bölgede yedi evliyanın bulunduğu ve bunların birbirleri ile kardeş olduklarına inanılır. Bu kutlu kişilerin mezarlarının nerede olduğuna dair pek çok köyde farklı rivayetler bulunur. Bir söylentiye göre Beş kardeşin Kızılcaışla köyünde "Beşkardeşler" türbesinde yattığı diğer ikisinin ise Karababa ve Kürebaba olduğu bunlarınsa farklı köylerde yattıkları anlatılır. Ancak yaygın olan inanış yedi kardeşin Şarkışla'nın farklı köylerindeki türbelerde yatmakta olduğudur, ki yöredeki yatırların sayısı çok daha fazladır. Bu nedenle hangilerinin olduğunu kesin olarak tespit etmek çok da mümkün değildir. Fakat yaygın bir görüşe göre bunlar; Abdal Baba, Koyun Baba, Ziraat Baba, Kara Baba, Muhtar Abdal, Can Abdal, Colü Dede olarak tespit edilmiştir. Yöredeki başka bir inanışa göre ise bu kardeşler; Karababa, Abdal Baba, Kevgir Baba, Küre Baba, Ağ Baba, Ali Baba ve Çeltek Baba olarak sayılmaktadır. Bir rivayete göre; Ahmet Yesevi'nin yedi öğrencisi fetih için buraya gelirler.

Halk ozanları

Âşıkların en çok Beyyurdu, Ortaköy, Hüyük, Kümbet, Saraç ve Sivralan köylerinden çıktığı görülür. Köy sayısının fazlalığı ve âşıklık geleneğinin yaygınlığı bu yörede halk ozanı sayısının da çok olmasını sağlamıştır. Âşıklar içinde Kemter, Ali İzzet Özkan ve Mihmani, Veli gibi ülke çapında ünlenmiş, hatta Âşık Veysel gibi ünü ülke dışına taşımış olanlar vardır.

Dokuz kadın âşığın var olduğu da değinilmesi gereken diğer önemli bir husustur. Bunlar; Cemile Uzundal (1932-Ağcasu), Dudu (19. yüzyıl-Kümbet), Emine (1810-Beyyurdu), Fadime (19. yüzyıl-Sivralan), Fatma Hasgül (1952-Mescit), Kamer (18. yüzyıl-İğdecik), Gülhanım (20. yüzyıl-Saraç), Yeter (1922-Saraç) olarak kayda geçmiştir.

Yörede saz çalan âşıklar yaygın olduğu gibi saz çalamayan ama yine de geleneğin diğer gereklerini yerine getirerek yeterince yetkin eserler çıkaran aşıklara da rastlanır. Ancak saz ile çalınan eserlerin toplumsal bellekte korunması çok daha kolay olmaktadır. Bu nedenle "Yanamaç" adı verilen çalgı çalmadan söyleyen ozanların eserleri hele de kendileri veya bir yakınları tarafından yazıya geçirilmemişse istisnai durumlar dışında büyük oranda hatta bütünüyle unutulup gitmektedirler. Bu duruma örnek vermek gerekirse yine Ali İzzet Özkan ve Halil Soylu karşılaştırması yeterli olacaktır.

Ali İzzet Özkan

Emlek Hüyük köyünde 1902 yılında doğmuştur. Çıracılık geleneği içerisinde Sivaslı Âşık Sabri'den ders almıştır. "İzzetî" mahlasını kullanmıştır. Saz çalarak söyler. Herhangi bir eğitim görmemiştir ancak, kendi çabalarıyla hem eski hem de yeni yazıyı öğrenmiştir. Yirmili yaşlarından sonra Anadolu'da

köyden köye gezerek geçimini kazanmaya başlamıştır. Ali İzzet Özkan'ın âşıklığa yönelmesinde bir rüyanın da etkisi olmuştur. İzzeti mahlaslı ozan, yirmi beş yaşında şiire başlamıştır. Üç gün rüyasında farklı yerler görmüş, değişik olaylara şahit olmuştur. Üçüncü gece Hacı Bektaş evladından Ahmet Cemaleddin'in elinden lokma yemiş, uyandığında da başkalık hissetmiştir. Otuz sekiz yaşında bazı şiirlerinin Ülkü Dergisi'nde yayımlanmasının ardından şehirlerde de tanınmaya başlamıştır. Mecnunum Leylamı Gördüm, Şu Sazıma Düzen Ver, Mühür Gözlüm gibi türkülerini okuduğu plaklarıyla asıl ününü sağlamıştır. Ankara Dikmen'de yaşadığı gecekonduda 1981 yılında ölmüştür.

Sağlığımda mezarımı ben kazdım
Ölmeden kabire uzandım yeter
Kefenimi tabutumu ben dizdim
Al yeşil renge boyandığım yeter

***

Halil Soylu

Akçakışla'da 1902 yılında dünyaya gelmiştir. Ailesinin geçimini erken yaşta üzerine almak zorunda kalmıştır. Okula gidememiştir. Yine de kendi çabaları ile hem Arap alfabesi hem de Latin alfabesi ile okumayı öğrenmiştir. 1924 yılında askere gitmiş ve Elazığ'da görevini tamamlamıştır. 1937-1938 yılları arasında ise ihtiyatlı olarak askere çağırılmıştır. Eşi Elif genç yaşta vefat etmiş ancak kendisi tekrar evlenmemiştir. Ekonomik anlamda çok sıkıntı çekmiştir. 1927-1929 yılları arasında TCDD'de çalışmıştır, daha sonraki yıllarda ise duvar ustalığı ve doğrama ustalığı yaparak geçimini sağlamıştır. Köyündeki pek çok evi (özellikle kerpiç evleri) o yapmış veya duvarlarını örmüştür. Bu evlerin bir kısmında çatı tahtalarında adı ve yaptığı tarih kazılıdır. Ayağı yıllar süren aralıklarla aynı yerden üç kez kırıldığı için hafif aksak yürümüştür. 01 Şubat 1986 tarihinde kanser nedeniyle ölmüştür. Halil Soylu türküler söyleyerek ve halk hikâyeleri anlatarak halk edebiyatına başlamıştır. Saz çalamayan halk ozanları arasındadır. Yazması iyi olmadığı için şiirlerini kaydedememiştir; ancak güçlü hafızası sayesinde pek çoğunu kendisi aklında tutmuştur. Eserlerini doğaçlama (irticalen) söylemiştir. Herhangi bir ustası olmamıştır. Yalnızca tanışma fırsatı da bulduğu Âşık Veysel Şatıroğlu'ndan çok etkilendiği bilinmektedir. İrticaldeki başarısını Veysel'in de takdir ettiği söylenir. Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Akçakışla köyünden Aşık Halil (Soylu) kendisi ile yapılan bir görüşmede bade içip içmediği sorulduğunda; "Ben bade filan içmedim, beni derdim ağlattı, derdim söyletti." diyerek âşıklığa başlayış sebebinin dert (ruhsal sıkıntı) olduğun izah etmiştir. Şiirlerinde gündelik hayatı konu edinir, çoğu dertlenmedir. Dörtlükler halinde söylediği şiirlerinde 11'li hece ölçüsünü yeğlemiştir. Pek çok şiiri nakaratlıdır (kavuştak). Koşma, semai ve destan türlerini sıklıkla kullanmıştır. Ancak şiirlerinden yalnızca üç tanesi günümüze kadar korunabilmiştir.

N'ola ben de gelmeyeydim cihana
Başa gelecek var o da bahane
Nasıl yalvarayım adil burhana

Arttı firkat aldı beni dert beni
Sardı yine keder beni gam beni

İLBEYLİ YÖRESİ

İlbeyli yöresi (ya da yöredeki diğer adlarıyla Elbeyli, Elbeğli), Sivas il merkezi ile Şarkışla ilçesi arasında kalan kendine özgü kültürel bir bütünlüğe sahip olan bir bölgedir. Halk inanışları açısından oldukça zengin bir birikime sahiptir. Bölgedeki köylerin önemli bir kısmı coğrafi konum olarak Şarkışla'ya daha yakın olsa da idari olarak Sivas merkeze bağlıdırlar.

İlbeyli Yöresi kavramı Sivas'ta yaygın olarak bilinen bir bölgeyi tanımlamaktadır. Her ne kadar bölge halkının kökeni eski İlbeyli aşiretine dayansa da, kastedilen bu toplulukların Türkiye'deki yayılım alanı değildir. Belirgin coğrafi unsurlarla konumu kesinleşmiş bir alanı ifade etmektedir.

İlbeyli kökenli toplulukların yaşadığı alan Sivas ili içerisinde oldukça belirgindir. Sivas-Şarkışla karayolu üzerinde Koyuncu yokuşu belirgin bir coğrafi sınır olarak yöreyi aslında Sivas merkez ilçeden ayırır. Sivas ile Şarkışla arasında İlbeyli alanı içerisinde 42 köy mevcuttur. İlbeyli yöresi halk arasında bilinen bir ifadeyle “Üst başı Kavlak, alt başı Yanalak” şeklinde açıklanan Sivas’ın güney batısındaki alanda iskân edilmiş ahaliden oluşmaktadır. Ayrıca bunlardan başka yöreye yakın konumda Yıldızeli ilçesine bağlı iki köy daha vardır.

Köyler

Akçainiş, Akkuzulu, Aylı, Bedirli, Bostancık, Çallı, Çaypınar, Çongar, Damılı, Damlacık, Durdulu, Eskiapardı, Eskiköy, Gazibey, Gözmen, Güney, Hanlı, Haydarlı, Hayırbey, Herekli, Kabasakal, Kâhyalı, Karalar, Karalı, Kartalca, Kavlak, Kayadibi, Keçili, Kızılova, Kızılöz, Koyuncu, Menşurlu, Sarıdemir, Savcun, Sorguncuk, Söğütçük, Tatlıcak, Yanalak, Yaramış, Yeniapardı.

Köken

Oğuzların Alkaevli (Alkarevli, Alkirevli) boyundan Sivas, Kilis, Maraş ve Suriye (Halep) yörelerinde yaşayan yerleşik Türkmenlerdir Alevi ya da Hanefi Sünnidirler. Yaklaşık beş asırlık konar göçer hayatından sonra 18. asırda yerleşik düzene geçmişlerdir.

Tarihçe

İlbeylilerin Sivas yakınlarında meskun oldukları bölgede aynı isimle kaza teşkilatı oluşturulmuş; İlbeyli kazası bu statüsünü iki asra yakın korumuştur. Osmanlı'nın son döneminde nahiye hâline getirilmiştir. Nahiye merkezi Kayadibi köyüdür. İlbeyli, daha sonra bu konumunu da kaybetmiştir. Kayadibi ile birlikte Çallı, Hanlı ve Aylı köyleri de bir dönem nahiye olmuşsa da sonradan bu nitelikleri kaldırılmıştır.

Kültür

Aşıklık geleneği yakın zamanlara kadar varlığını sürdürmüş olup yetkin halk şiiri örneklerine rastlanır. Hitabi, İsmeti, Noksani, Perişani yöreden çıkmış en önemli halk ozanlarıdır.

Halk inançları

Derlenmiş olan özgün nitelikte çok sayıda efsane ve masal bulunmaktadır.

Hızır inanişına yörede yaygın olarak rastlanır ve pek çok masalsı söylenti anlatılır. Örneğin bir söyleneceye göre, koyun sürüleri olan cimri bir adam kırktığı yünleri bir yere yığmış. Hızır Peygamber dilenci kılığında yaklaşmış. Dilenciye gören zengin adam para istemesin diye yün yığının içine saklanmış. Dilenci kılığındaki Hızır bunun üzerine yaklaşarak korkutucu bir sesle adama kalkmasını söyleyince yün yığınının dışarı çıkmış. Ama çıktığında ayı suretine bürünmüş olduğu görülmüş.

Yörede derlenmiş olan bir efsaneye göre Akbaba kuşu yakaladığı tavşanı ağaçta yerken bağırsağı yanlışlıkla bir dala takılarak gerilir ve orada kurur. Çıkan sesleri "Ilgıs" adındaki bir ruh duyarak çalmaya başlar. Bunu duyan avcılar sese gelirler ve bağırsaktan oluşan bu teli bir çubuğa gererek çalgı haline dönüştürürler. "Ilgıs" ise avcılara çubuğun altına bir kütük ekleyerek içini oymalarını söyler (veya ilham verir). İlk telli saz böylece oluşur.

Bedirli ismini köyde şehit düşmüş olan Bedir baba isminde bir komutandan almıştır. Üç kardeş oldukları söylenen bu şehitlerden Haydar Baba adlı eren Haydarlı köyünde, Damıl Baba adındaki eren ise Damılı köylerinde şehit düşmüşlerdir.

ŞARKIŞLA'NIN BAZI KÖYLERİNE DAİR BİLGİLER

Cemel

Adına dair iki ihtimal bulunmaktadır. Köyün tarihinde veya kuruluşunda önemli bir konumda bulunan Cemal adlı bir kişiden kaynaklanıyor olabilir. Diğer olasılık ise Arapça "Cemel" (deve) sözcüğü ile ilişkinin bulunabileceğidir.

Kızıyandı Efsanesi

Yörede anlatılan ve 1975 yılında derlenmiş olan efsane aynı zamanda Şarkışla'nın adının nereden geldiğine dair de bir rivayeti aktarmaktadır. Şarkışla'nın henüz birkaç evden oluşan bir kışlak olduğu çağlarda "Şarbey" yörenin en güçlü ve sözü geçen kişilerinden birisidir. Babası tarafından kendisine otlaklar ve sürüler verilen beyin "Durna" adındaki kızı bir gün dağda bir mandanın saldırısına uğrar. Hayvanlarının bazılarını öldürüp atının da bacaklarını kıran mandayı kılıcıyla öldürür. Mandanın sahibi olan delikanlı ise onun peşinden gelmiş ve öldürüldüğünü görmüştür. Cansız hayvanı sırtına alır ve yürümeye başlar, ardından gelen genç kız da delikanlıya yardım olsun diye bir süre mandayı sırtına kendisi alarak taşır. Bir pınarın başında oturur, bakışır birbirlerine sevdalanırlar. Tekrar buluşmak üzere sözleşirler. Ancak geri geldiğinde oğlanı bulamayan kız, sorar soruşturur ve Karataş yakınlarında Kanak deresinde atını sularken gelen selin onları alıp götürdüğünü, cesedinin bulunarak gömüldüğünü öğrenir. Mezarının yerini arayarak (günümüzde ilçeye çok yakın bir konumda olan) Cemel köyü yakınlarında bulur. Bir dağın yamacında biçilmiş bir ekin tarlasının yanbaşındaki mezarı kazar ve cesedin başını eline alır, ancak düşürür. Yuvarlanan kafatası bir ekin yığının dibinde durur. Kız oraya birkaç adımda koşarak ulaşır ve tekrar alır eline. Ancak o esnada yazın aşırı sıcaklığında öğle vakti ekin yığını alev alır. Köylüler ikisinin cesedini de aynı yere gömerler ve bir mezar yaparlar. Birkaç yıl içinde başlarında ağaçlar büyür. Şarkışla'nın adı da kızın babası olan Şarbey'in adından gelmektedir. İlçe'nin kuzey tarafındaki Turna Dağı'nın adı ise babasının kendisine verdiği otlakların burada olması, sürülerini burada otlatması nedeniyle kızın adından kaynaklanmaktadır.

(Efsanenin yöreden derlendiği söylenen farklı bir anlatımına daha rastlanmıştır. Şarkışla yöresindeki türkülerde Kızıyandı Yaylası veya Kızanandı Yaylası adı geçmektedir. Bu efsanenin farklı bir anlatıma sahip, aslında gerçek bir olayı anlatan "Bedir Türküsü" ile birleştirilerek uyarlama yapıldığı anlaşılan bir varyantı mevcuttur. Ancak efsane büyük oranda anlatılan konudan farklılaştırılmıştır. Yalnızca ekinlerin içinde yanma motifi ortaktır. Ayrıca bahsi geçen türküye konu olan gerçek olayda kesinlikle aşıkların ölümü veya herhangi bir biçimde öldürülmesi söz konusu değildir. Ancak türkünün içindeki "kız yandığın yere kadar ben de gittim" dizisinin uyarlamaya zemin teşkil ettiği anlaşılmaktadır.)

Kız-Oğlan Mezarı

Cemel köyünün girişinde yan yana iki mezar bulunmaktadır. Bunlara "Kız-Oğlan Taşı" adı verilir. Anlatılanlara göre zengin bir ailenin Elif adlı bir kızı vardır. Bu kız fakir bir delikanlıya gönül verir. Aileleri evlenmelerine karşı çıkınca birlikte kaçarlar. Kızın erkek kardeşleri peşlerine düşerler. Yakalanacaklarını anlayan Elif dua ederek Allah'tan kendilerini taşa çevirmesini diler. Orada taşa dönüşürler. Şarkışla yöresinde derlenen benzer bir öykü daha vardır. Cemel köyünün girişinde yol kenarındaki bu taşlar belediyenin yol genişletme çalışmaları esnasında zarar görmüştür. Köy ahalisi taşların arka kısmını toprakla kapatarak mezar görünümünü sağlamıştır. (Konakyazı köyünde anlatılan aynı isimli Kız-Oğlan Efsanesi içerisinde ise aşık gençlerin isimleri farklıdır ve ayrıca en son kısım ise taş kesilme değil kışın soğukta donarak ölme şeklindedir.)

Gürçayır

Eski adı olan "Çayırşılı" (veya Çayırşeyhi) ve daha eski bir isim olan "Çağışığın / Çayışığın" yörede yaygın olarak kullanılmaktadır. Günümüzde ilçe merkezinin genişlemesi nedeniyle arada birkaç kilometrelik kısa bir mesafe bulunmaktadır.

Köyün adı

Bir rivayete göre köyün bulunduğu yere ilk gelen kişi, yaşlı bir kervancıdır. Kervancı yörenin otlak bir alan olduğunu görünce burada konaklamaya karar verir. Günümüzdeki mezarlığın bulunduğu yere çadırını kurar ve kendine yurt edinir. Çevrede yaşayanlar bu yaşlı ve yalnız insana saygı duyarlar, böylece zamanla çevrede manevi bir kimlik kazanır. Kendisine çayırda yaşayan kutsal kişi anlamında "Çayır Şeyhi" denilmiştir. Bu isim zamanla yöresel ağızda "Çayırşılı" şeklini almıştır. İlerleyen yıllarda Yozgat ve çevresinde ün salmış olan Çapanoğlu adındaki bir kişiden selam getirerek buraya yerleşenler olmuş. Çapanoğlu da heryıl bu köye gelir vergi alıp dönermiş, hatta son gelişinde köyün ortasına çeşme yaptırmış ve o yıl Yozgat'a dönmeyip köyde ölmüştür. Köyün adı 1987 yılında 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in ziyareti esnasında kendisinin talimatı ile Gürçayır olarak değiştirilmiştir. Ayrıca bu ziyaretin ardından köydeki "Çayırşeyhi İlkokulu"nun adı değiştirilerek Kenan Evren'in adı verilmiştir (2012 yılında ise "Gürçayır İlköğretim Okulu" haline getirilmiştir).

Akçakışla

Yöresel söyleyişle Ağcakışla (veya Ağcagışla) nahiye (bucak) statüsündedir. Belediyesi kapatılarak belde olma niteliğini yitirmiştir. İlkokul, ortaokul ve sağlık ocağı bulunmaktadır. Jandarma Karakolu ise kapatılmıştır. Köyün sınırları içerisinde Kaldırak Özü adı verilen ırmak akmaktadır.

Şarkışla ilçe merkezine 26 km, Sivas il merkezine 106 km, Kayseri il merkezine 145 km ve Akdağmadeni ilçe merkezine 53 km, uzaklıkta bulunmaktadır. Eski Emlek nahiyesinin günümüzdeki merkezidir.

Tarihçe

1574 tarihli "Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas" adlı Osmanlı devleti kayıt kütüğünde köyden "Ağca-Kışla" olarak bahsedilmektedir. Ayrıca bu kayıta köyün diğer adı "Yellü Dere" olarak anılmaktadır. (Günümüzde Akçakışla köyünün dışında kalan ve yöre halkı tarafından "Yelli" olarak bilinen bir mevki vardır.) 1899 (Hicri 1314) yılında çevre köyler kendisine bağlanarak nahiye (bucak) yapılmıştır. Nahiye binası olarak inşa edilen binaya nahiye müdürü atanmıştır. Bu taş yapı daha sonraları karakol olarak ve 1990'lı yıllarda ise belediye binası olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise bakımsız bir durumdadır.

Köyün adı

Akçakışla (yörede bilinen eski adıyla Ağcakışla) köyünün isminin Akça/Ağca (beyaz renkli) ve Kışla (kışın kalınan yer) sözcüklerinden oluştuğu görülmektedir. Gerçekten de köy ahalisinin geçmiş dönemlerde topluca yazları bugün Karlıyurt adıyla bilinen yaylaya çıkmakta kışları ise buraya geri dönmekte olduğu bilinmektedir. Günümüzde de dahi bu gelenek azalarak da olsa devam etmektedir. Köyün kuruluşuna dair Ağ Kayalar efsanesi derlenerek yazıya geçirilmiştir. Özet olarak erkek evladi olmadığı için kızını bir erkek gibi yetiştiren Ağca Bey'in tüm çabalarına rağmen kız bir çobana aşık olur. Bir buluşmalarında karanlıkta çobanın kavalının sesine doğru giden kız, rüzgarın etkisinden dolayı sesin yönünü karıştırır ve Ak Kayalar'dan ırmağa düşerek ölür. Köyün arka tarafında, 4-5 km kadar dışarıda Ağ Kayalar adı verilen ve gerçekten beyaz renkli büyük bir kayalık alan vardır. Kaldırak çayında kızın öldüğü düşünülen derin yerlere "Sultanın Gölü" veya "Sultanın Bendi" denilmiştir. Günümüzde pek çok kimse bu adın nereden kaynaklandığını unutmamıştır.

Yine yakınlarda Ağca Meşe adı verilen bir bölgenin veya kutlu bir ağacın varlığına dair bilgiler olsa da böyle bir yer ve böyle bir ağaç tam olarak tespit edilememiştir. Belki de bahsi geçen ağaç bir sebepten ötürü yok olup gitmiştir, yeri de unutulmuştur.

Bir başka görüş ise şu şekildedir. Köye adını veren Ağ Kayalar'ın önünden akan Kaldırak Çayı uzun bir vadinin içerisinde yer almaktadır. Eski söylenişi ile "Ağcakışla" köyü ahalisinin ilk mensuplarının bu vadiye yerleşmesi yaklaşık 250 - 300 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Köyün civarındaki bölge o yıllarda sık bir ormanla kaplı olan yeşil bir alandır. Zamanın padişahı olan 4. Murat İran üzerine gerçekleştirdiği Bağdat seferi esnasında Şarkışla ilçesini askeri bir konaklama merkezi (kışla) olarak kullanmıştır. Orduya ait hayvanların bahar geldiğinde otlatılmasına uygun yerlere yakın olması nedeniyle de Ağ Kayalar bölgesini yine kışla (kışın konaklanan alan) olarak tercih etmiştir. 1899 (Hicri 1314) tarihinde nahiye (bucak) merkezi olmuştur ve çevre köyler kendisine bağlanmıştır. O yıllarda nahiye binası olarak inşa edilen taş yapı daha sonraları karakol, belediye binası ve okul olarak da kullanılmıştır. Bucağın ismi daha sonra il encümeni tarafından "Akçakışla" olarak düzeltilmiştir.

Kaldırak özü

Köy bu ırmağın aktığı vadinin çevresinde kurulmuştur. Yörede “Öz” adıyla bilinir ve böyle tanımlanır (örneğin, “Öze çamaşır yumaya gitti”). Akdağların gerisinde iki kol halinde doğar. Daha küçük olan ilk kol Emlek Kale tarafından, büyük olan ise Yahyalı tarafından gelir. Kollar Alaman köyü yakınındaki Alaman Çermiği önünde birleşirler. Akçakışla’yı geçtikten sonra Kaldırak özü Bozkurt Köyü yakınlarında ise Kızılırmak’a kavuşur. Vadi boyunca köyü tam ortadan ikiye bölen akarsuyun üzerinde beton bir köprü vardır. Köyün içindeki bu köprünün yerinde daha eski dönemlerde tahta bir köprü bulunduğu ve büyük bir selde yıkıldığı anlatılır. Onun yerine de taş köprü yapılmış, o da yıkıldıktan sonra şimdiki beton köprü inşa edilmiştir. 1957 yılında gelen büyük sel tahta köprüyü yıktıktan sonra okula dolarak harap etmiş, evlerin çatılarına dek yükselmiştir. Seli daha önce gören yukarıdaki Alaman köyünden bir atlı salınmış ancak sel köye haberciden daha önce ulaşmıştır.

Belediye Binası

31 Aralık 1991 tarihinde Belediye kurulmuştur ve kendisi de ilk başkan olarak seçilmiştir. Eski nahiye binası olarak inşa edilen yapıyı kullanmışlardır. Köyün nüfusunun 2000 kişinin altına düşmesi nedeniyle 2013 yılında Belediye kapatılmıştır. Belediye binası ise bir süre ortaokul olarak kullanılmıştır. Günümüzde kapısı kilitli olarak durmaktadır.

Aşık Yoksul

Asıl adı Mustafa Soylu’dur. "Yoksul" mahlası ile şiirler yazmıştır. 1941 Akçakışla doğumludur. Şiirleri derlenmiştir. Saz çalmaz, ancak şiirlerini bulunduğu ortamlarda okur.

Her bir tarafa kolların dağılmış,
Beserek'ten berisine yayılmış,
Alaman'dan selin sesi duyulmuş,
Yine coşup gelir Kaldırak özü.

Halk inanışları

Hızır, alkarısı, kutsal ormanlar ve ağaçlar, nazar, el verme (nazarı tedavi etmedeki yeteneği başkasına devretme) gibi inanışlar yaygındır. Büyük Oda adı verilen bir evin geçmişte kutlu olduğu ancak buranın bakımsızlığı nedeniyle kutsallığını sonradan yitirdiği de anlatılmaktadır.

Abdallı

Köyün adı Abdal Baba adlı erenden gelmektedir.

Abdal Baba

Abdallı Köyü’nün girişindeki mezarlığın içinde kabri vardır. Halk tarafından veli olarak kabul edilen Abdal Babanın hayatı hakkında kesin bilgi yoktur. Çevresi birikitle çevrili ve üstü açık olan kabri, dikdörtgen biçimindedir. Batı tarafında demirden bir kapı, kapının yan tarafında yardım amacıyla konulmuş bir yardım sandığı bulunmaktadır. Mezar, 2 metre yüksekliğinde, 2,5 metre boyunda ve 1,5 metre enindedir. Mezarın içerisinde bir çam bir de kuşburnu olmak üzere iki tane ağaç vardır. Ziyarete gelenlerin özellikle kuşburnu ağacına çaput ve bez bağladıkları göze çarpmaktadır.

Abdal Baba, Abdallı köyünün dışında Yapracık, Arıklar, Akören, ve Kazancık köyleri ile Akçakışla beldesinden ve diğer ilçelerden gelen insanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Abdal Baba'nın dört kardeş oldukları ve bunların farklı yerlerde yattıkları söylenmektedir. Bunlar, Akdağmadeni civarında Gül Ali Baba, Şarkışla'ya bağlı Sultan köyünde Ziraat Baba ve Yunusören köyünde Kara Baba'dır. Abdal Baba'yı daha çok felçli olanlar, yüz felci geçirenler, bayılanlar, sinir hastaları, korkudan dili tutulup konuşamayanlar, içki içmek gibi bazı kötü alışkanlıklarını bırakmak isteyenler, aklı dengesini kaybedenler ve çocuğu olmayan bayanların ziyaret ettiği belirtilmektedir. Burayı ziyarete gelenler, Abdal Baba'nın ortası delik "çırakman" adı verilen bakır tasından su içip kalan suyu üzerlerine dökerek bunun kendilerine şifa olacağına inanırlar. Anlatıldığına göre, Abdal Baba'ya ait olan bu tas, birkaç defa çalınmış; fakat her defasında yerine geri gelmiştir. Eğer hasta olan kişi türbeye gelemeyecek durumda ise, hastanın elbisesini getirirler ve sandukanın üzerine sererler. Ziyaretçiler ayrıca etrafı çevrili olan yerden bir miktar toprak alıp kendileri hasta ise kendileri yer, hasta başkası ise topraktan götürerek ona yedirirler. Daha sonra dileklerinin kabul olması inancıyla orada bulunan kuşburnu ağacına bez bağlayıp, mezarın kapısının önündeki yardım sandığına para atarak oradan ayrılırlar.

Ahmetli

1877 Osmanlı – Rus Savaşı (93 Harbi) sonrası bölgeye gelen Kırım Tatar Türkleri yerleşmiştir ve köyün ilk defa onlar tarafından kurulduğu kabul görmektedir. Köyün adının da gelenlerin başında bulunan Ahmet Bey'den kaynaklandığı bilinmektedir.

Alaçayır

Kuzey Kafkasya'dan göçen Kafkas kökenliler (Çeçenler) yaşamaktadır. Köyden kente göç nedeniyle nüfusun azalmaya başlamadığı dönemlerde insanlar arasında günde 2-3 kez toplanarak "Eğrek" (bir tür sohbet) oluşturma geleneği yaygın olarak uygulanmaktaydı.

Alaman

Köyün adının nereden geldiği tam olarak bilinmemektedir. Ancak "Almak" (ele geçirmek) fiilinden türeyen "Alaman" sözcüğü eski Tükçe'de fatih (bir yeri ele geçiren) anlamına gelir. Köydeki eren mezarında (Co'lü Seyit Gazi Yatırı) bulunan kılıç bu anlamı destekler niteliktedir. Dere kenarı oluşundan dolayı göçebe toplumlarca yapılan konaklama sonrasında yerleşik hayata geçilerek köy haline gelmiştir. Köy yerleşim alanınının tam karşısındaki Kızılbayır tepesi koyu kırmızı toprağa sahiptir.

Alaman Çermiği

Şarkışla ilçesine yaklaşık 33 km uzaklıktaki Alaman köyü kenarında (köye yaklaşık 300 metre mesafede) bulunmaktadır. Suyu oldukça kükürtlüdür ve açık sarı bir renge sahiptir. Mineral açısından zengin olsa da içerdiği kükürt nedeniyle içilmez, ancak var olan havuza girilerek yararlanır. Romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelmektedir. Bu yüzden özellikle cilt sağlığı açısından tercih edilen bu kaplıcaya yakın dönemlere kadar uzak yerlerden gelerek çevrede çadır kuranlara sıklıkla rastlanmaktaydı. 14x9 metre boyutlarındaki havuz tuğla duvar ile çevrili olup üstü açıktır. 170 cm. derinliğinde olan havuzun sıcaklığı yaklaşık 20 derecedir. Alaman Çermiği'nin şifalı olması çoğu zaman köydeki evliya mezarı ile de ilişkilendirilir. Günümüzde bakımsız durumdadır.

Colü Dede Yatırı

Köyün ortasında, yolun sol kısmında bir evliya mezarı (yatırı) bulunmaktadır. Sanduka küçük bir odanın içinde yer alır. Bu oda günümüzde Cemevi içerisinde bulunur. Sandukanın üzerinde işlenmiş yeşil atlas bir örtü vardır. Örtünün daha önceleri tekkenin bayrağı olarak kullanıldığı söylenir. Odada kuzeye açılan bir pencere vardır. İçeride savaşçı evliyaya ait teber (savaş baltası), kılıç ve kalkan korunmaktadır. Kara kılıç içeri girenlerin bedenine şifa amacıyla sürülür. Ayrıca üç kollu, ayaklı bir şamdanda mumlar yakılmaktadır. Burada yatan kişinin adı "Kara Colü" veya "Colü Dede" olarak anılır. (İsimdeki "O" harfi biraz uzatılarak söylenir; "Cölü".) Cemevi tabelası üzerinde ise "Coğülü" biçiminde yazılıdır. Burada yatan kutlu kişinin Rumlarla savaşırken şehit düştüğü anlatılır. Yörede geçmişte (sadece Alaman köyünde değil, civar köylerde de) bir kimsenin yüzünde, elinde ya da vücudunun başka bir yerinde felç oluştuğunda iyileşmesi için buraya getirilmesi alışkanlığı oldukça yaygındır. Burada adaklar adanır, kurbanlar kesilir. Ancak burada kesilen kurbanınınnetini kesen veya kestiren kişinin kendisi yiyemez, hepsini dağıtır. Sandukanın ayakucu tarafında hemen bitişiğinde yer alan, etrafı taşlarla bir karış yüksekliğinde örülerek çevrilmiş yaklaşık yarım metre kare büyüklüğündeki bir alanın içerisinde bulunan topraktan ağza sürme geleneği günümüzde de devam etmektedir.

Bölgede Kara Colü'nün kerameti konusunda kesin bir inanç vardır. Gelenlerin şifa bulduğuna inanılır. Yedi sene yatalak yatmış bir kadının rüyasında gördükten sonra kağrı ile getirildiği üç gün sonra yürüye yürüye yola çıktığı anlatılır. Akçakışla ve çevresindeki köylerde Colü Baba'nın kılıcı üzerine "Kara Colü'nün kılıcı, boynundan geçsin" veya "kalbine vursun" şeklinde yemin edilmesi yaygındır. "Kara Colü beni taş kessin ki" ya da "Kara Colü ağzımı, gözümü eğsin ki" şeklindeki yeminlere de rastlanır. Türbe içinde sandukanın yanında yatma uygulaması azalmış olsa da yine de özellikle yatalak hastaların birkaç saat sandukanın yanında yattığına rastlanmaktadır. Cemevi tabelası üzerindeki "Coğülü" söyleyişi esas alındığında bir yer adından kaynaklanma ihtimali vardır. Diğer bir olasılık ise sancağın getirilmiş olduğu söylenen İmranlı'daki Cogi/Cogü/Coğü yatırının ismi ile birlikte değerlendirildiğinde buraya atıf yapıldığı ve aralarında bir bağ kurulduğudur. Yani Cogi'ye bağlı olduğu ifade edilmektedir. Ancak yine de ismin kökeni etimolojik olarak net değildir. Kürtçe ve hatta Kafkas dilleri dikkate alınmalıdır. Geçmişte köyde Oset kökenli bir topluluğun yaşamış olması bu açıdan dikkate değerdir.

* Yıldızeli'ne bağlı Merkez Sarıkaya köyünde yine aynı adı taşıyan "Colü Baba" yatırı bulunur.

Kaya Mezarı

Alaman - Yahyalı yolu üzerinde köyden yaklaşık 5 km sonra yer alır. Olasılıkla Roma dönemine aittir. Ana kayanın işlenmesi ile elde edilen cephe formuna sahiptir. Giriş kapısından beşik tonozlu büyük odaya geçilir. Odaya bitişik mezar odası vardır. Günümüzde korumasız durumdadır. Etrafını çevreleyen çit veya herhangi bir uyarı levhası yoktur. Ayrıca kaya mezarı hakkında halk kültürü içerisinde oluşmuş "Taş Dam Efsanesi" derlenmiştir. Yörede "Kaya Tekke" adıyla da bilinir. Sit alanı ilan edilmiş olmasa da toplumdaki tarih bilincindeki noksanlık nedeniyle tahrip edilmektedir.

Alıkören

Sivas iline 108 km, Şarkışla ilçesine 19 km uzaklıktadır. Sivas - Kayseri yoluna paralel olarak uzanan dağ sırasının arkasında yükseltinin geriye doğru alçalmaya başladığı bir bölgededir. Ancak köyün diğer tarafında da tepeler vardır, yani dağların üzerinde hafifçe çukurda kalan bir düzlükte kurulmuştur. Şarkışla'ya göre oldukça yukarıda olan köy zirve çizgisinin arka tarafında kaldığı için görülemez. Akçakışla yönüne giden yeni yolda Kazancık köyüne varmadan önce yokuşu çıkarken sola dönen dağ yoluna girilerek ulaşılır. Günümüzde bu dağ yolunun başlangıcında güneş panelleri vardır ve onların arasından geçilmektedir. Ahalisi Karapapak kökenlidir. 93 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Kafkasya'dan gelen topluluklar yerleştirilmiştir.

Karababa Türbesi

Karababa Türbesi, Kazancık köyü ve Elmalı köyü arasındaki bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Aynı zamanda Alıkören köyüne çok yakın bir konumdadır.

Arıklar

Verilen bilgiler, bölgedeki geçim kaynaklarının geçmişte kıt olması nedeniyle beslenen büyükbaş ve küçükbaş hayvanların "arık" (yani zayıf) oldukları için köye bu adın verildiği yönündedir. Köyde bir de evliya mezarı bulunmaktadır.

Şifa Dede Yatırı

Köyün üst kısmında kalan mezarlıktaki iki metre yüksekliğinde bir türbedir. Türbede yatan kişinin kim olduğu hakkında bir bilgi yoktur. Kapısının üzerinde duran mermerde "Şifa Dede" yazılıdır. Yeşile boyalı türbenin iki penceresi vardır ve üzeri kubbe biçimlidir. İçeride duvarlarda halılar, seccadeler ve tesbihler bulunur. Kurak dönemlerde yağmur duası için burada toplanılır. Ayrıca çocuk dilemek, hastalıklara şifa aramak için buraya gelindiğinde toprağından ağza alındığına sıklıkla rastlanır.

Baltalar

Köy arazisinin önemli bir kısmı 1852 yılına kadar Osmanlı vatandaşı olan Ermeni kökenli Karamit ve Vahan adlı iki kardeşe aittir. 1852 yılında Kara Musa adlı bir kişi tarafından 100 Osmanı altını karşılığı satın alınmıştır. Köy halkından edinilen bilgiye göre; köy halkının bir kısmı Türk kökenlidir. Ancak Şeyh Şamil'in 1859 yılında Ruslara teslim oluşundan sonra Dağıstan kökenli "Lak" halkından göç eden yedi aile buraya yerleşmişlerdir. Dağıstan'daki on üç köyden gelenler, eski yurtlarındaki köylerinin veya sülalelerinin ismini lakap olarak kullanmışlar. Laklar Osmanlı topraklarına ilk geldiklerinde belli bir süre kuyumculuk, bakırcılık, kalaycılık ve eyer yapım işleriyle uğraşmışlar ve sanatlarını sürdürmüşlerse de köylere göçenler tarıma ve hayvancılığa yönelmişler. Baltalar köyünde uzun zaman Lakça konuşulmuş, gelenekler de Dağıstan'da olduğu gibi uygulanmış. Ancak aileler tarafından yeni nesillere Lakça'yı öğretmekte kararlı olunmayışı, ayrıca bu yönde özel bir çaba sarfedilmeyişi ve nihayetinde köyden şehre göç sonucu ortak yaşamın dağılması nedeniyle dillerini kullanamayarak zamanla unutulma noktasına gelmiştir. Çok yaşlı kişiler (Aksakallılar) dışında Lakça konuşan kalmamıştır. Buna karşın köydeki gelenekler, yemekler, atasözleri, düğünler ve bayram şenlikleri Dağıstan'dakine benzemektedir.

Başağaç

Aslında iki köyün birleşerek oluşturduğu bir köydür. Bu köylerden birinin adı Şağrı (veya Şarklı) diğeri Garaya (veya Karakaya)'dır. Daha sonra köyün adı Başağaç olarak değiştirilmiştir. Köyün adının eski Şarklı köyüne tepeden bakan bir yerde oldukça yaşlı bir çınar ağacından almış olması büyük olasılıktır. Bu anıt ağacın olduğu yere Beşçam denilmektedir. Beş-ağaç kavramı, köyün adının Başağaç olarak değiştirilmesine esin kaynağı olmuştur.

Beyyurdu

Bir rivayete göre köyü çevreleyen Şahan Kayasının bir diğeri adıda Şah'ın Kayasıdır. Yörenin tanınmış halk ozanı Pir Sultan Abdal'ın sürgün yıllarında bir dönem bu kayayı mesken tuttuğu ve köy halkından hatırı sayılı yardım gördüğü söylenir.

Gül Dede

Gül Dede Tepesi üzerinde bir taş yığını şeklinde mezarı vardır. Hakkın da detaylı bilgi olmamakla birlikte onun Veli olduğuna inanılır. Eski eser ve hazine arayıcıları tarafından Güldede'nin kabri kazılıp talan edilmiştir. Bugün mezarın olduğu yerde taş yığınları bulunmaktadır. Beserek denilince hem bu dağ ve hem de dağın eteğindeki göl anlaşılmaktadır. Beserek ve Gül Dede'ye yapılan ziyaretler adanan kurbanların burada kesilmesi uyuz hastalığına yakalananların tedavisi ve çocuğu olmayan kadın ve erkeklerin çocuk sahibi olmaları amacıyla yapılmaktadır. Uyuz hastalığına yakalanıp buraya gelemeyen hastalar için Beserek'ten götürülen bir miktar toprak su ile karıştırılarak çamur haline getirilip uyuz olan yere sürülür.

Başören

Köye ilk olarak yerleşim 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yakıp yıktığı güneybatı Kafkasya'dan gelen ve köken itibarıyla soyları Orta Asya'ya dayanan Kazak-Borçalı uruğundan Ahıska Türkleri tarafından olmuştur. Bunlara halk arasında 93 Muhacirleri veya yanlış biçimde Kars Muhacirleri denilmektedir. İlk muhacir kafilesinin Ardahan bölgesinden gelmesine karşın, buranın Cumhuriyet döneminde Kars iline bağlanması nedeniyle bu terim kullanılmakta olup, doğrusu Ahıska ya da Ardahan Muhacirleri'dir.

Bozkurt

Kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Köy mezarlığında yer alan mezar taşlarında en eski tarihin 1872 olduğu görülmüştür. Dolayısıyla köyün bu tarihlere yakın bir zaman dilimi içerisinde kurulmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca bölgeye yerleşenlerin Kafkasya'dan hangi yıl göç ettikleri tam olarak bilinmemekle birlikte, 1864 Rus sürgünü yıllarında Anadolu'ya geldikleri düşünülmektedir ki bu tarih mezar taşları ile de uyumludur. Köy halkı Çeçen kökenlidir.

Köyün adı

Köyün adının nereden geldiğine dair bir rivayet şu şekildedir. Bozkurt köyünün şu an bulunduğu bölgenin ilk önceleri "Kaldırak" ismiyle anıldığı bilinir. Bu bölgede o tarihlerde, Akkaşoğulları denilen zenginliğiyle ve gücüyle tanınan kalabalık bir ailenin yaşadığı anlatılır. Komşu köy Akçakışla da ise Karakurt'lar olarak anılan güçlü, gözüpek, dediği dedik büyük bir aile yaşamaktadır. Bu aile Akkaşoğulları'na hiç dirlik vermemektedir.

Akkaşoğulları Karakurtlar ile yaşadıkları bu sorunlardan bıkmış, kurtulmanın yollarını ararlarken; o yıllarda Kafkaslardan göçmen olarak, gözü pek cesur savaşçı, deri elbiseler giyen, mısır unu yiyen, sarı saçlı, uzun boylu bir halkın geldiğini duyarlar. Ailenin ileri gelenleri Karakurtlar'dan kurtulmanın çaresinin; bu insanları yaşadıkları bölgeye yerleştirmek olacağını düşünürler ve yeni gelenlerden birkaç aileyi yaşadıkları bölgeye yerleştirirler. Böylece Karakurtların da Akkaşoğulları üzerindeki etkileri yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. Zaman geçer gün döner, yeni gelenler büyür, kalabalıklaşır. Kafkas kökenli bu topluluğa yerleri dar gelmeye başlayınca bu sefer Akkaşoğulları bölgeyi terk etmek durumunda kalır ve böylelikle tüm arazi otlaklar değirmenler yeni gelenlere kalır. Artık bu tarihten sonra yeni gelenler köylerine Karakurt sözcüğünün aksini çağrıştırmaları için "Bozkurt" adını verirler. Köyde düğünlerde Çeçen ve Kafkas oyunları oynanır.

Ulu Akasya Ağacı

Bozkurt köyü girişinde yer almaktadır. Köyün simgesi haline gelmiştir. Ağacın bulunduğu duvarla çevrili küçük bir alanın içerisinde en az 70 yıllık bir mezarın var olduğu söylenmektedir. Ali Mirza (Eli Mirze) adlı bir cerrahın, kendisinin vasiyeti üzerine oraya defnedilmiş ve başına da bir ağaç dikilmiş olduğu rivayet edilmektedir. Ziyaret yeri niteliği taşımasa da, alana saygı gösterilmektedir. 2019 yılında elektrik şirketi görevlileri tarafından elektrik direğinden geçen tellere zarar verdiği gerekçesi ile haber vermeden kesilmiş olan ağaç yeniden büyümektedir.

Canabdal

Köy halkının ataları Kafkasya'dan gelmiş olup, Çeçen kökenlidir.

Canabdal adının kökeni

Köyün adını Can "Abdal" adlı kutlu kişiden aldığı belirtilmektedir. Kardeşi ise Saritekke köyünde bulunan Muhtar Abdal'dır. Genel görüş, Can Abdal'ın köyün girişinde bulunan caminin yanında yattığı şeklindedir. Rivayete göre, Can Abdal'ın mezarının bulunduğu yer eskiden de cami imiş. Zamanla cami binası eskikip yıkılınca köylüler buraya ilkokul yaparlar. Okul binası, kısa bir süre sonra sebepsiz yere yıkılır. Daha sonra da bir köy ahalisinden bir kişi buraya bir ev yapar. Bir müddet sonra hiçbir neden yokken ev o e yıkılınca köylüler buraya bir bina inşa etmekten vazgeçerler. Günümüzde terkedilmiş ve harap haldedir. Can Abdal'ın kerametleri halk arasında anlatılır. Eskiden bir adam Can Abdal'ın bulunduğu yeri temizleyip bakımını yaparmış ve evi bolluk içindeymiş. Daha sonra bu görevi terk edince yoksulluğa düşmüş.

Ziyaret alanı

Sütölük mevkisine yakın bir yerdeki "Ziyaret" adı verilen ve kutlu sayılan bölgeden kuru odun bile alınamayacağına, götürülüp yakılamayacağına inanılır. Bunu deneyenlerin bir kısmının daha yolun yarısına bile varmadan sırtlarındaki birkaç tane kuru odunun taşınamayacak kadar ağırlaşması nedeniyle bıraktıkları anlatılır. Bazıları ise odunu eve kadar götürebilmiş ama daha kapıdan girer girmez dayanılmaz bir sancıya tutulmuşlardır. Rüyalarına giren geyikler kendilerini korkutmuştur, odunları ertesi gün götürüp yerine bırakmak zorunda kalmışlardır ve kara renkli bir koç kurban kesmişlerdir.

Çanakçı

Köyün tahta çanaklar yapıp satarak geçimini sağlayan bir kişi tarafından kurulduğuna inanılmaktadır. Son yıllarda köy odası sohbetleri canlandırılmaya çalışılmaktadır.

Tarihi köy odası

Ahşap direklerle desteklenerek inşa edilen köy odasının içerisindeki tabelaya göre Hicri 1272 (Miladi 1855) yılında yapılmıştır. Köyün tarihi köy odası sürekli temiz tutulmakta ve bakımı yapılmaktadır.

Subatan Efsanesi

Çanakçı köyünden derlenen efsaneye göre, Lutuf Han'ın yedi oğlu ve Nazo adında bir de kızı vardır. Nazo aşkın sevdanın ne olduğunu hiç bilmez, o yüzden de evlenemez. Günlerden bir gün pencereden bakarken çoban Emo'yu görür ve ona aşık olur. Bir düğünde birbirleri ile göz göze gelirler, çoban kaval çalar, ondan sonra da buluşurlar. Aşkları dilden dile yayılıp duyulur. Bunu duyan Lutuf Han kızını zindana attırır. Çoban da kendisi ortadan kaybolursa kızı salarlar diye düşünerek dağlara kaçar ve bir ine saklanır, geceleri dışarı çıkar. Babası da bir süre sonra kızını zindandan çıkartır. Aradan birkaç yıl geçer bir bey görücü gönderir, babası kızı onunla sözler. Günler geçer kız ve arkadaşları dağ bayır gezerlerken yollarını kaybeder ve bir in görürler. Kız merak edip içeri girince hasta durumdaki çobanı görür. Hemen dışarı çıkarak arkadaşlarına içerde yılan olduğunu söyler ve birlikte kaçarlar. Gece güvendiği bir azap (uşak, hizmetçi) ile Emo'ya yiyecek gönderir. Kimsenin durumu anlamadığını geri dönen azaptan duyunca içi rahatlar ve her gün yiyecek içecek göndermeye devam eder. Çoban iyileşir. En sonunda bir gün kendisi de Emo'nun yanına gider. Karşılıklı olarak şiir okuyarak konuşurlar. Zaman geçer kızın düğün günü gelir, bunu haber alan çoban kavalı ile konağa gider, kendisini kimse tanımaz. Konağın karşısında çalıp söyler. Düğün alayı yola çıkınca kendisi önden giderek atını bir ormana saklar ve yol üstünde beklerken kızla evlenen beye ve düğün alayına ilenir (beddua eder). Düğün alayı görününce ilenci tutar ve yağmur başlar, büyük bir sel gelir, taşkın olur. Ovası sular kaplar. Düğüncüler boğulur, kurtulamayan atlar telef olur. Emo suya atlayarak Nazo'yu yakalar ve tam öleceklerini sanarlarken bir ağacın dalına çıkarlar. Bir süre sonra ovanın toprağı ortadan ikiye yarılar ve sular dönerek bu obruğun içine dolar. Sularla birlikte ölü insan, at, başka hayvanlar ve arabalar, eşyalar bu yarığın içine çekilir. Bir süre sonra felaketi duyup gelenler çamurlarda bir erkeğin ve kızın ayak izlerinin dağlara doğru gittiğini görürler. Dağlardan eriyen kar sularıyla, yağın yağmurların suları, yörede "Subatan" olarak bilinen bu yere dolar yiter gider, nerden çıktığı bilinmez.

Çatalyol

Köyde bir zamanlar Ermenilerin de yaşadığı ve I. Dünya Savaşı'nda köyden, geri dönme umuduyla göçmüş oldukları bilinmektedir. Hatta köyün eski ismi Ermenice olan Mergesen 'dir.

Mergesen Höyüğü

Sivas-Kayseri karayolunda, Sivas yönünden gelirken Şarkışla ilçe merkezine yaklaşık 4 km. kala köye ayrılan yol ile ulaşılmaktadır. Höyük, köye varmadan 1 km önce yer alır ve eğime göre daha aşağıda kalır. 6–7 m yüksekliğinde, 20–25 m çapında olup tarıma elverişli ova üzerinde bulunmaktadır. Etrafında ekilen tarlalar vardır. Höyüğün tepesine yakın bir yerde define arayıcıları tarafından çukur kazılmıştır. Etrafını çevreleyen çit veya herhangi bir uyarı levhası yoktur.

Çekem

Yöre halkının verdiği bilgiye göre "Çekem", bodur yapıda bir tür bitki adıdır (Ökse otu). Köyün tarihinin çok eski zamanlara kadar dayandığı tarihi kalıntılardan ve köyde bulunan üç ayrı mezarlıktan anlaşılmaktadır. Hititlerden kaldığı iddia edilen mağarada oyma odalar ve geçitler bulunmaktadır. Köyün güney cephesini oluşturan tepenin en üst kısmında kar sularının bir dehlizde birikmesini sağlayan sarnıç girişi vardır. Hacettepe Üniversitesi'nce yapılan ön inceleme sonucunda, köyün tarihinin en az 6.000 yıllık olduğu tahmininde bulunulmuş, köyün tamamı ve yakın çevresi sit alanı ilan edilmiştir.

Çiçekliyurt

Köyün eski adı Çakal'dır.

Ali Baba Mezarı

Ali Baba'nın hayatı hakkında herhangi bir belge ve bilgi bulunmamaktadır. Onun köyün ilk kurucusu olduğu belirtilmektedir. 1980 yılına kadar Ali Baba'nın mezarının üstünün açık ve etrafının çevrili olduğu nakledilmektedir. Rivayete göre, köy sakinlerinden biri Ali Baba'yı rüyasında görür. Ali Baba ona, üzerinin örtülmesini, yoksa zararının dokunacağını söyler. Bunun üzerine burası tamir edilerek bugünkü haline getirilir. Sandukanın bulunduğu yerde küçük bir pencere olup pencerenin önünde üzeri yeşil bezle örtülü bir yardım sandığı bulunmaktadır. Ali Baba'nın kabri, başta bulunduğu köy olmak üzere Alaçayır, İlyashacı, Ortaköy ve Hardal köylüleri tarafından ziyaret edilmektedir. Burası, felçli olan hastaların tedavisi, konuşamayanların dilinin açılması, evde kalmış kızların nasibinin açılması ve gurbete gidenlerin sağ-salim dönmeleri amacıyla ziyaret edilmektedir. Ziyaretçilerin maddi durumuna göre, ziyaretler esnasında zaman zaman kurbanların kesildiğine şahit olunmaktadır. Burayı ziyarete gelen hastalar, Ali Babanın sandukasında bulunan yeşil örtüden bir parça keserek yanlarına alırlar. Kesilen bu bez parçası, hastanın hastalığı sürdükçe hastanın üzerinde şifa ümidiyle taşınır. Bazı ziyaretçilerin ise bezi bereket getirmesi inancıyla aldıkları belirtilmektedir.

Demirköprü

Köyde Çeçen kökenli vatandaşlar yaşamaktadır. Köyün adı çeşitli dönemlerde Kızıltan, Kızıldan ve Kızıldon olarak değişti. Kızıl ismini toprak renginden almıştır. Kafkas oyunlar çalgı olarak mızıka ve akordiyon çalınır. Genç kızlar ve delikanlılar ortak oyunlar oynarlar.

Köyde Bavloy, Yalhoy, Sontoroy, Peşköy, Neşgoy, Ehişbato ve Şirdi olarak bilinen kabileler bulunur.

Döllük

Köyün eski adı Dövk'ür. Şarkışla'ya yaklaşık 3 km uzaklıktadır. Ayrıca Sivas - Kayseri yolundan Altınyayla - Pınarbaşı yönüne dönüldüğünde Cemel köyüne varmadan iki km önce yer alır. Köyde 1940 senesinde bulunan Bronzdan yapılmış 12 cm. uzunluğunda Hitit Heykelciği de hâlen Ankara Etnografya Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Ayrıca yurtdışına kaçırılmış olan Hitit Tören Baltası yine yakınlardaki bir tümülüstten çıkmıştır. Çorak adlı mevkiye bulunan Sarısu Göleti'ndeki kükürtlü su cilt hastalıklarına ve deri yüzeyindeki alerjik reaksiyonlara iyi gelmektedir. Ancak genişleyen ilçede yapılan çok katlı binaların giderek yaklaşıyor olması, korumasız durumdaki göletin varlığı için tehlike teşkil etmektedir.

Köyün adı

Çok önceleri Şarkışla'dan Döllük köyünün bulunduğu bölgeye Koç (Kasım) - Aralık aylarında koyunları çiftleştirmek için geldiği ve bu etkinlikten dolayı buraya Döllük ismi verildiği en yaygın rivayettir.

Koyun Baba Yatırı

Şarkışla yöresinde Arabistan'dan geldiğine inanılan yedi kardeş erenlerden üçüncüsü olarak bilinmektedir. Mezarı Döllük köyü yakınlarındaki Karatepe'de bulunmaktadır. Hangi dönemde yaşadığına dair kesin bir bilgi bulunmaz. Ancak halk arasında anlatılanlara göre 15. yüzyılda yaylada koyun otlatarak yaşadığı ve bundan dolayı Koyun Baba adıyla anıldığı söylenir. Mezarı şaklaşık 500 m yüksekliğe sahip bir tepenin üzerindeki düzlükte yer alır ve batısından Döllük Deresi akmaktadır. Kabrin etrafı taş yığınlarıyla çevrili olup, alt tarafında ise söğüt ve kavak ağaçları bulunmaktadır. Bunların arasından da geçmişte bir pınar aktığı bilinse de günümüzde mevcut değildir. (Ancak su aramak için yapılan kazı işlemi nedeniyle açılan bir metrelik çukurun içi suyla doludur.) Ziyarete gelen insanlar dualarının kabul olması için mezara o kadar çok sayıda küçük taşlar atmışlardır ki bunlar kabri doldurmuştur. Keramet sahibi olduğuna inanılır ve bununla ilgili rivayetler bulunur. Günümüzde bir taş yığına benzeyen mezara köy içerisinden dahi ulaşmak hatta bulmak oldukça zordur. Köy ahalisinin önemli bir kısmı bile yatırın varlığına dair bilgi sahibi değildir.

Barajlar

Döllük deresi üzerinde, Aşağı Baraj (yeni) ve Yukarı Baraj (eski) olarak bilinen birbirlerine yaklaşık bir km uzaklıkta olan iki baraj bulunmaktadır. Dar bir boğazın arasında örme taştan yapılmış olan bu barajlar sulama amaçlı olarak inşa edilmişlerdir. Eski baraj günümüzde işlevini yitirmiştir ve arkası bataklık halindedir, ancak ana gövdeyi oluşturan duvar sağlam olarak durmaktadır. Yeni baraj ise köyün hemen üst kısmında yer almaktadır. Dere köyün içinden geçmektedir.

Elmalı

Köyün adının, kendine özgü lezzeti bulunan elma ağaçlarından kaynaklandığı söylenmektedir. Kayseri ve Sivas bölgesinde tanınmış ateşli silahlar tamircisi Tüfekçi Ali (Ali Türkyılmaz), Elmalı köyündendir. Karababa Tepesi'ne çıkan yokuşa Karababa Bayırı denilmektedir.

Musa Kazım Sakarya

Musa Kazım Sakarya Kurtuluş Savaşı sırasında Sakarya muharebesinde Atatürk'e çok yakın bir yerde bulunmuştur. Sakarya Muharebesi'nde yaralanarak gazi olmuştur. Kurşun bir yanağından girerek ağız boşluğunu geçip diğer yanağından çıkmıştır. Başka bir kurşunla da kolundan yaralanmıştır. Atatürk Kayseri'ye giderken Şarkışla'ya uğradığında soyadını bizzat kendisinin verdiği Musa Kazım Sakarya'yı yanına çağırarak görüşmüştür. Sakarya Savaşı'ndan önce Doğu cephesinde, Kafkas ordusunda Tebriz ve Bakü de, Irak'ta, Allahu Ekber dağlarında savaşmıştır. Sakarya Savaşı'nda Üsteğmen (Mülazım-ı Evvel) iken birliği ile Osman Tufan Paşa ve Deli Halit Paşa kumandasında Çal dağına Yunan birliklerinden geri almışlardır. 32 yerinden yaralanmış ve Ankara'da 2 yıl tedavi gördükten sonra malûlen emekli olmuştur. İstiklal Madalyası sahibidir. Emekli olduktan sonra THK'nın kuruluş ve gelişmesi için çalışmıştır. Şarkışla-1 ve Şarkışla-2 isimleri verilen hafif eğitim uçaklarının THK'ya alınmasını sağlamıştır. Kızı Naciye Sakarya ise paraşüt şehidi olup 15 Temmuz 1971 tarihinde ölmüştür.

Tekke

Tekke adı verilen yer, Elmalı köyü mezarlığında etrafı taş duvarla çevrili, yaklaşık üç metre yüksekliğinde, üzeri açık, içinde ağaçlar bulunan ve 60-70 metrekarelik bir alandır. Türbenin içinde altı tane mezar bulunmaktadır. Altı mezardan bir tanesine binaen buraya bu isim verilmiştir. Anlatıldığına göre daha önceleri bu yapının üzeri kapalıyken bir yangın neticesinde yıkılmış ve bir daha onarılmamıştır. Tekke olarak bilinen yapının hayatı ve kişiliği hakkında fazla bir bilgi yoktur. Bu konudaki bilgilerimiz yöre insanının anlattıklarından ibarettir. Anlatıldığına göre bu zat, bölgenin ilk fethi sırasında şehit düşen bir Horasan eridir. Aynı zamanda Kara Baba'nın kardeşi olduğu ve burada şehit düştüğü de belirtilmektedir. Köylülere göre ziyaretin bulunduğu yer bir koyun ağılıymış. Bir gün Harun Köyü'nden Kürt Mehmet isminde bir çoban, koyunlarını getirip buraya yatırmış ve kendisi de uyumuş. Bu zat çobanın rüyasına girerek ona: "Burayı çevir seni ihya edeyim" demiş. Çoban ilk etapta buna aldırış etmemiş. İkinci defa rüyasına girdiğinde yine aldırış etmemiş. Üçüncü defa rüyasına girerek "Niçin sözümü dinlemiyorsun? Buranın etrafını çevir, seni ihya (zengin) edeceğim" deyince, çoban rüyanın gerçek olduğuna inanmış ve rüyadan etkilenmiş. Bunun üzerine, rüyasında gördüklerini çevresine anlatıp bugün Tekke adı verilen yeri çevirmiş. Daha sonra burada yatan zât, sözünde durarak adı geçen yeri çeviren şahsı ihya etmiş ve o şahıs çok zengin olmuş. O zamandan itibaren burası çevrede Tekke adıyla anılmaya başlamış. Tekke'ye başta Elmalı olmak üzere Kızılcakışla, Gümüştepe, Çatalyol, Maksutlu ve Döllük köyleri ile Gemerek ve Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinden gelen hastaların olduğu belirtilmektedir. Buraya gelen insanları genellikle sara ve sıtma hastalığına yakalananlar ile sinir ve ruh hastalarının oluşturduğu zikredilmektedir. Köylülerden bazıları çeşitli yerlerden sıtma ve sara hastalığına yakalanıp Tekke'yi ziyarete gelen insanların burada iki rekat namaz kılarak iki saat kadar Tekke'de yattıktan sonra hastalıklarından kurtuldukları ve sağlam bir şekilde evlerine geri döndükleri şeklinde bilgiler vermişlerdir.

Emlek Hüyük

Emlek Hüyük köyü adını eteğinde bulunduğu Hüyük Tepesi'nden alır. Baştaki "Emlek" takısı ise Şarkışla'da bulunan ve aynı adı taşıyan Merkez Hüyük köyünden ayırt edilmesini sağlar. Aşık Yusuf, Aşık Kul Sabrı, Aşık Ali İzzet Özkan ve Aşık Hasan Devrani önemli halk ozanlarıdır.

Hüyük (yığma tepe)

Köyün güney tarafında yüksek doğal bir alanda yer alır ve kuzeyinden Canan Deresi geçmektedir. Derenin iki tarafında köy yerleşimi bulunmaktadır. Hüyük yaklaşık 30 m. yüksekliğinde, 70 m. çapındadır. Kuzey kesiminin tepeye yakın bir kısmı 2 metrelik bir kesitle yükselerek teras biçimi almıştır. Etrafını çevreleyen çit veya herhangi bir uyarı levhası yoktur. Tesadüfi olarak çıkarılıp elde edilen arkeolojik bulgular bu bölgenin Romalılar ve Selçuklular döneminde de bir yerleşim merkezi olarak kullanıldığına dair ipuçları vermektedir.

Aşılık

Emlek Hüyük yaylasında yer alan kırmızı renkli büyük bir kaya kitesidir. Kalıplar halinde sökülür, taşla ezilip suda eritildikten sonra baharda yaylıma çıkacak olan koyunlara sürülüp boyanır. Koyunların kurtlara yem olmaması için aşılığın boyası ile boyanmasının fayda getireceğine inanılır.

Emlek Kale

Eski adı kayıtlarda "İlburs" olarak geçmektedir. Köy bir dağ yamacına kurulmuştur. Kızılırmak'a bağlanan Kaldırak çayı üzerindeki vadide yer almaktadır. Köyün kurulduğu dağın tepesinde Delikkaya denilen bir kaya bulunmaktadır. Köyün dışında mağara bulunmaktadır. Bu mağaralarda ilk çağdan kalma insanların kullandığı aletler bulunmuştur. Şarkışla - Sivas otoyolundan Batı'ya doğru dönülerek gidilen Akçakışla - Akdağmadeni güzergahı üzerinden ilerlendiğinde Alaman köyünden sonra beş km ilerlendikten sonra sol tarafta kalmaktadır. En yakın yer yaklaşık 2 km ilerideki Emlek Kavak köyüdür. Adını köyün girişindeki, geçmişi Hititler'e kadar uzanan kale kalıntısından almaktadır.

Emlek Kavak

Yüzlerce yıl önce Banaz'da yaşadığı sanılan köyün ilk kurucuları önce Balahasan bölgesine geçmişler, oradan da Kavaklı-dere denilen bölgeye yerleşmişlerdir (köyün adı buradan gelmektedir). Burası dağ kavağının çok olduğu bir alandır. Köyün adına dair diğer bir olasılık ise, belirleyici bir niteliğe sahip büyük bir kavak ağacından kaynaklanmasıdır. Aşıklık geleneği köyde varlığını sürdürse de köyden kente göç nedeniyle sona ermek üzeredir. Günümüzdeki en tanınmış halk ozanı Aşık Fazlı'dır.

Emlek Mezra

Eski söyleyişle Mezere olarak da bilinmektedir. Köyün adını oluşturan Mezra/Mezrea/Mezraa (halk ağzında eski biçimiyle "Mezere") sözcüğü ekilmiş arazi, çift sürülüp tohum atılmış, tarım yapılan alan ve ayrıca tarımla uğraşan birkaç (az sayıda) evin bir araya gelmesiyle oluşan yerleşim birimi demektir. Arapça kökenli olup "Ziraat" kavramı ile bağlantılı olup ekilen arazi, ziraat yapılan yer anlamına gelir.

Fakılı

Köyün en önemli özelliği misafirperverliği ile ün salmış olmasıdır. Özellikle motorlu araçların olmadığı dönemlerde, diğer köylerden gelen köylülerin misafir edildikleri yerdir. Köydeki her evin ayrı bir misafir odası bulunmakla birlikte, bazı misafir odalarında 20 kat yatak sarıldığını ve buralarda misafir olarak kaldıklarını söyleyenler vardır. Bazı odalarda misafirin hiç eksik olmadığı söylenmektedir. Köyün şivesi bozulmamış olup, Kars şivesi ile konuşulmaktadır.

Ekiz-Oluk Efsanesi

Rivayete göre bir kadının kocası askeredir, kimsesizlikten ve sahipsizlikten işe güce kendisi yetişemediği için bu kadın iki çocuğunu kışın odun toplamak için yakın bir tepeye gönderir. Ancak çocuklar farkına varmadan yavaş yavaş evden uzaklaşırlar. Bir süre sonra ıssız bir yere varırlar ve yalnız bir ağaç bulurlar. Çocuklar bu ağacı kesmeye kalkışırlar. Ama bilmezler ki bu kutlu bir ağaçtır (ağaçların sultanıdır). Böylesi ağaçlara balta vuranın asla iflah olmayacağını ise hiç bilmemektedirler... Baltayı vurduklarında sarsılan ağaçtan bir meyve düşer; onu alıp yerler. Her balta vuruşunda düşen meyveyi alırlar ve aç oldukları için yemeye devam ederler. Zaman geçip akşam olur. Önceleri hafiften yağan kar tipiye dönüşür... Bunun üzerine iki kardeş ağacın kovuğuna sığınır. Anneleri ise bu sıralarda çocuklarının dönmediğini görünce onları aramaya başlamıştır. Yakın çevrede göremeyince, o da biraz ileriye gider ve çocukların izlerini görerek takip eder. Nihayet uzaktan onları görür ve donmak üzere olan çocuklarına ısınmaları için sınıksı sarılır. O gece hepsi de işte orada donarak ölürler.

Kadının kocası bir müddet sonra askerden dönünce acı gerçeği öğrenir, onları arar ama bulamaz. Sonunda kadın bir gece bir adamın rüyâsına girer ve ağacın yerini kendisine târif eder. Adam yanına köyden birkaç kişiyi de alarak gider ve ağacı bulur. Ağacın dibindeki toprağı kazmaya başlarlar, görürler ki taş kesilmiş kadının gözlerinden sanki ağlar gibi bir su akmaktadır. Oraya bir çeşme yaparlar. Bu pınar Şarkışla-Akçakışla yolu (eski yol) üzerinde Bozkurt köyüne varmadan 10 dakika mesafededir. Uzun yıllar yolun üst kısmında iki oluk halinde akmıştır. Sonra yolun alt tarafına indirilmiş ancak bu arada tek oluk halinde akıtılmıştır. Derler ki, bunun üzerine suyun tadı bozulmuş, hafiften bulanıklaşmıştır.

Gaziköy

Bir dönem su kuyularında yağa benzer bir maddeye rastlandığı için köyün altında petrol bulunduğu söylentileri yayılmıştır.

Gücük

Bir rivayette buraya yerleşimin ilkin şu anki köyün aşağılarında olduğu sonradan şimdiki yerine "Gücük" (yani Şubat) ayında taşınmasından dolayı olduğudur. Bu rivayet kış ayında göçün zor olmasından dolayı zayıftır. Başka bir ihtimal ise ilk yerleşim yerine göre daha küçük olmasıdır.

Gümüştepe

Yörede eski adıyla "Yapıaltın" (yöresel söyleyişle "Yapaltın") olarak bilinir. Şarkışla'ya yakın mesafelerde bulunan Yapıaltın Barajı etrafında Şarkışla Belediyesi tarafından düzenlenmiş mesire ve piknik alanları bulunmaktadır. 19. Yüzyılın sonunda toplam 150 evde yaklaşık 800 Ermeni vatandaşın yaşamakta olduğu bilinmektedir. 1916 yılında Ağrı'dan gelip köye yerleşen Bayram Subaşı o yıllara ait bilgileri şöyle anlatmaktadır: "Köyümüz 1954 yılında kadar Yerli Yapaltın ve Muhacir Yapaltın olmak üzere iki mahalleden yani iki muhtarlıktan oluşmaktaydı. 1954 yılında iki mahallenin muhtarlıkları birleştirildi. 1961 yılında köyümüzün adı değiştirilerek Gümüştepe oldu."

Küp Mezarlar

Eski çağlardan kalma küp içinde gömülü cesetlerin tarla süren çiftçiler tarafından bulunduğu söylenmektedir.

Halk kültürü

Köyün geleneksel kurallarına uymayanlara "ziyafet verdirme cezası" uygulaması yakın dönemlere kadar süregelmiştir. "Müenci" adı verilen kişiler mal alım satımında taraflara arasında bir tür arabuluculuk yaparlar ve alışverişin en önemli görgü tanığı olurlar. Ancak bu kişi kesinlikle bir kefil değildir. Köy odasında "yalancı köşesi" denilen bir yer vardır. Gerçek dışı bir hikaye anlattığı anlaşılan bir kişinin sözü kesilerek yalancı köşesine geçmesi istenir. Eğer geçerse odadakiler yalan söylediğini bildikleri halde onu dinlemeye devam ederler. Ama köşeye geçmeyi reddederse dinlmeyi bırakırlar.

Köy Odaları ve Oyunlar

Gümüştepe'deki köy odalarında bir "Oda Başkanı" bulunur. Bu kişi köydeki çeşitli anlaşmazlıkları çözüme kavuşturur. Köy odalarına yaş gruplarına göre girilir. Örneğin yaşı çok genç olanlar büyüklerin odasına alınmaz.

Odaya gelenlere çay verme veya odanın temizliği gibi konularda yapılan hizmette nöbetçilik esası geçerlidir. Kurallara uymayan kişiler odadan kovulur, hatta dışarı atılırken bazı durumlarda sırtına soba demiri fırlatılır. Bu odalarda çeşitli oyunlar oynanmakla birlikte Gümüştepe köyüne özgü iki oyun tespit edilmiştir.

- Hakim oyunu

Bir mahkeme salonunda yaşananlar mizahi bir anlayışla canlandırılır. Oyunda bir hakim, bir sekreter ve bir de zanlı vardır. Zanlı her koşulda suçlu bulunur, her oyunda farklı suçlamalar oluşturulur ve neyle suçlanacağını önceden asla bilemez. Bu kişi yüzü yere degecek şekilde diz çöker, sekreter ise onun sırtını daktilo olarak kullanır.

- Tarla Davası oyunu

Ölen kocasından miras kalan tarlalardan kendisine kalması gereken payı doğru olarak verilmeyen bir kadının mahkemede yaşadıklarına dair bir oyundur. Dul kadın derdini hakime doğru dürüst anlatmayı asla beceremez. Şahitler hakimden korkup ya bir türlü konuşamazlar ya da saçmalamaya başlarlar. Köyde yaşanmış gerçek bir olaya dayandığı söylenmektedir.

Hardal

Kayıtlarda eski adı Hatir olarak geçer. 17. yüzyıldan itibaren nahiye merkezi olmuş ve 1908 yılına kadar yönetsel işlevini sürdürmüştür. Bu tarihte nahiye merkezi niteliği Akçakışla'ya verilmiştir.

Tekke kalıntısı

Hardal'dan İlyashacı'ya doğru akan dere üzerinde "Kerem Ali Baba Tekkesi" (Hakkı Baba Tekkesi) adında bir Bektaşî tekke kalıntısı bulunmaktadır ve buranın 1926'ya kadar kullanıldığı söylenmektedir.

Konak kalıntısı

Akkaşoğlu Konağı denilen (yalnızca Konak olarak da bilinir) bir yapı ile ayrıca eski bir tapınağa ait kesme taş kalıntıları vardır, ancak ne amaçla kullanıldığı bilinmemektedir.

Kale

Hititler'den kaldığı sanılmakta olup kazı izni verilmediğinden tarihi konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. 1970'li yıllarda Kürtlerin Üskül (şimdiki Nacak'lar ailesinden) adlı kişi tarlasını sürerken çift demirine takılan kayalar temizleyerek bulduğu yaklaşık 14 kesme basamak'tan oluşan merdivenin devamını şikayete uğradığı için kazamamıştır. Acı dereden Kale'nin başına doğru çıkan ve tünel şeklinde zemini kesme taş merdivenden oluşan "Öksürük Deliği"nin bu merdivenin devamı olduğu düşünülmektedir. Kale'nin altından tünellerin (su yolu) Akkaşoğlu Konağı'nın önüne çıktığı köylüler tarafından söylenmektedir.

Mağara

Acı derede Kale'nin karşı yamacında bulunan ve yine Kesme taş döneminden kalan ve içinde kayalar oyularak oluşturulmuş ortasında taş sütun olan bir yapılaşmadır.

Tülce Baba Yatırı

Köy yolu üzerinde yaklaşık üç kilometre uzaklıkta Tülüce (Tülce) Baba yatırı vardır. Önceleri bir taş yığıtısı iken sonradan türbe haline gelmiştir. Bu alanda kurban kesildiği bilinmektedir. Burada yatan kişinin kimliği ve yaşadığı dönem hakkında net bilgi yoktur. Mezarın olduğu kısım beton duvar ile çevrili olup içinde kuşburnu ağacı vardır. Doğu tarafında ise demir parmaklıklardan yapılmış bir kapısı bulunmaktadır. Çevrili alanda ayrıca birkaç mezar daha vardır ve mezarların kime ait olduğu da belirsizdir. Bu evliyayı rüyasında gören gidip orada bir kurban kesip dağıtır.

Hardal Camisi

Her ne kadar bu cami Yozgatlı Safiye Hatun tarafından yaptırıldığı vakıf kayıtlarında geçmekte ise de, Bu Cami 1653 yılında Akkaşzade Ahmet Efendi tarafından yeniden yaptırılmıştır (restore edilmiştir). Yapının bir cami olduğuna dair herhangi bir şüphe yoktur, çünkü klasik cami mimarisi özellikleri taşımakta olup, en belirleyici unsur olarak bir mihrap bulunmaktadır. Camii'nin kapı giriş üzerindeki kitabe ise aynen şöyledir.

Şefa'at matlabu asarı niku rahmet.

Binai camiin tecdidü Akkaşzade Ahmed.

Dedi hem üçler yediler kırklarla tarihi,

Erişip lütfü rabbani dü cihanda ey ahi.

Caminin avlusunda bulunan mezar taşlarından birinde ise şu mısralar yazılıdır:

Hüvallahül baki

Kimki gele bu misafir hanede mehman ola

Lacürmü bir gün ona gitmek ani ferman ola

Hali dünya böyledir buna gelenler bir gün gider

Padişah'ta olsa anlaya ki hali bir gün tufan ola

Çarkı esyaya benzer gözler herkes nöbetin

Nöbetine razı herkes gerek sultan ola

Nöbeti gelmiş bekler Akkaş Mehmet Ağa'nın

Dilerim dergahı haktan ana hak ihsan ola

Şiri anı alide ol zatı paki lem yezel

Merkabında pası pak tefekkür yezdan ola

Bin iki yüz dörtte noş eyledi ecel çamı (şerbetin)

Geddi şöhret erdi beka mekanı cenan ola (cennet)

Harun

Köy halkı, 93 Muhacirleri olarak da bilinen Osmanlı-Rus Harbi mağdurları olan Kars göçmenleri tarafından müteşekkildir. Eski yerleşim yeri Maksutlu köyü arazisi içerisinde kalan ve mevcut köyün yaklaşık 2–3 km batısında bulunan "Eski Harun" adı verilen yerdir.

İğdecik

İran-Horasan'dan gelen ahalinin önce Eskiköy olarak tabir edilen yere, daha sonra ise su azlığından dolayı şimdiki bulunduğu yere yerleşmiş olduğu söylenmektedir.

Âşık Veli

İğdecik Köyünde doğmuştur. Babasının adı Hüseyin, annesinin adı Kamer'dir. 1790'lı yıllarda doğduğu tahmin edilen Aşık Veli'nin ölüm tarihinin 1853 olduğu bilinmektedir. Soyundan gelen akrabalarından edinilen bilgiye göre 60 yaşında öldüğü söylenmektedir. On yaşında iken annesini, kısa bir süre sonra da babasını kaybetmiş ve başkalarının yanında çobanlık yapmıştır. 16 - 17 yaşlarında Emlek Kale köyünde yaşayan Kemter Baba ile tanışarak onun çırağı olmuştur. Şiirlerinde sıklıkla ustası Kemter'den bahsetmiştir. 1853 yılında altmışlı yaşlarında bir Yıldızeli'nin Davlıalağan (şimdiki Davulalan olmalı) köyü yakınlarında atı ile giderken eğer ile bir ağaç dalı arasına sıkışarak öldüğü rivayet edilmektedir.

Derde tabi olup derman aradım
Vardım ki tabibin derdi benden çok
Her derdin dermanı sendedir bildim
Ne hikmet ki senin derdin benden çok

İlyashacı

Köyün doğusunda, Temecik yolu üzerinde "Kara Ziyaret" adı verilen bir mekan bulunmaktadır. Bahar geldiğinde köyün tüm hayvanları ilk olarak oradan yaylıma çıkarılmaktadır. Yine aynı yol üzerinde Çoraklısu Pınarı başında bir alıç ağacı büyümüştür ve dilekte bulunmak isteyenlerin ona çaput bağladığı görülür. Köyde ayrıca Kürkçüler adıyla bilinen bir deri hastalığı ocağı vardır ve özellikle derma hastalığı olanlar gelerek şifa ararlar. Ayrıca mezarında cuma akşamları ateş yandığı söylenen Gül-göç Mehmed'in mezarı bulunur. Yabancı ve yalnız bir kişiymiş, köye gelmiş, yerleşmiş ve burada yaşayıp ölmüş diye anlatılır.

Kaldırok Kalesi

Köyün eski isminin Osmanlı dönemi kayıtlarında yer alan "Kaldırok Kalesi" olduğu yönünde emareler vardır. Köyün alt tarafında, Kaldırak çayı üzerinde bulunan kale kalıntısının bu varlığı da bu durumu destekler niteliktedir. Dolayısıyla bu isim köyün yanından geçen Kaldırak Çayı'nın adı ile de bağlantılı görünmektedir. 1831 nüfus sayımında nüfusu 195 hane sayısı ise 48 olarak kayıtlara geçmiştir. Bugün köyün dışında kalan kalenin en son Bizanslılar'ın elinde bulunduğu tahmin edilmektedir.

Seyid Hüseyin Ali Baba Türbesi

Muhammed Peygamber'in 18. nesilden torunu olan Hüseyin'in soyundan geldiğine inanılan Hüseyin Ali Baba'ya ait mezardır. Ayrıca Salman Baba ve Hasan Baba adlı yatırlar da bu türbenin içerisindedir. Kendisinin Rum diyarına Müslümanlığı yaymak için gelmiş olduğu anlatılır. Doğum tarihinin 1214, ölümünün ise 1275 yılı olduğu, Temmuz ayının ilk haftasında 61 yaşında vefat ettiği rivayet olunur.

Dayıbalağı

Dalak ocağı olarak da bilinen bir mekandır. Karın ağrılarına "Dalaklamış..." denilerek iyileşmesi için burası ziyaret edilir.

Âşık Kemter

"Kemteri" olarak da bilinir. Asıl adının Hüseyin Ali olduğu söylenir. İsmi köydeki Hüseyin Ali Baba türbesindeki yatırdan dolayı verilmiş olması muhtemeldir. Emlek ozanlarına örnek olduğu onları etkilediği düşünülmektedir. "Sefil Kemter" veya "Dertli Kemter" mahlaslarını da kullanmıştır. Yaşamıyla çok fazla bilgi yoktur. 18. yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilmektedir. 1818 veya 1819 yılında öldüğüne dair bilgiler vardır. İğdecik köyünden Âşık Veli ise çırağı olmuştur. Kemter baba ona ustalık etmiştir. Âşık Veli şiirlerinde sıklıkla kendisinden bahsetmiştir. Âşık Kemter'in bazı şiirleri günümüze kadar ulaşabilmiştir. Anadolu'daki Kemter mahlasını kullanan başka ozanlar ile karıştırılmamalıdır.

Dertli Kemter ben bu sırta ermedim
Söz kuşuydum cennete girmedim
Benden edna daha bir kul görmedim
Kulluk benim olsun sultanlık senin

Kalecik

İlk yerleşim yeri Çallıburun bölgesinde "Gemi Damı"nın olduğu bölgedir. Bu bölgede Hititlerden kalma ev temelleri ve ırmak üzerinde köprü ayağı bulunmaktadır. Köy, daha sonra, bu gün köyün alt tarafında bulunan Kale bölgesine taşınmıştır. Bu bölgede yığma toprak kalıntısı ile harmanların altında mağara dehlizleri bulunmaktadır. Kalecik adı, bölge halkı ağzında Kalaycık şeklinde söylenmektedir. Köy içerisinde çeşitli sebeplerle kazılar yapıldığında eski yerleşmelere ait bina kalıntılarına rastlanmaktadır. Eski binalara ait Köşe taşları ve kilit taşları çok sayıda bulunmuştur. Ayrıca çevrede hala varlıklarını devam ettiren mezarlar söz konusudur. Köy halkı bu mezarlıkların bulunduğu sırtlardan birine "Maşat" (Gayri-müslim mezarlığı) adını vermiştir.

Kapaklıpınar

Köy adını köyün su şebekesinin dağıldığı bir su gözesinden ve bu şebekenin kapaklı olarak yapılış biçiminden almıştır. Günümüzde bu göze durmaktadır.

Karacaören

Eski adı Karacaviran olarak kayıtlarda yer alır. Baştaki "Merkez" takısı ise Şarkışla'da bulunan ve aynı adı taşıyan Emlek Karacaören köyünden ayırt edilmesini sağlar. Kafkas-Rus savaşları neticesinde bugünkü Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan Habez Rayonundan ayrılarak gelen Abhazlar'ın Aşkaruva koluna mensuplar tarafından kurulmuştur. Köyde yaşayan aileler: Daguna, Yağan, Mıd, Naça, Cetger, Agaçe

Kayapınar

Köyde eskiden Ermeniler de yaşamıştır. 19. yüzyılda 400-500 kişi civarında Ermeni vatandaş yaşadığı kayıtlara geçmiştir. Ancak günümüzde hiçbir Ermeni vatandaş yoktur. Daha sonra köye gelen Bulgaristan Türkleri de zamanla arazilerini satarak köyden ayrılmışlardır. Köy adını kaya içerisinden çıkan bir suyun aktığı çeşmeden almıştır. Kayadan çıktığı için Kayapınar adını almıştır.

Kaymak

Köyün bir kilometre kadar yukarısında Hitit dönemine ait kalıntılar bulunduğu söylenmektedir.

Musa Merdanoğlu

1939 yılında doğdu, okula gitme olanağı bulamadığından okuma yazmayı sonradan öğrenip ilk ve ortaokulu bitirdi. Aşıklık geleneğine ve halk şiirine küçük yaşlarda ilgi duydu. 13 yaşlarında çobanlık yaparken uyuduğunda, rüyasında ak sakallı bir pir gördü. Pirin uzattığı şerbeti içmeden uyanmasına karşın kendisinde bir değişiklik olduğunu fark etti. Birkaç gün kimseyle konuşamadı. O dönemden sonra şiir söylemeye başladı. Aşık Merdanoğlu, 18 yaşlarındayken gördüğü bir kıza aşık oldu. Ancak kan davası nedeniyle düşmanı olduğu gerekçesiyle sevdiği kızla birlikte olamadı. 1961 yılında askerden döndükten sonra Ankara'ya yerleşti. Aynı yıl TBMM'de çalışmaya başladı. 1994 yılında da buradaki görevinden emekli oldu. Şiirleri değişik gazete, dergi ve araştırmada yer alan Aşık Merdanoğlu, hemen her konuda yazmaktadır. Konya Aşıklar Bayramına başından beri katılan aşıklardan biri olan Merdanoğlu'nun toplumsal taşlamalardan duygu ağırlıklı olanlara dek çeşitli konularda yaklaşık 700 şiiri bulunmaktadır. Şiirlerini Ozanın Feryadı (2002) adlı kitapta topladı.

Kazancık

93 harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşları sonrasında Kafkaslarda göçe maruz kalan Çeçenlerin yerleşerek kurduğu bir köydür. Köyün alt tarafından Kösreli Deresi (günümüzde Kazancık Özü adıyla bilinmektedir) ve Maruf Deresi akmaktadır.

Karakol

Köydeki eski karakol binasının Mustafa Kemal Atatürk tarafından yaptırılmış olduğu söylenmektedir. Ancak bakımsızlık nedeniyle harap haldedir.

Karababa Yatırı

Mezar Turna Dağı'nda bulunmaktadır. Kazancık köyü de dağın yamaçlarında kurulmuştur. Yedi kardeşlerden ikincisi olduğuna inanılmaktadır.

Kevenlik

Köy kurulurken rivayate göre bir atlı çıkmış gelmiş ve buraya köy kurmayın burası "Batkın Mezar" demiştir. Bunun üzerine köy ileri gelenleri köyü şimdiki bulunduğu yere taşımış yani köy aslında 500 metre daha batıya kuruluyormuş, yörede yetişen çok miktardaki keven bitkisinin bulunduğu yer anlamına geliyor adı. Batkın mezar mevkiinde ise yaşlılar akşamları ateş yandığını iddia ederler.

Kışla

Rivayetlere göre köyün eski ismi "Menhasofular" şeklindedir. Günümüzde bütünüyle terk edilmiş durumdadır. Köyde yaşayan aile kalmamıştır. Köyün büyük bir kısmı ören yerine dönüşmüş durumdadır. Sağlam evler ise bakımsız bir halde kaderlerine terkedilmişlerdir.

Kızılcaışla

Geçmişte savaşların yapıldığı Kışla Tepesi mevkinde çok kan döküldüğü için bu ismin verildiği rivayet edilir.

Kışla Bayırı

Köyün eteğine kurulduğu tepeye verilen isimdir. Bu tepenin zirvesinde Ağbaba Türbesi bulunmaktadır. Tarihte birçok savaşa konu olduğu söylenmektedir.

Ağ Baba Mezarı

Şarkışla yöresinde yedi evliyanın bulunduğu ve bunların birbirleri ile kardeş olduklarına inanılır. Bu kutlu kişilerin mezarlarının nerede olduğuna dair pek çok köyde farklı rivayetler bulunur. Bir söylentiye göre Beş kardeşin Kızılcaışla köyünde "Beşkardeşler" türbesinde yattığı diğer ikisinin ise Karababa ve Kürebaba olduğu bunlarınsa farklı köylerde yattıkları anlatılır. Kızılcaışla yakınlarındaki en önemli yatırlardan birisi Ağbaba olarak kabul görür. Mezarı Sivas-Şarkışla-Kayseri yolu üzerinden Kızılcaışla yoluna girilerek ilerlendiğinde köye yakın bir konumda birkaç km sol tarafta kalmaktadır. Günümüzde üstü açık, etrafı 1 metre yükseklikte çevrili mermerden yapılmış bir mezardır.

Geleni Çayırı

Köy batıdan doğuya uzanan bir tepenin güney eteğinde kurulmuştur. Tepenin bitiminde geniş bir alana yayılmış düz bir çayır alan bulunmaktadır. "Geleni / Geleñi" olarak bilinen çok sayıda yer sincabı bulunması nedeniyle bu ad verilmiştir.

Kavak Özü (Gavözü)

Birbirine paralel iki tepe arasında berrak bir ırmağın geçtiği bir vadidir.

Konakyazı

Eski adı "Kanak" biçimindedir. Daha sonra "Konak" olarak değiştirilmiş ev en son olarak –"Yazı" (çimenlik alan) kelimesi eklenmiştir. Karapapak, Terekeme ve Ahıska kökenlidir. Köy halkının inatçılıklarıyla tanındığı bölgedeki söylentiler arasındadır. Daha önceleri Altınyayla ilçesine bağlıyken 16 Mart 1992 tarihindeki İçişleri Bakanlığı kararıyla Şarkışla ilçesine bağlandı. Şarkışla - Altınyayla yolunda ayrılan bir yolla çıkılan tepelik bir alan üzerinde kuruludur. Aşağıdan Şarkışla - Altınyayla yoluna paralel olarak Kanak Deresi akmaktadır.

Hava Radar İstasyonu

2011 yılında kapanan askeri alan içerisinde Arap Dede Türbesi bulunmaktadır. Türbenin askeri tesisler kurulurken kaldırılmak istendiği ancak burada yatan kutlu kişinin buna engel olduğu rivayetleri doğru olmayıp o dönem görev yapan kişilerin verdiği bilgilere göre askeri birlik mezarın tüm bakımını ve korumasını üstlenmiştir.

Kız-Oğlan Efsanesi

Konakyazı (eski adıyla Kanak) köyü yakınlarında bir mezar vardır. Buraya dair anlatılan öykü özetle şu şekildedir. Gurbanı Dayı denilen fakir bir adamın Sevlü adında güzel bir kızı vardır. Tonus (Altınyayla) ilçesinin zengin beylerinden birinin oğlu olan Ulfani bir iş için köye gelince tesadüfen kızı görmüş ve ona aşık olmuş. Ana babası fakir bir kızı almak istemeyip karşı çıkmışlar. Ama oğlan inat edince mecbur kalmışlar. Söz kesmişler, nişan bahara, düğün güze demişler. Kızını oğlana vermek isteyenler ağanın aklını çelmişler, oğluna bu kız yaramaz demişler, daha da ileri gidip iftiralara atmaya başlamışlar. Abdır adında bir kadın da bunların başını çekiyor kızın ardından Tonus'da türlü çeşitli hikayeler uyduruyormuş. Oğlan hiçbirine inanmamış Dünük Kaya denilen yere çıkmış orada bir inde

yaşamaya başlamış. Kış gelince hastalanmış, sözlüsünün köyüne inmiş onların evine varmış ki kızın kendinden daha hasta olduğunu görmüş. Onlarda bir süre misafir olup biraz iyileşmiş, kız da kendini toparlamış ama laf söz çıkmış hem köyde hem Tonus'da. En sonunda kızla beraber kaçmışlar bir zemheri gecesinde. Bunu duyan köylüler "Berihay" etmişler. Eline değnek alan çıkmış dışarı köyün kızı zorla kaçırıldı sanıp. Ama ne yaptılarsa bulamamışlar ikisini de. Kış günü mecburen dönmüşler evlerine. Sevlü ve Ulfani ise ne yana gittiklerini bilmeden tipide yürümüşler, bir kurt görüp önü takip etmişler, bir dağın beline kadar çıkmışlar. Bahar gelip karlar eriyince sığır yayan çobanlar bir kar kürtüğünün içinde birbirine sarılarak donmuş iki ceset bulmuşlar. Jandarma gelmiş, Şarkışla'dan çağrılan mustantih (sorgucu) cesetleri incelerken ikisi de ayağa kalkmış yürüyüp gitmişler. Göğüslerinin üzerinde açan kar çiçekleri yerlere dökülmüş. Sonra tekrar yere düşmüşler. Mustantih ne yaptıysa ikisini birbirinden ayırmayı başaramamış. Bakmışlar ki olacak gibi değil ikisini birlikte aynı mezara gömmüşler. Başuçlarına da bir ahlat ağacı dikmişler. Çevredeki diğer ahlatlar baharda al, mor çiçekler açarken yalnız bu ağaç beyaz çiçekler açarmış, çevredeki gelincik çiçekleri de kırmızı değil beyazdır. Mezara geceleri nur indiğini gördüğünü söyleyenler de vardır. (Dünük / Düğnük Kaya günümüzde Ulaş ilçesine bağlı Baharöz köyüne yakındır ve koç adağına yerine getirmediği için taş kesilen çoban efsanesi buraya dair anlatılan bir öyküdür.)

Kömürkaya

Geçmişte Ermeni kökenli vatandaşlar oturmakta iken daha sonradan Bulgaristan'dan gelen muhacirler yerleşmişlerdir. Köyün adı yörede Lisanlı, Nisanlı veya İhsanlı olarak da bilinir. Yıllardır çobanlık yapan Hasan adlı sessiz, sakin bir kişinin tam 40 senedir köyün koyunlarını otlattığı ve aynı zamanda bu ağrı ve sızılara karşı yel ipliği bağladığı bilgisi verilmiştir.

Lisanlı Höyüğü

Köyün güneyindeki ovada, yol üzerinde yer almaktadır. Üzerinde yetişen üzerlik otları höyükte toprak kaymasını önlemiştir. Toplanan malzemeler Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir. Yörede höyük, "Külüğün" adıyla anılmaktadır. Etrafını çevreleyen çit veya herhangi bir uyarı levhası yoktur.

Kümbet

Köyün hemen üst tarafında yer alan tepede köye adını veren bir ziyaret yeri bulunmaktadır. Bu eski kalıntıda büyük kesme taşların üzerinde henüz okunamayan (okunaklı olmayan) yazılar vardır. Muhtemelen eski bir tapınak olan bu yerde köylülerin adak adayıp kurban kestiği bilinmektedir.

Mengen

Yıllar önce köyün yanından kervan yolu geçermiş. Yine bir gün köyden tüccarlar geçerlerken altın dolu bir kese düşürürler ve giderler. Daha sonra bu altın dolu kese köy sakinleri tarafından bulunur ama hiç kimse bu keseye el sürmez. Çünkü kendilerinin değildir. Bu nedenle altın dolu keseyi, bir gün sahibinin tekrar köyden geçebileceği ihtimaliyle saklarlar. Zaman geçer ve bu kervan aynı yoldan dönerken köylüler onlara bir şeyleri kaybedip etmediklerini sorarlar ve onlar da altın dolu bir keseyi yaklaşık olarak altı ay önce yitirdiklerini ve içinde kaç altın olduğunu söylerler. Köylüler altın dolu keseyi getirir ve beraber sayarlar ve altınların onların olduğunu öğrenince sahiplerine verirler. Bunun üzerine yöre halkı tarafından Sofu'lar olarak anılmaya başlanırlar.

Mescid

Mescidli olarak da bilinir.

Selman Baba

Ortaköy bucağına bağlı Mescit köyündedir. Selman Baba 21 Mart Nevruz Bayramında Emlek yöresi köylerince ziyaret edilir. Selman Baba bir Bektaşî Dervişidir aslen Hacı Bektaş'lıdır, tekke ve zaviyeler kapatıldıktan sonra Anadolu'ya çıkar, birçok yer gezer. Daha sonra Şarkışla'nın Kale köyüne gelir, bir süre sonra Hardal köyünde kalır daha sonra şu anda kabrinin bulunduğu Mescit köyüne gelir ve bu köye yerleşir.

Oluktaş

Eski adı "Pöhrenk" olup şimdiki ismi ile yaklaşık olarak aynı manaya sahiptir. Taştan oluşan yeraltı su kanalı demektir.

Ortaköy

Bir dönem nahiye merkezi olduğu için "Ortabucak" olarak adlandırılmıştır. Daha önceleri ise köy "Emlek Nahiye" ismiyle Emlek yöresinin bucak merkezi olduğu söylenmektedir.

Pencereli Kaya

Bir kaya mezarı kalıntısı olduğu düşünülmektedir. Define arayıcıları tarafından dinamitle kısmen tahrip edilmiştir.

Ortaköy Çermiği

Köyün alt tarafında kalmaktadır. Su ısı 37-42 derece olan Ortaköy Çermiği Şarkışla'ya yaklaşık 18 km. uzaklıktadır. Kükürtlü suyu, romatizma, eklem hastalıkları, bağırsak sistemindeki bozukluklar, idrar yolu hastalıkları ve kadın hastalıklarına iyi geldiği belirtilmektedir. Biri açık ikisi kapalı olmak üzere üç havuz bulunmaktadır. Açık havuz 25x10 metre boyutundadır. Kapalı iki havuz ise bayanlar ve erkekler için ayrılmıştır. Kaplıca suyu 246 metre aşağıdan çıkmaktadır. Çermik alanında 14 odalı bir motel ve dinlenme tesisleri yer alır. Köy halkı tarafından Çermik zaten kullanılmaktadır. Ayrıca çevre köylerden ve Şarkışla'dan günü birlik gelenler de belirli bir potansiyel oluşturmaktadır. (Sivas yöresinde kaplıcalara Çermik adı verilir.

Tarım Araçları Müzesi

Ortaköy Muhtarlığı'na bağlı Kültür Merkezi içerisinde Tarım Araçları Müzesi oluşturulmuştur.

Tekke kalıntısı

Köyün doğu girişinde bir Bektaşî tekkesi kalıntısı bulunmaktadır.

Ortatopaç

Köyün eski adı İskantopaç, değiştirilerek Ortatopaç olmuştur.

Halk inançları

Gemerek'in kuzeydoğusunda kalan Orta-Topaç köyü çevresinde eşekle tek başına yolculuk yapanların önüne tilki kılığındaki bir cinin çıktığı anlatılır.

Polatpaşa

Eski adı Tuzla'dır (köydeki tuz madeninden dolayı verilmiştir). Köyün şimdiki adı Kıbrıs Harekati'nda görev yapan Korgeneral Osman Fazıl Polat'dan gelmektedir.

Osman Fazıl Polat

1922 yılında Şarkışla'ya bağlı (eski adıyla) "Tuzla" köyünde doğmuştur. 30 Ağustos 1942'de piyade asteğmen olarak Kara Harp Okulundan mezun oldu. 28 Şubat 1943'te Teğmen rütbesine yükseldi. 1967 – 1968 yıllarında Kıbrıs Türk Silahlı Kuvvetleri Alay komutanlığı yaptı. 1973 – 1975 yıllarında 28. Tümen Komutanlığı görevinde iken Kıbrıs Harekâtı'na katıldı. "Mağusa Fatih" lakabıyla anıldı. 30 Ağustos 1975 yılında Korgeneral rütbesine terfi etti. 31 Mayıs 1980 günü Ankara'da vefat etmiş, cenazesi Sivas'ın Şarkışla ilçesinde toprağa verilmiştir.

Mağusa Tepesi

Osman Fazıl Polat Paşa'nın doğduğu yer olan Polatpaşa köyündeki bayrak tepesi Kıbrıs Barış Harekati'ndeki başarılarından ötürü yörede "Mağusa Tepesi" (yöredeki söyleyişle "Magusa Tepesi") olarak anılmaktadır.

Samankaya

Köyün eski adı "Ebesil"dir. Bu sözcüğün "Ebuleys-i Semerkandî" (Semarkant'lı Ebuleys) adlı din bilginin isminden geldiği öne sürülür. Ebuleys'nin torunlarının yerleşmesi ile kurulmuş olduğuna inanılır. Ancak daha eski dönemlerdeki Sabalassos olarak kaynaklarda bahsi geçen yer olması da mümkündür. İlk yerleşim yeri ise aslında Kapaklıpınar köyü ile şimdiki Samankaya köyü arasındadır. Söylenenlere göre Altınyayla ilçe olduktan sonra 3 ay gibi çok kısa bir süre bu yeni ilçeye bağlanmış fakat köy halkının itirazı üzerine tekrar asıl olan Şarkışla ilçesine verilmiştir.

Saraç

Köyün adının 1800'lü yılların başından itibaren köyde Saraciye (deri işlemeciliği) yapan Avedikyan ve Hacaduryan adlı Ermeni ailelerden kalma olduğu bilinmektedir. Saraç sözcüğü de deriden eyer yapan kişileri tanımlar. Köy 1915 yılına kadar Ermeni yerleşimidir.

Şeme dağı

Saraç köyünün Şeme dağının eteklerinde kuruludur ve dağı köylülerce kutsal kabul edilir. Köylülerin Şeme dağı'na dönerek dua ettikleri bilinmektedir. Zirvesinde bir yatır bulunmaktadır ki dağla aynı adı taşıyan Şeme adlı evliyanın mezarıdır. Şeme Baba'nın ve kardeşinin Türklerin Anadolu'ya ilk geldikleri dönemlerde öncü kuvvet komutanlarından oldukları ve şehit düştükleri rivayet edilir. Şeme Baba, darda kalanların yardımına yetişen bir eren olarak anlatılır. Eskiden dağın üzerinde geceleri bir ışık yandığını söyleyenler de bulunur. Ancak dağa adını veren bu kişiden ziyade çok kutsal olan dağın kendisidir. Şeme dağından bir ağaç hatta bir dal kesenin onmayacağına inanılır. Bu yasağı çiğneyen kişinin başına mutlaka bir kötü iş gelir. Çevredeki diğer dağlar kel iken Şeme dağı kutsallığı nedeniyle yeşildir. Her yıl haziran ayının ilk haftasında köylüler toplanarak dağa "ziyarete" çıkarlar. Kurban kesilir, herkes evinde ne varsa ortak sofraya koymak için getirir. Günümüzde geniş katılımlı bir tören halinde gerçekleştirilmekte ve dışarıdan gelenler de katılmaktadır. Şeme yolu üzerinde *Sallandudak Taşı* denilen yaklaşık 2 metre çapında, insan dudağını andıran bir taş vardır.

Karataş

İhsanlı köyü yolu üzerinde dağa gömülmüş 3-4 metre yüksekliğinde bir kaya parçası bulunmaktadır. karataşın dilekleri yerine getireceğine inanılır. Konuyla ilgili bir de anlatı bulunmaktadır. Yıllardır evli buldukları halde hiç çocukları olmayan bir karı koca kutsal bir dergaha adak adayıp çocuk dilemek için giderlerken, bir tarlada çalışan bir köylü ile karşılaşır. Köylü ile selamlaşıp konuşur ve dergahın yolunu sorarlar. Köylü de sırf yorulmasınlar 3-4 günlük yolu gitmesinler diye az ilerideki büyükçe kara bir kayayı göstererek "hele burada bir dileyin dileğinizi, geri dönün, dergaha ne zaman olsa gidirsiniz" der. Aradan bir yıl geçer ve dilek tuttıkları yere kurban kesmeye giderler. Tarladaki köylüyü bulurlar, o da şaşkınlıkla işin aslını anlatmaya çalışır ama boşuna... Önemli olan insanın inancını tam tutmasıdır. Bu durum yörede "Tutarsan da kara taştan tut" sözü ile anlatılır.

Boz atlı Hızır

Darda kalmışların yardımcısı olan ak sakallı ak yüzlü, nurlu bir ihtiyardır. Kimi zaman boz bir ata binerek geldiği söylenir. Her türlü zorluk karşısında, özellikle insanların yalnız başlarına karşılaştıkları güç durumlarda yardıma çağrılır."Hızır, nerede çağırırsan orada hazır" denilir. Hızır için Saraç köyünde ocak ayının sonu ile şubat ayının ilk günlerinde üç gün oruç tutulur. Oruç bittiğinde buğday kavru olarak el değirmeninde çekilip "Kavut" yapılır. Sıcak şeker ile yoğurularak "Kavut topu" haline getirilir ve dağıtılır. Kavut topu'nun yapılacağı gece büyük leğenlere konulan çekilmiş buğdayın üzerine Hızır'ın gece gelip el basacağı umulur ve o sabah özenle Hızır'ın o eve uğrayıp uğramadığı araştırılır. Hızır insanları sınamak için don (kılık, şekil) değiştirerek onların kapılarını çalar ve genellikle de yaşlı bir dilenci kılığında gelir. Böylece insanların yoksul kişilere, muhtaçlara gösterdikleri tutumlarının ne olduğunu ölçer. Azarlayıp karnını doyurmaktan, bir bardak suyu ya da sütü vermekten kaçınan kişilerin evlerinin bereketi kaçar. Bu nedenle bir şey isteyen insanların eli boş çevrilmemesine dikkat edilir.

Sarıkavak

Köyün eski ismi Savran / Sevran'dır. Bu ad Gürcistan'daki Borçalı bölgesinde bulunan Sarban yöresinden kaynaklanmaktadır. O bölgeden göçen Karapapak Türkleri Anadolu'ya gelerek kurdukları köye bu ismi vermişlerdir, 93 Harbi (1878 Osmanlı-Rus Savaşları) esnasında köye göçler olmuştur.

Tarihçe

1830 Tarihli Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivlerindeki nüfus kayıt defterine göre köy; Sivas Eyaleti Bozok Sancağı Gedikçubuk Kazasına bağlı Sarban köyü olarak kayıt altına alınmıştır. Köyün ismi zamanla Sarvan / Savran / Sevran biçimlerinde söylenmiştir. En sonunda da Sarıkavak olarak değiştirilmiştir. Sarvan, şu an Gürcistan toprakları içerisinde kalmış olan Karapapak Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Borçalı Bölgesinin eski adıdır. Köyün nüfusu 93 Harbi sonrası sonrası gelen göçlerle tamamen değişmiştir.

Sarıkaya

Köyün ilk adı "Kürtaraposman" köyüdür daha sonraları değişikliğe uğrayarak ve kısaltılarak "Kürtler" köyü denilmiştir. 1956 yılında önce "Şirinkaya" adı ile değiştirilmek istenmiş daha sonra köy girişinde mevcut olan volkanik sarı mermer yapıdaki kaya nedeniyle bugünkü "Sarıkaya" adını almıştır.

Sarıtekke

Köyün adı Sarı Abdal adlı ermişden kaynaklanmaktadır.

Muhtar Abdal (Sarı Abdal) Tekkesi

Muhtar Abdal'ın tekkesi, bu köyde bulunmaktadır. Hayatı hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber köyün ilk kurucusu olarak kabul edilir. Muhtar Abdal, bölge insanı tarafından Can Abdal, Abdal Baba, Kazım Can ve Nazım Can'ın kardeşi olarak bilinir. Ayrıca Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelen bir veli kişi olduğuna inanılır. Sarıtekke köylülerince Muhtar Abdal'ın mezarı, ziyaret veya tekke diye anılır. Kabri, kubbelidir. Türbenin bitişiğine cem evi yapılmış ve etrafı ihata duvarı ile çevrilmiştir. Türbe, yaklaşık 65 metre kare olup türbenin kuzeybatı tarafında giriş kapısından 16 metre karelik antreye geçilir. Buradan da ikinci bir kapı ile sandukanın olduğu bölüme girilir. Sandukanın olduğu yerde tek bir pencere olup zeminde kilim ve halılar serili, odanın üçte birini kaplayan sandukanın başucunda sarık ve yeşil örtü, kenarında tespih ve duvarda on iki imam resmi, ağaçtan yapılmış topuz, ziyaret taşı olan yuvarlak bir taş ve "küher" ismi verilen elenmiş toprak bulunmaktadır. Ayrıca Sarıtekke köylüleri tarafından kutsal günlerde türbeye topluca gidilerek ziyaret edilir, türbenin bitişiğindeki odada cem ayini yapılır.

Taş-Dam Efsanesi

Kaya mezarı hakkında halk kültürü içerisinde oluşmuş Taş Dam Efsanesi derlenmiştir. Evlenmelerine izin verilmeyen genç kızla oğlan kaçarak buraya sığınır. Kızın erkek kardeşleri gece karanlığında kılıçlarını çekerek içeriye girer ve gençleri öldürmeye çalışırlar. Sabah olduğunda birbirine sarılmış gibi duran bir kaya parçasına vurmuş olduklarını anlarlar.

Sivrialan

Ünlü halk ozanı Aşık Veysel Şatıroğlu Sivrialan'da doğmuş ve kısa süreli geziler ve görevli olarak gittiği saz eğitmenliği dışında ömrünün tamamını burada geçirdikten sonra bu köyde ölmüştür. Âşık geleneğinin son büyük temsilcilerinden olan Âşık Veysel, bir dönem yurdu dolaşarak Köy Enstitüleri'nde saz hocalığı yapmıştır. Köyde ünlü ozanın evinin düzenlenmesi ile oluşturulmuş Aşık Veysel Müzesi de yer almaktadır.

Beserek bölgesi

Sivrialan Köyü'nün yaklaşık 10 km ilerisinde bulunan bir bölgedir. Buradaki bir dağın tepesinde bir taş yığını bulunur ve yöre ahalisi burada bir yatırın olduğuna inanmaktadır. Dağın eteğinde ise yaklaşık 20-30 metre genişliğinde bir göl çukuru bulunmaktadır. Bu göl bahar aylarında kar suları ile beslenir. Köylüler bu gölün suyunun uyuz hastalığına iyi geldiğine inanırlar. Uyuz olan hayvanları bu suda yıkadıklarında tedavi olduğunu söylenir. Bir rivayete göre Veysel Karani bu bölgeden geçerken develerini kaybeder. İzlerini takip ederek onları bu gölde bulur. Daha önce uyuz olan develerin hastalıklarından kurtulduğunu görür. Beserek sözcüğü de besili deve anlamına gelmektedir. Gölün başındaki ardıç ağaçlarının kutsal olduğu kabul edilir ve bunlardan bir yeşil dal bile kesenin vücuduna kurt düşeceğine inanılır. Gül Dede ise, Beserek gölünün yanında bulunan bir ziyaretir. Tarihi eser arayıcıları tarafından Gül Dede'nin mezarının kazılıp talan edildiği söylenmektedir.

Rivayete göre Aşık Veysel gözünü kaybettiği zaman babası Gül Dede'ye gidip bir kurban keseceğini etrafındakilere söyler. Daha sonra da oğlu Veysel'i ve köyden bazı kimseleri de alarak Gül Dede'ye gider. Adak kurbanını kestiği esnada yedi deveden oluşan bir kervan gelir. Sofra hazırlandığında bir de bakarlar ki kervan falan yoktur. O zaman gelenin Hızır olduğunu anlarlar, Veysel'in gerçek gözünü değil ama kalp gözünü açtığı ise yıllar sonra anlaşılacaktır. Uyuz hastalığına yakalanıpda buraya gelme imkanı olmayan hastalara Beserek'ten götürülen bir miktar toprak ile gölün suyu karıştırılarak çamur haline getirilip uyuz olan yere sürülür. Aşık Veysel'in Beserek Dağı adlı bir türküsü de bulunmaktadır.

Açıklama: Bu bilgiler yöresel halk kültürü derlemeleri esnasında sahada elde edilmiştir. Derlemecinin görevi olduğu gibi aktarmaktır, gerçekliğini veya doğruluğunu tartışmak değildir. Aynı anlatıya bazı küçük farklarla başka akademik kayıtlarda da rastlanmaktadır.

Michael Kaloyanides'in müzik araştırmaları

Amerikalı müzik bilimci Prof. Dr. Michael Kaloyanides, 1970 yılında etnik müzik araştırması için Sivrialan'a gelmiş ve 6 ay süreyle kalmıştır. Ve pek çok fotoğraf çekmiştir.

Sultan

Hacettepe Üniversitesi tarafından yapılan araştırmalarda Sultan ve Çekem köyleri arasında 6000 yıllık izlere rastlanmış ve alan sit bölgesi ilân edilip kazı yapılması yasaklanmıştır. Eskiden köydeki evlerin kapılarının üstüne buğday demeti, boynuz ve at nalı asıldığı söylenmektedir.

Üyük

Yörede çoğu zaman "Merkez Hüyük" olarak söylenir.

Köyün adı

Merkez Hüyük köyü adını bir düzlüğün tam ortasındaki bir höyükten (küçük toprak yükseltisi) almaktadır. Günümüzde köyün çevresindeki geniş düzlükte bir höyük bulunduğunu gösteren herhangi bir toprak yığını veya yükselti mevcut değildir. Geçmişte köyün içinde birkaç dönüm genişliğinde bir alana yayılan toprak yığından oluşan bir yükselti bulunduğu fakat zamanla üzerine evler yapılarak aşınıp düzleştiği ortasından köy içi yol geçtiği anlatılmaktadır. Mehmet Soysal (emekli öğretmen) 1957 yılına kadar bahsi geçen yığını gördüğünü söylemektedir. 1998 yılına ait "Sivas İli Yüzey Araştırması" içerisinde bahsi geçse de ilçe merkezindeki "Şarkışla Kalesi" ile karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Baştaki "Merkez" takısı ise Şarkışla'da bulunan ve aynı adı taşıyan Emlek Hüyük köyünden ayırt edilmesini sağlar.

Tarihçe

Köy halkının geçmişte şu an Konakyazı olarak bilinen esik Kanak köyünden geldiği söylenir. Gelme sebepleri ise anlatılanlara göre, köy içindeki anlaşmazlık nedeniyle kavga çıkmış ve bir bölümü Gürçayır'a bir bölümü Delilyas'a bir bölümü ise Merkez Hüyük'e göçmüştür. Köy ahalisinin bazılarının Konakyazı köyünde tapulu arazileri mevcuttur. Günümüzde genişleyen Şarkışla'nın bitişiğinde yer almakta olup bir mahalle haline getirilmesi planlanmaktadır. Köyde camız (manda) yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Acısu Deresi

Sivas Kayseri yoluna paralel olarak akan ve pek çok su kuşu türünü barındıran dere ilçe yakınlarından geçerken aşırı kirlenmeye maruz kalmaktadır ve bu durum içerisindeki bitki ve hayvan türlerinin yok olması yönünde tehlike teşkil etmektedir.

Âşık Esmе

Asıl adı Esmе Şahin'dir. 1914 yılında doğmuştur. Aynı köyden Bekir Şahin ile evlenmiştir. Ancak Bekir o dönemlerde dört yıl süren askerlik vazifesini tamamlayıp döndükten kısa bir süre sonra vefat edince ikinci kez evlenmiştir. Kendisinde derin üzüntülere neden olan her konuda ağıt yakmıştır.

Hüyük'ün ovası bir büyük yazı
Yüreğimden gitmez bir ince sızı
Mevlâ'nın aşkına ayırman bizi
Arzumanım kaldı-gitti anada

Yalanı

Yörede "Yalañu / Yalağ'u" biçiminde söylenir.

Âşık Yalınayak

Köyün en tanınan ozanı "Yalınayak" mahlaslı Ramazan Şimşek'tir. Asıl adı Ramazan Şimşek olan âşık 25 Eylül 1959 tarihinde doğmuştur. Yoksulluk içinde büyümüştür. İlkokul üçüncü sınıfta iken verem olan annesi ölmüştür. Babası ve ağabeyinin sürekli olarak kendisini dövmeleri üzerine çoğu zaman dışarıda yatmıştır. Köy içinde yapılacak işi olanların yanına giderek yevmiye ile çalışarak geçimini sağlamaya çalışmıştır. Çobanlık yapmıştır. Evdeki baskıya dayanamayarak Kayseri'ye gitmiş ve inşaatlarda çalışmıştır. 1981 yılında askerliğini Siirt'te yapmıştır. Terhisten sonra Sivas'a gelerek 1984'te Şükriye Hanım'la evlenmiş bu evlilikten iki çocuğu doğmuştur. Geçimini sağlamak için Gebze'ye oradan da İstanbul'a taşınmıştır. 1992 yılında yeniden Sivas'a dönerek, 2000 yılından itibaren Sivas Belediyesinde temizlik işlerinde çalışmıştır. Şiire 1985 yılında Şarkışla'lı âşık Sefil Selimî ile tanıştıktan sonra başladığı bilinmektedir. Selimî ona ustalık yapmış, şiirin inceliklerini öğretmiştir, Yalınayak mahlasını almasını kendisi şöyle anlatmıştır: "Bir mecliste dinlediğim deyişin sahibinin kim olduğunu, nerede bulabileceğimi sordum. 'Sivas'ta' dediler, sora sora buldum evini, öylece bağlandım kaldım. 'Yalınayak' mahlasını kendim başıma sardım. Selimi ustamın yanına gittim, evliyaların yalınayak gezdiklerini, ezalar çektiklerini okuduğumu söyledim. Ustam da, 'adın Âşık Yalınayak olsun,' dedi." İyi derecede saz ve kaval çalmaktadır ve şiirlerini de çalarken söylemektedir. Şiirlerinin sayısının 300'den fazla olduğu tahmin edilmektedir.

Yapracık

Köyün etrafı tamamen dağlarla çevrilidir ve su kaynakları yönünden çok verimlidir.

Yeniyapan

Karaçay-Çerkes Özerk Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan Abaza topraklarından göç etmek zorunda kalarak Anadolu'ya gelen topluluklar tarafından kurulmuştur. Abaza dilinin Aşkara'ya lehçesini konuşurlar.

YAKIN ÇEVRE

Akkoca (Yıldızeli)

Akkoca (veya Akçakoca) adlı efsanevi kişinin yattığına inanılan mezar bulunmaktadır. Kendisinin Muhammed Peygamber'in soyundan geldiğine dair Orhan Gazi tarafından verilmiş bir berat bulunduğu da kayıtlara geçmiştir. Asık suratlı karısının misafirlere saygısızlık ettiği için güvercin kılığında gelen Hacı Bektaş-ı Veli tarafından taş kesildiği anlatılır. İnanışa göre Akkoca adlı eren Horasan'dan kardeşleri ile birlikte gelmiştir. Yöredeki inanışa göre köyde türbeden daha yüksek yapılan evler, binalar çökmüş, bunların bazılarının enkazı ibret olsun diye kaldırılmamış. Türbesinin yakınında adak yeri vardır.

Davulalan (Yıldızeli)

Köyün isminin nereden geldiği hakkında çeşitli görüşler vardır. Birinci görüş şudur: Köye ilk geldiği zaman etrafı hep ormanlıkmiş. Yalnız bu ormanlık alanın tam ortasında, içinden su çıkan boş bir alan varmış. Bu boş alan rüzgar vurduğu zaman davul gibi ses çıkarırmış. İşte bu sestten dolayı buraya, Davulalan demişlerdir. Kürebaba tepesi Bozdağlar üzerindedir ve burada evliya mezarı olduğuna inanılan bir taş yığını vardır. Davulalan ve Canabdal (Şarkışla'ya bağlı) arasındadır. (İki köyün arası 14 km kadar olup araçla yaklaşık yarım saatte Davulalan köyünden Kürebaba yatırına ulaşılabilir.)

Merkez Sarıkaya (Yıldızeli)

Köyün kuzey yönünde, Merden yolu üzerindeki tarlaların ortasında tek, büyük bir kaya kütlesi bulunmaktadır. Bu kayanın meteor mu, su çekilmesi-çözülme yoluyla ortaya çıkmış bir kaya mı olduğu hakkında kesin bilgi yoktur. Merkez Sarıkaya, adını, köyün kuzeyinde yer alan bu tek "sarı" kayadan almıştır. Şarkışla'ya bağlı bir köy ve Yozgat'a bağlı bir ilçenin de "Sarıkaya" adını taşıması karışıklığa yol açtığından kaymakamlığa verilen bir dilekçeyle köyün adı "Merkez Sarıkaya" olarak değiştirilmiştir. Köyün ilk yerleşimi, bugün "Aynözü" denilen, köyün güneyinde bulunan yaylanın eteklerinde, ırmak kenarı boyunca uzanan bölgededir. Köyün yaşlıları, bu bölgede daha önce bir Ermeni köyünün kalıntısı olduğunu anlatmaktadırlar. Göç sonucu olan ilk yerleşimde yedi hane bulunduğu söylenmektedir ("Eskiköy"). Bugünkü köy alanına göre daha ılıman ve verimli bir bölge olan Aynözü'nden neden yeniden göç edildiği hakkında açık bilgi yoktur. Ancak, gerek ilk yerleşimde, gerek sonradan yapılan göçlerde, çok eski dönemlerden bu yana Anadolu genelinde ve bölge özelinde güdülen "iskan politikaları"nın etkili olduğu düşünülebilir.

Colü Baba Yatırı

Colü Baba (veya Coğlü Baba) bu köyde yaşamış bir kişidir. Rivayete göre her gün atına binip köyü gören bir tepeye çıkarmış. Bu tepenin başında oturarak saatlerce düşünürmüş (tefekküre dalarmış). Günlerden bir gün yine tepeye çıkmış, sonra da yumruk büyüklüğündeki taşları toplayarak yığmış ve böylece mezar yerini belirlemiş, sonra da orayı temizlemiş. Köye döndüğünde gördüğü kişilere, "Yarın ben öleceğim, beni bu tepeye gömün" demiş. Gerçekten de o gece ölür ve ertesi gün vasiyet ettiği yere defnedilir. Yöredeki yaygın inanışa göre ölümünden sonra da mezarını temizlemeyi sürdürmektedir ve atının ayak izleri de her sabah mezarının çevresinde görülür.

* Şarkışla'ya bağlı Alaman köyünde aynı adı taşıyan "Colü Dede" yatırı bulunur.

Nallı (Yıldızeli)

Bir rivayete göre Nallı köyünün ilk adı "Keçi Kıran" köyüdür. Bir gün bir keçinin ayağı sakatlanır ve keçinin ayağını nallarlar. Kimin olduğu bilinmiyor. Bu olaydan sonra köyün yeni adı Nallı Köyü olur ve böyle kalmaya devam eder. Köyde yaşayan iki grup vardır. Bunlardan ilk yerleşenlere "Yerli", sonradan gelip yerleşenlere ise "Karlı" denir.

Şeyhhalil (Yıldızeli)

Şeyh Halil adlı bir erenin köyde türbesi bulunur. Yakınlarda bir yerde yapılan bir savaşta düşmanlar tarafından kesilen kafasını eline Şeyh Halil mezarın şimdiki bulunduğu yere kadar yürür ve orada şehit düşer. Savaştan önce tarımla uğraşır ayrıca geyikleri tarım araçlarına koşturmuş.

Yolkaya (Yıldızeli)

Köyün adının nereden geldiği ve geçmişi hakkında bilgi yoktur. Köyün eski ismi olan Çakraz ("Çarkaz" ya da "Çarkraz" biçiminde söylenişleri de yaygındır) kelimesinin değirmen taşı çarkından kaynaklandığı söylenir. 1960 yılında değiştirilerek "Yolkaya" adı verilmiştir.

Kevgir Baba Türbesi

Köyün güneyindeki yaklaşık 7–8 km uzaklıktaki bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Eskiden kayıp olan mezarın tespiti hakkında benzer iki rivayet bulunmaktadır. Birinci rivayette Tokat'ın Zile ilçesinden Tahsildar Mehmet Efendi isimli bir kişi rüyasında Kevgir Baba'yı görmüştür. (Bazı kaynaklarda bu isim Mustafa Efendi olarak geçmektedir.) Bu kutlu kişi kendisine: "Ben bataklıklar içerisindeyim. Gel beni kurtar." diye seslenir ve köyün adını söyler. Bunun üzerine Mehmet Efendi sorarak Çakraz köyünü bulur. Rüyasında gördüğü tepeye çıkarak orada bulunan bataklığı kazdırır. Bir elinde kılıç bulunan ve sağ gözünde ok yarası olan sarı sakallı bir kişinin cesedini bulur. Bataklıktan yaklaşık on adım kadar yukarıda kazılan bir mezara defnedir. Sonra oradaki bataklık ıslah edilerek bir pınara dönüştürülür. İkinci söylentiye göre ise, Tokat'ın Artova ilçesindeki bir genç kız rüya görür. Rüya da gördüğüne göre bir bataklıkta elinde kılıcı olan birisi yatmaktadır. "Gel beni kurtar, beni suyun üzerine çıkar ve mezarımı yaptır." diye söyler. Genç kız babası ile birlikte Çakraz köyüne gelir. Orada yanına aldığı köylülerle beraber rüyasındaki tepeye çıkarlar. Burayı kazdıklarında elinde kılıcı olan birisi suyun içinde yatmakta olduğunu görürler. Kılıcını almaya çalışsalar da bunu başaramazlar, eren elindeki kılıcı bırakmaz. Sonra içlerinden birisi "Kılıcını tekrar vereceğiz" deyince kılıcı bırakır. Daha sonra genç kız ve babası Kevgir Baba'nın mezarını yaptırırlar. Kevgir Baba'yı Yıldızeli ve çevresindeki köyler ile Şarkışla'ya bağlı köylerden de insanların gelip ziyaret ettiği bilinmektedir. İki odalı bir binanın içerisindeki mezar yaklaşık üç metreye iki metre boyutlarında üzeri toprakla kapatılmış durumdadır. Odalardan birinde mezar vardır, diğerinde ise gelenlerin oturması için minderler serilmiştir.

Süt-Oluk Efsanesi

Çakraz dağı eteklerindeki dere inanışa göre bahar aylarının başlarında süt renginde akmaktadır. Efsaneye göre çobanın biri derenin başında aşık olduğu kızla buluşur ve ona kaval çalmış. Bunu duyan koyun ve keçiler de sütlerini dereye akıtlarmış. O günlerden beri dere bahar aylarında hep süt akmış. (Bir yoruma göre derenin rengi erezyonla suya karışan bazı maddelerden kaynaklanmaktadır.)

Başyayla (Altınyayla)

Köyün yakınlarından Arkaşan adı verilen bir dere akmaktadır. Ayrıca bu mevkide suyunun şifalı olduğuna inanılan ve "Göz" olarak bilinen bir kaynak bulunmaktadır.

Deliilyas (Altınyayla)

Yörede "Dellez" (Deli ve Ellez kelimelerinin bileşimi) olarak da bilinir. İlyas (Ellez) adlı bir kişi tarafından kurulduğuna dair birbirine benzer üç öykü anlatılmaktadır.

Celal Oğlan Ağıdı

Yüzden fazla dörtlükten oluşan ağdın bazı kısımları bestelenmiş ve ulusal çapta ilgi görmüştür. Celal Kulmaç adlı kişi'nin düğününe çok az bir zaman kala 1947 (kimi kaynaklara göre 1946) yılında ölümü üzerine nişanlısı tarafından günlerce okunmuştur. Derlenebilen kısım aslında söylenmiş olan ağdın ancak bir bölümüdür. Ağdın farklı biçimleri derlenmiştir.

İskender Dede Yatırı

Bostanbaşı denilen mevkide köyün en yüksek yeri olan bir tepenin arkasındaki bir çukurda bulunan taş yığını şeklindeki bir mezardır. Bu taş yığını ziyarete gelenler tarafından bırakılarak oluşmuştur. Ziyaretçi tarafından aile fertlerinin sayısı kadar taş koyulur

Doğupınar (Altınyayla)

Köyün adı önce Şahlı iken adı "'Doğupınar'" olarak değiştirilmiştir. Anlatılanlara göre köyün ilk yerleşik sakinleri şark (doğu) tarafından gelme oldukları için köy ilk önce "Şarklı" adını almıştır. Halk ağzında daha sonra yumuşayarak "Şahlı" denilmiştir. Doğupınar adı ise, Şarkışla'nın da Şahlı diye bir köyü olduğundan adres karışıklığını önlemek için verilmiştir. Sayıma gelen memurlar köydeki bir çeşmenin adını vermişlerdir.

Serinyayla (Altınyayla)

Eski adıyla Beydiğın olarak da bilinir.

Taşkesen Efsanesi

Efsanede bahsedilen olayın geçtiği söylenen alan Serinyayla ile Karalar (Sivas merkeze bağlı) köyü arasındaki bir yerde bulunmaktadır. Herhangi bir mezar yoktur, kutsal sayılan bir taş yığından oluşmaktadır. Rivayete göre çok eski zamanlarda koyunlarını güden bir çoban susuz kalmış ancak çevrede bulamamış. Allah'a dua etmiş ve su bulursa kesmek için bir kara, bir de ak koç kurban adanmış. Kısa bir süre sonra yakınlarda topraktan bir su kaynamaya başlamış. Kendisi ve koyunları içerek kurtulmuşlar. Ancak kurbanları kesmek yerine dalga geçer gibi bulduğu iki biti öldürmüş ve bunları adak yerine saymış. Sürüsü de kendisi de orada o anda taş kesilmişler. Uzaktan bakıldığında yanındaki köpeği ve sürüsü ile çobana benzer bir kaya yığını orada durmaktadır.

Boz Dede Yatırı

Köyünün yakınındaki Boz Dede Dağı'na adını veren bir eren olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca her Perşembe günü civardaki diğer kutlu kişilerin de burada toplanacağı inanışı mevcuttur. Köy ahalisi burayı ziyaret eder, kimi zamanda kurban olarak koyun keserler.

Davullu Dede Yatırı

Köyün yakınlarındaki Davullu dağına adını vermiştir ve burada yatmakta olduğuna inanılmaktadır ancak herhangi bir mezar yoktur. Davula benzetilen taşların bulunduğu söylenmektedir. Köy halkının geçmişte topluca bu dağın üzerindeki düzlüğe giderek büyükbaş ve küçükbaş hayvan kurban ettikleri ve adaklar adayıp, dilekler diledikleri bilinmektedir. Davullu Dede'nin yattığı dağın zirvesi düzdür ve burada eskiden iki dilek ağacı bulunduğu söylenmektedir.

Tahtyurt (Altınyayla)

4. Murat, Bağdat Seferi'ne giderken Nisan 1638'de ordusunun köyün şu anda kurulu olduğu yerden geçerken konakladığı, köyün adının buradan kaynaklandığı iddia edilmektedir.

Yassıpınar (Altınyayla)

Bir rivayete göre köy, 1402 Ankara Savaşı sonrası kurulmuş. Üç kardeş gelmiş birisi Beydiğin (Serinyayla) köyüne, öteki Şarklı (Doğupınar) köyüne, bir diğeri de Yassıpınar'a yerleşmiş.

Aylı (Sivas-Merkez)

Köyün adı Donbak denilen dağdan ay güzel görüldüğü için buraya gelenler ayı çok güzel gördükleri için bu isim verilmiştir.

Hanlı (Sivas-Merkez)

Geçmişte "Han Önü" adı verilen mevkiye kurulmuştur. Mahalli rivayetlere göre, köyün ilk kuruluş yeri olan bu mevkide büyük bir han varmış. Burası Kızılova köyü ile Hanlı arasında, tahminen 2 km uzaklıkta bir yerdedir. Köyü kuranlar burada bir süre yaşadıkten sonra ilk yerlerini terk ederek köyün şimdiki yerine gelmişler. Burası sazlıkmış. Zamanla suyu çekildikçe köy de genişlemiş. Sultan 4. Murat Bağdat seferine giderken her 10 km'de bir han yaptırmış. Bunlardan birisi de Hanlı köyüne kurulmuş, diye bir rivayet anlatılmaktadır. Halen köyün içinde eski bir han da ayakta. Osman Efendi adında bir kişi tarafından hayrat olarak yaptırılmıştır. Gelen geçen yolculardan hiç bir ücret alınmadığı rivayet edilmektedir. Com'un Abdullah denilen kişinin 2. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi esnasında sarayda olduğu, bu olaya şahit olduğu anlatılmaktadır. Osmanka'gil (Osman Kahyagil) sülalesinden "Miyese Karı" adlı bir kadının efsunlu olduğuna inanılmış. Bu kadın yılanları eliyle yakalamış. Özellikle nazar değen çocukları bu kadına okuturlarmış. Okuduğu çocuğu eliyle sıvazlayarak gönderirmiş. "Cennet Karı" adlı kadın ise halk hekimidir. Çevre ve uzak köylerden ona hastalar gelir dalağını kestirmiş. (Sıtmadan büyümüş dalağı eski bir yöntemle tedavi ettirmek demektir, gerçekte kesme işlemi yoktur, bir tür ritüeldir. Köy arazisi içinde Çukur Pınar olarak bilinen kükürtlü su kaşıntı ve yaralara iyi gelir.

Hanlı Höyüğü

Köyün yaklaşık 2 km kadar aşağısında (batı yönü), Sivas-Kayseri kara yolundan Bedirli istikametine ayrılan yola girdikten yaklaşık 300 m kadar sonradır. Yaklaşık 250×150 m boyutlarında ve 15 m yüksekliğindedir. Doğusundan Hanlı Deresi akar. Çevresindeki tarlalarda tarım yapılması nedeniyle höyüğün etekleri tahrip olmuş ve yayvanlaşmıştır. Höyük üzerinde beş farklı alanda kaçak kazı çukurları vardır. Batı eteklerinden toprak alınmıştır. Daha çok Tunç çağı ve Roma dönemi seramik parçaları bulunmuştur.

Hayırbey (Sivas-Merkez)

Köyde derlenmesi gereken ağıtlardan birisi 1970'li yılların başında yöre köylerini haraca bağlayan ünlü eşkiya Üsük (Hüseyin) için rahmetli Alim Karabudak'ın yaktığı türküdür. Köyde halen söylenmektedir.

Kartalca (Sivas-Merkez)

Dik kayalıkların çok oluşu sebebiyle yırtıcı kuşların yaşamasına elverişli bir ortam bulunduğu için yakın tarihlere kadar kartallar ve yuvaları çok sık görüldüğü için bu ad verilmiştir. Başka bir rivayet göre ise Kayabaşı olarak bilinen bu kayalıklarda Kartal Baba isimli bir evliyanın mezarı bulunduğu dairdir.

Dikkulak Mezarı

Literatüre Kartalca Nekropolü olarak geçmiştir. ("Nekropol", yaklaşık olarak "Kabristan" manasını karşılayan Yunanca bir sözcüktür.) Köyün 200 m kadar güneydoğusunda, yüksek bir kayalık bir tepe üzerindedir. Kartalca Köyü ile Kartalca Nekropolü arasında Üsgülüç Çayı akmaktadır. Nekropol kayalık tepenin neredeyse tamamını kaplamaktadır. Batı ucunda bir tümülüs vardır. Mezar kalıntıları düzgün blok taşlardan oluşmaktadır. Tümülüs kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. İçerisindeki büyük taş bloklardan oluşan mezar odası açığa çıkmıştır. Nekropolün Roma-Bizans döneminde kullanıldığı tahmin edilmektedir. Tepe üzerindeki tek başına duran mezar ise 1950'li yıllarda vasiyeti üzerine oraya gömülen "Dikkulak" lakaplı bir köylüye ait olup eski buluntularla bir bağlantısı yoktur.

Koyuncu (Sivas-Merkez)

Köyün yakınlarında kara yolunun karşı tarafında Hünuğu Tepesi ve Kavlak köyü yakınlarına doğru yine kara yolunun karşısında Koyuncu Höyüğü bulunmaktadır. Hünuğu Tepesi de bir höyük olup alt kısmında gözle rahatlıkla görülebilen kaçak kazı izleri vardır. Koyuncu Höyüğü ise düz arazi içerisinde bir tepe görünümündedir.

Eğerci (Gemerek)

Daha önceleri burası sazlık, bataklık bir yermiş. Sivrisinek yüzünden burayı kimse uzun zaman mesken tutmamış. Efsaneye göre kimsesiz bir adam buraya gelip yerleşmiş. Kayseri'ye giden yolcularla tanışmış, adam laf olsun diye derdini anlatanlara çok mantıklı ve faydalı tavsiyelerde bulunuyormuş. Halk, kısa zamanda Eğerci Baba'nın ününü duymuş. Sırf yolculuklarında değil, diğer zamanlarda da ziyaret etmeye başlamışlar. Eğerci Baba kesin konuşmazmış. Şöyle yap... Böyle yap... demezmiş; "Eğer şöyle yaparsan Eğer böyle yaparsan...." diye konuşurmuş. Zamanla ziyaretler yerleşmelere dönüşmüş ve köy oluşmaya başlamış. Yeni nesil, "Eğer..." diye söze başlayan adamın asıl adını unutmuş ve Eğerci Baba, demeye başlamış. Zamanla genişleyen yerleşim yeri de Eğerci Baba'dan dolayı Eğerci adını almış.

Eskiyurt (Gemerek)

"Boz Armut" ve "Çamlı Ziyaret" gibi mekanlarda yöre halkı tarafından kutsal olarak kabul edilen ağaçlar bulunmaktadır.

Karagöl (Gemerek)

Köyde gerçekte bir göl yoktur. İsim tamamen bir benzetmeye dayalıdır. Günümüzde köyün içinde yer alan Ermenilerden kalma dört oluklu Büyük Çeşme'nin gölcük halinde birikmesi sonucu sazaklık ve bataklık oluşturması nedeniyle bu isim verilmiştir. Diğer bir olasılık ise köyün çayırılığının çok zaman önce bataklık olması nedeniyledir. Köyde geçmişte Ermenilerle Türklerin birlikte yaşadığı bilinmektedir. Köydeki ilköğretim okulundan diploma alan Ermeni vatandaşların evrakları kayıtlarda mevcuttur. 1926 yılında Yugoslavya'dan gelen Boşnak kökenliler iskan hakkıyla köye yerleşmişlerdir. 1936 yılında Romanya'dan (şimdi Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan bir bölgesinden) 80 hane göçmen (muhacir) iskan edilmiştir.

Karaözü (Sarıoğlan)

1953 yılına kadar Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı olan Karaözü, bu tarihten sonra Sivas'ın Gemerek ilçesine, 1978 yılında ise yapılan halk oylaması ile Kayseri'nin Sarıoğlan ilçesine bağlanmıştır. Köye ilk yerleşen ahaliye Hüsneliler adı verilmektedir, ancak bahar ve güz dönemlerinde göçerlerin sürekli yaptıkları yağmular nedeniyle bunlar 1700'lü yılların sonuna doğru burayı topluca terketmişlerdir. Yeni gelen topluluklarla köyün yeniden kuruluş tarihi ise 1799-1800 olarak tahmin edilmektedir.

Köyün adı

Karaözü köyünde "Tohum Pınarı" ve "Memiş Pınarı" adlarını taşıyan iki büyük çeşme bulunmaktadır. Bunların suları aşağıdaki dereye doğru akarlarken gölgeli bir görüntü oluştururlar. O nedenle de bu sulara "Karaca Öz" adı verilmiştir. Topraktan (karadan) çıkan su akıntısı anlamı da mümkündür. ("Öz" kelimesi özellikle İç Anadolu'da dere, ırmak, akarsu anlamlarında kullanılır.)

Şahruh Köprüsü

Şahruh Köprüsü, Karaözü köyünde yer alan tarihi bir köprüdür. Köprü'nün yapım tarihine ilişkin yazılı bir bilgi yoktur. Fakat 1538 yılındaki onarımına ilişkin bir kitabe mevcuttur. Köprü'nün sol taraftaki üst korkuluk taşlarının arasında genişçe ortası oyuk bir taş vardır. Bu oyuk yaklaşık olarak bir insan sırtını içine alacak genişliktedir. "Kulunç Taşı" denilen bu yere insanlar sırtlarını dayarlar ve yeli (sancıyı, ağrıyı, sızıyı) aldığına inanırlar. Oturarak kuluncunu bu taşta dayayanlar sırtlarını sağa sola oynatarak tedavi olduklarını söylerler. Ayrıca buraya sırt verilerek dilek tutulması da yaygındır (niyet taşı amacıyla). Bu taş tam kibleye karşı durmaktadır ve geçmişte mihrap olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Göçebe topluluklar ve köprüden ya da yakınlardan geçen diğer yolcular namazlarını toplu halde burada kılarlarmış. Özellikle Cuma günleri gelip geçenler ve bitişindeki handa konaklayan yolcular, bu taşın karşısına geçip namaz için saf tutarlarmış. Köprü'nün beratlı (imtiyazlı, özel niteliği bulunan) olduğuna inanılır. (Şeyh İbrahim adına yapmış olan Zaviye zamanla yıkılınca taşlarından bir han inşa edilmiş ancak daha sonra o da yıkılmış.)

Su değirmenleri

Karaözü köyü Kızılırmak vadisinin doğuya bakan yamacında yer almaktadır. Hemen alt tarafından bir dere akmaktadır. Karaözü ahalişi bu dereye bir isim koymamıştır. Genelde "Aşağı Dere" tabiri ile tanımlanmaktadır. "Yukarı Dere" ise doğal bir akarsu olmayıp Karaözü'ndeki değirmenleri döndüren, insan eli ile yapılmış su kanalıdır. Geçmişte Aşağı Dere'nin suyunun neredeyse tamamının gerektiğinde bu kanala aktarıldığı bilinmektedir.

Karaözü'nde kanalın suyuyla çalışan üç adet değirmen sosyal hayatın ve coğrafi konumların en önemli belirleyicileri arasındadır. Bunların adları; "Yukarı Değirmen", "Orta Değirmen", "Aşağı Değirmen" şeklindedir. Bunlardan başka Şahruh Köprüsü'nün kuzeybatısındaki "Tahir Efendi Değirmeni", Tereli'de "Kaya Değirmeni" denilen iki farklı değirmen, "Kadir Kahya'nın Değirmeni" ile Kel Tepe eteğindeki "Kadı Halil Değirmeni" de yine geçmişteki değirmenlerin en önemlileridir.

Dereyurt (Akdağmadeni)

Köy birbirine yaya olarak bir saatlik mesafede bulunan Sıtma ve Dereyurt köylerinin bir muhtarlık altında birleşmesi ile meydana gelmiştir. Çok eskiden birisi Sıtma hastalığına yakalanıyor ve rüyasında bir çeşme görüyor. Rüyasına giren kutlu kişi gidip o köydeki sudan içerek yıkanmasını söylüyor. Söylenileni yaparak bahsedilen köyü ve çeşmeyi buluyor. Hastalıkların kurtulunca herkes çeşmenin suyunun şifalı olduğunu anlıyor ve çevreden insanlar Sıtma hastalığından kurtulmak için buraya gelmeye başlıyor. Böylece köyün adı da Sıtma kalıyor.

Baharözü (Ulaş)

Ulaş ilçesinin kuzeybatı kesiminde, ilçe merkezine 20 kilometre uzaklıkta bulunan Baharözü köyünün eski ismi, Buğayırözü'dür. Eskiden bu bölgede ormanlık alanlar mevcut olup Kangal, Ulaş, Şarkışla ve Tonus (Altınyayla) ilçelerine yağın yağmurun bu bölgeden başlamış olduğu anlatılmaktadır. Yağmurun bu bölgede başlaması ve çok yoğun bir şekilde diğer ilçelere doğru ilerlemesi nedeniyle bu bölgeye "Buğayır özü" adı verilmiştir. Buradaki ağaçların kesilmesiyle yağmurun azaldığı tespit edildiğinden yöre halkınca buradaki ağaçların kesilmesi de günah sayılarak yasaklanmıştır.

Düğnük Kaya

Düğnük Kaya (Döğnük Kaya) veya Dünük Kaya (Dönük Kaya) yöredeki farklı söylentilerde bahsedilen bir yerdir. Özellikle taş kesilme efsanelerinde adı geçer.

Anlatılanlara göre çobanın biri dağda susuz kalınca Allah'tan yardım ister ve iki koyun adakta bulunur, bunun üzerine kaya yarılarak içinden su çıkar. Ancak çoban adaklarını yerine getirmez üstelik onlara karşılık iki pire öldürerek dalga geçer. O anda kendisi ve sürüsü taşa dönüşürler. Geçmişte bu yerde adak kurbanlarının kesildiği ve dilek tutulduğu bilinmektedir.

Gelin Kayası etrafında evlenen kızların döndürülerek dilek dilemesi eskiden sık rastlanan ama artık uygulanmayan bir gelenektir.

Topak Kaya

Efsaneye göre genç bir kız yün eğirerek halat yapıp bu kayayı sırtına alarak bulunduğu yere getirmiştir. Burada eski bir yerleşim yeri olduğuna dair bulgular elde edilmiştir.

Ek-1:

Yedi Kardeşler Efsanesi

Şarkışla yöresindeki değişik mezarlarda yedi kutlu erenin yattığına ve bunların birbirleri ile kardeş olduklarına inanılmaktadır. Pek çok köyde ve ilçe merkezinde bu kutlu kişilere ait kabirlerin nerelerde olduğuna dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Yaygın olan inanışa göre yedi kardeşin Şarkışla'nın birbirinden uzak denebilecek oldukça farklı köylerindeki türbelerde yatmakta olduğudur. Ancak aslında yöredeki tespit edilebilmiş olan yatırıların sayısı yediden çok daha fazladır. Bu nedenle yedi kardeş olarak tabir edilen evliyaların hangileri olduğunu kesin olarak tespit etmek de neredeyse imkansızdır. Bir rivayete göre Ahmet Yesevi'nin yedi öğrencisi fetih için buralara kadar gelmişlerdir. Karababa yatırını Elmalı ve Kazancık köyleri arasındaki bir tepede bulunmaktadır. Diğer en önemli yatırlardan birisi ise Kızılcaşla köyü yakınlarındaki Ağbaba olarak tanınır.

Karababa Türbesi

Mezar Turna Dağı'nda bulunmaktadır. Karababa Türbesi, Kazancık köyü ve Elmalı köyü arasındaki oldukça yüksek bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Bu tepeye de "Kara Baba Tepesi" adı verilmiştir. Kazancık köyü de dağın yamaçlarında kurulmuştur. Yedi kardeşlerden ikincisi olduğuna inanılmaktadır. Yakınlarındaki bölgede başka ardıç ağacı bulunmamasına karşın Karababa'nın çevresi ardıç ağaçlarıyla doludur. Yörede bu ağaçları bizzat Karababa'nın kendi elleriyle diktiğine, bu nedenle ağaçlardan bir dal bile koparan kişinin başına büyük musibetler ve felaketler geleceğine inanılır. Bir rivayete göre ise savaş esnasında Karababa'nın başı kopar, bunun üzerine başını kolunun altına alarak vuruşmaya devam eder. Savaş bittikten sonra bir kolunda başı olduğu halde diğer eliyle mezarını yapmak için taş toplamaya başlamıştır. Taş toplarken kesik başından damlayan kandamlarından ardıç ağaçları büyümüştür. Bugün Karababa mezarının üzerinde ardıç ağaçları bulunmaktadır ve bunlar kutsal kabul edilirler. Toplayarak mezarı için yığılmış olduğu taşlar da kutsaldır. Başka bir söylentiye göre bir savaşta buradaki ağaçlar devrilmiş ancak savaş bitince bir gecede eski haline dönmüşlerdir. Türbenin güney batısında bulunan bir taş üzerinde at nalına benzer izler yer almaktadır. Rivayete göre; Ahmet Yesevi'nin yedi öğrencisi fetih için buraya gelirler. Bizanslılarla yapılan bir savaşta bunlardan birisi düşman tarafından sıkıştırılınca arkadaşlarından birisini yardıma çağırır. Yardıma gelen arkadaşının şahlanan atı bir tepeden diğerine atlamış ve nal izleri taşın üzerine geçmiş. Yöre halkından edinilen bilgilere göre Kazancık köyünden birisi yaptığı inşaat için taş bulamayınca bu yatırın çevresindeki taşları alıp götürmüş, ancak ertesi sabah kalktığında yapmış olduğu ağılın duvarlarının yerinde olmadığını, sadece çatısında kullanılan ağaç ve tahtaların yerde durduğunu görmüş. Daha sonra gidip baktıklarında taşların tepedeki yatırın çevresindeki eski yerlerine götürülmüş olduğunu anlamışlar. Anlatılan başka bir söylentide, defineciler türbenin etrafındaki kaya parçalarını uçurumdan aşağıya yuvarlarlar. Ertesi sabah geri geldiklerinde kazdıkları çukurun kapanmış olduğunu ve kaya parçalarının da yerlerine dönmüş olduğunu görürler. Şifa bulması için getirilen hasta türbenin yanında bu iş için ayrılmış bir yere yatırılır ve uyanıncaya kadar öylece bırakılır. İnanışa göre hasta, rüyasında Karababa adlı evliyayı görürse şifa bulur. Ayrıca bu mezarın yanından akan suyun da kutlu olduğuna inanılır. Ziyaret için gelen insanlar bu sudan abdest alır ve mümkünse yıkanır. Gelemeyenlere ise bu sudan götürülerek içirilir. Mezarı çevresini örten taşların büyük bir kısmı bazalttır. Asfaltsız, sadece yol bakım araçları ile düzeltilmiş ve dolambaçlı toprak yollardan ulaşılabilir.

Kayıtlara göre çok yakınlarda (karayolu ile 14 km, kuş uçuşu 8 km mesafede) bulunan Elmalı köyünde de yine Karababa'ya ait olduğu söylenen bir türbe daha olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Ancak dağın arka tarafında kalan Elmalı köyündeki bahsi geçen bu yer, aslında çok büyük olasılıkla yanlış anlama sonucu başka bir yatıra ait farklı bir mezar sanılmıştır. Oysa ki, iki köy dağın farklı yönlerinde kaldığı ve etrafından karayolu ile dolaşıldığında belirli bir mesafe katedildiği için gerçekte yöre halkı tarafından aynı yerden bahsedildiği anlaşılamamıştır.

Şarkışla'da "Karababa" adını taşıyan diğer dağ ve tepelerle karıştırılmamalıdır. Benzer efsanelerin anlatıldığı en yakın bölge Beyyurdu köyünün 4 km batısında ve Sivrialan köyünün 7 km güneybatısında kalan "Karaba Dağı" ve bu dağın uzantısı üzerinde Sivrialan'a 9 km uzaklıkta batı tarafındaki "Karababa Tepesi" olarak tespit edilmiştir.

Ek-2:

Hitit Tören Baltası

Hitit Tören Baltası adıyla kayıtlara geçmiş olan tarihi eser Şarkışla'ya çok yakın bir konumdaki Döllük Köyü'nde 1940 yılında, Kurt Bittel adlı Alman arkeolog tarafından bulunmuştur. Cambridge Üniversitesi'ne ait yayınlarda fotoğrafın Norbert Schimmel adlı bir Amerikalı koleksiyoncunun elinde bulunduğu bilgisi yer almaktadır. Fakat fotoğrafı Norbert Schimmel kendisi değil, baltayı ilk eline geçiren kişi olan Kurt Bittel çekmiştir. Alman arkeolog Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Anadolu'nun değişik yerlerinde kazılar yapmıştır. Kesin olan şey, eseri bulduktan sonra fotoğraflamış ve bunun Şarkışla yöresinden elde edildiğine dair açıklamalarını yazarak resmi kayıt altına almış olduğudur. Ondan sonra fotoğrafla birlikte balta da büyük olasılıkla Almanya'ya gitmiştir. Almanya'daki İkinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan sorunlar nedeniyle Nazi rejiminden kurtarmak için fotoğrafı Amerika'daki bir koleksiyoncuya satmıştır. Cambridge Üniversitesi kayıtlarındaki yazılarda baltanın üzerindeki figürler de ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Örneğin aslanın sırtına binmiş olan dağ tanrısı belirleyici unsurdur. Fakat Hitit Tören Baltası'nın günümüzde nerede olduğuna dair net ve kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kurt Bittel'in bulduğu eserleri Türk Devleti'ne teslim ettiği bilinmekle birlikte bu eserin onun tarafından mı yurt dışına çıkarıldığı, ya da bir başka kişinin mi eline geçtiği yoksa Türkiye sınırları içerisinde mi bulunduğu sorusuna henüz bir açıklık getirilmemiştir. Ancak büyük olasılıkla yurtdışındadır. Almanya'nın Berlin kentinde Ön-Asya Müzesi (Vorderasiatisches Museum) envanterinde olduğuna dair bazı bilgiler mevcuttur ancak doğrulanamamıştır.

Ek-3:

Arap Dede

Sivas'ın kazası, Şarkışla'da yüksek dağların tepesinde mezarları bulunan yedi kardeşin en büyüğü olan Arap Dede yatırı, radar üssünün içindedir. Arabistan'dan geldiği söylenen bu zat, uzun yıllar bu civarda yaşamış, rivayete göre herkese şifa dağıtmış, köylülerin sevgisini kazanıp, ulu kişi sıfatına erişmiş biri, geniş ve uzun mezarını, başı sarıklı dik bir taş tamamliyordu, nefti yeşil boyasıyla, etrafının yüksek taşlarla çevrili oluşu, bir başka gizem veriyordu. Dağın tepesinde olduğu için, mezar çok uzaklardan bile gözüküyordu. Ermiş olduklarına inanan civar köylüleri, Arap Dede için inanılması

güç efsaneler uyduruyorlardı. Radar üssü kurulurken yatırın başka yere nakli düşünülmüş bir türlü muvaffak olunamamıştı. Köylüler yılın belli aylarında buraya gelir. Çaresizliklerine derman olması için, Arap dedeye dua ederlerdi. Çocuğu olmayan kadınlar, evlenecek genç kızlar, hastalar, sakatlar, yaşlılarla, radar üssü dolup, dolup taşardı. Mezarın tüm bakımı birliğe aitti. Yatırı gözlerken, hem ürperir, hem korkar, hem de saygı duyar yanından geçerken' de besmele çekerdik. Mezarın hemen yanında verici binamız mevcut'tu. İçinde yirmi dört saat çalışan cihazlar, birde bunları kontrol eden nöbetçi erimiz bulunurdu. Bizim görev yaptığımız operasyon binası, Arap Dede mezar'ına yüz metre mesafedeydi. Sabaha karşı nöbette, uyku bastırıldığında hava almak için bazen dışarı çıkardık. Mezar tam karşımızda belirir, oraya bir türlü bakmak istemezdim. O, an içimizi bir gariplik kaplar. Bu gizemi çözemez çok çabukta cihaz nöbetimizin başına dönerdik.

Yetmişli yıllar, mevsim sonbahar, iki bin rakımda rüzgâr her zaman uğultulu eser, sabaha karşı, şafak ağarmak üzere, telefon çaldı. Titreyen bir ses,

---Komutanım burayı evliyalara bastı. Ses kesik, kesik kekeleyor korku dolu. Uykulu halim gitmiş, şaşkınlık içinde beraber nöbet tutuğum yüzbaşıya,

---Efendim telefon ettiler verici binasını evliyalara basmış. O'da şaşırıldı, ayağa kalktı,

---Kim o yahu, hadi beraber gidip bir bakalım dedi.

Belimizde Smith Wesson, elimizde çift şarjörle otuz iki mermili Sten makineli tüfek alalacele operasyon binasının önündeyiz, mezar tüm heybetiyle tam karşımızda, yüz metrelik mesafe bize çok yakın gibi geldi. Yan, yana yatıra doğru yürüyoruz. Birden bire,

--- Allahüekber, Allahüekber sesiyle irkildik.

---Duydun mu?

--- Evet

Dilimiz damağımız kurudu. Telaştayız, gözlerimiz yuvalarından fırlayacak gibi, şaşkınlığımız geçmeden, binanın etrafında beyazlar içinde biri koşarak geçti. İkimizde yere atladık. Korkuyoruz.

--- Gördün mü?

--- E evet

Seslerimiz ve vücudumuz titriyor.

---Ben okuyorum Tacettin sende oku.

Bildiğimiz sureleri okuyor bitince tekrar ediyorduk.

Aynı ses daha da yükselerek

---"Eşhedüenlla ilaha illallah"

Diye uzatıyor. Beyazlar içindeki hayalet bir görünüyor bir kayboluyordu.

O, ara binanın içinden, Allah, Allah sesleri yükseliyordu. Zaman durdu. İkimizde birbirimize sarıldık. Saniyeler yıl gibi, korkudan tir, tir titriyoruz.

Kalbimiz göğsümüzden fırlayacak gibi, bilinçsizce devamlı kelimeyi şahadet getiriyoruz. Neydi nasıl bir şey yarabbi, sesimizi duy, bizi kurtar, yüce Allah'ım diye feryadı figan ediyorduk. Gözlerimizi kapattık. Çaresizlik içinde beklemedeyiz. Birdenbire derin bir sessizlik oldu.

---Bu kadarı yeter Selman, çok korktu, ben bırakıyorum. Diyen sese kulak kesildik. Başka birisi

---Haklısın bu kadarı kâfi ödü patladı diyerek, gülüşmeye başladılar. Sarılarak yattığımız yerden yavaşça ayağa kalktık. Bunlar bizim askerlerimizdi. Bizi görünce ikisi de toparlandı. Binadaki nöbetçide şaşkınlık ve korku içinde bizlere bakıyordu. Yüzü kireç gibi beyazlaşmış halde titriyordu.

Arkadaşını korkutmak için birisi bina üstünde ezan okuyor, diğeri beyaz çarşafı sarınmış bir görünüşte bir kaybolan hayaleti oynuyordu. İçimizi sevinç ve korkuyla karışık bir duygu kaplamış, şaşkınlık içinde birbirimize bakıyorduk. Yüzbaşı iki kafadara sabaha kadar yatırı bekleme cezası verdi. Yüzbaşıyla beraber görev yerine dönerken ve ondan sonraki günlerde' de hem korkutan hem' de komik olan bu olayı hiç konuşmuyor, sadece uzun, uzun birbirimizle bakarak gülümsüyorduk.

Tacettin Yıldırım (Emekli Hava Astsubay, 1969 yılından itibaren Şarkışla'da bir süre görev yapmış)
19 Ocak 2010 Salı

Ek-4:

Ucmuluh

“Bir ihtiyar, anasından doğduğu günden beri karnı doymayan Ucmuluh’a:

- Eğer bana bir şelek ağaç getirirsen karnını doyururum, der.

Ucmuluh, ihtiyardan duyduğu bu sözlere sevinerek ormana ağaç getirmeye gider. Ağaçları kökünden kopararak büyük bir şelek yapar. Birer ikişer tane de koltuğunun altına sıkıştırarak ihtiyarın evinin yolunu tutar. Ucmuluh’a yolda bir şeytan rast gelir:

- Bu ağaçları kime götürüyorsun, diye sorar.

Ucmuluh, ihtiyara götürdüğünü; karşılığında ihtiyarın kendisinin karnını doyuracağını söyler. Şeytan:

- Bir ihtiyar, bu devin karnını nasıl doyuracak,

diye düşünürken, sonunda gidip ihtiyara sormayı akıl eder. İhtiyar:

- Ona Besmele-i Şerifi çektireceğim, sonra da şu pilavı yedireceğim.

diyerek hazırladığı küçük bir tencere içindeki pilavı gösterir.

Ucmuluh’un Besmele çekmesini istemeyen Kör Şeytan, onun yanına giderek:

- O ihtiyar seni kandırıyor. Ben biraz önce evine gittim. Küçük bir tencere içinde sana bir avuç pilav yapmış. O pilavla kesinlikle karnın doymaz. Sana büyülü sözler söylettirdikten sonra yemeğin başına oturmanı isteyecek. Sakın o sözleri söyleme; çünkü doymadığın hâlde kendini doymuş zannedersen, diyerek Ucmuluh’u kandırır.

Kör Şeytan’a kanan Ucmuluh, sırtındaki ağaçları hırsıyla indirerek, doğruca ihtiyarın evine gider.

- Çabuk yemeğimi getir. Karnımı doyurup daha sonra ağaçlarını getireceğim, der,

Ucmuluh’un çok sinirli olduğunu gören ihtiyar, hiçbir şey söylemeden pilavı getirir. Ucmuluh ihtiyara, o kadar pilavla doymayacağını söyler. İhtiyar, Besmele çekerse doyacağını söyler. Besmeleyi sihirli söz zanneden Ucmuluh, her ne yaparsa yapsın Besmele çekmeyeceğini söyler. İhtiyar, güç bela ile Ucmuluh’a Besmele çektirir. Sonra ona pilavı yemesini söyler. Ucmuluh, üç gün boyunca pilavı kaşıklar ama bir türlü bitiremez. Hayatında ilk kez sofradan tok kalkar. Karnı doyan Ucmuluh, ormana giderek bir şelek ağaç getirir. Getirdiği ağaçlardan ihtiyarın bir kışlık odun ihtiyacı karşılandığı gibi kerestelik ağaçlarla büyük bir cami yaptırır.”

Şarkışla ve çevresinde aşırı obur çocuklara “Ucmuluh” dendiğini, Ucmuluh’un efsaneye göre dev olduğunu, halkın bunların büyüklüğünü tarif için “Anasının karnından çıkarmak için üç ebe üç gün uğraşmış” dendiği anlatılır.

Derleyen: Zekeriya Metin, Şarkışla Efsaneleri (Yüksek Lisans Tezi),

Alıntı: Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, 2001 (Sayfa: 369-371)

Notlar:

1. Sivas Efsaneleri, Kutlu Özen, 2001, Bölüm: Şarkışla Efsaneleri, Sayfa: 237’de 2. Numaralı maddede “Alama’nın Ocağı” başlığında 405 – Sait Şen, Biyoloji Bölümü, 97161038, Derleme: 2000 dipnotu ile açıklanan bilgi hatalıdır. Derlemeyi yapan ya da ilk kaynakta yayına hazırlayan kişinin eksik bilgiye dayalı olarak yanlış bir yorumlama yaptığı ve bunu da doğru sanarak aktardığı anlaşılmaktadır. Alaman’ın Ocağı şeklinde düzeltilmesi gereken başlıktaki mekanın adı “Alama” değil “Alaman”dır. Elmalı köyünde şifa dağıttığına inanılan bu isimde bir ocak kesinlikle yoktur. Elmalı’da “Tekke” olarak bilinen bir kalıntı mevcuttur. Bu yerin de tanımlanan özellikler ile örtüşmediği görülmektedir. Alaman Ocağı ise aslında Colü Dede yatırını olup Alaman köyünde bulunmaktadır. Sahaya hakim olmadan yapılan derlemelerde zaman zaman rastlanan hatalara ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Bu durumu farketmesi mümkün olmayan diğer araştırmacılar ve yazarlar da alıntıyla hatalı bilgiyi aktarmaktadırlar.

2. Sivas Efsaneleri, Kutlu Özen, 2001, Bölüm: Şarkışla Efsaneleri, Sayfa: 239’da 5. Numaralı maddede “Aysel Kız Efsanesi” başlığında 410 – Necati Demir derlemesi, Mehtap Gez, Tarih Bölümü dipnotu ile anlatılan efsane yanlıştır. Şarkışla’ya bağlı Akçakışla köyünde derlendiği belirtilen öyküye dair doğrulayıcı hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır. Aktarılan rivayet yöreye ait değildir. Olasılıklardan birisi çok da fazla uzakta olmayan Yozgat ili Akdağmadeni ilçesine bağlı olan diğer Akçakışla köyünde derlenmiş olan efsanenin yanlışlıkla karıştırılmış olabileceğidir.

Bu kitap 2017 yılında Deniz Karakurt tarafından hazırlanan “Şarkışla Merkez ve Köyleri İncelemesi” adlı basılmamış derleme çalışmasındaki verilerden kısaltılarak hazırlanmıştır. İçeriğin neredeyse tamamı Deniz Karakurt’un yörede gezerek yaptığı bireysel araştırmaları sonucu elde ettiği kendi bilgileri ile hazırlanmış olup, başka yerlerden yapılan sınırlı sayıda alıntılarda kaynaklar verilmiştir.

Kaynak belirtmek kaydıyla içeriğinin kullanılmasına, dijital veya basılı ansiklopedilerde istenilen uzunlukta alıntı yapılmasına ve internet ortamında ücretsiz olarak dağıtılmasına izin verilmiştir.

© Deniz Karakurt

Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.

Şarkışla ve Yakın Çevresinden Bazı Köy Adları

Şarkışla ve yakın çevresindeki ilçelere bağlı bazı köylerin adları incelenmiştir. Yaptığım araştırmalar sonucunda yalnızca mantıklı sonuçlar elde edilmiş olanlara yer verilmiştir.

Şarkışla

1. Gürçayır: Yaşlı bir kervancı bomboş duran bu yörenin otlak bir yer olduğunu görünce burada konaklar ve günümüzde mezarlığın bulunduğu alanda çadırını kurar. Yazları çalıştıktan sonra bir kaç yıl boyunca bu çevrede kışlayan kervancı en sonunda buraya yerleşerek kendisine yurt edinir. Daha sonraki zamanlarda buralara yerleşmek isteyenler bu yaşlı adamdan izin alırlar. Kendisine saygı duyup yardımına giderler, manevi güçlerinin olduğuna inanarak dua isterler. Yaşlı adama Çayırşeyhi (Çayırşihî) denilmeye başlanır. Yörede Çayışğın olarak telaffuz edilen yerin adının kökeninde bu anlatılanlar vardır. Şimdiki adı olan Gürçayır ise Kenan Evren'in ziyareti esnasında kendisi tarafından verilmiştir.

2. Akçakışla: Köyün yakınlarındaki Ağkayalar adı verilen dağ ve Ağca Bey efsanesi ile alakalıdır. Akçakışla (yörede bilinen eski adıyla Ağcakışla) köyünün isminin Akça/Ağca (beyaz renkli) ve Kışla (kışın kalınan yer) sözcüklerinden oluştuğu görülmektedir. Gerçekten de köy ahalisinin geçmiş dönemlerde topluca yazları bugün Karlıyurt adıyla bilinen yaylaya çıkmakta kışları ise buraya geri dönmekte olduğu bilinmektedir. Günümüzde de dahi bu gelenek azalarak da olsa devam etmektedir. Köyün kuruluşuna dair Ağ Kayalar efsanesi derlenerek yazıya geçirilmiştir. Özet olarak erkek evladı olmadığı için kızını bir erkek gibi yetiştiren Ağca Bey'in tüm çabalarına rağmen kız bir çobana aşık olur. Bir buluşmalarında karanlıkta çobanın kavalının sesine doğru giden kız, rüzgarın etkisinden dolayı sesin yönünü karıştırır ve Ak Kayalar'dan ırmağa düşerek ölür. Köyün arka tarafında, 4-5 km kadar dışarıda Ağ Kayalar adı verilen ve gerçekten beyaz renkli büyük bir kayalık alan vardır. Kaldırak çayında kızın öldüğü düşünülen derin yerlere "Sultanın Gölü" veya "Sultanın Bendi" denilmiştir. Günümüzde pek çok kimse bu adın nereden kaynaklandığını unutmamıştır. Yine yakınlarda Ağca Meşe adı verilen bir bölgenin veya kutlu bir ağacın varlığına dair bilgiler olsa da böyle bir yer ve böyle bir ağaç tam olarak tespit edilememiştir. Belki de bahsi geçen ağaç bir sebepten ötürü yok olup yitip gitmiştir, yeri de unutulmuştur.

3. Cemal: Köyün adına dair iki ihtimal bulunmaktadır. Köyün tarihinde veya kuruluşunda önemli bir konumda bulunan Cemal adlı bir kişiden kaynaklanıyor olabilir. Diğer olasılık ise Arapça "Cemel" (deve) sözcüğü ile ilişkisinin bulunabileceğidir. Kişi adı olması ihtimali Cumhuriyet dönemindeki bazı kaynaklarda köyün adının "Cemalköy" olarak geçmesi nedeniyle daha güçlü görünmektedir.

4. Yunusören: Zamanın birinde köyün olduğu yerde Yunus adında biri yaşıyormuş. Bazı nedenlerden dolayı köyü terk etmek zorunda kalmış. Yaşamış olduğu ev ve çevresi yıkılmış ve ören haline gelmiş. Daha sonradan buraya gelip yerleşenler adını hatırladıkları bu kişinin adını kurulan köye vermişler.

5. Yalanı: Köyün adı yörede çok bulunan bir bitki isminden gelmektedir. Sığırkuyruğu bitkisine yörede Yalanı denilir. Kuru olarak toplanır fakat tozu çok kaşıntı yapar. Mayıs ayında çok güzel sarı çiçekler açar. Kuru gövdesi fırınlarda odun yerine yakılarak ekmeek pişirilir.

6. Yahyalı: Kesin olmamakla birlikte Yahya ve Ali isimlerinin birleşimiyle oluştuğu varsayılmaktadır. Diğer bir olasılık ise Yahya'nın yaşadığı yer anlamına gelmektedir.

7. Sarıçiçek: İlkbaharda açan özellikle papatya ve çiğdem gibi çiçeklerden dolayı bu isim verilmiştir. Köy "aşağı" ve "yukarı" olmak üzere iki kısım halinde adlandırılır.

8. Osmanpınarı: Malatya'dan gelerek Yapaltın köyüne yerleşen Seyit Ahmet'in oğlu olan Osman Efendi tarafından kurulmuştur. Medeni kanundan önce Piroğulları olarak anılan sülaleden olan Osman Efendi soyadı kanunu ile birlikte Pınar soyadını almıştır. Kendisi dahil üç kardeşin Yapaltın köyünden ayrılarak buraya gelip yerleşmesi ile köyde ilk evler yapılmıştır. İskan kanunu ile tarım arazilerine Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin devlet tarafından yerleştirilmesi ile de köy nüfusu artmıştır.

9. Ortatopaç: Şimdiye dek derleme sözlüklerine geçirilmemiş bir anlam söylendi. Topuzu bulunan değerli eşyalara topaç dendiği bilgisi verildi. Küçüktopaç ve Büyüktopaç köylerinin adlarının da bu açıklama ile birlikte değerlendirilmesi gerekecektir.

10. Oluktaş: Kışla Köyünden buraya göç edilmeye başlanmadan önce, bir kaç ev inşa edildiği ve hayvanları otlatmak amacıyla, gelip gidilmeye başlandığı rivayetler arasındadır. Köyün eski adı olan "Pöhrenk" sözcüğü de yine içinden su akan, taştan yapıma oluk veya yeraltından giden kanal demektir.

11. Mengensofular: Köyün ilk ismi "Mengen" olarak bilinir eski dönemlerde. Bu kelime "su kovası" anlamına gelir. Sofular kısmı sonradan eklenmiştir. Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrası çıkarılan kanunla yerleşik hayata geçirilen Türkmen boylarından biri Malatya'nın Darende ilçesi yakınlarında bir yere yerleştirilmiştir. Onlar da burada Sofu Köyünü kurmuşlardır. Daha sonra bu ailelerin bir kısmı şimdiki Mengensofular Köyü'nün bulunduğu yere gelmişlerdir. Köyün adına bu göçe hatırlatma amacıyla sonradan Sofular kısmı eklenmiştir.

12. Konalga: 200 sene kadar önce Kışla köyünden ayrılanlar olmuş, bunlar kışlarını Kışla köyünde geçirip yazları ise şimdiki Konalga köyü civarında konakladıkları için bu isim verilmiş. Ondan sonra da Kışla köyünden tamamen çıkmışlar buraya yerleşmişler.

13. Kavak: Yüz yıllar önce Banaz'dan göç eden Ağa Çelebi, Mehmet Çelebi ve Cümük Çelebi bugünkü Bozkurt adıyla bilinen bölgeye yerleşmişler. Bozkurt'ta birkaç sene kaldıktan sonra, Balahasan bölgesine geçip, oradan da Kavaklı Dere denilen bölgeye yerleşmişler. Dağ kavağı, kargı ve sorgun ağaçlarının sıklığından dolayı içinde yayılan malların bile kayborduğu yeşillik alan, bugün ki Ağanın Çayırı olarak bilinen yer ve çevresidir. Köyün ismi buradan gelir.

14. Gücük: Köyün yaşlılarının nüfus kağıtlarında eski bir Selçuklu boyu olan Eymür ismi geçtiği bilgisi verildi ancak bunu destekler bir belge gösterilmedi. Köyün aslında daha aşağıda bulunduğu, oradan şimdiki yerine ilk taşınanlarla birlikte aşağıdakine göre daha küçük bir yerleşimin ortaya çıkmasından dolayı bu şekilde bahsedildiği rivayet edilir. Bir diğer rivayet ise şimdiki yerine Gücük ayında (Şubat) taşınmasından dolayı olduğudur. Bu rivayet kış ayında göçün zor olmasından dolayı zayıftır.

15. Dökmetaş: Köyün yakınlarında yüzyıllar öncesinden kalan kalıp şeklini andıran kesme taşlar bulunmuş, bu taşlardan esinlenerek bu isim verilmiş.

16. Demirköprü: Önceden Kızıltan / Kızıldan ve daha sonra Kızıldon değişikliğine uğrayan ilk ismin yöredeki kızıl toprak renginden kaynaklandığı söylenmektedir.

17. Başağaç: Köye tepeden bakan bir yerde bulunan oldukça yaşlı ulu bir çınar ağacından dolayı bu adı almış olması büyük olasılıktır. Bu ağacın olduğu yere Beşçam denilmektedir. Aslında iki köyün birleşerek olduğu bir köydür. Bu köylerden birinin adı Şağrı (sonradan Şarklı) diğeri Garaya (sonradan Karakaya) olarak anımsanmaktadır. Daha sonra oluşan tek köyün adı Başağaç olarak değiştirilmiştir.

18. Çanakçı: Çok eski dönemlerde bu köye gelerek yerleşen ve çanak işleri yapan bir ustadan dolayı bu ad verilmiştir.

19. Yapaltın: Adının köyde altın işi malzeme üretilmesi ile alakalı oluşu pek makul değildir. Yabaltun aşiret adı ve Yapaltı denen harman aracı ile bağlantısı mutlaka dikkate alınmalıdır. Harun köyünde de bu aşirete mensup soyların bulunduğu söylenmektedir.

20. Gazibey: Köye başlangıçta yedi ev gelip yerleşmiş. İlk geliş amaçları yaylamakmış. İçlerinden en büyüklerinin adı Gazi Bey'miş. Bu kişi köye adını vermiş. Köydeki ilk sülaleler ise; Kadı uşağı, Çavuş uşağı, Bal uşağı, Nebi uşağı, Hacı uşağı, Gazi uşağı olarak bilinirler.

21. Elmalı: Köyün kuruluşuna dair anlatılan bilgi şu şekildedir. Buralar ilk önceleri rakım olarak daha yüksekte ve arka tarafta dağın üst kısmında bulunan Alıkören (Aliören) köyündeki Yüzbaşı'nın elmalıdır. Daha sonradan bir köye dönüşmüştür. Yakınlarda Yüzbaşının Ağılı diye bilinen bir yer vardır.

22. İlyashacı: Köyün iki kurucusu olan İlyas ve Hacı adlı kişilerin isminin birleşmesi ile oluştuğu söylenmektedir.

23. Bağlama (mezra): Adını geçmişte Horasan harcı ile yapılmış barajdan alır (Bağlama sözcüğü baraj, su bendi anlamına gelir). Samankaya köyüne bağlıdır.

24. Kışla: Köyün eski adının Münha Sofular (veya Menha) olduğunu söyleyenler vardır. Kışla kelimesinin kışın kalınan yer manası taşıdığı zaten açık olarak bilinmektedir.

25. Dikili: Şimdiki adı Dikili olan Çıhsıyan/Çıksıyan köyünün adı Şeyh Ziya (Şih Ziya) ismine dayanır. 9 metre uzunluğunda bir mezarı vardır.

26. Alaman: Köyünün adının kızıl renkli damgalanmış koyunlarla veya bölgedeki kızıl topraklı dağlarla ilgili olduğu da söylenmektedir. Ayrıca Alaman sözcüğü fatih yani bir yeri ele geçiren anlamına gelir ki, köydeki savaşçı evliya Colü Baba mezarı bu olasılığı güçlendirmektedir.

27. Sarıkaya: Köyün ilk adının "Kürtaraposman" olduğu söylenmektedir. Daha sonraları değişikliğe uğrayarak ve kısaltılarak sadece "Kürtler" köyü denilmiştir. 1956 yılında önce "Şirinkaya" adı ile değiştirilmek istenmiş daha sonra köy girişinde mevcut olan volkanik sarı mermer yapıdaki kaya nedeniyle bugünkü "Sarıkaya" adı verilmiştir.

28. Beyyurdu: Köyün eski adının Köylez olduğu söylenir. Fakat yapılan incelemelerde görülmüştür ki, arşivlerde bulunan gerek Tahrir defterlerinde, gerek Nüfus defterlerinde ve gerekse de Yoklama defterinde Beyyurdu köyüne dair böyle bir bilgiye rastlanmamıştır. Elbette köylerin gerek eski adlarının ve gerekse de yeni adlarının örtüşmemesi Beyyyurdu Köyüne özgü bir olgu değildir. Köylez / Göylez / Göğlez dönüşümü dikkate alınırsa mavi renkten daha ziyade göğe yakın yer anlamı taşır. Ağaçların en uç tepe noktasına Tüylez / Tüğlez denir. Beyyurdu Köyünün de yüksek bir yer olduğu dikkate alınırsa mantıklı durmaktadır bu isim. (Kaynak Kişi: Mahsuni Gül – Araştırmacı)

29. Demirboğa: Köyün adının Şarkışla yöresinde yaygın olarak kullanılan Timurboğa soyadıyla bağlantısı araştırılmalıdır.

30. Polatpaşa: Köyde günümüzde işletilmeyen bir tuz ocağı vardır köyün eski adı Tuzla'dır. Kıbrıs Harekatında görev yapmış olan general Osman Fazıl Polat'ın adı verilerek değiştirilmiştir.

31. Kayapınar: Adını bir kayanın dibinden çıkan su kaynağından alır. Günümüzde köyün içindeki bu kayanın dibinde bir çeşme bulunmaktadır.

32. Abdallı: Köyün adı Abdal Baba adlı erenden gelmektedir. Köyün girişindeki mezarlıkta kabri vardır.

33. Ahmetli: Osmanlı - Rus Savaşı (93 Harbi) sonrası bölgeye gelen Kırım Tatar Türkleri tarafından kurulduğu anlatılmıştır. Yöreye gelenlerin başında bulunan Ahmet Bey'in adının köye verildiği söylenmektedir.

34. Canabdal: Köyün adını "Can Abdal" adlı kutlu kişiden aldığı belirtilmektedir. Köyde türbesi bulunmaktadır. İnanışa göre kardeşi ise Sarıtekke köyünde bulunan Muhtar Abdal'dır.

35. Kapaklıpınar: Bir su gözesinden köydeki farklı noktalara bir tür şebeke ile dağıtım gerçekleştirilmiştir. Gözenin üstü örtülü bir şekilde kapaklı olarak yapılması nedeniyle bu ad verilmiştir. Günümüzde bu göze durmaktadır ancak şebeke yoktur.

36. Kevenlik: Yörede yetişen çok miktardaki keven bitkisinin bulunması nedeniyle bu isim verilmiştir.

37. Saraç: Köyün adının 1800'lü yılların basından itibaren köyde Saraciye (deri işlemeciliği) yapan Avedikyan ve Hacaduryan adlı Ermeni ailelerden kalma olduğu bilinmektedir. Saraç sözcüğü de deriden eyer yapan kişileri tanımlar. Köy 1915 yılına kadar Ermeni yerleşimidir.

38. Kılıççı: Köyü ilk kuran sülaleden kaynaklandığı söylenmektedir (Kılıççıoğulları).

39. Sarıkavak: Köyün eski ismi Savran / Sevran'dır. Bu ad Gürcistan'daki Borçalı bölgesinde bulunan Sarban yöresinin adı ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. O bölgeden 93 Harbi (Osmanlı-Rus Savaşları) esnasında göçerek gelen Karapapak Türkleri Anadolu'ya gelerek kurdukları köye bu ismi vermişlerdir. Sarban/Sarvan/Savran dönüşümü mümkün görünmektedir.

40. Sarıtekke: Köyün adı Sarı Abdal adlı (Muhtar Abdal olarak da bilinen) ermişten kaynaklanmaktadır. Türbesi köyün içindedir.

41. Çekem: Ökse otuna halk kültüründe verilen isimdir. Osmanlı kayıtlarında "Çekem Çiftliği" olarak geçer.

42. Faraşderesi: Kars ağzında Faraş sözcüğü "turfanda" manası taşır. Köy halkının 93 Harbi Muhacirleri olarak bilinen Kars ve Erzurum dolaylarından gelen Türklerden oluştuğu dikkate alınırsa turfanda sebzelerin yetiştiği yer anlamı ortaya çıkacaktır.

43. Harun: Köyün ismi özellikle eski nesil tarafından "Harın" olarak telaffuz edilmektedir. Ermenice "karişik" anlamına gelen bir sözcükle (Harrı) bağlantılı olma ihtimali yüksektir. Bir dönem Kars-Azeri göçmenleri ile birlikte Ermenilerin bir arada yaşamış olmaları nedeniyle bu ismi Ermeniler vermiş olmalıdır. Elbetteki sözcük daha sonra ses benzerliğine dayalı bir uyarlanma geçirmiştir.

44. Konakyazı: Kanak olan ilk isim sonradan değiştirilmiştir. Kanak kelimesi akarsu manası taşır. Köyün altından akan Kanak Çayı ile birlikte düşünülmelidir. Diğer bir iddia ise Karapapak dilinde "dost" anlamına gelen "Kanag" sözcüğünden kaynaklandığıdır.

45. Merkez Hüyük: Köyün içinde günümüzde yokolmuş olan bir höyük varmış.

46. Emlek Hüyük: Köy günümüzde de varlığını sürdüren oldukça bir höyüğün dibinde kurulmuştur.

47. Kümbet: Köyün yakınlarında eski bir yapının kalıntısı vardır ve üzerinde yazıya benzer işaretler bulunmaktadır. Niteliği tam olarak anlaşılammış olmakla birlikte bu kalıntı bir kümbete benzetilmiş olmalıdır.

48. Alıkören: Eski adı "Aliören" olarak bilinir. Bu isim aslında Âliören (Âliviran) olmalıdır. Bu durumda anlam "büyük harabe" şeklinde anlaşılmalıdır. Yakınlardaki Karababa mezarının kastediliyor olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca çevrede iki tane höyük de vardır.

49. Fakılı: Adın içindeki "Faki" kelimesi eskiden Anadolu'da medrese bitirmiş kişileri, müderrisleri, köy imamlarını veya öğretmen gibi okumuş insanları tanımlayan bir ifadedir. Arapça kökenli "fakih" (fıkıh bilgini) kelimesinin halk ağzında değişmiş ve anlam genişlemesine uğramış biçimidir. Burayı kuran kişinin bu türden bir insan olduğu anlaşılmaktadır.

50. Benlihasan: Çanakkale savaşında bu köyden şehit düşen Benli Hasan adındaki askerin adının verildiği şeklindeki bilgi gerçeği yansıtmaz. Daha önceki (1907) bir tarihte köyün adına bu şekilde rastlanmaktadır. Ancak başka bir savaşta şehit düşen bir kişi olma ihtimali mevcuttur.

Altınyayla

1. Deliilyas: Yörede "Dellez" (Deli ve Ellez kelimelerinin bileşimi) olarak da bilinir. İlyas (Ellez) adlı bir kişi tarafından kurulduğu söylenmektedir.

2. Tahtyurt: Padişah 4. Murat döneminde gerçekleştirilen Bağdat Seferi esnasında ordunun köyün şu anda kurulu olduğu yerden geçerken konakladığı, köyün adının buradan kaynaklandığı iddia edilmektedir.

3. Güzeloğlan: Köyün eski ismi Kızılburun olup rivayete göre köyü ziyarete gelen bir devlet büyüğünün bu ziyaret esnasında köyde çok güzel bir çocuk görmesi nedeniyle köyün ismi değişmiştir.

4. Başören (Altınyayla): Hemen yanıbaşındaki Hitit şehri kalıntısından almıştır adını.

5. Taşlıhüyük: Yerleşim yerinin ortasında bulunan ve orada önceden yaşayan Hristiyan halk tarafından taş ve topraktan yığma yapılarak oluşturulmuş küçük tepelikten dolayı bu isim verilmiştir.

6. Yassıpınar: Bir rivayete göre köy, 1402 Ankara Savaşı sonrası kurulmuş. Üç kardeş gelmiş birisi Beydiğin (Serinyayla), diğeri Şarklı (Dogupınar), bir diğeri de Yassıpınar yöresine konmuş. Düz alanda yer alan su kaynağı anlamı taşımaktadır.

7. Gümüşdiğin: Gümüş ve Tekin (Tigin: Şehzade, Beyzade) sözcüklerinin bileşiminden oluşmuş olma ihtimali çok yüksektir. Yörede Gümüşdüğün olarak da söylenir. Eski adı Gümüşhan olarak bilinir. Osmanlı döneminde Anadolu'nun ilk gümüşten işlemeli duvarlarının uzaktan baktıkça parlaması nedeniyle tüccarların dikkatini çeken bir han yapılmış olduğu anlatılmaktadır. Ancak bu iddiayı destekler nitelikte somut bir kanıt yoktur. Bu bölgede daha öncede Selçuklu sultanlarının konakladığı rivayet edilir.

8. Doğupınar: Önceden Şahlı olan adı sonradan Doğupınar olarak değişmiş. Anlatılanlara göre Şark (doğu) tarafından gelme oldukları için "Şarklı" adını almışlar. Halk ağzında daha sonra değişime uğrayarak Şahlı da denmiş. Doğupınar adı ise, Şarkışla'nın da Şarklı diye bir köyü olduğundan karışıklığı önlemek için verilmiş. Gelen memurlar köydeki bir çeşmenin adını vermişler. Çakırlar'ın Çeşme doğuya doğru aktığından adı böyle olsun demişler.

9. Beydiğin: Bey ve Tekin sözcüklerinin bileşimi olma ihtimali yüksektir. Bu durumda Asya kökenli Beytekin/Baytekin isminin farklı bir biçimi olması mümkündür. Beyzade veya Şehzade gibi bir anlamı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

İlbeyli (Sivas - Merkez)

1. Bedirli: İsmi köyde şehit düşmüş olan Bedir Baba isminde bir komutandan almıştır. Üç kardeş oldukları söylenen bu şehitlerden Haydar Baba'nın adı Haydarlı, Damıl Baba'nın adı Damılı köylerine verilmiştir. Damıl isminin ne anlama geldiği veya başka bir isimden mi dönüştüğü anlaşılamamıştır. Bu biçimiyle rastlanmayan bir insan adı olması verilen bilgiyi kuşku hale getirmektedir. İlk başta anlatan kişi tarafından uydurulduğunu sanmama karşın başkaları tarafından da bilindiğini görünce kayda değer buldum.

2. Çallı: Taşlık yer, çıplak tepe, kireçli beyaz toprak, taştan örülmüş çitle çevrili alan gibi anlamları olan Çal kelimesi ile ilgilidir.

3. Çaypınar: Eski adı Kızılca olarak bilinir ve yöredeki kızıl topraklarla ilgilidir. Bu ad köye sonradan verilmiştir. Köyün içinden suyu çok güzel olan çay akmaktadır. Aynı zamanda bu çay üzerinde bir de pınar vardır.

4. Kayadibi: Köy büyük bir kayanın dibinde kurulmuştur.

5. Söğütçük: Köyü ilk olarak kuran Kırık Ali isimli biridir. Köyün kurulduğu yerde Kırık Ali'nin kağnisinin mazısı kırılmış ve daha ileriye gidememiş buraya yerleşmiş. Söğütçük halkı, Halep'in altındaki Söğütçük köyünden gelmiş ve eski köylerinin adını yaşatmak için Söğütçük adını vermişler. (Halep civarında öyle bir yer olup olmadığı doğrulanmalıdır.)

6. Karalı: Yeniçeri ordusunda görev yapan ve çeşitli savaşlarda kahramanlıklar göstermiş olduğu belirtilen Kara Ali adında bir yeniçerinin adını aldığı rivayet edilmektedir.

7. Kavlak: Köyün adı Kavlak Dede'den gelmiştir. Savaşlar nedeniyle yurdunu terkeden bir ihtiyar olan bu kişi daha sonra burada yaşamını devam ettirmiştir; yerleştiği köyün adını da Kavlak koymuştur.

8. Keçili: Hanlı köyünden gelen bir ailenin köyün şu anki bulunduğu yere keçi ağılı kurmasıyla köyün yerleşimi başlamıştır.
9. Kızılova: Köy adını kızıl toprağından almıştır. Yörede yakında yine Kızıl sözcüğü ile bağlantılı olarak Kızılöz köyü de bulunur.
10. Herekli: Herekoğulları aşireti ile bağlantılı olduğu bilgisi verildi.
11. Hayırbey: Köyün eski adı olan Hayrık sözcüğü Ermenice'de "baba" anlamına gelmektedir. Burada daha önceden Ermeni vatandaşların yaşayıp yaşamadığı araştırılmalıdır.
12. Yanalak: Meyve kurutmak için ayrılmış yer anlamı dikkate alınmalıdır.
13. Akçainiş: Adını yanındaki dağdan (Pur) almıştır. O dağın üzerinde yol geçermiş eskiden, o yolun adına "Ağcainiş" derlermiş.
14. Aylı: Köyün yakınındaki Donbak denilen dağdan ay güzel görüldüğü için için bu ismin verildiği söylendi.
15. Hanlı: Geçmişte "Han Önü" adı verilen mevkiye kurulmuştur. Rivayete göre, köyün ilk kuruluş yeri olan bu mevkide büyük bir han varmış.
16. Kartalca: Dik kayalıklarda yırtıcı kuşların yaşamasına elverişli bir ortam bulunduğu için yakın dönemlere kadar kartallara ve yuvalarına çok sık rastlanması nedeniyle bu ad verilmiştir. Başka bir rivayet ise Kayabaşı olarak bilinen bu kayalıklarda Kartal Baba isimli bir evliyanın mezarı bulunduğu dairdir.

Yıldızeli

1. Akkoca: Köyde Akkoca (veya Akçakoca) adlı efsanevi kişinin yattığına inanılan mezar bulunmaktadır.
2. Nallı: Bir rivayete göre Nallı köyünün ilk adının "Keçikıran" olduğu söylenir. Bir gün bir keçinin ayağı sakatlanır ve keçinin ayağını nallarlar. Bu olaydan sonra köyün yeni adı Nallı Köyü olur ve böyle kalmaya devam eder.
3. Yolkaya: Köyün eski ismi olan Çakraz ("Çarkaz" ya da "Çarkraz" biçiminde söylenişleri de yaygındır) kelimesinin değirmen taşı çarkından kaynaklandığı söylenir. Köyün yakınlarında Kevgir Baba türbesi bulunmaktadır.
4. Karaleylek: Köyün tarihi 93 Harbi'ne dayanır. Rus istilasına uğrayan Kars'ın farklı köylerinden kaçan Türkmenler, dağlık olan bu araziye yerleşirler. Bu dönemde köyde kara leylekler yaşamaktadır. Köy adını buradan almaktadır. (Kaynak: Serdar Çelikli - Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni)
5. Konaközü: Köyün kurulduğu bölgeden bir dere geçmektedir. Dereye bölgede öz denilmektedir. Kervanlar geçmişte bu bölgede konaklamış. Bu yüzden bu köyün bulunduğu yere Konaközü denilmiştir.

6. Davulalan: Köye ilk gelen dört aile gördükleri çilek teleklerinin boylarını ölçerler ve bakarlar ki bir adam boyu yerde uzamış gitmiler. "Bu çileğin böyle uzadığı yerde buğday yetişmez mi, kimbilir ne kadar verimlidir buralar" derler ve yerleşmeye karar verirler. Köyün isminin nereden geldiği hakkındaki bir rivayet şöyledir. Yıllar önce burada insanlara zulmeden ve askerleri bile öldüren bir eşkiyanın vurulması üzerine, yöre halkı burada davul çalıp şenlik yaparlar. Köye bu yüzden davul çalınan alan anlamına gelen Davulalan denilmiştir. Anlatılan diğer bir hikaye şu şekildedir. Köye ilk geldiği zaman etrafı hep ormanlıkmiş. Yalnız bu ormanlık alanın tam ortasında, içinden su çıkan boş bir alan varmış. Bu boş alan rüzgar vurduğu zaman davul gibi ses çıkarırmış.

Ulaş

1. Baharözü: Eski ismi "Bağrözü" veya "Buğayrözü" olarak bilinir. Eskiden bu bölgede ormanlık alanlar mevcut olup Kangal, Ulaş, Şarkışla ve Tonus (Altınyayla) ilçelerine yağın yağmurun bu bölgeden başlamış olduğu anlatılmaktadır. Yağmurun bu bölgede başlaması ve çok yoğun bir şekilde diğer ilçelere doğru ilerlemesi nedeniyle bu bölgeye "Buğayır özü" adı verilmiştir. Buradaki ağaçların kesilmesiyle yağmurun azaldığı anlaşılınca yöre halkınca buradaki ağaçların kesilmesi de günah sayılarak yasaklanmıştır. Buğayır sözcüğüne dair yağmurla ilgili bir anlama başka bir yerde rastlayamadığımı belirtmek isterim.

Gemerek

1. Bulhasan: İlk rivayete göre; yörede çadır kurmuş ailelerden birinden olan bir baba ve oğlu, o zamanlar ormanlık bir alan olan Karababa dağına gezmeye gitmişler. Baba ve oğlu bir pınarın başında dinlenirken (köyün içinden geçen derenin kıyısındaki Çatıöz pınarı olduğu söylenir) karşlarına büyük sarı bir yılan çıkar. Yanlarında dolaşan bir eniği (köpek yavrusu) kaptığı gibi sürünerek uzaklaşır gözden kaybolur. Babası oğluna "Bul Hasan" diye seslenir ancak boşuna. Daha sonra buralara yerleşmeye karar verirler. Başka bir söylentide Hasan'ın yılanın peşinde giderek ormanda kaybolduğu ve babasının oğlunu günlerce ormanda aradığı anlatılmaktadır. Başka bir rivayete göre köy yakınlarındaki Ziyaret Dağı adı verilen yerdeki mezarda yatan eren ve kendinden başka altı kardeşi Afganistan'daki Bulhasan adı verilen bölgeden gelmişlerdir. Yedi kardeşin tamamı, yapılan savaşlarda şehit olurlar ve birbirini gören yedi dağa gömülürler. Burada yatan kişinin adının da Bulhasan-ı Devletlü olduğu söylenir. Köy, kurulduğu yıllarda yedi hanedir.

2. Eski yurt: İlk adı "Alakilise" olarak bilinir, 1915 tehcirinden sonra Ermeniler'in gitmesi ile adı "Eski yurt" olarak değiştirilmiştir. "Bozarmut" ve "Ziyaret" olarak bilinen ağaçlar kutsal olarak kabul edilir. Daha önceki dönemlerde buralarda kurbanlar kesilip dualar edildiği bilinmektedir. Köyde kendilerine "Teber"ler diyen ve "Abdal"lar olarak da bilinen bir topluluk bulunmaktadır. Günümüzde köyün önemli bir kısmı onlardan oluşmaktadır. Sazlı sözlü eğlencelerde çalıp söyleyecek birine ihtiyaç olduğunda bu yörede akla ilk önce onlar gelirler.

3. Esikli: Eskiden köy, şimdiki olduğu yerde değil köyün yukarısında bulunan ve artık "Eski Köy" diye adlandırılan yerdedir. O zamanlar su kaynağı köyden aşağıda olduğu için su almaya gidilirken esik (çukur düzlük) bir yerden geçildiğinden dolayı bu isim verilmiş. Nereden geliyorsun diye sorulduğunda "Esikliden geliyorum" diye cevap verirlermiş.

4. Hacıyusuf: Horasan Türkmenlerinin göçleriyle kurulmuştur. Daha öncesinde İran'ın Horasan yöresinden gelen Hacı Yusuf adında bir kişinin soyundan geldikleri anlatılır. Yusuf, çobanı olduğu ağanın kızıyla gönül ilişkisi yaşayınca, kızın babası bu evliliğe karşı çıkmış. Ancak kızının hastalandığını görünce razı olmuş. Kızından vazgeçemeyen ama Yusuf'u da sürekli gözünün önünde görmek istemeyen Seyit Ali Ağa, damadı ve kızını yakınlardaki eski bir ören yerine gönderir orayı yeniden imar ettirir. Zamanla başka göçmenlerin de gelmesiyle köy büyür.

5. Seydinali: Köyün 1800 yıllarının başlarında Türkmen boylarından olan Seyit Ali tarafından kurulduğu söylenir. Diğer bir olasılık ise Seyid'in Ali (babası yada soyu Seyit olarak anılan kişi) sözcüklerinin bileşimidir.

6. Eğerci: Eski zamanlarda eyer ustalığı yapan Eyerci Baba adlı bir kişinin burada yaşadığı rivayet edilir. Daha önceleri burası sazlık, bataklık olan bu bölgeye sivrisinek yüzünden kimse yaklaşmak bile istemiyormuş. Kimsesiz yaşlı bir adam buraya gelerek yerleşmiş. Bataklığı ıslah etmiş, böylece yakınlardan gelip geçen yolcular yanına uğramaya başlamışlar. Bilge bir kiş olan Eğerci Baba insanlara öğüt verirken kesin konuşmazmış. "Şöyle yap... Böyle yap..." dememiş asla; bunun yerine "Eğer şöyle yaparsan..." "Eğer böyle yaparsan..." diye konuşurmuş. Yavaş yavaş o bölgeye başka insanlar da yerleşmişler.

7. İnkışla: Önceleri adının "İnköy" olduğu söylenmektedir. Adını yakınlardaki eski dönemlerden kalma mağaralardan oluşan eski yerleşim yerlerinden alır. Bu mağaralara köyde Tırkazlar adı verilir.

8. Karagöl: Köyde veya yakınlarda gerçekte bir göl yoktur. İsim tamamen bir benzetmeye dayalıdır. Günümüzde köyün içinde yer alan Ermenilerden kalma dört oluklu Büyük Çeşme'nin gölcük halinde birikmesi sonucu sazlık ve bataklık oluşturması nedeniyle bu isim verilmiştir. Diğer bir olasılık ise köyün çayırılığının çok zaman önce bataklık olması nedeniyledir.

Sarıoğlan (Kayseri)

1. Karaözü (Kayseri - Sarıoğlan): Köyde "Tohum Pınarı" ve "Memiş Pınarı" adlarını taşıyan iki büyük çeşme bulunmaktadır. Bunların suları aşağıdaki dereye doğru akarlarken gölgeli bir görüntü oluştururlar. O nedenle de bu sulara "Karaca Öz" adı verilmiştir. Topraktan (karadan) çıkan su akıntısı anlamı da mümkündür. "Öz" kelimesi özellikle İç Anadolu'da dere, ırmak, akarsu anlamlarında kullanılır. (Kaynak: Ahmet Özerdem – Araştırmacı / Yazar) [Köy eskiden Sivas'ın Gemerek ilçesine bağlı iken sonradan Kayseri'nin Sarıoğlan ilçesine bağlanmıştır.]

Akdağmadeni (Yozgat)

1. Dereyurt (Yozgat - Akdağmadeni): Köy birbirine yaya olarak bir saatlik mesafede bulunan Sıtma ve Dereyurt köylerinin bir muhtarlık altında birleşmesi ile meydana gelmiştir. Çok eskiden birisi Sıtma hastalığına yakalanıyor ve rüyasında bir çeşme görüyor. Rüyasına giren kutlu kişi gidip o köydeki sudan içerek yıkanmasını söylüyor. Söylenileni yaparak bahsedilen köyü ve çeşmeyi buluyor. Hastalıktan kurtulunca herkes çeşmenin suyunun şifalı olduğunu anlıyor ve çevreden insanlar Sıtma hastalığından kurtulmak için buraya gelmeye başlıyor. Böylece köyün adı da Sıtma kalıyor.

EK:

Yazılar

(Derlemeler ve Çeviriler)

Deniz Karakurt

GERÇEK BİR ALKARISI HİKAYESİ

Derlediğim gerçekten yaşanmış ilginç bir Alkarısı hikayesi...

Kaynak kişi: Servet Hakkari

Kişi bilgileri: ...

Derleyen: Deniz Karakurt

Bugün 60 yaş üstü olanlar Sivas'ta Alkarısı, Alagura gibi değişik cin, peri masalları ile büyüdüler. Benim bildiğim 3 - 4 tane değişik hikaye var ama en ilginç şöyledir. Selçuk İlkokulu yapılıncaya bazı sınıflar Fevzi Paşa İlkokulundan bu yeni okula geldik. Okulun yerinin eskiden mezarlık olduğu bilindiği için bu tür masallar hiç bitmezdi. Sınıf arkadaşlarımızdan birinin babası ve dedesi kasaptı. Çavuşbaşı Mahallesinde otururlardı. Dedesi bir gün Pünzürüğün Derede 25 yaşlarında dünya güzeli bir Alkarısı görüyor. Yakasında filkete iğnesi varmış. O zamanlar yakada bulunurdu bu iğnelerden. Kendi yakasından çıkarıp gizliden yaklaşıp Alkarısına takıyor iğneyi. Takınca Alkarısı kaçamazmış, iğneyi takanın emrine girermiş. Alıp eve getiriyor. Geline, oğluna, torunlarına tembih ederek diyor ki: Sakın yakasındaki iğneyi çıkarmayın, sonra kaçarsınız. Kaçmasın da, siz hiç çekinmeyin evin tüm bulaşık, çamaşır, yemek ne işi varsa yaptırın. Alkarısının güzelliği, çalışkanlığı tüm mahallenin diline düşüyor. Epey bir zaman böyle devam ediyor ama sonra Alkarısı kaçıyor. Arkadaşın dedesi yataklara düşüyor, çok üzülüyor. Unutmak için içkiye düşüyor. Bir gün içkiyi fazla kaçırıp ağızındaki baklayı yumurtluyor. Bir başka sarhoş kocanın zulmünden kaçan kadın Tokat'tan kaçıp Sivas'a gelmiş. Kalacak yeri yokmuş, ölmeyi düşünüyormuş. Benim arkadaşın dedesinin eşi de öleli bir sene olmuş. Kadınla anlaşmış bir plan yapmışlar. Kadın Alkarısı rolü oynayarak bir seneye yakın evde kalmış. Adam çok yaşlı kadın ise oldukça genç olduğu için bir yere kadar yürümüş bu oyun. Önce sarhoş kahrı çekmiş eski kocasında, sonra yaşlı adamın evinin hizmetçisi gibi bıkmış bunalmış. Evde hiç iş bitmiyormuş. Kadın kaçıp gitmiş en sonunda. Belki de genç birini bulmuş. Yaşlı Dede içkiyi fazla kaçırınca foyalarını ortaya dökmüş. Bugün herkese anlaşılabilir gelebilir ama o zamanlar neredeyse herkes inanmıştır o kadının Alkarısı olduğuna. Belki evdekiler değil ama dışarda sadece sözünü duyup kadının yüzünü görmeyenler inanmıştır.

AĞ KAYALAR EFSANESİ

Erkek çocuğu olmayan Ağca Bey çok güzel olan tek kızıyla evlenmek isteyenleri ona layık görmez. Eski Türk geleneği uyarınca defâlarca kaçırmaya çalıştıklarında ise zaten küçüklüğünden beri iyi bir savaş eğitimi almış olan kızını erkek kılığına sokar. Bir kaç yıl sonra baharda sürülerini Ağ Kayalar'a (Akdağlar'ın Akçakışla yakınlarındaki kısmı) çıkararak bir çoban dolunaylı bir gecede kavalını öyle bir çalar ki, kız büyülenmiş gibi uyanır ve sese doğru gider. Görür görmez de çobana âşık olur. Ama babası aklına gelince korkarak atına atlayıp gider. Diyar diyar gezen çoban kızı bulamayınca obasına geri döner. Ancak ertesi yıl yine Ağ Kayalar'a gelir. Kız, çobanın kavalını duyar duymaz atına atlayıp bir kez daha sese doğru gider ve onun yanına varır. Ertesi yıllarda yine böyle buluşurlar. Bir yıl fırtınalı bir günde kız yine yola çıkar ama esinti kavalın ezgilerini alıp farklı yönlere götürdüğü için sesin ne yandan geldiğini anlayamaz. Rüzgarın oyunuyla şaşırarak farkına varmadan yolunu yitirir. (Burada rüzgar aldatıcı bir motif olarak görünür.) Uzaklaşan kaval sesiyle yanlışlıkla Akdağ'ın (Ağ Kayalar'ın) tepesine yönelir. Bir uçuruma vardığının farkına bile varmadan aşağıya Kaldırak Irmağı'na düşerek boğulur. Çoban da yiter gider, kimse ondan haber alamaz.

Akçakışla köyünün adı da bu efsaneden kaynaklanmaktadır ve anlatılanlara göre köy, Ağca Bey tarafından kurulmuştur. Sultan adlı kızın düşüp boğulduğuna inanılan yere Akçakışla halkı tarafından "Sultan Gölü" denir. Ayrıca köyün ortasından geçen Kaldırak Özü (deresi, ırmağı) üzerindeki sulama amaçlı kurulan bazı bentler de yöre ahalisince "Sultanın Bendi" olarak adlandırılır.

Farklı adlarda yinelenen bir biçimde Ak/Ağ sözcüğünün kullanılması ve suyun asıl belirleyici olarak en sonda ortaya çıkışı arasındaki bağlantı asıl belirleyicidir ve Ak rengin su ile özdeşleştirilmesinin en güzel örneklerinden birisini ortaya koymaktadır.

Açıklama:

Efsane, Emin Kuzucular ve Deniz Karakurt tarafından farklı dönemlerde (yaklaşık 35 yıl arayla) iki kez yazıya geçirilmiştir. İki versiyon büyük oranda benzer olsa da arada bazı önemli farklar da bulunur. Örneğin Kuzucular varyantında Kızılırmak adı geçerken Karakurt varyantında Kaldırak Çayı'ndan bahsedilir. Ayrıca Emin Kuzucular tarafından derlenen öykü çok daha uzun ve ayrıntılıdır. Aradan geçen zaman içerisinde sözlü geleneğe dayalı toplumsal hafıza çeşitli etkenlerle zayıflamış hatta yok olmaya yüz tutmuştur.

KARABABA TÜRRESİ

Mergesen köyünden Karabey Tulumcu ile 12/11/2020 tarihinde yapmış olduğum ziyaret sonucunda kendisinden derlemiş olduğum bilgiler son derece değerlidir. Teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yörede edindiğim diğer bilgiler ışığında vardığım sonuçlar eklenmiştir.

Mezar Turna Dağı'nda bulunmaktadır. Karababa Türbesi, Kazancık köyü ve Elmalı köyü arasındaki oldukça yüksek bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Bu tepeye de "Kara Baba Tepesi" adı verilmiştir. Kazancık köyü de dağın yamaçlarında kurulmuştur. Yedi kardeşlerden ikincisi olduğuna inanılmaktadır. Yakınlarındaki bölgede başka ardıç ağacı bulunmamasına karşın Karababa'nın çevresi ardıç ağaçlarıyla doludur. Yörede bu ağaçları bizzat Karababa'nın kendi elleriyle diktiğine, bu nedenle ağaçlardan bir dal bile koparan kişinin başına büyük musibetler ve felaketler geleceğine inanılır. Bir rivayete göre ise savaş esnasında Karababa'nın başı kopar, bunun üzerine başını kolunun altına alarak vuruşmaya devam eder. Savaş bittikten sonra bir kolunda başı olduğu halde diğer eliyle mezarını yapmak için taş toplamaya başlamıştır. Taş toplarken kesik başından damlayan kandamlarından ardıç ağaçları büyümüştür. Bugün Karababa mezarının üzerinde ardıç ağaçları bulunmaktadır ve bunlar kutsal kabul edilirler. Toplayarak mezarı için yığılmış olduğu taşlar da kutsaldır. Başka bir söylentiye göre bir savaşta buradaki ağaçlar devrilmiş ancak savaş bitince bir gecede eski haline dönmüşlerdir. Türbenin güney batısında bulunan bir taş üzerinde at nalına benzer izler yer almaktadır. Rivayete göre; Ahmet Yesevi'nin yedi öğrencisi fetih için buraya gelirler. Bizanslılarla yapılan bir savaşta bunlardan birisi düşman tarafından sıkıştırılınca arkadaşlarından birisini yardıma çağırır. Yardıma gelen arkadaşının şahlanan atı bir tepeden diğerine atlamış ve nal izleri taşın üzerine geçmiş. Yöre halkından edinilen bilgilere göre Kazancık köyünden birisi yaptığı inşaat için taş bulamayınca bu yatırın çevresindeki taşları alıp götürmüş, ancak ertesi sabah kalktığında yapmış olduğu ağılın duvarlarının yerinde olmadığını, sadece çatısında kullanılan ağaç ve tahtaların yerde durduğunu görmüş. Daha sonra gidip baktıklarında taşların tepedeki yatırın çevresindeki eski yerlerine götürülmüş olduğunu anlamışlar. Anlatılan başka bir söylentide, defineciler türbenin etrafındaki kaya parçalarını uçurumdan aşağıya yuvarlarlar. Ertesi sabah geri geldiklerinde kazdıkları çukurun kapanmış olduğunu ve kaya parçalarının da yerlerine dönmüş olduğunu görürler. Şifa bulması için getirilen hasta türbenin yanında bu iş için ayrılmış bir yere yatırılır ve uyanıncaya kadar öylece bırakılır. İnanışa göre hasta, rüyasında Karababa adlı evliyayı görürse şifa bulur. Ayrıca bu mezarın yanından akan suyun da kutlu olduğuna inanılır. Ziyaret için gelen insanlar bu sudan abdest alır ve mümkünse yıkanır. Gelemeyenlere ise bu sudan götürülerek içirilir. Mezarı çevresini örten taşların büyük bir kısmı bazalttır. Asfaltsız, sadece yol bakım araçları ile düzeltilmiş ve dolambaçlı toprak yollardan ulaşılabilir.

Kayıtlara göre çok yakınlarda (karayolu ile 14 km, kuş uçuşu 8 km mesafede) bulunan Elmalı köyünde de yine Karababa'ya ait olduğu söylenen bir türbe daha olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Ancak dağın arka tarafında kalan Elmalı köyündeki bahsi geçen bu yer, aslında çok büyük olasılıkla yanlış anlama sonucu başka bir yatıra ait farklı bir mezar sanılmıştır. Oysa ki, iki köy dağın farklı yönlerinde kaldığı ve etrafından karayolu ile dolaşıldığında belirli bir mesafe katedildiği için gerçekte yöre halkı tarafından aynı yerden bahsedildiği anlaşılabilir.

Şarkışla'da "Karababa" adını taşıyan diğer dağ ve tepelerle karıştırılmamalıdır. Benzer efsanelerin anlatıldığı en yakın bölge Beyyurdu köyünün 4 km batısında ve Sivrialan köyünün 7 km güneybatısında kalan "Karaba Dağı" ve bu dağın uzantısı üzerinde Sivrialan'a 9 km uzaklıkta batı tarafındaki "Karababa Tepesi" olarak tespit edilmiştir.

YEL İPLİĞİ

Şarkışla'ya bağlı Kömürkaya (eski adı Lisanlı / Nisanlı / İhsanlı) köyünden elde ettiğim bilgiye göre; geçmişte yıllar boyunca çobanlık yapan sessiz, kendi halinde birisi olan Hasan K. adlı bir kişi tam 40 sene boyunca köyün koyunlarını otlatmış ve aynı zamanda ağrı ve sızılara karşı "Yel İpliği" bağlamış.

Yaptığım araştırmaya göre ülkemizde başka yörelerde de rastlanan uygulama kısaca şu şekilde; ince bir ipe dua okuyarak hasta kişinin kol bileğine, ayak bileğine veya beline -sıkmayacak biçimde hafiften gevşek olarak- bağlanırmış. İp kendiliğinden kopuncaya kadar orada dururmuş. Bağlama esnasında genellikle üç düğüm atılırmış. Bazen de "Dert yelden, el benden, şifa Allah'tan" gibi bir söz söylenirmiş.

Bu uygulamaya "Yel Bağlama" denildiği bilgisi de mevcut. Bunu yapan kişilere de "Ocak" veya "Ocaklı" denilir.

Benzer biçimde geçmişte Şarkışla'nın Gümüştepe (eski adı Yapaltın) köyünde Çoban Bekir Hoca'nın da bir ipliğe okuyarak düğüm attığı, ama bunu bir yere bağlamayıp okutana verdiği bilgisini edindim. Ayrıca ipliğin boyasız ve mümkünse makina üretimi olmayan çığ (ham) iplik olması gerektiğine dair bir inanın da var olduğunu öğrendim.

SURP NİŞAN MANASTIRININ YIKILIŞI

Sivas'taki Surp Nışan Kilisesi 1950'li yıllarda yıkılmıştır. 1949'da yıkıma başlandığı 1950'de yıkımın tamamlandığı en doğru tarih olarak görünmektedir. (1952'de yıkıldığı da söylenmektedir.)

Yıkılmadan 10 gün öncesinden başlayarak belediye tarafından anonslar yapılmıştır, çok gürültü çıkacağı ve etrafına yaklaşılmaması duyurulmuştur. Tonlarca dinamit kullanılmış ancak yine de sadece tavanı yıkılabilmıştır, o derece sağlam bir yapıdır. Bunun üzerine araçlarla ve insan gücüyle yıkıma başlanmıştır. Çıkan taşlar tane işi çok ucuz fiyatlarla satılmış ve yakın çevredeki evlerin temellerinde kullanılmıştır.

Yıkılmadan önce Çifte Minareli Medresenin arkasına düşen bir bölgede yer almıştır. Sivas'taki başka kiliselerle ismi sıklıkla karıştırılmaktadır. Ayrıca yıkım tarihi çeşitli kaynaklarda yanlış bir biçimde daha erken dönemlerde gösterilmektedir.

Bilgi: Ahmet Turan Buluz (kendisine teşekkürlerimle)

Kaynaklarda yıkım tarihi: 1915 olarak verilmektedir. Bu doğru değildir. Tespit edilemeyen bu tek kaynaktan çıkan hata yayılmıştır. Var olan bir fotoğrafta arkada Sivas Ulu Cami'nin minaresi görünmektedir. Yer doğrudur. 1950'li yılların başında yıkıldığı kesin olup tüm Sivas halkınca anımsanmaktadır. Askeri alanın yakınlarında (günümüzde içinde) kalan kilise ise başka bir yerdir ve adı da farklıdır. Buraya dair 1978 tarihi de bazı yerlerde geçmektedir. Özetle Sivas'taki bir kaç kiliseye ait bilgiler karmakarışık olarak derlenmiştir.

KÖSTEK KESME

Nevşehir'in Kozaklı ilçesinde bana verilen bilgiye göre yeni yürümeye başlayan çocuklar düşmesin diye veya yürürken sık düşen çocuklar için gerçekleştirilen bir halk inancı geleneğidir.

Çocuğun ayaklarının arasına bağlanan bir ip dualar ve şiirsel sözler eşliğinde kesilir. (Küçük bir çocuğun aslında ayağındaki terlik biraz büyük geldiği için birkaç kez üst üste düştüğünü gören bir bayan köstek kestirme önerdi ve babaannesinin geçmişte bu uygulamayı yaptığını anlattı.)

Elindeki makasla ipi kesecek olan kişiye üç kez: "Ne kesiyon?" diye sorulmuş. O kişi de üç kez "Köstek kesiyom" diye yanıtlarmış. Sonra da ipi kesermiş.

Özellikle dikkatimi çeken husus sadece yeni yürüyen çocuklara değil yürürken düşen çocuklara da köstek kesildiği bilgisidir.

İKİ EFSANE VE BİR İNANIŞ

Kayalarla ilgili derlemiş olduğum iki efsaneyi ve bir inaniş özet halinde vermek istiyorum.

1. Gelin-Kız Kayası Efsanesi: Şarkışla'nın Sarıtekke köyüne giderken (Alaman-Yahyalı yolu üzerindeki kavşaktan sonra köye yaklaşırken) bir kaya vardır. Aşağıdan yukarıya doğru koniye benzer biçimde daralan birkaç metre yüksekliğindeki bu doğal oluşum yörede Gelin-Kız Kayası adıyla bilinir. Malesef günümüzde köylerde yaşayan insan sayısı çok azaldığı ve teknolojik araçlar sözlü anlatım geleneğini yok olma seviyesine getirdiği için hakkındaki efsaneyi derlemekte oldukça zorlandım. Uzun bir uğraştan sonra edindiğim bilginin özeti kısaca şu şekilde: Gelin giden bir kızmış, istemediği bir yere gelin gidiyormuş. "Allah'ım taş kes beni" demiş, taş olmuş. (S. Gündüz - Anneannesinden duyduğu hikaye, özetle.) Başka bir kişi ise şöyle bir bilgi verdi; "Çocukluğumuzda anlatılan; kızın biri babasının onay vermediği birisi ile evlenmek ister. Babası da ona beddua eder ve kız kaçarken orada taş olur, diye duymuştum" (Ali Öz). Ayrıca yaptığım araştırma esnasında köyden olmayan kişilerce baş kısmının tahrip edildiğini öğrendim. Çocukların ayağa dikilmiş bir Geleni'ye benzettiklerini de duydum.

2. Düğnük Kaya Efsanesi: Şarkışla yakınlarındaki İlbeyli yöresinde (köyler Sivas merkeze bağlıdır) Düğnük Kaya adı verilen bir dağ bulunur. Şarkışla, Sivas ve Altınyayla'dan kimi köylere yakın bir konumdadır. Yörede özellikle geçmişte kutlu sayıldığı ve simgesel önemi bulunduğu bilinmektedir. Düğünlerde bu kayaya çıkıldığı anlatılır. Çobanın birisi sıcak bir günde koyunlarını otlatırken bunalıp kayaların gölgesine sığınmak istemiş ama boşuna, güneşten ısınan kayalara da yaklaşmak mümkün değilmiş. Çoban ve sürü çok susamış. Bunun üzerine günümüzde Göze denilen taşların yakınlarında oturan çoban Allah'tan su dilemiş. Dileği yerine gelirse de bir ak bir kara koyunu hemen kurban edeceğini adanmış. Bunun üzerine gözenin içinden su çıkmış. Kendisi de koyunları da kana kana içmişler. Rahata erişip gözünün önü açılan çoban nankörlük etmiş ve koyunların yünleri arasından sırtlarına bakarak bir kara bir de ak kene bulmuş ve Yaradanla dalga geçercesine bunların üstüne parmağıyla basarak öldürüp işte adağımı yerine getirdim demiş. Bunun üzerine oracıkta kendisi de sürüsü de taş kesilmiş. Bakıldığında bu taşları çobana ve koyunlara benzetmek için biraz düşgücü gereklidir. Ama ortak düşüncenin ürünüdür. (Mesut Karakaş - Güney köyünden.)

3. Akkaya İnanışı: Şarkışla'ya bağlı Elmalı köyünden Karababa'ya çıkan yokuşun (Karababa bayırının) üst kısımlarında, dağ yoluna yakın bir yerlerde Akkaya denilen bir taş kütlesi vardır. Eskiden insanlar buraya çıkarken içlerinde tutmak istemedikleri, kendilerine yük olan ama başka kişilere de açmayı uygun bulmadıkları sırlarını bu kayaya seslenirlermiş. Kaya da söyleneni aynen olduğu şekliyle o kişiye tekrar iletmış (yankılanma mevcut). Büyüklerin yaşça küçük olanlara bu yönde nasihat verdiği, sırlarını başkalarına açmak yerine bu kayaya seslendikleri takdirde bu yükten kurtulacakları ve kayanın da o sırrı asla kimseye aktarmayacağını söyledikleri bilgisi verildi. Ayrıca kayaya seslenirken söylenen "Akkaya Akkaya, ne derdim var söyle bana" şeklinde başlayan bir dörtlük varmış ancak unutulup gitmiş. (Hadiye Şencan Sakarya Küçükkaragöz - Çocukluğunda yaşadığı hatıralardan anımsadıkları.) Öğrendiğim diğer bir ayrıntı ise Karababa için "mezar" tabirinin hiç kullanılmadığıdır. Kayda geçirme esnasında bu ifadeyi düzeltmem istendi.

KÖY ODALARINDAN İKİ İLGİNÇ OYUN

Eskiden köy odalarında oyunlar oynanırdı, günümüzde azalıyor hatta bitme noktasına geliyor olsa da bu geleneğin sürdürüldüğü yerler elbette ki vardır. Bu oyunların içerisinde kimi zaman cinsel çağrışımları olanlara rastlandığı da olurdu. Bunlar hayatın gerçeğiydi. Az da olsa bu konuya dair yazılmış makaleler vardır.

Kendi köyüm olan Akçakışla'da lise yıllarımda başında böylesi bir oyunu izleme şansım oldu. Bahsettiğim az sayıdaki yazılı kaynağı gözden geçirdim ama benim izlediğim oyuna dair herhangi bir bilgiyi şu ana kadar başka hiçbir yerde bulamadım. Köyler artık nüfus olarak bitiyor, köy gelenekleri yok oluyor, teknoloji tüm sözlü anlatım kültürünü neredeyse ortadan kaldırdı. Bu oyunu yazıya geçirmek istedim. Unutulup kaybolmasına gönlüm razı olmadı bu bilgilerin. Öncelikle değinilmesi gereken husus, bunlar çok sıradan şeyler olmasa da bu tip günlerde çok da ayıp karşılanmadığıdır o dönemlerde.

Bu oyunu o gün kimin oynadığına kadar anımsıyorum ama isim vermeyeceğim. Oyun esnasında söylenen sözleri hatırlayabilmem mümkün olmadı, fakat oynanış biçimine dair ayrıntılar hafızamdadır.

Öncesinde oynanan bir başka oyunu da hatırlıyorum, ondan da bahsetmek isterim kısaca. Avuç içlerini soba kurumuna bulayan bir kişi keçi pazarlığı oyunu oynayacağını söyleyerek içeri girer. Ama bu bir aldatmacadır. Daha önceden ayarladığı bir kişi ışıkları kapatınca tuhaf sesler çıkararak ve ani hareketler yaparak, insanlara dokunarak, bazen vurarak, yüzlerini sıkarak korkutmaya çalışır. Herkes aldatıldıklarını ve bunun bir korku oyunu olduğunu düşünür. Ancak oyunun içinde başka bir aldatmaca daha vardır, dokunduğu kişilerin kim olduğunu anlamaya çalışırken aynı zamanda da onları korkutmaya çalışırken tuttuğu kişilerin yüzlerini avuçlarının içine alır, o esnada elindeki kurumun karasını yüzlerine sürmektedir. Tabii ki is ancak birkaç kişinin yüzünü kirletmeye yeter, ışıklar yakıldığında yüzleri simsiyah olmuş kişileri görenler kahaalara boğulur.

Diğer bahsettiğimiz oyuna gelecek olursak. Oyunu oynayacak kişi uçlarından birbirine bağlanarak daire haline getirilmiş kalınca bir ipin içine bacaklarını sokup iki bacağından yukarıya doğru çekerek diz kapaklarına kadar getirir. Araya uzun ve kalınca bir değnek sokarak ipi diz kapakların arasında ters tarafa doğru kıvrarak bükerek, değnek bükülen ipin arasında sıkıştır. İp belirli bir gerginliğe geldiğinde değneği karnına yaslanacak şekilde ayarlar. Karın bölgesine yeteri büyüklükte bir tepsi koyarak elbisesinin altına gizler ve düşmemesi için bağlar. Diz kapaklarını birbirine yaklaşacak şekilde bacaklarını biraz gevşettiğinde değnek geriye doğru gider ve kendinden uzaklaşır. Bacaklarını iki yana doğru açtığında ise ip gerilerek değnek karnına doğru yaklaşır. Kurulan basit düzenek bu şekildedir. Oyuncu gireceği kılığa uygun bir görünüme bürünür bunun için şapka veya gerekli başka giyim eşyalarını kullanabilir, sonra içerisi insanlarla dolu olan köy odasına girer. Çoban kılığına girerse sırtına bir aba alabilir. Mümkünse oyunu hiç bilmeyen daha önce görmemiş veya varsa yabancı birisini seçer ya da güldürücü unsur artsın diye yaşlılardan veya saygınlığı olan insanlardan birisini de yeğleyebilir, bu durumdaki tezat etkiyi artıracaktır. Maalesef şu anda hatırlayamadığım sataşma

cümleri ile takılacağı insana sorular sorar. Verilen cevaba göre bacaklarını iki yana doğru gerdirdiğinde, daha önce gevşeyerek aşağıya doğru sarkmış olan çubuk büyük bir hızla yukarı doğru dönerek elbisesinin içinde karnında saklı olan tepsiye çarpar. Basit ama zeka ürünü bir mekanizma kullanarak erkek tenasül organının abartılı ve kaba denebilecek bir biçimde taklit edildiği bu oyun özellikle İlk başlarda şaşırtıcı bir etkiye sahiptir. Odadakiler değneğin tepsiye ilk çarpmasında çıkardığı yüksek sesle birlikte irkilirler, şaşkınlığın oluşturduğu derin bir sessizlikten sonra gülüşmeler hatta kahkahalar başlar. Oyunu oynayan kişi sorular sorar verilen cevaba göre değneğin tepsiye çarpmasını sağlar. "Öyleyse bunu al" gibi cümleler kurar. Sonra başka bir kişiye geçer, gerek görürse bir iki kişiye daha sataşır.

AŞIK MAHMUT

Şarkışla'lı Aşık Mahmut'a ait üç adet taş plağın 1940-1950 arasında kaydedildiği tahmin ediliyor. (1950 Columbia kataloglarında adı geçmektedir.) Uzunca bir süre kim olduğuna dair hiç bir bilgi bulunamayan Aşık Mahmut'la ilgili olarak yalnızca ses kayıtlarında da duyulan "sine kemanı" çaldığı bilinmekteydi. Yusuf Aydın'ın yaptığı araştırmalar sonucunda ilginç bilgilere ulaşıldı.

Aşık Mahmut olarak bilinen kişi Şarkışla'ya bağlı Çakal (Çiçekliyurt) köyünden Aşık Mahmut Başer'dir (Yusuf Aydın araştırması esnasında kayıtları oğluna dinleterek teyit ettirmiştir). Ozanın çok iyi sine kemanı çaldığı bilinmektedir. Askerde çok iyi silah kullandığı için 14 yıl boyunca Atatürk'ün koruma birliğinde maiyet çavuşu olduğunu oğlu Abbas Başer aktarmaktadır. Çavuş lakabıyla tanınmıştır.

Bu arada yörede yapılan araştırma esnasında ilk başta birbirine karıştırılan başka bir Aşık Mahmut adına daha rastlanmıştır. Bu iki ismin birbiriyle karıştırılmasına neden olan bir diğer etken ise ilginç bir tesadüf eseri her ikisinin de keman çalıyor oluşudur.

Anadolu'da keman çalan ozana pek rastlanmaz kırsal kesimde. Araştırma sonucunda Şarkışla köylerinde yaşamış keman çalan iki ozan tespit edilmiştir böylece.

1. Aşık Mahmut Başer (Çakal köyünden, Çavuş lakaplı)
2. Aşık Mahmut Bayer (Otluk köyünden, gözleri kör)

Taş plakları bulunan Çakal köyünden Mahmut Başer genellikle başkalarının eserlerini okumuştur. Aşık Kör Mahmut'un ise malesef günümüze ulaşabilen bir ses kaydına rastlanmamıştır. Ustasının eserlerini söyleyerek ozanlığa başlamış. Kemanını ise ölmeden önce başka birilerine verdiği öğrenilmiştir.

Araştırmayı yapan Yusuf Aydın tarafından konuya dair ayrıntılı yazılar yazılmıştır.

BİR KURŞUN DÖKME ANISI

Yapmış olduğum bir derleme... Anlatılanlar aşağıdaki gibi.

Babam H. D. memleketimiz olan İmirdolu/Emirdolu köyünde geleneksel halk inanışı uygulamalarının bazılarını yapardı. 1962'den beri İstanbul'daydı. Zaman zaman gider gelirdi. Asker dönüşü mevsimlik işçi olarak İstanbul'a gelip kömür taşır evlere, sonra dönüp tarım işlerine bakar. Geçen 84 yaşındaki amcamın söylediğine göre en çok o çalışmış, neredeyse bütün kardeşleri, annesi, babası, çocukların geçimi onun kazandığı parayla sağlanmış. Yaşayan amcam öyle söylüyor. 1973'ten sonra da sürekli İstanbul'daydı. 2000'li yıllarda köye ev yapıp yazları gitmeye başlamıştı. 90 yaşında öldü. Yörede bu tür inanışlar zaten yaygındı. Kendisine saygı duyulurdu tabii ki. İstanbul'da kurşun döktüğünü ve bu kültürü bilenler zaman zaman gelip döktürürdü. Köyde hemen herkesin bir becerisi vardır. Büyük amcam da kırıkçı-çıkıkçı, yani sınıkçı idi. Böyle bir durumu olan ona gelirdi. İşini kusursuz yapardı.

Tokat/Zile'de yol üstündeki bir armut ağacına çaput/ip bağlanırdı. Aslında armut ağacı olması bir zorunluluk değil. Bir anıt ağaç gibi durduğu için, eski Türk kültüründen süregelen ağaç kutsamasının da etkiyle seçilmiştir. Çam ağaçları ile ardıç ağaçları da kutsanır bizim kültürde. Koku salmalarıyla ilgili olsa gerek. Yüzerlik/Üzerlik otu da yine iyi dilekler için yakılır, çevreye âdeta şifalı bir koku yayılır ki, her türlü kötülüğü evden, ocaktan kovacağına inanılır. Her evin kapısında bir koç kafası asılıydı eskiden. Bu kurban edilmiş koçun kafasıdır. Yiğitlik göstergesi ve korkusuzluk özelliğini diri tutmak için. Anne tarafımdan dedemin evinde koç kafası asılıydı mesela. Bizim evimizin kapısında ise Yüzerlik (kokulu üzerlik otu) asılıydı.

Bunun yanında babam kurt ağzı bağlardı. Dağda kalan koyunu kuzuyu kurt yemesin diye yapılan bir uygulama idi. Kurt ağzı balama/bağlamak, dağda kalan koyun, keçi, inek, düve gibi hayvanların kurt tarafından boğazlanıp yenmemesi için yapılan bir işlem. Alevi inanışlarındaki okunan duaları tam olarak bilmiyorum. Çocuktum köyden ayrıldığımda. Sözelimi; Allah'ım sen kuzum, koyunumu, ineğimi kurttan koru... gibi sözler edildikten sonra açılır kapanır bıçağın ağzı açıkken dualar edilir, dilekler dilenir, sonra bıçağın ağzı kapatılır. Kurt ağzı bağlamak böyle bir durum.

Kurşun dökmeye ilişkin bir anım ise şöyledir. Babamın ölmeden 10-15 yıl önceki son kurşun dökmesi olayı. Bir aile dostumuz büyük bir ürküntü, korku içinde kapımızı çalıyor. O arada ben evde yokum. "Hasan Emmi, ben çok kötüyüm, bana bir kurşun dök, diyor. Babam ne olduğunu soruyor ama ilgili kişi tam olarak konuşmıyor, ısrarla kurşun dökmesini istiyor. Neyse babam sonunda kurşunu döküyor, dökülmüş kurşundan sonra donduğunda oluşan biçim bir hurda araç görüntüsüdür. Diyor ki, burada bir hurda araç görünüyor. Bu sözü duyar duymaz kendine geliyor. "Hasan Emmi, kaza geçirdim, aracım hurdaya döndü", diyor ve bir süre sonra titremesi, ürküntü, korku durumu geçiyor.

60'ların başında köyden İstanbul'a göçmüş babamın amca çocuklarının virane evindeki merdivenden geçip bizim eve girerdik. İki giriş çıkıştan birisidir. Evin iki odası, bir ahır vardır. Ahır kullanıyoruz ama odalar kilitlidir. Asma kilitli. Babam, annem, ablam ve ben. Dördümüz, dedemlerden (annemin babası) geliyoruz. Kış gecesi. O ev için hep olmadık öyküler anlatılır. Orada hep bir yatır olduğu

söylenir, çocuğuz inanırız. Geceleri ses geldiğini duyarlar, birkaç kişi, amcamlar gidip bakarlar, bütün mallar uyuyor, hiçbir ses yoktur. Gaz lambasıyla, el lambalarıyla bakıp sonra geri dönerler. Ama sürekli bir duyduklarını iler sürerler. Bir gelişimizde asma kilidin asması hızlıca açıldı ve kapıya çarptı. Yani asmalı kısım aşağı düşer. O sesi dördümüz de duyduk. Çok korktuk tabii ki. Sonra bütünü korkumuzu yenip kilide baktık ki, kilitli, zerze olan kısım yerinde. Hiçbir şey düşmüş değil. Yani, hepimizin duyduğu ses belki de önyargı.

Bilgileri veren kişi: V. D.

Derleyen: Deniz Karakurt

AKÇAKIŞLA'DA HIZIR İNANIŞI

Şarkışla'nın Emlek yöresindeki genel inanişaya göre Hızır farklı kılıklarda görünerek gelip evlerin kapılarını çalar, ya da alacanın (bahçe kapısının) orada dikilerek bekler ve genellikle de ihtiyar, fakir, dilsiz, ahraz (sağır-dilsiz) bir kişi kılığındadır. Nedensizce gelerek insanların davranışlarını sınavabileceği gibi, bazen de birisine veya birilerine yardım etmek istediğinde önce onlara bir deneme yapar. Fakirlere kötü davrananlara, kendisini azarlayanlara, yüzüne kapıyı yüzüne çarpanlara, kovanlara, karnını doyurmaktan, bir parça ekmeği, bir bardak suyu ya da sütü vermek istemeyenlere yardımını esirger. Hatta sınıdığı bu türden kişilerin evlerinin barklarının, tarlalarının tumplarının, sürülerinin, davarlarının, sığırlarının bereketi kaçar.

Akçakışla köyünden Bekir oğlu İzzet Karakurt'un (dedem) anlattığına göre karısı (babaannem) Hatice ilk çocuklarını doğuracağı zaman eve bir ebe çağırırlar. Doğumun uzaması üzerine dışarıya çıkan bir kadına sorduğunda, durumun hiç de iyi olmadığını öğrenir, ters giden bir şeyler olduğu söyler kadın. Kadın içeri geri girdikten sonra uzun bir süre daha geçer. Evin bahçe kapısına doğru yürürken yan komşunun evinin bahçesinde bir adamın uzaktan kendisine eliyle işaret etmekte olduğunu görür. Komşularının bir akrabasına benzettiği bu yaşlı, beyaz sakallı, orta boylu adamın yanına varıp ne istediğini sorduğunda ihtiyar elinin parmaklarının uçlarını birleştirerek ağzına götürüp dudaklarına vurur birkaç kez. Anlar ki yaşlı adam dilsizdir ve yiyecek bir şeyler istemektedir. Sağa sola bakınır, evlerindeki misafire yemek vermelerini söylemek için komşularına seslenir ama kimse duymaz. Eve döner fakat karısı doğum yaptığı için evde yemek yoktur. Bunun üzerine evliğe (kilere) giderek ters çevrilmiş çökelik (çökelek peyniri) küplerinden birini alır ağzını açar. Çökeleğin bir kısmını ekmeğin arasına koyar. Büyükçe bir mendil bularak onun da içerisine çökelek doldurur. Adamın yanına dönerek ona verir. Sonra da eve geri döner. Çok sürmez ki, dışarıya iyi haberi verir kadınlar. Bir oğlu olmuştur. Adamı unuttur gider. Bir kaç gün sonra komşularına sorduğunda kimse öyle bir misafirleri gelmediğini, yaşlı adamı görmediklerini söylerler.

AHMAK, ÇAKMAK, ŞILDIR

(Adam Yiyen Deve Masalı)

Anlatan: Yeter Gül (Şarkışla - Kümbet köyünden)

Derleyen: Deniz Karakurt

Ses kaydını alan: Mehmet Gül

Masalın varlığından beni haberdar ederek, kayıt altına alınarak korunmasına vesile olan Araştırmacı Mahsuni Gül'e teşekkürlerimle...

Zamanın birinde üç kardeş varmış, bunların adları; biri Ahmak, biri Çakmak, biri Şıldır. Bunlar annelerine demişler ki; "Anneciğim bize bir çörek yap. Bir yere gideceğiz bu çöreği yuvarlayacağız. Kimin kafasına bacasından düşerse ona misafir olacağız." O da gidiyor adam yiyen devenin bacasından düşüyor çörek. Oraya misafir oluyorlar. Tabiki adam yiyen devenin hanımı bunları görüp alıyor, sarım güüm oluyor, bunlara soruyor; "Ne yiyeceksiniz, ne içeceksiniz?" Akşam oluyor, bunları yediyor içiriyor, karınlarını doyuruyor, yatırıyor. O gün iyi yatıyorlar, ondan sonra yarın sabah oluyor, tabi kocasıyla iyi plan düzüyor bunlar. Diyorlar ki bunlar; "Biz katranı kazanda kaynatırız. Bunların üstüne dökeriz, bizim yani yemeğimiz olurlar." Ondan sonra akşam oluyor, bunları yatırıyorlar, yemeklerini yiyorlar, öyle yatırıyorlar. Diyor ki... Kadın geliyor diyor ki; "Ahmak!" Ses yok... "Çakmak!" Ses yok... "Şıldır!" Ama bu kez "O ne ana?" diyor. Şıldır şeytan, uyumuyor Şıldır. Diyor ki; "Oğlum niye uyumadın?" Diyor ki; "Benim annem bize giderdi kuzuyu keserdi, pişirirdi uyurduk" diyor. Ondan sonra o gidiyor, kadın gidiyor, kuzuyu getiriyor, kesiyor, pişiriyor ve bunlara yediyor, yatırıyor. Yatıyorlar bunlar. Kadın bağıyor oraya gine diyor ki; "Niye uyumadınız?" Sesleniyor; "Ahmak, Çakmak, Şıldır" diyor. Şıldır ona ağnatıyor (anlatıyor). Niye uyumadın? diye sorunca hani kuzu kesti yedi ya, diyor ki; "Annem bize bazen de pasta yapardı, yedik uyurduk." Kadın gidiyor, pastayı da yapıyor, getiriyor. Bunlara ikram ediyor, yediyor yatırıyor. Kadın geri geliyor. "Ahmak, Çakmak, Şıldır" ... Gine Şıldır onu ağnatıyor. Şıldır gine uyumuyor. "Niye uyumadın?" diyor. (O da diyor ki, "Bizim şeyde, ahırda bir at var diyor" [Karışıklık olduğu için duraklayıp sonra düzeltme yapıyor anlatıcı.] Diyor ki; "Niye uyumadın?" Diyor ki; "Şeynen bize üzüm alırdı, leblebi alırdı, kuruyemiş alırdı onlarla yatar uyurduk." Kadın gidiyor onları alıyor, getiriyor, gine yatırıyor, gine uyumuyorlar. "Ahmak, Çakmak, Şıldır" ... Şıldır ona ağnatıyor, gine uyumuyor. "Niye uyumuyor yavrum?" diyor. "Annem" diyor, "bize ahırdaki gazı keser getirirdi, pişirirdi, o gazın etini yiyince uyurduk" diyor. Gazı gidiyor getiriyor, kadın kesiyor, pişiriyor; yatırıyor bunları. Aradan zaman geçiyor, varıyor gine; "Ahmak, Çakmak, Şıldır" ... Şıldır gine uyumuyor. Ondan sonra diyor ki; "Benim annem gözerinen -kevgürünen yani- giderdi" diyor. "Bize denizden suyu getirirdi. O suyu içerdik uyurduk." Ama bunlar üç kardeş konuşuyorlar. Bir şeytanlık yapıyorlar, kadını denize suya yolluyorlar. Tabiki o suyu aldıkça su geri kevgürün altından dökülüyor. Uğraşıp duruyor. Ordan kadın geri geliyor. Bunlar kadın gelmeden Ahmağın yatağına yastık koyuyorlar, Çakmağın yatağına bir kütüğü koyuyorlar, Şıldır'ın yatağına da adam yiyen devenin bir kör kızı varmış, onu koyuyorlar. Bunlar çatıya çıkıyorlar kadın gelmeden. Ondan sonra kadın geliyor, hemen bakıyor; "Ahmak!" Ses yok... "Çakmak!" Ses yok... "Şıldır!" Ses yok... Hemen kadın getiriyor, katran kazanında suyumu ne

[karişiklik var, katran olmalı] getiriyor. Bunların üstüne döküyor, Ahmağa döküyor ses yok, Çakmağa döküyor ses yok, Şıldıra dökünce, tabiki kız var, kız bar var bağıyor. Ondan sonra küfür ediyor; “Hah” diyor, “Seni öldürdük ya sonunda” diyor, öyle diyor. O da çatıdan bağıyor; “O öldürdüğün ben değilim, o senin kızın” diyor. Ondan sonra bunlar kaçıyorlar ordan. Bunlar kaçıyorlar. Kadın bakıyor ki orada ölen kızı. Neyse... Kadın dışarı çıkıyor, bunlar tepeyi aşılıyorlar. Diyor ki, “Ahmak, Çakmak, Şıldır” diye bağıyor arkalarından. “Gazı yedin, kuzu yedin, işte şunu şunu yedin, her şeyimizi yedin. En sonunda kör kızı da yedin. Sana kalırsa senden doğana kalmasın,” diyor. Ondan sonra bunlar gidiyorlar. Bir padişahın evine misafir oluyorlar. Padişah bunları görağap alıyor diyor ki; “Biri benim hizmetçim olacak. Biri bahçivanım olacak” diyor. “Sen de ben ne dersem onu yapacaksın,” diyor Şıldır’a. Ondan sonra akşam oluyor, yataklarını seriyorlar, yemeklerini veriyorlar. Bunlar yatıyorlar. Sabah oluyor vezirlerine diyor ki; “Gidin, küçük oğlanı Şıldır bana çağırın” diyor. Şıldır geliyor. “Buyur efendim,” diyor. Padişah da diyor ki; “Adam yiyen devenin ahırında kırat var onu bana getireceksiniz,” diyor. Şıldır; “Efendim ben nasıl getireyim atı, getiremem,” diyor. “Çağırın şu cellatları!” dedimiydi hemen gidiyor. Gidiyor, ahıra varıyor, bağıyor, atı çezecek [çözecek], at kişiyor yok. Bu kör kürünün içine saklanıyor. Neyse adam yiyen deveynen hanımı geliyor. O yana bu yana bakıyorlar, kimse yok, geri gidiyorlar. Onlar gidince hemen bu atı çözüyor, dışarıya çıkarıyor, ata biniyor gidiyor bu. Bunlar gine dışarı çıkıyorlar. “Ahmak, Çakmak, Şıldır... Gazı yedin, kuzu yedin, işte şunu şunu yedin, her şeyimizi yedin. Kör kızı da yedin. En sonunda kıratı da yedin. Sana kalırsa senden doğana kalmasın,” diyor gidiyor. Oraya varıyor, “Getirdim efendim,” diyor padişaha. Yatıyorlar, kalkıyorlar gine yarintesi günü gine oluyor. Gine Şıldır çağırıyorlar. “Şıldır” diyor. “Şıldır, çağırın bana” diyor. Diyorlar ki “Vezir seni çağırıyor.” Diyor ki; “Ben gelemem” diyor. Ha geliyor. Şıldır diyor ki; “Şeyin altında bir tüy döşek var” diyor. “Adam yiyen devenin, o tüy döşegi bana getireceksin.” Şıldır; “Gidemem efendim,” dedimiydi, vezirleri çağırınca neyse bu gidiyor. Hemen cellatları çağırıyor, ondan sonra hemen gidiyor oraya varıyor. Bunların ortasına giriyor, “Karı öte var, herif öte var... Karı öte var, herif öte var...” Bunları yataktan düşürüyor aşağıya, hemen döşegi yükleniyor. Bu çıkıyor dışarıya. Bakıyorlar ki ikisi de yerde yatıyor, hemen kalkıyorlar gine dışarı çıkıyorlar. Diyorlar ki; “Şıldır gazı yedin, kuzu yedin, kör kızı da yedin. Tüy döşeginin kıratı da yedin. Tüyü döşegi de yedin. Sana kalırsa senden doğana kalmasın.” Getiriyor bunu vezire veriyor. Tüy döşegi de veriyor, gine yatıyorlar, kalkıyorlar. Bunlar son kez geliyor. [Padişah] Diyor ki “Adam yiyen devenin kapısında bir selvi kavak var, o kavağı keseceğiniz. O kavağı oyacağınız, onu bana getireceğiniz.” Şıldır ; “Ya efendim de ben nasıl oyuyum onu nasıl getireyim sana?” diyor. “Cellatları çağırın” diyince tabi bu korkuyor, yürüyor gidiyor, oraya varıyor eline bir kör balta alıyor, giriyor kavağa. Kavağı kesiyor. Ondan sonra kavağı kesiyor, kavak kesilmiyor kör baltaynan, bir de karı koca o gürültüye çıkıp geliyorlar; adam yiyen deveyle hanımı. “Napiyon?” sen diyorlar. “Bir padişah varmış, o padişahdan illallah çekmişler,” diyor. “Bu da şey” diyor, “Kavağı keseceğim, içini oyacağım, o padişahı içine koyacaklarmış,” diyor. “Beni gönderdiler,” diyor. “Hemen ben gideyim bir keskin balta getireyim” diyor. Adam yiyen deve diyor bunu. Bu baltayla kavağı kesiyorlar, oyuyorlar. Şıldır diyor ki; “Senin boyunda aynı onunla, senin ağırlığın gibi, kavağın içine bir yat da o oyduğın içine bir bakayım” diyor. Onu oyduğın içine yatırıyor, kavağın içine koyuyor, bunu yuvarlıyor dereye doğru. Ondan sonra yuvarlanıyor. Neyse bunu gine getiriyor, padişaha veriyor. Ondan sonra padişah bunu ödüllendiriyor. Padişah kızını veriyor. 40 gece 40 gün düğün ediyor kıza ve Şıldıra. Hepsine ev veriyor, bark veriyor, eşyasını, meşyasını... Kardeşlerini de aynı öyle ev bark, sahibi ediyor. Masalda burada bitiyor. (* görağap / göreğep: görür görmez)

OTLUK KÖYÜNDEN İKİ HALK İNANCI

Hızır İnanışı ve Tikeduruh Ocağı

Şarkışla'ya bağlı Otluk köyünde var olduğunu öğrendiğim iki halk inancına dair edindiğim bilgiler şu şekildedir.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak: Mahsuni Gül (Kümbet köyünden, annesi Otluk köyündendir.)

Köyün en önemli ziyaret yeri Hızır Baba'dır. Anlatılanlara göre; köyde yapılan bir cemi izlemeye gelen Hızır, cemden memnun kalmamıştır. Şu anki Hızır Baba denilen yere kadar gelmiş ve geri gitmiştir... Ancak bu adla bilinen mevkide herhangi bir yapı veya mezar yahut kalıntı yoktur. Günümüzde ziyaret esnasında yapılan herhangi özel bir tören yoktur. Geçmişte Otluk köyünde Hızır Baba adlı bir taş yığını varmış. Perşembe günü insanlar buraya gidip mum yakar, ayrıca yağmur duası vb. için ziyaret ederlermiş.

Bahattin Bilgilioğlu, Mehmet Bilgilioğlu ve Yeter Gül'ün verdikleri bilgilere göre mide, bağırsak vb. sindirim sorunları olanlar hastalıklarının tedavileri için Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Otluk Köyü'nde bulunan "Tikeduruh Ocağı"na giderlermiş. Bizim bildiğimiz ocağın ilk el sahibi Otluk'taki büyük dedemizdir, Garağız / Karakız ebem onun soyundandır. Daha sonraki temsilcisi Hasan Hüseyin Altunal'dı. Mide, bağırsak vb. sindirim sorunları olanlar gelip karınlarını ufolatırlarmış (ufalamak: ovalamak). Hasan Hüseyin Altunal'dan sonra anneannem Hatice Bilgilioğlu (Garağız / Karakız ebem), dayım Bahattin Bilgilioğlu ve annem Yeter Gül de ocağın devamcısı olarak kabul edilirdi. Benim bildiğim kadarıyla ocak için herhangi ayrı bir yapı yoktur. Rahatsızlığı olan insanlar Garağız ebemin, Bahattin dayımın ve annemin evine gelirlermiş. Günümüzde karın ufolatmaya gelenler hiç kalmamıştır, çok uzun süredir konuya dair verilebilecek herhangi bir örnek yoktur. Tikeduruh kavramı ise iki sözcükten oluşmaktadır. Tike, et parçası demektir. Duruh ise durma (boğaza durma, mideye taş gibi oturma). Et fazla yenilince kişiyi rahatsız eder. Bugünkü deyimle "tokmalanma" vb. denilebilir. Eniştem Ali Altunal'ın aktardığı bilgilere göre geçmişte mide ve sindirim bozukluğu olan hastalar veya belki de yemeği çok yediği için rahatsızlananlar Altunal ailesinin evlerine gelip karınlarını ufolatırlarmış.

Bu bilgilerden anlaşıldığına göre manevi güç ve yetenek el vermeye başkasına geçmektedir.

KARA ARDIÇ

Kaynak Kişi: Yusuf Aydın (Kaymak köyü - Şarkışla)

Derleyen: Deniz Karakurt (17 Kasım 2023)

Kara Ardıç bizim köyün üzerinde en yüksek tepededir. Ardıç Baba denilir. Ardıç Baba'nın ilerisinden Şarkışla'ya yakın bir yerdeki, Sağır köyü gözükür. Aslında Yedi kardeşten biri olduğu söylenilir. Yıldızeli ve Akdağmadeni dağlarında başka kardeşleri bulunduğu anlatılır. Yedi kardeş çok uzaklardan birbirleriyle ateş yakarak bu ateşin dumanlarına şekil vererek haberleşirlermiş. Anadolu'ya gelen ilk erenler bunlar. Alp-eren de deniliyor. Bunlar tahta kılıç kullanırlarmış. Kendilerine saldırmayan, dokunmayan hiç kimseye dokunmazlarmış.

Bizim köy Cumhuriyete kadar, Kara Ardıcın 500 metre altında doğal bir küçük gölün kenarında imiş. Halen evlerin taşları duruyor. Eskiden çok yaşlılar biz çocukken eski köylerini anlatırlardı. Dağın dibinden her yerden su çıkarmış. 40 - 50 dönüme yakın büyüklükte bir gölün kenarında toprak taş evlerde yaşarlarmış. Eskiden gölün kenarları ve dağlar çok sık ağaçlık ve ormanlıkmış. Annemin amcasının dediğine göre 1915 yılında askerler bir yangın çıkarmışlar. Heralde Ermeni tehciri sırasında. Ormanlara gizlenenler için. Gölün kenarındaki bütün ağaçlar yanınca göl patlamış ve batal olmuş.

Bizim köylüler Ardıç ağaçlarını kesmezler kutsal sayarlar. Sadece ziyaretin olduğu yerde 15 - 20 tane yaşlı ardıç ağacı var. Başka hiç bir ağaç yok. Köylüler o ağaçları kesen olursa, kesenin ailesine huzursuzluk geleceğine inanarak o ağaçlara dokunmazlar. Eskiler "Biz cemlerimizi kışın gidip eski köyümüzde yapardık. Şimdiki köye aşağıya inince eski köyün evleri öylecene kaldı. Kışın cemlerimizi eski köyün evlerinde yapar. Kara Ardıç Babada kurbanımızı keserdik" derlerdi. Hatta inanılmayacak bir şey anlatırlardı. Şimdiki köyden dağdaki eski köye cem yapmaya giderken gelinler 2 - 3 aylık bebeklerini iyice sarar. Bir çalının altına koyarlarmış. Bozatl Hızır bebeğimi sana emanet ediyorum diyerek bebekleri bir yere bırakırlarmış. Akşam gidip sabaha kadar cem yapıp, kurbanlarını yeyip öğleye doğru geri yeni köye gelirken bebeklerini koydukları yerden alır, gelirlermiş. "Anne böyle saçmalık olur mu? El kadar bebek kışın o soğukta çalının dibine bırakılır mı? Kurt, tilki yese ne olacak?" derdim. "Yok oğlum hiç bir şey olmazmış. Kadınlar bebeklerini alırlarmış ki, mışıl, mışıl uyuyorlarmış" diye cevapları.

Bu yıl yine bizim köyden Kara Ardıç Baba'da kurban kesenler oldu. Eskiden Ardıç ağaçlarının dibinde kurban kesilir, etli bulgur pilavı yapılıp, hep birlikte orada yenilirdi. Şimdi traktörle gidilip kurban orada kesilip köye getirilip köyde pişirilip yeniliyor.

BİR EFSANE - 5 VERSİYON

Şarkışla yöresinde Kızıyandı ve Kızıoğlan olarak bilinen bir efsaneni beş farklı versiyonu ele alınarak karşılaştırılacaktır. Bunlardan üç tanesi aynen derlendiği şekliyle aktarılacak diğer ikisi uzun oldukları için özet olarak verilecektir.

1. Versiyon:

"Kız-Oğlan Taşı" ya da "Kız-Oğlan Mezarı" Efsanesi
(Sivas/Şarkışla-Cemel köyü)

Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Cemel köyünde "Kız-Oğlan Taşı" ya da "Kız-Oğlan Mezarı" denilen bir yer vardır. Halk, buranın oluşumuyla ilgili şöyle bir efsaneyi anlatmaktadır.

Cemel köyünde yaşayan zengin bir ailenin Elif isminde bir kızı vardır. Durumu iyi olmayan bir delikanlı Elif'le evlenmek ister. Başta Elif'in annesi olmak üzere babası, ağabeyleri ve diğer akrabaları buna karşı çıkar. Kızın peşini bırakmayan delikanlı, her gün pencerenin altına gelir. Zamanla birbirlerine âşık olan iki genç, aileleri ikna olmadığı için kaçmaya karar verirler. Onlar kaçarken durumu anlayan aile büyükleri peşlerine düşer. Tam yakalanacakları sırada kız "Allah'ım bizi taş et!" diye dua eder ve iki genç orada taş kesilir.

Efsaneye konu olan bu taşlar, Cemel köyünün hemen girişinde, yol kenarındadır. Günümüzde belediyenin yol genişletme çalışmaları sırasında çok hasar gören bu taşlara halk, kendince bir çözüm bulmuş ve tahrip olan taşların arka tarafını toprakla kapatarak mezar görünümünü vermiştir.

Derleyen: Mine ŞENSES

Derleme tarihi: 2006

Kaynak kişi: İbrahim SELVİ

Mesleği: Şarkışla'daki Kahraman Köseoğlu İlköğretim Okulu'nda Türkçe öğretmeni

Doğum yılı ve yeri: Sivas/Kangal

Kaynak kişinin efsaneyi kimden öğrendiği: Dedesinden.

Alıntı: Türkiye'de 2006 Yılında YAŞAYAN TAŞ KESİLME EFSANELERİ - Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER) Yayınları - No: 11, Yıl: 2007, Sayfa: 60

***

2. Versiyon:

Kızıoğlan Mezarı

Bu efsane uyarlama yapılarak, aslında gerçek bir olayı anlatan "Bedir Türküsü" içinde yer alan öykü ile birleştirilerek farklı bir anlatıma kavuşturulmuş ve kimliği tespit edilemeyen bir araştırmacı tarafından kayıtlara geçirilmiştir. Ancak efsane bu yeni biçiminde büyük oranda orijinalinde anlatılan konudan farklılaştırılmış durumdadır. Yalnızca ekinlerin arasında yanma olayı ortak bir motif olarak

görülmektedir. Üstelik Bedir Türküsü'ne konu olan gerçek olayda aşıkların birlikte veya her hangi birinin tek başına ölümü ya da öldürülmesi kesinlikle gerçeği yansıtmayan bir durumdur. Yaşamış olan gerçek kişilerin hayat hikayeleri bilinmekte olup böyle bir şekilde sonuçlanmamıştır. Buna karşın türkünün içinde geçen "kız yandıgın yere kadar ben de gittim" dizesinin bu tür bir kurguya zorlama da olsa imkan verdiği söylenebilir.

Bu anlatı şu şekildedir:

Eski zamanlarda Şarkışla'nın varlıklı ailelerinden birinin, Bedir adında güzeller güzeli bir kızı varmış. Bir delikanlı Bedir'i istemiş. Ancak Bedir'in annesi Gürcü Hanım, kızını vermemiş. Delikanlı yine de Bedir'le konuşup görüşmek istemiş. Bedir delikanlıyı çok sevmesine rağmen, gören duyan olur diye, cevap verememiş.

Bir zaman sonra Bedir çeşmeye giderken, delikanlı kızı atının terkesine atıp kaçırmış. Bedir'in akrabaları kızlarını kaçırın delikanlıyı yakalamak için peşine düşmüş. Bedir ve sevgilisi yakalanmamak için ekin yığınlarının arasına gizlenmiş. Aramalara rağmen kimseyi bulamayan Bedir'in akrabaları ekin yığınlarını ateşe vermiş. Dışarı çıkamayan âşıklar ekin yığınının arasında can vermiş. Babası kızının yanmış cesediyle karşılaşınca pişman olmuş. Vicdan azabıyla, hatıralarına mezar yaptırmış. O günden sonra halk oraya, Kız-Oğlan Mezarı demiş.

Açıklama: Kutlu Özen'in Sivas Efsaneleri adlı kitabının 256-257. sayfalarında yer alan bu yazının sonundaki 436 numaralı dipnot ile Emin Kuzucular'a ait olduğu belirtilmiş olsa da benzer isimli (Kız Oğlan Masalı) bu anlatıdaki içerik kesinlikle çok farklıdır. Yani kendisine ait bahsi geçen derleme yukarıdaki iki versiyondan tamamen değişiktir. Büyük olasılıkla eser yayına hazırlanırken isim benzerliği nedeniyle bir karışıklık meydana gelmiş olduğu fikrine ulaşılabilir. Dolayısıyla bu ikinci versiyon için derleyicinin kimliğine dair herhangi bir bilgi elde etmek mümkün olmamıştır.

***

3. Versiyon:

Kızıyandı Yaylası Efsanesi

Şarkışla'ya bağlı Cemel beldesinin güneyinde, "Kışla köyü ile sınır teşkil eden 200 dönümlük yaylanın adı bir efsaneye dayanmaktadır:

Kayseri'nin Sarız kasabasında bir çoban, ağasının kızına aşık olur. Kızda çobanı sevmektedir. Çoban ile ağanın kızı birbirleriyle evlenmek isterler. Çoban, annesini zorlayarak ağanın kızını istemeye ikna eder. Kadın gidip kızı ister; fakat ağa: "Sırtındaki çul benim çulum, yediği yal benim yalım; ben olmasam, ne yal ne de çul bulabilir. Utanmadan bir de kızım ile evlenmek istiyor", diyerek anasını kovar. Babasının o vermemesi halinde kaçmaya razı olacağına dair sevdiğinden söz alan çoban, o gece ağanın atlarından biriyle kızı kaçıtır. Bir süre sonra kızının çobana kaçtığını anlayan ağa, adamlarını toplayarak kaçak aşıkların peşine düşer. İki aşık, sabaha karşı yorgunluktan bugün Cemel beldesi yakınlarında bulunan yayladaki haymalardan birinin dibinde uykuya dalarlar. Ağa ve adamları, iki aşığı orada yakalar. Ağa: "Kızımı bu çobana versem, koskoca ağa, utanmadan kızını

çulsuz bir çobana verdi derler. Alsam götürsem, utanmadan kocaya kaçan kızını, kocasının koynundan alıp getirdi; şimdi de verebileceği bir enayi arıyor derler,” diye düşünerek adamlarına kızını ve çobanı oracıkta yakmalarını söyler. Ağanın adamları, kızı ve çobanı orada diri diri yakarlar. Bu olaydan sonra o yaylanın ismi “Kızıyandı ” olarak kalır. Yaylanın ismi bazı Şarkışla türkülerinde de geçmektedir(*).

Not: Hayma; saman yapılmak üzere büyük yığın haline getirilmiş ot yığını.

(*) “Şenol yaylam (Bedir Türküsü) bu olay üzer ine bestelenmiştir.

Kaynak: Şarkışla Efsaneleri - Zekeriya Metin, Sayfa: 57 (Fırat Üniversitesi - Lisans Tezi), Elazığ, 1994

***

4. ve 5. Versiyon:

Emin Kuzucular'ın Kız-Oğlan Masalı ve Kızıyandı Efsanesi adlı birbirinden farklı iki yazısı bulunmaktadır. Kız-Oğlan masalı Ulfani adlı delikanlı ile Kanak köyünden Sevlü adlı kızın arasındaki aşkı anlatır ve kışın donarak ölmeleri ile sonuçlanır. Ekin yığının arasında ölme motifi ise, Alpar ile Durna aşkının anlatıldığı Kızıyandı öyküsünün sonunda yer almaktadır.

Kaynaklar:

Bir Şarkışla Efsanesi - Kız Oğlan Masalı, Sivas Folkloru, Mart 1978, Sayı: 24, Sayfa: 10-11 ve 23.

Bir Şarkışla Efsanesi - Kızıyandı, Sivas Folkloru, Ağustos 1975, Sayı: 31, Sayfa: 13-16.

***

Özetle isimleri birbirine benzer (veya karıştırılmakta olan) en az iki efsane yörede mevcuttur. Taş kesilme, donarak ölme ve yanarak ölme / öldürülme ile biten sonuçlara farklı versiyonlar içinde rastlanmaktadır.

SANDUKA ZİYARETİ İNANIŞINA DAİR BİR UYGULAMA

Öncelikle şunu anımsatmak isterim ki halk kültürü araştırmacısının görevi anlatılanların bilimselliğini tartışmak değildir. Nesnel ve tarafsız olarak kayıt altına alma ilk sorumluluktur.

Görüşme tutanağı kayıt altına alınmıştır. (Derleyici Deniz Karakurt'tan izin alınmadan kesinlikle alıntı yapılamaz, yeniden paylaşamaz. Fotoğraf izinsiz olarak başka yerde kullanılamaz. Sadece akademik yayınlar için kullanma isteği iletilebilir.) Dilek Fındık'ın izniyle yayınlanmıştır (izin metni saklanmaktadır).

2014 yılında Dilek Fındık'ın annesi Durna Fındık, Alaman köyündeki Colü Baba türbesine giderek orada sandukanın yanında belirli bir süre yalnız kalmak istemiştir. Dilek Fındık annesinin bu isteğini yerine getirerek kiraladığı araçla Ankara'dan yola çıkmış 8-10 saatlik bir yolculuktan sonra Alaman köyüne ulaşarak annesini sandukanın yanına götürmüştür. Dilek Fındık bir süre annesinin yanında durduktan sonra dışarıya çıkmış ve onu yalnız bırakmıştır. Annesi toplamda yaklaşık 4 saat boyunca orada kalmıştır. Daha sonra geri dönmüşlerdir. Durna Fındık 2017 yılında vefat etmiştir.

Sorular:

1. Anneniz neden sandukanın yanında kalmak istedi?
2. Yörenizde daha önceden bu tür uygulamalar var mıydı? Sandukanın yanında kalan insanlar daha önce hiç duymuş muydunuz?
3. Bu ziyaretin annenizin üzerinde olumlu etkisi oldu mu?

Yanıtlar:

1. Annem uzun yıllar önce 34 yaşında iken kısmi felç geçirmiş. O zamanlar Ortaköy'de yaşıyorlarmış. Türbeye giderek bir geceyi orada sandukanın yanında geçirmiş. Çıktıktan sonra düzeldiğini anlatırdı bize. Annem 1939 doğumluydu yani bahsi geçen olay 1973-74 yıllarında gerçekleşmiş olmalı.
2. Ben Ankara'da yaşıyorum çocukluğumdan beri. Köye dair pek bilgim yoktur. Böyle gidip orada kalan veya geceleyen başka birilerinin olup olmadığını bilmiyorum. Fakat oradaki yaşlı kadınlar yurtdışından gelen başka bir kadının daha iyileştiğini anlattılar. O yüzden her sene gelip iki kurban kesiyormuş.
3. Bu gidişimde hiç bir faydası olmadı. Psikolojik olarak isteğinin yerine gelmiş olmasından dolayı memnuniyet duydum. Kendisi bir gece kalmak istiyordu. Ama sağlık durumu nedeniyle 4 saat sonra çıkarmak zorunda kaldık. Kendisi de ısrarcı olmadı.

Ekleme istediğiniz başkaca bir husus var mıdır?

- Annem sandukanın yanında yatarken gözlerini tavana dikip baktı sürekli olarak. Köyden gelen yaşlı kadınlar annemin iyileşmesinin pek mümkün görünmediğini söylediler. Ben bir süre türbenin içinin düzenlenmesi ve temizliği için uğraştım.

Sivas Şarkışla'ya bağlı Alaman köyündeki annemizin çok dilediği Türbe ziyareti esnasında yaklaşık 4 saat sanduka ile yanyana yattı. 8-12 Temmuz 2014 tarihleri arasındaydı ama tam günü Şu an hatırlayamıyorum. Daha sonra Ortaköy'ü ziyaret ettik orada kabir ziyaretleri yaptık ve geri döndük.

Bu derlemeden çıkarılabilecek önemli sonuçlardan birisi Şudur. Bugün bize dışarıdan baktığımızda tuhaf hatta anlamsız gelebilen bazı Şeylerin farklı dönemlerde o ortamlarda yaşamış insanların gerçekliği olduğudur. O kadar gerçektir ki bunun için kalkıp 8 saatlik bir yolu fiziksel anlamda çok rahatsız olduğu halde gidebilmektedir. Türbe ziyaretleri sonucunda sağlık elde edilmesi iddiası ise günümüz bilimsel gerçekliğiyle her ne kadar örtüşmüyor gözükse de bununla ilgili bazı psikolojik teoriler vardır. Her Şeyden önce kişinin buna kendisinin çok kuvvetli bir biçimde inanıyor olmasının oluşturacağı olumlu etki dikkate alınmalıdır. Bazı durumlarda ise bu tip ziyaretler tamamen simgesel anlamlarla gerçekleştirilmektedir. Fakat yazının başında belirttiğim üzere derlemecinin görevi bunları tartışmak değildir. Bu uygulamalar sürdürülmeli midir doğru mudur yanlış mıdır gibi tartışmalar derlemenin kapsamı dışındadır. Ayrıca bu örnekte görüldüğü üzere kaynak kişi çok açık bir biçimde bu kez hiç işe yaramadığını söylemiştir. Beklentinin gerçekteŐmeme durumuyla da sıklıkla belki de çoğunlukla karşılaŐıldıęı yine gözden kaçırılmamalıdır.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak kişi: Dilek Fındık

Görüşme tarihi: 28 Mart 2024

VEYSEL'İN ELMALIĞI

(Bir Aşık Veysel Anısı)

Emin Özüdoğru'dan derlediğim bir Aşık Veysel anısıdır.

(Gülören köyü, eski adı: Peyik köyü)

Babam Ali Özüdoğru'nun Aşık Veysel ile bir anısını anlatmak istiyorum.

Babam birikimli bir Bektaşî ozanı idi. 1950'li yılların sonlarında muhtarken Şarkışla'dan köyümüze dönerken yolu Sivrialan köyünden geçiyor.

O yıllarda Aşık Veysel köyü olan Sivrialan'da bir elma bağı yetiştirmiş. Hatta bu elma bağı Tarım Bakanlığı tarafından derece almıştır.

Babam da önceden Aşık Veysel ile ozanlığından dolayı tanışıyor olması nedeniyle kendi kendine "şurdan Aşık Veysel'in bağından biraz elma alıyım, Aşık da orada ise biraz takılıyım" demiş. Babamın yanında bir arkadaşı da var. Bağın nizamiyesinden giriyorlar. Aşıkta bir minder üstünde oturuyor. "Selam Aşık" diyor, o da "Aleykümselam Ali Ağa" diyor. Sesinden tanıyor. Bekçiye sesleniyor; "Ağaların atını bağa birer de elma ver" diyor. Atlar bağlanıyor, elmalar geliyor, sohbet koyulaşiyor. Babam Aşığı kızdıracak konular seçiyor bilerek. Sonra laf arasında "Yahu Aşık bizi birer elma ile mi savacaksın?" diyor. Aşıkta "Ali Ağa burdan günde ortalama 100 kişi geçiyor, herkese birer ikişer elma versem bana bir şey kalmaz" diyor. Sohbetlerinin sonunda Aşıkdan izin isteyip kalktıklarında babam aşığı kızdıracak şeyi yakalıyor ama Aşık yaş olarak babamın babası yaşına yakın olduğu için izin isteyerek konuşuyor. "Yahu Aşık bir şey söyleyecektim de cesaret edemedim" diyor. Aşığın dediği "Yahu Ali Ağa beni bir çift sözü kabul etmeyecek kadar ham mı görüyorsun?" cevabını fırsat bilen babam "Ulan işe bak, ben sağlam gözümle böyle bir bağ yetiştiremedim de sen bu kör gözünle bu bağı nasıl yetiştirdin?" diyor. Öyle deyince Aşık ustalık hüneriyle "Ulan ben kör müyüm, kör diye senin gibi bir şey bilmeyen cahillere derler" diye veriyor cevabını.

Sarılıp görüşüp ayrılıyorlar. Babam bu anısını hep anlatırdı.

Derleyen: Öğr.Gör. Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Emin Özüdoğru

Yaş: 81 (Mart 1943 doğumlu)

Görüşme tarihi: 18 Nisan 2024

HATAY YÖRESİNDE YENİDEN DÜNYAYA GELME İNANIŞI

Derleme Tutanağı

- Sorulara istediğiniz uzunlukta cevap verebilirsiniz. Bilmediklerinize “bilmiyorum” diyebilirsiniz veya yanıtlamak istemediğiniz olursa “yanıtlamak istemiyorum” diyebilirsiniz.
- Adınızın ve/veya soyadınızın baş harfe kısaltılarak gizlenmesini istiyorsanız belirtebilirsiniz.
- Verilen bilgiler Öğr.Gör. Deniz Karakurt’un kişisel kayıtları arasında yer alacaktır. Kendisi tarafından yayınlanabilecek, talep edilmesi halinde veya atıf yoluyla başka kişiler tarafından da akademik çalışmalarda veri olarak kullanılabilir.

Görüşülen Kişi: Bilhan Akkaya

Derleme Konusu: Hatay bölgesinde dünyaya yeniden geliş inancı

Soru: İnanışı bildiğiniz kadarıyla açıklayabilir misiniz?

Yanıt: Hatay yöresindeki inanışa göre; ailenin ölmüş üyelerinden biri bazen aile bireylerinden birinin rüyasına girer. Bu rüyada “Size geldim artık temelli kalacağım” gibi bir ifade kullanırsa; ailede o dönem hamile olan bir kadın varsa ölünün ruhunun yeni doğacak çocuğun bedenine girdiği düşünülür. Doğan çocuk da o ailenin büyüğü olarak saygı görür.

Geçmişte bir gece annem dedemi görmüş rüyasında ve dedem bize temelli geldiğini ve kalıcı olduğunu söylemiş. Annem o zaman hamileydi.

Geçen ay (17 Mart 2024 tarihinde) ise babamı kaybettim. Annem onu gömerken “İnşallah bizden daha iyi bir aileye gider” dedi. Hatay’ın bazı bölgelerinde, özellikle eski nesillerde bu inanç yaygın. Olay elbette bilimsel bir durum değil, bence çok daha eski inançların süregelen etkilerinden biri.

Tamamlayıcı sorular ve yanıtları:

1. Bahsettiğiniz inanışlar sadece sizin ailenizden mi vardı? Yoksa teyze, hala, dayı, amca gibi yakın akrabalarınızda veya komşular gibi yakın çevrenizde de bulunuyor muydu?

Bu inanç sadece çekirdek ailem veya geniş ailem ile sınırlı değil. Hatay yöresindeki Arap Alevi veya diğer bir değişle Nusayri kesimin hepsinde yaygındır.

2. Günümüzde de bu inanışların devam ettiğini gözlemliyorsunuz, yoksa tamamen kaybolmuş durumda mı?

Bu inanış şehirlerde gittikçe azalmakta fakat köylerde devam etmektedir. Benim bildiğim bir örnek olarak Halamgil köyde yaşamaya devam etmekte ve bu inanışlar onların arasında varlığını sürdürüyor.

3. Yeni kuşaklar arasında bu inanç azalıyor mu yoksa varlığını aynı düzeyde devam ettiriyor mu?

Yeni nesillerde azalmaktadır, yaşlı kesimde yaygındır. Yeni nesil bu konuda komple inançlarını kaybetmeye başlamıştır.

4. Bu inanışlar herhangi etnik veya dinsel bir gruba mı aitti yoksa Hatay'ın genelinde rastlanabilen bir durum muydu? Ya da Hatay'ın sadece herhangi bir bölgesinde ya da ilçesinde mi vardı?

Bu inanç sistemi Nusayriiler'de vardır. Bu inanışın kökenini Arap veya Türk diye ayıramayız. Çok daha eski inançlar ile bağlantılı ve ilgili bence.

5. Ailenizde veya yakın çevrenizde kendilerinden önceki kuşaklara dair bu tür hikayeler veya rivayetler mevcut mu?

Çekirdek ailemde hatırlanan, anlatılan olaylar yoktur, geniş ailemde de yoktur fakat köylerimizde vardır. Sinanlı, Aknehir, Yeşilyazı bildiklerim. Hepsini Nusayri köyü.

6. Günlük hayatta etkileri oluyor mu? Mesela yeniden dünyaya geldiğine inanılan bir kişiye özel ilgi, sevgi, saygı göstermek gibi...

Günlük hayata bir etkisi benim ve ailem için yoktur.

7. Bu inançların geleneksel dinsel düşüncelerle (Müslümanlık olur Hristiyanlık olur) çatıştığı veya bunlara çevreden tepki verildiği gibi durumlar gördünüz mü?

Özellikle Nusayri kesimde yoğun bir inançtır. Adana, Hatay, Mersin yöresinde Nusayri nüfusta görünmektedir. Nusayri inancı, şaman etkiler içeren bir inançtır. Bana kalırsa bu inanış İslamiyetin çok içinde değildir ve yeniden doğuş inancı bu sebeple bizde yaygındır. Hatay hoşgörü ve kardeşlik coğrafyasıdır, herhangi olumsuz bir durum benim bildiğim olmamıştır.

8. Başkaca ilave etmek istediğiniz bir husus var mı?

Başka aklıma gelen herhangi bir şey yoktur.

Kaynak Kişi: Bilhan Akkaya

Eğitim: Mustafa Kemal Üniversitesi, Dış Ticaret Bölümü mezunu (2 yıllık Meslek Yüksekokulu).

Memleketi: Hatay (Kendisi 21 yaşına kadar Hatay'da kalmış.)

Mesleği: Kitapçı / Sahaf (Antalya'da)

Derlemeci: Öğr.Gör. Deniz Karakurt

Tarih: 24/04/2024

Not: Elimde birkaç tane örnek olay derlemesi vardır. Onları da yayınlamayı düşünüyorum.

© Deniz Karakurt

DENİZ GEZMİŞ ŞARKIŞLA'DA

İ.Y. ile 3 Mart 2022 Perşembe günü Şarkışla'da Abi'nin Yeri olarak bilinen kahvehanede saat 13.30 civarında yapılan görüşmenin özeti.

Kişi bilgileri:

66 yaşında (1956 doğumlu). Adliye'den emekli (mesleğe Zabıt Katibi olarak başlamış). Olayın olduğu 1971 yılında yaklaşık 14-15 yaşında. Babasının işyeri olan Belediye Otel'i'nde gece geç vakitlere kadar zaman geçiriyor. Sık sık dışarıya çıkıp geziyor.

Kendi gözüyle gördükleri:

Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan'ı yakından görmüş. Giyimlerini tarif ediyor. Mülkiyeti Şarkışla Belediyesi'ne ait olan ve babası tarafından işletilen ana cadde üzerindeki Belediye Otel'inden çıkarak ilerideki benzinliğe gidiyor. Gece vakti hava karanlıktı diyor ama saati tam olarak hatırlayamıyor. Ermeni kökenli Nuri adlı kişi tarafından işletilen benzinlik iki katlı ahşap bir bina. Günümüzde çarşı içindeki Sebat Market'in yerinde. İkinci katta Nuri kendisi oturuyor. Giyimine kuşamına dikkat eden, fotr şapka takan iri yapılı birisi. İ.Y. benzinliğe girdiğinde bir motosikletin bir pikaba yüklenmekte olduğunu görüyor. Deniz Gezmiş olduğunu o anda bilmediği kişinin uzun boylu oluşu ve montu dikkatini çekiyor. Motosikletin önü araca yüklenmiş arkadan kaldırarak tamamını yerleştirmeye çalıştıklarını söylüyor. Motosikleti taşıyacak aracın Dursun Arı, Emrullah Arı veya Kazım Demirezen'den birine ait olduğunu çünkü bu üç kişinin sürekli benzinliğin yakınlarında müşteri beklediklerini anlattı. Motosikletin markasını Jawa olarak anımsıyor ve çamurlukları beyaz boyalıydı diyor. Kendisi daha sonra çıkarak biraz dolaşp otele geri dönmüş. Kendisi ayrıldıktan sonra ne olup bittiğini bilmiyor ama otele girdikten bir süre sonra silah sesleri duyarak kapıya çıkıyor. İçerdeki odalardan birin dinlenmekte olan babası gelerek kendisini içeriye çekiyor ama yine de izlemeye devam ediyorlar. Yolun karşı tarafında, muhtemelen askeri bir jip olan bir aracın altına yatmış olan Uzatmalı (Uzman) Çavuş Hamit silahını çekmiş ateş ederek Yusuf Aslan'ı vurmuş. Hamit adlı Uzman Çavuş'u iyi tanıdığını ve çok net olarak hatırladığını belirtiyor. Uzman Çavuş Hamit'in Alkol müptelası olduğunu, çok fazla içki içip gözleri kanlanmış bir halde Şarkışla sokaklarında ellerini arkasında kavuşturarak özellikle akşamları sürekli volta attığını belirtiyor. Ağıtta bahsi geçen "uzatmalı" tabiri onun için kullanılmıştır dedi. Deniz Gezmiş'in kaçarak hükümet konağının tel örgülerden atlayıp, kaymakamlık ve garnizon binalarının hemen arkasındaki o zamanlar zemini ıslak bir fidanlık olan bir alanın içine doğru gittiğini ve gözden kaybolduğunu anlattı. Benzinliğe ve kendi otellerine çok yakın bir kahvehanede en yüz kişi olduğunu, Deniz Gezmiş'in bu kahvehaneyi görmemiş olmasının mümkün olmadığını, eğer oraya ateş açsaydı onlarca kişinin öleceğini, bu kargaşada belki de kaçıp kurtulabileceğini anlattı. Ama hep havaya sıktı diyor. (kendisinin Deniz Gezmiş ile aynı veya yakın bir siyasi görüşten olmadığını, o yüzden onu övmek için değil tamamen öyle olduğunu düşündüğü için söylediğini ifade etti.) Bekçi Salih polis olmayı kendisi istiyormuş. Kendisi bana söyledi diyor.

Olaylar bittikten iki veya üç gün sonra kendisinin Gemerek tarafında bir işi olduğunu ve cemsenin (askeri araç) konvoyunun Gemerek Tatılı yol ayrımına kadar uzandığını gözüyle gördüğünü anlattı. Konvoyun Deniz Gezmiş'in nakli ile alakalı olduğunu tahmin ettiğini söyledi. Bahsedilen mesafe yaklaşık 13-14 kilometre kadardır.

Birkaç hafta sonra eniştesi (halasının kocası) olan Hamamcı Ali'nin işlettiği hamama gittiğini orada tesadüfen kaçırılan Astsubay İbrahim Fırıncı'yı gördüğünü anlattı. Astsubay çizgili pijamaları ile kaçırıldığını, Deniz Gezmiş'in kendisinin giyinmesine izin vermediğini anlatmış hatta hamamdan çıkarken dinlenme esnasında üzerine aynı pijamaları giymiş. Emekliliği yaklaşmış, sakin, babacan tavırlı bir insandı diyor.

Astsubay'ın hamamda bizzat ağzından duydukları ise şu şekilde:

Aracın aküsünün bozuk olduğunu birkaç haftadır çalışmadığını, yerinden kıyılamadığı için de toprak içinde öylece durduğunu ve bunu da Deniz Gezmiş'e söylediğini anlatmış. Bunu yalan olsun diye söylememiş araç gerçekten bozukmuş. Deniz Gezmiş inanmamış. Anahtarı takıp kontağı çevirdiğinde aracın tek seferde çalışacağı tutmuş. O hengamenin arasında mahcup olarak "ben askerim yalan söylemem" demiş. Deniz Gezmiş Tomson'u aşağıdan astsubaya doğrultarak "ben artık idamlığım, sen ölsen de, yaşasan da idamlık biriyim, o yüzden yanlış bir şey yapma, canından olma boş yere" demiş. Başçavuşu aracın içinde gören askerler, kaçırıldığını dair hiçbir şüphe duymadıklarından selam vererek arabayı durdurmadıkları için Şarkışla'dan çıkabilmişler. Yol boyunca elini yaraladığı karısı için üzüldüğünü söylemiş. Cebindeki 500 lirayı karısının elini tedavi ettirmesi için vermiş. Gemerek'te çevirmeyi görünce bir tarlaya yönelmişler. Tarla çamur olduğu için inmişler. Deniz Gezmiş kendisini vurmasınlar diye astsubayı sırtına alarak tarlayı geçmişler.

Başkalarından duydukları:

Şarkışla'ya yaklaşırken benzinleri bitmiş. Motosikleti itmişler. Çevre köylerden lisede okumaya gelen öğrencilerin kiraladığı bir ev Şarkışla Dört Yol girişinde yol üzerindeymiş. Bu evdeki gençler kendilerini görüp yardım etmek istemişler. Karayolu şubesinde benzin istemişler ama dışarıya satamıyoruz demişler. Bunun üzerine gençler "siz oturun biz benzini getirelim ilçeden, siz çay için" demişler ama onlar kabul etmemiş. Emrullah Arı'ya (veya diğer iki şoförden birine) ait olan pikabı kiralarken Bünyan'a gitmek için anlaştıklarını ve 500 liraya pazarlık ettiklerini sonradan başkalarından öğrendim dedi. Benzinlikten kendileri ayrıldıktan sonra 50-100 metre kadar ilerde hükümet binasının önünde Bekçi Salih bunlardan şüphelenerek karakola davet etmiş. Bahane üretip, yola gideceklerini, aceleleri olduğunu söyleyerek gelmek istemediklerini görünce zorlamaya kalkmış. Bunun üzerine montlarını açarak iki yanlarına sarkmış olarak duran Tomson (doğrusu Thompson) marka tüfeklerini çekip havaya ateş açmışlar. Ayrıca her ikisinde de Takarof marka tabanca varmış. Yusuf Aslan Takarof marka tabancasını vurulunca düşürmüştü. Olay yerinde sonradan gelen Bekçi Sefer ise bu tabancayı alarak beline takmış. Daha sonra kimsenin farketmediğini anlayınca tabancayı emniyete bir hafta boyunca teslim etmemiş. Yusuf Aslan ifadesinde bu tabancayı söyleyince durum anlaşılmış ve tabancayı alarak Bekçi Sefer hakkında soruşturma açılarak ceza verilmiş. Hatta bir süre tutuklanmış. (İ.Y. yıllar sonra Bekçi Sefer'e olayı sorunca doğru olduğunu söylemiş.) Uzatmalı Çavuş Hamit'in tayini

çıkıp gittikten yıllar sonra başka bir şehirde tamamen farklı bir olay nedeniyle öldürülmüş olduğunu duyduklarını ama kesin olarak doğruluğunu bilemediğini söyledi. Vurulmuş olan Yusuf Aslan kendisinin hareket edemeyeceğini anlayınca “sen başının çaresine bak” diye bağırmış. Deniz Gezmiş eve girmeye çalışırken kadın tanımadığı bir sese kapıyı açmak istemeyince “ben garnizon komutanıyım kapıyı aç demiş”. Ama kadın araladığı kapıdan bakınca, garnizon komutanı olmadığını görmüş ve kapıyı geri örtmüş. Bunun üzerine deniz Gezmiş kapıya Tomson’u dayamış. Astsubay’ın küçük bir kızı varmış, çevirmeli telefonda kısa olduğu için numarayı bildiğinden dolayı garnizonu arar bazı günler babası konuşmak ister, santrale babasının adını söylermiş. Annesi eli yaralı şok halinde yere çökmüş bir durumda beklerken kız telefonu alarak santrale ulaşmış ve babasının kaçırıldığını söylemiş. İ.Y. on yıllar sonra bu evin karşısındaki başka bir evde birkaç ay kirada kalmış. Eskiden astsubayın kirada oturduğu bu evde yeni bir kiracı olan komşusu ona kurşun izlerinin durduğunu söylemiş.

KÜTAHYA'NIN ALTINTAŞ İLÇESİNİN DAHA ÖNCEKİ KURTKÖY ADININ KÖKENİNE DAİR BİR EFSANE

Derleme Tutanağı

Görüşülen Kişi: Ramazan Tetik (Altıntaş İlçesi)

Buralarda eski zamanlarda bazı savaşlar olmuş. Düşman askerleri ilçenin yakınlarında bulunan Çaltepe'de çadırlarını kurup oraya yerleşmişler. Ya da savaş zamanı dağa çıkan eşkiyalar bunlar. Köylülere baskı yapıyorlarmış; yiyecek getirin, ekmek getirin, et getirin, davar getirin, koyun getirin. Dedikleri olmadı mıydı zulüm ediyorlarmış. Köyün imkanları o kadar adamı beslemeye yetmiyormuş. Zaten hepsi düşman, imkanları olsa bile vermeyi asla istemezlermiş. Ama elden bir şey gelmiyormuş, bunların istekleri yerine getirilmeyince insanları öldürüyorlarmış. Kimsenin gücü de o kadar silahlı adamla baş edebilecek gibi görünmüyormuş. Günlerden bir gün doğu yönünden keçi sürüsü ile bir adam gelmiş köyün içine. Çok büyük bir sürüsü varmış. Oradan geçerken köydeki bir eve uğramış. Biraz soluklanıp dinlenmek istiyormuş. Hal hatır ettikten sonra sormuş köydeki bu sessizlik nedir diye. Savaş zamanı genç erkekler zaten askerdeymiş, kalanlarsa yaşlılar, kadınlar ve çocuklarmış. Onlar da yiyecek içecek bulamıyorlarmış. Sanki bir yas havası varmış. Herkesin canı sıkınmış, kara kara düşünüyorlarmış. O sorunca köylüler de anlatmışlar dağdakilerin yaptığı zulmü.

Köye gelen bu adam bir Kürtmüş. Demiş ki, siz durun, bunlara bir oyun oynayalım. Çok büyük bir sürüsü varmış. Boynuzları çıkmış uzamış olan keçileri ön tarafa geçirmiş sonra sürüyü üçe ayırmış. Bunların boynuzlarına mum dikip ateş yakmış. İlçeye yakın bir de Altıntaş köyü var burda. İsimleri aynı. Gece yarısı sürünün bir kısmını Altıntaş Köyü tarafından, diğerini şu anda Altıntaş Meslek Yüksekokulunun olduğu yerden, diğerini de şimdi ilçenin ortasına denk gelen bir yerden gece vakti sürmüş yürütmüş. Bunu gören düşman askerleri şaşkınlığa kapılıp ne yapacaklarını bilememişler, Türk askerleri baskın yapıyor zannedip geri çekilmeye başlamışlar, üç taraftan kısırıldıklarını zannetmişler. Böylece gece yarısı alelacele geri çekilmeye başladıklarında, işte olacak var ya yakınlardaki Türk askerlerinin eline düşmüşler. Bunun üzerine bu adamın hatırasına köyün adını Kürt Köyü koymuşlar. Zamanla bazıları da Kurtköy demeye başlamışlar. Kimileri de der ki bu Kürt çoban düşmanı tıpkı bir kurt gibi pusuya düşürdüğü için bu isim verilmiş.

Kurtköy ne zamandan beri vardır ben bilmiyorum. Bu anlatılanlar belki de eşkiyalarla da ilgili olabilir. Ama bu hikayenin Kurtuluş Savaşı diye anlatıldığını da duydum ben. Daha eski dönemlerdeki olaylar birbirine mi karıştırılıyor orasını da bilemem.

Daha sonraları burası ilçe yapıldığında köy dememek için yeni bir isim bulmaya karar verilmiş. Civarda çıkan değerli mermerlerden dolayı Altıntaş ismi de uygun görülmüş.

Doğrudur yanlıştır bu anlatılanlar, ben orasını bilmem. Dedemizden ninemizden duyduğumuzdur bu.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Ramazan Tetik

Ek Bilgiler:

Altıntaş ilçesinde iki yıl görev yaptım. 20 yıla yakın bir zaman geçti üzerinden. Beşbin nüfuslu küçük bir yerdi, köy izlenimi baskın çıkardı. İlçede benim kirada oturduğum evin hemen sağ tarafında iki bina ötede köşede bir kahvehane vardı. Orada akşamları veya geceleri otururduk bazen yaşlıları falan dinlerdik. Aslında kahvehane alışkanlığı olmayan bir kişiyim ama o dönem çeşitli etmenlerle orada oturup zaman geçirmek hoşuma giderdi. Yaşadığımız yere ve yakın çevresine dair farkında olmadan pek çok şey öğrendik o kahvehanede. Ayrıca çevreyi gezme ve gözlemlene alışkanlığımın etkisi de yadsınamaz.

Yöreden bu konuya dair duyduklarımdan hatırladıklarım şunlar:

Altıntaş köyünden taşınan bir ahali tarafından burada yeni bir köy kurulmuş. Ya da zaten burada bir köy varmış da nahiye buraya taşınmış. O yüzden bir karışıklık olmuş. Ayrıca isimler aslında Altıntaş diye söylenirmiş (u ile). Çok yakınlarda Pınarbaşı ve Adaköy denilen yerleşim yerleri varmış, köylerin kalıntıları günümüzde durmaktaymış, bu köylerde yaşayanlar göç ederek şimdiki ilçede toplanmışlar. Yaşayan sonraki kuşak akrabaları bu bilgileri vermekteler. Altıntaş köyünden çok eski dönemlerde bir kayadan altın çıktığını söyleyenler de var. (Deniz Karakurt)

Nurullah Kocagöz'ün verdiği bilgiler:

Bizim buradaki su deposunun sol tarafına Kürtler yerleşke kurmuşlar ve o nedenlemiş Kürt Köyü denilmesi. Duyduğum başka bir bilgi ise Osmanlı zamanında burada çıkan bir ayaklanma bastırılmış ve Kurt beyliği bir müddet burada ikamet etmiş o nedenle de Kurt köyü denilmiş. Altıntaş adını alması da mermerinin olması. Bir ara altın bulan olduğu da söylense de en etkili neden mermerin çok olmasıdır.

Ayrıca Mehmet Şahin'den aldığım bir bilgi şu şekildedir:

Timur savaşı kazanmış Osmanlı fetret dönemine girmiştir. Timur savaş sonrası Kütahya ya gelmiş burada iki ay kadar kalmış Binek hayvanlarının çoğunu Altıntaş ovasındaki Çayırlarda beslemişlerdir. Kütahya'dan Denizli ye geçen Timur ilçemizden geçip Denizli ye oradan İzmir i alıp yeniden Semerkant a gitmiştir. Anadolu beylikleri yeniden kurulmuş. Germiyanoglu beyi II Yakup ölümünden sonra topraklarının Osmanlıya bağlanmasını vasiyet etmiştir. II Yakup çocuk okutmak kimsesizlere yemek vermek maksadıyla Kütahya'da Külliye kurmuş bu külliye giderlerinin ve çalışanların maaşlarını ödemek maksatlı mermer taşa vakfiyesini yazmıştır. Bu yazıda Kütahya merkez de bulunan Çiftlik, bağ, çeltik ekili alanlarla, kaplıcaların gelirlerini vakfettiğini ayrıca Kula, Simav gölü, Denizli Ömerli hamamı, Afyon sandıklı hamamı, Kurt köyü ve Çepni ve Pınarbaşı'nı Kurt oğullarından alıp vakfettiğini belirmiş. Bu yazıya istinaden Kurt köyünde kurt beyi rivayet edilmiştir.

Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.

© Deniz Karakurt

SEYDİ SÜLÜ EFSANESİ

Derleyen: Deniz Karakurt

Seydi Sülü (Seydisül) türbesi Kütahya'nın Altıntaş ilçesine bağlı aynı adlı Altıntaş köyü"ndedir. Çoban Sülü veya Garip Dede olarak da bilinir. (Yakınlardaki köyün ve ilçenin adı aynıdır.) Adı Osmanlı kayıtlarında Seyyid Sule olarak geçer. Seyid Süleyman adının kısaltılmış olması çok yüksek olasılıktır.

Köylüler eskiden, kendisini sağdırmayan inekleri ve üstüne bindirmeyen atları türbenin yanına bağlamış. İçeride ayrıca bir de geyik boynuzu bulunmaktadır. Taş yapının dış kısmında bazı yerlerde Roma mimarisinden kalma parçalar kullanılmıştır.

Seydi Sülü adlı erenin, Afyon'un İhsaniye ilçesine bağlı Döğler beldesinde Çakırlar mevkinde türbesi bulunan Seyyid Cemal Sultan'ın müzahip kardeşi olduğu bilgisi verildi. (Müzahiplik: Bir tür kan kardeşliği. Tasavvuf geleneğinde özel bir törenle müzahip kardeş olunur, hem bu dünyada hem ahirette birbirlerine yoldaş olacakları kabul edilir. Kelime kökeni sahip sözcüğüne dayanmakta olup birbirine sahip çıkma anlamı vardır.) Bu eren Eskişehir ve Kütahya yöresinde Kemal Sultan olarak da bilinmektedir.

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Ali Doğan

Yöre: Kütahya - Altıntaş

Seydi Sülü Altıntaş'a bağlı Alibey köyü civarında sığır güdermiş. Oradan geçen köylüler sürüyü bir çobanın değil de bir dananın güttüğünü görmüşler. Köylüler bu durumu hemen yörenin beyine şikayet etmişler. "Biz çobana para ve hak (pay) veriyoruz. O ise sığırı kendi gütmüyor da bir danaya güttürüyor. Kendisi ya yatıyor, ya seyrediyor" demişler. Bey; "Çağırın çobanı" demiş. Sığır çobanı olan Seydi Sülü'yü bulup çağırılmışlar. Beyin huzuruna çıkarmışlar. Bu beyin bir atı varmış ki üç beş kişi onu zar zor tutarmış, bir türlü baş edemezlermiş. Bey, karşısına çıkarılan Seydi Sülü'ye; "Köylüler senden şikayetçi" demiş ve sormuş; "sığırı neden sen değil de bir dana güdüyor?" Bunun üzerine Seydi Sülü; "Benim bir kimsenin kendisine veya kimsenin malına mülküne tarlasına bağına bir zararım olmuş mu?" diye soruya soruyla karşılık vermiş. Herkes boyun büküp susmuş. Kimseden çıt çıkmıyormuş. "Peki kimsenin malında sığırında bir eksilme var mı, hayvanlarda sakatlık hastalık var mı?" diye sormuş bu kez. Bunun üzerine içlerinden biri kafasını kaldırıp "Hayır" demiş. Diğerlerine dönerek; "Eğer itiraz eden yoksa biz şikayetimizden vazgeçiyoruz" demiş. Bey; "Şikayet yoksa aynı şekilde sığır gütmeye devam edebilirsin. Ama bir şeyi merak ettim. Neden sen değil de bir dana güdüyor sığır sürüsünü, hem bir dana nasıl başarır bunu?" diye sormuş. O zaman Seydi Sülü; "Söyle seyislere atı salsınlar" demiş. Seyisleri çağırıp fikirlerini sormuş, onlar da salındığı takdirde birilerine çifte vurarak zarar verebileceğini hatta öldürebileceğini söylemişler. Ama Seydi Sülü ısrar etmiş. Bey şaşırılmış ama bakmış ki çoban kendinden emin, seyislere atı salmalarını buyurmuş. Bunun üzerine atı salıvermişler. At daha bir hareket yapmadan Seydi Sülü ata işaret etmiş. At beyine

yaklaşık ön ayakları üzerine diz çöküp boyun bükmüş. Hatta kendi diliyle niyaz etmiş. O anda bey de, köy halkı da şaşırıp kalmışlar.

Bunun üzerine bey “Bırakın şu dervişi, nasıl biliyorsa öyle yapsın, istediği gibi yaşasın” demiş. O da sığırlarını danaya güttürmeye devam etmiş, kendi seyretmiş. 60 yıldan beri büyüklerimden işittiğim budur.

Alibey köyünde ehlibeyt soyuna ait türbeler de mevcuttur...

Kendi hatırası:

1952-1953 senelerinde babamın annesi olan ninem “Hakime’nin Döndü” ile birlikte deyirmene gittik. Ninem istiklal harbi şehidi olan dedemin hanımıdır. Babam yanımda, üçümüz birlikte gittik. Altıntaş Köyü’nün yukarısında su deyirmenleri vardı. Beşkarış’da; yukarısında Başdeyirmen, aşşağıda Akdeyirmen vardı. Başdeyirmen de unlarımızı üğüttük, Beşkarış’a geldik. Hacı Bektaş-ı Veli hazretlerinin ön halifelerinden olan Evliya Resül Baba’yı ziyaret ettik. Oradan Altıntaş Köyü’ne geldik. Altıntaş Köyü’nde bir adı Garip Dede olan Seydi Sülü türbesi yıkıntı bir haldeydi. O zaman ziyaret ettik. Ninem bana şunu söyledi. Oğlum esas bu evliya bizim dedemiz, yani mürşidimiz Cemal Sultan hazretlerinin müship kardeşidir dedi. O günden beri benim bilgimdedir...

Cemal Sultan benim baba tarafından mürşidimdir. Cemal Sultanın bir oğlu şimdiki adı Çanakkale Gelibolu’da bulunan Bayraklı Babadır. Diğer evlatları on iki bölgeye düşman korkusundan kızlarını evlendirerek dağıtmıştır. Çocuklarının bir kısmı Çelebiler. Eskişehir Seyitgazi ilçesine bağlı eski adı Arabören yeni adı ise Doğançayır köyü. Sefil dede türbesi varmış orada. Bizim geçmişten beri mürşidimiz Cemal dede, Zeynel Abidin dede, Mahmut Çelebi dede. Şimdi ise Ahmet Arsal dede bulunmaktadır. Benim bilgim büyüklerimizden öğrendiğim elli sekiz - altmış yıl önceki bilgiler...

Kaynak Kişi: Ali Doğan (Kütahya Merkeze bağlı Körs köyünden)

Açıklama: Körs köyü merkeze bağlı olsa da Altıntaş yöresine yakındır.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.

AZİZ DEDE TÜRBESİ VE EFSANESİ

Kütahya'nın Altıntaş ilçesine bağlı Akçaköy'deki Aziz Dede Türbesi'ne, şifa aramak için gelenler olur. Bu erenin Horasan yöresinden gelerek buraya yerleştiği rivayet edilir. Türbede Aziz Dede'nin müritlerine ait olduğu sanılan 11 mezar daha bulunmaktadır.

Türbenin içindeki bir kayaya oyulmuş olan kuyudan çıkan suyla yıkanıldığına sıklıkla rastlanır. Günümüzde insanların yıkanabilmesi için kapalı bir yunak alanı oluşturulmuştur. Yıkanma işlemi kuyudan çekilen soğuk suyla gerçekleştirilir. Şifa arayan kişi soğuk su nedeniyle bir tür soğuk çarpması geçirir. Daha sonra içeriye götürülerek yatırılır. Türbe içinde yatma alışkanlığı yaygındır. Hastaların türbe içinde geceleyerek kalmaları günümüzde bile rastlanan bir durumdur. Kuyunun Aziz Dede tarafından vurulan kılıç darbesiyle açıldığına inanılmaktadır. İyileşenlerin tekrar türbeye gelerek kurban kestikleri de görülen bir durumdur.

Aziz Dede'nin savaşta zor duruma düşen bir askere yardım ettiğine dair bir rivayet varmış. Asker düşman tarafından sıkıştırılınca "Yetiş Aziz Dede!" diye bağırınca o sırada tarlada harman savuran Aziz Dede elindeki yabayı savurmuş. Çok uzaklardan gelen yaba düşmanı dağıtarak geri dönmüş o esnada bir dişi kırılmış. Asker o yaba dişini alarak terhisten sonra memleketine dönmüş. İnanmayanlara göstermiş. Yabanın üzerinde deneyince birbirine uyduğunu görmüşler.

Derleyen: Deniz Karakurt

Altıntaş ilçesinde görev yaptığı yıllar: 2004 - 2005

(Meslek Yüksekokulda Öğrenci İşleri memuru olarak)

KUTLU MEZAR ALANI - BÜYÜKYAĞLI KÖYÜ

Nevşehir'in Kozaklı ilçesine bağlı Büyükyazlı köyü içerisinde kutlu olduğuna inanılan bir mezar bulunmaktadır. Köyün girişinde eski okul bahçesinde sol tarafta yer alır. Bakımsız durumdadır.

Mezar odasının (veya çevre duvarının) üzeri sonradan beton ile kapatılmıştır. Mezar alanı toprak seviyesinin yaklaşık bir metre kadar altında bulunur. Pencere büyüklüğündeki açıklıktan görülebildiği kadarıyla içerde bir kabir vardır ve üzerinde yeşil bir örtü serilidir. Başında bir taş dikilidir. Kime ait olduğunu sorduğumda kesin bir yanıt verilemedi. Kadın bir eren olma ihtimalinden bahseden bir kişiye (Mehmet K.) de rastladım. Hacı Bektaş-ı Veli'nin erenlerindendir diyen de (Volkan A.) oldu. Hakkında başkaca hiçbir bilgi edinemedim. Köy kurulduğundan beri vardır diyenler oldu. Bir zamanlar çevre köyler dahil gelenler olur özellikle Perşembe günleri çıra, mum, idare lambası ve gaz lambası gibi şeyler yakarlarmış. Mezar alanının içerisinde para atanlar olmuştur. Günümüzde ziyarete gelen kalmadığı bilgisi verildi.

Köye dair bilgiler:

Yağlı adıyla bilinen köy büyük bir yerleşim alanıymış. Geçmişte yoğun olarak tereyağı üretimi yapıldığı ve götürülerek pazarlarda satıldığı için bu adı almış. Daha sonradan ikiye bölünerek isimlerine Küçükyağlı ve Büyükyazlı denilmiş. Her iki köyde de günümüzde kente göç nedeniyle nüfus çok azalmış durumda.

Derleyen: Deniz Karakurt

KENGER DİKENİNİN ŞAHİTLİĞİ

Derleme Tutanağı

Görüşülen Kişi: Ali Topal

Bir zamanlar köyün birinde iki arkadaş yaşarlarmış. Öyleki çocuklukları, gençlikleri birlikte geçmiş hatta askerliği bile aynı yerde yapmışlar. Asker dönüşünde de birlikte iş tutmaya karar vermişler. Önce dağdaki ulu pınardan tarlalarına su götüreceklerdir. Sonra da elvan çeşit sebze meyve yetiştireceklerdir.

Köye döndüklerinde hiç vakit geçirmezler ve bütün hayallerini gerçekleştirirler. Bütün köylü ve çevre köylerden insanlar da kendilerini pek sever.

Zaman geçer arkadaşlardan birisi evlenmeye karar verir. Başka bir köyde güzel bir kız vardır. Soylu da bir kızdır. Tabi ki kızı isterler. Kız ve kızın ailesi de duymuşlardır iki arkadaşın maharetlerini, dostluklarını. Pek memnun olurlar. Çok fazla zaman geçmez, düğün dernek olur mutlu bir yuva kurulur.

İki arkadaş işlerine devam etmektedir ve artık yanlarında üçüncü bir yoldaş daha vardır. Yeni gelin de pek maharetlidir. Eşini çok sevdiği gibi arkadaşına da saygıda kusur etmez. Arkadaşı ayrı tutmazlar ve aynı sofradan yerler, aynı kaptan su içerler.

Tabi günler ve aylar da hızlıca geçmektedir. Bekar olan, arkadaşına ve karısına belli etmese de bir haller olmaktadır. Uykuları kaçmakta hep kara kara düşünmektedir. Eşinin arkadaşına aşık olmuştur. Arkadaşını kıskanmaktadır. Evliliklerine tahammülü yoktur artık. Türlü türlü kötü düşünceler aklından geçmektedir ve buna engel olamaz bir türlü. Tabi aklından geçenleri arkadaşına ve karısına hiç belli etmez.

Günlerden bir gün tarlada bahçe sularken içinden geçen kötülükler canlanıverir. Arkadaşının boş anını fırsat bilip yakalar ve ellerini ayaklarını bağlar. Tabi arkadaş kendisinden bir kötülük beklemediği için belki bir şaka yaptığını düşünerek çok da karşı koymaz. Ama artık iş işten geçmiştir. Arkadaşını bağlamış olan diğeri, içinden geçen bütün kötülükleri anlatır. Tarlanın bir tarafındaki uçurumdan atıp öldürecek sonra da kendisinin düştüğünü söyleyecektir.

Tabi diğeri arkadaşını bu şeytani vesveseden ne kadar kurtarmaya çalışsa da vazgeçiremez. Tam o sırada bir kenger dikenini rüzgarla savrulup gelir ve yanlarında durur. Arkadaşının gözlerine bakar ve bak der ki; "Beni öldürürsen şu kenger dikenini var ya şahidim olsun!" Arkadaşı sadece güler. Kenger dikenini nasıl şahit olacaktır? Bütün kötü planlarını gerçekleştirir. Arkadaşının karısı da kendi eşi olmuştur. Bu evliliği herkes münasip görmüştür. Kadın da yas günleri geçip gittikten sonra kocasının en samimi ve hiç kötülük görmediği, acılı günlerinde yanından hiç ayrılmayan adamla evlenmekte sakınca görmemiştir.

Yıllar geçer aradan, çocukları olur boy boy. Artık her Şey geçmişte kalmıştır. Ölen arkadaş çoktan unutulmuştur. Çok da mutludurlar. Bahçede ardağın altında oturup sohbet etmektedirler adamlarla kadıncağız. Sohbet güzeldir ve kadın bir kahve yapıp gelir. Kenger kahvesidir ve pek güzeldir. Adam bir yudum içer ve oh eker. Derken hafif bir rüzgar çıkar ve bir kenger dikenini tekerlenerek çardağın önünde durur.

Adam bir fincandaki kahveye birde tekerlenip gelen kenger dikenine bakar ve gülmeye başlar. Gldke güler. "Kenger dikenini Şahit ha!" der kendi kendine ve yeniden güler. Yeniden yeniden tekrar eder ve güler. Adamın halinde bir tuhaflık sezen kadın durumu muhtara söyler, muhtar da söylenenlerden kuŐkulanıp Jandarmaya bildirir. Sorgulanan adam da her Şeyi itiraf eder.

Yıllar sonra vesile olan belki o ilk kenger dikenini değildi ama başka bir kenger dikenini gelip Şahitlik yapmıştır.

Bu hikayeyi bana Toroslar'da kenger çırparken yaşlı bir nine anlatmıştı. Ne kadar doğru ne kadar gerçek bilinmez.

Ek Bilgiler

Soru: Kenger çırpma nedir ve ne amaçla yapılır? Bilgi verebilir misiniz?

Yanıt: Kengerin kahvesi yapılır. Dikenli bir bitki olduğu için çırpma zahmetlidir. Kuruduğunda kök kısmından koparılır. Meyve smekleri bir değnek yardımı ile çırpılır. Bu meyveler büyük bir tavada veya sacda ateş üzerinde kavrulur. Ardından kavrulan kenger meyvesi kahve değirmeninde çekilir. Sütle kahvesi pişirilir.

Kaynak Kişi: Ali Topal

Yer: Erdemli / Mersin

Derlemeci: Deniz Karakurt

IŞIG DEDE (YEDİ GARDAŞLAR) EFSANESİ

Derleme Tutanağı

Görüşülen Kişi: Ali Topal

Konu: Toroslarda bir kalenin fetih öyküsü. Efsane İçel Erdemli'de bulunan Yeniyurt Kalesi (Breğne Kalesi) hakkındadır.

Ön bilgi: Rivayetteki anlatı, Türklerin Anadolu'yu yavaş yavaş yurt edindiği 13.yy'da geçmektedir. Taşeli yöresinde yaşayan halklar ile yeni gelen Türklerin birbirlerini tanıma ve kabullenme süreci yaşanmaktadır. Türkler bir taraftan siyasi otoritenin politikaları diğer taraftan ise Moğol baskıları neticesinde oldukça korunaklı, nüfus bakımından da تنها sayılan Taşeli coğrafyasına önceki yerli halkların hoş görüsü ile yerleşmektedir. Bölgenin özellikle Doğu Taşeli bölümü (Göksu ve Alata Deresi arasında kalan coğrafya) Klıkya Ermeni Krallığı'nın kontrolünde olup bölge içerisindeki idari yapılar Ermeni Prenslikleri tarafından yönetilmektedir. Siyasi otorite bölgeyi Türkleştirme (ve İslamlaştırma) siyasetinde her zaman olduğu gibi ilim ve irfan sahibi kişileri önceden uygun gördüğü bölgelere göndererek bir tür ön hazırlık aşaması gerçekleştirmektedir. Anlatılan efsane tam da böyle bir zamanda gerçekleşir. Efsane ile ilgili farklı anlatımlar da vardır. Bazı anlatımlarda Breğne kalesinden bahsedilmektedir. Fakat Breğne kalesi olarak bahsedilen yer Elbeyli köyü sınırlarında olup her hangi bir tahkimatlı kale olduğuna dair arkeolojik bulgu yoktur. Bulunduğu konum bir tepelik olduğu için bu isim yöre halkı tarafından verilmiş olabilir. İkinci bir ihtimal ise Veyselli kalesine o dönemdeki Ermeni ve Rum nüfusun koyduğu isim olabilir. Kesin kanaat için dönemin Ermeni kaynaklarına bakmak gerekir. (Kaynak kişi Ali Topal'dan edinilen bilgilerin özetidir.)

Yedi Gardeşlar Efsanesi

Bu günkü Lemas Deresi'nin Kızılgeçit ve Mersin arasındaki bölgede Işık Dede adında ermiş bir bilge yaşamaktadır. Işık Dede'yi önceleri bölge halkı pek sevmez. Bir gün öldürmek isterler ve dere kenarında sıkıştırırlar. Işık Dede kaçarak bir deliğe saklanır. Halk çalı çırpı toplayarak deliğin önünü ateşe verirler ve Işık Dede'nin yanıp ya da dumandan boğularak ölmesini beklerler. Ermiş Dede elindeki asayı yere vurunca yerden sular fışkırır ve ateşi söndürür. Işık Dede deki bu kerameti gören halk korkar ve dedeye hemen oraya bir değirmen ve dergah inşa ederek kendisine karışmayacaklarını söyleyip hürmet ederler.

Ermış Dede'nin yaşadığı yer bu günkü Erdemli ve Silifke'yi birbirine bağlayan bir geçiş hattı üzerindeki köprünün hemen yanındır. Halk ile iç içedir, köprüden geliş gidişleri de iyi takip edebilmektedir. Zaman içerisinde bölgenin yönetimini elinde bulunduran ve Veyselli Kalesinde yaşayan Ermeni prensliğinin faaliyetlerini, kalenin tahkimatını ve ele geçirmek için zayıf noktasını öğrenmektir. Kalenin fethi hiçte kolay değildir. Bir tarafı Lemas kanyonuna bakan uçuruma tahkim edilmiştir, diğer taraflar ise surlarla çevrili ve iyi korunmaktadır. Yani kaleyi ele geçirebilmek çok zor görünmektedir. Ama imkansız da değildir.

Karamanoğulları neredeyse Taşeli coğrafyasının tamamını ele geçirmiş, Lemas çayının batısındaki

bütün kaleler fethedilip sıra doğu yakasındaki kalelere gelmiştir. Karamanoğulları ordusunu komuta eden komutan bir gün Işığ Dede'ye ulak salar ve malumat ister. Işığ Dede gelen ulaklara kalenin ordu ile fethedilemeyeceğini ordusundaki imanı güçlü cesur yedi askerini gönderirse kaleyi ele geçirebileceklerini söyler. Komutan da böylece Dede'nin sözüne itibar eder ve ordusundaki en cesur inançlı gördüğü 7 kardeşe bu görevi vererek Işığ Dede ye gönderir. Kendisi de askerleri ile sonradan gelecektir.

Işığ Dede gelen yedi kardeşi ağırlar ve planı anlatır. Kale gece ele geçirilecektir. Der ki; “Şimdi gidin derenin kenarındaki ağaçlardan yedi at torbası kazık düzün. Sonra kalenin kurulduğu kayanın Kible tarafından kazıkları çakararak merdiven yapacaksınız. En öne büyük kardeşiniz geçsin, arda arda yukarı çıkın. Yolu ortaladığınızda bir gürültü duyacaksınız sakın arkaya bakmayın bakarsanız düşersiniz. Yukarı çıktığınızda yüksek sesle Ezan okuyun. Düşman korkudan telaş eder, kaleyi yöneten komutana ulaşıp teslim almanız kolay olur.”

Yedi Gardaşlar böylece Işığ Dede'nin sözüne riayet eder. İçlerinde en küçük kardeş biraz Dede'nin sözlerine fesatlık geçirir ağaç kazık taşa nasıl geçecektir. Büyük kardeş önde kazıkları çakararak kayayı yarı yol ederler. Tam da Dede'nin dediği gibi bir gürültü olur. Küçük gardaş dayanamaz ve aşığı bakar ve bakması ile de uçurumdan aşığı düşer parçalanır. Diğer gardaşlar yukarı tırmanır ve bakarlar ki küçükleri eksik. Hepsi birlikte ezan okurlar. Ezan sesi ile birlikte telaş eden askerler sağa sola koştururlar. Üstelik koştururken alaca karanlıkta Türk askeri sanarak birbirlerini kılıçtan geçirirler. Bu arada prensin kızı da müslüman Türk bir gence sevdalıdır. Türk genç kalenin fethedileceğini kıza önceden haber vermiştir. Kız etrafındaki bazı kadınlarla birlikte gizli bir geçitten kaçır. Altı gardaş ise prensi teslim alırlar. Böylece prenslerinin teslim olduğunu anlayan askerler ve kalede yaşıyan diğer halk da teslim olmaktan başka çare bulamazlar. Sabah gün çıktığında Karamanoğulları komutanı da askerleri ile kalenin kapısına gelmiştir bile.

Bahsi geçen Işığ Dede ile ilgili bir mezarın varlığından bahsedilir. Erdemli'de Mergin mevkisindeki bir mezarın ona ait olduğu söylenmektedir. Hatta yakın tarihte yol çalışması yapan bir buldozer mezarı kaldırmak ister fakat mezara değen buldozerin bıçağının ikiye ayrıldığı söylenir. Yine o bölgede yaşıyan bir teyzenin anlattığına göre mezardan alınan toprağın sütü yoğurda dönüştürdüğu söylenir. Bazen mezarda yeşil bir ışığın görüldüğünü de söyleyenler olmuştur. Yine hemen kayadan çıkan su pınarları olduğu gibi Taşgeçit köprüsü olarak bilinen eski bir köprü ve değirmen mevcuttur. Yedi gardaşın aslında Işığ Dede ile onun gardaşları olduğunu söyleyenler de vardır. Yedi gardaşın çıktığı söylenen ağaç kazıklar halen kayalıkta bulunmaktadır.

Kaynak Kişi: Ali Topal

Yer: Erdemli / Mersin

Görüşmeci: Deniz Karakurt

Ek bilgi: Yörede bilinen ve kimi farklarla kayda geçirilmiş olan bir efsane olmakla birlikte kaynak kişi Ali Topal tarafından aktarılan bu anlatı özgün yönler içermektedir. Her şeyden önce Işığ Dede adı en önemli farktır. Mersin – Silifke yöresinde (haritaya göre) Balandız'ın alt tarafı ile Taşucu'nun üstünde

kalan bir bölgede Işık Dede Ormanı adlı bir alan vardır. Ayrıca Balandız'da Işık Dede Türbesi de bulunur. Bu iki isim arasındaki bağlantı dikkate değerdir ve ayrıca araştırılmalıdır. Işık Dede mezarını yıkmak isteyen buldozerin ağzının kırılması yine günümüze dair bir halk inanışı motifidir (benzer söylentilere değişik yerlerde rastlanır). Ayrıntılı bir biçimde yer adlarına değinilmesi yine bu derlemenin belirgin bir özelliği olarak farkedilmektedir. (Deniz Karakurt)

YELKOVAN DİKENİ

Derleme Tutanağı

Görüşülen Kişi: Sürmeli Bostancı

Çok eski yıllarda, Şarkışla'nın bir köyünde yaşayan iki samimi arkadaş gurbete çalışmaya giderler. (O yıllarda genelde kışın köylerde iş olmadığı için İstanbul'a veya başka büyük şehirlere gidip çalıştıktan sonra yazın gelip köyde tarla, ekin işleriyle uğraşılırdı.)

Arkadaşlardan biri evlidir, güzeller güzeli bir hanımı vardır; diğeri ise bekarıdır. Bunlar yine kışın çalışmak için şehre gitmişler. Evli olan yememiş içmemiş, eğlenceye gitmemiş eşi ve yuvasının ihtiyacı için para biriktirmiştir, bekar olan ise nerde akşam orda sabah misali kazandığını harcamış, yaz gelince de köye dönüş için yol harçlığını ancak denkleştirebilmiştir.

Köye dönmek için bir kamyonun arkasında yola çıktıklarında bekar olan düşünmeye başlamış bu kadar ay çalışıp beş kuruşsuz nasıl memleketine gideceğini ve anne-babasına ne diyeceğini. Sonunda niyetini kötü bir şekilde bozmuş ve yolda ıssız bir yerde mola verdiklerinde kamyoncuya gizlice teşekkür edip gece vakti üstü açık olduğu için arkada üşüdüklerini ikisinin de kapalı başka bir araç bulup ona bineceklerini söylemiş. Kamyoncu çekip giderken arkasından yalandan bağırarak, "gözü kör olasıca bizi unuttun" diye. Bir süre ağaçların altında beraber oturduktan sonra arkadaşına demiş ki; "ben bu şekilde köye gidemem, paranın yarısını bana ver". Arkadaşı kabul etmemiş. Bunun üzerine daha iri yarı ve daha güçlü olan bekar arkadaş diğeri için gırtlığına çökmüş, kamyonun arkasından alıp sakladığı ipe ellerini ayaklarının arkadan bağlamış. Diğeri öldürüp parasını almak için yapmış bunu, ama daha kötü ve daha korkunç başka bir niyeti de varmış.

Evli arkadaş: "Burda gören kimse yok, beni öldürürsün ama yelkovan dikenleri haber verir" elbet demiş. Bunu duyan öteki arkadaş, "öyle şey mi olur?" diye gülmüş.

Sonra da arkadaşını malesef öldürüp paralarını almış ve onun ağzından hanımına bir mektup yazmış. Özetle karısına; "ben çaresiz bir hastalığa yakalandım, ölüyorum; sana vasiyetimdir bu mektubu getiren arkadaşımı zaten tanıyorsun ben de kefilim çok iyi birisidir, onunla evlen yalnız kalma. Eninde sonunda başkasıyla evlenmek zorunda kalacaksın, sana göz koyacaklar bununla evlenmezsen başına daha kötü işler gelecek belki, kötü bir adamın karısı olacaksın. O yüzden yasımı tuttuktan sonra çok da uzatmadan vasiyetimi yerine getir, bu arkadaşıyla evlen, ayıplayan kınayan olursa da bu mektubu göster," demiş.

Arkadaşını öldürüp köye dönen kişi üzgün bir görüntüyle mektubu onun eşine vermiş başsağlığı dilemiş. Arkadaşının amansız hastalığa nasıl yakalandığını, doktorların bir an önce gömülmesi gerektiğini söylemesi üzerine alelacele nasıl defnettiklerini, falan anlatan bir hikaye uydurmuş.

Aradan bir müddet geçtikten sonra ölen kişinin eşi, merhumun mektubuna istinaden vasiyetini yerine getirir ve kocasının katili olduğunu bilmeden o kişi ile evlenir. Bir süre sonra da gerçekten de birbirlerine alışır ve iyi geçinmeye başlarlar.

Aradan bir kaç yıl geçer bir yaz tarlada ekin biçmeye giderler; öğle saatlerinde istirahat için karı koca yığının gölgesine oturup sohbet ederlerken, bir rüzgar çıkar biraz kuvvetlice esmeye başlar ve tarla kenarında kurumuş yelkovan dikenini (çakır diken) kökünden koparıp sürüklemeye başlar. Diken rüzgarın önünde sürüklenirken hafiften bir ses çıkarmaktadır, bunu gören adam gülümsemeye başlar. Eşi; "hayırdır niye durup dururken gülüyorsun?" der. Kocasını, aradan yıllar geçti artık karı kocayız ve mutluyuz, duysa da birşey demez düşüncesiyle olayı eşine anlatır. "Yelkovan dikeninin sesini duyunca hatırladım" der. Karısı o anda ses çıkarmaz, kızgınlığını belli etmez ama sonradan gidip jandarmaya olayı anlatır.

Ek bilgi:

Yelkovan dikenini, köylerde "şeker dikenini" veya "çakır diken" diye de bilinir. Genelde Ağustos'tan sonra kuruyup yel estiğinde hışır hışır ses çıkararak esintinin önünde sürüklenen dikenli bir bitkidir.

Kaynak Kişi: Sürmeli Bostancı

(İstanbul'da yaşıyor yazları köyüne gelip kaldığı zamanlar oluyor.)

Yer: Elmalı Köyü - Şarkışla

Derleyen: Deniz Karakurt

© Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.

TAYAKADIN KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

Yer: Tayakadın Köyü – Arnavutköy / İstanbul (eskiden Çatalca'ya bağlı)

Kaynak Kişi: Halit Demir

Padişah 2. Mahmud'un çocuklarına bakan Daya Hatun'a bu bölgede bir çiftlik tahsis edildiği rivayet ediliyor. Daya Hatun Çiftliği diye anılan yerin adının zamanla Tayahatun sonra da Tayakadın olarak anılmaya başlandığı söyleniyor. (Derlemeci notu: Taya/Daya sözcüğünün dadı anlamına geldiği bilgisi vardır.)

Şimdi mahalle konumunda olan köyün adına eski kayıtlarda "Daye Hatun" ve "Daye Kadın" olarak rastlanmaktadır. Tapu kayıtlarından, Daye Hatun Vakfına ait arazilerin var olduğu anlaşılmaktadır. Sadrazam (Koca) Mustafa Reşit Paşa'nın da Tayakadın Köyünde arazi satın aldığı kayıtlarda görülüyor.

Tayakadın Köyünde ağırlıklı olarak Bulgar kökenli ahali yaşamıştır. Bulgaristan'ın 1908 yılında bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Balkan Harbi öncesi oluşan göç dalgasıyla Şumnu, Aydos ve Petriş kasabalarından gelen Türkler buraya yerleşirler. Köydeki Bulgar nüfus da yaklaşık olarak aynı yıllarda Bulgaristan'a göçmüştür. Köye ilk gelenlerden günümüze kadar aktarılan bilgilere göre, yolların kapanması nedeniyle Bulgarlar bir süre boyunca kendi vatanlarına dönememişler, Türklerle birlikte altı ay kadar birlikte yaşamışlardır. İlk gelenlerden eli silah tutanlar ise çok geçmeden Çanakkale ve daha sonra Güney Cephesine gönderilmek üzere askere alınmıştır.

Bulgarlardan kalan ahşap binaların tamamı yıkılmıştır, günümüze kadar ulaşan yoktur. Çok azının temel kalıntılarına rastlanmaktadır. Eski yapılara ait izler bulunsa da köyün eski hali hakkında fikir vermekten uzaktır. Köydeki ayazma (şifalı su çeşmesi) ve diğer tarihi yapılar da maalesef yok olmuştur. Köyün ana yollarının parlak taşlarla döşeli halini, ayazmasını orta yaşın üzerindeki kişiler çok iyi hatırlamaktadır.

Köyde tescilli bir adet bina vardır. Köy arazisinde çok sayıda yüz yaşını aşmış meşe ve gürgen ağacı bulunmaktadır. Bu ağaçlar da koruma altında olmadıkları için bir süre sonra onlar da yok olup gideceklerdir.

İkinci Dünya Savaşı döneminde Tayakadın Köyüne getirilen askeri birlikler uzun süre kalmışlar. Yaşı 60'ın üzerinde olanlar köydeki cephaneliğin taşındığı günleri net hatırlarlar. Cephanelik binalarının bazıları ve su kuyusu halen durmaktadır.

Köylüler 1950 yılında Türkköşe (Türkeşe) Çiftliğini satın alarak kendi aralarında paylaşmışlardır. Böylece köy bugünkü sınırlarına ulaşmıştır. Bu çiftliğin bulunduğu alan bugün yeni yerleşim alanına dönüşmüştür.

1980'li yıllara kadar köyde mangal kömürü üretilmiştir. Şimdiki Tayakadın - Arnavutköy güzergahından manda ve öküz arabalarıyla mangal kömürleri İstanbul'a taşınmıştır (1968 yılına kadar toprak yol vardı).

Köyün içinden geçen karayolu Tanzimat sonrası açılmıştır, bu yol 1940 yılında taş şose olarak yeniden yapılmıştır. Yolun yapımında yol vergisini nakdi olarak ödeyemeyen vatandaşların çalıştırıldığı da bilinmektedir.

1960'lı yıllarda Tayakadın köyünden İstanbul'a göç olduysa da, 1980 yılı sonrası Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden gelen göçlerle köyde hızlı bir nüfus artışı yaşanmış bunun sonucu kaçak yapılaşma üst düzeye çıkmıştır.

Eski köy camisinin karşısındaki tarihi "Gürler Çeşmesi" yapılan onarımla maalesef eski özelliğini tamamen yitirse de adına yakışır bir biçimde yaz-kış gürlere akmaktadır. Onarım adı altında çeşme adeta katledilmiştir. Bu yetmiyormuş gibi onarımı yapan kişi çeşmeye kendi adını yazdırarak büyük ayıp işlemiştir. Ama en büyük ayıbı buna göz yumanlar işlemiştir. Fakat daha sonra yapılan onarımla, çeşme yeniden inşa edilmiş eski tabelası yerine konmuştur.

Tarım ve hayvancılık Tayakadın köylülerinin en önemli geçim kaynağıdır. Köy arazisi manda yetiştiriciliğine çok uygun olduğundan büyük baş hayvanların büyük bölümü mandadır. Manda sütü kaynatılıp birkaç saat bekletilirse üzerinde yarım parmak kaymak oluşur. Kaymağı aldıktan sonra inek sütü ile karıştırılan manda sütüyle yapılan yoğurdun lezzeti çok güzel olur. 1970'den 2000'li yılların başına kadar, Sarıyer'den Arnavutköy'e bağlı Yeniköy'e uzanan bölgede 630 kömür ocağı vardı. Ocaklar kapatıldıkça bunların çukurları yağmur ve yeraltı sularıyla doluyordu böylece oluşan çok sayıda gölet vardı ve hepsi de mandalara yaşam alanı olmuştu. Bunların çoğu sonradan hafriyatla dolduruldu maalesef. Köyde tamamen eski usulle inek yayıp sütünü sağanlar da var. İlkbahar aylarında inekler yeşil ot yediklerinden süt biraz sulu ve kokulu olabilir. Köylüler kendi ihtiyaçları için her türlü sebze ve meyveyi üretmektedirler. Köylülerin kendi ihtiyaçları için ürettikleri kuru fasulyenin lezzeti tartışılmaz. Köydeki piknik alanları daha çok dernek toplantıları için kiralanmaktadır. Arnavutköy - Tayakadın yolu üzerindeki orman içi piknik alanları hafta sonları çok fazla ziyaretçi çekmektedir. Çarpık yapılaşma her ne kadar görüntüyü bozduysa da kalan orman alanları insanı rahatlatmaktadır.

Tayakadın Köyünün komşusu olan (eski adıyla Terkos) Durusu Köyü ise İstanbul'un su ihtiyacını karşılayan Terkos Gölü (şimdiki adıyla Durugöl) yakınındadır.

TAYAKADIN KÖYÜ VE CİVARINDAKİ BAZI TARİHİ YAPILAR

1) Dersaadet Su Şirketi Terkos Pompa Tesisleri

Tayakadın Köyü yakınında bulunan, yakın tarihin en önemli sanayi yapısı, Durusu (Terkos) köyünde Fransız Terkos Su Şirketi tarafından inşa edilen pompa istasyonu ve isale hattıdır. Durusu'da mekanik su pompalarının kuruluşu 1880'li yıllar kadar uzanır (Derlemeci notu: Tesis 1883'te çalıştırılmaya başlanmıştır). Bu tesisin yakın zamanlarda müze olarak ziyarete açılması beklenmektedir. Buhar

basıncıyla tahrik edilen su pompaları mevcuttur. Şirket tarafından inşa edilmiş isale hattının galerileri vardır. Ayrıca hattın yer üstünde yapılmış bir numunesi bulunmaktadır. Bu numune kanal inşaat ustalarına fikir vermek amacıyla yapılmıştır.

İngiltere yapımı buhar tahrikli pompalar 1963 yılına kadar elektrik enerjisiyle çalışan pompalarla birlikte hizmet görmüştür. İngiltere'de imal edilen buhar makinasının aynısının 1911 yılında İngiltere - Amerika seferinde buz dağına çarparak batan Titanik gemisinde kullanıldığı söylentisi mevcuttur.

2) Roma Dönemi Su Yapıları

Tayakadın Köyü arazisinin ve yakındaki ormanın içinde muhtemelen erken Roma döneminden kalma bazı su kemeri ve su yolu kalıntıları bulunmaktadır. Bu kalıntılar da kısa süre sonra yok olacaktır. Kalıntılar su yolu ve su kemerlerinden oluşur. Tayakadın Köyü Ormanı içinde yer alan iki adet tarihi su kemeri vardır. Bunların bir kısmı Kemer Deresi üzerindedir. Bu kemerler Kırklareli'ne bağlı Vize'den gelip İstanbul'a ulaşan hattın Roma Dönemi su yapılarıdır. Bu kemerlerle ilgili ben hiç bir bilgiye ulaşamadım. Bir bölümü Sarmaşıklı Kemer olarak bilinir. Bazı köylüler dışında gören olduğunu da sanmıyorum. Taş ve horasan harcı karışımı yapılmış olan bu su kanalları arazinin eğimine göre ilerlemektedir. Tayakadın Köyü arazisinde pek çok yerde izlenebilen bu yapılar çeşitli nedenlerle yok olmaktadır. Bin yıldan fazla süreyle ayakta kalabilen bu yapılar hiç olmazsa konunun uzmanları tarafından kayıt altına alınmalıdır. Bu su yollarının açıkta kalan bölümleri zaman içinde bitki örtüsü ve toprakla kapandığından, yerlerini tespit etmek zorlaşmaktadır. Bir süre sonra, yeni nesil bunların yerlerini hiç bilmeyecektir. Tayakadın Köyünden yaşı ellinin üzerinde olan çok az sayıda kişi bu su yollarını bilmektedir. Biz de ancak birkaç kalıntıya ulaşabildik. Bilinen kalıntıların pek çoğu bölgedeki yapılaşma nedeniyle kaybolmuştur.

3) Karaburun Ve Yeniköy Sahilindeki Top Mevzileri

Bu mevziler 2. Dünya Savaşında Karadeniz sahiline yapılacak muhtemel çıkarma hareketini engellemek amacıyla yapılmışlardır.

4) Üç Kuyular

Tayakadın Köyü Ormanı içinde yer alan kesme taştan kare biçimi inşa edilmiş üç adet kuyunun hangi amaçla kullanıldığına dair kesin bir bilgi yoktur. Diğer tarihi eserler gibi bu kuyular da define arayıcıları tarafından talan edilmiştir. Kuyuların asıl halinden geriye hiçbir şey kalmamıştır. Ancak bu gidişle kuyulardan da eser kalmayacak. Arnavutköy - Tayakadın yoluna yaklaşık 300 metre mesafede ormanın içinde yer alan bu kuyulara hayvan düşerse çıkamaz. Allah korusun insan hiç çıkamaz.

Bölgenin toprağından cam ham maddesi elde edildiğine dair rivayetler varsa da kesin bilgi değildir.

Bu kuyuların yüz yıldan fazla zamandır bilindiği kesin. Kuyuların orijinal hali kare şeklindedir. Ne kadar derine indiği bilinmiyor. Bu kuyulara su dolmadığına göre tünel bağlantıları olabilir. Tayakadın köyü yerli halkı bu kuyuların eski halini bilir.

Ek Bilgi:

Roma imparatoru Konstantin tarafından yaptırılmaya başlanan su yolunun sonraki hükümdarlar tarafından inşasının sürdürüldüğü düşünülmektedir. Kırklareli'nin Vize ilçesi yakınlarından başladığı ve yaklaşık 240 km. uzunluğa sahip olduğu tahmin edilmektedir. İsale hattı Tayakadın'a vardıkdan sonra Edirnekapi'nin aşağısından Bizans'a (Eski İstanbul) ulaşmaktaydı. Hat üzerinde yarı yıkık durumda veya yalnız temelleri kalmış olan 40 kadar su kemeri tespit edilmiştir. Yaklaşık 1000 yıl boyunca aralıksız kullanılmış ve 12. Yüzyılda kaderine terkedilmiştir. (Deniz Karakurt)

Sonraki Yıllar

1. Köyün yakınına kurulan pervanelerle rüzgar enerjisinden elektrik üretimi yapıldığından Tayakadın Köyü "Pervaneli Köy" olarak da anılmaya başlanmıştır. Ancak bu pervanelerin çoğu İstanbul Havalimanının uçuş emniyetini olumsuz etkilediğinden 2019 yılında kaldırılmışlardır.
2. Fransız Su Şirketi tarafından inşa edilmiş galerilerin bir bölümü havalimanı inşaat sahasında kaldığından tarihe karışmıştır.
3. Köyün yakınlarındaki tarihi su kemeri ve su yolu kalıntılarının büyük kısmı İstanbul Havalimanı inşaatıyla yok olmuştur.
4. İstanbul Havaalanı inşaatı sonrası mandaların yaşam alanı kalmadığından mandacılık yapan aile sayısı 3 e inmiş. 7-8 aile dışında artık hayvancılıkla uğraşanlar tamamen bırakmışlar bu işi. Eskiden en çok ekilen ürünler buğday ve mısır iken şimdilerde tarla bahçe ekip biçen kimse de neredeyse hiç kalmamış. Tarımsal etkinlik azalıp bitme noktasına gelmiştir.
5. Günümüzde yeni açılan havalimanına en yakın köylerden birisi olduğu için bu durum köyü doğrudan etkilemiş. Köy halkı artık kalabalıktan şikayetçiymiş, çünkü her tarafta yeni havalimanıyla alakalı araçlar, servisler bulunuyormuş.

Not: Kaynak kişinin elinde bahsettiği yapılara dair pek çok fotoğraf bulunmaktadır.

Kaynak Kişi: Halit Demir
Tayakadın Köyü / İstanbul

Derleyen: Deniz Karakurt

AKÇAKIŞLA KÖYÜ'NE DAİR BİR İNCELEME

İnceleme - Sivas'ın Şarkışla İlçesine Bağlı Akçakışla Köyü

Derleyen: Deniz Karakurt

Tarihçe

1574 tarihli "Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas" adlı Osmanlı devleti kayıt kütüğünde köyden "Ağca-Kışla" olarak bahsedilmektedir. Ayrıca bu kayıta köyün diğer adı "Yellü Dere" olarak anılmaktadır. (Günümüzde Akçakışla köyünün dışında kalan ve yöre halkı tarafından "Yelli" olarak bilinen bir mevki vardır.) 1899 (Hicri 1314) yılında çevre köyler kendisine bağlanarak nahiye (bucak) yapılmıştır. Nahiye binası olarak inşa edilen binaya nahiye müdürü atanmıştır. Bu taş yapı daha sonraları karakol olarak ve 1990'lı yıllarda ise belediye binası olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise bakımsız bir durumdadır.

Adının kökeni

Akçakışla (yörede bilinen eski adıyla Ağcakışla) köyünün isminin Akça/Ağca (beyaz renkli) ve Kışla (kışın kalınan yer) sözcüklerinden oluştuğu görülmektedir. Gerçekten de köy ahalisinin geçmiş dönemlerde topluca yazları bugün Karlıyurt adıyla bilinen yaylaya çıkmakta kışları ise buraya geri dönmekte olduğu bilinmektedir. Günümüzde de dahi bu gelenek azalarak da olsa devam etmektedir. Köyün kuruluşuna dair Ağ Kayalar efsanesi derlenerek yazıya geçirilmiştir. Özet olarak erkek evladı olmadığı için kızını bir erkek gibi yetiştiren Ağca Bey'in tüm çabalarına rağmen kız bir çobana aşık olur. Bir buluşmalarında karanlıkta çobanın kavalının sesine doğru giden kız, rüzgarın etkisinden dolayı sesin yönünü karıştırır ve Ak Kayalar'dan ırmağa düşerek ölür. Köyün arka tarafında, 4-5 km kadar dışarıda Ağ Kayalar adı verilen ve gerçekten beyaz renkli büyük bir kayalık alan vardır. Kaldırak çayında kızın öldüğü düşünülen derin yerlere "Sultanın Gölü" veya "Sultanın Bendi" denilmiştir. Günümüzde pek çok kimse bu adın nereden kaynaklandığını unutmamıştır.

Yine yakınlarda Ağca Meşe adı verilen bir bölgenin veya kutlu bir ağacın varlığına dair bilgiler olsa da böyle bir yer ve böyle bir ağaç tam olarak tespit edilememiştir. Belki de bahsi geçen ağaç bir sebepten ötürü yok olup yitip gitmiştir, yeri de unutulmuştur.

Bir başka görüş ise şu şekildedir. Köye adını veren Ağ Kayalar'ın önünden akan Kaldırak Çayı uzun bir vadinin içerisinde yer almaktadır. Eski söylenişi ile "Ağcakışla" köyü ahalisinin ilk mensuplarının bu vadiye yerleşmesi yaklaşık 250 - 300 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Köyün civarındaki bölge o yıllarda sık bir ormanla kaplı olan yeşil bir alandır. Zamanın padişahı olan 4. Murat İran üzerine gerçekleştirdiği Bağdat seferi esnasında Şarkışla ilçesini askeri bir konaklama merkezi (kışla) olarak kullanmıştır. Orduya ait hayvanların bahar geldiğinde otlatılmasına uygun yerlere yakın olması nedeniyle de Ağ Kayalar bölgesini yine kışla (kışın konaklanan alan) olarak tercih etmiştir. 1899 (Hicri 1314) tarihinde nahiye (bucak) merkezi olmuştur ve çevre köyler kendisine bağlanmıştır. O yıllarda nahiye binası olarak inşa edilen taş yapı daha sonraları karakol, belediye binası ve okul olarak da kullanılmıştır. Bucağın ismi daha sonra il encümeni tarafından "Akçakışla" olarak düzeltilmiştir.

Kaldırak özü

Köy bu ırmağın aktığı vadinin çevresinde kurulmuştur. Yörede "Öz" adıyla bilinir ve böyle tanımlanır (örneğin, "Öze çamaşır yumaya gitti"). Akdağların gerisinde iki kol halinde doğar. Daha küçük olan ilk kol Emlek Kale tarafından, büyük olan ise Yahyalı tarafından gelir. Kollar Alaman köyü yakınındaki Alaman Çermiği önünde birleşirler. Akçakışla'yı geçtikten sonra Kaldırak özü Bozkurt Köyü yakınlarında ise Kızılırmak'a kavuşur. Vadi boyunca köyü tam ortadan ikiye bölen akarsuyun üzerinde beton bir köprü vardır. Köyün içindeki bu köprünün yerinde daha eski dönemlerde tahta bir köprü bulunduğu ve büyük bir selde yıkıldığı anlatılır. Onun yerine de taş köprü yapılmış, o da yıkıldıktan sonra şimdiki beton köprü inşa edilmiştir. 1957 yılında gelen büyük sel tahta köprüyü yıktıktan sonra okula dolarak harap etmiş, evlerin çatılarına dek yükselmiştir. Seli daha önce gören yukarıdaki Alaman köyünden bir atlı salınmış ancak sel köye haberciden daha önce ulaşmıştır.

Karlıyurt Yaylası

Köy halkı 15 - 20 yıl öncesine kadar yaz aylarında hep birlikte yaklaşık 30 - 35 km (günümüzde araçla 45 dakika kadar) uzaklıkta bulunan Karlıyurt Yaylası'na çıkmaktaydılar. Bu uygulamanın en azından 300 yıldır sürdüğü düşünülmektedir. Geçmişte kağnılar ve at arabaları ile 6-8 saatte gidilen yaylada çadırlar kurulmaktaydı. Günümüzde ise küçük evler inşa edilmiştir ancak her yıl yaylaya çıkan insan sayısı gittikçe az almaktadır, zaten köyden kente göç nedeniyle nüfus da hızla düşmektedir, kalanlar içerisindeki gençlerin oranı da hayli düşüktür. Hayvan sürüleri ise ve Temmuz ayı içerisinde genelde birkaç gün önceden götürülmekteydi ve yaylaya çıkış dönemi köy halkına sesli ilanla bir hafta önce bildirilirdi, daha önce çıkmak ve dönüşten sonra daha fazla kalmak da yasaktı.

Belediye

31 Aralık 1991 tarihinde Belediye kurulmuştur. Eski nahiye binası olarak inşa edilen yapıyı kullanmışlardır. Köyün nüfusunun 2000 kişinin altına düşmesi nedeniyle 2013 yılında Belediye kapatılmıştır. Belediye binası ise bir süre ortaokul olarak kullanılmıştır. Günümüzde kapısı kilitli olarak durmaktadır.

Emin Kuzucular

Öğretmen ve halk kültürü araştırmacısıdır. Kanak (günümüzde Konakyazı) köyü ve kendi köyü olan Akçakışla'da öğretmenlik yaptığı dönem boyunca Şarkışla yöresinde efsaneler ve yöresel kültür başta olmak üzere pek çok derleme yapmıştır. Bu derlemeler Sivas Folkloru ve Türk Folkloru dergilerinde yayınlanmıştır.

Aşık Yoksul

Asıl adı Mustafa Soylu'dur. "Yoksul" mahlası ile şiirler yazmıştır. 1941 Akçakışla doğumludur. Şiirleri derlenmiştir. Saz çalmaz, ancak şiirlerini bulunduğu ortamlarda okur. Şiirleri Deniz Karakurt tarafından derlenmiştir.

Halk inanışları

Hızır, alkarısı, kutsal ormanlar ve ağaçlar, nazar, el verme (nazarı tedavi etmedeki yeteneği başkasına devretme) gibi inanışlar yaygındır. Büyük Oda adı verilen bir evin geçmişte kutlu olduğu ancak buranın bakımsızlığı nedeniyle kutsallığını sonradan yitirdiği de anlatılmaktadır.

HADIMKÖY CİVARINDAKİ BAZI KÖY ADLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hadımköy esas alınarak ilçe ve semt ayrımı yapılmaksızın yöredeki köylerin adlarının kökeni derlenmiştir. (Tüm köyler için bilgi edinmek mümkün olmamıştır, sadece yeterli düzeyde sonuca ulaşılabilenlere yer verilmiştir.) Elde edilen verilerin tarihsel gerçekliğinin belirli bir düzeyde mantıksallığına dair bir eleme yapılmış olsa da halk kültürü bağlamında değerlendirilmeleri daha doğrudur. Bu bilgilerin bir kısmı dönemin köy muhtarlarından, bir kısmı da yerel halktan askerlik yaptığım dönemde duyduklarımdan derlenmiştir. Özellikle Başakköy hakkında öğrendiklerim şaşırtıcı olmuştur.

Boyalık: İstanbul fethedilmeden önce kurulmuş derler. Köyün isminin nereden geldiğine dair ise şöyle bir bilgi mevcut; eski zamanlarda bitki köklerinden ve yapraklarından, ağaç kabuklardan boya çıkarılırmış. Köy ahalisi de boya satıcılığı yaparmış. Diğer bir rivayet ise boya çıkarılan toprakların bulunması. Günümüzde hem boya çıkarma hem de satma işi tamamen yok olmuş durumda. Sadece anlatılagelen bir söylenti olarak kalmış.

Çanakça: Köyün adı Çanakçı Dededen gelmektedir. Bu kişinin köyün içinde mezarı bulunur. 1927-1928 yıllarında Bulgaristan'dan yola çıkan göçmenler at, öküz ve manda arabalarıyla çok güç koşullar altında yolculuk yaparak gelmişlerdir. 60 hanedirler. Bunların büyük bir çoğunluğu soyadı kanunu çıkınca geldikleri yerlerde bulunan köylerin veya bölgelerin isimlerini almışlardır. Ayrıca köyde birçok mevkiye, çeşmeye eski yurtlarındaki yerlerin isimleri vermişlerdir. Örneğin; Hotaklar Çeşmesi gibi. Bulgaristan Hotaklar yöresinden dolayı bu isim verilmiş. (Çanakçı > Çanakça dönüşümüne dair bir açıklamaya ulaşmak gereklidir.)

Dursunköy: Tosun Baba adlı bir kişiye ait 6 metre uzunluğunda bir kabir köy camisinin bahçesinde bulunmaktadır. Ayrıca harap durumda başka mezarlar da yer almaktadır. Caminin arka tarafında ayrıca harap bir çeşme mevcuttur. İlk başta Tosunköy olan köyün adının sonra Tursunköy ve daha sonra Dursunköy şekline dönüştüğü söyleniyor. Yani Tosun Baba köyün kurucusu olarak kabul ediliyor. Tosun babanın ayrıca 3 de kardeşi varmış: Kalfa Dede, Zümbül Dede ve Telli Baba. (Derlemeci notu: Etimolojik olarak Tosun sözcüğünden Tursun sözcüğüne geçiş için ara form olarak Torsun sözcüğü gereklidir. Burada bir kopukluk görünse de imkansız değildir.)

Kabakça: Reşit Ağa adında Kars taraflarından gelmiş birisi tarafından kurulduğu söylenmektedir. Daha sonra 1500'lü yıllarından başında Kastamonu'dan gelmiş olan Tahtacı Türkmenlerinin Kabakçı oynağına ait aileler bu bölgeye yerleştirilmiştir. Yerleşik Türkmenlerin bazı boylarına Rumeli yöresinde "Gacal" adı verilmektedir. (Kabakçı > Kabakça dönüşümüne dair bir açıklamaya ulaşmak gereklidir.)

Kalfaköy: Aslında "Halifeköy" ismiyle kurulmuş olduğu rivayet ediliyor. (Derlemeci notu: Halfe/Halfa dönüşümü ile bu adın ortaya çıkması gerçekten de mümkündür. Benzer pek çok örneğe başka yerlerde de rastlanır.) Padişahlardan birisi ava çıkmayı çok severmiş. Günün birinde ava çıkıldığında

yolu buralara düşmüş ve yöreyi çok beğenmiş. Bir çeşme, cami, hamam ve kendisine de av köşkü yaptırmış. Horasan'dan gelen Türklerin de buraya yerleştirilmesini istemiş.

Elbasan: Köyün yakınlarındaki bir mağarada bulunan el izlerinden dolayı bu ismin verildiği söyleniyor. (Derlemeci notu: Mağaradaki el izlerine dair bilgiyi daha sonra akademik kaynaklardan doğruladım.) Diğer iki görüş ise şöyle: Çok fazla rüzgar alan yer anlamında Yelbasan (Y harfi düşmesi ile) denildiği veya savunmasız bir yer olduğu için sıklıkla yabancıların saldırısına uğrayan yer olması nedeniyle bu adlandırmanın yapıldığı yönünde. Yerleşim yerinin dışında Şeytan Deresi olarak bilinen bir akarsu mevcut ve günümüzde piknik alanı olarak kullanılıyor. Köye mübadil göçmenler yerleştirilmiş. Büyükçekmece civarına yerleşmeleri önerilen köylüler "geldiğimiz yerlere hiç benzemiyor, hem çocuklarımız burada denizde boğulur" diyerek birkaç kişilik bir ekiple bölgedeki köyleri tek tek dolaşmışlar ve geldikleri memleketi andıran Elbasan'da karar kılmışlar. Osmanlı ordusu Balkan Savaşı'nda yenilip geri çekilmiş olmasına rağmen, Yunanistan'da buldukları bölgede aylarca savunma yapan askerler ve başlarındaki komutan Bekir Fikri Bey için Yunanca vatansever anlamına gelen Patriyotikos sözcüğünün kısa söylenişi olan Patriyot (Vatansever) denilmiş. Köye gelen mübadiller işte bu ahaliden oluşuyormuş bu nedenle de Patriyot Köyü olarak da anılmış. O dönemlerde köydeki Rumlar ise Yunanistan'a gitmişler. Rumlardan kalma okul ve kilise bir süre kullanılmış. Cumhuriyet idaresinin her göçmene, bir günlük bebeğe dahil, 15 dönüm arazi verdiği anlatılıyor. Mübadeleden sonra doğanlar ve küçük yaşta gelen çocuklar Türkçe'yi hemen öğrenmişler ancak anne ve babadan duydukları Rumca'yı da unutmamışlar. Çok değil 20 yıl öncesine kadar köydeki neredeyse herkes Rumca'yı konuşabiliyormuş. Bazen aralarında konuşabilen az sayıda insana rastlansa da yeni nesil artık hiç bilmiyormuş bu dili. Köyde bir ayazma bulunuyormuş. Bir dere yatağının yakınında Rumlardan kalan bir yapının içerisindeymiş. Dilsiz torunu ile oradan geçen bir Rum dede çocuğun birdenbire dilinin çözüldüğünü farketmiş. O yapıyı pınarın üzerine dedenin yaptırdığı söylentisi mevcut (kimileri yaşlı bir kadın yaptırmış diyor). Burası uzun yıllar boyunca Rumlar tarafından ziyaret edilmiş. 1970'lerin sonuna kadar her pazar günü Hristiyanlar gelip bu sudan içer, dua ederlermiş. (Derlemeci notu / Sonraki yıllar: Günümüzde yeniden ziyaretlerin başladığı bilgisi var.) Bu suyun hastalıklara iyi geldiğine Türkler de inanıyorlarmış. Bu bölgede Babu adı verilen bir hayaletin dolaştığına da eskiden yaygın olarak inanılırmış. Hatta bu ruhsal varlıkla karşılaştığını söyleyenler varmış.

İnceğiz: Köyün kenarından geçen Karasu Deresinin etrafında kurulmuştur. Yakınlarda insan eliyle oyulmuş tarih öncesi dönemlerden kalma mağaralar bulunmaktadır. Bunların değişik dönemlerde manastır olarak kullanıldığı kabul görmektedir. Köyün adının da İn kavramı ile bağlantılı olarak bu mağaralardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Yeşilçam filmlerinde bazı çekimler bu mağaralarda yapılmış. Fakat yöre halkından bilinçli kişiler buraların yeterince korunmadığından şikayetçiler.

Nakkaş: Köyün adının nereden geldiğine dair kayıt altına alınmış yeterince bilgi mevcuttur. Nakkaş Baba adlı kişiye bağışlanan köyün eski adı Kutlubey olarak tarihi belgelerde yer alır. Kendisine bağışlandıktan sonra ismi değişmiştir denilmektedir. Ben bahsi geçen Kutlubey adının kökenini öğrenmeye çalıştıysam da başarılı olamadım. Herhangi bir tarihsel olay veya efsanevi rivayet duyamadım. Köyde bir ayazma bulunmaktaymış. Rumların bu ayazmayı ziyaret ettiği de söylendi. Yalnız minare adı verilen bir yapı kalıntısı bir yolun ortasında kaldırım taşları ile çevrilmiş bir alanda

durmaktadır. Bir minarenin kapı kısmından biraz daha yüksek bir bölümü ayakta. Geri kalanı tamamen yokolmuştur. Köyün içinde Eskici Baba adında bir yatır vardır.

Gökçeali: Köye adını veren Ali Kâhya'nın mezarı bulunmaktadır. (Derlemeci notu: Gökçe sözcüğü göz rengi ile ilgili olabilir.)

Akalan: Mübadele öncesi Rumlar yaşarmış. Rumca adının aslında Hakalan olduğu bilgisi verildi. Fakat gerçekliğini doğrulayabilmem mümkün olmadı. Diğer rivayet ise bir tepenin açık bir yamacına kurulduğu için bu adı aldığı. Köyde ayazma (şifalı su kayağı) bulunmaktadır fakat bunun su deposuna bağlandığı söyleniyor. Türkler geldiğinde Rumlar henüz hazırlanamamış oldukları için kısa bir süre birlikte yaşamışlar. Hemen alt tarafından Değirmen Deresi akıyor.

Kestanelik: Rumlar zamanında "Kestana" olarak adlandırılan mahallenin ismi "Kestanelik" olarak değiştirilmiştir. Bu adın o dönem köyün civarında bulunan kestane ağaçlarından dolayı verildiği düşünülmektedir. Balkan Savaşları sırasında çok soğuk geçen bir kış döneminde kesilmişler diye bir söylenti var, yani hiç kestane ağacı kalmamış. (Derlemeci notu / Sonraki yıllar: Yaklaşık yüzyıldan fazla bir süredir hiç kestane ağacı yetişmeyen köye 2021 yılında kaymakamlık tarafından 500 adet kestane fidanı dikildiğini ve vatandaşlara ücretsiz kestane fidanı dağıtıldığını öğrendim.)

Başakköy: Eski adı Sivasköy'dür. 1960'tan sonra değiştirilmiştir. İstanbulun fethinden daha önce Sivas ilinin Bedirli köyünden (Elbeyli yöresinden) gelenler tarafından kurulduğu söylenmekte. Ancak bu iddiaya itiraz var. Çatalca bölgesine Sivas'ın başka köylerinden de gelenler (veya getirilenler) yerleştirilmiş deniliyor. Yakınlardaki Dağyenice köyünün ahalisinin de Sivas kökenli olduğu bilgisi veriliyor. Kökenlerinin Sivas'a dayandığını neredeyse herkes biliyormuş. Köyün içinden geçen derenin adı günümüzde bile Sivasköy Deresi olarak söyleniyormuş. Köy ormanla kaplıdır. Meşe ağacı yaygındır.

Gümüşpınar: Köydeki bir pınarın suyuna bir benzetme yapıldığını düşünüyordum ama bambaşka bir bilgi edindim. Köy çeşmesinin yanında eskiden bir mekan varmış ve orada Gümüş adındaki bir Arnavut yaşarmış. Gümüş'ün Pınarı sözcüğü zamanla birleşmiş.

Baklalı: Geçmişte çok miktarda bakla ekilir, ürünler İstanbul'a götürülerek satılmış. Günümüzde ise bakla tarımı tamamen bitmiş.

Balaban: Köye ilk olarak Solak Ağa adlı bir kişi gelmiş. Sonra ardından diğer göçmenler gelip yerleşmişler. Bulgaristan'da su kıyısındaki yerlerden geldikleri için de yine oralara benzer yerler aramışlar. Terkos gölünün kenarını beğenmişler. Gölde Balaban kuşları varmış. Yanına iki kişi daha alarak padişahın (veya vezirin, bilemiyorum) huzuruna çıkmışlar üçü birlikte. Bu yeri istemişler. Ama Solak Ağa padişahın karşısına çıkarken çok korkmuş, dudakları uçuklamış. Padişah vermiş araziye. Köye ilk yerleşenler Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'dan gelmişler. Bir kısmı balıkçılık yaparak sağlamış geçimini. (Derlemeci notu: Mustafa Solak adlı kişinin 1905 yılında vefat ettiği bilgisi mevcut.)

Karacaköy: Karaca Paşa adlı birisi tarafından kurulduğu söylenmekte. Köyün ilk adının Karacabey olduğu bilgisi veriliyor. Eskiden Karaca (geyik türü) çok varmış buralarda o yüzden bu isim verilmiş diyen de var. Köyde eskiden deve güreşleri yapılıyormuş. O dönemler odunculuk mesleği yapılan köyde oldukça fazla deve varmış. Ama günümüzde hiç kalmamış.

Karamandere: İki rivayet var. İlk olarak Karamanlis adlı Rum bir vatandaştan dolayı bu adın verildiği söyleniyor. Diğer söylenti ise soyu Karaman yöresine dayanan ailelerin köyü kurduğu şeklinde.

Çilingir: Bir rivayete göre bu bölge işgal altındayken burada bulunan komutan bu mevkinin adını "Çelgir" koymuş, zamanla Çilingir olmuş. Çelgir ne demek onu bilmiyorum. Diğer bir rivayete göre ise ünlü anahtarcı ustaları varmış burada.

Yassören: Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettiği dönemlerde burada eski bir ören yeri bulunmaktaymış. Kendisi buradan geçerken yatsı namazını kılmıştır. Bu nedenle buraya Yatsıviran denilmiş sonra Yassıviran haline gelmiş. Son olarak da Viran sözcüğü Ören olarak değiştirilmiş. (Derlemeci notu: Bu öykü halk etimolojisi olup gerçekliği bütünüyle kuşkuludur. Olasılıkla yörede bir ören yeri var olup, geçen yüzyıllar içerisinde oldukça düzleşmiş olmasıyla ilgilidir.)

Bolluca: Eski adının Boğluca olduğu bilgisi var. Bu ismi neredeyse herkes biliyor. Ama anlamına dair net bir açıklama yok.

Muratbey: Köyün kurucusu olarak kabul edilen Murat Bey adlı bir kişiye ait mezarın var olduğu bilgisi verildi. Köyün eski adının Mertenek olduğu söylendi. Ama ne anlama geldiğine dair bir sonuca ulaşılamadı.

Taşoluk: En eski adı Ayazma-i Rum (yani Rum Ayazması) olarak bilinmekte. Ayazma şifalı kutsal su kaynağı demek. Daha sonradan sadece Ayazma denilmiş. Yakınlarda Maşatlık denilen yerde Rumların kutsal saydığı bir dağ ve oradan çıkan bir su varmış. Köy beyaz sert kayalığın üzerine kurulmuş, caminin alt tarafından taşların arasından çıkan su nedeniyle yakın dönemlerde, tahminen 70'li yıllarda köyün adı değiştirilmiş. (Derlemeci notu: Maşatlık; gayrimüslim mezarlığı anlamında kullanılır.)

Hadımköy: Yerleşim yerinin içerisinde Hadim Baba diye bir Cami ve Türbesi vardır. Bir söylentiye göre Hadim Baba bir harem ağası olup Fatih Sultan Mehmet tarafından kendisine bağışlanan bu topraklara yerleşmiştir. Kimi görüşler ise sözcüğün gerçek anlamına bakarak padişaha hizmet eden bir kişi olduğu yönünde. Ancak gerçekte kim olduğu ise günümüzde henüz bilinmiyor.

Ek bilgi:

Girit, Yanya, Grebene ve Naslıç yöresinden gelenler birbirlerine "hemşerim" veya "memleketlim" anlamında "Patriyotis / Patriyotisa" olarak hitap ettikleri için bu kişilere "Patriyot" ve konuştukları dile de "Patriyotça" denmektedir. Bu yörelerden gelenlerin konuştuğu Rumca, şive ve sözcükler açısından Yunanca'dan önemli farklılıklara sahiptir.

İNBAŞINDAKİ ARDIÇ AĞACI

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Mustafa Koç

Ahmetler'in altında, büyük bir mağara vardır. Mağaranın üstündeki alana, bu nedenle "İnbaşı" deniyor. İşte bu İnbaşı'nda kaç yüz yıllık olduğunu bilemediğimiz ulu bir ardıç ağacı vardı eskiden. Bu ağaç köyün eski yaşantısında kutsal bir uğrak yeri olarak biliniyordu.

Büyükler daha önceleri bu ağacın dibinde büyük köşeli taşlarla yapılmış bir türbe olduğunu anlatırlardı. Şimdi Antalya'da yaşayan Terzi Osman Varol, çocukluğunda oradaki türbenin içinde para bulunduğunu hatırlıyor. Türbenin de zamanla yıkıldığı ve tarihi kesme taşların ortadan kaybolduğu söyleniyor.

Benim hatırladığım kadarıyla eskiden bir derdi olan, bir hastalığı ya da bir sorunu olanlar kendi elbiselerinden bir parça bez keserek bir çivi ile bu ağaca çakardı ve bu ağacın derdine derman olacağına inanırdı. Bu nedenle herkes bu ulu ardıç ağacını kutsal bir uğrak yeri olarak görürdü. Dahası eski yıllarda köylüler dertlerinin çaresini ararken yetişkin kadınlara bıçak koydururlardı. Su dolu üç tasın her biri ayrı bir çare kapısını temsil ederdi. İnsanlar dertlerinin çaresinin bu kapılardan birinde olduğunu düşünürdü. Her tas belli bir çare kapısıydı. Örnek olarak biri hocayı, biri türbeyi, biri de daha uzaktaki bir yeri ya da bir kişiyi gösterirdi. Tasların içine para, makas, iğne gibi metaller atılır; sabah hangi metalde paslanma varsa çare orada aranırdı. İşte eğer ardıç ağacının dibindeki türbeye adanmış olan tasta küflenme olmuşsa derdin çaresi türbedeki bu ardıç ağacında aranırdı.

Nereden geldiğini bilmediğimiz bu alışkanlık, bizim kuşakla birlikte sonradan kayboldu. Ancak bu kutsal ağaç, üstündeki yüzlerce çivi iziyle bugünlere kadar yaşadı. Ne var ki 2019 kışındaki bir fırtınada kökünden yıkılarak tarihe karıştığını sonradan duyduk. Orayı tekrar ziyarete geldiğimizde ise fırtınaya dayanamayan koca ardıcın bedeninden odunlar yapıldığını görüp üzüldük.

Böyle bir ağacı yeniden yetiştirmek için kaç asır gerekiyor? Ama ne yazık ki bizim kutsal ardıç ağacımız artık asla geri gelmeyecek.

Yıkılıp oduna çevrilmesinden haberimiz bile olmadı. Köylüler, ısınmak için bu ardıç ağacının gövdesini yakacaklar. Ancak kim bilir kaç insanın derdine derman olan bu kutsal ağacın bir anda ortadan kaybolması benim de yüreğimi yaktı.

Ağacın kökü çok zayıflamış olduğu için yeniden sürgün vermemiş.

Sonradan bazı gelenekler değişime uğradı ya da akılcı düşünce öne geçti. Nüfus yapısı da değişiyor tabi ki, kentleşme fazla. Köyden kente göç çok oluyor. O yüzden yeni nesil unutup bunları.

Kaynak Kişi: Mustafa Koç
Mesleği: Emekli Eğitimci - Eski İlköğretim Müfettişi
Ahmetler Köyü - Manavgat / Antalya

Ek Bilgiler:

Yöresel söyleyişle Goc'ardıç (Koca Ardıç) denilirdi. Ardıcin altında Ahmetler Mağarası vardı. Mağaradan soğuk su almak isteyenler, ekmek eyleyecek olanlar buradan geğerlerdi. Ağacın dibine kesme taşlardan bir yapı yapmışlardı. Yapıyı kimin yaptığını, niçin yaptığını bilen yoktu. Uğrak yeri olduğu için insanlar üzerine oturup dinlensin diye yapılmış olsa gerekti. Öyle de oluyordu. Oturulacak yükseklikte olan düzgün taşlar üzerine insanlar oturup dinleniyordu. Çocuklar üzerinde oynuyordu. Ama bazı insanlar yapının bir türbe olduğunu düşünmüş olsa gerekti. Türbe miydi, türbede yatır var mıydı, yok muydu bilmiyoruz. Büyükler der ki: kendileri çocuk iken ardıcin dibinden mecrediye, yirmilik, kırılık gibi eski yazı olan paralar toplamışlar. Alıçlıyatak suyu köye getirilince su işini yaptıran müteahhit ardıcin dibindeki kesme taşları taşıyıp onları çeşmelerin duvarlarında kullandı. Köy çeşmelerindeki kesme taşların bazıları ardıcin dibindeki türbeden getirildi. Türbe olmayınca bez bağlama, çivi çakma, dilek tutma olayları da bitti.

(Ali Varol - Emekli Öğretmen)

Derleyen: Deniz Karakurt

BABU (BİR RUM HAYALETİ)

Rumlar ve muhacir Türkler için hatta tüm Balkan bölgesinde Ayazmalar (kutsal şifalı su pınarları) sıklıkla çevresinde ruhsal varlıkların yaşadığına inanılan yerler olarak görülür.

Balkan göçmenleri arasında dermanlı (şifa verme yeteneği olduğuna inanılan) yaşlı kadınlara Babu denir. Bu sözcük nene, yaşlı kadın, ebe anlamlarında kullanılır. Grebene ve Naslıç yöresinden gelenler birbirlerine “hemşerim” veya “memleketlim” anlamında “Patriyotis / Patriyotisa” olarak hitap ettikleri için bu kişilere “Patriyot” ve konuştukları dile de “Patriyotça” denmektedir. Bu yörelerden gelenlerin konuştuğu Rumca, şive ve sözcükler açısından Yunanca’dan önemli farklılıklara sahiptir.

İstanbul'un Çatalca İlçesi'ne bağlı Elbasan Köyü yakınlarında bir dere yatağının kıyısında yıkık bir yapı vardır. Burası Rum bir kadına aitmiş denilir, içinde bir Ayazma bulunmaktadır. Bu suyun hastalıkları iyileştireceğine, her türlü derde deva olacağına inanılır. Geçmişte mum yakılır ve para atılmış. Elbasan başta olmak üzere yöredeki köylerden çocuğu olmayan kişileri oraya götürürlermiş. Orda bilge bir kadın ölmüş olduğu anlatılır ve kadının asıl adının “Ayner” olduğu söylenir. İşte o kadının hürmetine bu yerin ve ayazmanın dertlere derman olacağına inanılır. Çocukta kekemelik, zihinsel yetersizlik, felç gibi sorunlar olduğunda iyileşmesi için buraya getirilirmiş. Suyu eskiden üç beş kuruş para atılmış. Hiç konuşulmadan gidilir ve dönülürmüş. Orada kuşlar varmış, biraz buğday, bulgur veya yiyebilecekleri ne varsa alınıp götürülerek onlara atılmış. Buğdayı kuşlar eğer yerlerse o hasta kişinin iyileşeceğine inanılmış. Hiç konuşmadan ve hiç arkaya bakmadan tekrar köye gelinirmiş.

Rumlar gittikten sonra Elbasan köyünde yaşamaya başlayan Türkler de bu suyun şifalı olduğuna inanmışlardır. Ayazmanın çevresinde Babu denilen yaşlı bir kadının hayaletinin dolaştığına eskiden daha yaygın olmakla birlikte günümüzde bile inanılmaktadır. Hatta bu ruhsal varlıkla karşılaştığını söyleyenler vardır. Bir kişi ayazmanın olduğu harap yapıya horoz kesmeye gittiğinde o varlığı gördüğünü sanmıştır. Ancak gördüğünün aslında ağaca bağlanmış bir çaput veya yazma (kadın eşarbi) olduğunu anlamıştır. Yine de bu konuda kararsızdır. Başka bir köylünün ise o hayaletle yüz yüze karşılaştığı söylentisi anlatılmaya devam etmektedir, o kişinin adı soyadı bilinmemektedir. Bu adam bir gün ağaç kesmeye ayazmanın yakınlarına gitmiş, bir ağacın yanında iken bir varlığın kendisini tuttuğunu anlamış ve kafasını kaldırdığında tuhaf bir kadın görüntüsü görmüş. Bu ruhsal varlığa kendisini bırakması için yalvarmış ve bir daha burada ağaç kesmeyeceğine dair söz vermiş. Bunun üzerine bağ çözülmüş ve hızlı adımlarla oradan uzaklaşmış.

Bir söylentiye göre dilsiz torunu ile oradan geçen bir Rum dede çocuğun birdenbire dilinin çözüldüğünü farketmiş.

Burası uzun yıllar boyunca Rumlar tarafından ziyaret edilmiş. 1970’lerin sonuna kadar her pazar günü Hristiyanlar gelip bu sudan içer, dua ederlermiş.

Yazan: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

Kaynakça:

1. Çatalca Patriyotları'nın Halkbilimsel Açıdan İncelenmesi / Yüksek Lisans Tezi - Cahit Yılmaz (2017)
2. İstanbul'un Çatalca İlçesi Özelinde Balkan Kültürünün İzleri / Makale - Serdar Gürçay, Alev Duran (2024)

HIDIRLIK TEPEŞİ EFSANESİ

2021 yılının Kasım ayında eşimin görevde yükselme sınavı için gittiğimiz ve (daha önce de bir kaç kez gitmiş olsam da) çok da fazla tanımadığım Ankara'da şehre girdikten hemen sonra, kapatılmış bazı güzergahlar nedeniyle yolları karıştırarak yanlışlıkla Hıdırlık Tepesi'ne çıktık araçla. Adını da o esnada bilmiyordum elbette ki. Gecekondu boşaltılmış hatta büyük bir kısmı yıkılmıştı. Oradan şehrin birkaç fotoğrafını çektikten sonra biraz araştırma yapmaya karar verdim ve kaldığım otelde Ankara'yı bilenlere tepenin yerini tarif edip adını sorup öğrenerek işe başladım. Gerisi kendiliğinden geldi. Talihimin de yolunda gitmesiyle daha önce duymadığım bir öyküye ulaştım.

Derleyen: Deniz Karakurt

Ankara Kalesi'nin tam karşısına düşen yalçın kayalıklı bir tepe vardır, üzerinde sarp yollar ve uçurumlar bulunur. Buraya Hıdırlık Tepesi denir.

Bir zamanlar yaşlı bir adam, oğlu ve gelini Hıdırlık Tepesi yöresinde bir yerde yaşarlarmış. Çok ıssız yerlermiş o vakitler. Ne şehir varmış ne de kasaba. Hıdırlık tepesinden bile zar zor görünen küçük bir köy bulunuyormuş çok ileride. Bu adamın yaşlılıktan gözündeki fer sönmüş. Gözü görmez yaşlı bir insana bakmak zoruna giden gelin, kocasına sürekli olarak yakınıp dururmuş. Üstelik bir de kıtlık dönemi yiyecek bulunamıyormuş. Sürekli huzursuzluk yaşanmış evde. Kadın kocasına “bu adamı evimde istemiyorum” diyormuş. Artık bunalan kocası bir gece zifiri karanlıkta babasını yanına almış ve evden çıkmışlar sonunda bir tepeye tırmanmaya başlamışlar. Babasının gücü kesilince sırtına almış arada bir dura bekleye en yukarıya ulaşmışlar. Biraz soluklanıp dinlendikten sonra gözleri görmeyen yaşlı adam:

– Oğlum burası bizim köyün falanca tarafına düşen dağ değil mi? diye sormuş.

– Gözlerin görmediği halde nerden anladın baba? diyerek şaşkınlıkla soruyla karşılık vermiş oğlu.

– Bir zamanlar ben de kendi babamı, bu uçurumun kenarında bırakıp ardıma bakmadan aşağıya dönmüştüm. Demek ki şimdi benim sıram geldi; diyerek cevap vermiş babası. “İşlediğim günahın bedeli olacak bu, o yüzden hiç üzülme, hiçbir vicdan azabı duyma içinde” demiş.

Bu sözleri duyan oğlu pişmanlıktan göz yaşlarına boğulmuş, babasını sırtladığı gibi tepeden inerek geri götürmüştü. Eve vardıklarında gün ışıyormuş. Olan biteni karısına anlatmış. Gelini de şaşkınlıktan susup kalmış bir süre. Ne diyeceğini bilememiş. Sonra kaynatasının elini öperek;

– İşlediğin ne suç varsa Yaradanla senin aranda artık; demiş.

Hızır, gittiği yerlerin en yüksek yerlerine çıkarmış. Rivayete göre, işte bu olay yaşanırken Hızır da o dağdaymış da olanı biteni izlemiş. Bu nedenle orasının adı Hıdırlık olarak kalmış.

Kaynak Kişi: A. Ç.

Kişisel bilgilerinin açıklanmasını istemedi

Derleyen: Deniz Karakurt

Başka bir kişiden edindiğim bilgi ise şu şekildedir: Çocukluğunda Hıdırellez günü tepede ateş yandığını uzaktan kendi evlerinden görünce anneannesinin bundan mutluluk duyduğunu hatırladığını belirtti. Bir keresinde anneannesine sorduğunda Hıdırlık Tepesinin adının Hıdırellez kutlamalarıyla ilgi olduğu için bu adı aldığını anlattığını söyledi.

Ek bilgi:

Geçmişte Arap Dağı, Timurlenk Tepesi gibi isimlerle de anılmış. Cumhuriyet dönemine kadar şehrin dışında yer alıyormuş. Daha sonra tüm yöreye Altındağ adı verilmiş. Nihayetinde genişleyen kentin içinde kalmış.

Bir söylentiye göre meşhur Arap şairi İmrülkays'ın mezarı bu tepede yer alıyormuş. Eskiden 1930'lara kadar burada bir türbe bulunduğuna dair bilgiler var olsa da herhangi bir kalıntıya günümüzde rastlanmamış ve artık hatırlayan yokmuş.

İmrülkays, İslamiyetten hemen önceki dönemde Arabistan'da yaşamıştır. Çok ilginç bir hayat hikayesi vardır. Babası tarafından kabileden kovulmuştur, onun ölümünün ardından geri dönmüş ve kabileler arası savaflara katılmıştır. Düşman bir kabilenin İran Kisrası ile anlaşması üzerine İmrülkays da yardım istemek için İmparator Justinyanus'la görüşmek üzere Konstantiniye'ye (İstanbul'a) gitmiştir. Ancak Justinyanus görüşmede bu isteği kabul etmeyeceğini söylemiştir. İmrülkays geri dönmek için yola çıkmıştır. Ankara'da konaklayıp dinlenmeye karar vermiştir. İşte bu sırada Ankara tekfurunun kızı olan bir prensese aşık olduğu rivayet edilir. Kızın adının Belkıs (Türkçeleştirerek Balkız) olduğuna dair söylentiler vardır. Bir süre sonra zaten hasta olan bu kız ölünce Hıdırlık Tepesi'ne gömülmüştür diye anlatılır. İmrülkays da aşkıdan hastalanıp ölür. (İmparator Justinyanus tarafından zehirlendiği de idida edilmektedir.) Nihayetinde Ankara'da bulunan Hıdırlık Tepesine gömüldüğü anlatılmaktadır. İmrülkays aslında İslamiyetin ortaya çıkışından yaklaşık 70 (Hz. Muhammedin doğumundan yaklaşık 25) yıl kadar önce yaşamış olduğu halde kendisine isnat edilen mezarın Selçuklular döneminde Anadolu İslam geleneğine göre türbeye çevrilmiş olması ise üzerinde durulması gereken diğer bir husustur. Hem kendisinin hem de aşık olduğu prensesin mezarlarının bulunduğu yere, üzeri kubbeli bir türbe inşa ettirilmiştir. Daha sonra bu yapı yıldırım düşmesi nedeniyle tamamen yıkılmış. Günümüzde bu alanın bulunduğu yerde haritacılar tarafından dikilmiş pilye taşı bulunduğu bilgisi mevcut. Hızır Ziyaretgahı veya Hızır Türbesi olarak da bilinen bu mekana bölge halkı Hıdırellez zamanlarında gelerek dualar ederlermiş. Ayrıca Timur ile ilişkilendirilerek Timurlenk Tahtı denildiği bilinmektedir.

Avrupalı olduğuna kesin gözüyle bakılan kimliği bilinmeyen bir ressam tarafından 1700'lü yıllarda yapılan yağlıboya bir tabloda tepenin zirvesinde türbe görünmektedir. Ayrıca türbe kalıntısına dair birkaç fotoğraf da günümüze kadar ulaşmıştır.

Yazan: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

MERSİN'İN ERDEMLİ İLÇESİ'NE BAĞLI KÖYLERDEN 4 RİVAYET

Derleyen: Deniz Karakurt

Kocahasanlı Köyü: Eski devirlerde Toroslar civarında Çolak Ağa namıyla tanınan bir adam yaşarmış. Bu ağa yöre halkına kötülükler yapar zulmedermiş, mallarına canlarına zarar verirmiş. Yanında Hasan adında bir adamı varmış ki, ona çok güvenirmiş. Yıllar içinde Hasan bu ağanın sağ kolu olmuş. Hasan günlerden bir gün dere kıyısında otururken demek ki kendi kendine düşünmüş bu işin sonu nereye varacak diye. Yanına varıp Çolak Ağa'yı uyarmış gel vazgeçelim bu yaptıklarımız doğru değil diye. Sonraki zamanlarda birkaç kere daha söylemiş bunları. Ama Ağa, yaptığı kötülüklerden vazgeçmek niyetinde değilmiş. Hatta daha çok azıtmış. Hasan bunun üzerine ağaya başkaldırmış ve kendi yanına adam toplamış. Yeterince güçlendikten sonra da Çolak Ağa'ya saldırmış, fakat karşısındaki de güçlü biri. Hasan yenilmiş, bunun üzerine bir yaylaya çıkmış. Burada daha çok adam toplamış, daha iyi hazırlık yapmış. En sonunda Çolak Ağa'ya haber salıp, yaptıklarını yanına bırakmayacağını iletmış. Bunun üzerine çok kızan Ağa, yanında bütün adamlarıyla birlikte yaylaya baskına gelmiş. İki tarafın burada girdikleri çatışmada Ağa öldürülmüş. Çolak Ağa'nın ölümüyle birlikte onun ettiği zulümlerden kurtulanlar Hasan'la birlikte şimdiki köyün bulunduğu yere gelerek yerleşmişler. Hasan'a o günden sonra Koca Hasan demeye başlamışlar. Bir süre sonrada başı sıkışanlar, aç kalanlar, yolda kalanlar, sıkıntısı olanlar onun yanına gelirken, "Nereye gidiyorsun?" diye sorulduğunda "Koca Hasan'a gidiyorum" veya onun yaşadığı yer anlamında "Koca Hasan'lıya gidiyorum" demeye başlamışlar. Böylece buranın adı da Kocahasanlı kalmış.

Ek bilgi / Derlemeci notu: Bu yerleşim yeri deniz kıyısında olduğu için günümüzde tamamen betonlaşmış ve köy olma niteliğini yitirmiş durumdadır. Kentin içinde yitip gitmiş bir isimdir artık. Bu öyküyü anlatan orta yaşın üzerindeki artık yaşlılık yıllarına girmek üzere olan kişi ağlamaklı bir ruh haliyle kendisini zor tutuyordu. Rahatlıkla anlayabiliyordum bu durumu. Anlattıklarını geçmişte pek çok kişinin bildiğini söyledi. Şimdi unutuldu gitti dedi.

Koramşalı Köyü: Eskiden köye bir saz takımı gelir. Bu takımdaki çalgıcılardan birinin kızı da yanında gelmiştir. Bu kız güzelliğiyle herkesi kendine hayran bırakır, ayrıca kendisi gibi göz alıcı bir de atı vardır. Gece geç vakitlere kadar saz çalınıp eğlenildikten sonra köylüler konuk ettikleri kişilere yatmaları için yer gösterirler. Bütün herkes uyuduktan sonra köyün sülalelerinden birinden bazı gençler kızı atıyla birlikte kaçırlar. Bir süre gittikten sonra, gençlerin hepsi de kız benim olacak onunla ben evleneceğim demeye başlar. Sonra da atı kim alacak diye bir laf daha girer işin içine. En sonunda bıçaklarını çekerler kız kimin olacak, at kimin olacak diye kavgaya tutuşurlar. Her biri yaralanır. Gecenin karanlığında hem birbirlerini hem de yanlılıkla kızı ve atı bacaklarından yaralarlar. At devrilir, kalkmak için ne kadar uğraşırsa da başaramaz. At kalkmak için sıçrar durur. Galgıdıkça (kalkıdıkça: sıçradıkça) yanında yöresindeki birine vurur çitmeyi. Kız karanlıkta kaçar kaybolur. İşte bu mevkiye Atgalgıdıkça denir o olaydan sonra.

Ek bilgi / Derlemeci notu: Mersin'in Erdemli ilçesi yöresinde Koramşalı köy adı bulunur. Antalya'nın Manavgat ilçesine bağlı Ahmetler köyü yakınlarında eski bir köy yeri olan Koramşa mevki adı da

vardır. Öncelikle Koramşalı köyünün adı olan sözcük; bir yere ait olmayı veya bir yerden gelmiş olmayı belirten -lı ekine sahiptir (Adanalı, Muğlalı gibi). Buranın eski adının Hürrem Şah olduğu yönünde bir bilgi gördüm. Ancak bunun gerçekliğini ve ayrıca neden bu ismin verilmiş olduğunu doğrulamak mümkün olmadı. Sadece bu ses dönüşümü mümkün müdür diye yaptığım araştırmada benzer bir örneğe başka bir ülkede rastladım. İran'da Hürremşehir adlı bir kent bulunmaktadır ve bu bileşik sözcüğün Latin alfabesi ile uluslararası Khorramşahr yazımına ve telaffuzuna rastladım. Gözden kaçırılmaması gereken husus bu adın Arap alfabesindeki hırıltılı gırtlaksız Hı harfi ile yazıldığıdır. Boğazda Qaf harfinin çıktığı noktaya yakın bir yerden çıkarılan bir sestir. Hürremşah > Horramşah > Qorramşa > Koramşa dönüşümü bu bağlamda mümkün olsa da, Türkçe içerisinde bu dönüşüm çok ilginçtir. Bence pek rastlanabilecek türden değildir. Farsça'da mutlu, neşeli, şen anlamlarına gelen Hürrem isminin erkeklere de verildiği dikkate alınırsa sondaki Şah kısmı da mantıklı görünmektedir.

Sıraç Köyü: Çiftçilikle uğraşan Murat Dede ölünce köyün mezarlığına defnedilir. Ancak kefenlenmiş cesedi mezarından çıkar ve yürüyerek şimdiki türbesinin bulunduğu yere kadar gelerek yatar. Civarda sürü yayan çobanlar yerde yatan cesedi görünce korkarak koşup köylülere haber verir. Köylüler cesedi başkalarının çıkarıp buraya bıraktıklarını sanarak, mezar soyguncularının arkasından beddualar ederek götürüp mezarına yeniden gömerler. Ancak birkaç gün üst üste aynı durumla yeniden karşılaştıklarında, yaşarken de erenlere karıştığı söylenen Murat Dede'nin gömüldüğü yerden rahatsız olduğu düşünülerek her defasında gelip yattığı yere gömülmesini uygun görürler. Bir de böyle deneyelim bakalım ne olacak derler. Başka bir söylentiye göre Murat Dede'nin gençliğinden beri birlikte çalıştıkları iki arkadaşı birkaç yıl arayla ölünce onları köyün mezarlığına defnediler. Murat Dede, her zamanki gibi yine tarlaya çalışmaya gittiği bir gün geç vakte kadar eve dönmez. Hanımı merak ederek komşuna rica eder, o da genç oğlunu tarlaya kadar gidip bakması için yollar. Komşu çocuğu tarlaya vardığında gördükleri karşısında korkudan düşüp bayılacak hale gelir. Bakar ki ölen iki arkadaşından biri öküzle çift sürerek, diğeri ise elindeki bel ile sabanın girmediği yerlerin toprağını çevirerek Murat Dede'ye yardım etmekte. Saban sürenin elinde ise öküzün boyunduruğuna geçirilmiş bir yılan vardır, onu tutmaktadır. Komşu çocuğu korkuyla bağırınca yaşlı adamlar yiter giderler. İşte köyün yakınlarındaki ağaçlık bir tepede bulunan Murat Sofu mezarı bu erene aittir.

1974 Kıbrıs Harekatı sırasında Murat Dede mezarının bir ateş topuna dönüşerek gittiği ve savaş sonrasında geri döndüğü de söylentiler arasındaymış. (Yerel halk inanışlarının ülkeyi ilgilendiren konularda bağlamının genişletilerek manevi yardım umuduyla söylenti türetilmesinin örneklerinden birisidir.)

Ek bilgi / Derlemeci notu: Sıraç adına dair köyden verilen bilgi Saraç (koşum ve eğer takımı yapan kişi) sözcüğünün değişime uğradığı yönünde. Ayrıca benim yaptığım kökenbilimsel araştırmaya dayalı yorumum ise şu şekilde. Eski Türkçe'de cila, cam, parlaklık, seramik kaplama gibi kelimeler türeten Sır sözcüğü ve kökü vardır. (Arapça gizem, esrarlılık bildiren Sır kelimesi ile hiçbir bağı yoktur.) Türkçe bu anlam içeriği ile bağlantılı olarak kaplama maddesi içeren toprak, sır eriyiği gibi sonuçlara ulaştım. Ancak bu anlamların yöredeki böylesi bir madde çıkarılan bir yer bulunup bulunmadığı araştırılarak açıklanması gerekmektedir. Ayrıca Arapça'da kandil, چراغ, meşale, fener

gibi manaları bulunan “Sırac” kelimesinin Türkçe Sıraç ile benzeşim yoluyla değişime uğramış olma ihtimali de dikkate alınmalıdır. Sıraç aşireti ile alakası bulunup bulunmadığı da yine ayrıca araştırılmalıdır.

4 Köy: Erdemli Bölgesi’ne gelerek yerleşen dört kardeş rivayet edilmektedir. Bunlardan üçü Karahıdır, Karayakup ve Karaahmet olarak söylenmektedir. Böylece kendi adları ile anılan Karahıdırlı, Karayakuplu ve Karaahmetli köylerini kurmuşlardır. Ancak dördüncü kardeşe dair bilgi eksiktir. Karakeşli köyünün adı belirli bir oranda uyumlu görünse de “Keşli” sözcüğü ile biten başka yerler de var olduğu için onları ayrı olarak değerlendirmek gerektiği kanaatindeyim. Olasılıklardan birisi biraz daha uzakta kalmakla birlikte günümüzde Yenişehir ilçesi içerisinde bulunan Karahacılı köyüdür, yine diğer bir olasılık ise Silifke ilçesindeki aynı adı taşıyan Karahacılı köyüdür.

Derlemeci: Deniz Karakurt

SEKİ DEDE TEPESİ VE MAĞARASI

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Ömer Tural

Seki Dede: Gemerek İlçesine bağlı Karagöl köyü yakınlarındaki kutsal sayılan bir alandır. Neden bu isimle anıldığına dair verilen bilgi şu şekildedir: Önünde bir yükselti, sete benzer bir engebe bulunan bir dağ olduğu için böyle denilmiştir. Seki Dede'nin hemen arkasında, Hınzır dağlarında yılın her mevsiminde kar bulunmaktadır. Askeri bakımdan önemli bir yerdir, geçmişte tepeye çok büyük bir kışla inşa edildiği söylenir.

(Kaynak kişi tarafından yapılan açıklamanın "Seki" kelimesinin derleme sözlüklerindeki anlamlarının bazıları ile doğrudan uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu halk ağzındaki sözcükler pek çok yörede ortak veya benzer anlamlar içerirler. – Deniz Karakurt)

Seki Dede hakkındaki rivayet şöyledir.

Bu yerde, bir şahıs yaşarmış. Kendisi sekinin orada yaşadığı için, onun adı da Seki Dede olarak kalmış denilir. Gerçek ismi başkaymış, ama unutulmuş. Sonra da burası ona hürmeten “Dede” diye anılır olmuş. Geçmişte orada bir mağara olup, içerisinde bir yalak vardır. Kayadan sızan sular bu yalakta birikmektedir. Söylenişe göre suyunu ne kadar alsan da bitip tükenmek bilmezmiş. Benim hanım çocukluğunu anlatırken, Seki Dede'ye gittiğini, bu mağaraya büyükleri tarafında çıkarıldığını, yalağı görüp içinden tasla su aldığını, içine çeşitli boncuklar atıldığını gördüğünü, kenarında çapıtlar bağlı olduğunu, hatta kendisinin de o zaman rahatsız olan -şimdi rahmetli- babasının iyileşmesi için çapıt bağladığını söyler. Bir de bu mezarın bulunduğu mağaranın içinde bir insan geçecek kadar delik veya tünel gibi bir geçit olduğunu, bu tünelde ateşin yanmayıp söndüğünü bahsediyor, bunun da elbet bir izahatı vardır.

Bir rivayete göre Türk'lerden önce bu tepenin güney kısmında bir kral yaşarmış. Kendisinin ve yardımcılarının içinde kalabilmeleri için belirli bir yerin oyulduğu, hazinesini de oraya koyduğu söylenmektedir.

2022 yılında Karagöl köyü dere ıslahı için Seki Dede'den taş nakliyatı yapılmıştır ve doğal görünümünde bozulma olmuştur.

Seki Dede'nin yakınlarında Balıkaya (Ballı Kaya / Bal Kayası), Kuşkayası ve Çatal Kaya denen yerler daha vardır.

Kaynak Kişi: Ömer Tural (1957 doğumlu)

Yer: Karagöl Köyü – Gemerek

Tarih: 2007 - 2008 yıllarındaki derleme tutanakları

Diğer Kişiler:

1. Seki Dede'ye bende bir kaç defa çıkmıştım. Orada bir mağara vardı. İçinde su dolu yalaklar bulunuyordu. Suya para atıp dilek dilemiştim. (M.Ç.)
2. Seki Dede'ye gençliğimde bir kaç kez gittim. Su yalaklarına dilek tutarak demir para atanlara şahit oldum. (E.Y.)

Derleyen: Deniz Karakurt

Ek Bilgi:

Alıntı – "Sekili Aşireti: Seki adının Batı Göktürk Devleti hükümdarlarından Sekü Kağan adlı hükümdardan aldığı sanılır. Aşiretin Seki Dede adlı bir beyinin tarihte Gemerek kazası ile Yeniçubuk adlı yerleşim yeri civarında yaşadığı ve bu beyin türbesinin söz konusu bölgede bulunan 1819 rakımlı Seki Dağı'nda bulunduğu anlaşılmaktadır." (Oğuz Boyları'nda Aşiret, Oymak ve Cemaatler'in Şecere Kitabı; Yazar: İsmail Uçakçı, Yıl: 2020 – Sayfa: 146; içerisinde böyle bir iddia bulunmaktadır.)

KARAGÖL KÖYÜ'NE DAİR BİR İNCELEME

Karagöl Köyü (Gemerek / Sivas)

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Ömer Tural

Köyümüzün ismi bir su göletinden gelir. Köyün ortasında bulunan ve Ermenilerden kalma tarihi kemer taş yapımlı Dört Oluklu Çeşme (Büyük Çeşme) önu eskiden kabaca çevrilerek suyun birikmesi sağlanmış ve gölet şeklinde oluşturulup sudan faydalanılmıştır. Oluşan bu görüntü ile ayrıca bölgedeki taşların kara renkli olması ve Karayüce Dağı'nın eteklerinde kurulu olması da söylentilere göre köyümüzün isminde etkili olmuştur. Büyük Çeşme'nin bugünkü havuz yerinin göl halinde toprak bent ile tutulmuş sazlık ve bataklık olması, köyün çayırılığının çok zaman önce bataklık olup göl halinde olması bu adın verilmesine neden olmuştur.

Köyün kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekte olup, kimilerine göre Ermeni vatandaşlarımız tarafından Rumi 1171 yılında olabileceği tahmin edilmektedir.

1953 yılına kadar Şarkışla'ya bağlı olup, daha sonra Gemerek kazasına bağlanmışlardır.

Karagöl Köyünün ilk sakinleri ise Ermeni vatandaşlardır. Bu Ermeni vatandaşlar demirci, marangoz, kalaycı, bina ustası gibi çeşitli işler yapan zanaatkar insanlardır. Sonra bu vatandaşlar bazı sebeplerden dolayı yavaş yavaş köyü terk edip ülkemizin değişik bölge ve illerine hatta başka ülkelere göçmüşler, tamamı gitmese de birkaç aile kalarak Türklerle birlikte bir müddet yaşamışlar. Yöremiz insanı Ermenilerle sürekli kardeşane yaşamışlar, onların kültür ve inançlarına saygı duymuşlardır. Hatta köyümüzde geçen yıllara kadar bulunan ilkokuldan diploma alan Ermeni vatandaşlarımızın evrakları şu anki okullarımızda mevcuttur. Sonra işte o kötü zamanlar yaşanınca hepsi gitmişler.

Türkmen komşularımızın Karagöl köyünü bulmaları Rumi 1242 tarihine denk gelir. Hamzalı, Keklice, Saraç gibi yerleşim yerlerinde yaşayan Türkmen aşiretleri her nedense buldukları mevkiden kalktıklarında develerle Kızılıрмаğı geçerler. Karagöl köyüne gelip şimdiki okulun arkasına konaklarlar. Develerle ve koyun sürüsüyle gelen bu aşiret hayvanlarına su bulmakta zorlanır. Köyde bulunan Ermeni kardeşlerimizden su yeri sorarak kamışlığın arasındaki su gözünü bulmaları için yardım görürler. Türkmen aşireti genelde hayvancılıkla geçimini sağlayan bir topluluğa sahiptir, koyunlarını rahatlıkla sulayacak su bulmaları lazım gelmektedir. Sazlık olan Karagöl köyü muhitinde sivrisinek çok olduğundan, develere sinekler rahat vermez düşüncesiyle karşı köylerden Köseli, Kuşkayası'na giderler. Köseli ve çevresinde her kayanın dibinden buz gibi cağal cağal abuhayat gibi su aktığını gören Türkmen aşireti, bu yayla ortamında olan muhitte koyun ve büyükbaş hayvanları otlatmak için bol olduğunu görünce bu yöreye yerleşirler. Ancak Türkmenler eski alışkanlıklarından kopamayıp defalarca karşı köylerden gerisin geriye dönmüşler. Türkmen aşiretleri başlarında savranları taa Haleb'e yük getirip götürerek nakliyecilik yapmışlardır. (Savran: Her deve kafilesinin deveci başı eşeğin üstünde giden kişidir, o deve katarının yetkilisidir.)

Devletimizin resmi kararı ile dış ülkelerden; Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan gibi ülkelerinden Mahacir kardeşlerimiz ülkemize getirilmiş bu kardeşlerimizden de köyümüze yerleşenler olmuştur. Halen bugün; köyümüzde birlikte hayatlarını devam ettirmektedirler.

93 harbinde Rusların zulmünden kaçan Erzurum'dan gelen Şark mahacirleri Devlet iskan hakkıyla Karagöl köyüne yerleşmişlerdir. Şark mahacirler yörelerinin vermiş olduğu kültüre dayanarak çok mukallit, şakacı insanlardır. 1915-1917 arası Erzurum'dan gelen Şark mahacirlerin bir kısmı Konya, Aksaray'a gitmişlerse de kimileri de Karagöl köyüne yerleşip kalmışlardır.

1924–1926 tarihinde Yugoslavya'dan Boşnak ve Arnavut komşularımız gelip Devletin iskan hakkıyla köye yerleşmişlerdir. Millet olmanın bilinci içerisinde olan Boşnaklar bayrak, vatan ve millet sevgisine sahiptirler.

1936 Yılında Karagöl köyüne şimdiki Bulgaristan, o günkü Romanya'dan 80 hane Göçmen (Muhacir) iskan edilmiştir.

Sonradan göçmenler genelde Eskişehir, Bursa gibi değişik illere gitmişlerdir.

Göçmenler, bazı yenilikler getirmişler, bu doğru. Mesela çamurdan ince döktükleri tuğlalarla soba yapmışlardır. Sarı toprak sıvanın üzerine, Kiliğin Dere'den kil getirerek yıldız çekmişlerdir. Yöre şairi ne demiş.

Göçmen kızı neye yarar
Bir ev yapar kerpici duvar
Haftada bir onu sıvar
Oda sarı toprağınan.

Göçmenler kapılarının önüne su kuyuları deşmişler. Bu kuyulara dolap takarak su çıkarmışlardır. Yetiştirdikleri büber ve yaptıkları turşu nedeniyle göçmenlerin isimleri, turşucuya büberciye çıkmıştır. Çiçek ve gülü çok sevdiklerinden pencere önlerinde saksılarda, bahçelerinde rengarenk çiçek yetiştirmişlerdir. O zamanlar, ermeni damlarında yarım metre toprak varken, göçmenler, kertivan tikeniyile samanlıklarını örtmüşler. Yağmur yağdığında bir damla suya maruz kalmamışlardır.

Göçmenlerin kendilerine özgü yemekleri vardır. Çevirme pideleri, kıvrım gibi. Yöre insanımızın bildiği gibi ekmeği fırında pişirirler. Turşularından haşlanmış patlıcan, sarımsak, kıyılmış kırmızı biber, yeşil domatis ile yapılan çok güzeldir. Domatisler önceden haşlanıp bekletiliyor, sonrada kıyılıp hazır olan malzeme, karnıyarık gibi dilinen haşlanmış patlıcanın içine dolduruluyor. Hazır olan patlıcanlar, baskı altında bir gün bekletildikten sonra çömlöklere diziliyor.

İşin başında çok çile çeken Boşnak komşularımız köye ilk geldikleri yıl, yağmurların yağmasıyla ekinler insan boyu olarak, ürün bol olmuş. Karagöl köyünü bolluk, verimli bir yer olarak gören bu insanlar, buralar bize göre demişler. Devlet sulak ve düz oavadan tarlalar verince yerleşip kalmışlar. Karagöl

köyüne yüz haneden fazla gelip yerleşmişler. Şu gün olsun köyümüzde 25 hane kadar Boşnak bulunmaktadır.

Göçmenler aynı zamanda zanaatkar insanlardır. Hemen hemen hepsi ayrı ayrı sanatı olan kişilerdir. Hayvanlarını otlatmaya götürürken başkasının ekininden kopartmasın diye ağızlarına tasma takıp getirip götürülen, nizamlı, intizamlı, tertipli insanlarmış. Şu anda yok denecek kadar iki üç hane göçmen bulunmaktadır. Köyde geçmişte Arnavut, Tatar, Çerkez yaşamıştır. Maden ocaklarında bir çok Laz köyümüzde çalışıp barınmıştır.

Boşnak'lar ehli keyif zevk ve sefasına düşkün insanlardır. Rahatlıklarından ve keyiflerinden taviz vermezler. Boşnak gelini olmak çok zordur. Gece saat 2'ye kadar gelen misafire hizmet yapıp, sabahleyin sabah ezanında kalkıp gelecek misafire hazırlık yapacak. Soba yanar, kahve ve çay suyu hazırlanır. Düğünleri 40 gün sürerdi ve çok oyunlu olurdu. Gençler kız erkek karışık oynarlardı. Genelde düğünlerini içe dönük, kendi aralarında yapmayı tercih edelerdi. Düğün ve cenazede ev sahibine çok iş düşer, çay ve sigara ikram etmeyi ihmal etmezlerdi. Küçükler, büyüklerine karşı hiçbir zaman "yalan söylüyor" diyemez, bu söz onlar için en büyük hakarettir. Kendilerinin geçmiş tarihte Konya'dan Balkanlara gittiklerini söylerler.

Türkçe'de (e) ile biten isimler Boşnakça'da (a) ile bitiyor. Hatice yerine Hatica; Ayşe yerine Ayşa derler. Patetis yerine kullanılan kumpir kelimesi Boşnakça'dan gelmektedir.

Boşnak komşularımızın çok ünlü yeyince tadına doyumayan "Kabak Pita"sı vardır. Boşnak deyince bu gelir akla. Tarifini de vereyim.

1 kilo una, 1 kilo kabak soyulur, ince doğranır, içine 250 gram suvan (soğan), içine hafif tereyağ. Un güzelce yağrulur. İnce yufkalar halinde açılır. Tepsinin altı yağlanır. Yufka aralarına yağ sürülerek 5-6 kat dizilir. Aralarına kabaktan yapılan suvan (soğan) karışımı malzeme yayılır. Bunun üzerine tekrar yufkalar araları yağlanarak 6 kat daha dizilir. Hazırlanan tepsi uçayaklı sacayağına oturtulur, üzerine kubbeli sac konur. Ocakta yanan közler sacın üzerine çekilir. Yaklaşık 45 dakika sonra çok leziz bir kabak pidesi çıkar. Yöre şairi demiş ki;

Birde Boşnak'tan almalı
Kafa dengini bulmalı
Onun yağı bol olmalı
Pita yapar kabağınan

Erzurum'dan gelen komşuların sayıları tam bilinmemektedir. Köyde Türkmen'ler vardır. Bu ikisinin örf ve adetleri aynıdır. Türkmenler, sac üzerinde yufka pişirirlermiş. Mahacirlerden gördükleri tandır ekmeğini benimsemişlerdir. Bunlar kazanlarda hedik kaynatır, bulgur üğüdürler. Çok güzel Bulgur pilavı yaparlar. Dokudukları kilimleri aynı tezgahlarda dokuyup, aynı deseni verirler. Şark mahaciri deyip hingel yemeğinden söz açılmadan edilemez. Malzemeleri; un, yumurta, tuz, tereyağı, taze biber, peynir. Tarifi ise şöyledir; un, yumurta ve tuz katılıp suyla hamur yoğrulur. Hamur oklava ile açılıp yaklaşık dört san ti metre kareler halinde kesilir. Kesilen hamur kaynar su ile haşlanır. Kevgirle

süzülür. Tereyağ eritilip içerisine toz biber katılır. Bir tepsiye bir kat hamur, bir kat biberli yağ karışımı ve bir kata peynir şeklinde kat kat dizilir, son kat biberli yağ ile süslenir.

Yöre şairimiz Vahit Hastürk ne söylediye doğru söylemiştir.

Şarklı kızı olur cappar
Seni görür yoldan sapar
O da güzel hingel yapar
Derince bir tabağınan.

Seki Dede: Gemerek İlçesine bağlı Karagöl köyü yakınlarındaki kutsal sayılan bir alandır. Neden bu isimle anıldığına dair verilen bilgi şu şekildedir: Önünde bir yükselti, sete benzer bir engebe bulunan bir dağ olduğu için böyle denilmiştir. Seki Dede'nin hemen arkasında, Hınzır dağlarında yılın her mevsiminde kar bulunmaktadır. Askeri bakımdan önemli bir yerdir, geçmişte tepeye çok büyük bir kışla inşa edildiği söylenir. Seki Dede'nin yakınlarında Balıkaya (Ballı Kaya / Bal Kayası), Kuşkayası ve Çatal Kaya denen yerler daha vardır.

Balıkaya: Doğal arı kovanları olduğu çok bilinen bir söyleniş. Bal arısı, fakat insanların ulaşamadıkları, müdahale edemedikleri, fenni ve teknik şekilde değil de kara düzen bir şekilde kendi kendilerine yaşayan, yaşam idamelerini sürdüren arılar. Bu ballı kayadan, insanlarımız bir şekil yararlanmak istemişler; fakat ulaşım imkansızlığı yüzünden bir türlü bu arıların yaptıkları baldan yararlanamamışlardır. Balı alınamayıp sıcaktan peteklerin kırılmasıyla veya başka canlıların herhangi bir şekilde müdahalesiyle bu kayadan yer yer bal sızdığı geçen zamana kadar halk dilinde söylenmekte idi.

Kuş Kayası: Burası ise Seki dedenin kuzey alt kesimine düşer. Karağıl'a göre batı kısım, kuzey kısmın az ilerisinde Talazoğlu yerleşimi vardır. İsminden de anlaşıldığı üzere orda yaşayan bir şahsın Talaz (veya Talazoğlu) o mevkiye yerleşmiş ve yaşamıştır. Yerleşim yerinin alt tarafında bir kaya vardır. Orda yabancı kuşlar konup birikiştiklerinden zamanla ismine "Kuş Kayası" denmiştir. Alt taraftaki mezra ise ismini Kuşkayası diye buradan almıştır. Talazoğluna bağlıdır. (Derlemeci notu: Mezra, birkaç aile yaşayan küçük köy)

Gemereğe doğru İkizce (Ekizçe) daha ilerde ufak tefek yerleşim alanları bulunmaktadır.

Setenli Bağ: Seki Dede'ye doğru bir bağ vardır, Setenli Bağ denir. Adını bir setenden alır. Hemen alt tarafı Sarıpınar mevkisi şimdiki Karagöl göletinin batı kısmı. Büyüklerimiz gerek Örtülü, gerekse Sarıpınar mevkilerinde çifçilik yapıp, mal yaymışlardır. Büyüklerimizden burada zamanında üç gözlü bir evin bulunduğunu söyleyen ve hayatta olan şahıslar vardır. Düne kadar dururdu bu seten. Yuvarlak, belirli bir derinlikte çukuru ve kuturu bulunan yalak bir taş. Bu taşın içerisinde motor tekeri gibi bir yuvarlak taş, bu taşa takıl kol. Eskiden insanlar buğdaylarını gerek ıslatıp, kabuğunu soyarak yarma yaparlarmış. Bulgurlarını elde çevirme taşla veya herhangi bir şekilde yenilecek duruma getirirlermiş. Tabi bu seki taşını döndürmek için öküz veya camız koşarak taşın dönmesini bu hayvanların gücünden yaralanarak yaparlarmış. Bu muhit Setenli Bağ ismini bu eskiden kalma taştan

almıştır. Bu bağın çok güzel ve gür suyu vardır. Öyle ki akan suyun bir çocuğu götürecek güçte olduğunu bilen gençler mevcuttur.

1978 tarihinde köy hizmetleri tarafından yapılan kapalı su şebekesine Setenli Bağ'dan içme suyu bağlanmıştır. İşin çoğu insan gücüyle yapıldığı için suyun tamamından yararlanıldığı söylenemez. Suyun bir kısmı da ziyan olmaktadır.

Şu an masrafını kurtarmadığından olacak maden ocakları kapatılmaya yüz tutmuştur ama yine tek tük devam etmektedir. Büyüklerimizden dinlediğimize göre 1940 - 1950 yılları arası, insanlar dağın altına girerek tenekelerle kömür çıkarıp kendi yakacak ihtiyaçlarını çıkarırlarmış. Daha sonraları kızaklarla, el arabasıyla çıkartmaya başlamışlar. 1980 yılarında ise maden ocaklarımıza motorlar kurularak dışardan vince bağlanan halatla çekmek yoluyla kömür madeni çıkarılmaya başlanmıştır. 1990 yılarında ise elektrik götürülerek işler dinamoya dönmüştür. Tabi bu arada maden ocaklarından kömür taşımacılığı 1960-1980 yılları arası at arabasıyla Şarkışla ve civar yerleşim yerlerine kömür götürülürken, daha sonraları nakliyat işleri, yerini kamyonet ve kamyonu bırakmış olup çok büyük şirketler kurulmuştur. Pur (oluşmamış mermer) ve kireç taş vardır. Bu taşlardan kireç yapan kişiler köyümüzde mevcut idi. Dağlarımızda kömür madeninin keşfedilip insanların bu kara elmastan yararlanmaya başlamasıyla insanların bilinçsizliği sonucu zaman zaman bazı acı gerçeklerle karşılaşmış, ölümlere sebep olup birçok insanımızın ağıt yakmasına, acı, elem çekmesine, canından olmasına neden olmuştur. Bunlar genelde tavanı gevşek olan ocaklarda gerekli önlem alınmamasından ve eski ocaklarda zehirli gaz oluşu gibi sebeplerden meydana gelmiştir.

Aynı zamanda buralarda çok eskiden yerleşim bölgesi olduğu da söylenir. Yolun alt tarafında köye ait mezarlık kalıntılarının bulunduğu ve yakın zamanda bu mezarlık yerinin tarla yapıldığı çevre insanları tarafından söylenir.

Pur'un arkasında köy halkının arazi ekim biçimi için ve hayvanlarını otlatmaya gidip geldikleri yol vardır. Bir ismi de af edesiniz it yolu. Karagöl köyü sınırları içinde bulunan Camız Ağlında birde mağara olduğu herkes tarafından bilinip söylenir. Camız Ağlının eski özeliği, çifçilikle uğraşan aileler, hayvanlarının bulunduğu mevkiden ayrılmaması için ve de hayvanları serin yerde istirahat çekmek için buraya getirirlermiş. Buranın bir bent içinde olması ve serin olması nedeniyle uygun çok güzel yermiş. Kuvvetli bir tolu ve yağmurun yağmasıyla çifçinin birisi hayvanlarını getirip bu mağaraya sığınmış. Yağmur o kadar çok yağmış ki hayvanların su içinde kalıp öldüğü söylenir. Yine çifçinin birisi fırtınaya, karlı bir tipiye yakalanır. Camızlarını korumak üzere bu mağaraya getirirken tipiden yana kalan camızın içeri girerken veya yolda öldüğü söylenmektedir. Daha sonra bu mağaranın olduğu yerde kömür madeni ocağı açılmıştır. Maden ocağının kapatılma sebebi ise kömürün artık yetersiz olduğundan.

Bu mıntıkada pur olan dağda çok güzel payamlar yetişmektedir. Ayrıca lale, sümbül ve zambağın küçük şeklinde olan mor renkte navruz çok açar.

Büyük Pınar: Yayha Çavuş'un Dursun'un bahçesinde büyük bir akasya ve tepesinde leylek yuvası. Havuzun başında ulu bir söğüt ve yine leylek yuvası. Mevlit amcanın bahçesinde bulunan tarihi

akasya ve zirvesinde yine leylek yuvası. Onların havada süzülüşü, kanatlarını gererek yere inişleri. Gözlerimizin önünden, hafızalarımızdan silinmez, sesleri kulaklarımızdan gitmez. Aynı zamanda bütün bu güzelliklerin yanında dört oluklu Büyük Pınar. Daha önceki yıllarda köy halkının buğday yıkadıkları yer. Burda kürün, birde yuvarlak taş var. Vatandaş yıkadığı buğdayın temiz olan kısmını bu taşa kor, suyu süzülür, çöplü olan kısmını da boş bir kürüne koyar. Daha sonra temizlenmiş ve suyu süzülen buğday serilip kurutulur, elenir ve değirmene götürülerek un yapılırdı. Şimdi ise moderen fabrikasyon un değirmenleri kurulduğu için bu buğday yıkama işi kalmadı.

Çeşmemiz bizden önce köye gelip yerleşmiş olan Ermeni vatandaşlar, kardeşlerimiz tarafından yapıldığı söylenmektedir. O zamandan kalma tarihi bir eserdir. Dört oluğun önünde taş kürün bulunmakta idi, sonradan yıpranmış olduğundan betonla tamir yapıldı. Oluklar el döğmesi idi, el döğmesi zenciri ve döğme demir taşı bulunmakta idi. Zencirin takıldığı gülep tipi demirler mevcuttur. Hemen önünde olukların bir metre kadar üzerinde iki çıkıntı yapılmıştır, insanlar yıkadıkları, kullandıkları şeyi bırakmaları için. Kemer yapımının güzelliğini bilenler için tarif etmeme gerek yoktur.

Pınarın suyunun büyük bir mağaradan geldiği söylenir, akan su ile zaman zaman salyangoz, istakoz kabuklarının geldiği görülürdü. Buda suyun gözü olan mağaranın çok büyük olduğunu anlatmaktadır. Kışın suyu gayet ılık olan pınarın, yazın ise buz gibi soğuk suyu vardır. Önünde bulunan büyük havuzda su toplanarak yazın köy halkı sebze ve meyvesini araziye götürerek sudan yararlanmaktadır.

Büyük Pınar'ın hemen yakınında Hacıkağların (Hacı Kahyalar sülalesi) tarihi ceviz ağaçları vardır. Köy bahçesindeki tarihi söğütler kalmamış denecek kadardır. Hemen söğütlüğün dibinde, şimdiki havuzun yanbaşında köy halkının namaz kıldığı, oturup sohbet etiği namazgah yerleri halen durup bu yerlerde eski günlerin özlemi çekmektedir.

Kösekağ (Köse Kahya) Deresi: Bu yöreye önceleri Kösekağ deresi denilmekte iken daha sonraları Harçoğlu (Hacı Oğlu) Bağı denilmiştir.

Tarihi kesin bilinmemekle beraber, Karagöl köyü kurulmadan çok evvel, Türkmen aşiretinden Köse Kahya diye bir bey aşiretiyle birlikte gelip şimdiki mezarlığın büyük dereden yukarı bağlara doğru köy kurmuş. Söz konusu bu yerleşim alanında köy kalıntılarının bulunduğu söylenmektedir. Pur'un dibinde mezarlığının varlığını herkes bilmektedir. Kösekağ aşiretinin söz konusu bahsi geçen mıntıkaya hangi tarihte yerleştiği bilinmemekle beraber, bu mevkide yaşayan Türkmen aşiretinin akibeti bilinmemektedir.

Harçoğlu (Hacıoğlu) Bağı: Kösekağ deresine Hacıoğlu isminde birisinin gelip buraları şenlendirmesi nedeniyle daha sonraları bu mevkiye Harçoğlu Bağı denmeye başlanmıştır. Harçoğlunun Bağ kısmında çok güzel sular akmaktaydı, buralarda meyve veren ve vermeyen çeşitli ağaçlarla bezenmiş bağlar vardı. Öyle ki Karagöl köyünün 350 hanesinin hemen hemen hepsinin bağı mevcuttu. Şimdi ise bu bağlar kaderleriyle baş başa bırakıldı.

Kızıl Eniş: Karagölün batısında ve Harçoğlu Bağı'nın hemen yamacında bulunan, isminden anlaşılan yerin toprağı kırmızıdır. Çifçilik yapmak ve ayrıca hayvanları otlatmak için Kızileniş'in yolundan gidilip geliniyor idi. Burada yüklü öküz arabalarını eniş aşağı zaptedebilmek için zincire bağlı kızak, tekere takılarak, arabalar firelenerek aşağı iniyordu.

Kızileniş'in güneye doğru yamacı pur olduğu için beyaz bir görünümü vardır. Daha önceleri kireç imal edildiği söylenmektedir. Bu purda payam dediğimiz, bademe benzer bodur ağaçlar yetişmektedir. Dağ kekik otuyla bezenmiştir. Geriye kalan kısımlarda köy halkının hayvanları otlatılmakta olup düzlükleri tarla olarak ekilip biçilmektedir. Buralarda genelde buğday olmakla birlikte eskiden hayvan yemi olarak kullanmak için burçak, ayrıca mercimek yetiştiriciliği yapılırdı.

Daha önceleri bu çevrelerde yaşayan insanlar genelde yüksek yerlerde kendilerine yerleşim alanı seçerek gözetleme kulesi olarak kullanmışlardır. Pur, Kızileniş, Sivri ve Kale dedikleri dağda temel kalıntıları halen mevcuttur.

İnce belin üst kısmında yayla evlerine giden yöre halkımız yaylanın otundan, suyundan yararlanarak süt, yoğurt, peynir üretimi yapıp yaylanın serin olması dolayısıyla kuzulara kölen yapıp orda koyun ve kuzularını emiştirirlermiş.

Sabun Çeşme: Suyu şifalı, sabunumsu, ellerini yıkarken aynı sabunla yıkar gibi eline yumuşaklık verir. Vatandaşlar günlerinin uygun zamanlarında çamaşırlarını, kilimlerini bu çeşmede yıkarlardı. Buranın suyu deterjandan daha iyi temizlik yaptığı için çevre köyler dahil sabun çeşmeye gelip çamaşırlarını ve yünlerini yıkayıp temizliklerini yapıyorlardı.

Üzerlik (Aşgar) bitkisinin yeşil kısmını suyun içine atarak saçını yıkadığın zaman en iyi deterjandan daha parlak, yumuşak yapmaktadır. Aşgarın pürlerini suya katıp belirli çamaşırlarını da yıkadıkları zamanlar olurmuş. Bu muhitte Aşgar otu çoktur. Halen Aşgarın tohum başaklarından süs yaparlar. Evlerine süs eşyası olarak asanlar mevcuttur.

Sabun pınarının suyunun çok güzel çayı olmaktadır. Bir demliğe sabun çeşmesinin suyuyla az miktarda çay ile demlesen, bir başka kaynağın suyuyla aynı miktardaki suya daha çok fazla çay atılmasına rağmen aynı renkte olup, sabun çeşmenin suyuyla yapılan çayın içilmesi doyumsuz olur. Buralarda bir yerleşim alanı var olduğu kalıntılarla tesbit edilmekte. Yol altında mezarlıklar mevcut olup, daha sonra buraların taşlarının sökülüp, temizlenip tarla yapıldığı söylenmektedir. Buraya ilk yerleşen Hacı İbrahim Tandoğan 1936 yılında Romanya'dan gelip Karagöl köyüne yerleşince bu Sabun çeşmeye çok emek vermiş, burayı çok güzel şenlendirmiştir. Çeşmenin altında, bağı üstünde toprak bentli havuz bulunmakta idi.

Burda TCDD ilk kurulduğunda eşeklerin sırtında kasalarla taş kırılıp taşınarak katarlara yüklenerken, demiryollarına balaz olarak kullanılmıştır. Şu anda ise karayollarına taş kırıp temin edilmektedir. Büyük bir şantiye kurulmuştur.

Kiliğin Dere: İdrisin Bağı'na doğru, Hacıoğlu Bağı'nın başlangıcıdır. Buraların toprağı genelde killidir. Buraya eskiden Kiliğin der derdik, bu mevkiden kil toprak kazarak hayvan sırtında, kimileri kendi sırtlarına alarak kazıp eledikleri toprağı getirip çamur yaparlar, evlerinin odalarını ve dış cephesini sıvardılar.

Aynı topraktan sakız gibi kıvamlı kazmayla, keserle koparılabilen ve sıvanın üzerine ayrıyeten cila yapmaya yarayan kil vardı, bu kil topraktan da bir miktar alınır, akşamdan suya konularak kireç gibi kaymak halini alması sağlanırdı. Temin edilen kil cila olarak sıva yapılan yerlere yaldız olarak sürülürdü. Kireç nedir bilinmezden evvel ve imkanlar kısıtlı olduğu zamanlar sıva ve yaldız hep böyle yapılırdı. Sıva işine Göçmenler erbaptı. Göçmenler evlerinin tavanlarını dahi sıvarlar, yaldız denen kile istedikleri rengi vererek oturup barındıkları yerlerde insanın içine ferahlık veren bir görünüm verirlerdi.

1957 Yılı Sivas – Gemerek kazası Karagöl köyü doğumluyum. Tahsilimi, Karagöl ilköğretiminde yaptım. Ortaokul diplomasını dışardan aldım.

Çocukluk yılıarımdan kalan hatıralardan iki şey anılarımı süsler. Yazın kapımızın önünde tamir için gelen arabalar ve saymakla bitmeyen tekerler. Körük, örs... Babamın işlik dediğı, şimdinin modern atölyesi olan tezgahlar. İntizam içerisinde dizili alet ve edevatlar. İkincisi ise kapımızın önünde sıra sıra dizili fenni kovan ve sepet kovanlar. Rahmetli babam beni hep arıcı başkanı diye çağırırdı.

Ayrıca yağmurda, yaşta, çamurda, sıcak ve soğukta çekilen sıkıntılar saymakla bitmez. Şimdi insana belki de çok basit geliyor; ama öte yandan buralar bizim büyüklerimizin ve yaşlılarımızın da en güzel çağlarının geçtiğı yerler. Unutulmaz ve anlatılmaz, ancak yaşamayla bilinir.

Kaynak Kişi: Ömer Tural

Karagöl Köyü (Gemerek / Sivas)

Tarih: 2007 - 2008 yıllarındaki derleme tutanakları

Derleyen: Deniz Karakurt

Ek açıklama / Sonraki yıllar: Malesef ki bu derlemenin bir kısmı bazı basılı kitaplarda kaynak belirtmeden, ne derlemeciye ne de kaynak kişiye atıf yapılmadan kullanılmış. Derlemenin benim tarafımdan yapıldığı tarih kayıtlarım arasındadır. İşlenmemiş ilk kayıtlar / veriler elimde mevcuttur ve aralarında daha fazla bilgi mevcuttur. Ancak bu derlemede olduğu halde bahsi geçen kitaplarda yer almayan bölümler de dikkate alındığında benim elimdeki metinlerin çok daha geniş olduğu kuşku götürmez. Üstelik elimdeki özgün metinler yeniden gözden geçirildiğinde hacmin daha da genişleyebileceğı anlaşılabilir bir husustur.

KÜTAHYA'NIN ALTINTAŞ İLÇESİNE BAĞLI ALTINTAŞ KÖYÜ ÜZERİNE KISA BİR DERLEME

Yakınlardaki köyün ve ilçenin adı aynıdır. Altıntaş köyünden taşınan bir topluluk şimdiki ilçenin olduğu yerde yeni bir köy kurmuşlar denir. Ya da zaten burada bir köy varmış da nahiye buraya taşınmış derler kimileri. O yüzden bir karışıklık olmuş. Değişik söylentiler var bu konuda. Ama ilçenin adı aslında bir dönem Kurtköy olarak kullanılmış, dolayısıyla karışıklığın daha sonraki dönemlerde ortaya çıktığını düşünmek daha mantıklı gibi. Hangisi doğru? Bilmek öğrenmek çok da mümkün görünmüyor. Ayrıca isimler geçmişte aslında Altuntaş diye söylenirmiş (u ile).

Köyün olduğu alan 1970'lere kadar geniş sazlık yapısını korumuştur, 70'lerden sonra ise yapılan kanalla kurutulmuş ve çeşitli canlılara ve göçmen kuşlara ev sahipliği yapan sazlık ve kuş cenneti özelliğini kaybetmiştir. Toy kuşlarını görenler, hatırlayanlar vardır.

Kocaçay, Beşkarış tarafından değirmen yolu (Murathanlar köyü ile Beşkarış köyü arasında kalan Ak değirmene giden yol) güzergahından gelip köyümüzün içinden geçen 1970'lerin sonuna kadar gürül gürül akan bahar aylarında taşkın yapan bir akarsudur. Günümüzde kanal yapıldıktan sonra dere kurumuş durumdadır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Girit seferine gidiş yolu üzerindeki konaklama alanlarından biri de yine Altıntaş'tır. Bir su başında durduğu rivayet edilir. Burası haritalarda Pınarbaşı olarak geçmekte olup bu alan bugün Altıntaş ilçesi – Yapılcan yolu üzerinde bulunan şimdi ilçenin su kaynağı olarak kullanılan yerdir.

Yunan istilası öncesi köyde askeri bir yapı bulunduğu bilinmektedir. Kütahya – Eskişehir savaşlarında Türk askerinin geri çekilmek zorunda kaldığı dönemde Yunanlar köyü ve kışlayı ele geçirmiş, Kurtuluş Savaşı esnasında bölgeyi terk ederken de bu yapıyla beraber köyü yakmışlardır. Yunan öncesi zamanlarda köyde çok güzel evlerin, yapıların olduğundan bahsedilirdi.

Köyün içerisinde Osmanlı döneminden kalma tarihi bir köprünün kemer biçimli kalıntısı bulunmaktadır. Köy ahalisinin bir kısmı Osmanlı dönemine ait olduğunu söylerken kimileri de Selçuklu yapısıdır demektedir. (Ancak başka dönemlerden kalma ihtimali de göz önüne alınmalıdır.)

Köyde Seydisül Türbesi bulunmaktadır. Yapının duvarlarında ve çevresinde roma dönemine ait mermer kalıntılar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı kayıtlarında Seyyid Sule olarak geçer. Seyid Süleyman adının kısaltılmış olduğu anlaşılmaktadır. Köylüler eskiden huysuz ve laf dinlemez çocukları uslanması için ziyarete götürürlermiş. Kendisini sağdırmayan, yavrularına meme vermeyen ya da sütü olmayan inekleri, koyunları ve üstüne bindirmeyen atları türbenin yanına bağlarlarmış.

Köyün adının nereden geldiğini sorduğumda ise bir kişi şöyle bir yanıt verdi: “Şehzade av konaklarının kapılarında altın sarısı renkte ve top şeklinde bir süsleme olduğu ve köyün isminin bu taşla bağlantılı olarak Altıntaş olarak değiştiği söylenmektedir.” Bu bilgiyi bir yerde okuduğunu ama hangi kitapta olduğunu hatırlayamadığını belirterek şöyle dedi: “İsmin kökeninin şehzadenin av

konağı veya kışlasındaki kapı tokmağıyla ilgili olduğu bilgisini yazılı kaynakta okudum. Bölgenin şehzade şehri olmasının önemi belki Osmanlı'nın ilk dönemlerinde daha değerliken ve av konağı kullanılıyorken şehzadelerin Manisa, Amasya gibi bölgelerden çıkması ve sonra da tamamen İstanbul'da kalması av konağının değerini kaybetmesine belki askeri bir yapıya dönmesine neden olmuş olabilir. Şahsi görüşüm; Yunanların köyü yakması sonrası ahalinin acil yerleşim ihtiyacından gelişi güzel belki devşirme taşlarla tekrar imar için kullanılmasıyla neredeyse işgal öncesinin güzelliği sadece hatıralarda kalmış. Yöre insanı Manav'dır. Ben de Manav'ım. Bizim bu taraflarda manavlığın getirdiği bir özellik olduğunu düşündüğüm haliyle pek konuşmayı sevmezler. Eskiler hala hayattayken o zamanları çok sordum ama ya sustular ya da geçiştirdiler.”

(Derlemeci notu / Ek bilgi: Manav sözcüğü Anadolu'ya ilk yerleşen Türkler'e verilen addır. Kelimenin kökenine dair değişik açıklamalar yapılmıştır. Kazak-Kırgız bölgesi ve hatta Sibiryadaki Yakut (Saha) Türkleri içerisinde kullanılan, koruyucu soylu kişi ve boy beyi anlamına gelen “Manap” kelimesinden türediği öne sürülen düşüncelerden birisidir. Manav kavramı, iskan olmamış yörüklerden ve Türkçe konuşan Rumeli muhacirlerinden kendilerini ayırmak için kullanılmaya başlanmıştır. Yörüklüğü bırakıp yerleşik hayata geçerek tarım, alışveriş ve el sanatlarıyla uğraşan boyları tanımlar. Anadolu'da çoğunlukla 13. yüzyılda yerleşik hayata geçen Türk boylarını ifade eder.)

Altuntaş köyü yakınlarında çok eski dönemlerde bir kayadan altın çıktığını söyleyenler de var.

Bölge mermer yatakları yönünden zengindir. Köyün kuzeyinde bulunan İbrikli Dağı'nda "Gavur Evleri" denilen mermer ocakları mevcut. Şu anda iki aktif ocak bulunuyor ve tarihi ocak niteliklerini yitirmek üzere. Konuştuğum kişi şu bilgiyi verdi: “Yaklaşık 30 yıl önce gittiğimde tarihi yapı, kalıntı vs. zaten yoktu. Mermer ocakları ve su sarnıcı olarak kullanılan bir çukur harici bir şey kalmamıştı.”

Kaynak kişi verdiği bilgilerin bazılarının yazıya geçirilmesi istemiyor. Ben de “Yazacağımı baştan söyledim, yazılmasın diyorsan niye anlatıyorsun bana?” diye soruyorum. Biraz zorlayınca sebebini kendi ağzıyla ifade ediyor. “Ben de bir Manav olduğum için pek anlatmak istemiyorum galiba” diyor. Adını da yazdırmak istemiyor.

Anlattığı konuda bir kısmı eksik bırakıyor görüştüğüm kişi. Bu kısmı siz söylemezseniz yorum yapılır, çünkü merak edilecek bir husus var ortada. Okuyanlar kendi yorumlarını yaparlar, meseleyi açıkça söyleyin dedim. Zar zor ikna ettim. Köylüler altmışlı yıllarda bir heykel buluyorlar. Anlatılana göre Meryem ana ve bebek İsa tasviri. Bunu haftada bir törenle yıkıyorlar suyla. 20 yıl yıkamışlar yağmur yağdırma amaçlı. Heykeli yöre halkının "in" dedikleri mağara gibi bir sit alanından buluyorlar. Daha sonra 80 ihtilalinden sonra da sıkı-yönetim komutanı bütün tarihi eserleri müzeye götürüyorum diye toplamış. Ne olduğu da belli değil heykelinin akıbetinin. Diğer bir olasılık ise define arayıcılarının çalmış olması.

Derleyen: Deniz Karakurt

KÜTAHYA'NIN ALTINTAŞ İLÇESİNE BAĞLI BEŞKARIŞ KÖYÜ ÜZERİNE KISA BİR DERLEME

Köyün içerisinde Beşkarış Höyüğü bulunmaktadır. Anadolu'nun bilinen en eski höyüklerinden birisidir, tüm yıpranmalara ve yapılan tahribata karşın yaklaşık 20 metre yüksekliğinde ve 200 metre çapında yer kaplamaktadır. Köyün yaklaşık yarıya yakın bir kısmı höyüğün üzerinde yer alır. Evlerin arasında ve bitişiğinde höyüğün kazılıp yontulmuş kısımları duvarlarla yan yana yer alır. Köyün eski adı da Beşkarış Höyüğü olarak kayıtlarda geçmektedir. Höyüğün dip kısmından İlk Tunç Çağı evrelerine ait parçalar çıkmıştır, bunların en önemlisi bir gaga ağızlı testidir. Üst taraflardan ise MÖ 2.binli yıllara ait parçalar bulunmuştur. Köyün çevresindeki kazılarda çıkan 4 başlı tanrıça heykeli yine dikkate değer bir parçadır.

Yörede anlatılan bir söylentiye göre köy adını burada yaşamış, boyu 5 karış olan bir Rum beyinden alır. Bölge bu Rum beyinin hükmü altındadır. Onun yüzünden İslamiyet bu bölgede bir türlü yayılamaz. Hacı Bektaş-ı Veli çok sevdiği Resul Baba'yı bu bölgeye gönderir. Yolcu ederken de "Seni buradan alır bir yerlere kondururuz, orası Rum diyarı Beşkarış'tır. Bundan sonra senin yurdun orasıdır. Gittiğin yerde Kırpkıçalı'da bir kilise kalıntısı vardır. Eşğini kurt yiyecek, senin mezarın da orada olacak" der. Resul Baba'nın türbesi günümüzde anılan yerdedir. Oradan meşe veya başka ağaç kesilmez. Türbenin mimarisinden Selçuklu yapısı olduğu tahmin edilmektedir. Yapıldığı yıllarda kubbeli olan bina daha sonradan çatı ile örtülmüştür. Kitabesi yoktur. Köyün içinde Resul Baba'nın yanındaki adamlarından olduğu düşünülen 3 adet türbe ve bir çilehane bulunmaktadır. Bunların adları Kurbanoğlu İsmail Dede, Hüdei Dede ve Ümmet Dede'dir. Ayrıca tekke odası olarak bilinen bir oda da mevcuttur.

Kaynak kişi şöyle dedi: "Türkiye'de «Çıbıktan Dolanma» sadece üç yerde yapılır, bunlardan bir tanesi de bizim köydür. Resul Baba'nın türbesi köyde Çıbık olarak bilinen yerdedir."

Civardaki bazı köylerin (Karaköy ve Pasanköy) ahalisinin 17. Yüzyılda eşkiya baskınları ve Kuyucu Murat isyanları nedeniyle Beşkarış köyüne gelip yerleştikleri kuşaktan kuşağa anlatılmıştır.

Beşkarış'a ilkokul 1929'da açılmıştır. İlk şose yol 1963'de yapılmıştır. Elektrik ise 1969'da gelmiştir. 1947 yılında Köy Enstitülerine bağlı olarak açılan demircilik ve marangozluk okulu pek fazla faaliyet göstermeden kapanmıştır.

Yunan işgalinde zulüm ve yağmayı en ağır yaşayan köylerden biridir. İstiklal Savaşımızda, Büyük Taarruz hazırlıkları sürerken 2. Ordu karargahını buraya taşımış ve (Deli lakaplı) Mustafa Yakaca'nın konağı kullanılmıştır. 2. Ordunun komutanı Yakup Şevki Paşa'dır.

29 Ağustos 1922 sabahı süvari kuvvetleriyle köye gelen kolordu komutanı Fahrettin (Altay) Paşa da köyün misafirperverliğinden ve askerlerine gösterilen ilgiden memnuniyetini hatıratlarında belirtmiştir. Hatta 29 Ağustos gecesi yunan bozgunundan kaçanlar köye zarar verebilir diye 2 devriye asker bırakmıştır. Bu askerlerde gerçekten ateş açarak Yunanlıların köyü yakmalarını önlemiştir.

Köy hudutları içinde pek çok ören yerlerine rastlanmaktadır. Bunlar İdris Ören, Gevur Mezarı, Gevur Evleri, Kırka, Karaköy ve Pasanköy olarak sayılabilir.

Kaynak Kişi: A. E. Mercan

Beşkarış köyü yakınlarındaki tepelik bir alanda kırık kaya parçaları ile dolu "Göz Kayası" adı verilen bir mevki bulunur. Buralar işgalde Yunanlıların köyün yaşlı erkeklerine ve kadınlarına zorla yaptırdıkları istihkam çukurları ve siperlerdir. Maalesef günümüzde bu husus unutulmuştur birkaç taş yığını sanılmaktadır. (Mehmet Yeşil)

Ek açıklama / Derlemeci notu: İlçe merkezine yakın çevredeki diğer köylerin en azından adlarının kökenlerini öğrenmek istesem de çok kesin sonuçlar elde edebildiğim söylenemez. Hiç olmazsa iki tanesine dair yorum yoluyla şu açıklamalar geliştirilebilir.

- Yapılcan: Dikenli ardıç anlamına geldiğini öğrendiğim kelimenin köyün adıyla bağlantılı olduğuna dair bilgisi olan kimseye denk gelmedim (belki de bana rastlamadı).
- Karaağaç: Yörede, köyün çevresindeki bazı yerlerde bu türden ağaçların yetişmesiyle ilgili olduğuna dair bir bilgi verildi.

Gerçekten de Beşkarış köyü de dahil olmak üzere bazı ağaç türlerinin yoğun olarak bulunduğu ormanlık alanlar yörede mevcuttur.

Derleyen: Deniz Karakurt

EKİZ OLUK EFSANESİ

Rivayete göre bir kadının kocası askerededir, kimsesizlikten ve sahipsizlikten işe güce kendisi yetişemediği için bu kadın, biri oğlan diğeri kız iki çocuğunu kışın odun toplamak için yakın bir tepeye gönderir. Ancak çocuklar farkına varmadan yavaş yavaş evden uzaklaşırlar. Bir süre sonra ıssız bir yere varırlar ve yalnız bir ağaç bulurlar. Çocuklar bu ağacı kesmeye kalkışır. Ama bilmezler ki bu kutlu bir ağaçtır (ağaçların sultanıdır). Böylesi ağaçlara balta vuranın asla iflah olmayacağını ise hiç bilmemektedirler... Baltayı vurduklarında sarsılan ağaçtan bir meyve düşer; onu alıp yerler. Her balta vuruşunda düşen meyveyi alırlar ve aç oldukları için yemeye devam ederler. Zaman geçip akşam olur. Önceleri hafiften yağın kar tipiye dönüşür... Bunun üzerine iki kardeş ağacın kovuğuna sığınır. Anneleri ise bu sıralarda çocuklarının dönmediğini görünce onları aramaya başlamıştır. Yakın çevrede göremeyince, o da biraz ileriye gider ve çocukların izlerini görerek takip eder. Nihayet uzaktan onları görür ve donmak üzere olan çocuklarına ısınmaları için sımsıkı sarılır. O gece hepsi de işte orada donarak ölürlar. Kadının kocası bir müddet sonra askerden dönünce acı gerçeği öğrenir, onları arar ama bulamaz. Sonunda kadın bir gece bir adamın rüyâsına girer ve ağacın yerini kendisine târif eder. Adam yanına köyden birkaç kişiyi de alarak gider ve ağacı bulur. Ağacın dibindeki toprağı kazmaya başlarlar, görürler ki taş kesilmiş kadının gözlerinden sanki ağlar gibi bir su akmaktadır. Oraya bir çeşme yaparlar.

Bu pınar Şarkışla-Akçakışla yolu (eski yol) üzerinde Bozkurt köyüne varmadan Fakılı köyü yakınlarında, Akçakışla'ya 10 dakika mesafededir. Uzun yıllar yolun üst kısmında iki oluk halinde akmıştır. Sonra yolun alt tarafına indirilmiş ancak bu arada tek oluk halinde akıtılmıştır. Derler ki, bunun üzerine suyun tadı bozulmuş, hafiften bulanıklaşmıştır. (Ekiz: İki sözcüğünün yöresel söylenişidir.)

Derleyen: Deniz Karakurt

Türk Söylence Sözlüğü (Deniz Karakurt, 2011) içerisinde “Yöresel Söylentiler” başlığı altında, Sayfa: 356 – Madde 17’de yazmış olduğum anlatı benim tarafımdan derlenmiş olan Ekiz Oluk Efsanesinin biraz daha kısaltarak verdiğim bir çekirdeğidir. Bahsi geçen başlık altındaki kimi maddelerin içerikleri kendi gözlemlerime dayalı iken kimileri de kitabın sonunda verilmiş olan bazı kaynaklardan özet olarak eklenmiştir.

Açıklama:

Efsane, Emin Kuzucular ve Deniz Karakurt tarafından farklı dönemlerde (yaklaşık 35 yıl arayla) iki kez yazıya geçirilmiştir. İki versiyon büyük oranda benzer olsa da arada bazı farklar da bulunur. Örneğin Kuzucular varyantında iki çocuk da erkektir ve çocukları ararken komşular da yardım eder, Deniz Karakurt derlemesinde ise çocukların biri kız biri oğlandır ve ayrıca onları aramak için anneleri tek başına dağ yollarına çıkar. Ayrıca Emin Kuzucular tarafından derlenen öykü çok daha uzun ve ayrıntılıdır. Efsanedeki kişilerin isimlerini vermektedir. Yemen Harbi'nden bahsetmektedir. Ağacın "ahlat" (yaban armudu) olduğunu söylemektedir. Aradan geçen zaman içerisinde sözlü geleneğe dayalı toplumsal hafıza çeşitli etkenlerle zayıflamış hatta yok olmaya yüz tutmuştur.

HATAY YÖRESİNDE YENİDEN DÜNYAYA GELME İNANIŞINA DAİR ÖRNEKLER

Dünyaya yeniden gelme Hatay'ın özellikle kırsal bölgelerinde günümüzde varlığını sürdüren bir inanıştır. Nusayriler arasında yaygındır. Konuya dair görüşme örnekleri aşağıdadır.

Nusayri Arap arkadaştan öğrenmiştim. Bir bebek dünyaya gelecekti. Sürekli bir kız adı söyleyerek onun doğacağını söylüyorlardı. Neden böyle söylüyorsunuz dediğimde, inancın temelinin rüyaya dayandığını öğrenmiştim. Bu inançla sanki acı aile kayıplarını biraz böyle dayanılır hale getiriyorlardı. (N. K. - Kadın)

Bizde de öyledir. Hatta rahmetli yengem kuzenime hamileyken dedemin babası gelmiş, hem de uyanırken. Kuzenim doğduğunda birebir büyükdedem gibi aile büyükleri sırf bu yüzden o kuzenime asla af söyletmezdi. Bayramlarda elini öperlerdi, tabii bu tartışmaya açık bir konu kimilerine yanlış gelebilir. (S. Ç. - Kadın)

Biz bunu biliriz. Hatta teyzemin oğlu 50 sene önce doğdu. Teyzem rüyasında babasını görmüş, ultrason falan yok o zamanlar tabii ki. Oğlun olacak ona iyi bak demiş. Teyzem 16 yaşında anne oldu. Oğluna dedemizin adını verdi. Biz hep beraber sevindik çocuğa bir müddet kız tarafında sık sık dedemiz babamız gibi davranıldı. Ama baba tarafı öyle değildi. Sonradan biz de öyle davranmayı bıraktık ama annem yıllarca baba diye çağırırdı. Bizim için gerçektir o. (B. M. - Kadın)

Ben inanırım bir Hataylı olarak. Ve bu konuda tanıdığım bir çok insan var. Örnek olarak halamların yaşadığı köyde bir cinayet olur ve çocuk aynı köyde doğar. İki yaşına geldiğinde onu öldürenlerin evine gider taşlardı beni öldürdüler diye. Ve kurşun yarası izi ensesinde vardı, tamda vurulduğu yerdeydi iz. Yakın arkadaşım. Küçücükken önceki hayatında yaşadığı ailesi için evden kaçmaları, çocuklarımı istiyorum diye ağlamaları hepsini hatırlıyorum. Şimdi kırk yaşında, yine de "eski hayatımda öldüğümde geride kalan çocuklarıma yanarım" der. Önceki ailesiyle hala görüşüyor ve herşeyi biliyor. Ama bazen aileler bunu istemezler; çocuk konuşmaya başlayınca anlatınca korkarız, huzurumuz kaçır diye. Zaten önceki hayatını ve yaşadıklarını eğer hatırlıyorus unutmaması için annenin ağzına tükürmesi gerekir ve çocuk kısa bir zamanda önceki yaşamını unutur. Tükürmez ise hayatı boyunca hatırlar. Herkes de hatırlamaz zaten, arada bir çıkar. (Y. K. G. -Kadın)

İki olayın tanığıyım. İlki, Antakya'da ilkokuldayken bir sınıf arkadaşımın 8-9 yaşlarındaki kardeşi, karnını açıp büyükçe bir yara izini göstererek Beyrutlu, evli ve iki çocuk sahibi biriyken bıçaklanarak öldürüldüğünü söylemişti. Diğer, ilkokul öğretmeni kız kardeşim 70'li yıllarda İskenderun'un bir köyünde eğitim verdiği birinci sınıftaki bir öğrencinin reenkarne olduğunu söyleyince merak ettim ve oraya gittim. Çocukla tanıştım; konuşurken sesi zaman zaman ergen bir erkek gibi kalınlaşıyordu. Oraya yakın başka bir köyde eşi ve çocuklarıyla yaşarken bir kan davası nedeniyle öldürüldüğünü tüm ayrıntılarıyla anlattı. Bu 7 yaşındaki çocuğu öğrenen aynı köydeki kardeşleri ve yakınları, dini bayramlarda çocuğun yaşadığı köye -yeni ailesine- ziyarete gelip ellerinden öperek bayramını kutlarken, o da yanaklarından öpüyormuş. (M. Y. - Erkek)

Amerika'da yaşayan ve daha önceki yaşamında olanları hatırlayan bir tanıdığım var Hatay'lı. Doğumunda bacağında bir iz ile doğmuş ve önceki yaşamında bacağından yaralanıp ölmüş. Daha dört beş yaşlarındayken köyelerine gelen çerçici adamı tanıyıp, önceki yaşamında olanları anlatmasıyla başlamış her şey. Önceki yaşamındaki köyüne gittiklerinde söylediği her şey doğrulanmış. (L. E. - Kadın)

Mersin-Tarsus'luyum. Benzer hikayelere şahit oldum. Benim anladığım kadarıyla bu anlatma olaylar genellikle aniden kaza sonucu veya cinayetle ölen kişilerde rastlanıyor, normal ölenler geçmişlerini pek hatırlayıp anlatmıyor. Teyzemin oğlu konuşmaya başlayınca (ki hayatında Hatay'a hiç gitmemiş) henüz 4-5 yaşlarında iken Hatay'da bir mekanı ve bahçeli bir evi tarif ediyor, hanımı ve 4 çocuğunun adlarını söylüyor. Hatta iki kez yeniden doğmuş, birincide bıçaklanarak, ikincisinde kurşunlanarak. Doğduğunda aldığı darbeler sonucu yaralandığı bölgede yara izleri ile doğmuş. Hatta kanıyormuş yara. Sonra tarif ettiği yere Hatay'a gidildi. Aile bulundu. Tüm dedikleri doğrulandı. Bu olay duyulduğunda yurt dışından bilim adamları geldi (60 yıl önce). Bu olayı bir dergide makale olarak yayınladılar. Ben ilkokuldaydım. (H. Z. A. - Kadın)

Bizim köyün okulu sahile bir sınıfı geziye götürür. Gezi tam planlandığı gibi gayet neşe coşku içinde geçiyor. Dönüş yolunda öğretmen bir öğrenci eksik olduğunu fark eder. Hemen çevreye limana güvenliye derken bütün köy alt üst edilir çocuk yok. Konu kaymakamlığa taşınır. Kameralardan öğrencinin dolmuşa bindiğinin tesbiti gelir. Hemen dolmuş bulunur, şoför sorgulanır yardım istenir nerde indirdin diye. Şoför çocuğu indirdiği yeri bilir tarif eder. İndiği mahalle aranır çocuk bir evde bir aile ile gayet samimi bir şekilde sohbet esnasında bulunur. Çocuk burası benim evim diyor. Tüfeğini eşyalarını çocuklarını eşini hepsini adı ile biliyor. Çocuğa soruluyor. Buraya gelme fikri nerden geldi sana diye. Çocuk limanda balık motorlarını gördüm. Onlardan biri benim gemi diyor. Böylece ailemi buldum evime geldim. Ben denizde bir kazada vefat ettim. Hatta yaralarımın izleri hala duruyor dedi. Bu olaya şahidim. (E. S. - Erkek)

Bizlerde hamile bayanın rüyasına vefat etmiş bir büyük girerse doğacak bebeğe onun adı verilir. Tıp yanılabilir bebeğin cinsiyeti konusunda, başka boyutlara rüya ile giden ruh yanılmaz. (M. Y. - Erkek)

Tarsus' ta bir köy var, burada yaşayanlara "fella" deriz. Bu köyün soyunun bir tarafı Hatay'a dayanır. Bu köyde yaşayan bir arkadaşımız anlattı, fella kültüründe bu inanış var. Hatta bir ailenin 4 veya 5 yaşında bir oğlu kendi evlerinden kalkıp aynı köy içinde başka bir eve gitmiş hatta orada yaşayan o aileden başkasının bilemeyeceği bir çok şeyi ev halkına söylemiş. Ve olayın şu şekilde olduğu dilden dile anlatılacağı gelmiş. Bir gece bir ailenin askerden yeni gelen oğlu ölürken aynı gece bir ailenin oğlu oluyor, bu bebeğe aslında o ölen askerden yeni gelmiş çocuğun ruhunun geçtiği söylenmektedir. Bize aktarılan bu. (İsmi verecek istemedi - Erkek)

Annem 7 yaşına kadar ara ara yabancı bir lisan kullanıyormuş, ağlıyormuş, burası benim evim değil diye. Nasıl olduysa unutmuş. Ama çok güzel fal bakardı her dediği çok çabuk çıkardı. Arada benim rüyama da girer ve sıkıntılı bir işim varsa hiç anlamadan çözüldü. 2019 da yine rüyama girdi ben 1975'da İstanbul Güzel Sanatları kazanmıştım. Göndermedi kız çocuğuyum diye, tamda anarşinin başladığı dönem. Hep içimde kalmıştı. Rüyamda sınava girmemi söyledi, sabah uyandığımda ne

yapacağımı şaşırıdım. 65 yaşında sınav girmek bana pek olası gelmedi ama araştırdım nasıl başvuru yapmam gerektiğini. Denemekten bir şey çıkmaz dedim. Meğer son 3 günmüş apar topar başvururdum kimseye söylemedim, Mart ayının son günleriydi. Haziran 15'de sınav... Ben unuttum gitti, sınav kağıdım gelince hatırladım adının TYT olduğunu öğrendiğim sınava gidip girdim. (Hangi üniversitenin hangi bölümünü kaç puanla kazandığını, girdiği yetenek sınavlarını ayrıntılı olarak anlatıyor.) Resim bölümü birincisi okul üçüncüsü olarak bitirdim. Annemin hep arkamda olduğunu hissediyorum. (H. G. - Kadın)

Ben de çocukluğumda Antakya'da bir fırıncının ensesinden yılan sokarak öldüğünü, daha sonra doğan bir çocuğun ensesinde yılanın soktuğu izle doğduğunu ve kendisinin geçmişte fırıncı olduğunu evini, karısını ve yaşadıklarını anlattığını hatırlıyorum. Doğrusu ne kadar gerçek ben de bilmiyorum... (İsmi vermek istemedi - Erkek)

Kişisel Açıklama: Derlemecinin görevi derleme yapmaktır. Derlediği bilgilere kendisinin de inanıyor olması gerekmez. Yazdıkları kendi kişisel inançlarını yansıtmak zorunda değildir. Soru: Fala inanıyor musun? Cevap: Derlemeci değil görüşülen kişi inanıyor fala. Hatta belki de o da inanmıyor. Yorum yoluyla öyle olduğu tahmin ediliyor. Derlemeci yaptığı derlemelerdeki olayların gerçekliğini kanıtlamaya çalışmaz. Derlemedeki amaç bu değildir. Nesnel ve tarafsız yöntemlerle bu inançların varlığı, inanan insanların bulunduğu kayıt altına alınmaktadır ve bu onların inançlarına da saygı duyularak yapılmaktadır.

Derleyen: Deniz Karakurt

BAHARÖZÜ KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Harun Şahin (Baharözü - Ulaş / Sivas)

Baharözü köyünün eski ismi, Buğayırözü'dür. Halk dilinde değişime uğrayarak "Baharözü" olarak söylenmiştir. Ayrıca Bağırözü veya Böğürözü söylenişlerinin var olduğu da bilinmektedir. Baharözü camisinde bulunan yedi adet berat içinde köyün ismi, "Buğayırözü" olarak yazılıdır.

"Buğayır" kelimesi Arapça olup, belirli bir yönden gelen ve şiddetli yağın yağmur, anlamı taşımaktadır. (Derlemeci notu: Sözcüğün gerçekten Arapça kökenli olup olmadığı ve bu bilginin kökeni araştırılmalıdır. Bilgiyi aktaran kişinin sözleri olduğu gibi değiştirilmeden verilmiştir.)

Burası yaylalık, çayırılık ve çiçekleri bol olduğundan ve pek çok deresi çayı bulunduğundan daha sonradan Baharözü olarak adlandırılmış. Alamaslı, Düğnük Kaya, Çal, Gömülyurdu, Sülüğün Çayırı, At Deresi, Çığıralan Çayırı gibi mevkileri yemyeşildir. Yine dağları ve dereleri alıç, çördük, karamık, kuşburnu gibi dikenli yaban ağaçlarıyla doludur.

Geçmişte bu bölge ormanlık olup Kangal, Ulaş, Şarkışla ve Tonus (Altınyayla) ilçelerine yağın yağmurun buralardan başladığı rivayet edilmektedir. Bu bölgede başlayan yağmurun çok yoğun bir biçimde diğer yerlere doğru ilerlemesi nedeniyle buralara "Buğayırözü" adı verilmiştir. Ağaçlar kesildikçe yağmurun azaldığı anlaşıldığı için yöre halkınca buradaki ağaçların kesilmesi de günah sayılarak yasaklanmıştır.

Köy, Irmak Deresi'nin iki yakasında Kara Tepe'nin eteklerinde düz bir alana yayılmıştır.

Yaşlıların anlattıklarına göre eskiden bu köyde kadı bulunmuş ve buradaki mahkemeye başkanlık edermiş. Yani eskiden Baharözü köyü, kaza niteliğinde bir yerleşim yeriymiş. (Derlemeci notu: Kaza kelimesi yargılama yapılan yer demektir. Kadı kavramı ile Arapça'da aynı kökten gelir. D/Z ile farklılaşan ses aslında Arapça'daki Dad harfidir. Osmanlı Devleti'nin idari ve adli yapısı içerisinde bazı nahiye merkezleri kaza olarak belirlenmiştir.)

Cami'deki beratdan anlaşıldığına göre Baharözü Köyü'nün kuruluş tarihi 1795 – 1800 yıllarına rastlamaktadır. Baharözü 1999 tarihinde belediyeleşmiştir. 2014 yılında Ulaş'a köy olarak bağlanmıştır.

Baharözü köyünün yakınlarındaki "Düğnük Kaya" adlı mevkide her birinin genişliği 20-30 metreyi bulan mağaralar ve sığınak yerleri bulunmaktadır. "Dönük Kaya" veya "Dünük Kaya" olarak da bilinen bölgede, tarih öncesi devirlere ait bir takım iz ve kalıntıların bulunduğu da söylentiler arasındadır. Aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermeni komitacıların bu yörede saklanmak için bu mağaraları kullandıkları da bilinmektedir, geceleri çıkıp saldırılar düzenlemiş bu komitacılar. Buradaki kayalardan birinin "ata binmiş yamçılı bir insana" benzetilmiş olduğu söylenir. Düğnük Kaya

mevkinde eski dönemlerde köy ahalisi tarafından adak kurbanların kesildiği ve dileklerin tutulduğu "ziyaret" adı verilen bir yer bulunmaktadır. Yaşlıların anlattıklarına göre burada eski dönemlerde yapılan bir savaş esnasında şehit düşen Müslüman askerlerin mezarları bulunmakta ve buraya aynı zamanda "düşek" adı verilmektedir. Sadece bu köy değil çevre köylerden de gelirlermiş bu amaçla. Düğnük Kaya'nın karşısında Kepez Kayası bulunur. Deve hörgüçlü veya at eyeri gibi olanı Kepez, tepsi şeklinde olanı Düğnük Kaya'dır.

Baharözü köyünün çevresinde ondan fazla yerleşim yeri kalıntısı olan çeşitli ören yerleri mevcuttur.

Baharözü Çayı (Irmak Deresi), köyün içinden akmaktadır ve Tecer ırmağına karışmaktadır. Yakınlarda 1964 yılında yapılan gölet bulunur. (Derlemeci notu: Öz sözcüğü dere, çay, küçük akarsu anlamı taşır.) Ayrıca yakınlarda Çiğdem Çayı, Güney Çayı ve başka dereler akar.

Âşık Feryadi (Mustafa Çağırın, diğer mahlası Vuslati) 1914 yılında Baharözü köyünde doğmuş, 11/10/1987 tarihinde, bu köyde vefat etmiştir. Mezarı buradadır. Âşık Feryadi rüyasında görerek kendisine bade sunan bir kıza mektup yazar. Rüyasında verilen adrese bu mektubu göndermek üzere Şarkışla'daki postaneye gider. Mektubun üzerinde ilginç bir adres yazılıdır: "Çin diyarında, Seul Adasında, Leb Şehrinde Hasan Hüseyin kızı Güldane". Posta memuru; "Bu adres yanlış, mektup gitmez," demiş. Laf anlamamış Feryadi. Sonunda posta memuru da yorulmuş, hatta derler ki pul parsını bile cebinden vererek mektubu damgalamış. Mektup üç ay sonra geri gelmiş Şarkışla postanesine. Tabi ki Çin'de böyle bir adres yok diye.

Baharözü köyünden Birinci Dünya Savaşına ve İstiklal Savaşına 70 kişi katılmıştır. Bunlardan hiçbirisi de geri dönememiş ve çeşitli cephelerde, büyük bir kısmı Allahüekber dağlarında şehit olmuşlardır. Bu bilgiler 1950 yılında 110 yaşında iken vefat eden Zeynep isimli kadın tarafından anlatılmıştır. (Baharözü köyü, 1950 yılında 20 hane kadar imiş).

1980 yılı öncesine kadar at yarışları ve cirit oyunu sürekli ve düzenli olarak oynanmaktaydı. Çocuklar ise, Çelik-çomak, Aşık, Birdir-bir, Metlik, Kayış oyunu, Ay gördüm, Citti bitti, Anan eğri, Sürenke, Kale devirmece gibi bir çok oyunları oynuyorlardı. Kış yarısında ise başta "Saya" oyunu olmak üzere bir çok köy seyirlik oyunları düzenlenmekteydi.

Baharözü köyünün en önemli yemeği "Üzümlü" adıyla bilinir. Bu yemekten sonra Hingel, İçliköfte ve Yağlama yemekleri tercih edilmektedir.

İlkokul 1964 yılında açılmıştır. Köyün yolu 1975 yılında yapılmıştır. Elektrik 1980 yılında getirilmiştir. 1970'li yıllarda kullanılan su değirmeni sonradan fabrikaya dönüştürülmüştür.

Köyde iki tane cami vardır. Köyün ilk camisi en az üç asır önce yapılmıştır. Eski caminin adı Yusuf Beğ Camisi'dir. Bu cami 1930 yılında tamir görmüştür. Yunus Emre Camisi ise, 1991 yılında inşa edilmiştir.

Köyden dışarıya göç 1960'lı yıllarda başlamış ve bu sayı günümüzde artmış durumdadır. Gidenlerin büyük bir kısmı ilk başlarda yurt dışındadır. Daha yakın zamanlarda ise Ankara, İzmir ve İstanbul gibi büyük şehirlere giderek yerleşmişlerdir.

Köyün içerisi denebilecek bir yerde Topak Kaya durur. Yerleşim yerinin hemen üst tarafında bulunan kaya köyün üzerine yuvarlanacakmış izlenimi vermektedir ama köylüler alışık oldukları için sıradan bir durum gibi görünür kendilerine. Kayanın dünyanın yaratıldığı ilk günden beri oradaki yerinde durduğuna inananlar da var, kayanın daha sonradan zeminden yükseldiğini söyleyenler de. Altındaki toprak çöktükçe kaya yükseliyormuş. 50 yıl kadar önce büyük bir parçası çatlayarak düşmüş. (Kaynak kişinin sözleri: Anlatılanlara göre yetişik bir kız bu kayayı ip eğirerek sırtına alıp getirmiş. Bizim 80-90 yaşındaki ihtiyarlarımız yıllar öncesinden böyle anlatırlardı. Böyle olduğuna inanılır.)

Kayadan yıllar önce kopup geldiği iddia edilen başka bir parça ise Gelin Kayası olarak biliniyor. Bu kayaya dualı diye inanılır. Düğün olduğunda gelinler ata bindirilip bu kayanın etrafında dolandırılırdı. Gelin bu esnada ne dilek dilerse yerine gelir derlerdi. Şimdi bu gelenek uygulanmıyor artık.

Dökmetaş Efsanesi: Çoban sürüsünü otlatmaya götürür. Hava oldukça sıcaktır. Koyunların ve kendisinin susadığı bir durumda ellerini açıp "Hey Yarabbi, çok susadık. Şuradan bir su aksa da bende, sürüm de içse. Eğer buradan su akarsa şu en iyi koçu kurban edeceğim," der. Bu duadan sonra oradan hakikaten su çıkar. Su çıktıktan sonra "Zaten su çıktı ne diye koçu keseyim," diyerek sözünde durmaz çoban. Bunun üzerine Allah tarafından, çoban sözünde durmadığı için sürüsüyle birlikte taş olur. Bunu büyüklerimiz ben çocukken odalarda anlatırdı. (Kaynak Kişi: Mehmet Kavak 60 yaşında.)

Köyde ağıtçı kadınlar da bulunmaktadır. Adları şunlardır: Salime Akbulut, Cennet Çam, Elif Duman, Arzu Çakmak, Elif Arslan.

Mevki Adları: Kütüklü, Yerköprü, Çadıryüzü, Göğceyer, Acca, Kireçlik, Uzunyer, Danbıra, Horoz Ömer, Dombak, Karabayır, Alamaslı, Yanalak, Küçük Çördöğ, Alıçlı, Gavur Kaçağı, Büyük Çördöğ, Irmaküstü, Ziyaret, Çukuryurt, Çal, Dana-eğreği, Ömür Yurt, Sığır Yatağı, İdris Yurdu, Teccal, Yıldırım, Göğkisler, Küsülü, Aydın Yalağı, Çiloğlanın Çayırı, Karadaş, Tabirseki, Kamışlı Burun, Hacı Ali Yatağı, Tilki Deliği, Tönbüller, Ören, Gölyeri, Karaçalı.

Dağlar: Düğnük Kaya, Üç Kayalar, Çal, Sıra Kayalar, Topak Kaya, Küçük Gelin Kayası, Kuş Kayası.

Dereler: Elma Deresi, Kurt Deresi, Kayalar Deresi, Yanalak Deresi, Sincanlık Deresi, At Deresi, Taşlı Dere, Kısıryurt Deresi, Uzunyer Deresi, Çadır Yurdu Deresi, Yerköklü Dere, Elma Deresi, Kurt Deresi.

Pınarlar: Alamaslı, Üç Gözler, Çal, Gömülyurdu, Kısıryurt, Kapaklı Pınar, Taşlı Pınar, Ayna Pınar, Kamışlı Pınarı, Kara Alinin Pınarı, Bayram Pınarı.

Kaynak Kişi: Harun Şahin (Tarih: 2007)

Derleyen: Deniz Karakurt

TERKOS GÖLÜ (DURUGÖL)

Kaynak Kişi: Halit Demir

Yer: Tayakadın Köyü – Arnavutköy / İstanbul (eskiden Çatalca'ya bağlı)

Terkos köyünün ismi 1980 yılında "Durusu" olarak değiştirilmiştir. Bu köy ve göl hakkında kısa bilgi verirsek... Roma ve Bizans dönemlerinde, Terkos bir iç kale ve liman olarak kullanılmıştır. Kaleiçi mevkiinde gölün sıfır kotlarında kale duvarlarında hala eski limanın kalıntıları görülmektedir. Terkos Kalesi önemli bir manastır ve kilise olarak Roma ve Bizans dönemlerinde bir uç karakol gibi görev yapmıştır.

Roma döneminden kalma sur ve liman kalıntıları Terkos gölünün oluşumuna da ışık tutmaktadır. Kumulların oluşturduğu bent ile Terkos körfezi denizden ayrılarak göl oluşmuştur. İstıranca dağlarından gelen derelerin suyu gölün suyunu zamanla tatlı su haline dönüştürmüştür. Göl yüzeyinin giderek küçülmesine neden olan kumulların daha fazla ilerlemesini önlemek için 60'lı yıllarda kumullar toprakla kaplanıp ağaçlandırılmıştır. Bugün göl ile deniz arasında 1-3 kilometre genişliğinde, 25-30 kilometre uzunluğunda bir orman oluşmuştur. Bu ormana insan eli değmediğinden bu alanda her türlü yabani hayvandan oluşan vahşi bir hayat hüküm sürmektedir. Yüzerek bu bölgeye geçen evcil hayvanlar burada yabanileşmiştir.

Terkos ile Karaburun köyü arasında, su pompalarına kömür taşımak amacıyla kurulmuş olan dekovil ray hattı 1975 yılına kadar çalıştı. 1967 yılında kömürle çalışan makineler devre dışı kaldığından, dekovil hattıyla yaz aylarında Karaburun plajına insan taşınyordu ve son derece nostaljik bir hali vardı. Çocukluğumuzda bu trenle (biz tren olarak adlandırıyorduk) çok seyahat ettik. Daha sonra lokomotif çürümeye terk edildi ve raylar söküldü. Rayların geçtiği yaklaşık 5 kilometre uzunluğundaki arazi İSKİ Genel Müdürlüğü adına tescilli idi. Hattın geçtiği bu parsel de diğerleri gibi kadaastro çalışmasıyla maalesef tarihe karıştı. En son olarak yok edilen bu hat keşke bu hat korunabilseydi.

İstanbul'da, Ağaçlı civarındaki madenlerden çıkan kömürün Silahtarağa Elektirik Santraline taşınması için oluşturulmuş dekovil hattı da aynı akıbete uğramıştır. Bugün bu hatların resimlerine bakarak geçmiş hatırlamaktayız.

İstanbul'un taşrası diyebileceğimiz yerlerdeki tarihi eserler maalesef çok az bilinmekte olduğundan korunmayıp kaderlerine terkedilmekte ya da tahrip edilerek nihayetinde yokolmaktadırlar.

Fransızlar tarafından yapılan tesis 1883 yılında çalıştırıldı. 1885 yılında Terkos Pompa İstasyonu, 600 mm çapında döküm boru iletim hattı, 37 km kargir galeri hattı, filtre tesisleri, şehir su şebekesi ve semt havuzları tamamlanarak şehre ilk basınçlı su verilmeye başlandı. Pınarbaşı tepesine kadar 600 mm döküm boru ile pompalanan su buradan Kağıthane'ye kadar kendi cazibesıyla beton galeri içinden akmakta buradan şehre dağıtılmaktaydı.

İstanbul'a Terkos Gölü'nden basınçlı su verilmeye başlanması ile birlikte şehrin alt yapı gelişmeleri yaşamaya aynı döneme rastlar. Bu dönemde ulaşım, elektrik, havagazı gibi altyapı konularında İstanbul'da Avrupa şehirlerine benzer bir gelişme yaşanmıştır.

1935-1936 yıllarında sisteme yeni buharlı pompalar alınması düşünülmüş, makine ve kazan daireleri ile baca inşaatına başlanılmıştır. Hathron Davey markalı makine ve kazanlar İngiltere'den satın alınarak 1938 yılında montaj işi tamamlanmış ve yeni ünite devreye alınmıştır. Eski bacanın yetersiz olduğu görülünce 1954 yılında yeni beton baca inşa edilmiştir. Hathron Davey ile birlikte diğer buharlı pompalar 1967 yılına kadar çalıştırılmıştır. Bu makinenin bir eşinin batan Titanik gemisinde de kullanıldığı söylenmektedir. Devasa büyüklükteki bu makinelerin İstanbul'a gemi ile gelen parçaları beş çift mandanın çektiği arabalarla İstanbul'dan Terkos'a taşındığı rivayet olunur.

Terkos'da 1928 yılında buhar enerjisinden yararlanılarak kurulan elektrik tesisleri de Türkiye'deki elektrik üretim ünitelerinin ilk örneklerindedir. Üretilen elektrik enerjisi tesislerde ve Terkos köyünde kullanılmıştır.

Çatalca Muharebeleri hakkında yazılan kitaplardan edindiğimiz bilgilere göre, Balkan Harbinde Çatalca bölgesindeki su kaynakları işgalci askerlerin eline geçmesine rağmen su şirketi çalışmasına devam etmiştir. Türk kuvvetleri de, güvenli olduğu için su ihtiyaçlarını Terkos gölünden temin etmişlerdir.

Sonraki Yıllar:

1. Durusu (Terkos) Köyündeki tarihi tesisler İSKİ Genel Müdürlüğünce 2010 yılında müze olarak düzenlenmiş ancak her nedense bu güne kadar halkın ziyaretine açılmamıştır. Terkos pompa tesisleri ülkemizin ilk buharlı pompa istasyonu olması itibarıyla bugün bir teknoloji müzesi niteliğindedir. Bu müze uzun zamandır atıl vaziyette beklemektedir.

2. Pınarbaşı'ndaki, su basıncını dengeleyen denge bacası, rezerv su deposu gibi tesislerin yer aldığı yapılar 2000 yılından sonra parçalanarak söküldü. Bana göre bu tesisler de tam bir sanat yapılarıydı. Bu tesislerin yakın çekim fotoğrafları arşivlerde inşallah bulunabilir. Beton galeri ve tesislerin olduğu yerde şimdi İstanbul Havaalanı var. Kemerburgaz tarafında beton galeri halen yer yer mevcuttur.

Kaynak Kişi: Halit Demir (Tayakadın Köyü / İstanbul)

Derleyen: Deniz Karakurt

DOYDUK VE KANLICA KÖYLERİNE DAİR BİR DERLEME

Derleme Tutanağı

Derlemeci: Deniz Karakurt

Nevşehir'in Kozaklı ilçesine bağlı Doyduk ve Kanlıca köyleri arası günümüzde arabayla yaklaşık yarım saat kadar sürmektedir. Fakat bu iki köy arasında bağ kuran ilginç bir rivayet anlatıldı bana. Olduğu gibi aktarıyorum.

Doyduk köyü yakınlarındaki Çukurağıl mevkisi ve komşu köy olan Kalecik (Kalaycık) yakınlarındaki Çerçi Höyüğü çevresinde iki köy yaşarmış. Bunlar aynı zamanda demircilik yapan, demiri işleyen zanaatkar bir toplummuş, aralarına hasetlikten nifak girmiş ve ortaya çıkan husumetin büyümesi sonucu pirlere olan Dede'yi öldürmüşler, belki de istemeden olmuş. Sonra pişman olup iki köyün de görebileceği yere mezarını yapmışlar, Dede bir Alevi imamı... Onun ölümünden sonra dirlik bozulur ve bu iki köy halkı İstanbul'a bağlı Kanlıca'ya göçerler. O zamanlarda bu bölgede ne Doyduk köyü varmış ne de diğer köyler... Çerçi Höyüğü ve Sarıdağ civarı ticaret yolunun işlediği yıllarda üzerinde zamanın dinlenme tesisi gibi bir özelliğe sahipmiş. Bu bilgileri rahmetli avukat Burhanettin Kabukçuoğlu ve tarih öğretmeni Kadir Uzun'dan öğrenmişim, hatta okuldaki bir ödev olarak anlatmış 10 almıştım. Ayrıca Kanlıca köyümüzün ahalisinin İstanbul'dan tekrar Anadolu'ya bugünkü yerine gelerek köye Kanlıca ismini verdiklerini de onlardan birisi söylemişti. Ancak Kanlıca köyü, Doyduk köyüne çok değilse de yine de biraz uzak kalmakta. (Elvan Erol)

Çukurağıl: Düz bir arazinin ortası çukurlukmuş ve burada geçmişte bir koyun ağılı varmış veya doğal olarak hayvanları bekletmek için uygun bir yermiş.

Çerçi Höyüğü: Eskiden köye gelen çerçiler (gezgin satıcılar) buradaki yığma tepenin yanında konaklamış. Hatta burada geceledikleri olurmuş.

Derlemeci notu: Eskiden aralarında husumet olan köyün yakınlarına değil de biraz daha uzağa yerleşilerek yeni bir köy (Kanlıca) kurulması mantıklı bir durumdur. Büyüklerden öğrenilerek ortak bellekte böyle bir sorunun varlığı unutulmamış olmalı.

Doyduk köyündeki Dede Mezarı olarak bilinen bu ziyaret yeri bir tepenin üzerinde yer alır. Kenarları taşlarla çevrilidir. Bir taşın üzerinde Dede olarak anılan erene ait olduğu söylenen bir ayak izi vardır. Mezarın bulunduğu bölge "Dede'nin Dağı" olarak anılmaktadır. Doyduk köyüne yolu düşen yabancıların aç bırakılmadığı karınları doyurulduğu için bu sözü söylemeleri nedeniyle köyün adı da bu şekilde kalmış denilmekte. Bu konu belki de bahsi geçen pir Dede ile alakalı da olabilir. Dedenin mezarı bizim köyde (Doyduk köyünde) "Dedenin Buğazı" mevkisinde yüksek bir tepenin tam üstünde bir türbe alanında. Türbenin ortasında mezar var. Dilek ve adak yapanlar olurdu, Dedenin türbesinde adaklarını keserlerdi. (Baki Künkör)

Kanlıca köyü yakınındaki evlerin de yaslandığı Türbeli tepenin altında farklı yerlerden iki giriş kapısı bilinen mağaranın iç duvarlarındaki oyulmuş malzemelik tekerliklerde ateş yakıldığına dair ateş ismi ve küllerine rastlanmıştır. Tepe eteğinin boş alanlarından birine ev yapmak için yapılan kazıda insan kemiklerine rastlanmasından yörenin çok eski yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Kuyubaşı olayı diye bilinen bir mesele yaşanmış. Bin sekizyüzlü (1800'lü) yıllar öncesi yöredeki yerleşik Ermenilerin etrafına konumlandığı su kuyusundan başka içmelik suyu bulunmayan yöreye ilk gelen Türkmenler kendilerinden önce hayvanlarını düşünmüş olmalı ki içme suyuna uzak ama Irmak'a yakın yerleşmişler. Ama içme suyunu da söz konusu kuyudan temine yönelirler. Türkmenler buradan su almaya gittiklerinde, orada yaşayan Ermenilerden "su almaya gelmeyin" sesleri yükselir ve nihayet bunlardan biri kuyudan içme suyu almaya gittiğinde öldüresiye dövülür. Yedi Türkmen topluluğu varmış o zamanlar gelip çevrede yerleşmişler (Yılanlı / Üçobalar, Ekiçye, Yabancı / Kaçkıyla gibi yerlerde). İçlerinden birisi Dere Mahallenin karşısındaki adını taşıyan mağaraya yani Hacı Eli'nin İni'ne geçici olarak yerleşir. Sonra yakın yerlerde evler yapılır. Kuyu çevresinde bulunan yerleşik kimi Ermeni büyükleri su vermemekte direnince yapmayın-etmeyin deseler de çoğunluk su vermeme tarafında yer alırlar. İçme suyu alamayan Türkmenler su kuyusunun başına giderler ve dövüş başlar. İki taraftan da, su vermeyiz diyen taraftan da ölenler ve yaralananlar olmuş. Tehcirden falan çok önceki olaylar bunlar. Birbirine karıştırılmasın. Ölenler olmuş, yaralananlar olmuş? Kan akmış... Kanlı Kuyu denmiş oraya. Belki de böylece Kanlıca oldu adı buranın... Çocukluğunda kuyudan içme suyu getirmek için giden ve kuyu başında öldüresiye dövülen Hacı Rıza Efendi büyür ve evlenir. İlk eşinden çocuğu olmaz. İkinci kez, Avanos yöresinden; yaylalara gidiş-gelişlerde tanış oldukları Yörüklerden / Türkmenlerden birinin kızıyla da evlenir ama bu evlilikten de çocuk olmaz... Hacı Rıza Efendi kadere boyun eğer. Irmak kenarına yerleşik köyün karşı tarafına geçişlerindeki çileye üzülür ve Karasu'nun farklı yerlerine arabaların ve hayvan sürülerinin de geçebileceği iki köprü, bozkırlarda otlayan hayvanların içmesi için "Hacı Rıza'nın Çeşmesi" adını taşıyan havuzlu çeşme ve köylülerin desteğini de alarak köyün ortasına havuzlu çeşme yaptırır. (Hıfzı Karaca)

Kanlıca köyünde bir tepede "Dedenin mezarı" denen bir yer vardır, türbe gibi... (D.U. Neslihanoglu)

Hacıfakılı köyü "Koca İğde" denilen bir bölgede bir dede yaşadığı rivayet edilir. Kendi köyümdür. Büyük dedemin de fakih yani Hacı Bektaş-ı Veli'nin öğrencisi olduğu yönünde anlatılanlar da vardır, köyümüzün ismi de ondan gelir. (Hüseyin Albay)

Derlemeci notu: Kanlıca ve Hacıfakılı birbirlerine yakın köylerdir. Benzer bir söylentiye rastlanması son derece olağandır.

Derleyen: Deniz Karakurt

KAYSERİ'NİN SARIOĞLAN İLÇESİNE BAĞLI BURUNÖREN KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

Kaynak Kişi: Haydar Erdoğan

Köyün adıyla başlarsak... Burun kelimesi kara parçalarının akarsu veya denizlere olan girintisi anlamında kullanılmış. Köyün eski adındaki Viran, günümüzdeki Ören kelimesinin anlamı ise yıkılmış yer ve harabe demektir. Kızılırmak içine doğru uzayan kara parçası üzerinde kurulmuş ve ören kalmış bir köy anlamına gelir. Burunören'de yaşayan köy halkının dedeleri buraya gelip yerleştikleri zaman bugünkü köyün yeri için değil, bu adı ve benzetmeyi köyün yukarısında bulunan Acerkıraç mevkisindeki eski harabe ve yıkıntı köy için yapmışlar. Bugünkü köy ile bu eski yerleşim yeri arasında ise takriben sekiz yüz metre mesafe vardır. Yani oradan aşağıya Kızılıрмаğa yakın bir yere yerleşmişler. Önceki tarihlerde bu yerleşim yerinde yaşamış toplumların buralara ne isim verdiğini, bundan önceki adını bilmiyoruz. Tek bilinen Cumhuriyet öncesi Osmanlı Devleti zamanındaki kayıtlarda Burunören köyünün adının Burunveren ve Burunviran olarak da geçtiğidir.

Karpınar, İğdeli, Yerlikuyu, Körkuyu, Kaleköy, Karaözü ve Burunören köyünün de içinde olduğu yedi aşiretin zamanla konup bugün yaşamakta olduğu bölgeye «Avşar Alanı» denilmektedir.

Köy halkının kökeni Oğuz'ların Bozok koluna bağlı Avşar ve Bayat boylarındandır. 1960 yılından önce köyde dünyaya gelmiş olsalar dahi, bugün hemen hiç kimse köylerinin bir Avşar köyü olduğunu bilmezler. Bilinen tek şey Karaözü'lü komşularımızın yaptıkları şakalardan dolayı kendilerini aslında aynı anlama gelen Türkmen olarak adlandırdıklarıdır.

Araştırmacı notu: Bölgedeki köylerin ahalisine Yedi Bucak Avşarları adı verilir. Bu tanımlamayı genellikle çevre köylerdeki yapılmaktadır. Karaözü ve Burunören köylüleri ise kendilerine Türkmen demektedirler. Yedi ifadesi bu köylerin sayısının yedi tane olmasıyla açıklanır. Ancak Avşar Alanı köyleri 5 olarak tespit edilebilmiştir. Bunlar: Kaleköy, Yerliburun, Körkuyu, İğdeli, Karpınar olarak sayılır. Üstelik Kızılıрмаğın sol tarafındaki Burunören'in bu köylere dahil edilip edilmeyeceği tartışmalıdır, çünkü kaynak kişinin de belirttiği üzere köy ahalisinin böylesi bir tanımlama alışkanlığı yoktur hatta konuya dair bilgisi de yoktur. Karaözü köyünün ise bu yedi köyden birisi olmadığı konusunda yörede herkes hemfikirdir. Dolayısıyla köylerin sayısı 5 veya 6'da kalmaktadır. Buna karşın ırmağın karşısındaki Yerlikuyu köyünün, yan yana olan Yerliburun ve Körkuyu köylerinin birleşmesiyle oluştuğuna dair bir bilgi edindim. Bu durumda eski yerleşim yerleri dikkate alındığında sayı 7'ye tamamlanabilmektedir.

Doğup büyüdüğümüz içinde yaşadığımız Burunören köyünün de aslında ören (viran) kaldığını hemen her yaşlı kadın ve erkekten dinleyerek büyüdük ve de bizzat görüp şahit olduk. İlk olarak bir kaç hane olarak gelip yerleşen bu köy; önce mezra daha sonra, artan nüfusuyla bir zaman sonra köy olmuş. Fakat ülkede bitmek, tükenmek bilmeyen savaşlar nedeniyle zaman içerisinde genellikle erkek nüfus yok olup gitmiş. 97 harbi olarak bildiğimiz Osmanlı - Rus savaşı sonrasındaki onu takip eden yıllarda erkeklerin; Yemen, Filistin, Fas, Trabulusgarp savaşlarında ve arkasından başlayan Kurtuluş Savaşı nedeniyle seferberlikte hepsinin şehit olup, cephelerde kalmasından dolayı gerçekten de hepsinin

ocağı “Kör” kalmış, köyleri de “Ören” olmuş. Bunların üzerine eklenen çaresi bulunamayan bulaşıcı hastalıklardan ölen kadın ve çocuklardan dolayı köyün nüfusu hızla azalmıştır.

1925 yılına kadar Burunören köyünde yaşayan insanların çeşitli nedenlerden dolayı azalmasıyla, çok sayıda hane (ev) sahipsizlik nedeniyle yıkılıp adına uygun olarak ören olmuş. Savaş sonrası Burunören çoğunluğu; kadın ve çocuklardan oluşan kimsesizler, boynu bükükler ve çaresizlerin beraberce yaşamaya mecbur olduğu bir köy haline gelmiştir.

Tarlasında, bağında, bahçesinde yaşlı erkek, dul kadın ve öksüz çocuklar karınlarını doyurabilmek, yaşamak için anası, bacısı ve küçük kardeşleriyle beraber yıllarca mücadele etmişlerdir. Daha sonraki yıllarda dullar beldesi haline gelip, azalan nüfus nedeniyle bol tarla ve arazilere sahip olan Burunören köyü, peşi peşine devam eden savaşlardan kurtulup gelen veya savaştan firar edip kaçıp gelen yakın köylerdeki erkekler tarafından, babalarından kalan malları üzerinde ziraat etmek, o mülklere sahip olmak için akına uğramıştır. Bunların hepsi köylerini terk ederek evlilik yapıp içgüveği olarak evlendikleri dul kadınların babalarından veya kocalarından kalan Burunören'deki evlerine yerleşmişler. Bu evlilikler sonuncu 1960'lı yılların başlarına kadar çoğalan nüfus nedeniyle yapılan bir ilkokul kafi gelmemiş, köyün çocukları ek sınıflarda veya boş köy evlerinde öğrenim görmeye mecbur olmuştu.

Burunören köyü en çok nüfusu 1965 yılında barındırmıştır. Nüfus sayımına göre 397 kişi olan bu sayı daha sonraki yıllarda fakir halkın başka yerlerde iş bulup çalışmak için köyü terk etmesi neticesinde başlayan göçle birlikte ne yazık ki nüfus düşmeye devam etmektedir.

Anadolu'ya ilk gelip yerleşen Türkmenler ile sonradan göç edip gelenler arasında ihtilaflar çıkmıştır. Çeşitli nedenlerle başlayan bu olaylardan biriside Burunören'deki Emir'ler sülâlesinin ve çevre aşiret köylerin göç nedeni olarak gösterdiği Kuğu Kız hikâyesidir. Çevre köylerdeki aşiret mensuplarının da aynı anlatım ve ifadelerine göre yönetim bakımından Osmanlı devletine bağlı olan Halep Hamovası'nda, başka bir aşiret beyinin çok güzel bir kızı varmış. Bu kızla evlenmek isteyen gençler arasında çıkan kavga kısa zamanda büyüyüp genişlemiş. Kavgaya büyüklerinde girmesiyle silahlar çekilmiş ve Kuğu Kız için çıkan çatışmada bir kaç kişi silahla vurularak öldürülmüş (Kaynak kişiler: Burunören'den Zülfikar Doğan ve Karpınar köyünden Bekir Efendinin anlatımı). Ölen hangi taraftan bilinmez ama bugün köye ilk gelip yerleşen Emir'ler sülâlesi ve aşiretin diğer mensupları çareyi orayı terk etmekte bulmuş. Çatışmaya katılan Avşar aşireti yüzlerce koyunları, malları ve develeriyle Halep'den göç etmişler.

Yaşadıkları bölgede Hamed uşağı olarak bilinen Göçer Ali oğulları ile kardeşi Emir Hoca karısı ve üç oğlu ile diğer sülâlelerle beraber Gaziantep üzerinden Maraş'a oradan da konup göçerek Kayseri il sınırlarına girerler. Geçtikleri yerlerde konaklayarak ilerleyen Avşar - Türkmen aşiretinden olan bu aile, beraber göç ettikleri diğer sülâlelerden aileler ile beraber göçün kış mevsimine rastlamasından dolayı, bugün Sarioğlan'a bağlı Üzerlik köyüne sınır olan Karahıdırlı denilen köye gelip geçici olarak oraya yerleşmişler. Mevsimin kış olması nedeni ile orada bir kış geçiren sayıları 10 ile 15 (hane) aile olan bu göçerlerin amacı gidecekleri belirli bir yer olmadığı için, her zamanki gibi oradan hareket edip kendileri için uygun bir yer buluncaya kadar göç etmeye devam etmektir. Ancak 40 ile 70 yıl

kadar orada yaşadıklarını söyleyenler var. Bu kabileler göç edip gelirlerken yanlarında develeri ve çok sayıda küçükbaş hayvanlarını da getirmişler. Hamed Uşakları Karahıdırlı köyünde geçici olarak konaklamayı düşünürlerken tahminen 40 – 50 yıl orada kalıp yaşamışlar. Fakat bazı nedenlerden dolayı oradaki Avşarlarla araları açılması üzerine barınamayan Hamed Uşakları bir ilkbahar sabahı oradan hareket edip, bugünkü Burunören köyü topraklarına gelir ve yerleşirler.

Oradan göç etmelerinin nedeni ise ticaret yolu üzerindeki Lalebelini mekan tutan genellikle Pınarbaşı ve Bünyan Avşar'larının Tuzhisar ve Palas'da yaşayan Avşar'lar ile birleşerek sık sık geceleri baskın yapıp Bucak Avşar'larının mallarına zarar vermelerinden dolayıdır. Artık oralarda kendileri için yaşamın kalmadığını anlayan aşiret, Karahıdırlı (Karahıyat) köyünden bir ilkbahar sabahı hareket ettikleri gün aylarca beraber kader birliği yapmış olan bu ailelerin artık ayrılma günleri de gelmiş olur. İşte 20 - 30 hanelik bu göç, yerinde kuru otlardan ve kuru topraktan başka hiç bir şeyi olmayan, bugünkü köyün üzerinden geçip, göç halinde yollarına devam edeceklermiş. Fakat göçten bazı kadınlar ve çocuklar yorulmuş. Bunun üzerine konaklayıp biraz dinlendikten sonra yola devam etmek için Konalga denilen yere göçlerini yıkmışlar. Orası bugün Bent ile Büyükada (çüçüklü ada) arasındaki geniş ve yeşil alandır.

Araştırmacı notu: Kayseri-Sivas karayolunda Sarımsaklı baraj girişinin olduğu yerden itibaren Tuzhisar-Tepebaşına kadar 7-8 kilometrelik yokuşa Lalebeli adı verilir. Lalebeli'nden Burhaniye'ye dönen yol kavşağında, tarım arazisi içinde yer Dolma Tepe adıyla bilinen bir de Höyük bulunur.

Bu meralar alabildiği yere kadar bomboştur. Ayrıca Konalga'nın Kızılırmak ve bizim Sarıoğlan suyu dediğimiz Kesdoğan çayının hemen yakınında olması orayı daha cazip kılar. Hamed Uşağı deve meraklısı olup, geçimleri develeri ile yaptıkları nakliyata bağlıdır. Suyun etkisi ve arazinin düzlüğü nedeniyle merada çayırlar, otlar diz boyu büyümüş ve develerin çok sevdiği kangal dikenleri (Karaözü'lüler deve-geviriden demektedirler) olması bu göçerleri çok sevindirmiş.

Fakat kendileriyle gelen diğer sülâleler oraların kendilerinin de yerleşmesi halinde yetmeyeceğini düşünerek oradan göçüp, bugünkü Karpınar, İğdeli, Yerlikuyu ve Körkuyu köylerinin yerlerine konup bu köylerin temellerini atmışlar. Diğer taraftan Hamed uşağı sadece hayvanlarını düşünerek verdikleri kesin bir yerleşme kararından üç ay sonra ne yazık ki hiç düşünemedikleri bir doğa olayı ile karşılaşır. Kızılırmak ve Sarıoğlan suyunun taşması ile ev olarak kullandıkları kıl çadırları sel suları altında kalır, çadırlarını sel basıp, çok sayıda keçi ve koyunlarının sel sularına kapılıp telef olmasına neden olur.

Hamed uşağı üç ay kadar Konalga denilen yerde konakladıktan sonra, akıllarına bölgede sel sularının çıkamayacağı, yerleşmek için uygun bir yer aramak gelir. Arayış içine girerek, Kızılırmak suları içine doğru uzanmış burun şeklindeki yere, yani bugün Burunören köyü denilen yerde yerleşmenin en uygun olacağı kararına varmışlar.

Hatta aşiretten bazıları, daha önceden yerleşim yeri olup, terk edilen bugün bizim Acerkıraç dediğimiz mevkiye yerleşmeyi ister. Fakat harabe şeklindeki yıkıntıları gören bazıları "Eğer burası

yurt olsaydı burada yaşamış şu evlerin, barkların sahiplerine olurdu. Bakın ören olmuş, her taraf yıkık, buradan hayır gelmez; deyip oraya yerleşmekten vaz geçirmişler.

Aşiretten bazı aileler o zamanlar tamamen boş olan bugün aşiretler dediğimiz; çevre köylere yerleşirken, Emir Hoca, kardeşi Göçer Ali ile Burunören'e evlerini yapmışlar.

Hamed'in dedeleri ile onun kardeşleri ve yakınları yer, yurt ve bark edindikten sonrada koyun keçi gibi küçükbaş hayvan sayısını azaltıp, develeri ile taşımacılık yapmaya başladılar. Emir Hoca ve Göçer Alioğullarının geçim kaynağı böylece güneyden kuzeye develeri ile mal taşımakla ve satmakla başladı.

Develerinin yemesi için Kızılırmak yatağındaki alabildiğine büyüyen yılgın ağaçlarını, boş kullanılmayan uçsuz bucaksız tarlalardaki kangal ve kertivan dikenlerinin hevesine, içmek için suyu olmamasına rağmen Burunören köyünü diğer çevre köylere nazaran yerleşmek için en uygun yer olarak seçen Emir Hoca ve kardeşi Ali ilk yıllarda göçer yaşamayı dener. Fakat daha sonraki yıllarda kendisi için ev, sürü koyunları için ağıl ve malları için büyük ahırlar ile develerin barınması için develikler yaparak yerleşmişler.

Onlardan başka aslen Erzurum'lu olup önce Emlek bölgesindeki Alakilise köyüne oradan Burunören köyüne gelip uzun yıllar yaşamış olan Hasanağazade Rehim Ağa denilen bir kişi daha yerleşir. Bu şahısın aynı zamanda bugün Burunören'lilerin Değirmen Ocağı dedikleri yerde bir değirmeni varmış. Bu kişi orada değirmencilik yaptığı veya yaptırdığı için de o mıntıkaya bu ad verilmiştir. Killik de denilen yerdeki bir çok tarla onun tapulu malı olarak görülmektedir. Konalga denilen yere ve Kesdoğan (Sarioğlan) suyunun aktığı o yerde değirmen olması ve Yahyalı Burunören ve diğer bazı köylerden getirdikleri buğdayların burada üğütüldüğü bir gerçek.

1800 lü yılların ilk başlarında köye sonradan göç gelen Oğuz'ların Bayat boyuna bağlı Ağcalu cemaatından bir kaç aile önce İğdeli köyüne oradan da göçerek Burunviran köyüne gelip yerleşmişlerdir. Burunören'de büyük bir sülale oluşturan bu sülale Ağcalılar olarak bilinmektedir.

Acıpınar'daki yerleşim yeri: Büyük dağ ve şimdiki üç tepe dediğimiz yerlerin tümü aşağı eteklere kadar meşe, çam ve ardıç ağaçları ile kaplı olan çok sık ormanlık bir bölge imiş. Daha sonraları buralarda yaşayanlar tarafından kesilerek yok edilen bu ormanlara bugün rastlamak mümkün değildir. Çünkü yerine yenisi dikilip korunmamıştır. Bugün bizim Acıpınar olarak bildiğimiz o alan Anadolu'da yaşamış olan halklara ait bir yerleşim yeridir. Bugün hala toprak altında olan bu yerleşim yerine ulaşım o zamanlar büyük dağın arka tarafından ve Ziyarat dediğimiz taraflardan yapılmış. Burunören köyü ve toprakları o zaman Kızılıрмаğın suları altındaymış. Her şeyi yukarıdan dağlardaki yamaçlardan seyreden o zamanın orada yaşayan halkı geçimleri için ekim alanı olarak dağın arka taraflarını kullanmışlar. Yalnız bu yerleşim yerlerinin adları ilgili herhangi bir yazılı kayıt yoktur. O neden ile bu yerleşim yerlerinin adı bilinmemektedir. Bu yerleşim yerlerinin hangi nedenlerden dolayı toprak altında kaldığının ise tespiti yoktur. 1963 yılı idi. Bir gün büyük dağın yamaçlarındaki ekili nohut tarlasını çapalamak için giderken çok eski, üzerinde bir baş ve okuyamadığım harfler bulunan bir madeni tunç para buldum. Bulduğum yer ise Acıpınar mevkinin altı olup bu parayı bir

gün önce yağın yağmurun selleri getirmişti. Daha sonra bu para köydeki yıkılan kerpiç evin altında kaldı ve bir daha da bulamadım. Bugün dahi o yerleşim yerinin üzerinden geçerken, yer altından sanki altı boş gibi bir ses gelir ve hemen bu hissedilir. En önemli ve inandırıcı başka bir kanıtı ise oradaki aşağıya doğru inen bir mermer merdivenin oluşudur.

Acerkıraç yerleşim yeri: Karaöz köyünden Kaleköy'e giderken sol tarafta kalan ve Mezarlıburun olarak bilinen Ermeni köyü gibi Acerkıraç'daki köyde yıkık bir harabe şeklinde aynı yıllarda terk edilmiştir. Bu bölge kırık ve sürülmeyen bir yerken 1948 yılında köylüye taksim edilip, o tarihten sonra Acerkıraç mevki köylü tarafından tarla olarak kullanmaya başlandı.

Bölgedeki diğer eski bir yerleşim yeri de, Yukarıbucak denilen bölgedeki bentden köye gelirken Muhitdin'in Tarlası denilen yerin üst tarafında, yani Üçtepeye bakan kısımdaki yüksek kalan yerde yine tam olarak bilinmemekle beraber tahminen Ermenilerin yaşamış olduğu eski bir Ermeni köyünün varlığı bilinmektedir. İsmi bilinmeyen bu köy yerinde eski kullanılmış bazı eşya kalıntılarına, yıkıntılara ve ölen kişilere ait insan kemiklerine rastlamak mümkündür. Diğer taraftan Üçtepe dediğimiz dağın arka Sarıoğlan yoluna bakan kısmında kalan kısmın aşağı eteklerinde de aynı yıllara ait olan yine bir eski köyün var olduğu kalıntılardan bilinmektedir. (Sözünü ettiğim bu eski yerleşim yerlerinde bazı kişiler kaçak kazılar yaparak ve eski tarihi eserler arama girişiminde buldukları görülmektedir.) Burada da kalıntılar bulundu. Yakılmış küller, evlere ait temel taşları ve elle kullanılan taş el değirmeni (cendere) bunlardan bazılarıdır.

Karşıdaki Karpınar köyü yöresinde eskiden Ermeni köyleri bulunmaktaymış. Köyde Ümmet Dede olarak bilinen ve yağmur duası yapılan tepede geçmişte bir kilisenin bulunduğunu ve burasının bir Ermeni mezarlığı olduğu da söylenmektedir.

Dede Garkın ocağına bağlı Şeyh İbrahim ocağı Karaöz köyünde Kızılırmak kıyısındaymiş. Zaviye kalıntısı 1970'lerde yol yapımı sırasında yok edilmiştir.

Kaynak Kişi: Haydar Erdoğan

(Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Göçün Tarihi - Oğuz Boyları / Bucak Avşarları kitabı esas alınarak.)

Yer: Burunören Köyü – Sarıoğlan / Kayseri

Düzenleme: Deniz Karakurt

LALEBELİ EFSANESİ

Derleyen: Deniz Karakurt

Yöre: Burhaniye (Bünyan'a bağlı) ve Sarımsaklı (Melikgazi'ye bağlı) – Kayseri

Sivas – Kayseri karayolu üzerinde Lalebeli yokuşu bulunur. Burası geçmişteki taşıtlarla gerçekleşen ulaşım koşullarındaki zorluklar nedeniyle Lalebeli Geçidi olarak anılmış adı da öyle kalmış. Günümüzde de bu adla bilinir. Kayseri'nin Bünyan ilçesine bağlı Burhaniye köyüne dönen yol ayrımı bu yokuşun başlangıcı sayılır. Tırmanış Kayseri yönüne doğru günümüzdeki Sarımsaklı barajı yol ayrımına kadar sürer.

Yine ilginç bir rastlantıyla buranın adının neden Lalebeli olarak kaldığına dair bir rivayet dinledim. Karayolundan çıkıp Sarımsaklı barajı yönündeki dinlenmeye uygun bir alanda rastladığım yaşlı bir amca anlattı. Öyküyü aklımda tuttum ama her ne kadar sonradan hatırlarım diye düşünsem de amcanın adını unuttum.

Bir zamanlar deve kervanları geçermiş, yakın mesafelere ise kağnılar gidermiş, atlarıyla ya da eşekleriyle insanlar yolculuk yaparmış bu yol üzerinde. Yokuşun yakınlarında kendince uygun gördüğü düz bir alanda izbandut gibi iri yarı, güçlü kuvvetli bir eşkiya oraya çadırını kurmuş gelen geçeni gözlermiş. Kervanlar halinde giden kalabalıklara bulaşmaz hiç sesini çıkarmazmış. Ama tek başına giden kendisine gücünün yetmeyeceğini anladığı tek başına veya iki kişi halinde yolculuk yapanları gözüne kestirince yollarını kesermiş sonra da dermiş ki; “Benimle güreş tutacaksınız, yenerseniz sizi burada konuk edeceğim, yedirip içirip ağırlayacağım, karnınızı doyuracağım, güzelce dinlenip ertesi gün yolunuza devam edeceksiniz. Ama eğer ki ben sizi yenersem elinizde avucunuzda ne varsa bana bırakacaksınız.” Bazen teke tek, bazen de gücü yetiyorsa, iki kişiye karşı aynı anda güreş tutarmış. İtiraz falan dinlemezmiş. Geçmiş devirler, oralar dağ başı zaten, birileri gidip devlete şikayet edene kadar yükünü tutar sonra da ortadan kaybolurmuş birkaç aylığına. Hem yöreyi de iyi bilir saklanırmış. Arayacaklar da bunu bulacaklar. Adamın bir de karısıyla kızı varmış. Kadın kocasının aksine incecik dal gibiymiş. Beli de daha inceymiş. Kız desen o da annesi gibi ince belli ince boyunlu. Bu kız bir laleye benziyormuş tıpkı. Çiçekler topluyormuş etraftan. Kızı görenlerin akli başından gidermiş. Güreşte eşkiya bu yolcuları yere çaldığında kendilerine gelip, başlarına ne geldiğini ancak o zaman anlıyorlarmış. Yine günlerden bir gün, yoldan geçen öyle garip bir adamı gözüne kestirip yanına buyur etmiş. Biraz konuştuktan sonra da benimle “güreş tutacaksın” demiş. Yolcu “olmaz” diyecekken genç bir kız elindeki testiyle çıkagelmiş, içindeki ayrandan bir tasın içine bölüp genç adama vermiş. Laleler gibi narin bir genç kız karşısında duruyormuş. Sonra gidip çadırdan getirdiği tepsiyi de yere koyup üzerine sofrayı kurmaya başlamış. Yolcunun dili tutulmuş, kendini unutmuş, ne diyeceğini şaşırılmış. Adam yine de güç bela aklını başına toplayıp, eşkiyaya, “Olmaz, ben güreş bilmem” dese de laf anlatamamış ötekine. Bir kendine bakmış bir eşkiyaya. Kendi onun yanında oldukça zayıf kalıyormuş. Karşısındaki kendisini elinde evirip çevirip yere vurur, anlaşılacak bir şey değil, göz var nizam var. Etme tutma dediye de söz geçirememiş. Kispetlerini giyip güreşe hazırlanmışlar. O sırada yolcu Allah'a yakarmış beni bunun elinden kurtar diye. Duasının kabul olacağı tutmuş, bir fırtına çıkmış güçlü bir yel esmiş, şimşekler çakmış, çadırlar sallanıp yerinden

oynamış ama haydut oralıklı olmamış. Bunun üzerine yolcu “Allah'ım yetmedi” demiş. Fırtına boran daha da artmış. Bu kez çadırlar yerinden sökülmiş, sofrayı alıp uçurmuş. Eşkiya inat etmiş. Yolcu “Allah'ım yetmedi” demiş. Artan fırtına adamın karısını sürüklemiş, kadın bir ağaca tutunarak kendisini güç bela kurtarmış. Kızı da büyükçe bir kayanın dibine çökerek korunmuş. Ama adam inadından vazgeçmemiş, ille güreşeceğiz demiş. Öbürü “Allah'ım yetmedi” demiş. Artık Güneş batıyormuş birkaç dakika geçmiş geçmemiş yarı karanlığın içinde pek çok insan görünmüş. Kendilerine doğru yaklaştıklarında bir de bakmışlar ki bunlar asker. Meğer padişah sefere gidiyormuş, arkasından onu izleyen lalalarından birisi yolda hastalanmış. Aslında durumu idare ederek yavaş da olsa ilerliyorlarmış. Ama bu fırtına kızılca kıyamet kopunca da mecburen durmak zorunda kalmışlar, gözlerine kestirdikleri o düz alana yaklaşmışlar. Orada bu fırtınanın içinde güreş tutmaya çalışan iki adamı görünce çok şaşırılmışlar. Haydut tarafından güreşmeye zorlanan yolcu askerleri görünce diğerine dönüp; “Eğer söylersem ocağın batır” demiş. “Benden önce de kim bilir kaç kişiyi soydun böyle, ortaya çıkarsa ya asarlar ya hapse atarlar” demiş. Bu kez eşkiya şaşırılmış, korkudan “Tamam saldım seni, yoluna git” demiş. Ama artık uyanıklık yapma sırası garip yolcudaymış. “Bu iş öyle kolay değil” diye seslenmiş hayduda. “Ne olacak peki?” diye sormuş diğeri. “Kızını bana vereceksin, karım olacak” diye yanıtlamış. Eşkiya bakmış ki olacak gibi değil namusunun üstüne ant içmiş “Buradaki askerlerden bazıları da şahit olsun” demiş. Kendi aralarında konuşarak vardıklarında belinin üstüne yatan Lala’yı görmüşler. Anlamışlar önemli biri olduğunu selam vermişler. Bura bir dağ beliymiş ondan mıdır, Lala da hasta olduğu için belinin üstüne yatıyormuş, ondan mıdır? Hangisidir sebep bilinmez ama olay daha sonra anlatılıp insanlar arasında duyulunca Lala’nın Beli diye bir yakıştırma yapmışlar buranın adı için. Yani bu mevkinin ilk başlardaki asıl ismi Lalabeli’dir. Sonradan Lalebeli’ne dönüşmüştür.

Yaşlı amca dedi ki: Hatta söylentiye göre Lala ölmüş oraya gömmüşler, buralarda bir yerlerde, aşağıda Tuzhisarın karşısına denk gelen bir yerde. Mezarın yeri de yakın zamanlara kadar belliymiş, tarlada çift sürenler kaybetmişler zamanla. O yüzden buraya Lala-beli denmiş. Buralarda yaban lalesi yetişiyormuş diyenler var ama ben bilmiyorum. Kırmızı gelincik çiçekleri çok olur buralarda. Onlara lale denir mi, yoksa benzetmişler mi? orasını da bilemem.

Derlemeci notu / Tarihsel vaka: Lalebeli geçmiş dönemlerde ulaşımda çok fazla sorun çıkaran bir mevkidir. Bir örnek vermek gerekirse 18 Aralık 1919’da Sivas’tan yola çıkan Mustafa Kemal Paşa’nın arabası Kayseri’ye ulaşır ve konuk olacağı eve geçerler. Ancak arkadan kendilerini takip eden ikinci araç Lalebeli’nde kara saplanarak yolda kalır. Talas Amerikan Hastanesi’nin kamyonu gönderilerek kurtarılır. Gece yarısına doğru Mazhar Müfit Kansu’nun da aralarında bulunduğu yolcular gelirler ve sofradan sonra kurulur.

Derleyen: © Deniz Karakurt

İzinsiz paylaşılamaz. Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.

BURUNÖREN KÖYÜNDEKİ İNANIŞLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Kaynak Kişi: Haydar Erdoğan

Konu: Kayseri'nin Sarioğlan ilçesine bağlı Burunören köyündeki inanışlar üzerine bir inceleme.

Doğum ile ilgili inanmalar:

- Hamile kadının yüzüne çil düşerse, doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır.
- Hamile kadının kalçası geniş olursa, doğacak çocuğun kız olacağına inanılır.
- Hamile kadının gözleri güzelleşirse, doğacak çocuğun kız olacağına inanılır.
- Hamile kadının karnı sivri olursa, doğacak çocuğun oğlan olacağına inanılır.
- Hamile kadının ağrıları sık sık olursa kız, az olursa oğlan olacağına inanılır.
- Çocuk ana karnında çok hareket ederse kız, az hareket ederse, oğlan olacağına inanılır.
- Çiftler yağmurlu günde evlenmişler ise, doğacak çocuğun oğlan olacağına inanılır.

Ölüm ile ilgili inanmalar:

- Hastanın gözü şiş olursa öleceğine inanılır.
- Hastanın gözü küçülürse öleceğine inanılır.
- Hastanın boynu uzarsa öleceğine inanılır.
- Hasta evde çok gezerse öleceğine inanılır.
- Hasta yanına çok kişi çağırırsa, öleceğine inanılır.
- Hasta çok çeşit yemek ister yerse öleceğine inanılır.
- Hasta abuk subuk konuşursa, öleceğine inanılır.
- Cenaze olduğu evde yemek pişirilip yenmez.
- Cenazenin önünden geçmenin iyi olmadığına inanılır.
- Cenazeden gelen olursa, ayağa kalkmanın iyi olacağına inanılır.

Gökyüzü ile ilgili inanmalar:

- Akşamları tohum ekilmez. Çünkü eken kişinin bacağına kısa olacağına inanılır.
- Ayın yeni doğduğunda zamana aybaşı olarak inanılır ve o günde tohum ekilmez.
- Bulutlar dağlara doğru giderse yağmur yağmayacağına inanılır.
- Gök çok gürlerse fazla yağmur yağmayacağına inanılır.
- Gök gürlendiğinde şapka havaya atılır. Şapka yere düştüğünde ağzı yukarı olursa bolluk, ağzı aşağı düşer ise kıtlık olacağına inanılır.
- Gök kuşağının altına yoğurt dökünce isteğin olacağına inanılır.
- Gök kuşağının altından geçilirse, oğlan ise kız, kız ise oğlan olacağına inanılır.
- Gökteki ayın etrafı kırmızı olursa yakında yağmur yağacağına inanılır.
- Gökten yıldız kayarsa dilek tutulur ve bu dileğin kabul olacağına inanılır.
- Gökyüzünde yıldız çok sık olursa yağmur yağacağına, sık olmazsa yağmayacağına inanılır.

Günler ile ilgili inanmalar:

- Cuma günü köydeki yoksullara Cumalık verilir.
- Cuma günü tohum ekilmez. Ekilen tohumların kurtlanacağına inanılır.
- Hava kararır siyah bulutlar gökyüzünde oluşmaya başlayınca yağmur yağacağına inanılır.
- Karayel çok eser ise yağmur yağacağına inanılır.
- Köyde cenaze olduğu gün sela verilir.
- Köyde cenaze olduğu gün çamaşır yıkanmaz.
- Kışın gök gürülürse çok kar yağacağına inanılır.
- Kışın hava yıldızlı olursa, ayaz olacağına inanılır.
- Salı günü yapılan işlerin tersine döneceğine inanılır.
- Ufuk - Gökyüzü kırmızı olursa, bir sonraki gün (yarın) havanın iyi olacağına inanılır.
- Yaz yağmurunun, çok kısa ve sık sık yağacağına inanılır.
- Yeni doğmuş ayı, ilk görüldüğünde dua edilirse dileklerinin kabul olacağına inanılır

Hayvanlar ile ilgili inanmalar:

- Atın anlı sakarsa, aksi olacağına inanılır.
- Çakal bağırırsa, yağmur yağacağına inanılır.
- Guguk kuşu öterse, ilkbaharın geldiğine inanılır.
- Güvercin görülürse, haber geleceğine inanılır.
- Horoz yönünü eve doğru çevirip öterse, misafir geleceğine inanılır.
- İneklerin boynu kalın, kafası büyük olursa iyi süt vermeyeceğine inanılır.
- İneklerin boynu ve bacakları ince olursa; iyi cins sayılır. İyi sağımlik hayvan olduğuna inanılır.
- Karga çok öterse, onun etrafında çakal veya tilki olduğuna inanılır.
- Karga kapıda çift öterse, iyi haber geleceğine tek öterse aksilik olacağına inanılır.
- Kedi bacağını kaldırırca, misafir geleceğine inanılır.
- Kesilen hayvanın kalbine kan dolarsa, kesen kişinin kalbinin kötü olduğuna inanılır.
- Köpek kapıda ulursa o evde yahut köyde birisinin öleceğine inanılır.
- Rüyada at görülürse kısmet olduğuna inanılır.
- Rüyada köpek ve yılan görülür ise düşman olduğuna inanılır.
- Tavuk öter ise, bir aksilik olacağına inanılır ve tavuk evin etrafını dolaşmadan hemen kesilir.
- Yolda giderken önünden kedi geçerse, iyi olmayacağına inanılır.

Bitkiler ile ilgili inanmalar:

- Ebem gömeci denen otun kalbe iyi geldiğine inanılır. Çay yapıp içilir.
- Fındık ve cevizin yaraları azdıracağına inanılır.
- Pezik ve patlıcanın yaraları azdıracağına inanılır.

Nazar ile ilgili inanmalar:

- Çocuk ve insanlara nazar değmemesi için nazar boncuğu takılır
- Hayvanlara nazar değmemesi için gözboncuğu, püskül ve nal takılır.
- Nazar değen kişiye tuz çevrilir. Birazı ateşe atılan tuzun nazarı geçireceğine inanılır.
- Nazar değen hayvan için tuz çevrilir ve çevrilip okunan tuzun birazı ateşe atıldıktan sonra kalanı nazar değen hayvanın üzerine serpilir.

- Nazar değen hayvana, nazarlayan kişinin ayağının altından toprak alınıp, o toprağın suyu o hayvana içirilir.
- Şüphelendiği kişiden nazar değmemesi için anlına kara çalınır.
- Nazar değen kişi için kurşun döktürülür.

Ölümlle ilgili gelenekler:

Köyümüzde ölmesinden şüphelenilen hasta bir kişinin hasta yatağında mümkün olduğu kadar yalnız bırakılmaya ve onun yanında beraber oturup ona teselli vererek, hoş tutmaya çalışılır. Eğer ölecek kişinin öleceğine kesin bakılırsa başında hoca Kuran'ı Kerim'den ayetler okuyarak ve telkin vermeye başlar. Hasta veya yaşlı kişi can vermekte zorlanıyor ise kafasının altındaki yastık çekilir ve mümkün olduğu kadar kapıların önünde kimsenin durmaması istenir. İnsanlar kapının önünde oldukları için Azrail'in can almak için gelemeyeceğine ve hastanın can vermek için fazla can çekişeceğine, zor öleceğine inanılır

Ölen kişi ilk önce yatağına uzatılır ve üzerindeki bütün giysileri üzerinden çıkartılarak elleri yanına uzatılıp çenesi bir tülbent veya bir bez ile bağlanıp üzeri örtülür. Ruhun bedeni terk etmesi ile cansız kalan ceset başında (cenazenin başında) yakınları ve komşuları yanık sesleriyle içlerinden gelerek ağlayıp ağıtlar yakarlarken köy imamı yüksek bir yerde sela vererek köyde cenaze olduğunu bildirir. Bundan sonra cenazenin başında bulunanlar ölen kişinin yakınlarına baş sağlığı dileyip taziyelerini bildirirler.

Ölüm vakti de çok önemlidir. Eğer gece ölmüş ise; sabaha kadar cenazenin başında beklenir ve o gün evde ışıklar söndürülmez sabaha kadar yakılır. Aynı zamanda uzak yerlerde ve yakın köylerde yaşayan yakın akrabaları varsa onlara haber verip gömmeden önce cenazeyi son defa görmeleri ve gömülürken yanında bulunmaları için gelmeleri sağlanır. Genellikle erkekler cenazenin başında kalırlarken kadınlar ayrı bir odada toplanıp geceyi orada geçirirler. Kişi gündüz ölmüşse; bir taraftan yakın akrabalarına haber gönderilirken köyde cenaze olduğu gün köyden hiç bir tarafa gitmeyen köydeki erkekler den bazıları da mezar kazmak için mezarlığa gider kazı işini tamamlar. (Yalnız gün aştıktan sonra gömülmez.)

Her şey hazırlandıktan sonra ölen kişi erkek ise köy imamı, kadın ise cenazesi köyde bu işi bilen bir kadın tarafından dört ayaklı tahtadan yapılmış teneşir denen masa üzerinde yıkanır. Elleri ve ayaklarının parmaklarına kına vurulurken üzerine kolonya ve gül suyu dökülür. Daha sonra bir kaç kişinin yardımı ile cenaze salacaya konulup omuzlar üzerinde mezarlığa doğru yola çıkılır. Her sülâleden ölen kişilerin cenazesini götürdükleri bir yol vardır. Bu yol izlenerek bütün köylünün katılımı ile cenaze mezarlığa yakın bir yerde bulunan musalla taşına üzerine konur. Burada imamın önderliğinde cenaze namazı kılınır ve helallik alınır. Bundan sonra kadınlar geri evlerine döner iken erkekler cenazeyi İslami inançlara göre hazırlanmış olan mezara defnedirler. (Kadın ve erkekler için derinliği değişen mezara cenaze baş tarafı Mekke tarafına (Kible) gelecek şekilde uzatıldıktan sonra kefen çözülür. Cenaze sahibinin isteği veya ölenin arzusu varsa eşyalarından mezarına yanına konur.) Mezarı kapatmadan önce mezara bozuk parada atmayı sevap bilen köylü "Sapındırık" denen ağaçları yanca üzerine dizip onun üzerine tahta ve sap atıp üzerine toprakla kapatırlar.

Bu işlemler yapılırken imam mezarın başında Kuran okur. Mezarı kapatanlar ise sık sık el değiştirirler. Yani mezarı kapatmaya başlayan bir kişi bir kaç kürek toprak attıktan sonra küreği yere bırakır ve bir başkası alıp kapatmaya devam eder. Kapatılan mezarın üzerine evden götürülen (ibrikteki) su döküldükten sonra köy imamı Kuran-ı Kerimden ayetler okur ve sonunda okunan Fatiha ile herkes cenaze sahibinin evine doğru yol alırken imam mezarın başında okumaya devam eder. Bundan sonra cenaze sahibinin evine tekrar baş sağlığı ve evde tekrar bir Kuranı Kerim okutmak için gidilir. Burada dikkat edilecek ve günah olarak bilinen bir şeyde mezar (sin) eşmekte ve kapatmakta kullanılan kazma ve küreklerin omuzlar üzerinde taşımamaya gayret gösterilmesidir.

7 ve 40 Çıkarma:

Cenaze ile ilgili adetlerin sonuncusu ise cenaze sahibi tarafından cenazenin evden çıkmasından yedi gün sonra can aşısı ve kırk gün sonra da kırkı için köylüyü toplayıp yemek yedirip Kuran okutturulur. Bu zaman zarfında ölen kişinin giyecek veya kullandığı eşyaları var ise bazıları hayrına verilip önemli olanları ise hatıra (Teberik) olarak saklanır.

Doğumla ilgili gelenekler:

Doğum öncesi hamile kadınlar kendileri ve doğacak çocuklar için bazı hazırlıklar yaparlar. Bu hazırlıkların başında doğum yapacak kadının ilk doğumu ise önce doğacak çocuğa ağaçtan yapılmış ve üzeri çeşitli renkler ile boyanarak süslenmiş bir beşik alınır. Sonra küçük çocuk elbiseleri dikilip, ayağına yünden patik örülür. Ağırıklı olarak alınan çocuk giysileri erkek çocuk doğacak gibi yapılır. Fakat doğum sonrası kız çocuğu da doğsa o giysiler giydirilir. Doğum için bu gibi hazırlıklar yapıldıktan sonra doğum günü ve anı o aile için sıkıcı olup, doğumun sağlıklı olabilmesi için dua ederler. Çünkü köyde doktor ve ebe yoktur. Doğum eskiden köydeki bu işi iyi bilen bir kadın tarafından yaptırılırdı. Doğum saati gelip doğum sancısı çekmeye başlayan kadına bakması için köyde doğum işini iyi bilen tecrübeli kadınlardan biri veya bir kaç tanesi çağırılırken, evin fertlerinden bir tanesi ise temiz toprak eleyip hazırlar. Doğum gerçekleşince, doğan çocuğun göbeği ebe tarafından kesilerek hazırlanmış Höllük denen toprak hafif ısıtılarak çocuk içine yatırılarak, üst üste koyulan bezlerle belenir. (Bu işleme çocuk beleme denir.) Daha sonra çocuğun başı, hem çene altından, hem de alından geçirmek üzere, iki taraflı olarak bağlarlar. Bu adet, çocuğun kafa yapısının daha düzgün olmasını sağlamak içindir. Şişman doğan çocuklara ise "Balağ" denir. Doğumu gerçekleştiren kadınların diğer bir işi ise çocuğun ardında gelen "Son"un bizim deyimimiz ile çocuk eşini hemen bir beze sarıp mümkün olduğu kadar toprağı eştirip çok derine gömdürmesi olur. Çünkü bu sonu kedi veya köpeğin yemesi halinde, çocuğa zarar geleceğine inanılır. Doğum yapan kadın o anda lohusa olarak adlandırılır. Lohusa kadında aynı şekilde hazırlanır ve biraz fazla ısıtılmış toprak içine yatırılıp üzeri örtülür. Evde ve çevrede sevinçler yaşanır ve göz aydınlığı dilenir. Daha sonraki günlerde komşular tarafından çocuğa çeşitli hediyeler alarak mümkün mertebe kırk gün geçmesini bekledikten sonra görmeye gelinir. Diğer taraftan evlenip çocuğu olmayanlar için ise iğdiş veya kör ocaklı derler.

Kırk Çıkartmak:

Yıllardır süre gelen inançlarımız gereği, doğan bir çocuğun kırk gün sonra kırkı çıkartılır. Kırk çıkartma işini her yöredeki insanlar farklı olarak uygular. Köyümüzde bir çocuk doğduktan kırk gün sonra, ailesi kırk çıkartma işine başlar. Bu iş için çeşitli yerlerden 40 tane küçük taş parçası toplanır. Bu taşlar temizlenip kaynatıldıktan sonra bir kova içindeki (ılıtılmış) suyun içine atılır. Ateş üzerinde kaynatılan

suya soğuk su eklenerek ılık hale getirilirken, çocuğu kadının bir tanesi soyup, çıplak bir halde hazır olarak bekletir. Diğer bir kadın ise çocuğun başının üzerine bir elek veya ilistir denen delikli süzgeç tutar. Kova içine boşaltılmış ılık suyun içine, kırk taş atılmış sudan bir tas ile çocuğun başından "ağrın - acın bu sular ile gitsin" diyerek aşağı dökülür. Ondan sonra çocuğun kafası eller arasına alınarak, ayakları aşağı doğru sallandırılır ve aynı sözler tekrarlanır. Daha sonra tekrar doğrultup, çocuğun iki ayaklarını bir araya getirip, kafası aşağıya gelecek şekilde bütün ağırlığı ile aşağıya doğru sallandırırken, bir eliyle de iki ayağının üzerine bir kaç sefer vurduktan sonra, çocuk tekrar doğrultulup üzerindeki yaşları bir bez ile sildikten sonra üzeri giydirilir ve beşiğine yatırılır. Çocuğun taş gibi uyuması içinde bağına bir taş koyulur. Böylece "Kırk çıkartma" işlemi bitmiş olur.

Diş Hediğı:

Çocuğun diş çıkardığını ilk gören kişi, çocuğun annesini veya babasını müjdelerken, çocuğa bir hediye almayı da ihmâl etmez. Bu müjdenin ardından çocuğun ailesi, buğdaydan diş hediğı yapıp, komşularına çocukları için diş hediğı dağıtır. Bazı kimselerinde adet üzerine, bana benzesin diye çocuğun ağzına tükürdükleri görülür.

Kaynak Kişi: Haydar Erdoğan

(Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Göçün Tarihi - Oğuz Boyları / Bucak Avşarları kitabından kendisinden alınan izin ile alıntı yapılmıştır.)

BURUNÖREN KÖYÜNDEN BİR ALBASTI DERLEMESİ

Konu: Kayseri'nin Sarioğlan ilçesine bağlı Burunören köyünde anlatılan bir öykünün derlemesi.

Kaynak Kişi: Haydar Erdoğan

Size kitabım içerisinde yazdığım köyümüzde yaşandığı söylenen bir öyküyü aktarmak istiyorum.

Al basması, gözle görünmeyen güçlerin, doğumdan sonra yeni anneye görünüp ona musallat olma durumudur. Bu gibi hallerde anne gözüne bazı kimselerin başkalarının şekline (kıyafetine / kılığına) bürünüp geldiğini ve kendine yaklaşmak için çeşitli hareketlerde bulunduğunu, tatlı dil dökerek, bazılarının da öfkeyle ve zorlayarak yaklaştırmaya çalıştığını söyler. Eğer yakınlaşma veya temas olmuş ise; kötü sonuçlar ortaya çıkar ki buna köy dilinde "albasması" denir. Buna çalınma (felç olma durumu) denilmiş olup, bunun etkisinden çocuğun dahi öleceğine inanılır. Türkmen, Avşar ve Yörüklerde al basması inancı hala yaygındır. Al denilen gözle görülmeyen bu varlık, insanlara muhtelif suretlerde görülmektedir. Sarıkız olarak da görülen alkarısı, yahut albastı insanın ciğerini alıp götürür. Köyde bu gibi inançlar ile ilgili eskiden beri söylenip gelen bazı anlatımlarda vardır. İşte bu söylentilerden bir tanesini biliyorum.

Al basmalarına karşı lohusa yatanlara giydikleri elbiselerinin ucundan keserek verip, onları korkmadan güvenle uyumalarına inandıran ailelerinden biri olan ve köyde Ese'nin Ahmet diye tanınan ailenin dedelerinin birinin başından geçtiği ve o nedenle "al ocağı" olarak bilinmelerine neden olan bu olayın şöyle gerçekleştiği söylenir.

Bir gün bu ailenin büyüklerinden bir kişi, köyün dışında bulunan tarlasına öküzleri ile çift sürmek için gider. Bir kaç dönüm yer sürdükten sonra, dinlenmek için oturur ve sonra yan üstü uzanır. Aradan fazla geçmeden bu adamın kulağına tarlanın yakınında bulunan in (küçük mağara) tarafından, inin içinden ağlayan çocuk sesleri gelmeye başlar. Adam hayretler içinde kalır. Kendi oradayken o ine kimsenin girmediğini çok iyi bilmektedir ve böyle yanı çocuklu bir kadını da o ine girerken de görmemiştir. Acaba daha önceden başka köye giderken orada yatıp kalan çocuklu bir kadın benden daha önce gelip buraya girmiş olabilir. Bunun kim olduğuna bir bakayım deyip ine doğru gider. Yaklaştıkça çocuklar ile annesinin arasında bazı konuşmalara şahit olur. Fakat orada kimseyi göremez. Konuşma şöyle cereyan eder. "Anne biz çok acıktık ne yiyeceğiz?" diye sormalarının üzerine anneleri yavrularım biraz sabredin der. Çocuklar sorar; "Ana daha ne kadar?" Anneleri "Bu geceye kadar" der. Ondan sonra çocuğun bir tanesi annesine "Karnımız doycak mı?" diye sorar. Annesi "Evet" der. Yine çocuğun biri sorar "Anne ne ile karnımızı doyuracaksın? Hani bir şey yok ki" demesi üzerine annesi köyün ismini vererek "Orada falanca adında bir kadın bugün gece doğum yapacak. Ciğerini getireceğim yiyeceksiniz" demesi üzerine, çocuk tekrar sorar. "Nasıl çıkartacaksın anne?" Kadın yanıtlar: "Bakın çocuklar, bu köylüler doğumdan sonra lohusa yemeği yaparlar ve doğum yapan kadına yedirirler. İşte tam o zaman ince bir kıl şeklinde yukarıdan aşağı yemeğinin üzerine konarım. Beni fark etmeyen lohusa kadın, beni yuttuktan sonra ciğerini çıkartıp size getiririm, yersiniz" der. Bunları duyan adam hayretler içinde kalır. Hemen öküzlerini alıp tarlada çift sürmeyi de bırakarak köye geri döner. Karısına köyde kimin doğum yapacak olduğunu sorar. Karısı

adı geçen o kadınında çok yakında doğum yapacağını söyler. Bunun üzerine adam karısını da alıp doğum yapacak kadının evine gider. Bir kaç saat oturan karı - koca bir türlü kalkıp evine gitmemesi üzerine ev sahibi tarafında evde fazla oturulması pek istenmese de adam inat edip kimseye bir şey söylemeden oturmaya devam eder. Duydukları doğru çıkar. O evin kadını gece yarısı doğum yapar. Adam odada bulunan ocağın yakılmasını ısrarla ister. Lohusanın bulunduğu yerde erkeğin bulunmasının günah ve ayıp olmasını bilen, ev sahibi ve doğum yaptıran kadınlar adamı kovmak isterlerse de, adam yine hiç bir şey söylemeden ateşi yaktırıp, lohusa kadına bir tabak içinde undan yapılan bulamaç yapıp getirilmesini söyler. Lohusa yemeği olan bulamaç kadının yemesi için önüne konduğunda adam tavana doğru bakmaya başlar. Bu durumdan herkes şüphelenir. Nihayet beklediği an gelir. Yukarıdan ince bir kıl süzülerek gelip yemeğin üzerine konar. Yerinden kalkan adam kılı yavaşca tutup yanan ateşe atmak üzereyken aniden orada bir kadın peydah olur ve adamın bileğinden tutup yalvarmaya başlar. Orada bulunanların gözleri önünde gelişen bu olaydan sonra, adam oradaki bir kadından aldığı iğneyi o anda kadın suretine dönüşen alkarısının sırtına batırarak tekrar eski haline geçmemesini sağlandıktan sonra kadını orada serbest bırakır. İnsan şeklinde uzun zaman adamın evinde yaşadıkdan sonra, birgün yine o adam kadını yanına çağırıp; bundan sonra bütün al'ların, kendisine veya yedi sülâlesine bir daha gelip, musallat olmaması için yemin ettirdikten sonra kadının üzerine sapladığı iğneyi çıkartır. Ciğer çıkartıp çocuklarını doyurmak için gelen o alkadını gözden kayıp olup gider. İşte o günden sonra köyde bu aile "al ocağı" bilinir.

Al basmasına karşı aileden birinin giydiği elbiseden bir parça alıp üzerine diken lohusa (hamile) kadın kendisini al basamayacağına inanır. Köyde yıllarca söylenip ve böyle olduğuna inanılan olaydan başka al basmalarını önlemek için çocuğun beşiğinin altına Kur'an-ı Kerim, demir bıçak, nal, silah gibi şeyler ile beşiğin üst kısmına erkek paltosu ve süpürge konur. Geceleri ışıkları yakılı tutmayla alın gelip basmayacağına (musallat olmayacağına) inanılır. Yörüklerde 40 gün lohusanın mezarının açık olduğuna, yani kırk gün içinde albasması ihtimalinin her an fırsat buldukça olabileceğine inanırlar ve yukarıda sıraladığım tedbirleri de onlarda uygulurlar.

(Kaynak kişiye ait; Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Göçün Tarihi - Oğuz Boyları / Bucak Avşarları kitabında anlatılan rivayet.)

Soru: Köyünüzün tarihi ve kültürü üzerine 900 sayfalık bir kitap yazmış birisi olarak sizin bu konudaki görüşünüz nedir?

Yanıt: Deniz bey, bu konulara Anadolu'da Türkmenlerde (Yörüklerde de ağırlıklı olarak) inanılmaya devam edilir. 1972 yılından 2014 yılına kadar Almanya'da yaşadım. Orada ne cinden, ne şeytandan ne de bu gibi varlıklardan korkan Alman görmedim ve duymadım. Biz mezarlığın yanından gece geçmeyi bırak gündüz binbir defa besmele çekerek, ürpererek geçer, evin karanlık yerlerine korkarak girerdik. Ben albasmasını lohusa kadınların doğumda kan kaybından kaynaklanan vücudundaki vitamin eksikliğinden dolayı nabzının düşmesinden dolayı, gerçekte olmayan bazı şeyleri görmesi olarak düşünüyorum. Elbette ki tıbbın konusu bu. Ama öteki taraftan bunlar bizim kültürel değerlerimiz. Böyle anlamışlar eskiler, böyle düşünmüşler. Lohusa kadınları yalnız bırakmamışlar.

Görüşmeci: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

ÜZERLİK KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

2020 yılında vefat eden Harun Güngör hocadan edindiğim bilgilerle ortaya çıkan bir derleme. Mezarı köyündedir. Kendisi ve bilgi birikimi hakkında söylenecek çok şey vardır, ancak sadece şu kadarını söylemekle yetineyim. Müthiş bir belleğe sahipti, ne kadarını yazıya geçirdi ne kadarı kendisi ile birlikte sonsuzluğa gitti elbette ki bilemiyorum. Yurdu Cennet olsun.

Konu: Kayseri'nin Sarioğlan ilçesine bağlı Üzerlik köyüne dair bir inceleme

Kaynak Kişi: Harun Güngör (Prof.Dr. – 1949 doğumlu)

Köyün adı, uğurlu olduğuna inanılan ve çevrede fazlaca bulunan "Üzerlik" otundan gelmektedir. Yerleşik düzene geçen Türkmenler tarafından Kızılırmak kıyısında kurulmuştur. Kızılırmak ve Tuzla Gölü'ne yakın olmasına rağmen kurak sayılabilecek bir bölgedir. Köye özgü ve eskiden ünlü olan Yoğurt Bayramı artık unutulmuştur.

(Derlemeci notu: Yakın bir bölgede Kayseri'nin Akkışla ilçesine bağlı Gömürgen köyünde yapılmakta olan Yoğurt Bayramı geçtiğimiz yakın yıllarda ilçenin yerel şenliklerinde birine dönüştürülerek yeniden canlandırılmıştır.)

Üzerlik köyüne ilk yerleşmeler hakkında kesin bir bilgi yoktur. Köyün kimler tarafından yerleşmeye açıldığı da bilinmemektedir. Köye ait ilk bilgilere 1563 yılındaki Maraş tahrir defterlerinde rastlanmaktadır. Köyün bu zamanda 40 hanelik bir yerleşme yeri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu yerleşmeyle günümüz yerleşmesi arasında bir ilgi yoktur. Bu dönemi köyün ilk iskanı olarak nitelendirmek gerekmektedir. Günümüz yerleşmesinin kökenini 18. yüzyıl sonunda meydana gelen göç dalgası oluşturmuştur. Orta Asya'dan gelen Oğuzlar Halep'e yerleşmişlerdi. Halep'teki Oğuzlar bu göç dalgasının başlangıcını oluşturmuştur. Oğuzların Boyat boyuna bağlı Kuzugüdenli aşireti Üzerlik köyüne gelir. Kuzugüdenli Obası kışları Rakka ve Halep'de, yazları Anadolu yaylalarında olmak üzere göçebe bir hayat sürerken 1800'lü yılların başında çeşitli nedenlerden (istenmedik yerlere iskan gibi) dolayı Anadolu'ya hareket ederek nüfusunun bir kısmını Rakka, Halep, Adana, Niğde ve Yozgat gibi yerlerde bırakarak Kayseri'nin doğusunda düz ve geniş bir alan olan Akkışla bölgesine yerleşir. Obanın Elbeyli oymağı ise Tuzhisar ile Karahıdır köyleri arasındaki Tekeli'yi kendisine kışlak olarak yurt edinir. Tekeli'de bu ahaliye ait mezarlık ve ev kalıntıları vardır. Tekeli yöresine geçici olarak yerleşmişlerdir. Burada bir süre kaldıktan sonra daha batıda bulunan Karahıdır yöresini yerleşim yeri olarak seçmişlerdir. Karahıdır'da Çarkı yöresi Kuzugüdenli aşiretinin konaklama yeri olmuştur. Çarkı yöresinde kalan Kuzugüdenli aşireti Akkışlanın Berçin yaylasında hayvanlarını otlatmaya başlamıştır. Oymak burada 20-30 yıl kadar kaldıktan sonra Tuzhisarlılar'la aralarında çıkan ve nedeni günümüzde unutulmuş bir kavgada bir kişiyi öldürürler. Bu olaydan sonra Tuzhisar'ın coğrafi yakınlığı güvenlik endişesi yarattığından, oymak Tekeli kışlağını terkeder ve dörde bölünür. Daha sonra bu dört bölükten her biri; Gömürgen, Düzcenk, Ömürlü (Cavlak) ve Üzerlik köylerini oluştururlar. Bu köylerden ikisi (Derlemeci notu: Düzcenk ve Gömürgün günümüzde karayolunun diğer tarafında yer alırlar.) Berçin yaylasından ayrılan bazı aşiret üyeleri Üzerlik köyünün bulunduğu

alana yerleşmeye başlamışlardır. Buraya ilk etapta dört kardeş gelip yerleşmiş; daha sonraki dönemlerde ise iki sülalenin de eklenmesiyle köy gelişip büyümüştür.

(Derlemeci notu: Gömürgen adının dağ soğanı anlamı taşıdığı bilgisi verildi.)

Görüldüğü gibi köyün temelini Kuzugüdenli aşireti oluşturmaktadır. Bu aşirete Kuzugüdenli denilmesinin sebebi ise bunların koyun yetiştiriciliğiyle uğraşmasıdır. Koyun yetiştiriciliği köyün en temel geçim kaynağı sayılmıştır.

Köy ahalisinin kendilerine özgü ses vurgulamaları ile ilginç denebilecek bir konuşma tarzları vardır. Hazırcevap denebilecek bir yönleri bulunur. Köyde sacda yufka, içli çörek, üzüm pekmezi, çalma, aside, pekmez helvası, kete, çullama gibi yiyecekler günümüzde de yapılmaktadır. Halıcılık geçmişte yaygın bir geçim kaynağıymış.

İklim koşullarının elverişsiz olması nedeniyle köyün yakın çevresinde belirgin bir bitki topluluğuna rastlanmaz. Bucak havzasında geniş yayılışa sahip bulunan yılginlar görülür. Yılgin denen ağaççıklar genel olarak bütün yıl yeşil kalmaları ve iğne yapraklı ağaçlara benzerlik göstermeleri ile belirginleşen bir özelliğe sahiptirler. Kızılırmak etrafında kümelenmiş olan yılginlar yıllardan beri faaliyet gösteren kum ocağı yüzünden tahrip edilmektedir. Kum ocaklarının bu sorumsuz tutumlarından köy halkı şikayetlenmektedir.

Yörede ağaç olarak oldukça fazla kavak yetiştirilir. Eski dönemlerden beri süren aşırı kesim sonucu köyün ormanlık alanı hiç kalmamıştır.

Üzerlik köyünde köyün çeşitli yerlerinde dağınık halde meyvelikler bulunur. Bu alanlar yarı sulamalı tarımın yapıldığı alanlardır. Köyde yetişen meyve ağaçlarını şöyle sıralayabiliriz: elma, armut, kayısı, vişne, kiraz, üzüm, girabol, erik, ayva, kuşburnu.

Üzümün gelir getirmesi nedeniyle üretiminin yaygın olduğu görülür. Hatta bazı yerlerde tarım arazileri boyunca uzanırlar. Üzüm üretiminin durumuna göre de pekmez satılmaktadır. Pekmez Kayseri’de açık pazarda satılmaktadır. Üzüm üretiminin az olduğu zamanlarda pekmez aile içinde tüketilir.

Kızılırmak köyün doğusunda Büyükacı ve Küçükacı dereleriyle beslenir. Bu iki derenin de suları Kızılırmak’a karışır. Küçükacı deresinin ırmağa karışmadığı kısımlarda tuzlanma ve çoraklaşma vardır. Bu derenin çevresinde küçük bir sazlık alan bulunmaktadır.

Ayrıca köye yakın bir yerde Tuzla Gölü bulunur. Suyu çok tuzludur. Yaz ve kış gölün dibinde kalınca bir tuz tabakası bulunur. Gölün ortalama derinliği 2 (iki) metredir. Yaz aylarında gölün yarıya yakın kısmı kurur. Gölde balık yaşayamaz. Bunun yanı sıra flamingo ve yaban kazı gibi hayvanlar bulunur. Gölün çevresinde pek çok kuş türü yaşamaktadır. Ayrıca köyün dışında üç adet tulumba suyu bulunmaktadır. Günümüzde sondaj kuyuları da açılmaktadır. Çıkan sular sulama için kullanılır. Bu sondaj kuyularından çıkan suların hepsi acıdır ve içme suyu olarak kullanılmaz.

Üzerlik köyünde yıllardan beri içme suyu sıkıntısı çekilmektedir. 1998 yılında köye 25 km uzakta bulunan Yeniköy'den su getirilmesiyle su sıkıntısı giderilmiştir.

Köyde iklim şartlarının olumsuz etkisi ve sulama imkanlarının gelişmemiş olması nedeniyle tarlalar her yıl düzenli olarak ekilememektedir. Tarlalar bir yıl ekilirken diğer yıl nadasa bırakılır. Halk arasında "herk" denilen bu sistemde, tarlalar sürülür ve beklemeye alınır. Tarlanın yeterince nem alması ve dinlendirilmesi gerekçesiyle bir yıl ekildikten sonra öbür yıl nadasa bırakılır. İlkel aletlerden bel, çapa, atkı, tırpan gibi aletler de kullanılmaktadır. Bunların kullanılma sebebi; ekonomik durumun yetersiz oluşu ve bazı ürünlerin sadece bu aletlerin kullanılmasına elverişli olmasıdır. Bu aletler genellikle bağ ve bahçelik alanlarda kullanılmaktadır.

Köyde yapılan en önemli el sanatı halı dokumacılığıdır. Eskiden beri ticari değeri vardır. Halı dokumacılığı birçok ailenin geçimini sağlamıştır. Çok eski dönemlerden beri var olan halı kilim dokumacılığı artık sadece çeyizlik olarak gerçekleştirilir hale gelmiştir. Köyden kente aşırı göçün olumsuz etkileri bu konuda da kendisini belli etmektedir.

En fazla yetiştirilen tahıl ürünü buğdaydır. Buğdayın düzenli bir üretimi yoktur. Üretimde yıldan yıla dalgalanmalar görülmektedir. Bunun nedeni nadas sistemiyle arazinin bir yıl ekilip bir yıl boş bırakılmasıdır. Ayrıca iklimin kararsız durumu da bu oynamada etkilidir. Buğdaydan sonra yetiştirilen tahıl ürünleri arpa ve çavdardır. Ayrıca sulanabilir arazilerde pancar tarımı dört yılda bir yapılmaktadır. Bu da pancarın topraktan aşırı miktarda azot kaldırmasından kaynaklanmaktadır. Toprağın tekrar eski verimine kavuşması için pancar dört yılda bir ekilir. Diğer yıllar dönüşümlü ürünler (buğday, arpa, nohut ve mercimek gibi) ekilir.

Köyde en verimli alanlar Kızılırmak etrafındaki alüvyon sahalardır. Buralarda genellikle bağcılık ve bahçecilik faaliyetleri yapılmaktadır. Tuzla gölüne yakın alanlar en verimsiz sahalardır. Buralarda çoraklaşmış araziler ve bataklıklar bulunur.

Buğday ekiliş şekline göre; yazlık buğday ve kışlık olarak ikiye ayrılır. Kışlık buğday, sonbahar başlarında, yağmurun yağması ile tarlalara ekilir ve kısa sürede çimlenir. Kış döneminde kar altında kalır; bu durum, buğdayın soğuklardan etkilenmesini ve zarar görmesini önler. Yazlık buğday ise ilkbaharda ekilir, yaz döneminde olgunlaşır; yaz sonu ve sonbahar başlarında hasat edilir.

Buğdaydan sonra yetiştirilen en fazla ürün arpadır. Arpa üretiminde yıldan yıla dalgalanmalar görülür. Bunda büyük oranda çiftçilerin tercihi rol oynamaktadır. Ancak son zamanlarda arpanın bira sanayiinde malt olarak kullanılması onun değerini artırmıştır. Bundan dolayı üretimi armaya başlamıştır.

Sarıoğlan kaymakamlığına bağlı kurumlara süt satılmaktadır. Köyde az miktarda da peynir satılır. Bu peynirler çömlöklere basılarak bir süre bekletildikten sonra olgunlaşır.

Köyde yaylacılık yapmak için uygun alanın olmaması ve köylünün buna gereksinim duymaması gibi nedenlerden dolayı yaylacılık hiç yapılmamaktadır. Ancak eskiden, küçükbaş hayvancılığın yaygın olduğu dönemlerde, Büyükacı mevkiinde ilkbahardan güze kadar hayvanlar konaklardı. Küçükbaş hayvancılığın önemini kaybetmesiyle bu uygulamadan vazgeçilmiştir.

Kaynak Kişi: Prof.Dr. Harun Güngör

* Ayrıca ilave olarak İskender Güngör'den alınan bilgiler

Derlemeci: Deniz Karakurt

SİVAS'IN KANGAL İLÇESİ'NE BAĞLI HAMAL KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

Kaynak Kişi: Hüseyin Temürer (emekli öğretmen)

Hamal Köyü Tarihçesi: Orta Asya'dan göç eden Türkmenler'den Badili Aşireti Musul üzerinden Anadolu'ya gelmişler. Ayvalı Deresi denilen, Gürün'e bağlı Eski-Hamal'a yerleşmişler. Burada ne kadar kaldıklarını bilmiyoruz. Orası dar iki vadi arası verimsiz bir yer. Halk tahılını satmak için kağı arabalarıyla bir haftalık yolculuktan sonra Sivas'a gidip geliyor. Köyün bugünkü yerinde konaklıyorlar. Burası boş sulak bir yer. İşte bu sırada bu araziye yerleşmeye karar veriyorlar. Daha önce burası Mancılık Köyünden Ermeniler'in elinde imiş. Eski-Hamal'dan on beş ev kalkıp buraya geliyorlar. Yerleşip çoğalıyorlar ve Yeni-Hamal adını alıyor. Köyümüzün adı Hamal olarak geçse de Yeni-Hamal olarak bilinmeye devam etmektedir. Köye daha sonra dışarıdan bazı sülaleler de gelmişler. Tahminen köyün kuruluşu 350-400 seneye yakındır. Daha önceleri Gürün e bağlı kalmış, daha sonra da Kangal ilçe olunca Kangal'a bağlanmış. Köyün arazisi geniş düzlük ve sulaktır. Tohma Çayı'nın bir kolu köyü ikiye bölmektedir.

Köyün tepesinde Köroğlu denilen, büyük bir mağara vardır. Eşkiyanın burada yaşadığı ve gelen geçen kervanlardan haraç aldığı söylenir. Kale denilen mağara oldukça sarp ve yüksektir. İçinde Köroğlu'nun silahlarını koyduğu yerler ve atını beslediği ahır olduğu rivayet edilen bölümler vardır. Dar boğaz olan Şuul'da ise Pianoğlu'nun yaşadığı söylenir. (Derlemeci notu: Kangal'a bağlı Turnalı köyünün eski adı Şuğul'dur.)

Köyde linyit kömürü bulunmaktadır. Tahminen 1950-52 yıllarında Yusuf Çelik bunun farkına varıyor. Çıkarıp işletmek istiyor, fakat başarılı olamıyor. Köylülere gelecekte köyün zenginleşeceğini insanların bununla ekonomik olarak rahatlayacaklarını söylemiş.

Yakınlarda Uyuz Pınarı denilen bir gölet vardır. Suyun sıcaklığı yaz kış 15-20 derece civarındadır. Bir tür kaplıca suyudur. Su altındaki yeşil bitkilerin bolluğu nedeniyle güzel bir görünümü vardır.

Hamal köyüne komşu sonları pınarı ile biten Akpınar, Şekerpınar, Kırkpınar, Soğukpınar ve Sarıpınar isimli köyler bulunmaktadır.

Köyün yaşam süresi oldukça fazladır, bazı insanlar 100 yaşını geçmiştir hatta bir rivayete göre bir kişinin 120 yaşında öldüğü söylenmektedir. Köyde yakın zamanlarda 104 yaşında ölen bir kişi vardır.

Köyün Gelenekleri

Kış Yarı Kutlamaları: Köyde kış yarı geldiği zaman; gençler gece çeşitli kılıklara (kadın, gelin, dede vb.) girer ve evleri dolaşarak oyunlar oynarlar, bunun karşılığında da çeşitli bahşişler (un, bulgur, para) alırlardı. Alınan bu bahşişler gruptaki gençler tarafından ortaklaşa harcanırdı.

Koç Bırakma: Yaz gelince sürüden ayrı beslenen koçlar sonbahar mevsimi gelince özel etkinlikler ile sürüye katılır. Koçlar sürüye katılmadan önce çoban tarafından "Aşı" dediğimiz kırmızı boya ile

süslenir. Böylece o yılın daha bereketli geçeceği düşünülür. Bu etkinlik çerçevesinde sürüde koyunu olan herkes evde hazırladığı pasta börek ne varsa getirir meydanlıkta çobana ikram eder. Çoban da kendine biraz pay alır gerisini köylüye dağıtır.

Kız İsteme: Erkek çocuklarını evlendirecek ailelerce, kız tarafına sebebi ziyaret önceden haber verilerek gidilir. Kız ve erkek tarafından birkaç hatırı sayılır kişiler de orada hazır bulunur. Allah'ın emri Peygamberin kavli ile kız istenir. Kız anası (yengesi de olabilir) kızı ile başka bir odada yalnız olarak görüşür ve evet deyip demediği sorulur. Cevap olumlu ise nişan (şerbet) günü karara bağlanır. Başlık parası son 30-35 yıldan beri yoktur. Geline takılacak takı bazı aileler tarafından söylenebilir, ancak son yıllarda artık o da söylenmemektedir. (3 bilezik, 1 kolye vs. gibi) Bu kız isteme olumlu sonuç verdikten sonra Alevi Dedesi ile merasim gerçekleştirilir.

Nişan (Şerbet İçme): Kız tarafında gerçekleşen bu törenden önce oğlan tarafı kız tarafının belirlediği birkaç kişiye hediye alır. Geline ve ailesine de elbise, elbiselik gibi hediyeler alır. Kız evinde hazırlanan şerbet, çerez gelen misafirlere ikram edilir. Davul zurna eşliğinde eğlenceler yapılır.

Düğün: Oğlan evinde başlar. Düğün merasimi genelde Cuma günü başlar, Pazar akşamı sona erer. Her iki tarafta eş dost akraba ve komşuları "Ohuntu" (davetiye) dağıtarak düğüne davet eder. Bazı yakın akrabalara davetiye yerine elbiselik verirler. Oğlan ve kız evinde düğün yemekleri hazırlanır. İçli köfte, kavurma (veya haşlama et) en baş düğün yemeğidir. Düğün evine bayrak asılır. Bunun nedeni ise bayrak milleti temsil eder, milleti oluşturan en küçük birim ise ailedir ve düğün bir aile oluşmaktadır. Uzak yerlerden gelen misafirler, komşular tarafından konuk edilir, komşular gelen kişileri paylaşırlar. O misafirin yemesi içmesi yatması gibi işleri o komşu üstlenir. Böylece düğün evine hem maddi hem de manevi destek sağlanmış olur. Pazar günü sabahtan kız evine gelin getirmeye gidilir. Bu gelin getirmeye giden gruba "Yenge" denir. Kız evinde yemekler yenir ve sadece kadınların katıldığı "Kız Övmesi" (gelin ağlatma) merasimi yapılır.

KIZ ÖVME (GELİN AĞLATMA) TÜRKÜSÜ

Çattılar çatma taşını
Kurdular düğün aşını
Çağırın kızın gardaşını
Kız anam kınan kutlu olsun
Şirinim ağzın tatlı olsun.

Sandık içinde balası
Kağıt içinde kınası
Hani bu kızın anası
Kız anam kınan kutlu olsun
Şirinim ağzın tatlı olsun.

Kız baban şehre vardı mı?
Sana al yeşil aldı mı?
Kız gardaşın gayil oldu mu?
Kız anam kınan kutlu olsun
Şirinim ağzın tatlı olsun.

Biner atın iyisine
Sürer yolun kıyısına
Çağırın bu kızın dayısını
Kız anam kınan kutlu olsun
Şirinim ağzın tatlı olsun.

Atladı geçti eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Hani bu evin yakışığı
Kız anam kınan kutlu olsun
Şirinim ağzın tatlı olsun.

Türkü'nün alındığı kaynak: Köyümün Değerleri (S:60-61), Yazan: Hasan Alp, Yıl: 2006

Gelin övmeden sonra kız artık evden çıkacaktır. Tabi bu iş sanıldığı gibi kolay olmaz. Gelinin kardeşlerinden biri çeyiz sandığına oturur ve bahşiş almadan kalkmaz. Sandığı vermez. Damat gelir ve erkek kardeşe istediği bahşişi vererek sandığı alır. Çeyiz yüklenmeden önce bir katip tarafından çeyizde olan eşyalar not edilir. Gelin oğlan evine doğru giderken gençler yollara barikatlar kurarak "Sağmen Yolu" keserler. Damat bu kişilere bahşiş verir ve yolu açtırır. Halaylar çekilerek oğlan evine gelinir. Ama gençler bu seferde damadı kaçırlar ve sadıçtan bahşiş isterler. Damadı kaçıranlar bahşiş alsalar bile hemen geri vermezler. Çeşitli oyunlar (döşek oyunu) oynarlar. Bu arada oğlan evinde yemek yenir ve "Teş" (Takı) merasimi yapılır. Zarfın içine konan hediyeler düğün sahibine verilir.

Köyde Yapılan Yemekler: Ağız (taş ağzı ve süt ağzı çeşitleri vardır), Boranı, Dügür aşı, Erişte, Gegek, Gendime, Gilik, Hamur kesmesi (sumaklı veya yoğurtlu), Haşıl, İçli kömbe, İçli köfte, Katmer, Kavurma, Kuymak, Küllü Kombe, Livik aşı, Madımak Çorbası, Oğmaç, Pancar böreği, Sarma (pancar yaprağından), Su Böreği, Sumaklı köfte, Sütlü Çorba, Tarhana, Telice böreği, Un helvası, Yağlama, Yahni, Yemlik çorbası, Yoğurtlu köfte.

SİVAS'IN KANGAL İLÇESİNE BAĞLI SARIPINAR KÖYÜNÜN KURULUŞUNA DAİR BİR RİVAYET

Yıllar önce eşimin memleketi olan Kangal ilçesine yaptığımız bir ziyaret esnasında katıldığımız bir düğünde açılan bir söyleşmede Şarkışla'dan geldiğimi ifade etmem üzerine anlatılan bir rivayettir.

İlginçtir bana aktarılan bu söylentideki tarihsel gerçekliği daha sonradan başka kaynaklardan doğrulama fırsatım oldu. Bu bilgiye göre; Sarıpınar köyü, geçmişte Şarkışla-Döllük köyünden gelen Sünni bir topluluk tarafından kurulmuş olup daha sonra Malatya'ya bağlı Kuluncak ilçesinin Çörmü (günümüzde Darılı) köyünden Alevi-Türk nüfus gelmiştir. Ayrıca Malatya'ya bağlı Hekimhan yöresinden gelenler de olmuştur. Alevi ve Sünni ahali köyde bir arada yüzlerce yıl sorunsuz olarak yaşamışlardır.

Rivayet şöyle...

Köye ilk gelen Bico Koca isimli kişi Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Dövlek (Döllük) köyünden göç etmiştir. Çevresinde sarı çiçekleri olan bir pınarın başına çadırını kurup dinlenmek istemiş. İkiyüz - üçyüz kadar koyunu 15 kadar büyükbaş hayvanı varmış. Bir bakıyor ki burası çok güzel bir yer, etrafa göz gezdiriyor. Pınardan beşyüz adım ilerde bir ev görüyor. Evin kapısına vardığında Ermeni bir demirci görüyor. Selamlaştıktan sonra ona soruyor bu yer kimindir diye. Demirci de Alacahan beylerinin olduğunu söylüyor. Bico Koca bunun üzerine beyin yanına gidip ağamdan bir at isterim verirse de Allah razı olsun vermezse de demiş. Beyin yanına varıp, karşısına çıkınca “ben sarı çiçekli yazıdaki pınarın yanibaşındaki yeri beğendim müsaade edersen ortakçı olarak kalayım” demiş. Bunun üzerine bey “sen iyi bir adama benziyorsun, tamam yerleş araziye” demiş. Bunun üzerine gelip demircinin evinin yakınlarında bir yerlere kendi evini kurmaya başlamış. Etraftaki sarı çiçeklerden dolayı çeşmeye Sarıpınar ismi verilmiş, köyün adı da bu su kaynağından dolayı böyle anılmış. Bir kaç yıl sonra yanına yöresine gelenler olmuş, yerleşmek istemişler ama izin vermemiş. Aradan zaman geçmiş evinin önünde büyük kazanda hanımı süt pişirirken Bico Koca düven sürüyormuş. Hanımı da yiyecek götürmek için onun yanına varmış. Kadın geri döndüğünde görmüş ki, yeni yürüyen kuzulardan biri ateşe düşüp ölmüş. Kendisinin 3 veya 4 yaşlarındaki kız çocuğu da yanan ateşin etrafında dolanıyor. Akşam olup da adam eve dönünce kadın kuzunun öldüğünü kocasına anlatmış. Bico ileri görüşlü ve zeki bir kişiymiş. Kendi kendine düşünmüş. Sonra yatacakları vakit demiş ki, “Ermeni demirci işten başını kaldırıp etrafa bakmıyor. Komşularımız olsaydı bizim bu kuzu ateşe düşüp ölmezdi, en azından biri görürdü. Bundan sonra kim gelirse yakınımıza yerleşmesine izin vereceğim. Yarın bir gün Allah korusun çocuğun başına da bir iş gelirse yardım edecek kimse olmaz, iş işten geçer, sonra dövünsek de faydası olmaz.” Böylece fikrini değiştirdikten sonra çevresine gelenlerin yerleşmesine izin vermiş ve orada bir köy oluşmuş.

Bunun dışında Sarıpınar köyündeki Ağkaya mevkisiyle ilgili olarak anlatılan efsane şu şekildedir. Köyde fakir bir genç yaşamaktadır. Sevdği kız kendisine umut verdikten sonra başkasıyla evlenmeyi kabul eder. Delikanlı ne kadar uğraşsa da kızı kararından döndüremez. Düğün günü gelir çatar. Kızın evlendiği gün düğün aşısı verilmiş. Herkes bu güzel yemeklerle karnını doyurmuş. Sonra yola koyulmuşlar. Düğün alayı geçerken oğlan yollarını keserek karşılarına dikilip “taş olasınız” diyerek ilenmiş. Düğün alayı da o anda orada taş kesilmiş.

Derlemeci notu: Köyde yapılan içli köftede yöreye özgü yabani bir kekik türü olan "anuk" kullanılmış. Düğünlerdeki baş yemek bu içli köfteymiş. Ayrıca kuru çekirdekli iri üzüm ve kemikli etle yapılan "Üzümlü" diye bilinen sıcak yemek düğünlerinde ikram edilmiş. Kömbe iki ekmek sacı arasında pişirilirmiş. Pancarlı börek, madımalı börek yapılmış. Yoğurtlu çorba o zamanlar yine düğünlerin en sevilen yemeklerinden biriymiş.

Derleyen: Deniz Karakurt

KARASÜVER KÖYÜ YEMEKLERİ

Konu: Sivas'ın Kangal İlçesi'ne bağlı Karasüver (Kuzyaka) köyünde yapılan yemekler

Kaynak Kişi: Hanife Keskin

Tarifleri yazdıran kişi belli olsa da bunları kaynak kişiden dinleyip yazıya dökerek 2008 yılında bana veren kişinin adını malesef bulamadım. Yanına soru işareti koyduğum derleyici bilgisinde bir isim yok. Ya unutulmuş, ya da isim vermek istememiş. Üzerinden geçen yaklaşık 15 yıldan sonra anımsayabilmem de mümkün olmadı. Tüm aramalarıma karşın aşağıdaki cümleleri başka hiçbir yerde bulamadım. (Bu metnin aslının sadece bende bulunduğu sonucu çıkmakta). Dolayısıyla derleyicinin kim olduğunu sonradan da bulup kendisine ulaşmayı başaramadım. (Deniz Karakurt)

Haşıl

Malzemeler: Un, tereyağı, pekmez, çok az tuz, su. Kaynayan suyun içine, topaklanmasın diye sürekli karıştırılarak yavaşça azar azar un dökülür. Yeterince katı bir kıvama geldiği anlaşıldıktan sonra 5 dk daha karıştırılarak pişirme tamamlanır. Pişmiş hamur genişçe bir kaba konur. Üzerine de bol tereyağı ve pekmez dökülür.

Madımak

Malzemeler: Yeteri kadar madımak, 1 su bardağı kalın bulgur, 1 kaşık çemen ya da 100 gram pastırma, 1 büyük baş soğan, 2 kaşık katı yağ ya da tereyağı, karabiber, kırmızı biber, kimyon, 1 kaşık salça, tuz. Madımlar temiz su ile yıkanır, ince ince doğranır, önce yağ ile soğan kavrulur, diğer malzemeler içine eklenerek soğan ve yağ ile karıştırılır. Hazırlanan malzemenin içine madımak eklenerek sarartana kadar çevrilir. İçine bulgur eklenerek 6 su bardağı su eklenerek pişmeye bırakılır.

Köy Çiğköftesi

Malzemeler: 250 gr kuşbaşı, 200 gr köftelik bulgur, 1 büyük soğan, 1 kaşık salça, 2 kaşık katı yağ ya da tereyağı, karabiber, kırmızı biber, kimyon, kuru nane, tuz. Kuşbaşı et tencerede suyunu çekene kadar haşlanır, suyunu çeken etin içine yağ eklenerek soğanla birlikte kavrulur. Bunun içine salça baharatlar ve tuz eklenir, 4 su bardağı su ile birlikte kaynamaya başladığında bulgur eklenir, iki üç dakika kaynadıktan sonra ocak kapatılarak yaklaşık 15 dakika dinlenmeye bırakılır. Hazırlanan yemek geniş bir tepside biraz soğuduktan sonra elle yoğrularak hazır hale getirildikten sonra servis yapılır.

Ayrınlı Çorba (Şoora)

Malzemeler: Yarım kg yarma, 50 gr küşne (burçak), 100 gr nohut, yoğurt, tuz. Malzemeler büyük bir tencerede yıkanır, bol su ile 3-4 dk. kaynatılarak yarmaların yumuşaması için ocak kapatılıp 1-2 saat bekletilir. Daha sonra üzerine tekrar soğuk su ilave edilerek iyice pişene kadar tuz eklenir ve kaynatılır. Pişen malzemeler ocağın indirilerek büyük bir leğene boşaltılarak soğuması beklenir. Yoğurt ayrınlı yapılarak önceden soğumaya bırakılan malzemenin içine katılır (isteğe göre yarpız da eklenebilir).

Herle (Mercimekli)

Malzemeler: 1 su bardağı mercimek, tereyağı, 2 çorba kaşığı un, 1 litre su, tuz. Önce mercimek suyla pişirilir, sonra ayrı bir kapta sulandırılan un pişirilen mercimeğin içine karıştırılarak dökülür. Tekrar tereyağında ayrı bir kaşık un kavrukları ve tuz eklenerek pişen herlenin içine ilave edilir.

Kavurma Herlesi

Malzemeler: 2 çorba kaşığı un, 4 bardak su, tuz, yağ. Un yağda kavrulur, üzerine su eklenerek tuz atılır ve karıştırılarak pişirilir.

Yoğurtlu Köfte

Malzemeler: Yarım kg ince bulgur, 1 su bardağı un, 1 litre su, tuz, 2 diş sarımsak. Bulgur önceden ıslatılır, içine bir bardak un katılarak yumuşayana kadar yoğrulur. Fındık büyüklüğünde köfte yapılır. Sonra 1 litre su kaynatılarak tuz atılır ve bu suyun içine köfteler ilave edilir 10 dk pişirildikten sonra süzgeçle süzülür. Köfteler ılık hale geldikten sonra üzerine yoğurt dökülerek sarımsak ilave edilir.

Yoğurtlu Manti

Malzemeler: 250 gr un, 1 kg yoğurt, su, tuz, 2 diş sarımsak. Un alabildiği kadar su ile katı kıvamda olacak şekilde yoğrulur, oklava ile açılarak çok küçük kareler halinde kesilir. Tuz atılarak kaynatılan suyun içinde haşlanan mantı süzülerek ılık hale gelmesi beklenir. Sarımsaklı yoğurtla karıştırılarak servis yapılır.

Patatesli Kömbe

Malzemeler: 1 kg un, 250 gram katı yağ, patates, kuru soğan, kırmızı pul biber, karabiber. Önce patates; kuru soğan, kırmızı pul biber ve karabiber ile yağda kavrulup tatlandırılarak kömbenin içi hazırlanır. Tuz ve su ile meydana getirilen hamur iki yuvarlak parçaya ayrılır. Açılan bir yumak hamurun üzerine Patatesli harç döşenir. İkinci parça hamur da açılarak bu karışımın üzerine kapatılır. Bıçakla kare şeklinde dilimlenir, üzerine iki yumurtanın sarısı sürülür (isteğe bağlı). Önceden ısıtılmış 200-220 derecelik fırında üzeri kızarıncaya kadar pişirilir. Ayrıla birlikte servis edilir.

Katmer

Malzemeler: 1 kg un, tereyağı, tuz, su. Un ve tuzla hazırlanıp açılan yufkaya bol tereyağ sürülür, tekrar beze haline getirilip biraz bekletilir. daha sonra tekrar açılır, sonra da saçta pişirilir. içine bir şey koymaya gerek yoktur, sıcak sıcak servis yapılır.

Mercimekli Bulgur Çorbası

Malzemeler: 1 su bardağı mercimek, 1 su bardağı kalın bulgur, 1 baş soğan, 1 büyük patates, yağ, karabiber, kimyon, kekik, reyhan, salça, tuz. Mercimek az su ile haşlanır, renk vermesi için üzerine bol soğuk su dökülür ve tekrar kaynatılarak içine bulgur eklenir. Patatesler küp şeklinde doğranarak pişmeye yakın tuzla birlikte ilave edilir. Ayrı bir tavada yağ ve soğan salça ve baharatlarla birlikte kavrukları pişmekte olan yemeğin içine eklenir.

Bulgur Pilavı

Malzemeler: 2 bardak kalın bulgur, 3 bardak su, tuz, yağ. Önce tencerede kaynatılan suya tuz ile birlikte bulgur ilave edilir, pişinceye kadar kaynatılır. Tereyağı tavada iyice yakılarak pilavın üzerine dökülür. İsteğe göre Kuru soğanla servis yapılır.

Pancar Yoğurtlaması

Malzemeler: Yarım kg pancar, Yarım kg yoğurt, 2 diş sarımsak, tuz. Yıkayıp doğranan pancarlar haşlanır ve süzülür. Aynı bir kapta hazırlanan sarımsaklı yoğurt pancarla karıştırılarak servis yapılır. İsteğe bağlı olarak tereyağı da eklenebilir.

Patatesli içli köfte

Malzemeler: 1 kg patates, 1 kg ince bulgur, 1 su bardağı un, 3 baş soğan, 1 su bardağı mercimek, salça, maydanoz, karabiber, kırmızı, biber, su. Önce patatesler haşlanıp soyulur, mercimek pişirildikten sonra suyu bulgurun içine dökülerek ıslanması sağlanır. Soğanlar ince ince doğranarak salça mercimek tuz ve baharatla birlikte patatesin içine eklenerek kavrulur. Islanan bulgur un ve tuzla birlikte yoğurulur. İşaret parmağı ile içi oyulan köftenin içine patatesli iç konularak kapatılır. Bu şekilde hazırlanan köfteler tuzlu suda haşlanarak üzerine tereyağı ilave edilip servis yapılır.

Gendime

Malzemeler: Yarım kg yarma, 250 gr kemikli et, 2 kaşık tereyağı, 1 baş soğan, 1 çay kaşığı pul biber, tuz, su. Yarma yıkanarak kemikli etle birlikte ocağa konur, bir taşım kaynatılarak ocağın altı yarma suyunu çekene kadar kapatılır. Daha sonra tuz ve su ilave edilerek tekrar tencerenin altı yakılır, iyice pişmesi beklenir. Bir tavada tereyağı ile soğan kavrulur kırmızı biber eklenerek üzerine dökülür ve servis yapılır.

Düğür Çorbası

Malzemeler: 250 gr düğür, 100 gr kıyım, 1 baş soğan, kırmızı biber tuz, tereyağı, su. Kıyım ve ince kıyılmış soğan yağla birlikte kavrulur ve kırmızıbiber eklenir. Göz kararı su konarak kaynatılır ve bulgur ilave edilerek pişirilir.

Arşiv: Deniz Karakurt

ÇEÇEN GELENEKSEL YEMEKLERİNDEN BAZILARI

Yer: Bozkurt Köyü – Şarkışla / Sivas

Derleyen: Deniz Karakurt

Bozkurt köyü ahalisinin Osmanlı-Rus harbi sonrasında yöreye ilk geldikleri dönemlerde mısır unu çok sevilir ve tüketilirmiş. Ekmeklerini hatta helvalarını mısır unuyla yaparlarmış. Helva için mısır ununu tereyağında kavurduktan sonra üzerine şerbet dökerlermiş. Ancak Şarkışla buğday yöresi olduğu için bu alışkanlıklar zamanla giderek azalmış. Çeçen mutfağının geleneksel olarak en çok bilinen yemeği Gılınış'dır (kimi zaman farklı yörelerde Gınnış veya Gırnış olarak da söylenir). "Komşunun ambarında un varsa; Gılınış'sız kalmazsın," diyor Şeyda Kökçek. Artık sadece Çeçenler arasında değil tüm Şarkışla hatta Sivas yöresinde yeterince bilinen bir yemek olduğu için tarifini almaya gerek duymadım. Ancak diğerlerinin nasıl yapıldıklarını kısaca aktardım. Çeçençe'de yemek adlarının sonundaki "-ış/-uş" eki varsa o yemeğin unla yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bozkurt köyündeki bazı geleneksel Çeçen yemekleri şunlardır: Törmuguş (Ağuzlu Manti), Mijirğış (Mısır Ekmeği), Garzınış (Erişte), Şurtohin Çorp (Sütlü Çorba)

Kaynak Kişi: Birol Bayam

TÖRMUGUŞ: Bir tür sütlü, yumurtalı sucuk mantısıdır. Avuz sütü, yumurta, baharat ve sucuk hamurun içine doldurulur. İçi katılaştır. Törmig sözcüğü torba anlamı taşırır.

Malzemeler: Ağuz - yeni buzağılayan ineğin ilk sütü (1 litre), Un (1,5 kg), Nane, Kırmızıbiber, Sucuk, Karabiber, Su (yeteri kadar), Tuz (yeteri kadar)

Not: Eğer ağuz sütü bulunamazsa 1 litre süte 15 yumurta katılarak da yapılabilir.

Yapılışı: İnce doğranmış sucuk, karabiber, nane, kırmızıbiber katılarak yağda kavrulup ağuz sütüne karıştırılarak iç hazırlanır. Un ve tuz suya katılarak ortalama hamur kıvamından biraz daha sert hale gelene kadar yoğrulur. Yumaklar ayrılıp oklava ile açılır. Yuvarlak olarak (çaydanlık kapağıyla) kesilerek parçalara ayrılır. Bu parçalar bir uçları açık bırakılarak diğer taraflardan bükülerek kapatılır. Ağuz sütü 1 veya 2 kaşık dolusu hamurların içine ilave edilerek ağızları da kapatılır. (Hamurların ağızları iyi kapatılmazsa daha sonra tencerede açılarak dağılırlar.) Tencerede Kaynayan suya atılarak yaklaşık olarak 10 dakika haşlanır. Hızlı davranabilmek için bu yemeğin birkaç kişiyle birlikte yapılması gereklidir ya da tek başına yapan kişi el çabukluğuna güvenmelidir. Yoksa hamurlar kuruyacağı için, süt hamurun içine doldurulamayıp ağızı kapatılamaz.

MİJİRĞİŞ (Mısır Ekmeği): Mijirğış denilen mısır ekmeği aslında oldukça sevilirmiş. Ancak günümüzde hazır somun ekmeğin tüketimi nedeniyle bu alışkanlık neredeyse yitmek üzere.

Malzemeler: Mısır unu (1 kg), Su (aldığı kadar), Tuz (yeteri kadar), İç yağı (250 gr)

Yapılışı: İç yağı küçük topaklar halinde ezilir ve mısır ununa katılır. Üzerine kaynar su dökülerek ortalama kıvama gelene kadar karıştırılıp yoğrulur. Avuç içi dolusu hamur alınarak elle düzeltilir ve kızgın sac üzerinde pişirilir.

Not: Tepsinin tabanını yağlayıp hamuru tepsiye koyarak yayıp düzleştirdikten sonra fırında pişirilmesine ise Sisgıl Mahtöhin adı veriliyormuş.

ŞURTOHİN ÇORP (Sütlü Çorba): Sütlü bulgur çorbasıdır. Yapımı kolay ve hızlıdır.

Malzemeler: Bulgur (1 SB), Süt (10 SB), Tuz (yeteri kadar), Su (3 SB)

Yapılışı: Tencerede kaynayan suyun içine bulgur ve tuz katılır. Bulgur kaynadıktan sonra da süt ilave eklenerek 5 dakika daha pişirilir.

GARZINIŞ (Erişte): Hamurdan elde edilen parçalara Garznış veya Garznaş denilmekte.

Malzemeler: Buğday unu (1 kg), Tuz (yeteri kadar), Su (3 SB), Süt (1 SB), Yumurta (2 adet)

Yapılışı: Buğday unu su ile karıştırılarak hamur haline getirilir. Tuz eklenir. Yufka açılır. Uzun şeritler hainde ya da kare şeklinde kesildikten sonra suda haşlanır. Üzerine süt dökülür. Ayrı bir kaptaki haşlanmış katı yumurtalar küçük parçalar halinde kesilerek üzerine eklenir. İstenirse suyu azaltılarak sarımsaklı yoğurt da dökülebilir. Değişik soslarla da yenilebilmektedir. Ayrıca benzer biçimde ama oklavaya sarılarak yapıp küçük parçalar halinde kesilen Veynih Garzınış denen bir türü daha vardır.

Kaynak Kişi: Birol Bayam (Bozkurt köyü)

Derleyen: Deniz Karakurt

YİTMEKTE OLAN İKİ ZAZA KÖYÜ

Konu: Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Dereköy ve Zara ilçesine bağlı Kısık köylerinin incelenmesi

Derleyen: Deniz Karakurt

Dereköy, Sivas ilinin Kangal ilçesine bağlı bir köydür (1958 yılına kadar Zara ilçesine bağlıymış). Yakınlardaki Kısık köyü ise geçmişte olduğu gibi günümüzde de Zara ilçesine bağlıdır. Her ikisi de Karabel yöresinde bulunmaktadır. Kültürlerinin ve tarihlerinin ortak olduğu anlaşıldığı için ikisi birlikte değerlendirilmiştir. İki köyün ahalisi de Tunceli (Dersim) göçmenidir. Ahalinin 1930'larda Dersim'den göç ettikleri söylendi.

Derlemeci notu / Ek bilgi: Karabel yöresi; Sivas ilinin Zara, Kangal, Divriği, Ulaş ilçelerine bağlı birbirine yakın bazı köylerin bulunduğu bir bölgedir. Bu köyler şunlardır: Beypınarı, Topaktaş, Aluçluseki, Ağlıkçay, Tepehan, Körpınar, Karaçayır, İğdir, Göller (mezra – Beypınarı), Büyükköy, İkideğirmen, Kısık, Belentarla, Kuruköprü, İğdeli, Sancakkale, Kanlıçayır, Dereköy, Dağönü, Bayındır (mezra – Yeşilkale), Gençali, Kavak, Sultanpınar, Çalcıören, Kırlangıç (mezra – Elalibey), Çavdar, Ağbaba, Hamzabey, Melülviran (Örentaş: mezra – Elalibey), Beko (Akgedik). Melülviran mezarı metruktur ve tamamen terkedilmiştir. Beko köyünün adı ise aynı adı taşıyan bir kişiden dolayı verilmiştir.

Karabel olarak bilinen alan; Yılanlı Dağ, Gürlevik Dağı, Aşudu ve Karyağan topraklarını içine alır ve Divriği'nin kuzeybatı bölgesini meydana getirir. Ahalisi Sivas'ın Zara ilçesine bağlı eski nahiye merkezi olan Beypınarı (Bekpar) köyü ve çevresinde meskun olan bir aşirettir. Aşirete bağlı köyler Zazaca'nın kuzey lehçesini konuşurlar. Aşiretin inancı Alevilik'tir.

Önemli açıklama / Derlemeci notu: Zara ilçesine bağlı ayrıca Kızık diye bir köy vardır. Ahalisi Zaza değildir, Türkmen kökenlidir. Kısık ve Kızık köyleri arası araçla yaklaşık birbuçuk saat mesafede olup yeterince uzaktır. Buna karşın iki köye dair bilgilerin yazılı kaynaklarda karıştırılma olasılığı yüksektir.

Kısık Köyü: Sivas'ın Zara ilçesine bağlıdır. Kısık köyünün tamamı Alevi Zazalardan oluşmaktadır. Zazaların Kürt olduğu düşüncesiyle Kürt yerleşimi olduğu da söylenir. Eskiden Beypınarı bucağına bağlıdır. Köyün adının Kızık/Kısık aşiretinden kaynaklı olduğunu söyleyenler de vardır.

Derlemeci notu: Kısık köyü için Kızık aşireti bağlantısına temkinli yaklaşılmalıdır ve dikkatli bir araştırma yapılmalıdır. “Köyün eski adı Dervişhanlar olup daha sonradan değiştirilmiştir. Dervişhanlar adı ise ocak sahibi olan topluluktan olduğu içindir. Dede soyundan gelen bu ahali Kureyşan aşiretine bağlıdır,” şeklinde bir bilgi daha verildi. Ancak Dervişhanlar ile ilgili bu bilgiyi doğrulamak mümkün olmadı.

Yörede geçmişte Ermenilerin yaşadığı da bilinmektedir. (Derlemeci notu: Bazı kaynaklarda 20. yüzyıl başında Rum Ortodoks yerleşimi denilmektedir. Doğruluğu dikkatli araştırılmalıdır.) Yakın dönemlere kadar köyde Kureyşan aşiretine mensup 15'e yakın aile yaşamıştır. Ancak nüfus sürekli

olarak azalmakta ve köyden kente hızlı bir göç yaşanmaktadır. Ailelerin çoğu birbiri ile akrabadır. Köy ahalisinin tamamı Alevidir. (Derlemeci notu / Sonraki yıllar: 2020 yılından sonra nüfus 20 kişiye kadar düşmüştür.)

Civarda kayalık bir dağ bulunur. Köyün yakınından bir akarsu geçer. Nehrin ortasında bulunan kaya parçasının üzerinde ucu sivri duran oldukça büyük bir kaya vardır ve bu kaya parçasının üzerinde ise rivayete göre Hz. Ali'nin el izleri bulunmaktadır. Köyde 3 tane ziyaret yeri vardır. Köyde Ermeni kalesi ve Ermenilere ait mezarlıklar bulunmaktadır. Ermeni kalesinden ırmağa 400 basamaklı merdivenle inilir ve bu kalenin içerisine giren bir daha dönmemiştir denilir. Köyde tarım ve hayvancılık ile geçim sağlanmaktadır. Köyün coğrafi yapısı kayalık olması nedeniyle tarımdan çok hayvancılığa elverişlidir. Karasal iklimin hakim olduğu bölgede özellikle geçmişte kış aylarında köy yolu tamamen kapanmakta veya zor ulaşım sağlanmaktadır.

Dereköy: Adını köyden geçen dereden almaktadır. Eskiden Kangal ilçesinin Kavak bucağına bağlıdır. Köyün Zazaca eski adının Dewa Deri olduğu bilgisi verilmiştir. (Derlemeci notu: "Der Köyü" manası taşıyan bu adın sonradan Türkçeleşerek Dereköy haline geldiği anlaşılmaktadır. Zazaca Der sözcüğü vadi anlamına gelmektedir. Der/Deri kısmının anlamına dair bu dilde birkaç ihtimal daha mevcuttur. Aynı şekilde köyün eski adının Dewa Deri olduğu yönündeki bilgi Kısık köyü için de mevcuttur. Fakat köyler birbirine yakın olduğu için ya bir karışıklık mevcuttur, ya da daha eski ortak bir yerleşim biriminden kalma bir isimdir. Ancak konuyu açıklığa kavuşturmak mümkün olmadı.)

Dereköy ahalisinin Alevi Kürt veya Zaza oldukları söylendi. (Derlemeci notu: Zazaların Kürt olup olmadığı tartışmasına girilmeden verilen bilgi olduğu gibi kaydedilmiştir.) Zazaların Gini aşiretine mensup olduklarına dair bir bilgi de aktarıldı. Köyün kuruluşu 1800'lü yılların ortasında Dersim aşiretlerinden olan Lolan aşiretine bağlı bir topluluğun aşiret çatışmaları sebebiyle yöreye gelip yerleşmesi sonucudur. Tunceli'nin Nazimiye ilçesine bağlı Bostanlı (Dewa Pano) köyünden çıkan Lolan aşiretine mensup Gence Badî'nin soyundan gelen insanlarca kurulmuştur. İlk olarak Zara ilçesine bağlı Belentarla köyüne yerleşen ahali daha sonra Dereköy'ü de kendi yerleşim alanlarına dahil ederler. Köyde yaşayan nüfus 2010 yılında 5-6 kişiye kadar düşmüş. Daha önce Rumların yaşadığı ve onlardan sonra Boşnak bazı aileleri geldiği bilgisi de vardır.

Köy Yılanlı Dağının hemen yanında bulunur. Biri küçük çay (Çemo Qic), diğeri de büyük dere (Çemo Pîl) olmak üzere iki tane akarsu vardır. Bunlar daha güneyde Çaltı Irmağı'yla birleşmektedir. İrmakları besleyen suların günümüzde tarım için kullanılması su seviyesini azaltmaktadır.

Dil: Zazaca (Zazakî) konuşan iki köyün halkı uzun yıllar boyunca Türkçeyi okulda veya askerlik esnasında öğrenmekteymiş. Ancak özellikle son 30 yılda meydana gelen göçler ile birlikte köy nüfusu büyük oranda büyük şehirlere göç etmiş, böylece dilin kuşaklararası aktarımı kopmuş.

Yemekler: İki köyde de en sevilen yemeklerden biri "Şir" (Türkçe: Babuko) adıyla bilinen bir tür etsiz mantıdır. Bunun yanında Haşıl, Şörbik, Tirit gibi yemekleri de vardır. Şir'in, Hızır orucunun sonu olan Perşembe günü yenmesi daha makbul kabul edilir. İki çeşit ekmek yapılır. Biri "Tenik" (Türkçe: ince)

diğeriye "Gulôr" (Türkçe: yuvarlak) ekmektir. Bunların yanında içine patates, ıspanak ve çökelek gibi yiyecekler konularak yapılan "Pofık" ya da "Pôfke" olarak adlandırılan ekme de vardır.

Kültür: Daha çok kışın oynanan "Qal" oyunu vardır. (Derlemeci notu: Kelimenin anlamı "söz, laf" demektir.) Yılbaşı ise miladi takvime göre 13 Ocak günü kutlanmaktadır. Bu günde köy halkı tarafından -genelde çeşme başında- ortaklaşa bir ziyafet verilir.

Din: Köylerde Alevi - Zaza kültürünün getirmiş olduğu dini inanışlar vardır. Bu inanış tarzı, kimi yönleriyle daha eski inançlardan, kimi yönleriyle de Şiilikten etkilenmiş görünmektedir. İnsanlar Allah için "Heq" (Hak) kelimesini kullanmaktadırlar. Köyün Hızır orucu, Miladi Takvime göre, Ocak ve Şubat Aylarını birbirine bağlayan haftanın Salı, Çarşamba ve Perşembe Günleridir. Var olan bir inanca göre, bekar bir kişi Perşembe günü su içmeyerek yatarsa, rüyada evleneceği kişiyi görebilir. Köylerdeki inanışa göre, her evin bir sahibi vardır. Dinsel olarak kutsal sayılan gecelerde evlerdeki bütün ışıkların ve gaz lambalarının söndürülmesi ve "Çıla" yakılması, evin her bölümüne (odasına) konulması, gece yatarken bu kapıların açık bırakılması ve evin sahibinin gece gelerek bu odaları dolaştığına inanıldığı görülür. (Derlemeci notu: Çıla kelimesinin anlamı lamba, meşale hatta günümüzde ampül demektir.) Çıla'nın yakılması da evin sahibinin her odayı rahatça gezebilmesi içindir. Ateşi söndürmek günah sayılmakta ve ateşe su dökülmemektedir.

Tuvalet ihtiyacı da güneş ve ay tarafından "görölmeyecek" kuytu yerlerde giderilmektedir (günümüzdeki çağdaş yapılardaki tuvaletler ile birlikte bu sorun ortadan kalkmıştır).

Ölü Gömme Adetleri: Mezarlıkların köylerin yüksek yerlerinden seçilmiş olması da dikkati çekmektedir. Ölü gömülürken, mezarın kible tarafına doğru yanıştırılır, yüzü kibleye dönük şekilde sağ omuzu üzerine, güneşi görecektir şekilde yatırılır, üzerine tahtalar çapraz şekilde dizilir. Toprak atarken de herkes kendi hayrına bir miktar toprak atar ve küreği bir sonrakine verir. Bu işlem toprağın tamamı bitinceye kadar sürer. Kadınlar da bu sırada ağıt yakarlar. Ölü gömüldükten sonra da yakınları sıraya geçerler ve cenazeye gelen kişiler yakınlarına başsağlığı dilerler. Aynı gün ölen kişinin hayrına yemek verilir. Yemekte genelde et ve pilav bulunur. Bunun yanında tatlı olarak genelde helva, son zamanlarda ise baklava ve tulumba tatlısı; içecek olarak da ayran ikram edilir. Yemek işlemi kırk gün sonra tekrarlanır. İsteyen kişi yemeğe katkı olarak dışarıdan yiyecek ve içecek getirebilir. Elli-ikinci (52.) günde ise Kur'an okutulur. Yakınları veya herhangi bir kişi daha sonradan ölen kişinin hayrına istediği bir zamanda yemek verebilir, Kur'an okutabilir.

Mezar taşları son zamanlarda mermerden yapılmaktadır. Eski mezar taşlarında ise kimi zaman güneş, yıldız, dünyanın dönüşünü, ayın konumlarını simgeleyen çeşitli imgeler bulunmaktadır. Bunun yanında ölen kişinin yiğitliğini veya sevdiği şeyleri belirten süslemeler de yapılabilir. Mezar taşlarına su konulabilecek kadar yer bulunur ve buralardan kuşlar su içer. Yine eski mezar taşları atı da andırmaktadır. Çevre köylerde kimi zaman su konulacak yere 2 adet uzun taş dikildiği de görölmüştür.

Uğursuzluk inancı: Eskiden biri hastalanınca yaşadığı yer veya sahip olduğu ismin o insana yaramadığı düşünölmüş. Örneğin yeni doğan bir bebek hastalandığında ismi değiştirilmiştir.

Ek bilgi: Bu son inanca dair yöreden ilginç bir örnek duydum. Beko (Akgedik) köyünün kurucuları olan Bekolar (köyün ismi buradan kalmadır) daha önce göçerek geldikleri Çetinkaya ile Kangal arasındaki Muşar (Güneypınar) köyüne yerleşmişler. Orda Beko'nun oğlu hastalanıp ölmüş o yüzden de oradan da göç edip Beko (Akgedik) köyünü kurmuşlar.

Derleyen: Deniz Karakurt

© Kaynak belirtmeden paylaşamaz, alıntı yapılamaz.

HALI - KİLİM VE ÇUL DOKUMAK

Kaynak Kişi: Elif Elmas Kaplan Türkmen

Yer: Davulalan Köyü - Yıldızeli / Sivas

Derleyen: Deniz Karakurt

ARAÇLAR

IYIM AĞAÇLARI: 2 tane olan ıyım ağacı; kalın ve yarılmayan ağaçtan olurdu. Genelde çam kullanılır, tepesinden bakıldığında dikdörtgen şeklinde olur. 15 cm - 20 cm civarında, uzunluğu 3 metredir. Düzgün bir şekilde düzendir iki başına mazının ucunun ve sıkıştırmak için çivilerin sığacağı delikler açılır. Kurulan yere sabitlenir.

Ne İşe Yarar? – ıyım ıymak için kullanılan en önemli malzemedir. Mazılar takılır.

MAZI: 2 tane olan mazi; ağacı çok düzgün ve pürüzsüz olması gerekir. İyice camla kazınmış düzeltilmiş, tahminen 40 cm çapında olurdu. İki başı yontulur ve ıyım ağcığının açılmış olan deliklerine takılırdı. Mazılar dokunacak ıyımın enine göre uzunlukları değişir.

Ne İşe Yarar? – İki yanlara konan ıyım ağacına takılır, biri alta biri üste.

ÇUBUK: Çubuk mazi kadar düzgün ve onun yontulmuş uçlarından kalan bölümünün uzunluğunda olur. Dokunacak ıyımın enine göre uzunlukları değişir.

Ne İşe Yarar? – ıyımın dokunacak hal almasını sağlar. ıyım başlarken kullanılır.

GÜCÜ AĞACI: 1 tane olan gücü düzgün ve pürüzsüz olur, tahminen çapı 5-6 cm civarındadır. Uzunluğu dokunacak ıyımın enine göre uzunlukları değişir.

Ne İşe Yarar? – İplerin dokuma halini alabilmesi için işlem yapılması gerekir. Gücünde bu işi yapar. Gücüyü iki başından ıyım ağaçlarına sağlam bir şekilde bağlanır. Gücü ipini ıyımın hizasında gücü ağacına bağlanır. ıyım iplerinin birini üstte diğerini altta bıkararak gücü ipini geçirilip gücü ağacına dolanır ve düğüm atılır.

GÜCÜ İPİ: 5-6 kat olan pamuk ipliğinden 3 tane iplik bükülerek yapılır. Uzunluğu ıyımın genişliği kadardır.

Ne İşe Yarar? – Gücü ipi ıyımın iplerini dokunur hale getirir. Gücü ağacına bağlanır ve ipin birini altta bırakarak diğerini alır ve gücü ağacına bağlanır.

VARANGELEN: 1 tane olan varangelen en pürüzsüz olması gerekendir. Gücü ile aynı özelliklere sahip olur ama gücünden 50 cm kısa olur. Dokunacak ıyımın enine göre uzunlukları değişir.

Ne İşe Yarar? – ıyımın arasından iplerin geçmesi ve dokuma şeklinin oluşması için iplerin bir sonraki işlem için çapraz şekli alması gerekir. Varangeleni yukarı itmek ve aşağı çekmek iplerin çapraz hale getirir.

GÜDÜKLÜ: 2 tane olan güdüklü ağaçtan yapılır yassı şekildedir. Uzunluğu 1 metre civarındadır. Elle tutulacak kısmı daha dar ve pürüzsüzdür. Uç kısmı ise geniş, yassı ve ortası oyuktur.
Ne İşe Yarar? – Varangelenin iki başına takılır ve varangeleni itip çekme işine yarar.

AĞAÇ ÇİVİLER: Ağaçtan yapılan çiviler ıyım ağacının açılan deliklerinin genişliğinden 1 cm civarında dar olur uzunluğu 18–20 cm civarında olur.
Ne İşe Yarar? – ıyım ıyıldıktan sonra ipler esnedikçe sıkıştırmak için alt mazının üstüne üst mazının altına çakılır.

PATKA: Kalın dikdörtgen şeklinde ağaçlardan yapılır. Uzun kenarı 50 cm civarında, kısa kenarı ıyım ağacı genişliğindedir.
Ne İşe Yarar? – Gücünün bağlı olan kısımlarının altına konur, ipleri gerginleştirmek için kullanılır, gücünün üste bıraktığı ipler gerilir ve iplerin aradan geçmesi kolaylaştırır.

GİRGENE: Malzemesi ağaç olan girmene daha çok sağlam ağaçlardan yapılır (pelit) açık hale getirildiğinde tahminen 20–25 cm civarında olur. Eğik olması gerekir ele alıp ıyım elle tutulan yeri daha ince uç kısmı kalın ve 2 cm'lik bölümü ikiye ayrılmıştır.
Ne İşe Yarar? – Halı ya da kilim dokurken ıyım iplerinin arasından geçen ipleri dokunan yere indirmeye yarar.

KİRKİT: Demirden yapılır. İki kısımdan oluşur, düz ve yarım cm kalınlığında 10–11 cm genişliğinde, 8–9 cm uzunluğunda dikdörtgen şeklindedir. Tutulacak kısmı ise yuvarlak, 6–7 cm çapında, 8–9 cm uzunludur.
Ne İşe Yarar? – Halı ya da kilim dokunurken aradan geçen ipleri, sıkıştırmak için sert bir şekilde vurulur.

İYİM İYMAK (DOKUMA TEZGÂHI HAZIRLAMA)

ıyım ıymak için halı veya çul büyük ise dört kişi yastık gibi küçük olanlar üç kişi gerekir. ıyım ıyan, yukarıdan ıyan, ipi yukarıdakine ve aşağıdakine veren ve çubuktan ipi geçiren. Halı olsun Kilim olsun ıyım hep aynı şekilde ıyılır. Önce ıyım ağaçları (tezgâhi) çakılır. (kurulur)Mazı ağaçlara takılır.

1. Aşama: ıyım ıymak için yumak şeklindeki olan Çiğ (pamuk) ipliği çubuğa bağlanır ve iplik iki kat halinde alt mazının bir ucundan başlayarak, mazının üstünden dolandırılır ve alttan geçirilir. İplik alttan alırken ipin birisi çubukla mazının arasından geçirilir ve sıkıştırılır. Daha sonra iplik aradaki kişiye verilir. Oda yukarıdakine aldığı ipi ıyımın ön yüzünden mazının üstünden geçirip geri aşağıya verir. ıyım ustası aldığı ip mazının altından öne doğru alır ve ipin birini çubuktan geçirene verir. Oda ipi geçirir ve ustaya verir. Usta alındığı ip sıkıştığı ve aralarının ayarlar. Böyle devam ederek biter. Çubuk üzerinde iplik iki kat halini almıştır. Bir katta arka taraftadır.

2. Aşama: Gücü alma için gücü ağacı ıyım ağacına bağlanır. Gücü ağacının ön yüzüne gücü ipi kalınlığında bir ip bağlanır. Gücü ipi ağacına bağla ve gücü almaya başlanır. Zaten çubuktan başlayan üst ve alt oluşmuştur. Gücü ipi ele alınır ve gücü ağacının üstünden geçirilir üsteki iplik bırakılıp

alttakinin arkasından dolandırılıp gücü ağcının altında çıkarılır. Gücü ağcının ortasına bağlı ipe iki kat şekline geçirilip içinden yumak şeklindeki gücü ipi geçirilir. İşlem tüm iplere uygulanır ve bitirilip gücü ipi bağlanır.

Bu iki işlemde hem halı hem de kilim hem de çul için uygulanır sadece sıklıkları ayarlanır.

ÇUL / KİLİM DOKUMA

Malzemeler

- 1-Iyım Ağacı (Dokuma Tezgâhı) Malzemeleri
- 2-Pamuk İpliği (Çiğ İplik)
- 5-Kirkit
- 6-Girgene
- 7-Yün İpleri, Kendir, Keçi-kılı, Orlon

Çul / Kilim Dokuma: Yün, Orlon, Kendir, Keçi-kılı vb. iplerle dokunur. Hangi iple dokunacaksa ip menik yapılır. Menik gücünden dolayı aracı açık kalan iyımın arasından geçirilir. Varangelen güdüklünün yardımıyla yukarı itilir. İtilen varangelen sayesinde iyım çapraz şekil alır, üsteki ipler alta düşer, altta ki ipler üste gelir. Menik tekrar arasından geçirilir. Aşağıya çekilen varangelen sayesinde dokuma tekrar düz halini alır. Menik tekrar arasından geçirilir, kenarlarda menik birkaç defa kenar ipine dolanır kenarlar aşağı düşmesin diye. Çul ya da kilim böyle devam ederek tamamlanır. Boyu ne kadar istenirse oradan kesilip kenarlar dikilir.

HALI DOKUMA

Malzemeler

- 1-Iyım Ağacı (Dokuma Tezgâhı) Malzemeleri
- 2-Pamuk İpliği (Çiğ İplik)
- 3-Yün İpleri
- 4-Kirkit
- 5-Girgene
- 6-Makas
- 7-Bıçak
- 8-Tarak
- 9-İğ
- 10-Terşi
- 11-Boyalar
- 12-Doğal Boya Malzemeleri
- 13-Büyük Kazan

YÜN TARAMA

Yünler koyunlardan kırkılır ve güzelce yıkanır. Yünler önce yün taraklarda kadınlar tarafından taranır.

Yün Tarağı: 15-17 cm eninde. Uzunluğu 60 cm civarında tahtadır. Tarak kısmı demirdir. Taraklar dişleri 10 cm den uzundur ve eni boyunca iki sıra halinde sık bir şekilde sıralanmıştır.

Tarama İşlemi: Yere oturan kadınlar tarağın tahta kısmını sağ bacağının altına alırlar. İki elleriyle yünü alıp tarağa geçirip geçirip çekerek yünün içindeki her şey elenir ve temizlenir. Taranan kısım ayrı konur alta kalana çöpür denir oda ayrı konur. Böyle devam edilerek tarama bitirilir. Halı dokuma işinin en zor kısımlarından biridir. Taranan yünler birbirinin üzerinde yılıp ve teşrinin sapıyla sarılır ve sarılan yün kola dolandır.

YÜN EĞİRME

Eğirme Malzemeleri

1. İğ: 28-30 cm uzunluğunda ince bir parmak kalınlığında uç kısımları çok incedir. Yarım karış aşığından mesafesi ağırşak takıldığı için en kalın kısımdır.
2. Ağırşah: 6 cm çapında ortası iğ geçecek kadar deliktir. Bir tarafı düz diğer tarafı topaç şeklindedir. Kalınlığı 3-4 cm'dir. En sağlam ve çürümeyen ağaçlardan yapılır.
3. Terşi: Ağırşahla iğın birbirine geçmiş sabit şeklidir. Terşinin sapı 1 metreye yakın ve ağırşak tarafında çividen yapılmış bir kanca vardır.

Eğirme işlemi: İğ, ağırşak birbirine geçirilir ve iğın uçuna bir miktar yün ve çevrilir ve döndürülür, böyle yapınca yün eğirmeye başlanır. Belirli bir kalınlıkta yün eğirme yapılır. Eğirilen yün iki kat yapılarak yumak sarılır. Yün ipler kolay kopmasın diye Teşri ile bükülür.

Bükme işlemi: Teşrinin ağırşak dibine ip dolandır ve ip başında ki kancadan geçirilir. Teşrinin uzun sapı bacağın üzerinde döndürülür ve bırakılır kendi kendine döner ipi uzunca savuşturulur ve teşrinin dibine sarılır. Teşri dolunca bir kişi yere bağdaş kurar diğer kişi terşiyi tutar kelep yapmak için bağdaş kuran ipi bacağına çapraz dolar teşrideki ip bitince ipin ucu kelebin bir tarafından elle tutulacak şekilde bağlanır. Kelep bacaklardan çıkarılır.

Halıya yünleri boyayarak başlanır. Renkler Kırmızı, Yeşil, Mavi, Sarı, Kınalı sarı, Siyah, Deve tüyü. Kiremit rengi. Devetüyü hariç diğer boyalar hazır alınır (benden önce nasıldı bilmiyorum ama benim zamanımda öyleydi.)

Yün ipleri boyama: Büyük kazanlarda su kaynatılır içine boyalar göz kararı atılır birazda kezzap suyu dökülür sonra yün ipler içine atılır. Bir miktar kaynatılır ve yün ipler çıkarılır ve soğuk suyla yıkanır ve kurutulur. Boyanan kelep ipler yumak haline getirilir. Ve kalbura konur bir ucu mazının üzerinden halı dokunan tarafa getirilir.

* Devetüyü: Bu renk için önce pelit kozağı (meşe kozalağı) toplanır ve kırılır ve kaynayan suya atılır biraz kaynadıktan sonra içine yün ipi atılır. Boyası alınan ip çıkarılır ve yıkanır. Biriktirilen inek idrarında bir gece beklenir ve soğuk suyla yıkanır ve kurutmaya bırakılır.

* Kiremit rengi: Soğan kabuğu biriktirilir. Kaynayan suya kabuklar atılır. Sonra yün ipler içine atılır. Bir miktar kaynatılır ve yün ipler çıkarılır ve soğuk suyla yıkanır ve kurutulur.

HALI DOKUMAYA BAŞLAMA

Iyım ıyılır. Gücüsü alınır. Haliya başlamadan önce 10-15 cm uzunluğunda çul (kilim) dokuması yapılır (halı sökülmesin diye).

Halı Dokuma: Gücüsü alınan iyım ipleri biri üste gelir biri alta gelir ve çift oluşturur. Bu çiftlere ilmek denir. Sol elde yün ip sağ elde bıçak, Bir ilmek sağ elle alınır arası açılır ikisinin arasından yün ip sol taraftaki ipin etrafını dolandırıp ön yüzden sağ taraftaki ipin arkasından geçirip ilmeğin içinden geçirip düğüm yapılır ve ilmek sıkıca dokumanın dibine oturtturulur. İki sıra çul dokuması yapılır 1. sıra normal geçilen ip 2. sıra ilmeklerin diplerine kirkitle sıkıştırılır. İki sıra olan dokuma halı makası ile kırkılır ve halı düzeyi düzgünleştirilir. Böyle devam ederek desene göre halı bitirilir. Başlangıçta dokunan 10-15 cm uzunluğunda çul (kilim) dokuması tekrar yapılır. Ve halı kesilir. Sökülmesin diye çul dokuma kısmı katlanarak dikilir.

Kaynak Kişi: Elif Elmas Kaplan Türkmen

Yer: Davulalan Köyü - Yıldızeli / Sivas

Derleyen: Deniz Karakurt

© Kaynak belirtmeden paylaşamaz, alıntı yapılamaz.

3 KÖYDEN...

Derleyen: Deniz Karakurt

Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı birbirine çok yakın üç köye dair almış olduğum kısa notlar. Özellikle Kıldır köyüne dair anlatılan karga söylentisini çok ilginç bulmuştum.

İncetaş Köyü: Eski adı Pustat olup daha sonra değiştirilmiştir. Pustat Baba diye de bilinen Nur-Ali Baba'nın mezarı köyün içinde müstakil bir evin bahçesindedir. Kurt Baba'nın mezarı ise köyün batısında yerleşim yeri dışında küçük bir tepe üzerindedir. Köy halkı Alevi - Bektaşî inançlarına sahiptir. Köyün bugüne kadar yedi defa yıkılıp tekrar kurulduğu söylenir, fakat bu rivayete dair başkaca bir bilgi mevcut değildir. (Derlemeci notu: Pustat -veya Pustad- sözcüğünün anlamına dair hiçbir bilgiye ulaşamadım.)

Kıldır Köyü: 1400'lü yıllarda köy şu anki yerindeyken rivayete göre 1700'lü yıllarda bir karganın kanlı bir bezi köy meydanına bırakması sonucu köylüler yakınlarda eşkiyalar olacağını düşünüp Eskiköy mevkesine taşınmışlardır. Ardından oradan da Ağpınar mevkesine sonra tekrar Eskiköy mevkesine göçmüşlerdir. 1940'lı yıllarda Kerimmümin köyüyle çıkan mera ve otlak kavgaları nedeniyle 1950 - 1955 yılları arasında tekrar şu anki yerine gelmiş bulunmaktadır. (Kaynak Kişi: Serhat Yılmaz)

Yiğitler Köyü: Eski adı kayıtlarda Çaşkur biçiminde geçer. Yörede Çaşur olarak bilinir. Köy, adını geçmişte yaşamış Çaşur isimli erenden almıştır. Hırsız ve çapulculara karşı köyü müdafa ederken ölmüştür. Mezarı şehit düştüğü yere yapılmıştır, daha sonradan bir türbeye dönüştürülmüştür. Bu türbe şimdi bir ziyaret yeridir. Ayrıca Yıldızeli yöresinde yetişen Çaşur otu / Çakşur otu adlı bir bitki de bulunmaktadır. (Kaynak Kişi: İsmail Urhan)

Derleyen: Deniz Karakurt

BAHÇELİYURT (KİLİSE) KÖYÜ İNCELEMESİ

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Esen Aydoğmuş

Konu: Sivas ilinin Kangal ilçesine bağlı Bahçeliyurt köyüne dair derleme

KÖYÜN ESKİ ADI

Eski adı Kilise olan köyün adı daha sonraları Bahçedar olarak anılmaya başlanmış. Köye adını veren kilisenin İsa'nın havarilerinden birisi tarafından yaptırıldığı söylenmekte. Bu havarinin adını ise Aziz Fadil (veya Fatil) olduğu rivayet edilmektedir. Kilise 1958'de yıktırılmış, günümüzde ise yeri bile tamamen kaybolmuş durumdadır. Kilise köyü on iki mezradan oluşmaktadır.

KİLİSE KÖYÜNÜN TARİHİ

Kilise Köyü: Roma, Bizans ve Danişmentliler Selçuklu Devletlerinin kalıntılarının bulunduğu, Romalılardan kalma Kiliseden isminin alan Kilise Köyü eski bir yerleşim yeridir. 1515 yılında Adana, Malatya, Dersim ve Divriği den gelip Keklik Pınarı isimli bir kaynağın etrafına yerleşirler. Kilise Köyü'nün 3 Km. batısında bulunan Mağara mevkiinde bulunan Danişmentlilerden kalma bir yerleşim yeri vardır. Bu yerleşim yerinde Romalılardan kalma kalıntılarda mevcuttur. Yine aynı bölgede, Fatilinyurt isimli bir bölge vardır burasının eskiden bağlık bahçelik bir yer olduğu söylenir.

Kilise köyü yakınında Fatilinyurt diye bahsedilen mevkisinin havasının, suyunun, meyvesinin, etinin, sütünün bil hassa kaymağı ve peyniri çok lezzetli olduğuna dair rivayetler vardır. Kilise köyünün beş Km. kuzeyinde Yağmurlu oğlunun yurdu diye bir yayla vardır burası görmeye değer enteresan yerlerden biridir. Ozangediği denilen bir alan vardır. Rakımı 2450 metredir. Havari Fadıl Antakya Senpiyer Kilisesi'nden Romalılar tarafından zorunlu göçe tabi tutularak burasını kendisine yurt edinmiştir. Ve o döneminde bu alanda beş yüz parsel üzüm bağı varmış en büyük parsel üç dönümmüş. Burada yetişen üzüm Arapgir üzümü olup şarapçılıkta kullanılmış yörenin en kaliteli şarapları bu bağlarda yetişen üzümlerden imal edilmiştir. Kilise, havariler tarafından ibadet te açıldığında çevresinde mezra niteliğinde 15 adet yerleşim yerleri vardır. Bunların hepsi Ermeni kökenlidir. Tamamı bağcılık ve şarapçılıkla uğraşmakta idiler.

AZİZ FATİL'İN KİLİSE KÖYÜNE GELİŞİ (Miladi 50)

Romalıların baskısı nedeniyle Antakya Senpiyer kilisesinden ayrılmak zorunda kalan, İsa Peygamber in üç halifesinden biri olan Aziz Fatil isimli Havari Kilise köyüne yerleşmeye karar verir. Buraya bir kilise yapar. Bu Kilise Hıristiyanlarca çok kutsal yerdir. Kilise 1500 yıl Hıristiyan alemine hizmet verir. Kilisenin şu anki durumu içler acısıdır. Binlerce yıl ayakta kalan bu tarihi eser 1958 yılında yıkılır. Taşları sökülerek Kangal ve Akçakale Köyü Camii inşaatında kullanılır. Şimdi ise Kilisenin temelinden başka bir şey kalmamıştır.

TÜRKLERİN YERLEŞMESİ

Yakınlardaki Ceviz köyüne üç kardeş yerleşir. İki kardeş Ceviz'de kalır, Veli Kâhya (Veli Yörükoğlu) üç oğluyla (İsmail, Mansur, Mustafa) Ceviz'den göçüp Kiliseye yerleşirler.

Bir rivayete göre Akça Sadiğın oğlu Yusuf Ermenilerden Mina isimli kıza aşık olur iki genç evlenmek isterler ise de din ayrılığı nedeniyle her iki tafralar da bu iki gencin isteğini onaylamazlar. Bir birini seven iki genç beraber kaçmaya karar verirler Ceviz Köyü ile şimdiki Orta köyün doğusunda bulunan Kale de buluşurlar. Mina da bir bohça Yusuf'da ise küçük bir kama vardır, ikisi birlikte Lülük (Lüülük / Lüğlük gibi okunur) deresinde bulunan Yusuf'un dayısı olan Mamili'nin ağılına sığınır. Ermeniler Mina'nın kaçtığını haberini kısa zamanda alırlar, iki genci aramaya koyulurlar ve iki gün sonra Mamili'nin yanında olduğunu öğrenirler. Mina ile Yusuf'u yakalamak için harekete geçerler. Mamili iki genci koruyamayacağını gençlere anlatır, onlar da Mamili'nin ağılından ayrılarak Lülük kayasına doğru yönelip, Lülük dağındaki bir mağaraya sığınır. Ermeniler aşıkların izini sürerek saklanmış oldukları mağarada bulurlar, Yusuf karşı koysa da Ermenilerle başa çıkamaz Mina'yı Yusuf'tan koparıp alırlar. Yusuf kamasıyla saldırınca adamları kışkırtmış olur. Kendisini orada bıçaklayarak öldürürler. Daha sonra bu olayı Ceviz Köyü halkı duyar olay mahalline giderler, salaca yapıp bir ata bağlayarak köye getirip cenazeyi defnedirler. Ceviz Köyü'nün 3 km mesafede Yurt mevkisinde yaşayan 50 haneli 150 nüfuslu Ermeniler ile Ceviz Köyü ahali arasında büyük bir kavga çıkar. Olaylar büyür. İki taraftan da ölüm ve yaralanmalar olur. Lülük Deresi ve Kaledibi mevkilerinde Ermeniler tarafından yetiştirilen ceviz ağaçlarının sayısı 1500 adet den fazla olduğu söylenmektedir. Ermeniler yurtlarından ayrılırken Ceviz Köyüne, bizden sonra bir ceviz ağacı dikerseniz çocuklarınız ölür derler daha sonra ceviz köyünden bir aile üç adet ceviz fidanı diker, tesadüf ya ceviz fidanının diken ailenin 15 yaşındaki çocuğu ölür. Bu ölüm üzerine köylüler, Ermenilerden kalan kale dibi, Lülük deresindeki yurttan bulunan tüm ceviz ağaçlarını keserler binlerce ceviz ağacından sadece Ermenilerden kalan günümüze kadar ulaşan, Orta köyde Aliğilin bahçesinde tahminen 500 yaşında bir ceviz ağacı kalmıştır. Bu ceviz ağacı hala yaşamaktadır. Bu olaydan sonra Veli Kahya Ceviz Köyünden ayrılır. Kilise Köyüne şu anki ağılı önü mevkisine İlk temeli atar ve yerleşir.

DERMAĞ OCAĞI

Köyümüzde(egzama) Derma Ocağı vardır. Kilisenin hemen yakınında Ocakzade Hoşafçılardan Zeynep Ana isimli nur yüzlü bir ana yaşadı. Halk arasında dermağ, tıp dilinde egzama denilen cilt hastalığına yakalanan hastalar ocağa gelir kısa zamanda şifa bulurlardı. Şimdi bu ocak harap olmuş sadece temelleri kalmıştır. Zeynep HOŞAFCI bu işi yapmaktaydı.

MEVKİLER

1. Hören, 2. Mağara, 3. Ceviz ağılı, 4. Arapoğlunun göl, 5. Fatilin yurt, 6. Haceyin yatağı, 7. Çoban kayası, 8. Baş tarlası 9. Bahçecik, 10. Yağmurlu oğlunun yurt, 11. Göksarp, 12. Kalkan deresi, 13. Ömer koyağı, 14. Sünnetsekizi, 15. Kilisenin bulunduğu alan merkezi yerleşim yeridir.

Köyün Kuzey doğusunda yörenin en ünlü dağı olan Baydığın dağı bulunmaktadır. Bu dağın doruğu ziyaret kabul edilen kutsal bir yerdir. Güney doğusunda Çallı dağı güneyinde Lülük Dağı bulunmaktadır.

KÜLTÜR

Köyde kabileler arasında ayrı ayrı Dedelerin benimsendiği görülmüştür. İbalıların Dedesi (Seydali Sultan Ocağından) Malatya Yöresinden gelen Haydoğ Dede, Kelhasanların Dedesi (Şah İbrahim

Zeynal Abidin Ocağından) Ceviz köyünden gelen İbrahim Dede, Mansurların Dedesi ise (Dedekargın Sultan Yusuf Ocağından) Hekimhan'dan gelen Hasan Dede'dir. Cem'ler ortak yürütülür. Köyümüzde şu anda Cem törenleri çevre köylerle birleşilerek yapılır. Köyümüz Alevi köyü olduğu için, en hatırlı kişi, sözünden çıkılmayan kişi, dededir. Köyümüzün en ünlü bağlama ve derleme ustası (ozanı) Aşık Fakir Mahla'sıyla Rıza Karahan'dır. Bir çok derlemesi ülkemizdeki saygın sanatçılar tarafından yorumlanmıştır. Ayrıca kışın işlerin hafif olması sebebiyle köyün damlarında veya harmanlarda aşık oynanır. Özellikle pınarın kaş dediğimiz köy meydanında yöresel ismi (Aragetti) adlı oyun ve gene yöresel ismi (Delle Deynek) isimli oyunlar köyün gençleri ve delikanlılar tarafından oynanırdı. Şimdi bu oyunlar köyümüzde unutulmaya yüz tutmuş oyunlardır.

CEM

Köyümüzde cemler genellikle kış aylarında yapılırdı. Ceme "comaat denirdi. Köyümüzde genellikle iki- üç evin birinde görgü (cem törenleri) yapılırdı. Yıl içerisinde kırgınlıklar olursa, bu cemlerde çözüme kavuşturulurdu. Aralarında sorun olan kişiler ortaya çıkarılır, dedenin karşısında "dar"a dururlardı. Dar'a duran kişiler yalan söylemezlerdi. Cem bir hafta kadar sürerdi. Gelecek yıl görgüye katılacak olanlar "danışma yemeği" verirler, kurban keserlerdi. Ceme gidenler yemeklerini yedikten sonra, lokmalarıyla birlikte cem yapılan yere gidilirdi. Lokma olarak kömbe, kuymak, helva gibi şeyler oluşturmaktaydı. Cemlerde iki türlü sohbet olurdu. Birisi dinsel, diğeri günlük yaşama ilişkin sohbetlerdi. Dinsel sohbetlerde, Allah, Muhammed ve Ali birlikte anılırdı. Cemlerde Atatürk'ün önemli bir yeri vardı. Geçmiş ulu kişilerin hayatı efsanevi bir şekilde anlatılırdı. Hz. Ali'nin cenkleri, Battal Gazi destanları anlatılır, duygular dile getirilirdi. Perşembe günleri kültürümüzde (Alevi) önemli bir yeri vardır. Perşembe günleri ve akşamı kutsal gün olarak anılır. Akşamları zorunlu işler dışında bir iş yapılmazdı. Perşembe akşamlarına "Cuma akşamı" denir. Perşembe akşamları yapılan cemlerde, Kербela konusuna özel bir yer verilir, Hz. Hüseyin için mersiyeler söylenir, bazı insanlar gözyaşını tutamayarak ağlarlardı. Görgüye katılan dedeler memleketlerine, köylerine dönecekleri zaman kesilen kurbanların arka bacağının alt kısımları (omca) ve hakkullahları ile birlikte heybesine konur, memleketlerine ulaştıklarında da gelen misafirlere omca denilen kurban pişirilerek ikram edilirdi.

HIZIR ORUCU

Bir efsaneye göre, karada darda kalanların imdadına Hızır'ın, deryada darda kalanların imdadına da İlyas'ın yetiştiğine inanılır. Şubat ayının 13'ünü izleyen ilk hafta üç gün "Hızır Orucu yollanır" (tutulur) dördüncü gün perşembe gününe getirilerek (perşembe günleri haftanın kutsal günlerinden sayıldığı için sürekli oruç tutulmakta) toplam 4 gün oruç tutulmuş olurdu.

ABDAL MUSA KURBANI

Alevi ve Bektaşiler her yıl Abdal Musa adına kurban keserler. Genellikle yıl sonlarına denk gelir. Belli bir ayı ve günü yoktur. Köyün ileri gelenleri bir araya gelerek, kurbanın ne zaman yapılacağına karar verirlerdi. Görevlendirdikleri kişiler köylüden para, buğday, un, bulgur gibi şeyler toplayarak bunları paraya çevirirler ve bu parayla ne tür kurban alacaklarına karar verirlerdi. Durumu iyi olmayan tuz gibi daha az değeri olan şeyler vererek kurban katılırlar. Kararlaştırılan günde kurban kesilir, pilavlar pişer, köylüler bir araya gelerek kurban yemekleri yerler, dualar edilir, deyişler söylenirdi. Her evdeki kişi başına kevgirle kurban yemeği dağıtılırdı. Köyümüzde nüfusun hızla göçlerle azalması ve

genellikle orta yaş üzeri insanlarımızın köyde yaşamaları nedeniyle uzun denebilecek bir süreden beri yapılamamaktadır. Abdal Musa'nın gizli ve gaipten askerlerinin olduğuna, çocuk yaşta ölenlerin, Abdal Musa'nın askerine katıldıklarına inanılırdı.

HIDIRELLEZ

Yılın belli bir gününde kutlanır. Yöremizde Rumi takvime göre 23, Miladi takvime göre mayıs ayının 6.günüdür. Yöresel olarak da 6. Mayıs "yaz mevsiminin başlangıcı" sayılır. Kentlerde kömbe, kuruyemiş gibi yiyeceklerle birlikte kırılık, yeşillik alanlara gidilerek eğlenilir, oyunlar, türküler söylenir.

NEVRUZ

21 Mart günü aileler, komşularıyla birlikte yaptıkları kömbelerle, haşlanmış boyalı yumurta ve kavurga ile kırlara giderek kutlanmaktadır. Köyümüzde Nevruz Köyümüzde nevrüz geleneğinin çok önemli bir yeri bulunmamaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla genel anlamı bilinmesine rağmen özel törenler düzenleme, anma şeklinde bir gelenek görülmemektedir.

İKLİM

Bölgemiz meteorolojisinde etkili olan belli günler mart dokuzu, "abrul beşi" soğukları diye adlandırılmaktadır. Abrul beşinin şiddetini ve etkisini anlatmak için yöremizde şu deyim kullanılmaktadır. "Sakin abrul beşinden, camızı ayırır eşinden". Bölgemiz yağış bakımından tipik karasal özellikler gösterir. Yöremizde yağışlar en çok ilkbahar ve kış aylarında düşer. Yazlar oldukça kurak geçer. Yağışlar kışın kar yağışı şeklinde görülür. Tarım ürünleri olarak buğday, arpa, mercimek, nohut yetiştirilmektedir. Yükseklikten dolayı ekinler geç olgunlaşır. Bazen kış mevsimi etkisini erken gösterir, ekinler tarlada toplanmaya bile fırsat kalmadan yağmur, kar altında kalırdı. Bugün makineleşme sayesinde hasat daha kısa zamanda kaldırılmaktadır. Arazinin geniş olmasına rağmen toprak verimli değildir. Günümüzde, gübre ile yapılan tarımda % 10-15'lerde verim alınabilmektedir. Kışları soğuk geçmektedir. Son yıllarda dünya çapındaki iklim değişikliği iklimi biraz yumuşatmıştır. Kış aylarında yağın karlardan dolayı evlerin damları tamamen kar altında kalır, beyaz düz bir örtü oluştururdu. Bir evden diğerine gidebilmek büyük beceri gerektirirdi. O kış aylarında, evlerden dışarı çıkmak için kapı veya pencerelerden tüneller kazılırdı. Köyün sürekli akan tek ana çeşmesi de bu sert hava koşullarından payını alır, beyaz düz örtü altında kalırdı. Köyümüzde bu koşullar altında su ihtiyacı karlar eritilerek giderilmeye çalışılırdı. Toprak damların üzerinde biriken kar kütleleri imece usulüyle çalışılarak temizlenirdi. Kışın uzun sürmesinden dolayı ilkbaharın geç gelmesi ile hayvanların alafı (yiyecekleri) biter, yollar aylarca kapalı kalır, ulaşım imkanı olmadığından yem temini imkansız hale gelirdi. Hayvanlara ağaçların ince dalları soyularak ya da keven gibi dayanıklı köklü bitkiler sökülerek ilkbahar mevsimine girilmeye çalışılırdı. Mal canın yongasıydı. Köyümüzde yıl içerisinde en büyük tehlike kışın uzun sürmesiydi. Karların kalkmaması sel, deprem gibi doğal afetlerden sayılır, korku ve panik içerisinde; ilkbahar mevsiminin gelmesi dört gözle beklenirdi.

BİTKİ ÖRTÜSÜ

Bölgemizde bozkır bitki örtüsü hakimdir. Bu tip bitki örtüsü, genel olarak ilbaharda karların erimesiyle yeşeren, temmuz sıcaklarıyla sararmaya başlayan, kuzukulağı, sığırkuyruğu, keven, hırmış, evelik, kekik gibi otsu bitkilerdir. Bozkır bitki örtüsünün diğer bir özelliği de kuşburnu,

karamuk, kızılıçık, böğürtlen, iğde gibi çalılıklar ile alıç, dağ armudu, ahlat gibi bodur ağaçlardan oluşur. Karamuk; Ekşimsi bir tadı vardır, üzümünden daha tatlı ve buğday taneleri büyüklüğünde koyu renktedir. Mehlem, meşe, armut, sürsülük ağaçları köyümüzün belli alanlarında yetişmektedir. Su kenarlarında genellikle kavak ve söğüt ağaçları bulunmaktadır. Ayrıca yemlik, madımak, kuzukulağı, evelik, çiğdem, nevrüz (nevrüz) kangal, ebegümeçi, ısırganotu, kabalak, kazan karası, gelin parmağı, kekik, kenger, körmən, kuşkuş, sarmaşık, tekesakalı, telice, narpız gibi yenilebilen otsu bitki türlerindedir. Köksü diyebileceğimiz bitki türlerinden golguç (yer elması)'un ayrı bir yeri vardır. Mantarlarlar yöremizde göbelek olarak bilinir. Mantarlar belli mevsimlerde yabancı olarak toplanır ve tüketilir. Çaşır denilen bitkinin çürüyen diplerinde yetişen göbeleğin (Çaşır Göbeleği) ayrı bir tadı vardır. Köyümüzde mayıs ayında yağmurların yoğun yağması sonucu mantarlar en iyi bu dönemde toplanır. Yenebilir olanlar köylüler tarafından bilinir, tanınır. Çiğdem, papatya, nergis, sümbül, kardelen, lale, gelincik bölgemizin tipik en güzel çiçeklerini oluşturmaktadır. Yöremiz yüksek olduğundan meyve ve sebze gibi yiyecekler köyün içinde değil; sulu arazilerde, dere yataklarında yetiştirilmeye çalışılır. Onlar da ihtiyaçlarımızı karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

Her ne kadar köyümüz kabile sistemiyle bölünmüş izlenimi verse de, kabileler arasında kız alıp verme yoğun bir şekilde yaşandığından, Kabileler arası ayırım söz konusu değildir. Çevremizdeki köylere baktığımızda, Köyümüz insanların birbirlerini daha çok sahiplendiği hastasında, düğününde, cenazesinde daha yoğun bir şekilde toplumsal mutabakatta bulunduğu izlenimini rahatlıkla görebiliriz.

KUTSAL VEYA UĞURSUZ SAYILAN BAZI VARLIKLAR

1-Eşik: Kültürümüzde, geleneğimizde evin eşiğinden giren kimse, Tanrı misafiri olarak kabul edilir, düşman dahi olsa bir şey denmez, her türlü kötülüklerden sakınılırdı. Diğer ikinci önemi de eşikten geçilirken besmele çekilirdi. Cin ve perilerin eşikte durduklarına inanılırdı. Cin ve perilerin çocuklarının eşikte yattıkların inanılarak kaynar su eşığe dökülmezdi. Üçüncü olarak da yağmurlu havalarda eşikte durulmaz, eşikte duranı yıldırım çarpar inancı toplumumuzda yaygındır.

2-Koyun: Melek olduklarına inanılırdı.

3-Keçi: İyi gözle bakılmaz, şeytan ruhlu olduklarına inanılırdı.

4-Horoz: Cebrail olduklarına inanılırdı.

5-Baykuş: Gece evinde baykuş öten ailenin aile fertlerinden birinin öleceğine işaret olduğuna inanılır. Baykuşun uğursuz olduğu inancı yaygındı.

6-Güneş ve Ay: Sabahleyin güneş doğarken ve Ay'ın ilk görüldüğü gün, ellerini açarak "Ay gördüm Allah. Amentübillah. Çok günahım varsa, başışla Allah" diye dualar okunurdu. Güneş doğarken herkesin o günkü nasiplerinin dağıtılacağına inanılır bu yüzden evlerin kapıları açık tutulurdu. "Gün, Muhammet; Ay, Ali'dir" inancı yaygındır. Güneş ve Ay tutulmalarında silahlar atılır, boş teneke kutuları davul gibi çalındı. Buna neden olduğuna inanılan nesnelere kaçırılmaya çalışılırdı. Eğer tutulma fazla sürmüş ise buna gösterilen tepkinin yetersiz olmasından kaynaklandığı inancı yaygındı. Güneş ve Ay tutulmaları iyi karşılanmadı.

7-Yıldız Kayması: Gökten bir yıldız kaydığı zaman bir insanın bu dünyadan gittiğine (öldüğüne) inanılırdı.

UĞURLU VE UĞURSUZ SAYILAN İNANÇLAR

- Hayvanların dağda kalanlar kurtlar yemesin diye; dua okur “Gözün bulut, ağzın kilit olsun” der, bir ekmeği evin direklerinin arasına asarlardı. Buna “kurt ağzı bağlama” denirdi.
- Depremlerde küllükler güvenli yerler olduğuna inanılırdı. Küllüklerin depremde sallanmadıkları düşünce ve inancı yaygındı.
- Akşamları aynaya bakmak, tırnak kesmeyi uğursuz sayarlardı.
- Yere düşen bardak kırılmadığı zaman uğursuzluk sayılır. Kırılmazsa bile kırılıp atılırdı.
- Bacaya Baykuş konması uğursuzluk sayılırdı.
- Perşembe akşamları iş yapmak iyi karşılanmazdı. Perşembe günleri haftanın uğurlu günü sayılırdı. Bu günde kutsal “Cuma” günü olarak ibadet edilir, dualar okunur, kömbeler komşulara dağıtılır, yardıma ihtiyacı olanlara maddi yardımlar yapılırdı.
- İki elini koynuna sokanların, kısmetlerinin kesileceğini inanılırdı.
- Çocukların, bebeklerin aynaya baktırılması günah sayılmaktadır.
- Çocuklar sürünürse, eve misafir geleceğine inanılırdı.
- Yeni doğmuş bebeklere kırkı çıkana kadar su verilmezdi. Meleklerin su verdiğiğine inanılırdı.
- Boş bebeğin sallanması uğursuzluk olduğuna inanılır. Bebeğin başına bir şey gelecek diye iyi karşılanmazdı.
- Doğum yapan anneler birbirlerine kırkı basar diye gitmezlerdi.
- Su içen insana “Su içene yılan bile değmez” diye dokunulmazdı.
- Tavuk su içerken gagasını yukarı kaldırdığında “Tavuk bile su içerken Allah'a yalvarıyor” derlerdi.
- Geceleri su içmeyi iyi karşılamazlardı.
- Tavuk gürke yatırır iken kadın yatırır, civcivlerin tavuk; erkek yatırır, civcivlerin horoz olacağına inanılırdı.
- İlkbahar ayında ilk gök gürlediği zaman, duyan kişi hemen yerden bir taş alır sırtına değdirirse, o kişinin belinin ekin biçerken, ağrımayacağına inanılırdı.
- Hamile kadın aş ererken, dikkatlice kime bakarsa, doğacak çocuğun o kişiye benzeyeceğine inanılırdı.
- Köpek ulumasının uğursuzluk getireceğine inanılırdı.
- Kedinin yalanması halinde o eve yakında misafir geleceğine inanılırdı.
- Geceleri ıslık çalanlar iyi karşılanmaz; “Başına cinler toplanır”, “Kıtlık olur”, “Kısmetin kesilir”, “Nişanlın geveze olur” denirdi.
- Kötü rüya görüldüğünde bir yoksula sadaka verildiğinde, rüyalarının iyiye yorumlanacağına inanılırdı.
- Bir kimse öldüğünde ısıtılan suyun ateşi üç gün boyunca yakılırdı. Öbür dünyada da ateşinin sönmemesi inancı yatmaktadır.
- Bebeklerin, çocukların nazardan korumak için nazarlıklar takılırdı.
- Hayvanlarına nazar değmemesi için boyunlarına, çeşitli nazarlıklar takılırdı.
- Gözleri mavi olan insanların, nazarlarının daha çok değdiğine inanılırdı.
- Bir kimsenin kulağı çınladığında, uzaktaki birinin o kişiyi andığına inanılırdı.
- Bir kimsenin elbisesinin düğmesi üzerinde iken dikilirse, aklının da dikildiğine inanılırdı.
- Yanık ekmek yiyen, kurt tan korkmaz, ya da yanık ekmek yiyen para bulur derlerdi.
- Çeç elerken kalbur çeçe değerse, bereketi kaçacağına inanılırdı.

GEÇİŞ TÖRENLERİ

Doğum Töreni

Köyümüzde doğum öncesi kısırlığı gidermek için ziyaret yerlerine gidilmekteydi. Balmumu tütsüsünün üzerinde durulur, dedelere, türbelere, Yatırlara gidilirdi. Doğumdan sonra alkarısı tasarımı ve kırkbasması inancı yaygındır. Kırk basması doğum yapan anneye çocuğun doğumdan sonraki 40 gün içindeki hastalanmasına verilen isimdir. Köyde kırklama işlemi için doğum yapan annenin yanında biri kalır ve gece lambalar açık tutulurdu bu gelenek hala yaygındır. Alkarısının yeni doğum yapan kadına ve çocuğuna gelmemesi için kadının başucuna Kuran konulur, lokma ekmek konulur, ayrıca büyük iğnelerde konulurdu.

Bereket Törenleri

a) Yağmur Duası

Eskiden Köylüler kuraklık zamanlarında, yağmur yağdırmak için duaya çıkarlardı. Dedeler dualar ederdi. Şimdi yoğun göçten dolayı yağmur duası yapılmamaktadır. Toprağa tohum ekmeden evvel uğurlu sayılan kişiden bir kap (tas) buğday alınır, yerine de buğday verilir. Dua edilerek ekim işlemine komşudan alınan buğdayın ekilmesi ile tohum ekme işlemi başlamış olurdu. Arazilerimizin engebeli olması nedeniyle istenilen verim alınamamaktadır. Ekilen buğdayın türlerine baktığımızda (Zerin) ilkbaharda ekimi yapılmaktadır. Zerin buğdayının unu özlü olduğu için hem ekmeği hem de bulguru lezzetlidir. Güzlük dediğimiz buğday ise sonbaharda ekilir soğuğa dayanıklı bir buğday türüdür. Ayrıca Çavdar ve Arpa da sayabileceğimiz kışın beside kullanılan buğday türleridir. Büyüklerimizin anlattığına göre kıtlık döneminde arpa ekmeğinin de sık sık yapıldığı şekildedir. Baklagillerden Mercimek ve nohut ta köyümüzde ekilmektedir. Bu ekimlerin birde tartılması için ölçü birimleri vardır. Yöremizde ve köyümüzde kullanılan ölçü birimlerini şöyle sıralayabiliriz. 1 teneke = 14 ile 16 kg arasında değişmektedir. 1 timinne = 7 - 8 kğ = yarım ölçek. Timinnenin yarısına = Güccük denir. Güccüğün yarısı = 1,5 - 2 kg değerinde ölçü birimleridir.

b) Koçkatımı

Koçlar, temmuz ayı içerisinde sürüden ayrılır ve ayrı otlatılır. Her yıl kasım ayının ilk iki haftası içerisinde koç katımı yapılır, koçların sürüye katılacağı gün çobanlar koçları önceden getirdikleri kırmızı toprak bayası ve ip boyamak için alınan çeşitli renkteki boya ile, bazı şekiller vererek boyarlardı. Koçların boyunlarına eşarp, havlu, elbiselik kumaş gibi çeşitli armağanlar bağlanır, ya da boynuzlarına elma, armut... gibi çeşitli şeyler takılır, işlemeli duvak giydirilirdi. Bütün aileler o gün için kömbe gibi yemekler yaparlar, buğdaydan kavurma yaparak içerisine üzüm ve çedene katılırdı. Küçük çocuklar koçların üzerine oturtulur eğer erkek çocuk ise erkek kuzu, eğer kız çocuğu ise diğ kuzu dölleyeceğine inanılıyordu. Köylüler müsait bir yerde toplanırlar. Çobanlar sürülerini sıra ile köylünün önlerinden geçirirlerdi. Hangi çobanın sürüsünün daha iyi daha bakımlı olduğu konuşulur, tartışılırdı. Koç ve tekeler sürünün içerisine salınırdı. Boyun ve boynuzdaki armağanlar, çobanlar tarafından toplanırdı. Sürü geçiş merasimi bittikten sonra, getirilen yiyecekler hep birlikte yenilirdi. Köyümüzde hemen herkes, koç katılımına katılırdı. Bilhassa genç kız ve oğlanlar özel olarak hazırlanırdı. Günümüzde (2011) üç yüz e yakın davar bulunmakta ve bunlar da 3-4 aileye aittir.

SAYA GEZME ("Davarın yüzü yetti")

Koç katımından yüz gün sonra, “davarın yüzü yetti”, diye çobanlar ve köyün gençleri Saya gezilirdi. Gençler birbirlerine telli-duvaklı gelin elbisesi giydirerek “gelin” yapar, başka birine özel elbise giydirilerek “ayı” yapar ve diğerlerinin bacaklarına da davarların kelek ve çanları takarak tilki yaparlardı. Ayı ve tilkinin görevi gelini korumaktı. Çobanların önünde bir eşek, arkadan gelin, ayı ve tilkiler tarafından ellerinde çubuklar ya da kar var ise kartopu ile kovalarlardı. Çobanın biri kaval çalar, evden eve dolaşılır ve hangi evin önüne vardılar ise çeşitli maniler söylerlerdi. Uğranılan ev sahibinin eli gelinler tarafından öpülmek istenir, yarenlik olsun diye iğne batırılmaya çalışılırdı. Ev sahibi geline hediyeler takar, un, bulgur, buğday gibi şeylerden eşeğin sırtındaki heybeye katardı. Bazı evlerde türküler söylenir, halaylar çekilirdi. Köyün bütün evlerini dolaştıktan sonra, köyün gençleri bir yerde toplanırlar, yemekler yerler, çeşitli eğlenceler düzenlerlerdi. Toplanan hediyeler çobanlar tarafından pay edilirdi.

Köyümüzde her evde hemen hemen bir veya birkaç tane koç bulunmaktaydı. Herkes en iyi koçun kendilerinde olduğunu söylese de en tutulan koç türü Kangal (Ulaş) koçlarıdır ve köyümüzde de birkaç evde vardı. Şimdi ise eskisi gibi şenlikli koç katımı yapılmamaktadır.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Esen Aydoğmuş

Yer: Bahçeliyurt köyü (Kangal - Sivas)

TÜRKİYE'DE BİR DARGVA KÖYÜ

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Murat Yılmaz

Derleyen: Deniz Karakurt

Fındıcak, Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine bağlı bir köydür. Köyde yaşayanlar Dargi (Dargwa) kökenli Dağıstan göçmenidirler. Köy halkı Dağıstan'ın Çudahar ve Sanakan bölgesinden Rus - Çerkez Harbi sonrasında göç etmişlerdir.

Derlemeci notu: Köy ahalisinden bir kişi tarafından Cudahar köyünün adam öldürme sonucu gelenek üzerine toplumdaki uzaklaştırılan kişiler tarafından kurulduğu bilgisi verildi. Ancak bu bilgiyi doğrulamak mümkün olmadı. Çudahar (Cudakhar) köyünü farklı kaynaklarda buldum ve yeterli bilgiye ulaştım. Tsudakhar / Rusça: Цудахар; Dargwaca: Цыдахъар adındaki bu köy Dağıstandaki Levaşinski bölgesinde yer almaktadır. Ancak Sanakan köyü hakkında verilen bilgiler karışık ve muğlaktır. Bazı kişiler bu ismi Cudahar köyünün diğer adı olarak ifade ederken kimileri o bölgenin adı olduğunu belirtmişlerdir, hatta bazı kişiler ise başka bir köy olduğunu söylemişlerdir. Söylenen sözcüğe benzer isimli yerleşim birimleri / köyler Dağıstan'da tespit edilmiştir. Ancak bunların kastedilen yer olduğunu doğrulamak mümkün olmamıştır. Örneğin Tabasaran bölgesinde Tsanak / Rusça: Цанак; Tabasaranca: Цанак köyü vardır. Buradaki Tabasaran kökenli halk Dargilerle akraba bir kavimdir. Fakat kastedilen yerin burası olup olmadığı elbetteki kuşkuludur. Bunlar aradan geçen yaklaşık 150 yıllık zaman içerisinde sözlü olarak aktarılırken birbirine karışmış, bazı kısımları unutulmuş bilgilerden, söyleniş biçimleri değişmiş sözcüklerden oluştuğu için kesin bir kanaate ulaşmak mümkün olmadı. Bütün bunları bahsi geçen Dağıstandaki bu bölgeyi iyi tanıyıp bilen, tarihine dair yeterli bilgi sahibi olan bir kişinin değerlendirmesi gerekmektedir.

Türkiye'de yaşayan en fazla nüfusa sahip Dargi (Dargwa) topluluğu bu köyde yerleşmiştir, ancak günümüzde köyden kente göç nedeniyle sayıları hızla azalmaktadır. Geçen zaman içerisinde köyde konuşulan ortak dil Türkçe olmuş, kendi dillerini unutmuşlardır. Dağıstan'da İmam Şamil'in yanında Arslan Kadı (köydeki Paşa Arslan'ın atası) öncülüğünde savaşmışlardır, Kafkasya'da köyleri ve ormanları Ruslar tarafından yakılmıştır. Savaşın son safhalarına kadar direnmişlerdir, bu nedenle diğer Kafkas kökenli köylerin sürgün tarihinden çok sonraları, savaş bittikten sonra Arslan Kadı ile birlikte Türkiye'ye göç etmişlerdir.

Derlemeci notu: Kırgızistan'da yaşayan Patimat Talkanov ve Ramazan Talkanov kardeşlerden Cudahar köyüne dair yaklaşık 7 sayfa kadar elde ettiğim bilgiler arasında şu cümlelere rastladım; "Şunu da söylemek gerekir ki, Şamil her zaman Cudaharlı'lardan ve onların reisleri Arslan Kadı'dan umutluydu. Nihayet birkaç yıl sonra İmam, sömürge sisteminin zorbalığını ve halk için bir şeyler yapma konusundaki güçsüzlüğünü görerek Türkiye'ye gitti ve orada Arslankadı adlı bir köy kurdu. İnsanlar bu köyün günümüzde de var olduğunu söylüyorlar." Bu cümlelerden anlaşıldığına göre Türkiye'de kurulan köyün ilk adı bu olmalıdır veya zaten var olan Fındıcak köyüne sonradan

yerleşmişlerdir. Ya da Cudahar kökenli Kırgız kardeşlere köyün adına dair böylesi yanlış bir bilgi ulaşmıştır.

Dağıstan'daki Cudahar köyünün daha sonraki dönemlerde hatırlanan diğer en önemli lideri Kara Karayev'dir. Dağıstan'daki köy ikinci bir sürgün daha yaşamış ve ahalinin büyük bir kısmı Kırgızistan'a yerleşmiştir. Türkiye'de göç edenler ise ilk olarak İstanbul'a, oradan Yalova'ya ve son olarak Sivas'ta bugünkü yerine yerleştirilmişlerdir. Bir rivayete göre de Fındıcak köyüne daha sonra gelen muhacirler Çeçenlerle birlikte yaşadıkları için onlarla birlikte göç ettikleri söylenmektedir. Ayrıca Çeçenistan'ın İçkerya bölgesinde Çeçenlerle birlikte yaşanan Sanakan kökenli köy bulunduğu söylendi (Derlemeci notu: bu bilgi de yeterince açıklığa kavuşturulamadı. Sanakan'ın neresi olduğu belli olmasa da burada Cudakhar köyünün kastedildiği anlaşılıyor. Cudahar köylülerinden bazıları önce Çeçenistan'daki bu adı belli olmayan köye mi gitmişlerdir? Bu belli değildir. Çeçenistan'da İçkerya diye bir bölgenin varlığı pek çok kaynakta bile net değildir. Sadece geçmişte bu isimle kurulmuş bir Çeçen devleti vardır.) Köyün büyüklerinden İlyas Yılmaz'ın Çeçenceyi burada öğrendiği ve Türkiye'ye göç ettiklerinde bu dili konuşuyor olmasının nedeni de budur. Köyde Zedah olduklarını dile getirenlerin bu ismi Cudakhar köyünün Zudakh diye okunmasından aldığını da belirtmek gerekir. Düğünler mızıka ve akordeon ile Çerkez düğünü olarak yapılmaktadır. Çevredeki Çerkez köyleri içinde düğüncülere en fazla işkence (Çerkez adeti) yapan köy olarak da bilinmektedir.

Kaynak Kişi: Murat Yılmaz

Derleyen: Deniz Karakurt

© Kaynak belirtmeden paylaşamaz, alıntı yapılamaz.

GELİN KAYASI

Derleme Tutanağı

Konu: Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Killik köyü yakınlarındaki Gelin Kayası olarak bilinen yerle ilgili rivayet

Kaynak Kişi: Ü. Türapoğlu

Derleyen: Deniz Karakurt

Köyümüzün etrafı dağlar ve tepelerle çevrilidir. Yakınlarda Gelin Kayası denilen bir yer vardır. Söylentilere göre bu kaya aslında kocasının evine gitmek için duvağıyla yola çıkan bir gelinmiş. Ama taş kesilmiş. Ailesinin istemediği hayırsız bir adama gönül vermiş. Kızın sadece anası varmış, babası uzun zaman önce ölmüş. Kadın kızını binbir güçlükte yokluk içinde büyütmüş yetiştirmiş. Kız evlenme çağına gelince anası kime versek diye isteyenler uygun mu değil mi diye düşünürken kız gitmiş nasıl olmuşsa yakın köylerden birinden bir adamla tanışmış. Nasıl olmuşsa artık? Davara, süt sağmaya giderken mi rastlaştılar. Yoksa tarlaya falan giderken mi? Olacak olmuş işte. Adam hem kendinden yaşça çok büyükmüş hem de kötü huyları, kötü alışkanlıkları olan biriymiş. Kızın gönlü böyle bir adama niye gitmiş, belki zengin miydi, yakışıklı mıydı? Kızın gözüne mi öyle göründü? Adam mı peşinde dolanıp dil döküp kandırdı? Ne yaptılarsa kıza laf anlatamamışlar, söz geçirememişler. Vermezseniz kaçırım demiş. Kız dikbaşlıymış. Bunun üzerine anası ve ailesinin büyükleri “Var git karısı ol karışmayacağız,” demişler. Bakmışlar ki laf anlamayacak hiç olmazsa adı kaçtı olmasın diye düşünmüşler. Ama kız bu kez de “gelinlik giymeden çıkmam evden” demiş. Ona da acı zulüm tamam demişler. Kız ağzını açıp “Düğün...” diyecek olmuş. Anası eliyle ağzını kapatıp “Sakın ha!” demiş, “Sus daha da fazla konuşma, düğün günü gelinliğini giy, getirilen ata bin git kocanın evine. Ama söyle o adama sakın ola ki davul çaldırmasın, sen de sakın ola isteyip de davul zurna çaldırmayasın,” demiş. Düğün günü gelip çatmış. Kız getirilen ata binerek evinden ayrılmış. Kız anasına dönerek, “Hayatımda bir kere düğünüm olacak, köyden davul zurnayla çıkacağım” demiş. Anası da kızına “Sana uygun, yaşı yaşına huyu huyuna denk, düzgün bir adamla evlenseydin üç gün düğün yapar, sabah akşam çaldırırdık davulu. Sofralar kurardık. Gece gündüz eğlenirdik. Ben düğün yapmıyor, yas tutuyorum. Eğer inadıma davul çaldırırsan taş olasın,” demiş. Fakat adamın getirdiği düğün alayı biraz ilerleyip de köyün dışındaki bir tepenin ardını dönünce davul sesleri duyulmaya başlamış. Üstelik çifter çifter çaldırıyorlarmış davulu. Ama anasının bedduasına uğramış ya işte. Birden bire kesilmiş sesler. Oraya gidip bakanlar ata binmiş bir geline benzeyen kayayı görmüşler.

Derlemeci notu: Killik köyünün adına dair bilgi elde edemedim. Ancak geçmişte yöreden kil çıkarılmasıyla ilgili olması muhtemeldir. Köyün yakınlarından Çakraz Deresi geçer.

Kaynak Kişi: Ü. Türapoğlu

Derlemeci açıklaması / ek bilgi: Komşu köylerden biri Dikilitaş olup adının kökenine dair net bir bilgiye ulaşamadım, ancak tahmin yürütmek mümkün olup yakın çevredeki doğal bir kaya oluşumunun veya eski bir kalıntının bu adın verilmesine neden olması büyük olasılıktır. Gerçekten

de köyün üst kısmında Bizans dönemine ait kalıntıların yer aldığı bir ören yeri bulunduğu bilgisi verildi. Fakat Dikilitaş köyünün adı ile bağlantısını kuracak bir bilgi elde edemedim.

Derleyen: Deniz Karakurt

İŞİL DAĞI VE KIRK-KIZLAR EFSANESİ

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Hanefi Özdemir – Küpeli Beldesi Eski Belediye Başkanı

Yer: Küpeli Köyü (Özvatan İlçesi / Kayseri)

Konu: Kayserinin Sarıoğlan ilçesine bağlı Ömerhacılı köyü yakınlarındaki Kırk-kızlar Tepesi ve İşil Tepesi hakkındaki rivayet

Derleyen: Deniz Karakurt

Kayserinin Sarıoğlan ilçesine bağlı Ömerhacılı, Ömürlü, Palas ve Üzerlik ile ayrıca Bünyan ilçesine bağlı Yağmurbey ve Karahıdırlı köyleri arasında Palas Tuzla Gölü bulunur. Yakınlarda (ama bu köylerin biraz ötesinde) ise Büyüktuzhisar, Sultanhanı, Kermelik, Küpeli, Karakaya gibi köyler vardır. Birkaç kez Palas Tuzlasına giderek inceleme fırsatım oldu. Bu arada yöreye dair bazı bilgiler edinmekten de geri kalmadım. Ömerhacılı köyü yakınlarındaki Kırk-kızlar tepesi için yörede yaygın olarak anlatılan efsaneyi dinledim. Anlatılanlar şöyle...

Kırk tane genç kız savaş döneminde önce İşil tepesine çıkarlar burada bir süre yaşarlar. Savaş uzayınca burayı yurt edinirler, sonra bir gün kuşların tuhaf davrandıklarını farkederler ve dikkatle baktıklarında kendilerini yönlendirmeye çalıştıklarını anlarlar. Böylece onların peşine düşerek gittikleri yere giderek yerlerini değiştirmeye karar verip bu tepeye sığınır. Çünkü kuşlar onları bu tepeye getirmişler. Geldikleri bu yeni tepede kuşlara da yiyeceklerinden artanları verirler. Erkekler öldürülüp düşmanlar tepeye doğru yaklaşmaya başlayınca bunlar Yaradana yakarmaya başlarlar. Eğer düşman eline geçeceklerse kendilerini taşa çevirmesini dilerler. Bunun üzerine duaları kabul olur. Bu kızlar taşa döndükten sonra ise üzerlerine kuşlar konarlar ve ötüşerek yas tutarlar. O yüzden bu tepeye Kırk-kızlar tepesi denmiş. İşil tepesi de bu kızların anısına hürmeten ışıldayıp parlamaktaymış gün batarken ve doğarken.

Derlemeci notu: Yaptığım bir araştırma ile bu öykünün daha önce kayda geçirilmiş olduğunu tespit ettim. Yazıya geçirilmiş olan rivayette "bizi ya taşa ya kuşa çevir" dedikleri bu nedenle de o tepede kuş avlamanın uğursuzluk getireceği ifade edilmiştir. Benim dinlediğim söylentide ise kızlar İşil dağında iken kuşlar onlara yol göstermiş, diğer tepeye geçtikten sonra gizlenirken kuşları beslemişler, onlar taşa döndükten sonra kuşlar gelerek bu kayaların üzerine konmuşlar belki de düşman gittikten sonra geri eski hallerine dönerler umuduyla. Ayrıca bu efsanenin öncesiyle ilgili olarak yakınlarda ayrıca İşil Tepesi adı verilen bir dağ daha vardır. Kırk-kızlar Tepesi ile çok yakın ve karşı karşıyadır. Kırk-kızlar ilk önceleri Ömerhacılı yakınlarındaki bu İşil dağına çıkmışlar. Bana anlatılan rivayet bu şekilde. Daha sonradan yakındaki diğer tepeye geçmişler ve sonradan o tepe şimdiki adıyla Kırk-kızlar olarak anılır olmuş.

Asıl değinmek istediğim asıl husus ise Küpeli köyünde dinlediğim rivayettir: "Kırk kızlar tepesi kırk tane kızın elleriyle toprak çekerek biriktirdikleri toprak kütlesi veya yığını dağa sonra dağa dönüşmüş.

Hatta orasını bir kaç kez kazdılar, yığma altında hazine var gibisinden ama bir şey bulamamışlar galiba." (Kaynak kişinin sözleriyle.)

Derlemeci açıklaması / ek bilgi: Bana söylenen ve ilk başta kafa karıştıran bilgilerden anladığıma göre yörede Işıl Dağı adını taşıyan en az iki yükselti bulunmakta. Işıl dağı madeni bir görünümü olan, Güneş batarken ve doğarken parlayan bir görüntüsü olduğu için adına böyle denmiş. Ömerhacılı yönüne doğru Palas Tuzlasının karşısına düşen tarafta Işıl Tepesi bulunmakta. Asıl Işıl Tepesi Kırkızlar Tepesi ile çok yakın ve yükseklikleri de neredeyse aynı. Hemen ötelinde Karakaya bulunuyor. Onunda ilerisinde Parlakkaya var. Ayrıca Büyükişıl ve Küçükişıl ifadelerini de duydum. Daha geride (Özvatan ilçesine bağlı) Küpeli Köyü yakınlarında başka bir Işıl Dağı daha var ki içlerinde en yüksek olanı odur. Burada Sultan Sekisi adı verilen düzlük bulunur. Bu düzlüğün belirli bir bölümüne Kiraz Ana Yaylası veya (Kiraz Yaylası) denir. Yaylanın ön tarafına doğru Kirazın Burcu adı verilen bir tepe vardır. Sultan Sekisinin yakınında Sarayburnu mevkiisi vardır ve yüksekliği 1600 metreden fazladır. Kirazın Burcu denen yer daha önceleri kiraz ağacı ve kirazı bol olan yermiş isim oradan kalma. Bu tepenin üstündeki birkaç odacıklı bir in bulunmakta. Burasının geçmiş çağlarda askeri amaçlı olarak gözlem yeri olarak kullanıldığı da söylenmekte. Burada ayrıca damlama suyu adı verilen bir su sızıntısı bulunmuş ve hayvan otlatmaya gidenler sürünerek girer sudan içerlermiş. Bu bölgede Karakaya adına biraz ileride tekrar rastlanır. Bu yörenin tamamında Işıl Lalesi adı verilen bir çiçek yetişir.

Küpeli köyünün önceki ismi Tokaslan Osmanlı kayıtlarında. Bir Selçuklu yöneticisinin adı olduğu söyleniyor. Sonradan yine Osmanlı zamanında Küp-Elli yani bol el, çok veren el, cömert anlamında değiştirilmiş. Neden değiştirildiği ise belli değildir.

Kaynak Kişi: Hanefi Özdemir – Küpeli Köyü Eski Belediye Başkanı (Özvatan ilçesi / Kayseri)

* Ayrıca Sarıoğlan ilçesine bağlı köyler başta olmak üzere yöredeki başka kişilerden elde edilen bazı bilgiler.

Derleyen: Deniz Karakurt

© Kaynak belirtmeden paylaşılamaz, alıntı yapılamaz.

YILDIZELİ'NDEN 2 KÖY ADI

Konu: Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı birbirine komşu iki köyün adına dair

Derleyen: Deniz Karakurt

Bakırcıoğlu köyü, Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine bağlıdır. İlk ismi Delikkaya olup yakınlarda bulunan İninağzı mevkisindeki kayalardan almıştır. Bu bölgede kayaların altında doğal sığınak oluşumları vardır. İlçede iki tane Delikkaya köyü olunca köyün ismi Bakırcıoğlu olarak değiştirilmiştir. Bu ad ise anlaşılacağı üzere geçmişte Bakırcılık yapan bir kişi ile ilişkilendirilmekte. Bir zamanlar neredeyse köyün tüm arazisinin sahibi olan Bakırcıoğulları'ndan gelmekteymiş ancak şu an köyde bu sülaleden kimse yaşamıyormuş. Köye bağlı iki mezra bulunmaktadır. Köy yakınında Uyuz Çermiği denilen yerde sıcak su çıkmaktadır ve bir gölet oluşturmaktadır. Bir kayanın üzerinde zeminden üç farklı yönden kaynayan çıkan kükürtlü suların mantar ve kaşıntı hastalıklarına, uyuz rahatsızlığına, egzamaya iyi geldiği söylenir.

Yılanlıkaya köyü, Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine bağlıdır. Köyün adı Yılanlıtaşlar denilen bir kayalıktan gelmektedir. Köy halkı bu kayalığın ziyaret yeri olduğuna ve bazı hastalıklara iyi geldiğine inanmaktalar. Özellikle Yılandık hastalığına iyi geldiğine inanılmıyormuş. Çocuğu olmayan kadınlar, yürümeyen çocuklar, felçli kişiler ve deri hastalığı olanlar bu ziyaret yerine getirilerek dua edilirmiş. Bu kayalıklarda yaşayan yılanların Nisan ayında taşların altından çıktıkları ve hatta köyün içine kadar geldikleri söylenmekte. Bu yılanlar zararsız oldukları için dokunulmazmış. Geçmişte evlerin içine kadar girenlere bile insanların alışmış oldukları hatta besledikleri söyleniyor. Hastalığı olan kişiler o zamanlar bir yılan yakalayıp ellerine alırmış, böylece şifa bulunacağına inanılmıyormuş. Bu yılanlar iki ay kadar bir süre sonra kendiliklerinden çekilip gidiyorlarmış.

NALLI KÖYÜNDE KURBAN VE ORUÇ İBADETLERİ İLE KUTLU YERLER

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Mustafa Akyol (Öğretmen)

Derlemeci: Deniz Karakurt

Nallı köyü, Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine bağlıdır. Köyün bilinen eski ismi Hızırnallı'dır fakat bazı köylülerin söylediğine göre köyün ismi ondan önce de Keçikıran olarak biliniyormuş. Rivayete göre bir gün bir keçinin ayağı kırılır ve ayağını nallarlar. Bu olaydan sonra köyün yeni adı Nallı olur ve böyle kalmaya devam eder.

Derlemeci notu -1: Söylentide bazı kopukluklar olduğu anlaşılmakta. Toplumsal bellekte korunan bazı kısımlar olsa da kimi unsurlar arasındaki bağların yeterince açıklanamadığı görülüyor. Örneğin keçi, iki ismin de ortaya çıkışına dair esas unsur olarak belirginleşiyor. Buna karşın keçinin ayağının kırılması eski isme gönderme yaparken bu kırılmanın nedeni eksik kaldığı için aslında Keçikıran denilmesini açıklamaya da yeterli olmuyor, keçinin nallanması yeni ismi açıklıyor. Keçikıran daha ziyade bu yörede bir nedenden ötürü hayvanların topluca ölmesi veya daha düşük bir olasılıkla sakatlanmalarıyla ilgili olmalıdır. Ancak buna dair herhangi bir bilgi edinemedim. Ayağına nal vurulmayan bir hayvan olan keçiye nal takılması ise ilginç bir motif olarak ortaya çıkıyor.

Derlemeci notu -2: Sivas Merkez'e bağlı Hızırnallı günümüzde mevcuttur ancak Nallı köyü ile aralarında yeterince uzak bir mesafe bulunmaktadır (araçla birbuçuk saat).

Dini İnanışlar: Nallı köyü Alevi inançlarına sahiptir. İnançlarının merkezine insani değerleri koyarlar. Allah-Muhammed-Ali söylemi ile Tanrı-İnsan birliğini dile getirirler. İnsan ilişkilerinde kul hakkına saygı gösterirler. Sorunlarını Rızalık olarak halletmeye çalışırlar. Enel Hak felsefesi temel dinsel motiflerdendir. Biçime değil öze önem verilir. İnsanı Kamil olma amaç edinilir. Geçmişte ibadetlerinde bu kurallara uymayanları dışarlarmış. İbadetleri şunlardır.

Kurban: Nallı köyünde genel olarak kurban geleneğine çok önem verilir. En çok şu amaçlarla kurban kesilmesi yaygındır. 1- Kurban Bayramı, 2- Adak kurbanı.

Bunun dışında Cenaze kurbanı ve Matem (Muharrem) kurbanı eskiden daha sık kesilirdi.

1- Kurban Bayramı: Nallı köyünde Kurban Bayramının çok önemli yeri vardır. Küskünler barışır. Sevgi, saygı ve dayanışma geleneği vardır. Her ev mutlaka kurban kesmeye çalışır. Aylar öncesinden kurbanlıklar alınır. Sığırlar büyüklüğüne göre hisselerine bölünür. Koyun ve keçiler hisse olmaz. Bayram öncesi evlerde genel temizlik yapılır. Arife günü yıkanmak sevap sayıldığı için yıkanılır. Kadınlar, tüm gençler ve çocuklar ellerine kına yakarlar. Kınanın iyi günlere delalet olacağı inancı vardır. Geçmişte denin öncülüğünde bayram sabahı halka namazı kılınırdı. Şimdi bayram sabahı erkenden kalkılır, kurban kesenler birbirleri ile paylaşır. Kurbanın kanının akması için çukur eserler, kurban kanının ve kurban kemiklerinin ayakaltında çiğnenmesini günah sayarlar onun için yere gömerler. Kurban

kanından çocukların alınlarına parmakla kan sürülür. Kurban kesilir paylaşılır. Kurban kesenler kurban kesme ücreti almazlar, cem törenlerinde 12 hizmetten biri olan kurbançı hizmeti olduğu inancı vardır. Eve gelindikten sonra ev halkı birbirleri ile bayramlaşma yapar. Helva yapılır. Yakın komşular ve akrabalarla bayramlaşma yapılır. Kurbanlar pay edilerek tüm köye dağıtılır. Kimi aileler yemek hazırlayarak komşuları davet ederek evinde yemek yedirir. Yemekten sonra Kuran ve dua okunur. Çocuklar köyü dolaşarak büyüklerin ellerini öperler harçlık ve seker toplar. Geçmişte köy gençleri, şimdiki köprünün yanında Hasgöl Ağanın söğüdüne, Ali Kalenin evinin önündeki söğüde ve Süleyman Akyolun evinin önündeki Kara Alinin söğüde salıncaklar (tahtanbas) kurar, sallanarak eğlenirdi. Köyün değişik mahallelerinde türkülerle halaylar çekilirdi. Sıcak günlerde gecelerde oyun ve eğlencelere devam edilirdi. Köy delikanlıları da çeşitli eğlenceler yaparlardı. Akşamüzeri tüm köylü kavrulmuş kurban eti ve çeşitli lokmalar alarak köy mezarlığına giderlerdi. Komşular yakınlarının mezarlarını ziyaret ederler, mezar başında dualar okuyarak niyazlar yaparlardı. Kimi anneler genç ölen çocukları için ağıtlar yakarak ağlarlar, o an hüznü bir an yaşanırdı. Birbirlerini görmeyen komşular burada bayramlaşırlardı. Getirilen lokmalar görev alanlar tarafından orada bulunanlara ayırım yapılmaksızın tüm insanlara dağıtımı yapılır, büyüklere sofralar hazırlanır. Destur (izin) verildikten sonra yenmeye başlanır. Yemekten sonra Kuran ve dua yapıldıktan sonra herkes evine gider. Oğulları nişanlı olanlar çeşitli hediyeler alarak gelinlerini görmeye giderler. Bu olaya bayramcalık götürme denir. Çevre köylerde bulunan hisim akrabalara da bayramlaşmaya gidilir.

2- Adak Kurbanı: Nallı köyü ve çevre köylerde adaklar önemli yer tutar. Adaklar büyükten küçüğe doğru; boğa, koç, koyun, keçi, horoz, lokma, bisküvi, lokum, üzüm şeklindeki yiyeceklerdir. Adaklar cem törenlerinde ve ziyaret yerlerine getirilir.

Oruç: Nallı köyünde geçmişten günümüze kadar yılın değişik zamanlarında veya farklı amaçlarla oruçlar tutulurdu.

a- Adak Orucu: Dileklerinin kabul olması için oruç adanır. Dileği yerine gelirse, niyet ettiği gün kadar oruç tutulur. Genellikle çocukların, hayvanların hastalandığı zaman iyi olmaları, oğullarının askerden sağ salim dönmeleri ve gördükleri rüyalar için adanır ve tutulur.

b- Hızır Orucu: Zor durumlarda ve felaketlerde yardımcılık vasfı dolayısıyla Hızırın Alevi ve Bektaşî inançlarında büyük bir yeri vardır. İnanca göre Hızır ölümsüzdür. Çağrıldığında zor durumda kalanların yardımına yetişir. Halk ermiş olarak bilir. Yetiş ya boz atlı Hızır diye çağırır. Rumi Takvime göre 31 Ocak, 1-2 Şubat günleri yani Miladi Takvime göre 13, 14, 15 Şubat günlerinde Hızır Orucu tutulur. Hızır Orucunun ikinci günü kavut hazırlanır. Bunun için kavut yapılacak buğday yıkanır, yufka ekmeği pişirilen sac üzerinde kavrulur. El değirmenlerinde (el taslarında) öğütülür. Un eleği ile elenir. El değmeden un çuvallarının üzerine konur. Gece Hızır elini kavuta dokunursa bereketin bol olacağına inanılır. Orucun üçüncü günü akşamüzeri kavut şekerle hazırlanmış şerbetle karıştırılarak kavut topaçları yapılır. Komşulara dağıtılır. Kimi ailelerde çörekler yapar komşulara dağıtırlar. Oruç kavut ile açılır. Eskiden orucun bittiği aksam kavut lokmalarıyla birlikte diğer lokmalar hazırlanarak bir evde toplanarak, Hızır Cemi yaparlardı. Cemde Hızır ve Alevilikte kutsal sayılan ulu kişilerden menkıbeler anlatılır, ozanlar Deyiş ve Duvaz imamlar söylerler, semah dönülür. Gelen lokmalar lokma duası yapıldıktan sonra, lokmacılar tarafından cemde bulunan tüm canlılara dağıtımı yapılır. Dede destur (izin) verdikten sonra yenmeye başlanır. Dede tarafından cem birleme duası yapılarak

cem sonlandırılır. Komşular evlerine gitmek için izin alarak cem evinden ayrılırlar. Simdi cem yapılmıyor. Kimi ailelerde Hızır'ın atı yesin diye Hamza Dedelerin evine bir kapla arpa götürürlerdi, dede dua ederek alırdı.

c-Muharrem Orucu: Hicri Takvime göre Muharrem ayının birinci gününden başlayarak 12 gün oruç tutulur. Yas orucu olarak kabul edildiğinden 12 gün boyunca kesinlikle asla su içilmez. Su yerine meyve kuruları kaynatılır. Kaşıkla alınır. Bardak ve benzeri şeylerle içilmez. Evli çiftler oruç boyunca ayrı yatarlar. Hayvansal ürünlerden et, yumurta yenmez. Eğlence ve düğün yapılmaz. Tıraş olunmaz, banyo yapılmazdı. Simdi günümüz Sartlarına göre tıraş olunuyor, banyo yapılıyor. Genellikle sahura kalkılmaz, akşam güneş batımından sonra oruç açılır. 12 İmamların isimleri sayılarak, "Bismişah" diyerek, ağza tuz alınıp oruç açılır. Oruç tutmayanlar dışlanmaz, oruç olanlar kendi yanlarında yemek yenmesinden, su içilmesinden rahatsız olmazlar. Oruç tutmak sabır etmekle eşdeğerde görülür. Orucun on ikinci günü Aşure çorbası pişirilerek oruç açımı yapılır. Durumları iyi olan aileler kurban keserlerdi, komşuları davet ederek çorba ve kurban etiyle yapılan yemek sunulur, yemekten sonra dede tarafından dua okunur. Çorba tüm köye dağıtılır. Bu kurban kesimi ve Aşure çorbası pişirme Muharrem ayı boyunca devam eder. Aşure çorbası su, yarma, fasulye, nohut, seker, üzüm, ceviz, fendik gibi 12 çeşit malzemenin karışımı ile yapılır. Muharrem Kurbanının iki anlamda vardır. Birincisi Kerbelada Ehlibeyt soyundan Imam Zeynelin kurtuluşu ve Ehlibeyt nesli devam ettiği için şükran kurbanı, ikincisi Kerbela Şehitleri için hayrat yani ölenler için yemek vermek amacı ile kurban kesilir.

ç-Uğundurma Orucu: Nallıda ve çevrede yaşlıların anlatımına göre geçmişte Hızır orucunun üçüncü günü aksanı orucunu dualı suyla açar ve başka bir şey yemeden içmeden ertesi gün aksama kadar oruca devam eder. Buna Uğundurma Orucu deniliyor. Sevabının çok olduğuna inanılır. Bu orucu simdi tutan yoktur.

d-Cuma Aksanı Orucu: Perşembeyi cumaya bağlayan gecenin kutsal olduğuna inanılır. Buna Cuma Aksanı denir. Her Perşembe günleri oruç tutulur, köyde yoksul ve kimsesizlere sadaka verilir. Sadaka verme devam ediyor ama oruç artık tutulmuyor.

Kutlu Yerler: Nallı köyünde kutsal mekânların önemi çok büyüktür. Halk arasında bazı yerlerin kutsallığına inanılır. Burada bulunan ağaçlara dokunulmaz, geliştirilip güzelleştirilmesi için her türlü çaba gösterilir. Adanan kurbanı yerine getirmek için köylüler davet edilir. Durumlara göre çevre köylerde davet yapılır. Adanan kurbanlar buralarda kesilir. Kesilen kurban, kurban pilavı olarak hazırlanarak ayran eşliğinde konuklara sunulur. Mevsimlere göre de meyve ve sebzelerde götürülür. Konuklarda adak olarak getirdikleri üzüm, bisküvi, lokum gibi yiyecekleri dağıtırlar. Kutsal mekânlar ibadet yerleri olduğu kadar, komşu köylerdeki akraba ve arkadaşların buluştuğu, eğlendiği, oynadığı kaynaşma merkezleridir. Buralarda ibadet ve eğlence yan yana yürür. Ziyaretler günü birlik yapılır. Ziyaret yapılan yerler şunlardır.

* Ziyaret: Köyün Yukarı Mahallesinde Süleyman Akyolun evinin karsısında bulunan kayalık yerdir. Üzerinde çam ağaçları var. Bu ağaçlara eskiden gelen bir inançla çeşitli bezler bağlanır. Her hangi bir türbe yoktur. Kimileri de burayı rüyasında gördüklerini kerametinin olduğunu söyler. Köyde bazı ailelerin mezarları buradadır. Komşular adaklarını burada yerine getirirler.

* Küre Baba: Nallı köyü sınırlarına yakın Ak Dağlar üzerinde Bozdağ yakınında köye 15 kilometre uzaklıktadır. Sarkışla Can Abdal - Güdül köyü sınırları içindedir. Halk arasında geçmişten beri kutsal kerametlerinin olduğuna inanılan adak kurbanlarının getirilip kesilip gelen konuklara sunulduğu

yerdir. Buraya Sarkışla, Yıldızeli ve Akdağmadeni köylerinde yaz mevsiminde adaklar getirilir. Dağ üzerinde çam ağaçları var. Kimse bu ağaçlara dokunmaz. Dağın zirvesi dolma olduğu görülüyor. Eskiden kullanılan halk arasında Ulu Yol olarak bilinen Akdağmadeni sınırlarından Tepesi Delik, Tahtalı Mezar, Baş Koğuş, Nebi Han, Yıldızeli (Yenihan), Sivas'a ulasan yolun 2 kilometre güneyinde bulunuyor. Burayla ilgili halk arasında iki tane söylence var. İlk olarak Ulu Yolun yanında kaya parçaları var. Küre Baba üzerinden bakiliği zaman bu kayalar koyun sürüsüne benziyor. Halk Söylencesine göre burada çoban koyunlarını otlatırken bitleniyormuş. Küre Babaya dönerek sana kurban kesiyorum deyince o an çoban ve sürüsü taş oluyor. İkinci efsane ise şöyledir. Küre Babanın doğu eteklerinde bir kaynak bulunmaktadır. Bu kaynağa Süt Oluk denir. Bu kaynak Perşembe (Cuma aksamı) aksamı süt olarak akarmış. Bebeği olan bir anne bebeğinin kirli bezlerini burada yıkaması sonucu süt akmamış. Yazları güzel piknik ve eğlence yeridir. Doğanın tüm güzellikleri bulunur.

* Kevgir Baba: Yıldızeli Yolkaya (Çakraz) köyünün yakınında bulunur. Söylenceye göre türbenin olduğu yer bataklıkmiş. Tokat Zile'den bir kızın rüyasına giriyor. Gel beni bu bataklıktan kurtar diyor. Bu rüya birkaç defa tekrarlanıyor. Bu kız Zile'den gelerek burayı kazdırınca horasan harcıyla örtülü bir yatır buluyor. Aynı yere bir mezar yaptırıyor. Altına da çeşme yaptırıyor. Sonraları Yolkaya köylüleri bu mezarı türbe yapıyorlar. Buraya Sivas, Tokat ve Yozgat illerinden çok ziyaretçiler gelir ve adaklarını yerine getirirler. Burada büyük ulu ağaçlar bulunur. Halkın rahatlık içinde kurbanlarını yemeleri için masalar ve oturaklar yapılmıştır.

* Kara Coğ: Sarkışla'nın Alaman köyünde bulunmaktadır. Söylencelere göre İmranlı ilçesi Cogi Baba köyünde bulunan Cogi Babanın sancağı ve teberi burada bulunmaktadır. Halk arasında kutsal sayılmaktadır. İnsanları her hangi bir konuda (bilhassa hissizlik üzerine) yemin ettirme istenirse buraya götürülürdü. Kişi yaptıysa çarpılacağı korkusuyla yalan söylemez, suçunu kabul eder, affını ister. Halk arasında burayla ilgili beddua ve niyaz sözleri söylenir. Kara Coğ seni taş kessin, Kara Coğun niyazı gibi sözlerdir. Buraya felç olanlar getirilir. Şarkışla, Yıldızeli, Gemerek, Akdağmadeni köylerinden adak kurbanı getirenler ve ziyaret için gelenler çok olur. Burada küçük bir çermik bulunmaktadır.

* Ağ Tepe: Akpınar köyü yakınında bulunur. Üzeri horasan harcı ile yapıldır. Halk burada adak kurbanlarını keserler. Söyle bir söylence var. Ağ Tepe, Küre Baba ve Fındıcak köyü yakınında bulunan kutsal ziyaret sayılan Hasan Tepenin üç kardeş olduğuna inancı vardır.

Kaynak Kişi: Mustafa Akyol (Öğretmen)

Derlemeci: Deniz Karakurt

YILDIZELİ KÖYLERİNDE SEYİRLİK OYUNLARDAN ÖRNEKLER

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Suat Duman

Köylüler kışın köy odalarında boş zamanlarını değerlendirmek ve düğünlerde eğlenmek için aralarında oyunlar çıkarırlar. Böylece öteden beri süregelen oyun geleneğini devam ettirmiş olurlar. Günlük hayatın çeşitli yönlerini konu edinen bu oyunlar, eğlendirici bir yapıya sahip olmakla birlikte yeni yetişen nesle toplumsal yaşayışın kurallarını da öğretir. Yıldızeli yöresinde genellikle düğün ve köy odalarında oynanan oyunları iki başlık altında toplayabiliriz.

Şaka Oyunları: 2 örnek verilecektir.

Ayakkabıya Girme: Köy veya düğün odasında oturanlardan biri, sohbet arasında “ayakkabısının içine girebileceğini” iddia eder. Bunu üzerine birisiyle iddiaya girilir. Dışarıdan getirilen bir ayakkabı içine oyuncu birkaç kez balıklama atlar; ama bir türlü ayakkabıya giremez. Bunun sebebinin göz değmesi olduğunu söyler ve oyunu bilmeyenlerden birinin gözlerinin tutulmasını ister. Gözleri tutacak kişinin ellerine kömür karası veya un sürülmüştür. Gözler tutulur ve gözü tutulan kişinin yüzü, kömür karası veya unla iyice boyanır.

Yıldızlara Bakma: Kalabalık bir ortamda, konuşulanların bittiği, ortamın sessizleştiği bir anda bir kişi “ceketin kolundan baktırıp yıldızları gösterebileceğini” iddia eder ve orada bulunanlardan birine bunu tatbik eder. Oyunu yapanın adı Ahdar Hacâ’dır. “Benim adım Ahdar Hacâ, ben adımı sorduğumda söylemelisin!” der. Ceket, oyunun kurbanının kafasına sarılır ve ceketin kolundan yukarı bakabilmesi sağlanır. Ahdar Hacâ, ceketin kolundan: “Benim adım ne?” diye sorar. O da cevap verir: “Ahdar Hacâ!” Bunu üzerine ceketin kolundan bir sürahi su akıtılır.

Bu türden sayılabilecek “değirmen, tarla bölüşme, kim vurdu, tabaktan tabağa su geçirme” gibi oyunlar da vardır.

Beceri Oyunları: 2 örnek verilecektir.

Kayış Kızdı: Sekiz-on kişi, ayakları birbirine temas edecek şekilde karşılıklı oturur. Dizler biraz kırılarak altta kayışın (kemerin) geçebileceği kadar bir boşluk bırakılır. Kayış, el yordamıyla bacaklar altından hızlı bir şekilde geçirilerek döner. Bu esnada kayışın kimde olduğunu ortada duran ebeye fark ettirmemek için ellerle yere vurularak gürültü çıkarılır. Ebe görmeden kayış bacaklar altından çıkarılarak sırtına vurulur. Ebenin tek tahmin hakkı vardır. Vuran kişi bulunana dek oyun devam eder. Kayışı yakalatan ebe seçilir.

Koz Kısmı (Goz Gisma): Hızlı konuşabilmeye, duraksamamaya ve dikkate dayalı bir oyundur. Herkes kendine bir eş seçer ve eşler, ayaklarını birbirlerine yaslayarak karşılıklı otururlar. Ayaklar karmaşık bir şekildedir; fakat birbirlerini uyarabilmeleri için eşlerin ayakları temas eder durumdadır.

Oyunculardan biri, “Ey, eşim eşim! İstanbul’dan dokuz goz geldi, bunu gıssa gıssa kim gısar?” diye eşine sorar. Eşi de oyunda bulunanlardan birinin adını söyler: Mesela “Ahmet gısar!” Kime “gısar” denmişse sözü onun eşi alır ve kendi eşini savunur. Kendi kendini savunan, duraksayan, dili sürçen yanar ve “goz gısmış” olur. Dokuz hatadan sonra oyun biter ve hata yapanlara seyredenler tarafından ceza verilir. (Türkü söyleme, hayvan taklidi yapma vb.)

Ayrıca bu türden sayabileceğimiz “kabak, turp, yüzük saklama, askerlik” gibi oyunlar da vardır.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Suat Duman

BİR SAVRULUŞ ÖYKÜSÜ

(ÇERÇİALANI KÖYÜ'NE YERLEŞEN İLK AHALİNİN TARİHÇESİ)

Kaynak kişi: Hasan Arslan (Avukat)

Derleyen: Deniz Karakurt

Çerçialanı köyü Yozgat ilinin Akdağmadeni ilçesine bağlıdır.

Köyün adı

Yörede dolaşan çerçilerin (gezgin satıcıların) konaklama yeri olması nedeniyle "Çerçialanı" adını almıştır. Rakımı yaklaşık 1790 metredir.

Tarihçe

Köy ahalisinin ataları edinilen bilgiye göre 1670-1680 yıllarında Malatya'nın Hekimhan ilçesine yakın bir yerde Kandil Köyü bitişiğinde Karagüney denen yerde ikamet ederlermiş. 1750-1760 yıllarında Karagüney'de yaşayan Karlıoğlu Kara Halil Ağa ile Karagüney'e bitişik olan Budaklı Köyünde yaşayan Budak Kahya arasında arazi paylaşımı nedeniyle ihtilaf doğmuş. Budak Kahya yörede bulunan arazinin büyük bir kısmı üzerinde hakimiyet kurmak istemiş. Karlıoğlu Kara Halil bunun üzerine Budak Kahya'nın bu tavrına karşı çıktığı için aralarında husumet çıkmış.

Derlemeci notu: Bahsi geçen Kandil ve Karagüney köyleri günümüzde Bağyolu köyünün mezrası durumundadırlar (Budaklı köyü hariç).

Budak Kahya yörede yapılacak düğün töreninde cirit oynayacak adamlarından birini yanına çağırarak "Kara Halil'in küçük karısının şerefine diyerek cirit atacaksın" diye emir vermiş, belki biraz da para vermiş. Bu emri alan kişi aynen uygulamış.

Budak Kahya'nın adamının bu sözleri düğüne katılan ahali içinde herkesin duyacağı bir şekilde söylemesi Halil Ağa tarafında "Namus Meselesi" olarak algılanmış. Olay kulaktan kulağa yayılmış. Bu ağır hakareti içine sindiremeyen Karlı Oğlu Kara Halil aile meclisini topluyor ve Budak Kahya'nın infazına karar veriliyor. Halil Ağanın büyük oğlu Budak Kahya'yı öldürüyor. Bu olay iki aile arasında kan davasına dönüşüyor. Yöredeki töreye göre öldüren taraf yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalıyor. Bu nedenle Karlıoğlu ailesi Karagüney'i terk ederek Köyören'e gelip yerleşmişler. Uzun süre burada yaşamışlar.

Köyören ile Yama Dağı Yaylası aynı bölgede bulunuyor. Dirijan Aşireti, Yama Dağı'na yaylaya çıkarken Köyören arazisinin içinden geçerken sürülerini ekinlerin içine bırakıp yayıyorlarmış. Köyören ileri gelenleri Dirijan Aşiretine elçi göndererek ekinlerini yaydırmamaları için birkaç kez ricada bulunuyor iseler de hiçbir yararı olmamış. Bu nedenle Köyörenliler ile Dirijan Aşireti arasında kavgaya çıkıyor. Bu kavgada Dirijan Aşiretinden bir kişi öldürülmüş. Bu olay, Köyören'le Dirijan Aşireti arasında kan davasına dönüşmüş. Buldukları bölgede yaşam çekilmez hale geldiği için Karlıoğlu Kara Halil'in

çocukları ve torunları ikinci kez yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlar. Gelip Karaköcek köyüne yerleşmişler. Yıl 1790 - 1800 arası...

Karaköcek Köyünde yaşayanlara arazi zamanla yetmemiş. Geçim sıkıntısı baş göstermiş. Bu nedenle göçler başlamış. Karlıoğlu Kara Halil'in torunlarından birisi Hekimhan'a gidip oraya yerleşmiş. Bir diğeri Divriği ilçesine gidip orada yerleşmiş. Ortanca kardeşlerden biri Kangal ilçesinin Zerk Köyüne yerleşmiş. Ortanca kardeşin bir diğeri oğlu Hekimhan ilçesinin Güzelyurt Köyüne yerleşiyor. Küçük kardeşin oğullarından biri Kangal ilçesi Mamaş köyüne yerleşiyor. Bir diğeri de Divriği'nin Yalnızsöğüt köyüne yerleşiyor. Karlıoğlu Kara Halil'in küçük torunlarından Ayvaz Ali de Kangal ilçesinin Taşlık köyüne yerleşiyor. Ayvaz Ali'nin çocukları Hasan (Topal İmam), Hıdır, Bayram, 1840'lı yıllara kadar bu köyde yaşıyorlar.

Öte yandan Erzincan ili Kemaliye ilçesinin Hödü köyünde iki oğlu ve karısı ile yaşamakta iken adı bir cinayet olayına karışan Mehmet Ağa (Nebi Kahya) Diyarbakır Kadılığında yargılanmış ve beraat ederek köyüne dönmüş. Ancak karşı taraf Nebi Kahya'nın küçük oğlunu öldürmüş. Taraflar arasında kan davası başlamış. Nebi Kahya Hödü Köyünü terk etmeye niyetlenmiş, ancak karısı gitmek istememiş. Büyük oğlu ile karısını Hödü Köyünde bırakan Nebi Kahya gelip Sivas ili Kangal ilçesinin Taşlık Köyüne yerleşmiş. Bir süre bu köyde yaşayan Nebi Kahya daha sonra Taşlık Köyünü de terk ederek Sivas ili Şarkışla ilçesinin Hocabey Köyüne gelip yerleşiyor. Burada bir süre yaşadktan sonra buradan da ayrılarak Şarkışla ilçesinin Bozkurt Köyüne yerleşiyor. Bozkurt Köyü Kızılırmak havzasında bulunduğu için burada yaşayan insanlar sivrisinekten rahatsız oluyorlarmış. Tabi Nebi Kahya'nın sarışın ve narin yapılı olan kızı İnsaf daha çok rahatsız oluyormuş. Bunu gören Nebi Kahya "Ben sarı sıcağın altında sarı kızımı sivri sineklere yedirmem" diyerek buradan da ayrılmış. Yaylalık olan Çerçialanı'na gelip yerleşmiş. Oğlu Hüseyin burada doğmuş. Göçler başlayınca Topal İmam da damatlarını yanına alarak Taşlık Köyünden ayrılmış. Yollarda konaklayarak Akdağmadeni ilçesinin Sıtma Köyüne kadar gitmişler. Sıtma'da birkaç yıl oturduktan sonra Nebi Kahya'nın Çerçialanı'na geldiğini işitiyorlar. Onlarda Çerçialanı'na gelip orada yerleşiyorlar. Yıl 1840-1850 arası... Böylece Çerçialanı da artık köy hüviyetini kazanıyor. Çerçialanı Köyünün kökeninde Nebi Kahya ve çocukları ile Ayvaz Alinin soyu ve oğlu Hasan'ın (Topal İmam) çocukları vardır. Köyün kurucuları Murtaza Kişi, Topal İmam, Bayram Ali ve Nebi Kâhyadır. Ayrıca Nebi Kahya'nın daha evvelinde Yozgat'ın Sorgun ilçesinden geldiğini söyleyenler de vardır. Köy 1840'lı yıllarda kurulmuştur. 1950-1955 tarihlerine kadar 30 haneye ulaşıyor. O tarihlerde Çerçialanı'nın nüfusu 300'e kadar yükseliyor. Belirtmek gerekir ki bu süre içinde ufak tefek olaylar dışında Adliyeye intikal etmiş bir olay bulunmuyor.

1970'ler ve 1980'ler sonrası geçim sıkıntısı nedeniyle göçler başlıyor. Bazı komşular Ankara, Mersin, Bolu gibi illerde iş bularak köyden ayrılıyorlar. Öyle ki 1990 tarihine kadar köyde 7 hane kalıyor. Bu 7 hanede yaşayan insan sayısı 15'e kadar düşüyor. Köyden göç eden insanların evi bakımsızlık yüzünden harabe haline geliyor. Kalan 7 hanede yaşayan komşular, şehirlerde yaşayan akrabalarının yanına giderek Çerçialanı'nı terk etmek hazırlıklarına girişiyorlar. Bu durumu değerlendiren köylüler ata yadigarı Çerçialanı'nın haritadan silinmesini önlemek amacıyla bir araya gelerek bir yapı kooperatifi kuruyorlar, isteyen Çerçialanlılara ev yapmaya karar veriyorlar. Çerçialanı Konut Yapı Kooperatifi 1991 yılında kuruluyor. Bu girişim elbirliği ile başarıya ulaştırılıyor, Köye 30 adet müstakil ev yapılarak 12 Ağustos 1995 tarihinde Akdağmadeni Noterliği nezaretinde çekilen kura sonunda

hak sahiplerine evleri teslim ediliyor. Bu evler, caddeleriyle, bisiklet yollarıyla su ve kanalizasyon şebekeleri ile sabit telefon hatları ile modern bir köy görünümüne kavuşturuluyor. Ancak evlerin yapılmış olması köye geri dönüşü sağlamaya yeterli olmuyor. Köyde yaşayan insan sayısı yazları biraz artmakta olup başka yerlerde ikamet edenlerin ancak bir kısmı kısa süreli olarak gelmektedirler. Köyden kente göç durdurulabilmiş değildir. Şehirlerde yetişen genç neslin köyle bağları yok olmak üzeredir. Kayıtlı nüfus 20-30 arası değişmektedir.

Kaynak kişi: Hasan Arslan (Avukat)

Kaynak kişiye bilgi verenler:

- 1) Arif Bozdemir
- 2) Metin Şahin (Hekimhan İlçesi Sakarya İlköğretim Okulu Müdürü)
- 3) Haydar Bozdemir (Analgı Zöhre ebenin anlatımlarından naklen)
- 4) Güvenç Efesoy (Aile büyüklerinin anlatımından naklen)
- 5) Süreyya Özkan (Anne ve bapının anlatımlarından naklen)
- 6) Saniye Kargı (Nebi Kahyanın torunlarından Halil Amcanın anlatımından naklen)

Derleyen: Deniz Karakurt

ÇEPNİ KÖYÜ CAMİSİ - KÖŞK MİNARESİ

(Gemerek / Sivas)

Emsalettin Temel beyin verdiği bilgi şu şekilde:

Bina olarak yapım tarihi belirsizdir, duvarındaki kitabeden 1530 yıllarında Kızılkocaoğlu İsa Bey tarafından cami tadilatı yaptırıldığı anlaşılmaktadır. (Resmi kayıtlara yapım tarihi olarak geçen 1629 yılı yanlıştır.) Bir iddiaya göre kilise olarak yapılmış ve sonradan da camiye çevrilmiştir. Ancak kasabada günümüzde de ayakta olan bir kilise zaten var. O tarihlerde ikinci bir ibadethanenin varlığı konusunda elimizde herhangi bir bilgi yoktur. Caminin yapısı ne yazık ki orijinalliğini koruyamamıştır. Giriş kapısındaki taş kemeri, içerdeki mihrap işlemleri, Selçuklular zamanında yapılan işlemeli cami kapısı ne yazık ki artık yoktur. Geriye sadece Selçuklu yapısı olduğu tahmin edilen köşk minaresi kalmıştır. Ben buranın kiliseden camiye çevirme değil, baştan cami olarak inşa edildiği kanısındayım. Çünkü caminin ibadet yönüne bağlı mimari olarak oturumu ile kiliseninki birbirinden farklıdır. Ayrıca caminin bulunduğu alan aynı zamanda kasabada bilinen en eski Müslüman mezarlığıdır.

Tartışmalı konulardan birisi cami üzerinde bulunan kısa kubbenin çan kaidesi olduğu iddiasıdır. Oysaki gerçek bu değildir. Yani, bu başka bir yapıdan getirilerek buraya yerleştirilmiş değildir, çan kulesi de değildir. Bu caminin orijinal minaresidir. Adı köşk minaresidir. Özellikle İç Anadolu Bölgesi'nde bunun sayısız örnekleri vardır. Dolayısıyla kasaba camisinde bulunan ve yıllardır konuşulan çan kulesi olduğu yönündeki bilgiye dayalı olmayan söylemlerin hiçbir tarihi ve mimari dayanağı yoktur.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak kişi: Emsalettin Temel - Çepni köyü (kendisine teşekkürlerimle).

Not: Derlemecinin görevi verilen bilgiyi veya öne sürülen iddiayı olduğu gibi aktarmaktır. Ayrıca edinebildiği doğrulayıcı veya aksi yöndeki görüşleri belirtir. Şu an için kaynak kişinin verdiği bilgiler dışında başka bir veri elde edebilmem mümkün olmadı. Köşk minaresi (diğer adıyla Minber minaresi) olarak bilinen mimari unsur Kapadokya ve Kayseri yöresinde yaygın olup sıklıkla çan kulesi sanıldıkları yönünde duyular mevcuttur. Yani böylesi hatalı bir algılayış ilk kez rastlanan bir durum değildir. Ancak köşk minaresinin bu yapı için camiye ait orijinal bir unsur olup olmadığı yine de netleştirilmelidir. Kaynak kişi Selçuklu yapısı olduğunu belirtmektedir ve bu hususun kesin olarak doğrulanabilmesi için sanat tarihçileri tarafından incelenmesi gereklidir.

M HARFİ İLE BAŞLAYAN 3 KÖY ADINA DAİR BİR İNCELEME

Mergesen: Şarkışla ilçe merkezine yakın denebilecek bir konumdaki köyün adı Çatalyol olarak değiştirilmiştir. Ancak yörede bu adla bilinmeye devam etmektedir. Geçmişte nüfusunun neredeyse tamamının Ermeni ahaliden oluştuğu bilinmektedir. Günümüzde yaşayan herhangi bir Ermeni vatandaş kalmamıştır. Köyün adının daha eski çağlardaki Magalassos veya Magalasson sözcüğünden dönüştüğü iddiası makul değildir. Ses dönüşümleri bu iddiayı destekler nitelikte görünmez. Köyün isminin Ermenice'de eğer varsa merg / merge / merges (veya marg-) gibi kökler içerisinde aranması gerekmektedir.

Mamaş: Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı bir köy olup günümüzdeki adı Soğukpınar'dır. Mamaş sözcüğünün "şölen yeri" anlamına geldiğine dair bir bilgi mevcuttur. Hatta bu yönde ayrıntılı denebilecek bir açıklama bulunmaktadır: "Mamaş adı eski Türkmen dilinde ozanların saz çalıp, şölen yaptıkları yer anlamına gelir. Günümüz Türkçesine Mamaş adı ozanlar ocağı veya ozanlar diyarı olarak çevrilebilir. Beydili Oğuz boyunun kurumsal ozanları Şeyhlü oymağından yetişmekte idi. Köy nüfusu Şeyhlü oymağı mensuplarından oluşmaktadır ve köyde çok sayıda ozan yetişmiştir." (- Alıntı: Aliye Ertekin) Fakat bu bilginin nereden edinildiğine dair herhangi bir kaynakça belirtilmemiştir. Yapmış olduğum tüm araştırmalara karşın Asya dillerinde özellikle Türkmence'de bu sözcüğe dair böylesi bir anlama ulaşamadım. Ancak Orta Asya'daki Kazak Hanlığı tarihi içerisinde Mamaş Han ismine rastlanmaktadır. Fakat bu kişi ismi ile alakası bulunduğu dair tarihsel bir bağlantı da yoktur. Türkiye'de aynı ismi taşıyan birkaç yerleşim yerine daha bakıldığında ilk ahhalilerinin Kafkas kökenli oldukları, Ermeni kökenli oldukları, Kürt kökenli oldukları görülmekte fakat ismin bu halkların dilleriyle bağlantılı olup olmadığı veya tesadüfi olarak aynı ismi taşıyıp taşımadıkları konusunda da herhangi bir sonuca ulaşmak mümkün olmamıştır.

Manavuz: Kayserinin Akkışla ilçesine bağlıdır. Köyün ismi bir dönem Uzunçayır olarak değiştirilmiştir. Manavos / Manağoz söyleyişlerine de rastlanmaktadır. Anadolu'da yerleşik Türkmenleri ifade eden Manav sözcüğü ve Oğuz anlamına gelen Uz sözcüğünün birleşmesinden oluştuğu yönünde bir açıklama mevcuttur. Bunun dışında Yunanca'da yer alan Manahos (yalnız) sözcüğü ile ilişkilendirilerek tek başına yaşayan çilekeş keşiş anlamlarıyla bağlantılı olduğu da öne sürülmüştür. Hatta bazı kaynaklarda sürekli yapıldığı üzere bunun kesin bilgi gibi sunulduğuna rastlanmaktadır. Fakat yapılan her iki açıklama da yoruma dayalı olup kesinlik içermez. Kişisel yorumum ise Man-Avuz (büyük ağız) sözcükleri ile ilişkili olabileceğidir. Man kavramı Türkçede iri yarı olma, heybet, kabalık, akıl noksanlığı bildirir. Ancak bu da kişisel görüşüm olup herhangi bir somut veriye dayalı değildir.

Ek açıklama: Mamaş köyü doğumlu olan Prof.Dr. Fuat Bozkurt hocaya ulaşabilen bir tanıdığımdan rica ettim. Kendisi ile görüştü. Mamaş adı konusunda yazıda bahsi geçen "şölen yeri" şeklinde özetlenen bilginin yanlış olduğunu belirtmiş. Temkinli yaklaşmak konusundaki haklılığımı doğrulamış oldum böylece.

Deniz Karakurt

SİVAS'IN ALTINYAYLA İLÇESİNE BAĞLI DELİİLYAS KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

Konu: Köyün adı hakkında 2 rivayet, "Deli" kavramı üzerine düşünceler ve Ziyaret Tepesi hakkında bir düzeltme

Kaynak Kişiler:

1. Hayati Akbulut
2. Salih Şahin
3. Kıral Darıcı
4. Ayrıca yöre ahalisinden bazı kişilerden edinilen bilgiler

Derleyen: Deniz Karakurt

Deliliyas köyü Sivas'ın Altınyayla İlçesi'ne bağlıdır. Belediye varlığını sürdürmekte olduğu için "belde" niteliği taşımaktadır.

Köyün adı: Yörede "Dellez" (Deli ve Ellez kelimelerinin bileşimi) olarak da bilinir. Bu söyleyiş geçmişte daha yaygın olup günümüzde kullanımı azalmıştır. Köyün İlyas (Ellez) adlı bir kişi tarafından kurulduğuna dair birbirine benzer ama bazı farkları olan üç öykü anlatılmaktadır. Bunlardan ikisini işitme fırsatım oldu. (Derlemeci notu: Kutlu Özen'in kitabında ayrıntılı olarak bahsedilen üçüncü rivayete dair kişisel olarak yörede bir bilgi edinemedim.) Hepsindeki ortak nokta Ellez / İlyas adlı bir kişinin varlığıdır. Kendi işittiğim iki söylentiye kısaca özetleyecek olursam... Yakınlarda, köye yaklaşık 3 km mesafede, Ellez Öreni adı verilen yerde bir kişi yaşarmış. İnsanlardan uzak duran meczup biriymiş. Köy ahalisinin ilk yerleştiği yer burasıymış. (Derlemeci notu: Bahsedilen yerin biraz ilerisinde Keçikıran mevkiisi bulunmaktadır ve aynı adı taşıyan bir höyük vardır. Hemen ötesinde ise Uyuzpınarı adlı su kaynağı ve çeşmesi bulunur. Bu unsurlar bu mevkiye özel bir anlam yüklenmesine neden olmaktadır.) Burada yaşayan bu kişinin adı nedeniyle bu eski örenin adı Ellez olarak kalmış. Zamanla bu isim Deli-Ellez / Deli-İlyas biçimine dönüşmüş. Öteki söylentide ise İlyas adlı kişinin köyün şimdiki bulunduğu araziye gelerek yerleşip köyü kuran ilk ailelerden birinin reisi olduğu anlatılmakta. Sinirli, geçimsiz ve delicoş bir kişiliğe sahip olduğu için çevresine kimseyi yaklaştırmazmış bu yüzden de kendisine Deli lakabı takılmış.

Ek bilgi -1: Kutlu Özen hocanın Sivas Efsaneleri adlı kitabındaki diğer rivayete göre ticaret yolu üzerinde bulunan köyde İlyas adında bir adam varmış, gelip geçen kervanlara kılavuzluk edermiş. Bölge halkıyla tacirler arasında yaşanan sorunlarda bilirkişilik ve hakemlik yapar hep haklı çıkarmış, sözleri delil sayılmış. Bu nedenle kendine Delil-İlyas denirmiş, zaman geçtikçe bu isim Deliliyas olarak söylenir olmuş. (Ben bu söylentiye dair bir bilgi edinemedim.) Delil sözcüğünün önder, rehber, kılavuz anlamlarına geldiği de bilinmektedir, bu açıdan rivayet etimolojik olarak mantıksal bir açıklamaya sahip görünmektedir. Bu anlamın yukarıda bahsettiğim ikinci rivayetle de uyumlu olduğu söylenebilir, öncülük, rehberlik ederek yöreye ilk gelen kişidir kendisi. Yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki, Türkiye'deki kimi yer adlarında özellikle tamlamalarda yer alan Delil > Deli dönüşümüne

rastlanma ihtimali de bütünsel olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu tespitin bu yerlerin tamamı için geçerli olduğu anlamına gelmeyeceği de açıktır.

Ek bilgi -2: Kişisel fikrim Ellez isminin İslam öncesi çağlardan köken aldığı yönündedir. İslamiyet ile birlikte İlyas ile özdeşleşmiştir.

Deliilyas sözcüğünün, Şam Bayadı (Bayat) Türkmen aşiretine mensup bir obanın ismi olduğuna dair bir bilgi de mevcut. Halep ve Şam Bölgesi'ndeki Türkmen aşiretleri bahar aylarında göç ederek, Deliilyas'ın bugünkü topraklarının bulunduğu yere kadar gelerek buraları yaylak olarak kullanıyorlarmış. Bu meralarda hayvanlarını otlatır, kısa süreli tarım yaparlarmış. Güz mevsiminde yeniden daha sıcak olan Şam taraflarına giderek kışı orada geçirirlermiş. Bu göçebe yaşam tarzı yüzlerce yıl boyunca sürmüştür. 1548 yılında Sivas'ın güneyinde Gürün, Kangal ve Tonus (şimdiki Şarkışla) nahiyelerini kapsayan bölgede Halep ve Şam'dan gelen Türkmen aşiretlerinin iskan edilmesi amacıyla Yeni-il Sancağı adıyla bir idari yerleşim alanı oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti kayıtlarından Deliilyas'ın, Sivas Vilayeti'nin Yeni-il Sancağı'na bağlı Kara-Tonus Nahiyesi'nin bir köyü olduğu anlaşılmaktadır. Belgelerde "Karye-i Karacaşehir nam-ı diger Deliilyaslu" ifadesine rastlanmaktadır. Bu belgelere göre Deliilyas'ın ilk ismi Karacaşehir'dir. Ancak Deliilyas isimli Türkmen obası buraya iskân edildiği için daha sonra köyün adı değişmiştir.

Derlemeci açıklaması: Deli tanımlamasına dair dikkatimi çeken bir husus olduğunu belirtmek isterim. Höyükler, örenler ve eski yerleşim yerleri gibi halk kültürünü ilgilendiren unsurlar nedeniyle yüzey araştırması çalışmalarına baktığım bir dönemde tesadüfen yöredeki "Deliler Fay Hattı"nın ismi ilgimi çekti. Deliler Fayı olarak bilinen jeolojik yer altı kırığı Kayseri'nin Palas Tuzlası önünden başlar, Gemerek ilçesine bağlı Deller/Deliler (şimdiki adı Yeşilöz) köyü altından geçer, daha ileri kısımlarında ise Gazimağara ile Deliilyas köyleri arasındaki göletin ortasından geçip Ulaş yakınlarından ilerleye doğru uzanır. Bu bölgenin geçmişinde "Deli" sözcüğü ile ilgili ortak bazı unsurlar olduğu kanaatindeyim. Deliler köyü eskiden Kayseri'nin Bünyan ilçesi Akkişla bucağına bağlıyken, 1947'de Sivas'ın Şarkışla ilçesi Gemerek bucağına bağlanmıştır. (Gemerek ise daha sonradan ilçe olmuştur.) Şu an için Deli tanımlamasıyla ilgili bu ortak hususun Avşar boyunun Deliler Oymağı ile bağlantılı olabileceği en mantıklı açıklama olarak görünmektedir. Ülkemizdeki "Deli" ile başlayan ayrıca Deliler/Deller gibi köy ve mevki adlarının önemli bir kısmının bu oymakla ilgili olduğu düşünülmektedir. Deliler (Yeşilöz) köyü için bu bağlantı daha belirgin gibi görünmekle birlikte, Deliilyas için yeterli bilgi elde edemedim. Yeşilöz köyünden Halil Kılınç'ın verdiği bilgiye göre köyde Delipınar adlı bir kaynak su vardır. Uzunyayla bölgesinde 10 köye yakın Deliler obası bulunmaktadır.

Deliilyas yakınlarında Ziyaret Tepesi olarak bilinen bir mevki vardır. Köyde "Dede" adıyla bilinir. Bazı kaynaklarda İskender Dede Yatırı adıyla ikinci bir ziyaret yerinin varlığından daha bahsedilmektedir. (Hem Ziyaret Tepesi hem de İskender Dede Tepesi tabirleri aynı kaynaklarda yer alır.) Ancak yapmış olduğum araştırmaya göre burada bir karışıklık olduğu anlaşılmaktadır. Büyük olasılıkla farklı yerler olduğu sanılarak bahsedilen bu iki ziyaret alanı aslında aynı yerdir. Derlemeci kaynaklı bir hata olduğu izlenimi vermektedir. Üstelik ben de daha önce yazdığım Şarkışla – Tarih ve Kültür adlı kitapçıkta "İskender Dede" adına yer vermiş olmakla birlikte daha sonradan yörede böyle bir

adlandırmanın kimse tarafından bilinmediğini öğrendim. Zaten bahsi geçen kaynaklarda farklı olduğu sanılan her iki yer için de “Dede” ifadesinin kullanıldığı belirtilmekte.

Deliilyas Belediyesi’nde değişik dönemlerde Belediye Başkanlığı yapmış olan aynı zamanda şu andaki başkan olan (2024) Hayati Akbulut ile görüşerek konuya dair bildiklerini sordum. “Ziyaret” dedikleri bir alanın var olduğunu buranın “Dede” olarak da bilindiğini ancak “İskender Dede” ismini hiç duymadığını söyledi. İkinci bir ziyaret yerinin yakınlarda bulunmadığını ifade etti. Ayrıca “Dede” dedikleri bu ziyaret yerinde kurban kesme gibi herhangi bir tören yapıldığını yaşamı boyunca hiç görmediğini söyledi. Ayrıca dua edildiğine de hiç rastlamadığını belirtti. Ancak çok daha ilerideki Davullu Dede mevkisinde, çevre köylerden gelen Alevi vatandaşların kurban kesmeye devam ettiğini anlattı.

Köydeki Büyükpınar (diğer ismi Ondört-oluk) adlı çeşmenin 14 oluğu varmış. Daha sonra suyu köy şebekesine verilmiş. Şu an aynı yerde bir oluklu çeşme bulunmaktaymış. Ancak Hayati Akbulut köy şebekesini başka kaynaklarla güçlendirdiğini böylece Büyükpınar’ı eski orijinal biçimine uygun bir görünümde yeniden düzenleyeceğini söyledi. Köyde Azizban (Aziz beyin) Pınarı, Hacaların (Hacı ağaların) Pınarı, Emmilerin Pınarı adlı çeşmelerin günümüzde akmaya devam ettiğini belirtti.

Eskiden karakol, belediye benzinliği, hamam, fırın, kaynak atölyesi, halı kursu, marangoz atölyesi, PTT şubesi, halk kütüphanesi gibi kurumlar hizmet verirken azalan nüfus özellikle de gençlerin kentlere göçmesi ve bunun yanısıra ilçe merkezinin yakın olması, özel araçların artmasından dolayı ilçeye ulaşımın kolaylaşması, bazı işlemlerin cep telefonları ile yapılabilir hale gelmesi gibi nedenlerle kapatılmışlardır. Yine aynı nedenlerle bakkal sayısı azalmıştır. Köyde şu anda resmi kurum olarak Belediye, İlköğretim Okulu, Tarım Kredi Kooperatifi ve Sağlık Ocağı bulunmaktadır. Ayrıca önemini yitirmesi nedeniyle köyde bulunan bezir yağı üretimhanesi kapanmıştır. (Derlemeci notu: Bezir yağı, keten bitkisinden çıkarılmaktadır.)

Köyde kışlar çok soğuk geçer, yazlar ise sıcaktır ama fazla uzun sürmez. Köy halkının çoğu tarım ve hayvancılıkla uğraşır. Tarım ürünü olarak en fazla buğday, arpa ve çavdar yetiştirilmektedir. Sulama göletlerinin yapılmasından sonra pancar ekimi yaygınlaşmıştır. Az da olsa patates ekimi yapılır. Halkın hayvancılıkla uğraşması nedeniyle yem bitkileri yetiştirilir.

Mevki Adları: Hamzalı, Velininevi, Alıçlık, Arapdede, Bayır, Bostanbaşı, Büyük Yalçı, Çamırca, Çatalçayır, Çorak, Davullu, Devederesi, Dolay, Düğnükkaya, Efenoğlu, Ellez Öreni, Gavurçayırı, Hacıynoğlu, Karatepeler, Kepez, Kırcı, Körpınar, Kulmaçlar, Kurtderesi, Kuş Tepesi, Küçük Yalçı, Küsülü, Mastığındüzü, Mürket, Örenin Suyu, Patlacınındere, Sulumağra, Tecerdağı, Tükenmez, Tuztaş, Ulusuluk, Ustacoğlu, Uva (Ova), Yargırağı, Yayla, Yircekuyu

Ek bilgi: Altınyayla ilçesinin eski adı Tonus’tur. Yörede bu kullanım günümüzde de devam etmektedir. Örneğin Şarkışla’da konuşmalarda “Tonus arabaların kalktığı yer” gibi tariflere veya “Tonus’tan yeni geldim” gibi ifadelerle sıklıkla rastlanır. Eski kayıtlardan bugünkü Altınyayla ilçe merkezinin bulunduğu yerde olduğu tahmin edilen Altındığın adlı bir köyün varlığı anlaşılmaktadır. Daha önceden Şarkışla’nın eski adı olan Tonus zamanla buradaki yeni nahiyenin adı olarak kabul edilmiştir.

Ya da şöyle de ifade edilebilir, Şarkışla'nın adı olan Tonus sözcüğü yapılan değişiklikle terkedilince şimdiki Altınyayla için kullanılmaya devam etmiştir. Tonus ise daha eski kayıtlarda "Kara Tonus" olarak geçer (ikisi farklı yerler değildir, yaklaşık olarak aynı idari birimi ifade eder, sadece zaman içinde sınırlarında ve kapsadığı alanın büyüklüğünde bazı değişiklikler olmuştur). Bu tanımlama artık Kara Tonus Dağları'nın adında varlığını sürdürür. Günümüzde bile özellikle yaşlılar tarafından yaklaşık olarak Altınyayla, Şarkışla, Ulaş ve Kangal ilçelerini içine alan yöreye Kara Tonus denilir. Daha sonraları (1972 yılında) ise Tonus adı değiştirilerek Altınyayla adı verilmiştir. 1990 yılında ilçe yapılmıştır. Yörede "-diğin" ile biten köy adlarına rastlanır; Gümüşdiğin, Beydiğin. Sondaki ekin prens veya şehzade anlamlarına gelen Tekin/Tigin kavramıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Anadolu'nun değişik yerlerinde sonu bu veya benzer şekilde biten yer adları mevcuttur.

Kaynak Kişiler:

1. Hayati Akbulut
2. Salih Şahin
3. Kırıl Darıcı
4. Ayrıca yöre ahalisinden bazı kişilerden edinilen bilgiler

Derleyen: Deniz Karakurt

SİVAS'IN GEMEREK İLÇESİ'NE BAĞLI BULHASAN KÖYÜ'NÜN ADI HAKKINDA

Kaynak Kişi: Erkan Ceylan

Derleyen: Deniz Karakurt

Köyümüzün kuruluşuyla alakalı pek fazla resmi bilgi olmayıp elimizde var olan bilgiler de rivayetlere dayanmaktadır. Köy halkının atalarından buraya ilk yerleşenler Oğuz Türklerinin İlbeyli boyuna bağlı Sungur kolundanmış. Osmanlı arşivlerinden elde edilen bilgilere göre Emlek yöresi köylerinden olup kuruluşu 18. yüzyıl sonlarına dayanmaktadır. Köyün ilk kurucuları tahmini olarak 200-250 yıl önce Afganistan'ın kuzeydoğusunda yer alan Bulhasan adı verilen bölge dolaylarından gelmişlerdir. Göçebe olarak hayat süren atalarımızın izine ilk olarak Gemerek ilçesine bağlı Burhan köyü civarında Kızılırmak kenarında rastlıyoruz. Buradan da göçerek günümüzde bile "Bulhasan Bucağı" denilen Keklice köyünün güneydoğusundaki Kızılırmak kenarındaki mevkiye yerleşmişler. Bir süre hayatlarını orada sürdürdükten sonra köyümüzün şu anda bulunduğu Karababa dağının eteklerindeki vadiye yerleşmişlerdir. Rivayete göre; Bulhasan bucağında otağı kurmuş ailelerden birinden baba ve oğlu o tarihte ormanlık olan Karababa dağına gezmeye gitmişlerdir. Baba ve oğul bir pınarın başında dinlenirken (edindiğimiz bilgiye göre bu pınar köyümüz içinden geçen derenin kenarındaki Çatıöz pınarıdır) karşılına altın sarısı büyük bir yılan çıkar. Yanlarında dolaşan bir eniği (köpek yavrusu) kaptığı gibi sürünerek uzaklaşır gözden kaybolur. Baba ve oğul irkilirler. Babası oğluna "Bul Hasan!" diye seslenir ve yılan o sırada gözden kaybolur. Sonra bu mekanlar hoşlarına gider ve Kızılırmak kıyısında bulunan diğer aileleri buraya davet ederler. Başka bir rivayete göre ise Hasanın ormanda kaybolduğu ve babası oğlunu günlerce ormanda aradığını ve en sonunda yöreyi iyi tanıyan birisinden yardım isteyerek "Bul Hasan'ı!" diyerek yalvardığını, oğul bulunduktan sonra ise diğer aileleri buraya çağırdığı, köyümüzün de böylece kurulduğu rivayet edilir. Zaten köyümüzün yaşlılarından alınan bilgiye göre köyümüz kuruluşu itibariyle de yedi hanedir ve köyümüzdeki sülaleler de bu ailelerin soyundan gelmektedir. Sülale isimleri de 200-250 yıl önceki bu ailelerin büyüklerinden alınmıştır.

Kaynak Kişi: Erkan Ceylan

Derlemeci notu: Köyün adının Arapça bir tamlama ile oluşturulmuş olan Ebu-l Hasan (Hasan'ın Babası) adından gelme olasılığı yüksektir. Gerçek bir kişinin adı olmalıdır. Baştaki E/A harfi düşerek Bulhasan'a dönüşmüştür. Ancak çok ilginç bir şekilde "halk etimolojisi" denilen bir yaklaşımla ortaya çıktığı anlaşılan yukarıda anlatılmış olan öyküler de baba ve oğul olan Hasan ile uyumludur. Kaynak kişinin bu öyküleri daha eskiden başka birinden veya birilerinden duymuş olduğu anlaşılrsa da Ebu-l Hasan ismiyle uyum gösteren baba ve oğul motifinin bilinçli bir biçimde mi türetildiğini yoksa tamamen bir tesadüf mü olduğunu bilebilmek mümkün değildir.

Derleyen: Deniz Karakurt

Derleme Tarihi: 2008

BEŞTEPE VE HARMANCIK KÖYLERİ

Derleyen: Deniz Karakurt

Beştepe ve Harmancık köyleri Sivas ilinin merkez ilçesine bağlıdır. Çevrede “Gulam” adıyla tek köy olarak tanınsa da idari olarak ayrı köylerdir. Gerçekten de birbirine bitişik iki yerleşim yerinden oluşmaktadır. (Derlemeci notu: Yörede sorduğum kişilerde görüş ayrılığı vardı. Kimileri eskiden tek köy olduğunu sonradan ayrılmış olduğunu söylediler ama bu idari ayrılmanın nedenini bilen çıkmadı. Kimileri ise en baştan beri iki köy olduğunda ısrarcılar. Köy eskiden bulunduğu yerde büyük su sıkıntısı çekmekte ve Osmanlı Devletinin son zamanlarında eşkiya baskınlarından başını alamamaktaymış. Bu sebepten köy halkının büyük bölümü başka yörelere göçmüş sadece dört hane Beştepe kayalıklarının doğu tarafına suyun yanına gelip yerleşmiş ve burada varlığını devam ettirmiştir. Burada Beştepe ve Harmancık Köyü adı altında iki köy olarak kurulmuş uzun zaman birlikte tek köy gibi varlığını sürdürmüşlerdir. Ama her zaman ayrı ayrı köylermiş. Gulam ise aslında Harmancık köyünün eski adıymış.)

Ek bilgi: Günümüzde köy niteliği taşımaya devam eden bu yerlerle kent merkezi arasında uzun bir mesafe vardır. Dolayısıyla büyüyerek artık birbirine kavuşmuş iki mahalle olduğu şeklinde bir anlayış kesinlikle yanlış olacaktır. Zaten çevrede birbirinden yeterince uzak olan pek çok köy bulunur. Kırsal bölge niteliği varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle kolay kolay rastlanmayacak bir biçimde birbirine bitişik olduğu halde farklı idari birimler sayılan iki köy mevcuttur. Köyün ortasından bir dere geçiyor olması yeterli bir izahat değildir. Türkiye'de pek çok köyün ortasından akarsu geçer ancak iki yakaları farklı köyler olarak ayrılmamıştır.

Tarihçe: Sivas ilinin güneydoğusunda Tecer Dağları'nın kuzey etekleri boyunca uzanan düzlükte, Beştepe olarak adlandırılan yükseltelerin doğusunda yer almaktadır. Köyün ilk kurulduğu yer, Beştepe'lerin tam batı dibinde yer alan ve şu anda küçük bir bölümü kalan Köy Kaya'sının güneyidir. Adı geçen kaya 1970 ve 1991 yıllarında yapılan Üçtepe Göleti ile Harmancık Göleti'nin yapımında kullanılmıştır. Osmanlı'nın son yıllarında bozulan dirlik ve düzen nedeniyle güven maksadıyla köyü şu anki yeri olan tepelerin doğu bölümüne, batı yakasına nakletmişlerdir. Derenin doğu yakasına Harmancık adıyla Köy Kalesi olarak adlandırılan yerin sakinleri yerleşmiştir. Köy yaşlılarının anlattığı bilgiye göre ise Beştepe'nin arkasındaki yerleşim alanının suya uzak olması nedeni ile köy yerinin şimdiki yere büyüklerin karar vermesi sebep olmuştur. Şimdiki yer daha önceden eski köyün mezrasıymış diyenler de vardır. Osmanlı buraya askeri talimgah kurmuş. Köyümüzün çayırılık olması ve askeri talimgah nedeniyle Padişah Yavuz Sultan Selim çıktığı Mısır seferi esnasında uğramış Karoğlundan memnun kaldığı için bir kısım araziyi kendisine hediye etmiştir. Daha sonra 4. Murat köyümüze Bağdat seferi esnasında uğramış köyümüzde belli bir zaman kalmıştır (üç – dört ay kadar). Hatta rivayetlerde köyümüzden bir hocası olduğu ve çevreyi kendilerine bağlamayı teklif ettiği ama hocasının kabul etmediğidir. Köyde anlatıldığına göre padişah her sabah Köy Kayasının üzerine çıkıp etrafı seyrettiği rivayet edilir. Köy kayası şu anda yerinde yoktur. Şavaşa giderken genelde uğrarlarmış. (Derlemeci notu: Bu bilgileri tarihi belgelerle doğrulayabilmem mümkün olmadı.

Tarihçilerin karar verebileceği bir husustur. Ben söyleneni olduğu gibi aktardım.) Her iki köy de eskiden Sivas'ın Ulaş ilçesine bağlılarmış. Sonradan merkeze bağlanmışlar.

Coğrafya: Sivas ilinin güney tarafında Tecer dağları eteklerine yakın düz bir eski göl yatağına kuruludur. Köyün güney tarafında kale ismi verilen eski Romalılardan kalma 300 merdivenli tarihi bir su sarnıcı vardır. Köy sırtındaki tepede antik çağdan kaldığı düşünülen beş höyük bulunur. Kuzeyinde Sivritepe (Mamga), batısında Beştepe kayalıkları bulunur. Köy çevresinde sazlıklar ve Pur denilen taş oluşumları vardır. Köy içerisinden geçen bir dere vardır, Tecer'de Bahtiyar'da bulunan kaynağından çıkmaktadır. Köy dışında ise Kanlı Irmak geçer, bu akarsu da Tecer'den Yedigöllerden çıkmaktadır. Yakınlarda 2 adet büyük sulama göleti bulunmaktadır. Köy ve çevresi aslında, yerleşime uygun değildir. Asbest ihtiva eden ve hiçbir bitkinin yetişmesine imkân tanımayan, halk tarafından ağ toprak olarak adlandırılan toprak, yer yer açık kaynak olarak zemini oluşturmaktadır. Su gibi bir etkenle karşılaştığında hemen eriyen bu toprak, evlerin zemini için güvenli değildir. Yine halkın Cünüt olarak adlandırdığı mevsimlik su kaynakları, tarlalarda ürün miktar ve kalitesini düşürmektedir. Kireçli arazide oluşmuş mağara ve obruklar hemen her yönde görülebilir. Ağ toprak olarak adlandırılan asbestli toprak evlerin yapımında ve iç sıvasında kullanıldığından asbestin yörede görülen kanser türleri üzerindeki etkisi konusunda herhangi bir tıbbi çalışma yapılmamıştır. 1960'lı yıllarda köyün nakledilmesi konusunda müracaatlar yapılmışsa da verilen sözler seçmen oyalamadan öteye gidememiştir. Köyün kuzeyinde ekim ayı sonlarına doğru yağmurun etkisiyle ortaya çıkan dört ayrı yerde Cünüt adı verilen su göletleri oluşur. Göçmen kuşların çok sıkça uğradığı yerlerden biridir. Harmancık Köyü'nün bir bölümünde petrol kuyusu açılmış verimsiz olduğu söylenerek kuyu kapatılmıştır. Beştepe ve Harmancık Köylerinin geçim kaynağı iklimi nedeniyle tamamıyla buğday tarımına bağlıdır.

Mevki adları: Boğakoyuşu, Sırimcı, Puriçi, Sakarlar, Karaseki, Oluğunbaşı, Sualacak, Çaygara, Sarıuğne, Bulgurtepesi, Maltepesi, Kızılçevlik, Çecuun, Hevükçayırı, Kırmaönü. Eskiden Beyler Yaylası adı verilen köye ait bir yayla bulunmaktaymış.

İklim: Nemden yoksun bir havası vardır. Dağların ormansız olması sert ve kuru iklim koşullarını ortaya çıkarır. Yağışın kışın kar olarak düşmesinden başka bir su kaynağı yoktur. Yağmur sularını tutacak bitki örtüsünün olmaması toprağın kuru kalmasına neden olduğu gibi yeraltı sularının miktarına da bir fayda sağlamamaktadır. Özellikle bahar aylarında aniden soğuyan hava afet derecesinde dolu yağışına sebep olur. Bölgenin temel geçim kaynağı buğdayın ya tamamen yok olmasına ya da ürün kalitesinin düşmesine yol açar bu yağış. Yüz yıllardır çıplak olan toprak tamamen erozyona açıktır. Hayvancılıkla ilgili 1967 yılında başlatılan bir proje iyi netice vermesine rağmen uygulayıcıların daha sonra bu işi köylülere devretmesi sonucu yarım kalmıştır.

Kültür: Türkmen kültüründe var olan hemen herkesin heves ettiği şiir yazma (türkü yakma) geleneği, neredeyse terk edilir hale gelmiştir. Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamış Aşık Emine'nin şiirlerini artık hatırlayan kalmadığı gibi zamanında yazıya geçiren de olmamıştır. Köye Aşık Ruhsatı'nın sıklıkla uğradığı söylenir. Ziyaretgâh, mübarek yer, uğurlu ocak, evliya yatağı gibi inanışlara eskiden yörede çok sık rastlanırdı. Hastalık tedavisi yapan ocağın çocuğu olmayan kadınların hamile kalmasını sağlayan ocağa, kuduz ocağına kadar eski kültüre ait pek çok inanış

yaşam alanı bulmuştur. Tabiattaki diğer canlılarla ruhsal bağlantıya girerek onları yönetmenin mümkün olduğuna da inanılırdı. Kaybolan bir hayvan olduğunda bir bıçağın ağzı okunup üflenerek kapatılır ve bunun tılsımı ile canavarların ağzı kapatılır hayvan yenmekten kurtarılır. Bu konuda örnekler daha da artırılabilir. Göçebe kültüründe tabiata sonsuz saygı ve kutsiyet atfedilmesi temel esaslardan biridir. Bunun en güzel örneklerinden biri de sonbaharda yapılan Koç Katımı / Saya törenleridir. Bazı yerlerde Saya Gezmesi olarak adlandırılır. Damızlık olarak beslenen koçlar çeşitli boyalarda dini ve kültürel motifler işlenerek boyanır süslenir. Özellikle gençlerden oluşturulan kabileler ellerinde davul, tef gibi ses çıkaran aletlerle ve bazen de acayip kıyafetlere bürünmüş olarak, gülüşerek, ahenkli sözlerle, şarkı türkü söyleyerek evden eve, çadırdan çadıra giderek bir süre eğlenirler, mekân sahibi herhangi bir hediye verdikten sonra ayrılırlar. Bu gezmelerin nihayetinde imam ya da kutlu kişi gelecek mahsulün bol olması için dua eder ardından koçlar sürüye bırakılır. Topluca bir eğreke yani eğlenme yerine gidilir, bir kurban kesilir, kazanlar kurulur, gezmelerden toplanan yiyecekler ve et pişirilerek gelemeyen hastalar dahi düşünülerek üleştirilir yani paylaştırılarak yenir. Şehirlere olan akın bu değerlerin de unutulmasına yol açmıştır. Binlerce yıllık savaşçı kültürün yazısız kanunlarını taşıyan eğlencesi Cirit ve o oyunun oynandığı Karaman Atları ve Türkmen Atları da bu gün unutulmuş değerler arasındadır. Her hafta cuma namazından sonra ikinci vaktine değin oynanan bu yiğitlik gösterisi tarihin bir yerinde bir destanın bölük pörçük parçaları gibidir artık. Son ciritçileri hatırlayan var mıdır bilinmez. Deli Asinin Delioğlan, Edenin Osman, daha önceki kuşaktan Kara Yakup hatırlanan en iyi ciritçilerdir. Ramazan ve Kurban bayram arefelerinde ikinci namazından sonra mezarlığa gidilir ata mezarları ziyaret edilerek ruhlarına okunur. Bayram namazından sonra kesinlikle yapılması gereken ilk şey ata dede mezarlarının ziyaretidir. Yemek, bayramlaşma, kurban kesimi, hasta ziyareti, bu işlemden sonra yapılır. Cenazesi olup da bir bayram geçirmemiş kimselerin evlerine başsağlığı, yas almaya gidilir. Çocuğunu evlendirecek aile yası olan aileye giderek ölenlerin ruhuna Kur'an okuttuktan sonra merasim için izin alır ve ardından düğün ya da nişan başlar. Aksi durumda aileler arasına küslük girecektir. Köye ilk tahta cami 1253 yılında yapılmıştır. Köyde bir medrese kurulmuş olduğu da söylenmekte.

Yemekler: Belki yöresel yanığı, belki değişik adlandırma sonucu Su böreği için Sibira, Suböra gibi adlandırmalar kullanılmaktadır. Bu yöredeki su böreği için; katı bir şekilde yoğurulan hamur, 2-3 milimetre kalınlığında açılır. Birkaç milimetre kalınlığında şeritler haline getirilir. Bu şeritler kare kare olacak şekilde doğranır. Diğer bir ifade ile birkaç milimetre ebadında küpler oluşacak şekilde kesilir ve suda haşlanır. Bir süre soğuduktan sonra sarmısaklı yoğurt ilave edilir. Kızdırılmış tereyağına pul biber ilave edilerek yemeye hazır hale getirilmiş olur. Bazı yörelerde de kızgın yağda yumurta pişirildikten sonra pul biber ilave edilir. Çorbalar ayrıntılı, salçalı çorbalar olarak ayrılır. Kesme hamurları sayacak olursak; erişte, kavurma erişte, şehriye (kuskus), topak hamur (kare), ebiş kulağı (üçgen hamur ya da pöçüklü hamur), bacaklı hamur (7-8 cm uzunluğunda) yemek ve çorbalarda esas öge olarak veya temel madde olarak kullanılır. Mayalı ve mayasız olarak hazırlanan ekmekler, pişirilme yerlerine göre de tandır, sac ekmeği, fırın gibi sınıflara ayrılabilir. Buğdayına göre ekmek çeşidi vardır. Ekmekleri içinde en önem verileni yufkadır. Yufkanın daha küçük açılmış olanına fetil (fetir) dendiği gibi kalınına ise bazlama denir. Fetiller, tereyağı ile muamele edilerek yağlama adı verilen bir tür katmer yapılır. Bazlama ve yufka mayalı olarak da hazırlanır. Mayalı ekmeklerse şunlardır, fodula (yuvarlak tip), pağaç, kömbe (içli veya içsiz ki buna katı kömbe denir), tandırda yapılan lavaş, çörek, söve çöreği (sac üzerinde ve aynı zamanda direkt ateşte pişirilir). İki sac arasında

pişirilen sac kömbesi (patates, kuyruk yağı, kavurma, taze peynir kullanılır), sac üzerinde yapılan ekşili ekmek (15–20 cm. çapında), kızgın kül içine gömülerek yapılan külleme) yörenin ekmeklerine örnektir. Yaygın olmasa da, içli veya içsiz kete, lezzetli ekmek veya çörek çeşididir. Yörede çok sevilen bir çeşit de, “gilik” adı verilen gözleme çeşididir. Çok çeşitli malzemeden üretilen bu yiyeceklerin üzeri tereyağı ile muamele edildikten sonra sıcak veya soğuk olarak yenir. Gözleme çeşitleri de; pazı, pancar, ıspanak, patates, kıyma, kavurma, çökelek ve değişik peynir çeşitleri sade veya biberli, baharatlı olarak yapılabilir. Gilikler, yarım yuvarlak, tam yuvarlak, katmer gibi katlama tarzında isteğe göre yapılır. Katmerlerde genellikle çiğ adı verilen taze krema kullanılır. Yufka ekmek, sulandırılarak (su serperek yumuşatılarak) küçük parçalara ayrılır. Kızartılmış tereyağı üzerine dökülerek ovmaç adı verilen yağlı bir yiyecek elde edilir. Buğdaydan unlu mamüller yapıldığı gibi başka yiyeceklerde üretilir. Kısmen de olsa şekerli yiyecek ihtiyacını karşılamak için yapılan bazı üretimler günümüzde hemen hemen terkedilmiş bazılarınca ise hiç bilinmemektedir. Uğut yarı tatlı bir yiyecektir. Yıkayıp temizlenen buğday tahta teknelerin içinde nemli bir şekilde güneşten korunarak çimlenmeye yatırılır. Buğday çimleri beş santim kadar sürdükten sonra suya atılarak karıştırılır ve böylece çimlerin buğdaydan ayrılması sağlanır. Kalan kabuğunun içi biraz boşalmış haldeki buğdaylar sohu taşlarında tokmaklarla dövülerek koyu bulamaç haline getirilir. Bu bulamaç bir miktar su ile eleklerden geçirilerek süzülür. Tıpkı pekmez kaynatımında olduğu gibi ateşin üzerinde karıştırılarak kıvamı istenildiği seviyeye gelince ateşten indirilir ve soğumaya bırakılır. Buğdayın diğer bir ürünü de Gavut’tur. Buğdaylar sacda kavurularak Kavurga elde edilir. Kavurga dibekte istenilen oranda dövüldükten sonra pekmez katılarak ürün elde edilmiş olur.

Efsane: Bölgemizle ilgili en eski rivayet Seyit Battalgazi ile ilgilidir. Bu rivayeti rahmetli Mazin Ali anlatmıştır. Kendisi yeni köylüdür. (Derlemeci notu: Yaklaşık 5 km ötedeki şimdiki adıyla Demiryazı köyü Yeni Gulam olarak da bilinir. Harmanlık ise kayıtlarda Eski Gulam olarak da geçer.) İslam ordusu Hevük (veya Hayk) kalesini kuşatır ama alamaz. Battal Gazi değirmen boğazına askerlerini gizlemiş her sabah domuzları sulamaya giden çobanın bir anlık gafletinden yararlanıp (domuz pınarı) denen yerde domuzu öldürüp postuna bürünür ve kaleye sürü içinde girer, kapıları akşam açar askerlerine işaret eder ve içeriye girerek kaleyi alırlar.

Derlemeci notu / Ek bilgi: Hevük kalesi Beştepe ve Harmanlık köyü sınırları içerisinde kalan ve kent merkezine yaklaşık 30 kilometre uzaklıkta bulunan doğal bir tepenin üzerindeki sarp kayalıktır. Köyün yakınlarındaki Boğayokuşu denilen mevkide yer alır. 1231 yılında Ertuğrul Gazi’nin Moğolları yendiği Boğa Öyüğü Savaşının bu kalenin önlerinde gerçekleştiği söylenir. Tepenin geniş ve yayvan etekleri vardır, dik kayalıklar ise orta bölümde yükselmektedir. Kaya araları horasan harçlı duvarlarla tahkim edilmiştir, bunlar uzaktan hiç belli olmaz. Ancak yakından farkedilebilir. Kalede bulunan giriş kapısı dışardan gözükmeyen, basamaklar halinde aşağıya doğru inen kuyu benzeri bir tünel ise geçmişte sarnıç olarak kullanılmış. Bu merdivenin aşağı inen 350 basamaktan oluştuğu söyleniyor, en sonda ise 4 tane oda varmış. Köydeki yaşlıların anlattıklarına göre geçmişte içerde farklı kapıları bulunmaktaymış ama günümüzde sadece boş bir odadan ibaret olduğu söyleniyor. Yani kapılar çökme nedeniyle kapanmış olabilir. Ayrıca defineciler zarar vermişler. Giriş kapısı ise kayaların arasında olması nedeniyle herhangi bir cepheden gözüküyor. Merdivenlerin basamakları eskiden daha belirgin iken günümüzde oldukça yıpranmış. İniş ise oldukça tehlikeli olduğu için kimse artık

cesaret edemiyormuş ve muhtarlık tarafından yasaklanmış. Donanım ve gereç sahibi uzman araştırma takımlarının yapabileceği bir iş olduğu söyleniyor.

Kaynak Kişiler:

1. Mehmet Şeker
2. Muhiddin Badem
3. Ali Badem
4. Harun Badem
5. Ali Binici

Derleyen: Deniz Karakurt

SİVAS MERKEZ'E BAĞLI KARAYÜN KÖYÜ ÜZERİNE BİR DERLEME

Kaynak Kişi: Adem Kıymaz

Derleyen: Deniz Karakurt

Karayün köyü Sivas merkez ilçeye bağlıdır.

Ulaşım: Sivas merkezden Karayün köyüne Eğri Köprü üzerinden geçilerek gidilirmiş yakın dönemlere kadar. Eğri Köprü, Sivas'ın güneyinde, doğudan batıya doğru eğimli Kızılırmak üzerinde 12. Yüzyılda Selçuklular tarafından kesme taşlardan yapılmıştır. 800 yıldan fazla süredir yaşamakta olan Eğri Köprü'nün Karayün Bucağı'nın ulaşımında yaşamsal önemi vardır. (Derlemeci notu: Geçmişte idari olarak bucak konumunda olan köyden günümüzde de yörede bu şekilde bahsedilmektedir. Ülkemizde daha sonra bucaklar tamamen kaldırılmıştır. Karayün Bucağı'na eskiden çevresinde bulunan çok sayıda köy bağlıymış.) Sivas Merkez – Karayün arası 28 km'dir.

Köyün adı: Karatepe ve yuğ tepelerinden almıştır. Karayün'ün adına da kaynaklık oluşturan ve kül renginde olan Karahöyük köyün yakınında, 500 metre kadar güneyde yer alır. Köyün alt bölümünde bulunan ve yığılarak yapılmış olan Karahöyük'e yörede "Yuğ" adı verilmektedir. Köy adını Karatepe ve Yuğ tepesinden almıştır. Ya ikisinin bileşimi olarak ya da renginden dolayı höyük kastedilerek söylenen "Karayuğ" kavramı, zamanla Karayün şeklini almıştır. Yaşlılar günümüzde bile köyün ismini Karayuğ olarak söylemektedirler.

Mevkiler: Köyün yaslandığı bir sırta benzeyen tepelik bir alandan oluşan bir sıra yükselti (Sivas merkeze bağlı) Akpınar ve (Hafik ilçesine bağlı) Acıpınar yönüne doğru uzanır. Karayün köyünün üst bölgesinde yer alan taşlardan oyulmak suretiyle yapılmış iki katlı Kale köyün yerleşim tarihinin çok eskilere dayandığına işaret etmektedir. Köyün güneyinde altı derin mağaralarla ve su kaynaklarıyla dolu olan yörede "Pur" adı verilen ve bir kireç taşı tepe yığını bulunmaktadır. Güneydoğu bölgesinde "Ziyaret" denilen ve üzerinde bir yatır mezarı bulunan yüksek kayalık bir tepe vardır. Eskiden büyük ardıç ağacı ormanlarının bulunduğu "Güneyle" adı verilen ve bugün altında kömür madeni olduğu sanılan tepelik alanın arka sırasında "Kuz" adı verilen ve meşe palamutlarından oluşan küçük çaplı bir orman yer almaktadır. Ziyaret ile Güneylerin arasında yaklaşık 60-70 metre yüksekliğinde şelale bulunmaktadır. Şelalenin suyu ilkbahar döneminde artmakta, yazın azalmaktadır. Yazları sıcak olan şelale suyunun altında yıkananlar olur. Köyün günlük temizlik su gereksinimi geçmişte, Pur'un altından gelen ve kalsiyum oranının yüksekliği nedeniyle yöre halkınca "Acısu" olarak nitelendirilen su kaynağından karşılanırmış. Acısu, yazları serin, kışları ise sıcaktır. Köyün içecek su gereksinimi ise, "Sırmalı Oda" adı verilen bölgedeki tatlı su kaynağından karşılanmaktadır. Eski bir yerleşim yeri olduğu izlenimi oluşturan Sırmalı Oda adı verilen mevkide, taşlara oyulmuş tarihi mağaralar bulunur. Bunların 3 tane taştan oyma mağara şeklinde ev olduğu düşünülmektedir ve bir tanesi iki katlıdır.

Mezar Taşları: Pek çoğu bir insan boyundan daha yüksek olan, bazıları 2 metreyi geçen kahverengi veya boz renkli mezar taşlarının bulunduğu bir mezarlık vardır. En az 400 yıllık olduğu düşünülen

taşların kilometrelerce öteden kağnılar ile getirildiği tahmin edilmektedir. Hiçbirisinin üzerinde süsleme, kabartma veya belirgin bir yazı yoktur.

Çermik: Köyde romatizma ve cilt hastalıklarına iyi gelen Çamurlu Çermik adı verilen bir sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Burası etrafı sonradan iki basamak halinde taşlarla örülerek çevrilmiş küçük bir havuzcuktur.

Sülükler: Bazı mevkilerde sülükler bulunur, bunlar köyden veya dışarıdan gelen kimi kişiler tarafından toplanır. Sülükler insan vücuduna yapıştırılarak kan emdirilir.

Yiyecekler: Yöre'ye özgü bayram tatlısı olarak yapılan Çilli Çorba, Bir tür tahıl yemişi olan kavurga ve yine bir ekmek çeşidi olan kömbe yaygın olarak tüketilir. 1980'li yılların sonlarına kadar çevre köylerden gelen insanlar Karayün'de toplanarak belli zamanlarda tezek örme, buğday çekme gibi çalışmalara katılırlarmış, Ayrıca köpek yarışları, at yarışları, güreş, cirit atma gibi yarışmalar yaparlarmış. Günümüzde artık bular unutulup gitmiş.

Ekin Salavatlama: Divriği yöresinin de kültürel olarak etkisi altında bulunan köyde Ekin Salavatlama geleneği uygulanmış. Tarlada küçük bir alanın dua edilerek kurdun kuşun yemesi için biçilmeden bırakılması anlamına geliyormuş.

Kaynak Kişi: Adem Kıymaz

Derleyen: Deniz Karakurt

Derlemeci notu / Ek bilgi: Tarlada son gün ekinlerin biçilmesinin bitirilmesine yaklaşıncı çalışanlar tarafından bir yorgan büyüklüğünde biçilmemiş bir alan bırakılır. Bir gün önceden de tarla sahibine ekinin biçimini bitireceklerini mutlaka söylerler, hazırlığını yapmasını tembihlerler. Tarla sahibi ertesi gün öğle vakti tarlaya çeşitli yemekler ve ayran getirir. Hepsini kendisi taşıyamayacağı için yanında birisi veya birileri bulunur. İrgatlar biçmeden bıraktıkları ekinin yanına varıp çevresinde halka şeklinde dizilirler. Ekinin bir kısmını yolduktan sonra geri kalanını yolmadan tarlada öylece bırakırlar. Buna kurdun kuşun hakkıdır, denilir. Yoldukları ekin tutamlarını ise başlarının üzerinde çevirirler. Bu esnada içerinden biri salavat getirmeye ve bununla ilgili geleneksel bazı koşmaları söylemeye başlar. En sonda ellerindeki ekin saplarını hep birlikte havaya saçarlar. Üzerine salavat getirilmiş bu ekinlerin birazını da yığınların üzerine atarlar ki hasat bereketli olsun diye. Duadan sonra oraklarını veya tırpanlarını tarla sahibinin önüne bırakırlar. Tarla sahibi ya durumu iyi olmayanlara ya da kendisi zenginse herkese bahşiş verir. Ardından yemekler yenir ve ayranlar içilerek dinlenilir. Sonra da herkes tarladan o gün için ayrılır. Hasadın geri kalan işlemleri ya aynı kişilerle veya başkalarıyla daha sonra devam ettirilir. (Kutlu Özen'den özetlenerek. "Divriği Köylerinde Ekin Salavatlama ve Kaba Yele Karşı Gitme Törenleri", 3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV, Ankara - 1987)

SİVAS'TA BİR TARİH YOLCULUĞU

Sivas'ın Akdeğirmen ve Çayyurt Mahallelerinin 1960'lı Yıllardaki Tarihi Üzerine Bir Derleme

Kaynak Kişi: Mustafa Cılga (kendisine teşekkürlerimle)

Derleyen: Deniz Karakurt

Bengiler: 1960'lı yıllarda Sivas'ın içinden Akdeğirmen'i çalıştıran Bengiler Suyu, ötelere Paşafabrikası'ndan gelip, Ethembey Parkının sağ tarafından sınır yaparak geçirdi. Bu su çok temiz ve kuvvetli akardı. İki metre genişliğinde kanalın etrafında Beyaz Salkımlar mis gibi kokardı. Bengiler Sokağı'nda Şakirbey Camisi ile Akdeğirmen Camisi arasını görmeliydiniz. Bir sokak düşünün; ortadan dere akıyor, her iki tarafı kavak ve söğütlerle sıralanmış. Derenin her iki tarafında da at arabası geçecek kadar yol ve her iki yakada da birer ve ikişer katlı Sivas evleri vardı. Hanımlar sokağı kendileri sular ve süpürürlerdi. Sonra kapı önlerine birer çul serer otururlardı. El işlerini örerler, komşular birlikte yemekler hazırlayıp gölgeliklerde yerlerdi. İki ağaç arasına kurdukları salıncakta çocuklarını uyuturlardı. Muhakkak evlerin önünde mantisler yanardı. Irmak üzerinde sık aralıklarla rastlanan tahtadan yürüme köprüleri vardı. Pazar günleri elleri keser tutan emmiler bu köprülerin tamiratını yaparlardı. Kurbağa, ördek, tavuk, horoz, ibibik seslerine karışan çocuk sesleri ve bağrıışmaları, kavak hışırtıları altında gölgeliklerde oturanların her zaman duydukları olağan seslerdi. Ben ilkokul ve ortaokul yıllarında yaz aylarında sabahları bisikletimle ekmek almak için; Çayyurt çeşmesinden Çenilli Köprüsü, Şakirbey Camisinden sağa dönüp bu güzel sokaktan geçip Akdeğirmen'e bitişik olan Selahattin Abi'nin bakkalından alışveriş yaparak tekrar dönerdim.

Çenilli: 60'lı yıllar... Her mahallenin evleri, insanları akraba gibiydi... Sevgi, saygı ve samimiyette herkesin yeri ayrıydı. Mahallenin bir büyüğü herkesin abisi, emmisiydi, ablası, halasıydı. Zaten her ev Hamdi Efendi'nin keşik fırınında pişirilen aynı ekmekten, aynı gahırdahlı çörekten, aynı katmerden kokardı. Herkes Çenilli çeşmesinin suyundan içerdi. Herkes aynı çeşmede sulanan ineklerin yoğurdunu yerdi. Çayyurt Mahallesi'nde Çenilli mevkisi gençleri ve çocukları terzi, bakkal Bayım Usta ile sürekli bir biçimde muhatap olurdu. Çenilli'yi soracak olursanız; tarifi hayal gibi... Ortasından ırmak akan mahallede üzerinde demir korkuluklu, sağlam beton köprü vardı. Köprü başında bir yanda Muhtar Hamdi Efendi'nin hayrat fırını, bir tarafta 5 - 6 borudan su akan uzun kürünlü Çenilli çeşmesi, arkasında tuvaletler. Önündeki beton alan ırmağa kadar düzlüktü sürekli yün ve kilim yıkayanlar eksik olmazdı. Salkım söğüt gölgesinde çeşme başı sohbetleri. Çeşme üstü tepesinde Tekmezar yatırını ile de bir kutsallığı, saygı duyulan bir yanı vardı. Sabah akşam çobana giden inekler sulanırdı çeşmeden. Paşafabrikası, Taşbent, Etembey Parkı Göleti, Çenilli, Akdeğirmen, Sularbaşı istikametinde akan Murdar Irmak hiç de murdar değil mis gibi temizdi. Etrafında kavaklar, söğütler gölgelik yapardı. Irmaktan ördek, kaz, kurbağa sesleri gelirdi. Tavuklar, horozlar, gürk ve civcivleri ile cıvı cıvı bir mahalleydi Çenilli.

Çayyurt tarafından gelirken sağda ırmak; solda Muştak Emmilerin evi, Mevlevi Tekkesi, Konyalılar bahçesi, Hapishane yolu Çenilli Meydanı'nın çevresini belirlerdi. Doğru gidersen Etembey Parkına ulaşırsın. Ortadaki köprüden Bayım Usta'nın dükkanı önünden yokuşu çıkarsan Şakirbey Camisi,

Bengiler ve Bezirci'ye ulaşırsın. Köprüden sağa ırmak boyuna kavakların altından gidersen Akdeğirmen'e, Şirinoğlu Hamamı'na ulaşırsın. Mahallelerimiz yeşildi, çayların başıydı, suların başıydı, konaklar yurduydular. Çeşmeleri, ırmakları, bahçeleri, insanları ile Çayyurt, Çenilli, Bengiler, Bezirci, Akdeğirmen, Sularbaşı ile bambaşka bir Sivas vardı o zamanlar.

Mevlevi Tekkesi: Çayyurt Mahallesi'nde komşularımızdan olan Tekkeliler dediğimiz ailenin bahçesinde bulunuyordu. Müştak Emmi'nin ve Konyalıların bahçeleri ile komşuydu. Konağın bir tarafından Çenilli'ye inilirdi. Ancak arka tarafı bahçe ve elma erik ağaçlarıyla doluydu. Sonrasında ırmak ve hapishanenin telleri vardı. Mevlevihane girişi arkada bahçe tarafındaydı. Günümüzdeki Mevlana Mahallesi'nde bulunan Mevlana Camisi'nin yerindeydi. Tekke sonradan Mevlana Caddesinin açılması ile yıkıldı. Tekkenin yeri varisleri olan Yüksek Ailesi tarafından Cami olarak bağışlandı. Çocukluğumuzda mahalle arkadaşlarımızla bahçede bulunan haziredeki Mevlevi dedelerin ve dervişlerin kabirlerinin otlarını yolup temizledik. Bahçedeki yıldız elmaları toplamamıza teyzeler müsaade ederlerdi. Okunan bir mevlid ile toplanan meyveler, şekerle birlikte dağıtılırdı. Anneler mevlide giderlerdi. Çocukluk işte; hem korkardık, ihlas okurduk, elmalardan da vazgeçmezdik. Ev sahipleri teyzeler de bizlere dua ederdi.

Evimiz: Şimdiki Mevlana Caddesi'nin başlangıcı Çağlayan ve bizim bahçenin yeridir (Çağlayan mevkiisi o zaman akan ırmaktaki küçük bir çağlayandır gerçekten). Çayyurt Caddesi de şimdiki Tekmezar Caddesidir. Çayyurt Caddesi'ndeki beş evimizin (No: 19, 19/A, 19/B, 17, 17/A) bir dönemden bir çeyrek kadar daha fazla olan (1250 metrekare) bahçesinde ekşi, tatlı, mayhoş elma ağaçları, armut, can erik, bal erik ağaçları, sayısı 16 tane olan vişne ağaçları, iki tane ön bahçeyi kaplayacak kadar genişlik tutmuş kara söğüt ağacı, 50 civarında kavak ağacı, onlarca iğde ağaçları vardı. En yüksek iğde ağacının üzerinde arkadaşım Erol Düşünceliler ile birlikte yaptığımız Tarzan Evi vardı. Bahçemizin üzerinden akan Kazıklık Irmağı'ndan bağladığımız su künklerle gelir, iki havuzdan geçerek kanalizasyona devam ederdi. Ancak sürekli ayarlayıp temizlediğimiz arklarla tüm ağaçların dibinden sulama şebekesi yapardık. Sekiz kardeş için bahçe sulamak, temizlemek günlük görevdi. Ağaçların arasındaki nar çiçekleri, güller görmeye değerdi. İki ayrı yerde göbekte menekşeler yer alırdı. Vişne ağaçlarının altındaki yere sabitlenmiş masa tüm yemeklerinizin yenildiği, komşuların oturduğu bir alandı. Bu tarif etmeye çalıştığım bahçemizin önünde ırmağın çağlayan yaparak aktığını söylemeden geçemeyeceğim. Tüm mahalle arkadaşları ile çağlayanda çimerdik. Buradan sonra ırmak genişçe yayılır ve tekrar daralarak Selçuk ilkokulu arkasından, Yürükşah ve un fabrikasına ulaşırdı. Daha anlatamadığım çok ayrıntı var... Annem ve Birsen ablam yaz sabahları erken kalkar bahçede kahvaltıyı hazırlar, radyoyu sonuna kadar açar "Türküler Geçidi" ile bizi kaldırırlardı. İlk uyanan bahçede yüzünü yıkayıp Selahattin Abi'nin dükkanına ekmek almaya giderdi. Irmak kenarından taze körpe dallarından kopardığımız naneleri ırmak suyu ile yıkayıp sofraya koyardık. Her şey doğaldı. Zekiye Halanın kazlarının sesi ile uzun bir kahvaltı yapardık. Bahçemiz top oynamaya, balık tutmaya, gezmeye giden arkadaşlarımızın kurtuluş sigortasıydı, akşam babaları "Bu gün neredeydin?" diye sorduğunda "İğneci Musa Emmilerin bahçesinde oynadık" derlerdi. Böylece azar işitmekten kurtulur rahat bir uyku çekerlerdi.

Vişne Ağaçlarımız: Selçuk ilkokulunda okuduğum dönemde bir gün "Anne yarın sınıfçak Etembey Parkına pikniğe gideceğiz" dedim. Annem "Öğretmenin Ayhan Hanım'a çok selam söyle, bizim de

bahçemiz park gibi beklerim. Çocuklara ben bakarım,” dedi. Ben de öğretmenimize annemin selamını söyledim. “Teşekkür ederim, dönüşte uğrarız” dedi. Dönüşte bizim eve sınıfça uğradık. Öğretmen Ayhan Hanım “Zeynep Hanım vallahi utandım, keşke buraya gelseydik” dedi. Her kardeşin bir vişne ağacı olmasına rağmen annem kesinlikle bize toplatmazdı. "Vişneler olduğu zaman arkadaşlarınızı çağırırım hep beraber yersiniz. Bana da bir tencere reçelik yeter derdi". Çevrede vişne ağacı çok az olduğundan isterdi ki tüm mahalle çocuklarına ve komşulara tadımlık olsun. Bizlere paylaşım ruhu verirdi. Vişne işi bir günde biterdi. O gün vişne yiyerek ve vişne suyu içerek tüm arkadaşlarımla bayram ederdik.

Eski Değirmen: Çayyurt Mahallesinde ırmak üzerinde bizim evimizin önünde tek katlı değirmen varmış. 1954 yılında yıkılmış. Yemyeşil sık ağaçlı bahçemizin önü muhteşemdi... Yerinde Çağlayan kalmıştı. Bu Çağlayan'da 60'lı yılların sonuna kadar yazın her gün çimerdik. Bu manzara Hükümet Konağı'na sadece 5 dakika uzaklıktaydı. Çağlayan da 68'de ırmak kesilince kurudu. Önünde geniş bir sulak alan yaptıktan sonra Sularbaşı'ndan Hükümet'in arkasındaki Halis Bey'in un değirmenine kadar ırmak devam ederdi. Sularbaşı adı da bu akarsudan hatıra kalmıştır zaten. Kazıklık ırmağı hükümetin yanındaki Halis Beyin değirmenini çevirdikten sonra kaybolurdu. Toprak altından Hükümet binasının arka bahçesinden geçer, Aliğa Camisinden önce son değirmeni çevirip yine yer altından Afyon Sokağı ortasından akan Murdar Irmağına karışırdı.

Çatal Çeşme: Şimdilerde Tekmezar Caddesi dediğimiz cadde eskiden Yürükşah Sokaktı, sonraları Çayyurt Caddesiydi. Kasaplar sokağı başında durduğunuzda karşı sırada sol tarafı oldukça geniş boşluk ve burada Çayyurt Çeşmesi vardı. Çift lüleli çeşmeden boru suyu akardı. Çeşme arkasında orta boy Soku Taşı vardı. Bizim evlerde yokuş yukarı ırmağa kadar çeşmenin arkasındaydı. Çenilli çeşme başında Çayyurt, Sularbaşı, Akdeğirmen ineklerini çoban toplar sürerek götürür. Sonra hanımlar çeşmeye ziyarete başlarlar. Sitillerle ve güğümlerle su taşırlar evlere. Karaçayırdan gelen kağnıların öküzleri burada sulanırdı. Sebze meyve satıcıları daima çeşme başında dururlardı. Gelen giden at arabası, eşek arabası çok olunca çeşme başı oldukça kirlenirdi.

Soku Taşı: Çatal çeşmenin arkasındaki Soku Taşı yekpare bir taştan oyulmuş. Yalnız Eylül ayında yarma, düğürcek, bulgur işlerinde kullanılırdı. Yaz aylarında soku taşına su ve toprak dolduran çocuklara özellikle Fadime Abla ve Salime Abla kızardı. Eylül ayı olunca soku taşı etrafına serilen yaygılarla çeşme başı görüntüsü değişirdi. Gençler tokmak işine koşar yardımcı olurlardı.

Paşa Fabrikası: Altmışlı yıllarda iki metre eninde tertemiz ırmakta gümüş balığı yakaladığımız günleri; maalesef çocuklarımıza bırakamadık. Okullarımız 1 Haziran'da yaz tatiline başlardı. 1968-69-70 yaz aylarında ortaokul olarak öğrencileri benim ve arkadaşlarımla yaz ayları artık Sivas çevre gezilerine dönüşmüştü. 71 Mayıs ayında artık İstanbul'a taşındığımız için yaz tatillerimde değişecekti. Çayyurt Mahallesi arkadaşlarımla birlikte Tavra Deresinde Taşbent ile Paşafabrikası arasında gümüş balıklarını tespit etmiştik. Burası bizim için mükemmel bir oyalanma yeri idi. Evlerimizden tereyağı, domates, yeşil biber, patlıcan, alüminyum tencere, tabak, tuz tertip ederdik. Bakkaldan adam başı birer ekme alıp yola revan olurduk. Mundar ırmak boyu konuşarak Paşafabrikası'na giderdik. Orada ateşimizi yakıp bir taraftan da ırmakta söğüt diplerinde balık aramaya başlardık. Eni iki metre olan Tavra Deresi'nin berrak tertemiz suyunda gümüş balıklarını ellerimiz ile tutup söğüt dalına asardık.

Sonunda söğüt dalında salkım salkım balıklarımız muhteşem görünürdü. Paşafabrikası'nın "Tatlı Su Gümüş Balıkları" küçük ve çok lezzetli bir tür olduğunu tespit etmiştik. Yıldız Irmağı'nın gümüş balıklarından daha beyaz ve çok lezzetli idi. Paşafabrikası ve Çağlayan üzerindeki yayvan arazi o zamanlar hektarlarca sazlık ve sulak bir alandı. Burası Yedi Gözeler olarak anılan Tavra Suyunun kaynaklarıydı. Yaban ördekleri ve balıkçı kuşları Yedi Gözeler arazisinden eksik olmazdı. Kış aylarında avcılık yapan ağabeylerimiz ile birlikte çantacı olarak giderdik. Paşafabrikası balıkları sular çoğaldığında Mundar İrmaktan ve Bengiler Irmağından Akdeğirmen'e kadar gelirdi. Tencere de Avcı Yemeği yapardık. Odun ateşi üzerinde yayvan alüminyum tencerede tereyağında önce etleri kızartıp çekiyoruz, yeşil biberleri kızartıyoruz, dilimlenmiş patlıcanları kızartıyoruz. Üzerine önce kızarttığımız malzemeleri diziyoruz. Son olarak domates dilimleri ile kapatıyoruz. Su ve tuz ilave edip kaynamaya bırakıyoruz. Bu yemeğin suyuna eklemek banmak muhteşem lezzetti. Derede temizlediğimiz balıkları şiş olarak kestiğimiz söğüt dallarına dizip, tuzlayıp kor ateş üzerinde pişiriyoruz. İrmak kenarından naneleri topluyoruz. Ellerimizi de karga sabunu dediğimiz ot yaprakları ile sabunluyoruz. Siyah isli olan tenceremizi ırmakta kumlayıp eve temiz götürüyoruz. Öğleden sonra toparlanıp sohbet ederek ırmak boyu meyveler toplayıp mahalleye geliyoruz. Diğer günler de bisiklete binmek, top oynamak, bahçelerde meyve toplamak, sinemaya gitmek ve kitap okumak, mahalle oyunlarımızı oynamak ile dolu dolu geçerdi. Çocukluğumuza, arkadaşlarımıza, mahalle oyunlarımıza, koruyamadığımız ırmaklarımıza, balıklarımıza, doğamıza, Sivas bahçelerimize selam olsun. Evet koruyamadık, hata kimde? Suç az ya da çok herkeste...

Kaynak Kişi: Mustafa Cılga

Ek bilgi -1: Kale ırmağının üzerine kurulmuş olan Çiftegöz Değirmeni Mevlâna Caddesinin başlangıcında, o zamanlar Kazıklık dediğimiz yerden beş yüz metre aşağıda idi. Sonra yıkıldı ve yerini Yüncü Zeki abi alarak ev yaptırdı. Aynı derenin üzerinde iki değirmen daha var idi, biri hükümet konağının arkasında diğeri Alaa (Aliğa) Camisinin yanında idi. (Zahit Yüksel)

Ek bilgi -2: Tavra Deresi adıyla şehrin içine doğru gelen ırmak; içerele gelince kirlenir, maalesef "Murdar İrmak" ismini alır. Nasıl kirlenmesin? Şehrin tüm kanalizasyon şebekeleri buraya bağlıdır (eskiden öyle değilken sonradan kirlenmiştir). Şehrin içinde git gide kirlenir. 1950'li yılların başlarında bu ırmakta balık tuttıklarını gözlerimle gördüm. Sonra da bu ırmağın üzerini kapattılar yol halini aldı. Böylece de bir güzellik yok olup gitti. (Metin Alperdem)

Ek bilgi -3: Tavra Deresi üzerinde Taşbent ile Paşafabrikası arasında bir konak bulunurdu. Bu evin ırmak kenarı 60'lı yıllarda duvarla çevriliydi. Duvarın üst başında bir delikten ırmak suyu bahçeye girerdi alt başında bir delikten yeniden ırmağa çıkardı. Bahçede her cins ördek, tavuk vardı. Sahipleri Tavra deresindeki tarlaları ve Kumlutarlayı ekip biçiyorlardı. En baştan sayarsak akarsu sırasıyla Paşafabrikası, Tavra Köyüne doğru ilerler; Kilise, Maşatlık, Çiftlikler Taşbent, Kumlutarla, Etembey Parkı, Çenilli ve Çayyurt Mahallesi, Sularbaşı mevkilerini geçerdi. Paşafabrikası ana ırmağı bu akarsudur. Celal İnce apartmanın önünden eski İmam-hatip yanından geçip Afyon sokağına doğru akardı. Yalçın sinemasına giden yol üstünde bir köprü vardı. Köprüyü geçince sinema önünden meydana çıkılırdı... Köprü'nün aksi yönü de mavi köşeye çıkardı. Bu ana kol olan Murdar / Mundar İrmak'tır. Diğerleri olan Kazıklık deresi ve Akdeğirmeni çalıştıran Bengiler deresi aslında değirmenler

için yapılan kanallardır. Porsuk Mahallesi arkasında Harmanlık mevkinde Mundar Irmak üzerinde Taşbent bulunurdu. Kumlutarladaki muhteşem güzellikteki konak yanından Öğretmen Okulu altına doğru Kazıklık kanalı açılmış. Karşı tarafta Etembey Parkına gelmeden de Akdeğirmeni çalıştıran Bengiler kanalı açılmış. Porsuk Mahallesi ise Tavra Deresi sonu, Kumlu Tarla ile Etembey Parkı arasına 60'lı yılların sonunda kurulan mahalledir. (Mustafa Cılga)

Ek bilgi -4: Paşa fabrikasından ileride, mağaraların önündeki değirmenden, Sivas'a kadar değirmenleri, çalışır vaziyette veya yıkılmış halinde gördüm. Hemen şelalenin yanında Tavralılar tarafından çok uzun yıllar önce yapılmış bir değirmen vardı. Biraz ötede Paşafabrikası'nın ilerisindeki tek gözlü değirmene gittim oturdum ve her şeyi seyrettim. İçerisi çok serin ve un kokar. Zaten samimi insanlar, bir de Değirmenci babamın akrabası oldukları için bana daha fazla ilgi gösterdiler. Çok hazin bir hikayesi var, bilmem ki benden başkada bilen, hatırlayan olur mu? Değirmeni 50 küsürlü yıllarda Değirmenci Toran Emmi çalıştırır idi, yanında sucusu vardı Kevork Emmi. Öyle güzel muhabbetle çalışan iki arkadaş, gözlerimle şahit oldum. Toran Emmi varyetli, güzel bir evi olan, iki evli, çocuğu olmayan, iri yarı, Tavralı bir değirmenci. Kevork Emmi usta yardımcısı ona Sucu derler evli aile sahibi. İkiside Bezirci Tarlası sakinleri. Toran Emmi, dedim ya zengindi, bazı günler evine gelirdi. Bir gece Sivas'a geldiğinde Kevork Emmi'nin değirmende yalnız olduğu zaman, tahtadan ranza üzerinde yattığında, değirmene hırsız girer, uyandırmadan, değirmen taşını yerinden oynatan Küskü denilen yerden zor kalkan demirle, zavallıyı hunharca rahmetlik ederler. Değirmende çalınacak ne olabilir ki, Akdeğirmen Mahallesi yasa girdi, komşunun derdi senin derdin, içimde ne cevher vardı, gidip bulmak yakalamak adalete teslim etmek, olmadı, adalete başvuruldu. Katiller bulunamadı. Un değirmenden eve gelir de, gel gör ki nasıl gelir? (Arslan / Lion Arslan – Değirmenci ailesindedir. Kanada'da yaşamaktadır. Sivas'tan ayrılışını şöyle anlatıyor: "Ben Kanada'ya eşim ve iki çocuğumla geldim sene 1975 Temmuz ayında, doğrudan Sivas'tan geldim, Karayollarında çalışırken, işim, gücüm durumum iyi iken, öyle icap etmişti. Burada, karı koca çalıştık, halen tezgahta çalışıyorum. Rahmetlik babam Tomas Usta, o yıllarda Sivas'taki kıraathanelerin bütün semaver, çaydanlık ve demliklerini yapardı. Bütün esnaf ve memur, amiri müdürü herkes tanır ve bilirdi. Sivas'tan hiç dışarı çıkmamış ve çıkmayı da düşünmemiş, nereye gitse hali hatırı sorulmuş. Bilirdi ki Sivas'tan dışarı çıksa yaşayamazdı. Bizler büyüdük işler tuttuk hayatın şekli değişti, önce anlamadık, sonrada anladıysak da çok geç oldu. Kanada'nın yolunu tuttuk.")

Ek bilgi -5: Osmanlı arşivlerinde yaptığım araştırma sonunda Murdar Irmağın asıl ismi Köse Deresi'dir. (İlhami Yıldız)

Derleyen: © Deniz Karakurt

Kaynak belirtmeden kesinlikle paylaşamaz, alıntı yapılamaz.

ÇATAL ÇEŞME

Kaynak Kişi: Mustafa Cılga

Derleyen: Deniz Karakurt

Yürükşah Sokağın adı, sonraları Çayyurt Caddesi olarak değiştirildi, daha sonradan o isim de değiştirilerek Tekmezar Caddesi yapıldı. Bu sokağa bakan karşı sırada ise geniş boş bir alan ve çift lüleli Çayyurt Çeşmesi yer almaktaydı. Çeşmenin üzerini bir şemsiye gibi örten iki tane devasa kara söğüt gölgelik yapardı. Hemen arkasında ise bir Soku Taşı bulunmaktaydı. Bizim evler ise yokuş yukarı ırmağa kadar çeşmenin arkasındaydı. Yaz günleri sabah ezandan evvel Çenilli tarafından birkaç demiryolcu görünür, lokanta çalıştıran Zekiye Hala'nın çocukları çıkarlar, at arabası ile çalışanlar, diğer demiryolcular, arkasından esnaf kesimi yola çıkarlardı. Çimento Fabrikasında çalışan İbrahim Abi'nin çift silindirli motor sesi duyulur ve çarçabuk gözden kaybolurdu. Nice sonra Konyalı Emmi'nin çift atlı arabası rahvan şingir şingir sesler çıkararak çarşıya doğru giderdi. Sabah sessizliğindeki çeşmenin şırl şırl kürüne dolan sesi artık yolda yürüyenlerin selamlaşmalarıyla, at arabası sesleri ile kaybolur ve duyulmaz olur. İşe giden birkaç kişi çeşmenin ilk ziyaretçisi olurdu. Biri gelir, kasketini geriye doğru kaydırır, bir çırpıda ceketini çıkartıp omuzuna atar, üç dört defa yüzünü yıkar kana kana içer. Cebinden mor mendili çıkartıp yüzünü silerken hızlıca yoluna devam eder. İnek besleyen bir kaç evden halalar alacalarını başına bir güzel sararlar, bir ellerinde değnekleriyle ineklerini Çenilli'ye doğru çobana katmak için sürer giderler.

Çoban ise Çenilli'deki diğer çeşme başında hem oranın hem de Çayyurt, Sularbaşı, Akdeğirmen ineklerini toplayıp sürerek götürür.

İneklerini çobana katan halalar sabah sohbetlerini yapar evlerine birbirlerinden aldıkları yeni haberlerle dönerler. Erkekleri işe gönderen hamarat hanımlar Çayyurt çeşmesine ziyarete başlarlar. Bakır bakraç, galvanizli sitil, çinko sitil ve güğümlerle su taşımaya başlarlar.

Sabah erken saatlerde satıcıların gelmesi artık yavaş yavaş başlar. Ben defalarca gördüm Karaçayır köylülerinin kağni ile gelmesini. Kağni yüklü ise yarım saat sürer gelmesi. Önce “gıııı gııııı” uzaktan sesi duyulur, çocuklar meraklanır beklemeye başlarlar. Gelen kağnının üzerinde iki harar çuval varsa kil getirmiştir. Karaçayır'ın baş kili meşhurdur, saçı ipek gibi yapar. Hararın diğerinde elenmiş höllük vardır. Karaçayır'ın çökeleği de çok makbuldür. Mis gibi kokar. Tuzlu, tuzsuz tereyağı pek kıymetlidir. “Emmi öküzleriği çeşmeye çekte çökeliğine bahah” derler hanımlar. Kağnının başına toplanan kadınlar “Ecük ucuzlatta alah. Vah hepimiz alacuh” derler. Kan ter içindeki köylü “Üç saattir yoldayım, çoluk çocuk elime bahıyor. Baña zarar ettirmeyin” der. Köylünün saf ve yanık yüzlü, yabancılık elbisesini giymiş oğlu ve kızı bir yandan öküzleri sularken bir yandan da korku ve çekingen gözlerle kalabalığa bakarlardı.

Artık gün ilerliyor, çaylar hazırlanıyor, evlerde yıkanamayacak büyük bakır kaplar, çeşme başına getiriliyor. Su alan diğer kişilerden fırsat buldukça külle ovduktan sonra yıkıyorlar. Bakırlar parlсын diye pelverle bir güzel ovarlar. Daha büyük kara kazan ve leğen olursa bizim ırmağa getirirler

saatlerce kumla ve külle yıkarlar. Kara bakırlar tunç gibi kızarırdı. Evin her ferdi çeşmeden su taşımak zorunda. Hatta yatılı misafirler bile su taşımaya yardımcı olurlar. Çeşmenin başına oturunca hemen hemen her evin ahalisini görürsünüz. Sohbet koyulaşır gider artık. Evin büyükleri sorulur, selam söylenir. Kız istemeler, askere gidecekler, şehir dışında okula gidenler, Almanya' ya gidecek olanlar özel olarak teferruatı ile yavaş yavaş sorulur. Çeşmede fazla kalanların arkasından hırsla seslenilir. Çocuklar ve genç kızların çabukça gelmesi tembih edilir.

Sebze meyve satıcıları daima çeşme başında dururlardı. Bunlardan mahalle hanımlarının çekinmeden alışveriş yaptığı ve en güzel sebzeleri getiren at arabalı Seyfi Abi “Haydin... Haydin...” diye bağırdığı için adı “Haydin” kalmıştı. Veresiye sattığı bile olurdu. Ellerine sele, leğençe, kevgir, halbur, tepsi alan ve başına alaca örtüsünü alan hanımlar arabanın etrafına toplanırdı. Bir dişi ile alacayı ısırarak dişinin arasından konuşurlardı. “Eyi güzel de bek bahalıcısın Haydin gardaş,” derlerdi. Seyfi Abi de gülerek tüm hanımlara laf yetiştirir, satıcılığı ile hepsi ile başa çıkardı. Oğlu da İstasyon Caddesindeki kendisinin manav dükkanlarında çalışırdı. Naylon kap kacak satıcısı “Çula çuvala eski elbiseye laylon var. Layloncu geldi,” diye bağırır. Ekşi elma satan el arabası çeşme başında oldukça oyalanır. “Sarıya, bakıra, demire, cam gırığına, çula, çuvala ekşi elma vaaar. Ekşiiii” diye bağırır. Çocukların iştahlanmasını beklerdi. Merkepli çerçi arabası tuhafiye malzemelerini satar ve çeşmede mola verir. Eşğini sular, yem torbasını takar. “El maharaları, tentene tığları, çığırhçı geldiiiiii” diye seslenir. Alacağı çok tutan hanımlar “Emmi hep geliyon nasıl olsa, bizi de deftere gayıt et. Öbür sefer verürük” derledi. Davar paçaları satan, gözleri görmeyen emmi iki üç gün de bir gelirdi. “Davar paçaları var, davaaaar davaaaar” diye seslenirdi.

Gelen giden at arabası, eşek arabası çok olunca çeşme başı oldukça kirlenirdi. Çeşme'ye gelen hanımlar “Gelen giden malını satar, pohunu temizlemek bize düşer” diye söylenerek kötü çalı süpürgesiyle çeşme başını imece usulü ile el elden süpürüp, bir kenara toplarlardı. O zamanlar çöp arabaları bir kaç günde bir gelirlerdi. Büyük tekerlekli at arabası üzerinde saç kapaklı çöp arabaları vardı. Kapı önündeki çöp tenekelerini boşaltırlar ve kaldırım kenarlarında toparlanmış süprüntü yığınlarını kürekle söylenerek atarlardı. Zaten cadde ve sokaklarımız taş döşemeliydi ne kadar süpürülse de toz eksik olmazdı.

Çeşmenin arkasında bulunan yekpare taştan oyulmuş Soku ise yalnızca Eylül ayında yarma, düğürcek, bulgur işlerinde kullanılırdı. Yaz aylarında çocuklar içine su ve toprak doldurarak oyun oynarlardı. Kadınlar, özellikle Fadime Abla ve Salime Abla ise çocuklara bu yüzden kızarlardı. Eylül ayının gelmesiyle birlikte soku taşının etrafına serilen yaygılarla çeşme başı daha hareketlenirdi. Soku taşı tahta tokmakla dövülür. Gençler gelip kadınlara tokmak işinde yardımcı olurlardı. Buğday sahibi hanımlar onları özendirirdi. Sac üstü çökelekli veya yağlama yapmaya söz verirdi. Sonraki yıllar icad olan bulgur çekme makinaları bile çeşme başında dururdu.

İki veya üç günde bir askeriyenin yemek artıklarını götüren kirli ve pis kokan bir at arabası geçirdi. O araba geçtiği zaman çeşme başında kimse kalmazdı. Şirinoğlu Hamamından açmaya gitmiş Çavuşbaşı hanımlar çeşme başında bohçalarını bırakır birer su içerler, moladan sonra bohçaları sırtlarına alıp bizim evin yanından yokuş yukarı Öğretmen Evlerine doğru giderlerdi.

Öğleden sonra olunca evlerden kapı önüne mantisler çıkartılır odun ve kırılmış kül tezeği parçaları, üzerine biraz kok kömürü ile hazırlanırdı. Çıra tuttuğu andan itibaren yoğun bir dumanla yanardı. Nar gibi yanınca bahçeye alırlar akşam yemekleri hazırlanırdı.

Akşam da evlere birer dönüm su götürülürdü. Boru suyu kesildiği zaman mahallede gözesi olan evlerden su alınırdı. Tatlı su bize en yakın Numune Hastanesinin Çeşmesinden alınırdı. Şimdi düşünüyorum da çeşme başı mahallenin huzur kaynağıymış.

Ek bilgi -1: Mahallemiz eğimli bir arazi üzerine kurulmuştur. En üstten geçen Kazıklık (yani Çayyurt) deresinden her evin bahçesine künk ile su alınmış. Bir pınar yapılmış ve bahçedeki tuvalet de gidere kurulmuş şekilde kullanılırdı. 1962 - 63 de boru suyu evlere dağıtıldı. Ev içine çeşmeler, tuvaletler ve banyolar kuruldu. Bu arada tahta elektrik direkleri de demir direklerle 1965’de değişti. Direklerden evlere yeni hat çekildi. Baki abim ve Nevzat Korkmaz abi elektrik işleri yapmaya başladı bende arkadaşlarımla çıraklıklarını yaptım. Çok güzel harçlığımızı çıkardık. Bu iş sayesinde Sularbaşı, Kepenek Caddesi, Bezirci, Akdeğirmen, Bengiler konaklarının tamamının içlerini gördüm. O güzel konakların temizliğini, eşyaların sergilenmesini unutamam. Müze gibi evler vardı. Hele ki Sularbaşında bir konakta ikinci kat cumbalı köşkünü camekanlayıp kuş odası yapmışlar. Kurumuş bir vişne ağacı koymuşlar. Çok nadir bülbül ve kanaryalar vardı. Bir tane Beyaz Serçe yakalayıp koymuşlardı.

Ek bilgi -2: Şimdi anlatsam kimse inanmaz. Şehrin yeni yüzü de zaten o günleri hiç anımsatmaz. Sivas kadınları besicilik yapardı, şehrin mahallelerinde sabah ve akşam sığırlar geçidi olurdu. Herifler “Südün eyisini içecesen ineği besliyecen dayı” derlerse de hayvanlara bakanlar çoğu zaman hanımlardı. Onlar için de bu iş malamatlıktı. Besiciliği kadınlar yapardı. Tabi ki ev işleri gibi hayvan bakımlarını da hanımlar yaparlardı. Onlar için çok yorucu bir yaşam tarzıydı. Mahallede inek ve ayrıca manda besleyenler vardı. Biz de çocukluğumuzda kısa bir süre inek besledik fakat beceremedik çok zor oldu. Erkekler hayvan alım satımını yaparlardı. 60’lı yılların sonuna kadar Sivas Hayvan Pazarı çok etkindi. Sürekçilik, Canbazlık, Besicilik, Sucukçuluk, Pastırmacılık Türkiye Pazarında sayılıydı. Her mahallede inek beslenirdi. Çoğu evin ahırı vardı. Şehirin yazıya çıkan yollarında sığır yolları vardı. Her mahallenin çobanı sığırları yakınlarındaki yaylım arazisine götürürdü. Bu sebepten dolayı her mahallenin sığır sulama kürünlü pınarları vardı. Her evden çıkan sığırlar çeşme başında sabah buluşur ve akşam ayrılırdı. Ben bizim mahalleyi çok iyi hatırlıyorum. Yazımız (meramız) Paşafabrikasının altı Kumlutarladan başlardı, Taşbent, Yedigözel’den Karaçayır istikameti idi. Sabah hayvanların çobana verilmesini biz çocuklar göremezdik fakat akşam dönüşleri bizler için eğlence olurdu. Porsuk Mahallesinden gelen sığır sürüsü Tekmezarın yanından Çenilli Pınarına (diğer çeşmeye) ulaşırdı, tüm hayvanlar sularını içer ve sürü ikiye ayrılırdı. Çayyurt tarafına gelenler önce Muştak Emmilerin inekleri evlerine girer, geri kalan devam ederdi. İkinci grup Çenilli Köprüsünden Muhtar Hamdi Emmilerin tarafına geçenler de ikiye ayrılır yokuş yukarı ve ırmak boyunu takiple Akdeğirmen’e doğru giderlerdi. Bizler de akşam tam oyunların heyecanlı yerinde oyunu bırakıp kaldırımlara koşardık. Bazen tosunlardan tezenler olurdu deli gibi koşarlardı. Dombi dokuz taşlarımızı devirirlerdi. Ya da tam aşık, cıncık oynadığımız yere işerlerdi... Hayvanı olmayan aileler de akşamları ellerinde bir bakraç ile süt almaya giderlerdi. Sığır ve kümes hayvanı beslemek vali Varinli zamanına kadar kadar devam etti sonra alınan kararlar ile bitti.

Ek bilgi -3: Sivas mahalle hamamlarında sabah namazına kadar tüm hamamlar erkeklere, sabah 8'den öğle 12'ye kadar kadınlara verilirdi. Bu sabah vaktine "Açma" denilir. Öğleden sonra 16–17'ye kadar yine kadınlara. Ancak Natır kadınlar zamanı gelince açmanın müşterilerini muhakkak çıkartır. 12'de bağıırır çağırır döğüşür... Vakit yaklaşmadan yarım saat önceden hamama sıkça giren natırlar "Haydin Sular Kesiliyoor" diye bağıırır. Sivaslı kadınları hamamdan çıkarmak kolay değildir. Çermiklerde havuzların kullanma vakti bayrak ile anlatılmaya devam ediyor. Bunu yaşadığımız günlerde Soğuk Çermik'te görürüz. Kadınlar beyaz bayrak, erkekler kırmızı bayrak. Küçük bir bayrak hamamın ana girişindeki kapı süvesi yanındaki yerine takılırdı. Bu bayrak uygulaması eskiden şehir hamamlarında da yapılırdı.

Ek bilgi -4: Yürükşah sokakta bir yatır veya ziyaret alanı bulunmaktaydı. Yeri bilinirdi fakat 60'lı yıllarda türbe yoktu. Yaşlılarımız yerini bildiği için tam ırmağın yüksek kerpiç bahçe duvarı köşesinde küçük çocukları "ayağı yürük olsun diye" sela vakti sallarlardı. Şimdiki Telekom binasının yerindeydi. Irmak burada 2 metre kadar yüksekte kalırdı. Iрмаğın istinat taş duvarlarının dibinde yüksek bahçe duvarına doğru -kible yönüne- çocukları sallarlardı. Yürükşah yatırının yeri de bu köşede bahçe içinde kalırdı. Bu yolda köşeden dönerek Sularbaşı'ndaki Hanımın Camisine doğru gidilirdi.

Ek bilgi -5: Çayyurt Mahallesi çeşmesinde boru suyu akardı. Arkasında soku taşı vardı. Çayyurt çeşmesi yakınlarında tuvaletler yoktu. Çenilli başka bir yazıdaydı ve ayrı bir kaynak suyuydu. Çok bol akan suyu soğuk ve acı idi, içilmezdi. Yakınında 3 tane ahşap kulübeden tuvalet olup ayakları ırmağa bağlı idi.

Kaynak Kişi: Mustafa Cılga (ek bilgiler dahil)

Derleyen: Deniz Karakurt

KÜFLİ DEDE'NİN ALTINLARI

(Tek Mezar Rivayeti)

Kaynak Kişiler:

1. Mustafa Cılga
2. Fatih Eraslan

Derleyen: Deniz Karakurt

Sivas il merkezinde Çayyurt Mahallesi sonunda, Çenilli mevkinde Tek-Mezar adıyla bilinen bir kabir bulunur. Günümüzde Tekmezar Caddesi adını taşıyan yolun üzerindedir. Eğimli bir alanda alt kısmındaki Pazar alanına göre 2 metre kadar yukarıda kalan bir yükselti üzerindedir. Eski Mevlevihane yakınlarındadır. Çocukluk yıllarının bir bölümü o bölgede geçmiş olan Mustafa Cılga ve Sivas tarihi üzerine kişisel araştırmalar yapan Fatih Eraslan ile yapmış olduğum görüşmelerde bana vermiş oldukları bilgiler şu şekildedir.

Mustafa Cılga tarafından anlatılanlar:

“Çenilli olarak bilinen meydanda hemen sağdan yukarısı eski Mevlevi Tekkesi idi. 1960’lı yıllarda tekkenin bahçesindeki yatırları ziyaret ederdik. Elma ağaçlarından elma almaya çalışsak da korkardık. Bu kabristanın hemen solunda Çenilli Çeşmesi vardı. Anlaşıldığına göre buraya kadar Mevlevi Tekkesi’nin bahçesiymiş. Tek mezar olarak bilinen kabirde yatan zat ise Mevlevi dergahından bir ulemadır. 1983 yılı Eylül ayında kabir açılmıştır ancak ne amaçla yapıldığı bilinmemektedir.”

Bundan sonra anlattıklarını ise Tekkeliler dedikleri Mevlevi ailesinin sonraki kuşak torunlarından olan Sadrettin Emir Zahit Yüksek, Hüsamettin Vacit Yüksek ve Ahmet Gürkan Yüksek’ten dinlediğini belirtmiştir. Onlardan duyduğuna göre Tekmezar’ın söylentisi şöyledir:

Mevlevihanede Şuayip Dede ve Küfli Dede olarak anılan iki derviş varmış. Küfli Dede, kendinden yaşça çok az küçük olan Şuayip Dede’den aynı zamanda daha kıdemli imiş. Küfli Dede parayı çok severmiş ve hatırı sayılır miktarda altını varmış. Bir gün semahanenin yanında ikisi birlikte otururlarken sohbet anında Küfli Dede diğerine; “Gel Şuayip, ben bugün öleceğim, benim altınlarımı sana bırakayım,” demiş. Şuayip Dede ise; “Ben senin birikmiş günahlarını istemem, git kime verirsen ver,” diye karşılık vermiş. Küfli Dede bunun üzerine Şuayip Dede’ye “Git tekkenin kahve güğümünü al getir,” demiş. Gelen güğümü almış ve altınları doldurarak bahçeye çıkmış, ne yaptığını nerelerde dolaştığını da galiba kimse görmemiş. Gerçekten de dediği üzere aynı gün akşama doğru ölmüş. Cenazeden bir süre sonra Mevlevihanedeki dervişler oturmuşlar sohbet anında kahve pişirmek için kahve güğümlerini aramışlar ve birini bulamamışlar. O zaman Şuayip Dede oradakilere; “O güğümü Küfli altınlar ile doldurdu sonra da bahçeye çıktıydı,” demiş. O anda orada bulunup da bunu duyanlar ellerindeki kazma kürekler ile bahçenin altını üstüne getirmişler. Ama hiçbir şey bulamamışlar. Senelerce bahçede bu altın aranmış fakat bulunamamış. En sonunda o altınların tılsımlı olduğuna karar vermişler ve bu işin peşini bırakmışlar. İşte tek mezarda yatan Şuayip Dede, günümüzde artık var olmayan Mevlevihanenin dervişlerinden birisidir. Tek mezarın etrafındaki mermer taşlar ise bu

gün hapisane bahçesinin yerinde olan Mevlana Mezarlığı'ndaki Şeyh Bahaddin Dede'nin mezar taşlarıdır. Hapishane bahçesinden mezar taşları kaldırıldığında bu taşlar kaybolmasın diye (Sadrettin Emir Zahit Yüksek'in babası) Ahmet Turan Yüksek ve dönemin muhtarı Hamdi Özöktem tarafından 1950'li yıllarda o mezarın çevresine konulmuş.

Derlemeci notu -1: Anlatılan rivayette adı geçen Küfli Dede bugünkü mezarda yatan kişi değildir. Şuayip Dede adındaki diğer dervişin başka bir yerde bulunan mezarının (yalnızca) taşının buraya getirildiği söylenmektedir. Bahsi geçen altınların gömülmüş olduğu söylenen yer günümüzdeki Tek-Mezar zaten değildir. Altınların gömüldüğü rivayet edilen bahçe artık yoktur. Bu durumlar gözden kaçırılarak yanlış anlaşılmamalıdır.

Derlemeci notu -2: Aşağıda verilecek olan diğer rivayette Şuayip isminin Şahap olarak geçtiği de dikkate alınmalıdır.

Derlemeci notu -3: Anlatılan elbetteki bir rivayettir. Ancak öykünün kendi mantığı içerisinde bile altınların bulunamayışı ile ilgili ikinci bir olasılık daha vardır. Küfli Dede altınları toprağa hiç gömmemiş olabilir. Hayır amaçlı olarak bir fakire bağışlamış olması mümkündür.

Fatih Eraslan tarafından anlatılanlar:

Mevlana Caddesi'nin arkasında Akdeğirmen Mahallesi'nde günümüzde Pazartesi Pazarı'nın kurulduğu alanın sonunda topraktan bir yamaç üzerinde Tek-Mezar olarak bilinen bir yatır vardır. Bu mezarın kitabesi Sivas Valisi el-Hac Hasan Hilmi Paşa'nın 1897 (Hicri: 1315) tarihinde vefat eden oğlu Mehmed Celaledin Bey'e aittir. Ayrıca "Fatıma Hatun" adlı kişiye ait olduğu düşünülen ve baş tarafları okunamayan ikinci bir kitabe parçası daha mevcuttur. Ancak bunlara ilave olarak burasının Şahap Dede'nin mezarı olduğu da söylenir. Parçaları birbirine betonla tutturulmuş okunamayan yarısı kırık bir kitabe daha bulunmaktadır. İşte bu kitabenin de daha önce Mevlana Caddesi'nde olduğu halde yerine apartman yapılıncaya mezarı Yukarı Tekke'ye taşınan Şahap Dede'nin kabrine ait olduğu ve oradan getirilmiş olduğu da rivayet edilmektedir. Bu bilgilerin önemli bir kısmı değişik yazarlar tarafından bazı yazılı kaynaklara da geçirilmiştir.

Derlemeci notu -4: Şahap Dede isminin yukarıda anlatılan Şuayip Dede ismi ile en azından halk ağzında bir söyleyiş benzerliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Aynı kişinin kastediliyor olması çok yüksek olasılıktır.

Derlemeci notu -5: Mezarların yerlerinin bir veya iki kez taşınmasından kaynaklı bir karışıklığın olduğu çok açıktır. Farklı mezar parçaları birleştirilmiştir. Anlatılanlarla ve kitabelerle artık kesin bir sonuca varabilmek neredeyse imkansız hale gelmiştir. Yerel gazetelerde 2023 yılında çıkmış olan bir habere göre bu mezarın evinin karşısına gömülen kimsesiz bir yoğurtçuya ait olduğu öne sürülmüştür. Ancak kişisel görüşüm olarak belirtmek isterim ki, bu iddiayı da destekleyecek yeterli veri yoktur. Mezarın bulunduğu bölge itibarıyla Mevlevi Tekkesine yakın olması, ayrıca karışıklığa uğramış olsa da kitabelerin bulunması burada önem verilen veya kutsallık izafe edilen bir kişinin mezarının en başından beri bulunduğu olasılığını güçlendirmektedir. Ayrıca kimsesiz bir kişinin sırf bu nedenle evinin karşısına gömülmesi Anadolu geleneğinde rastlanan bir durum değildir. Toplum

dayanışma halinde o kişinin defin işlemlerini herkesinki gibi bir mezarlıkta tamamlar. (Haberin tamamını yine de kişisel arşivimde saklamaktayım.)

Ek bilgi -1: Bazı kişiler tarafından söylendiği gibi buradaki mezar Arap Evliyası değildir. Arap Evliyasının kabri Mevlevihane mezarlığında idi. Mevlevi Arap Dede kabiri Tekke bahçesindeki kabirlerin ortasında, en büyük sarıklı ve yeşil boyalı olandı. Şu an Mevlana Apartmanı A bloğun olduğu yerdir. Buradaki Mevlevihane Mezarlığı 1980 yılında Yukarı Tekke'ye taşındı. Arap evliyasının mezarı da taşınarak Yüksek ailesinin kabristanında diğer mezarlar ile birlikte yerleştirilmiş. (Mustafa Cılga)

Ek bilgi -2: Kitabede adı geçen Sivas Valisi el-Hac Hasan Hilmi Paşa, 1897 ve 1902 yılları arasında 5 yıl kadar Sivas Valiliği yapmıştır. Bunun dışında hakkında başkaca malumat neredeyse hiç yoktur. Oğlu merhum Mehmed Celaleddin Bey'in yaşamı ve neden öldüğüne dair ise bu kitabe dışında başka hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. Tarihi romanları ile tanınan Hıfzı Topuz'un yazdığı Meyyâle (2010) ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Aile Öyküsü – Nevbahar (2018) isimli romanlarından Meyyâle Hanım'ım aslında bizzat yazarın büyükannesinin annesi olduğu anlaşılmaktadır. Romanında, büyük dedesi Sivas Valisi el-Hac Hasan Hilmi Paşa'nın Sivas Valiliği günlerinde genç yaşta ölen herhangi bir erkek evladı olduğundan bahsetmiş değildir. Oysaki Tek-Mezar denilen yerde bulunan kabir kitabesine göre, Sivas Valisi el-Hac Hasan Hilmi Paşa'nın 1897 (Hicri: 1315) tarihinde vefat etmiş Mehmet Celaleddin Bey adında bir oğlu vardır. Bu durum, yazara annesi tarafından aktarılan bilgilerin eksikliğinden, ya da kendisine anlatılanları zaman içerisinde unutmuş olmasından kaynaklı olabilir. (Fatih Eraslan)

Ek bilgi -3: Şuayp Dede, Sivas Mevlevihanesi'nde yer almış Meydan Dede makamında bir Mevlevi Dedesi'dir. Ali İzzet Paşa ve Reşid Akif Paşa dönemine dair fıkraların olduğuna göre 19. yüzyıl sonlarında yaşamıştır. Şuayip Dede hakkında bilgileri Zahit Yüksek anlatmıştır. Hakkında fıkraların anlatıldığı ve nüktedan birisi olduğu Zahit Bey ve ailesi tarafından bilinmektedir. Yediden yetmiş yediye bütün Sivaslı'nın sevdiği ve hürmet ettiği dede, nedendir bilinmez, Mevlevihane haziresine değil de şimdi "Tek Mezar" denilen yere sırlanmıştır / gömülmüştür. 1970'lerin ortalarına kadar Sivas Mevlevihanesi bahçesinde bulunan hazire, Mevlana Caddesi açılacağı için naaşlar Yukarı Tekke'ye, mezar taşları ise buraya nakledilmiştir. Burada dağınık halde bulunan mezar taşları, muhtemelen bir işçi tarafından bir araya toplanmış, birleştirilmiş şimdiki halini almıştır. Yani "Tek Mezar" 300 yıllık Sivas Mevlevihanesi Haziresi'nin bakiyesidir. Buraya getirilen mezar parçaları şunlardır:

- Muhammed Celaleddin Bey'in mezar kitabesi (ayrıca aynı kabrin şebeke parçaları). Kendisi Sivas Valisi Hasan Hilmi Paşa'nın Hicri 1315 (Miladi 1897 / 1898) yılında vefat eden oğludur.
- Bahaddin Çelebi'nin mezar taşındaki sikkesi. Bahaddin Çelebi Mevlana'nın öz torunu olup Çelebi'lerdendir. Kabrinin şimdiki cezaevi avlusunda olduğu söylenir.
- Fatma Hatun'un mezar taşı. Kendisinin kim olduğuna dair başkaca bir bilgi yoktur. Mezar taşının üzerinde sadece "el-merhûme, el-mağfûre" ifadeleri okunabilmiştir.
- Yazısız veya yazısı okunamayan mezar taşları. (Kaynak Kişi: Yılmaz Kırıktaş)

Ek bilgi -4: Mevlana'nın Sivas'a gönderilen torunu Bahaddin Çelebi'nin mezarı şimdi müze olan Sanayi Mektebi'nin önündedir. 1856 yılında Sivas'a atanan ve kısa sürede Sivas'ın sevdiği ve saygı

duyduğu bir kişi haline gelen Bahaddin Çelebi, 1884 yılında vefat edince şimdiki Sanayi Mektebi'nin olduğu yere gömülür. Eşinin mezarının da hemen yanında olduğu bilinmektedir. 1900'lerin başında Hamidiye Sanayi Mektebi tam da yanına yapıp taşlar kaldırılır ama kabir nakli yapılmaz. Ailesi gider sessizce ziyaretini gerçekleştirir. Mektep cezaevi olunca, dışardan bu ziyaretler sürer. Cezaevi müze olunca mezar yeri yeşil alan olarak düzenlenir ve yerini bilen çok az sayıda kişi kalır. Taşları ise otuz yıl kadar Mevlevihane bahçesinde kaldıktan sonra, Tek-Mezar'a taşınır ve ne yazık ki birer birer kaybolur hepsi. Bir tek Mevlevi başlığı kalır Mevlana'nın torununun mezarından. (Kaynak Kişi: Yılmaz Kırıktaş)

Ek bilgi -5: Yerel ve ulusal gazetelerde 23 Kasım 2020 tarihinde çıkmış olan bir haber ise şöyledir: Rivayete göre geçmişte 1940'lı yıllarda tek mezarın bulunduğu alana yakın bir yerde Mevlana dergahında hizmet eden kimsesiz biri hayatını kaybetti. Hayatını kaybeden kimsesiz, o dönem yoğun kış şartları nedeniyle kent mezarlığına götürülemedi. Götürülemeyen cenaze en yakın bulunan günümüzdeki cadde üzerine defnedildi. Mezarın içinin boş olduğunu söyleyenler bile var. Mahalle muhtarı Necip Köse burayı bilenlerin şifa veya dilek amaçlı değil dua etmek amacıyla ziyaret ettiğini dile getirirken, mahallede yaşayan bir kadın ise bu mezara sıtma hastalarının gelerek şifa aradığını söyledi. "Bu gördüğünüz mezarlık 100 seneden beri sıtma tekkesiydi. Ama zamanla insanlar değişti. Bu kabrin ne olduğunu bilmiyorlar. Bütün Sivas halkı köyden gelenler burada sıtma hastalığına ziyaret edip iyi olup gidiyorlardı" diye konuştu. (İhlas Haber Ajansı – 23 Kasım 2020 Pazartesi)

Derlemeci notu -6: Benim görüştüğüm bir kişi ise şöyle bir bilgi vermiştir: "Benim mezarla ilgili olarak duyduğum bir söylenti şu şekilde. Şehir dışından birileri gelmiş deniliyor. En azından mahallelilerin tanımadığı kişiler bunlar. Bir gün karı koca olarak gelen bu iki kişi, karısının hasta olduğunu ve çadır kurup bir hafta bu yatırın içinde yattığında iyi olacağını söyleyerek çadırı kurarlar mezarın üzerine. Bir hafta sonra çadırı sökmeden kaybolup giderler. Daha sonraları birileri içeri girer bakarlar ki mezar kazılmış, iki kazan şeklinde bakırlaşmış toprağı görürler. Bu olay olduğunda ben şehir dışında görevliydim, çeşmenin karşısında oturan ve beraber görev yaptığımız abi söyledi ve Söke'de başka bir komşum daha söyledi. Bahsedilen olayın 1980'ler sonrası olduğunu söyleyenler var. Belki 80'lerin sonu. Bunlar benim duyduklarım ama kendim tanık olmadım bu anlattıklarına. Ben 94 yılında oraya baktığımda mezar falan yoktu." (Kaynak Kişi: Recep Ketrez - mahallesi Çavuşbaşı)

Derlemeci notu -7: Bilgi aldığım başka bir kişinin görüşleri ise şu şekilde: "Mezar soyguncular tarafından kazıldığı gibi öylece kaldı. Yetkili hiç kimse gelip de, bu mezar neden kazıldı neden tahrip edildi diye sormadı, soran olmadı. Yıllarca kazılmış bir şekilde bekledi. Ben mezarın taşındığından bile kuşkuluyum. Bir sabah kalktık ırmağı kapattıklarında mezarı da düzlediler." (Kaynak Kişi: N. A. - bayan)

Derleyen: Öğr.Gör. Deniz Karakurt

© Kaynak belirtmeden paylaşılamaz, alıntı yapılamaz.

ESKİŞEHİR İLINE BAĞLI KARAÇAY KÖYÜ ÜZERİNE BİR DERLEME

Kaynak Kişi: Ender Ağalar

Derleyen: Deniz Karakurt

Karaçay köyü, Eskişehir ilinin merkez (sonradan Odunpazarı) ilçesine bağlıdır.

Ulaşım: Eskişehir'e 33 km. Alpu ilçesine 8 km. uzaklıktadır. Eskişehir-Alpu karayolu üzerinde 1 km kadar içeridedir. Eskişehir-Ankara tren yolu yakınlarından geçmektedir.

Komşu köyler: Doğusunda Fevziye köyü, batısında Kireç köyü, kuzeyinde Karahöyük köyü ve güneydoğusunda da Gökçeoğlu köyü ile komşudur. Bunlar da yine muhacir Kırım Tatarlarınca kurulan köylerdir.

Köyün adı: Eskiden köyün yakınından geçmekte olan Karaçay Deresi'nden almıştır. Köyün kurulduğu yer daha önceden Karacahöyük köyünün merası imiş. Köye ilk gelenler devlet tarafından buraya yerleştirilmişlerdir. (Derlemeci notu: Ayrıca köyün adının, Rusya'nın kuzeybatısında yaşayan Karaçay Türkleriyle ilişkili olduğu, Çerkez-Rus savaşında sürgüne yollanan Karaçayların köyün kuruluşunda etkili olduğu söylene de bu veriyi doğrulayacak bir bilgi edinilemedi.)

Tarih: Köy, göçmen Kırım Tatarları tarafından 1882 yılında kurulmuştur. Kırım'dan göç ederek Romanya'nın Karatay kasabasına gelip yerleşmişler ve oradan da Türkiye'ye gelmişlerdir. (Derlemeci notu: Köyün adı ayrıca ilk göçmenlerin Romanya'da yaşadığı yer olan Karatay adı ile de uyumlu görünmektedir. Fakat bu durum bir tesadüf müdür, anlayabilmek mümkün olmadı.)

Ek bilgi: Karaçay köyü aynı zamanda ünlü sinema sanatçısı Cüneyt Arkin'in (Fahrettin Cüreklibatür) doğduğu yerdir. Cüreklibatür soyadının ilk kısmı Kırım Tatarca'sında Y/C dönüşümüne uğramış "Yürekli" sözcüğüdür. Batur ise yiğit, kahraman, cengaver anlamları taşır. Dolayısıyla gerçek soyadı cesur kahraman (korkusuz yiğit) demektir.

Dil: Karaçay köyünde günümüzde Kırım Tatarcası'nın "Çöl Şivesi" konuşulmakta olup, yeni yetişen nesil artık bu dili yavaş yavaş konuşmayı bırakmıştır. (Derlemeci notu: Çöl şivesi Kırım'ın Çöl diye adlandırılan kuzey bölgesinde yaşayan Tatarlar arasında konuşulur. Bu şivenin oluşumunda 16. yüzyıldan itibaren kuzeydeki bozkırlardan gelerek Kırım'a yerleşen Nogayların dili etkili olmuştur.)

Kültür: Eski geleneklerin çoğu unutulmuş olup, bunlardan bazıları kısmen devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Eskiden toylar (düğünler) Perşembe gününden başlar, "sogum kesilir", yakın komşular çağrılır, misafirler de aynı gün gelirlerdi. Cuma günü misafirler gelmeye devam eder, Cumartesi günü iken toy (düğün) yapılırdı. Aynı akşam kızların kına gecesi olurdu. Pazar günü gelin gelir, "caşlar toquzu" alınır, atlara çevre bağlanırdı. Gelin geldikten sonra kız tarafını temsilen gelenlere "köbete" (bir tür etli börek) verilirdi. Müteakiben güreşler yapılırdı. Bu güreşlerde Abdullah Pehlivan, Kireç köyünden Fehmi Pehlivan, Mamure'den Koca Refik Pehlivan, Hayriye'den

İbadullah Akay zamanın namılı pehlivanları idiler. Şimdilerde yaşı bir hayli ilerlemiş kartların (ihtiyarların) ağzında güreşçilerin sadece adı kalmıştır. Geçmişte güreşler yapıldığı bile unutulmuştur. Karaçay'da yaşayanlar, artık unutulmaya başlayan bazı gelenekleri az da olsa devam ettiriyorlar. Yılda bir kere Karakaya köyünde yapılan "tepreş" eğlencelerine köy halkınca büyük ilgi gösterilmektedir. Tepreş şenliklerinde köyün gençleri, düzenlenen müsabakalara iştirak etmektedirler. Şimdiye kadar güreşlerde birçok kez birincilik ve ikincilik kazandılar.

Yemekler: Köy mutfağı geleneksel Kırım Tatar mutfağının bütün özelliklerini taşımaktadır. Genel olarak hamuraşı yemekler öne çıkar. Kendilerine özgü yemekler şöyledir; çibörek, köbete/göbete, tavalokum, kıygaşa, kalakay, ulkum, kirde, kaşıkbörek. Eskiden toylarda hastalara ikram için yapılan katlama biraz ağır bir yiyecek olduğundan günümüzde artık pek yapılmamaktadır. Yine eskiden yapılan fakat şimdilerde pek yapılmayan tenten helvası da (pişmaniye) Karaçay'ın unutulmakta olan yiyeceklerindedir. Bu helva halen İzmit civarında daha çok yapılan pişmaniyeye benzemekte olup biraz daha kalın yapılmaktaydı. 1970 yılların başlarına kadar kış gecelerinde birkaç hane ya da köy kızları bir araya gelerek tenten helvası yaparlardı. Daha eskiden de köyün delikanlıları tenten helvası yapan kızların penceresine gelerek birbirlerine karşılıklı maniler ve çınlar söyleşirlerdi. Adet üzere delikanlılar kızlara çeşitli hediyeler getirirler, kızlar da onlara tenten helvası verirlerdi. Bugün bu gelenek maalesef devam ettirilmiyor.

Nüfus: İlk kurulduğunda köyün nüfusu 150 civarında imiş. Köyden 1. Dünya Savaşı sırasında çeşitli cephelerde ve Türk İstiklal Savaşında 37 şehit verilmiştir. Nüfus 1958'de 90 hanede 280 kişi iken, 1983'de 40 hanede 150 kişiye inmiş.

Ekonomi: Tarım ve hayvancılığa dayalıdır. İşlenen arazilerde yetiştirilen başlıca ürünler buğday, arpa, yulaf, ayçiçeği, nohut ve pancardır. Porsuk Çayı yakınlarındaki araziler 6-7 metre derinlikteki kuyulardan, diğer araziler ise her köylünün kendi imkanları ile açtığı yaklaşık 150 metre derinlikteki kuyulardan sulanabilmektedir. Köye ilk çeşme 1908 yılında Romanya'dan misafir olarak gelen bir Kırım Tatarı tarafından, Gökçeoğlu köyünde yaşayan bir Rum ustaya 500 kırmızı lira ödenerek yaptırılmıştır. Su "Acem Boğazı Deresi" denilen yerden toprak künkler içerisinde köye kadar getirilmiştir. 2000 yılına kadar köylü bu suyu kullanmış fakat suyun yetersiz olması nedeniyle Derinkuyu açılıp köyün su ihtiyacı karşılanmıştır. Eski su ise günümüzde bahçe sulamada kullanılmaktadır.

Mevkiler: Köyün doğusundaki araziler Kumtepe, Kadırağa Obası; güneydoğu yönünde Ocakastı, Katırcıyolu; batısında Kocadere, Boruklu ve Öz adlarıyla bilinir. Köyün Ocakastı mevkiinde açılan ve derinliği 50 metreye varan kuyulardan lületaşı madeni çıkarılabilmektedir.

Kaynak Kişi: Ender Ağalar

***

Komşu köylerle ilgili bazı bilgiler

Ağapınar: Köyün adı eskiden burada bulunan ve bir ağaya ait olduğu sanılan pınardan/çeşmeden gelmektedir. İlk kurucuları Çerkezler ve Abhazlardır. Kafkasya'nın Kuban bölgesinden gelen Kabardey Çerkezleri ve Abhazy'a'nın Tsabal bölgesinden gelen Abhazalar tarafından 1860'lı yıllarda kurulmuştur. Ancak Eskişehir'e yakınlığı, demiryolu ve karayolu ulaşımının kolay olması nedeniyle uzun zamandır farklı etnik kökenlerden gelen değişik bir nüfusa sahiptir.

Sevinç: Merkeze uzaklığı 10 km'dir. Manav olarak bilinen yerleşik Türkmen kökenliler, sonradan Ağrı'dan gelen Kürtler ve kendilerine "Dadaş" diye hitap edilen Erzurum yöresinden göçenler olmak üzere farklı kökenlerden gelen bir nüfusa vardır. 1930'ların başında köy Balkanlardan özellikle Romanya'dan göç almıştır. 90'lı ve 2000'li yıllarda Bayburtlular ve Urfalılar gelmiştir. Fakat Balkan göçmenleri zamanla arazilerini satarak şehire yerleşmişlerdir ve köyde sadece 4 hane kalmışlardır. Köyün adının bölgede yaşayan ve herkesçe sevilen Sevinç Dede (veya Baba) diye hitap edilen bir kişiden kaynaklandığı söylenmektedir. Köyün girişinde bir tepede mezarı olduğu söylenir. Ancak gerçekte böyle birinin yaşadığına dair herhangi kesin bir bilgi yoktur.

Kanlıpınar: (Eski adı Sultaniye) 93 Harbi sonrasında Rusçuk Sancağı muhacirlerinin 30 hane ile Kanlı Peykar denilen yerde kurdukları bir köydür. Bulgaristan'ın Gorsko Aplanovo ve Krepçe köylerinden göçmüşlerdir. İlk yerleşim yeri olarak eskilerin "Yurtluk" dedikleri mevki seçilmiştir. Ancak bölgede bataklıktan ve neden olduğu sivrisineklerle böceklerden duyulan rahatsızlık nedeniyle köy, bugünkü yerine taşınmıştır. Kurtuluş Savaşında köyün pınarları şehit kanları nedeniyle kızıl aktığı için Cumhuriyetin ilanından sonra köyün adı Kanlıpınar olarak değiştirilmiştir. Köyün içinde yer alan mevkiler için "Al Deresi" gibi isimler günümüzde kullanılmaya devam etmektedir. 2 Eylül Eskişehir'in kurtuluş gününde, Kanlıpınar Köyü Şehitliği'nde anma törenleri düzenlenmektedir. Köy halkı tarlalarda hala şarapnel parçaları ve mermiler bulmaktadır, hatta kemik çıktığını söylemektedirler.

Karahöyük: Adını köyün 500 metre güney doğusunda yer alan oldukça geniş bir alan kaplayan höyükten almaktadır. Köyün şimdiki kuruluş yeri 18. Yüzyıla dayanmaktadır. Yaşlılar tarafından verilen bilgilere göre, çalılık bir alanda kurulan köyün eskiden Porsuk Çayı ve onun bir kolu olan akarsuyla bir yarımada gibi çevrilmiş olduğu söylenmektedir. Değirmen arkı denilen bu kol, Porsuk Çayı'nın derinleştirilmesi sonucu kurumuştur. Köy sırtını Porsuk Çayı'na dayamıştır. Geçmişte köy önünden geçen Değirmen arkının (Sakarı Deresi) kurumasından sonra burada bulunan tarlalar yerleşime açılmış. Köyün gelişme imkanı olmayan kuzey kesimi hariç diğer yönlere doğru büyümüştür. Çökel et, düğün çorbası, mantı, ıslama, sarı burma böreği, meyane çorbası, içli pide ve köye has saman fırınlarda pişirilmiş ekmek köyün meşhur yemekleri arasındadır. (Kaynak kişi: Güner Yıldırım)

Kireç: Köyün yakınlarında bulunan "Aktoprak" olarak bilinen mevkiyi oluşturan kireçli araziden dolayı bu adın verildiği söylenmektedir. Köyün Aktoprak mevkisinden alınan toprağın eskiden evlerin özellikle dış yüzlerinin sıvanması için kullanıldığı, yöredeki diğer köylerden gelenler tarafından da bu amaçla alındığı ifade ediliyor. Kırım Tatar ve Nogay, ayrıca Kafkas göçmeni Besleney (Çerkez boyu) kökenli aileler vardır. Birkaç ev hariç Çerkezler topraklarını Kürt kökenli ailelere satarak gitmişlerdir.

Kırım Tatar kökenli ailelerin büyük kısmı da topraklarını satarak ayrılınca sayıları oldukça azalmıştır. Günümüzde Kaskan (Qaski) aşireti kökenli Kürt nüfus çoğunluktadır. Ağrı iline bağlı Doğubeyazıt ilçesi yöresinden göçen Celalli aşiretine mensup aileler de mevcuttur. (Kaynak kişi: Ertuğrul Karaş)

Derlemeci notu: Başka bir iddia ise Kireç köyünün 1864 yılında Kafkasya'dan göç eden Çerkezler tarafından kurulmuş olduğu yönünde. Köyde başlıca iki sülale varmış: Wubih – Besleney. Ancak yöredeki diğer köylerin kurucu topluluklarının Kırım Tatarları olduğu dikkate alınırsa Çerkezler tarafından kurulmuş olma olasılığı oldukça zayıf görünmektedir. Ağrı'dan gelen Kürtlerin ise Celalli ve Deliki aşiretlerinden olduğu bilgisi verildi.

Fevziye Köyü: Eskişehir ilinin Alpu ilçesine bağlıdır. Anadolu'ya göçen Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. Bunların bazıları doğrudan Kırım'dan gelirken bir kısmı da önce Romanya'ya ve özellikle Dobruca bölgesine göçmüş, daha sonra Anadolu'ya gelmişlerdir. Fevziye köyünün yerinde eskiden bir Rum köyünün bulunduğu da söylenmektedir. Köyün ismi Tatarların Kırım'dan göçü esnasında sarayda muhacerat komisyonunda bulunan kendisi de Kırım göçmeni olan müderris Fevzi beyin (sonradan soyadı Altuğ) adına istinaden verilmiştir. (Kaynak kişiler: Bülent Özdemir, Erol Canarslanlar)

Derleyen: Deniz Karakurt

UZUNYAYLA'DAN YENİYAPAN'A DÖNÜŞÜN HİKAYESİ

Konu: Sivas'ın Uzunyayla yöresinden Kırşehir'in Kaman ilçesine bağlı Yenyapan köyüne dönüş ile ilgili yerel tarih araştırması

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak kişi: Soner Gültekin (Yenyapan köyü - Kaman / Kırşehir)

Kişisel not: Daha sonradan Soner beyin köyü ile ilgili çalışmalarını 170 sayfalık bir kitap haline getirmesinde kendisine yardımcı oldum. Kendi yazdıkları da pek çok açıdan çok değerli bilgiler içermektedir. Benim yaptığım bu derleme kitabında yaktur.

Yenyapan köyü ahalisinin büyük ataları konar-göçer Türkmenlerdir. Bunların yaklaşık yarısı da Sivas Uzunyayla konar-göçerleridir.

Bundan tam 310 yıl atalarımız Suriye, Çukurova, Maraş ve Urfa taraflarında yer tutmuştu fakat o yıllarda (1700'lerde) adı geçen yerler kaynayan bir kazandır. Orda durmak mümkün değildir çünkü Türkmenleri himaye eden iki devlet arka arkaya dağılmıştır. Akkoyunlu ve Bozulus'un yıkılışı Türkmenler için yeni bir göçün başlangıcını oluşturur. Göçe alışkın olan Türkmenler Maraş, Niğde, Nevşehir, Sivas, Çorum, Çankırı, Kırıkkale, Kırşehir gibi illerin yaylaklarına dağılırlar.

Konar-göçerin gözü hep toprağın üzerindeki yeşil ottadır, çünkü hayvanlarını yayacaktır. Ot taze ve yem yeşilse ondan daha güzel bir otlak ve konak yeri yoktur. Uzunyayla tam da Türkmenlere göredir. (Derlemeci notu: Uzunyayla, Sivas'ın güney-güneydoğusunda bulunan eski yaylaktır.) Uçsuz bucaksız koskaca bir yayladır o yıllarda. Sivas'tan Erzurum'a kadar uzanan bir yaylak özgür Türkmen için bulunmaz bir nimettir. Devesi, atı ve koyunları Türkmenin sermayesidir. Devesiyle yükünü yükler uzak mesafelere gider, atıyla kaçması gereken durumlarda kaçır, koyunun yününden çadırını elbisesini, sütünden ise yoğurdunu yağsını peynirini yapardı. Yani Türkmenlerin hepsi çocuğundan kadınına hayatını çobanlığa adamıştır. Çobanlık bir meslek değil dünya hayatının ta kendisiydi. Bu bizim bildiğimiz çobanlık değildi. Yerleşik bir yerinin olmayıp yazları kuzeye kışları güneye doğru devamlı hareket eden bir aşiretin yaşanıyordu.

Osmanlı çoktan düz arazileri daha önce gelen Türkmenlere vermiş ve sabana halkını alıştırmıştı. (Derlemeci notu: Tarla sürmek için kullanılan araç olan Saban için kaynak kişi "Sapan" demektedir. Bundan sonra sözcüğün geçtiği yerlerde özgün söyleyiş tercih edilmiştir.) Osmanlı devleti, zaten politika olarak da konar-göçerleri toprağa bağlamayı ilke edinmişti. Fakat 1650 yılından itibaren bu göç dalgası yerleşik köylülerin ekili arazilerini mahvetmeye başlar. Sürülerini düz araziden geçirmek isteyen konar-göçerlerin önünde kale gibi duran ekinler beliriverdi. Türkmenler, ovaları yaylakları kaplayan bu set karşısında elbet eli kolu bağlanmış gibi durmayacaktı. Koskoca kaleleri aşan Türkmen için ekinden surlar çok basitti. Fakat yerleşik köylüler ve Osmanlı için bu basit değildi. Onun içindir ki bugün bile bazı köyler, daha sonradan yerleşik hayata geçmiş bile olsalar Türkmenleri (günümüzdeki köylülerini) pek sevmezler. Bu tarihi bir mirastır, hafızalarında öyle yer etmiştir. Köylüler bu göç dalgası

karşısında çaresiz kaldığı gibi Osmanlı da çaresiz kalmıştır. Göç yolundaki ekili araziler harap olur, köylüler Türkmenleri kadıllara, kadılar valilere, valiler padişaha şikayet ederdi. Bu bir yıla has bir göç meselesi değildi Türkmenlerin kültürel mirası olan bu göç her yıl iki defa olurdu. Kışları güneye Çukurova'ya yazları kuzeye Sivas'a göçerlerdi.

Açıkçası köyümüzün atalarından Osmanlı ve yerleşik köyler illallah çekmiştir. Çünkü Türkmenin korkusu yoktur. Yakılacak evi, hapse atılacak eri yoktur. Bugün Çukurova'daysa ertesi gün Sivas Uzunyayla'dadır. Zabitler yerlerini bulmakta zorluk çekerlerdi vergi altına almakta da güçlükler yaşıyorlardı. Bu nedenden dolayı konar-göçerler ciddi sorunlar oluşturmaya başlamıştı.

Konar-göçerler yönünü Uzunyayla'ya dönmüştü. Orta-Anadolu'da kurulan bir çok köyün Uzunyayla hikayeleri vardır. Yeniyan'ın da Yaylalılar denilen sülalesi adının Uzunyayla'dan almıştır. Yine Hasmallerin bazı tapuları Sivas Sarıcalar köyüne kadar uzanmaktadır. Türkmenin Uzunyayla macerası fazla uzun sürmez 1800'ler çobanlıktan sapan sürmeye geçişin zorunlu olduğu yıllardır. Ancak Yaylalıların gözü hala yeşermiş otlardadır. Köyün ilk kurulduğu yıllarda bile Yaylalılar sülalesi, Uzunyayla'ya Kafkaslardan gelen Çerkezlerin yoğun olarak yerleşmesine rağmen gitmişlerdir. Taa ki Yeniyan'daki bacıları onlara mektup yazıp bir an önce gelip tarlanıza sahip olun diyene kadar. Sapan o yıllarda Türkmenin eline pek yakışmaz, artık taşla ve duvarla değil de ekinlerle ve tahilla çevrilen bir araziye yavaş yavaş hapsolmaya başlayan Türkmenler zorunlu olarak sapan tutmaya başlamışlardır. Bu zorunlu sapan tutmanın sağlanması için Osmanlı Türkmenlerin bir kısmını geldikleri memleket olan Suriye'ye kadar sürmüştür. Onlara toprak gösterilmiştir ve buraya yerleşeceksiniz fermanları yayınlanmıştır.

Hasmallar 1800'lerde Çamsarlı (Çam Sarıoğlu) köyündelerken onlardan Veli adında birisi İstanbul'dan haber yollar "Zorunlu İskan çıktı artık göç etmeyi ve Uzunyayla'ya yazları gitmeyi unutun ve Yeniyan (Öküzçukuru) civarından yer tutun" diye. Yeniyan tarafına İbrahim Ağa aştığında düz arazileri görür. Kepir, Höyük, Çağıldak Keleş Tarlası zira buralar binlerce koyunun atın ve devenin otlatıldığı alanlardır ve bataktır. Akıl erdiremez ve içinden derki en korunaklı ve en hakim yerleri tutayım Yılanlı, Sarayı Yolu, Çayırtarla, Hacıbayram oğlu gibi parçalı yerlere sapanı atar kendisi de şimdiki Yeniyan'ın en sırt yerine çadırı kurar. Akıncı bir daire oluşturur oraları eker düz arazide hayvanları otlatırım diye. Zorunlu İskan'da Türkmenin keyfiliği elinden alınır. Türkmen özgür düşünür fakat devleti idare eden öyle değildir. O kadar akıllıca plan yapar ki şaşar kalırsın. Türkmenin yaylağı olan Uzunyayla'ya Rus harbinden kaçan Çerkezleri yerleştirir ve onlara buraları koruyun ve yerleşin emrini verir. Türkmen yazın oraya vardığında yabancı insanları görür ve bu kişiler (Çerkezler) Türkmenlere, Uzunyaylayı dar ederler. Böylece göçün önüne geçmiş olur. Sıra konar-göçerleri yerleştirmeye gelir ve her oymağa bir yer verir, bu yerler özellikle terkedilmiş arazilerdir veya saha evcil değildir. Yeniyan'da bir çok ören yeri vardır. Burası öncekiler tarafından defalarca terkedilmiştir. Fakat yerleşme zamanı gelmiş çatmıştır. İlk önce Çamsarlı'nın Hasmalleri arkasından Yaylalılar onların arkasından Hacıveliler arkasından Keleşler bu araziye yerleştirilir. Bu aşamalar halinde böylece sürer gider. Her gelene de Osmanlı toprak verir. Şimdilerde toprak nerdeyse 40'bölünmüştür ama o zamanlar koskoca araziler en fazla 20 kişiye verilmişti. En çok arazisi olan 7 aile Yeniyan'ın ilk çekirdeğini oluşturur. Böylece Türkmen sapanı mecbur edilmiştir.

Bu Uzunyayla'dan Yeniyanan'a ve çobanlıktan sapana geçiş Türkmenlerde öyle bir etki yaratmıştır ki kimi Osmanlının çıkarttığı iskan fermanına baş kaldırmış kimi de boyun eğip sapan sürmeye başlasa da derin izler bırakmıştır. Dadaloğlu'nun meşhur "Kalktı Göç Eyledi Avşar Elleri" bozlağı tam da bunu anlatır. Devlet artık göçü bırakması için Zorunlu İskan fermanlarını arkası arkasına çıkarmaktadır.

Köyümüz halkından rahmetli Çavuş Özcan pek çok tarihi bilgi anlatmıştır bana. Uzunyayla'dan gelen Türkmenlerin köyün ilk kurucuları olduğu rivayet edilir. Yeniyanan ismi ise Yabancı Türkmen aşireti ile alakalı görünmektedir. Uzunyayla olarak bilinen bölgedeki Türkmenlerin bazıları yerleşik iken bazıları ise yılın bir dönemini burada geçirirlerdi. Yani bunlar 2 kola ayrılmışlardı. "Dulkadirli" kolu yerleşik olup "Yaban Eri" (Halep Türkmenleri) olarak bilinen kol ise göçbeydi. Yazları Uzunyayla'da kışları ise Halep'te geçirmektedirler. Yeniyanan köyünü kuranların Yaban Eri kolundan olma ihtimali çok yüksektir. Halep Türkmenleri, Ortadoğu'daki en kalabalık Türkmen topluluklarından biridir, sayıları yüzbin civarındadır.

Uzunyayla ile Halep arasında hayvanların da yayılarak (otlatılarak) götürüldüğü de hesaba katılırsa göç süresi en az bir aylık bir mesafedir. Mart ayı başlarında Halep'ten yola çıktığında, kimi gruplar Nisan ortalarında, en geç Mayıs başında Uzunyayla'ya ulaşmış olmalıdır. Güz geldiğinde ise Uzunyayla'dan Ekim ayı başında yola çıkarlar Kasım başlarında ve ortalarında Suriye'ye varırlar. Her yıl en az 70 bin kişinin (ortalama 80-90 bin kişinin) bu yolu geçmesi pek çok sorunu beraberinde getirirdi. Türü çeşitli asayiş olayları yaşanması kaçınılmazdı. Hem göç edenlere yönelik dışardan yapılan saldırılar hem de onların geçtikleri yerlerde çıkardıkları sorunlar, işlenen suçlar olurdu. Yerleşik ahalinin ekili arazilerinin bu göçlerden büyük zarar görmesi ise en önemli sıkıntılardan birisidir. İşte tam da bu nedenle veya bu konu gerekçe gösterilerek Osmanlı 1700'lü yılların başından 1850'lere kadar bu Türkmenleri yerleşik hayata geçmeye zorlamak için büyük çaba sarfeder. Bu süre içerisinde yeni köyler kurulur. Kaman ilçesi işte bu 150 yıllık sürede büyümüştür. Bu yıllar arasında pek çok Dağobası köyü kurulmuştur. Hacimirza, İmancı, Bayındır, Durmuşlu, Haciselimli, Çamsarı, Külobası, Sofrazlı, Sallaobası ve Yeniyanan köyü bunların başlıcalarıdır.

Derlemeci notu: Kırıkkale merkeze bağlı Dağobası (yeni adı Dağevi) köyü ile Kırşehir'in Kaman ilçesine bağlı Yeniyanan köyü arası araçla yaklaşık 1 saatlik bir uzaklıktadır. Kaynak kişi tarafından Dağobası köyünün kendisinden değil, aradaki bölgeden bir yöre adı olarak bahsedildiği anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti göçebe Türkmenleri vergilendirmeye dahil ederek, Dulkadirli ve Halep Türkmenlerini bu şekilde vergiye bağlayarak denetim altına almıştır. Kışları Halep'e, yazları Uzunyayla'ya göçen bu Türkmen aşiretleri 1732 yılında çıkan bir fermanla iskana mecbur tutulurlar. İlk önce Çamsarlı köyüne yerleşirler. Daha sonra 6-7 aile Çamsarlıdan ayrılarak Yeniyanana yerleşirler. Çamsarı Yeniyanan köyünü kurarlar. İlk yapılan evlerin damlarında kullanılan saz ve hasır parçalarının Uzunyayla'dan getirildiği rivayet edilir.

Ek bilgi: Türkiye'de 14 tane Yeniyanan köyü vardır. Bunlardan bir tanesi Sivas ili Şarkışla ilçesine bağlıdır. Ayrıca Suriye'de Halep ilinin Azez ilçesine bağlı bir Yeniyanan köyü daha bulunmaktadır (Suriye'deki adı El-Cudeydeh olarak bilinir).

KURT AĞZI BAĞLAMA

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Soner Gültekin (Yeniyapan köyü - Kaman / Kırşehir)

Derlemeci: Deniz Karakurt

Soru: Köyünüzdeki eski halk inanışlarından bahsederken “kurt ağzı bağlanırdı” dediniz. Bu konuya dair bilginiz varsa biraz açıklayarak anlatabilir misiniz?

Yanıt: Kurt ağzı bağlama geleneği bir tür dua okumadır. Kurt yakalanıp da ağzı gerçekten bağlanmıyor. Bilenler için bunu söylemenin gereği yok tabii ki ama günümüzde gençler ve şehirde yaşayanlar bilmedikleri için açıklanmadığı takdirde yanlış anlayabiliyorlar.

Soru: Eskiden yaygın mıydı bu inanış?

Yanıt: Kırsal bölgelerde kurdun olduğu neredeyse her yer denebilecek kadar yaygınmış benim bildiğim. Ancak bu yerlerin bir kısmında sonradan unutulmuştur. Günümüzde ise artık neredeyse tamamen terkedilmiş bir gelenektir. Belki nadiren de olsa rastlanan yerler vardır. Bir de geçmişte hatırlayanlar veya yaşlılardan duyup dinleyenler bilirler.

Soru: Siz hatırlıyor musunuz köyünüzde kurt ağzı bağlandığını?

Yanıt: Yeniyapan ve çevresindeki Dağ Obası köylerinde de 1990’lı yıllara kadar kurtağzı bağlama geleneği uygulanırdı. Köyümüzde ağzı dualı veya dürüstlüğüne güvenilen kişiler bu geleneği yaşatmışlardır. Köyümüzde 1988 yılına kadar imamlık yapan Şuayıp Aydın’a kurt ağzı bağlatmak için köylülerimizin gittiği rivayet edilir. En son Molla Veli Gültekin’in ve Hacı Demir’in, ayrıca bazı köy imamlarının bu geleneği uyguladığına şahitlik edilmiştir.

Soru: Kurt ağzı bağlama neden ve ne amaçla yapılırdı?

Yanıt: Köylülerin ya da çobanların koyunu veya sürüsü yazıda kaybolduğunda, kurdun hayvanları parçalamaması ve sağ salim ahıla (ahıra) dönmeleri için ağzı dualı birisine başvurması ile yapılan bir tür efsundur. Canavarın (kurdun), kaybolan sürüsüne zarar vermemesi için kurtağzı bağlama duası yapılır. Çok eski bir geleneğin bugünkü halidir. İşin içinde canavar (kurt) olması bu inancın İslamiyetten önce doğduğunu gösterir. Kurt köylülerin gözünde farklı bir hayvandır. Hem saygı duyulur ve korkulur hem de insanlara ve özellikle de koyunlara zararı dokunabilen bir hayvan olduğu için pek de sevilmez. Yani hem iyiliği hem kötülüğü temsil eder. Yeniyapan ve çevresindeki Türkmen köylerinde kurda canavar denir. Yeniyapan’da büyüyen birisi kurdu ilk gördüğünde şaşkınlık geçirir ve hatta hayal kırıklığına uğrar. Canavar diye korktuğumuz şeyin çoban köpeklerinden daha küçük ve gösterişsiz hali bir çok çocuğu hayretlerde bırakmıştır. En azından bizim yöremizdeki türleri için böyledir. Ama bu onun çok tehlikeli olabildiği gerçeğini değiştirmez. Bu tehlike akıldan da çıkarılmaz,

yoksa insanın kendisi için bile sonu kötü biten bir olaya dönüşebilir. Koyunu kaybolan birisinin en çok korktuğu şey kurdun koyunları yemesidir ya da telef etmesidir. Sahipsiz bir sürüyü, eğer bir kurt bulursa genelde telef eder. Koyunları bir bir boğarak öldürür. Çoban Türkmenler, bu hadiseyi ya yaşamışlardır ya da öncekilerden duymuşlardır. İşte kurdun karşısında aciz kalan çobanlar veya köylüler manevi bir yardım alma gereği hissederler.

Soru: Kurt ağzı nasıl bağlanırdı?

Yanıt: Sürüsü veya hayvanı kaybolan birisi eğer hayvanlarını bulamamışsa ağzı dualı birisinin yanına gider. Az önce dedim ya İslamiyetten önceki bir gelenek bu diye ama İslamiyetle’de birleşmiş daha doğrusu birleştirilmiş. Yardım istenen bu hoca abdestli olarak tek nefeste dua ya da bir Kur’an ayeti okur. Bizim köyde genelde Nas ve Fatiha Suresi okunurdu. Bundan sonra kurt gelse bile koyunu keçiyi yiyemezmiş denilirdi. Yörede bazı yerlerde içe katlanan bir bıçağın ağzı kapatılır ve iple bağlanırmış. Benim hatırlayıp bildiklerim bu kadar.

Soru: Bunun gerçekliğine inanılır mıydı? Yani kurt ağzı bağlamanın gerçekten işe yaradığı düşünülür müydü?

Yanıt: İnanıldığı için yaptırılırdı elbette. Ama kimi zamanlar canavarın hayvanları yemiş olduğu anlaşılınca ne düşünülürdü veya nasıl yorumlanırdı o kadarını hatırlayamıyorum.

Kaynak Kişi: Soner Gültekin (Yeniyapan köyü - Kaman / Kırşehir)

Derlemeci: Deniz Karakurt

BİR DERLEME GÖRÜŞMESİNDEN AYRINTI

Yaptığım bir derleme görüşmesinden ayrıntı...

Halk kültürü araştırması yapmaya kalkışan kişi bir şeye hazır olmalıdır (ya da önceden farkında değilse bile sonradan kabullenmelidir bu hususu). Türlü çeşitli doğaüstü anlatı ve gerçeküstü söylem ile karşılaşacaktır. Araştırmacının / derlemecinin duyduğu veya yazıya geçirdiği şeylere inandığı anlamına gelmez bu durum. Hatta kimi zaman şaşırır. Aşağıda bunlardan bir tanesine dair ilginç bir ayrıntıyı veriyorum. Bazen yaptığım üzere görüşülen kişiye kendi düşüncesini sormuşum. (Aslında bu gibi durumlarda fikir sormak bazı riskler içerir; konuşulan kişinin dikkati dağılabilir ve bu yüzden anlatacağı konuya dair ayrıntıları unutabilir, sorunun niye sorulduğunu anlamayıp kendisinin ciddiye alınmadığını sanarak asıl anlattığı konuyu üstünkörü geçiştirebilir, araştırmacının kendisine inmadığı kanısıyla anlatmaktan bütünüyle vazgeçebilir. O yüzden yapılacaksa bile gerçekliğe inanmakla ilgili soru en sonda ve olabildiğince yüzeysel bir biçimde sorulmalıdır. Araştırmacının / derlemecinin ise kendi görüşünü asla açığa vurmaması ve tartışmaya girmemesi hatta itiraz bile etmemesi gerektiğini belirtmem de gerek yoktur aslında ama yine de anımsatmış olalım.)

***

Soru: Köyünüz ve çevresine dair bildiğiniz halk inanışı var mı?

Yanıt: Bizim köyün yakınlarında "Cin Deresi" derler bir akarsu vardır. Oradan kim geçerse mutlaka sesler duyar. Ben de yıllar önce orada koyunların meleme seslerini duymuştum. Etrafıma bakındım ama ne koyun var ne de sürü. Oradan geçen bir başkası davul zurna sesi duyar, bir başkası kaval sesi duyar. Kim niye farklı bir ses duyuyor? Bilemem...

Soru: Sizce bu sesler neden duyuluyor?

Yanıt: Sanırım henüz bilim bunların anlamlarını çözememiş. Sorarsan gözünüze görünmüş, beyninizin oyunları, psikolojik sorun deyip geçerler. Olabilir belki. Peki ama neden hep aynı yerde oluyor bu? Neden çok sayıda insan var bu değişik sesleri duyan? Belki bir açıklaması vardır. Ama nedir o açıklama ben de merak ediyorum.

Derlemeci notu: Bahsedilen Cin Deresi adı verilen yer İskenderşeyh ve Karaçam köyleri yakınlarındadır.

Kaynak Kişi: H. Sarıkaya - bayan (İskenderşeyh köyü - Koyulhisar / Sivas)

Derlemeci: Deniz Karakurt

AŞIK OYUNLARINDAN GERİYE KALANLAR

Yazan: Soner Gültekin (Yeniyapan köyü - Kaman / Kırşehir) - Kendisinin verdiği izinle Deniz Karakurt tarafından yayınlanmıştır.

Hayal mayal bir çoğumuzun hatırlayabileceği bir oyundur Aşık. Köyümüzde 1980 sonrası neslin unuttuğu bu oyun dünyanın en eski çocuk oyunlarından. Aşık kemiği, koyun ve keçinin arka oynağından çıkartılırdı. Her hayvanda 2 adet olurdu. En çok koyun aşığı tercih edilirdi. Bu aşıklar daha güzel ve küçük olurdu çünkü. Eskiden köylülerimiz halı kilim ipini boyarken bu aşıkları da boyar, oyunlara renk katarmış. Özellikle kuru soğan kabuğu, ceviz kabuğu ve yoncadan elde edilen renkler tercih edilirmiş. Koç aşıkları ise Eneke olarak kullanılırdı.

Eneke, baş aşık olup oyunda ütmek için kullanılır; diğerlerine göre daha iridir ve içi kurşunla doldurulur. Bunu yapmak için "Aç" diye tabir edilen yerinden kızgın uçlu telle birkaç noktadan delinir. Aç denmesindeki neden çukur yerin bir karın gibi düşünülerek, aç olan birine benzetilmesidir. Sonra Aç tarafı yukarı gelecek, tersi yani "Tok" tarafı aşağıda olacak şekilde çamurun içine yatırılır. Aç tarafından sıcak kurşun dökülür. Dökülen ağız sonra perçinlenerek kurşunun düşmesi engellenir. Böylece eneke ağırlaştırılmış olur.

Aşığın dört yüzü vardır. Bu yüzlerin her oyuna göre farklı değerleri vardır. Aşık oyunlarını öğrenmek için bu yönlerin adlarının bilinmesi gerekir.

Aşıkla oynanan 15 kadar oyun türü vardır. Bunların bir kısmı vurularak oynanır bir kısmı yere atılarak oynanır bir kısmı da her ikisini içinde barındırır.

Vurmalı oyunda enekenin büyüklüğü ve nişancılık öne çıkar. Genelde bir dairenin içine aşıklar dizilir. 3 - 4 metre uzaktan enekelerle bu aşıklar hedeflenerek vurulmaya çalışılır. Amaç aşıkların dairenin dışına çıkarılmasıdır, ya da 3 ayak uzaklık mesafesine vurularak gönderilmesidir. Vurmalı oyunlardan bazıları Ballı, Daireli, Çizgili ve Vurmaç oyunlarıdır. Aralarında ufak farklar vardır.

Dökmeli oyunda aşıkların yere düştükleri yön önemlidir. Kıt ve bey yönü düşerse oyunda avantajlı duruma geçilir. Çünkü bu şekilde düşmesi genelde nadir olur. Aç ve tok yönü daha geniş olduğu için yere bu şekilde düşerler. Eneke ve aşıklar avuç içine alınır ve yere atılır. Yere düştükleri pozisyonlar oyunların şeklini belirler. Bu oyunların adlarından bir kaçısı ise şöyledir: Aç-tok, Döküm, Gel Aşığım Gel ve Oturmaç.

Karışık oyunlar ise vurmalı ve dökmeli oyunların her iki özelliğini de içinde barındırır. Daha çok özelliği olduğu için bu oyun daha renkli ve çekişmeli geçer, bu oyunlardan bazıları ise Vurulmaç, Döndürmeç ve Kuyu olarak bilinir.

İlk başlayacak oyuncu nasıl tespit edilir?: Oyuna ilk başlayan her zaman avantajlıdır. Çünkü kazanma şansı daha fazladır. Bunun için iki aşamalı bir tespit yapılır. Birincisinde herkes enekesini yere atar.

Kiminki ilk önce dik (kıt veya bey) gelirse o ikinci aşamaya geçer. İkinci aşamaya geçenler sırasına göre Uçaklama oyunu oynarlar. Aşıklar dizilir enekelerle vurulur 3 adıma kadar en çok uzaklaştıranlar ilk önce başlama hakkını elde ederler.

Örnek Oyunlar

Gel Aşığım Gel: Bu oyun iki kişi ile oynanır. Oynaması için en az 6 tane aşığı olması gerekir. Ne kadar çok aşık varsa oyun daha zevkli olur. İlk başlayan rakip oyuncunun da aşıklarını avucunun içine alarak yere atar. Her bir aşık farklı şekillerde yere düşer. Oyuncu ilk önce bir gruplandırma yapmak zorundadır. Açları, tokları, kıtları ve beyleri göz kararı gruplandırır. Kolaydan zora doğru aç şeklinde düşen aşıkları açlara vurdurur. Başardıkça yerden vurdurduğu aşıkları alır. Eğer aç şeklinde düşen bir aşığı yanlışlıkla toka vurursa yanar. Sıra rakibine geçer. Yerde aşık bitene kadar bu oyun sürer. Burada önemli olan aynı şekilde düşen aşıkları bir birine vurdurmaktır.

Çizgili: En az iki kişi ile oynanır. İlk önce bir daire çizilir. 1 metre çapındaki dairenin ortasına aşıklar düz bir şekilde dizilir. Her oyuncu eşit şekilde bu dairenin içine aşık koyar. Daireden birer metre uzaklığında karşılıklı 2 düz çizgi çizilir. Rakipler daire ortada kalarak birbirlerini karşılıklı görecektir. Kendileri için çizilen çizginin üzerine geçerler. İlk başlayan oyuncu enekesini dairenin içindeki aşıklara atar. Eğer aşıkları dairenin dışına uzaklaştırırsa bunları alır. Eğer vuramaz veya dairenin dışına aşık uzaklaştıramazsa sıra rakibine geçer. Burada önemli olan dairenin dışına aşıkları çıkartmak ve enekesi daireye yakın bir yere düşürmektir. Zira enekenin düştüğü yerden oyun devam etmektedir. Tam düştüğü noktadan aşıkları nişanlamak zorundadır. Eğer oyuncu aşıkları dairenin dışına fırlatacağım diye enekesi güçlü fırlatırsa bir sonraki hamlesi için dezavantajlı duruma düşer.

Vurulmaç: Bu oyun iki kişi ile oynanır. Birbirine iki karış mesafede paralel olarak iki çizgi çizilir. Her çizgiye 5 ila 10 arasında karşılıklı aşık konur. Başlangıç oyuncusu enekesini yere atar. Eğer enekesi bey düşerse rakip oyuncunun iki aşığını alır. Eğer kıt düşerse bir aşığını alır. Aç veya tok düşme durumunda aşık almaz. Eğer oyuncular bu şekilde hareket etmezlerse rakip oyuncu enekesiyle rakibin dizili aşıklarına vurdurur ve onları dağıtır. Sonra enekenin yerdeki durumu bey olarak düşmüşse rakibin bütün aşıklarını alır. Kıt düşmüşse bir taşını alır, aç veya tok düşmüşse oyun sırası rakibe geçer. Yerde aşık bitene kadar bu oyun devam eder.

O dönemlerde türemiş deyim ve özdeyişler günümüze miras olarak bile kalmıştır.

Aşık atmak: Yarışmak, çekişmek. Münakaşa etmek. Rekabet etmek.

Aşığın kınalansın: Elini attığın iş iyi olsun. İşlerin rast gitsin.

Aşığın kırılansın: İşin bozulsun. İşlerin rast gitmesin.

Aşığı cuk oturmak: İş olumlu bir şekilde gelmek. Tam denk gelmek.

Aşığın kırkı bir para ama ütöldüğüme yanarım: Kaybedilen şeylerin ehemmiyetli olmadığı ama yenilmenin üzüntü verdiği durum.

Aşık daima bey oturmaz: İş daima yolunda giden birinin durumu sürekli böyle olmayabilir, her zaman işi rast gitmeyebilir.

Yazan: © Soner Gültekin (Yayınlayan: © Deniz Karakurt)

© Deniz Karakurt

KARAGEYİKLİ KÖYÜNÜN ADI HAKKINDA

Konu: Eskişehir'in Mihalıççık ilçesine bağlı Karageyikli köyünün adına dair bir rivayet

Derlemeci: Deniz Karakurt

Eskişehir ilinin Mihalıççık ilçesine yaklaşık 20 km uzaklıkta Karageyikli köyü bulunur. Köyün adına dair dinlediğim bir öykü şöyledir. Bir zamanlar Tekkeşin Ali adında birisi yaşarmış. Durumu pek iyi değilmiş, zar zor kıt kanaat geçinirmiş. Sadece bir öküzü varmış, onunla işlerini görmeye çalışmış. Eline baltasını alır köyün arka tarafındaki Sündiken dağlarına çıkarmış, sabahtan akşama kadar uğraşır odun keser getirmiş. Kestiği odunlardan kendi ihtiyacı kadar alır evine bırakır geri kalanını ise ihtiyacı olanlara, isteyenlere verir onlar da karşılığında gönüllerinden ne koparsa Ali'ye verirlermiş. Kimi ekmek verir, kimi yiyecek başka şeyler, kimi buğday, maddi imkanı olanlar da para... Kimseye az verdin çok verdin demezmiş. Az oldu şu kadar daha isterim diye itiraz etmezmiş. Köylü de zaten elinden ne geliyorsa o kadarını verir, güçlerinin yettiği kadar ondan bir şey esirgemezlermiş. Ama işte fakirlik üstüne bir de kıtlık dönemi herkes zar zor geçinirmiş. Ali de elinden geldiği kadar çalışır, kimseden karşılıksız bir şey beklemezmiş.

Ali yine bir gün öküzü ile dağdan odun getirmeye çıktığında köye misafir olarak birileri gelmiş. Misafirlere yiyecek içecek birşeyler hazırlamak için yakacak odun gerekmiş. Oradakiler "Ali birazdan geri döner, o yüzden biraz bekleyelim hem odunu ondan alırız hem de hazırlanan sofradan nasiplenir pişen aştan yer" demişler. Böylece o esnada laf lafı açar ve misafir olarak gelmiş olan Oruç Dede adındaki bu kişiye ve yanındaki arkadaşına Alinin yoksulluğundan bahsederler. Tek öküzü ile çalıştığını söylerler, durumunu anlatırlar. Aradan kısa bir zaman geçer, gerçekten de Ali çok uzaktan görünür. Herkes bir işle meşgulken Oruç Dede'nin gözü uzaktan gelen adama takılır. Ancak ilginç bir şey dikkatini çeker. Köylüler Ali'nin tek öküzü olduğunu söyledikleri halde yanında başka bir tane daha vardır. Önce önemsemez, belki köylülerin yanlış söylediğini veya kendinin yanlış anladığını düşünür kim bilir. O yüzden kimseye ses etmez. Yanındakilerle biraz daha konuştuktan sonra kafasını tekrar oduncunun geldiği yöne çevirir. Bu kez biraz daha şaşırır, öküzün yanına koşulmuş olan diğer hayvanın boynuzları oldukça büyüktür. Kimseye bir şey söylemeden ve ses etmeden iyice dikkat kesilir. Yaklaşmalarını bekler. Gelenler iyice seçilebilir hale gelince hayvanın çatal boynuzları daha da belirginleşir. Biraz daha yaklaştıklarında artık açıkça görür. Öküzün yanına bir geyik koşulu olarak yüklenmiş olan odunları getirmektedirler. Oruç Baba şaşkınlıkla yanındaki arkadaşına yüksek sesle; "Odun taşıyan geyiğe bak" der. Arkadaşı ve onu duyan bir iki kişi daha dönerek o yöne doğru bakarlar. Çatal boynuzlu geyik görüldüğünü hissederek birilerinin kendine baktığını anlayıp ürkünce sırtındaki odunları atar ve dağa geri kaçar. Tekkeşin Ali ise geyiğin belki de bir daha kendisine hiç yardıma gelmeyeceğini düşünerek tanımadığı bu misafirlere ilenir (beddua eder). Oruç Dede ve arkadaşları köyden ayrılırken birden yağmur başlar ve üzerlerine düşen yıldırımla ölürlük. Bu iki kişinin mezarlarının kalıntısı öldükleri yerde, köyün dağı gören üst tarafında halen durmaktadır. İşte dağa kaçan bu geyiğin renginden dolayı köye Karageyikli ismi verilmiştir.

Ek bilgi / Derlemeci notu: Köyde Şeyh Musa Tekkesi adında bir de ziyaret yeri bulunmaktadır. 1987 yılında üzerine küçük bir yapı inşa edilmiştir (veya eski bir yapı yeniden onarılmıştır). İçinde yakın

zamanlarda mermerden yeniden yapılmış 3 tane mezar vardır. Birinin Şeyh Musa'ya diğer ikisinin ise oğlu ve gelinine ait olduğu bilgileri mezar taşlarına da yazılmıştır. Türbenin hemen yanında ise her biri kenarlarına doğal taşlar dizilerek oluşturulmuş kabirlerden oluşan bir şehitlik bulunmaktadır. Mezarların üzerinde veya yanında büyümüş ağaçlar vardır. Şehitliğin hangi dönemden kaldığı belli değildir. Aslında bana anlatılan yukarıdaki öyküye göre köyün adının bu türbe ile bir ilgisi yoktur (eğer başka bir rivayet daha yoksa). Ancak yörede burasının Karageyikli Türbesi olarak anılması nedeniyle bir ilişkilendirme söz konusu olması da muhtemeldir.

Derlemeci: Deniz Karakurt

© Kaynak belirtmeden paylaşamaz, alıntı yapılamaz.

ESKİŞEHİR İLİNİN MIHALIÇCIK İLÇESİNE BAĞLI BAZI KÖYLERİN ADLARINA DAİR BİR İNCELEME

Derleyen / Yazan: Deniz Karakurt

Verilen bilgilerin büyük çoğunluğu yöre halkından edinilmiştir. Yapılan görüşmelerde aşırı hatalı bulunan yaklaşımlara yer verilmemiştir. Yine de kayda değer bulunmuş olan açıklamaların bazılarının kısmen de olsa halk etimolojisi (benzetme yoluyla sözcüğe açıklama türetme) olarak kabul edilmesi gerektiği, bazılarının ise tarihsel bulguların olmayışı nedeniyle bir rivayetten öteye gidemeyeceği gözden kaçırılmamalıdır. Buna karşın köy ahalisinin geçmişten geleceğe doğru aktarılan gerçek bilgilere sahip olabildiği de yadsınamaz bir gerçekliktir. O kadar ki kimi zaman tarihsel kayıtlara girmemiş veriler elde edilebilmektedir. Elbette ki üzerinden ne kadar çok zaman geçmişse o kadar bulanık hale gelmektedir bu bilgiler, önemli ayrıntılar yitmektedir.

Adahisar: Köy adını yan tarafında bulunan ve kale diye isimlendirilen bir tepeden almıştır. Bu tepenin yüksekliği yaklaşık olarak 300 metre civarındadır, Porsuk çayı tepeyi bir yarımada gibi çevrelemektedir.

Ahurözü / Ahırözü: Eski dönemlerde bu alanda yapılan at yetiştiriciliğinin Ahur / Ahır sözcüğünün köye ad olarak verilmesine neden olduğu düşünülmektedir. Çok geniş bozkır nitelikli araziye sahip olan köyde safkan at cinsleri yetiştirmiş. Osmanlı ve Selçuklu devletleri için at yetiştiriciliği yapan seyisler çıkmış olduğu da söylenmekte. Ancak günümüzde bu özelliğini kaybetmiştir. (Not: Ahırözü köyüne yakın denebilecek bir mesafede yine Mihaliçcik ilçesine bağlı olan Ahur / Ahır köyünün adı için de benzer bir açıklama yapılmakta.) Köyün eski zamanlarda duvarlarla çevrili olduğu ve iki tane kapısının olduğu anlatılıyor. Günümüzde bu kapıların olduğu yerler Yukarıkapı ve Aşağıkapı olarak adlandırılmaktadır. Ve halen bu surların kalıntılarına köyün içerisinde rastlanabildiği söyleniyor. Köy çevresindeki mevkilerde hangi dönemlere ait olduğu bilinmeyen oyma mağaralar bulunmaktadır.

Akçaören: Eskiden köyde çok fazla nüfus bulunduğundan dolayı diğer köylere göre daha fazla vergi verirlenmiş, bu nedenle adı Akçaveren konulmuştur. Fakat bu isim zamanla değişmiş ve Akçaören durumuna gelmiştir. Not: Akçaviran / Akçaveren dönüşümü daha mantıklı görünmektedir. Yakınlardaki bir ören yeri ile alakalı olması muhtemeldir. Sonu -viran olarak biten köy adlarının çoğu daha sonradan -ören olarak değiştirilmiştir.

Aydınlar: Eski adı Ahışih (Ahışeyh) olup bu adı köyde bulunan erenden almaktadır. Köyde her sene Yağmur Duası ve Hacat Bayramı yapılır. Yağmur Duası töreni her sene mayısın son haftası Pazar günü gerçekleştirilir.

Belen: Ormanda geçit veren yer veya orman girişi demektir. Köyün yöredeki adı Cilbirt (veya Cilbird) olarak bilinir. Günümüzde bile Belen-cilbirt olarak bahsedilir. Bu ikinci sözcüğe dair herhangi bir bilgi edinmek mümkün olmadı.

Beyköy: İnderesi, Değirmenderesi ve Küprüderesi isimli akarsuların çevresinde çeşitli kayalar oyularak yapılmış mağaralar bulunmaktadır. Buralarda eski çağlarda soylu kişilerin (beylerin) yaşadığına inanılmaktadır.

Çalçı: Çal sözcüğünün kireçli toprak, fundalık arazi, çakıl yığını gibi anlamları bu isimle uyumlu görünmektedir. Köyün eski adının Talça olduğu bilgisi verilmiştir. Kadiören mevkinde küçük bir tapınak olduğu düşünülen yapı kalıntısı vardır. Ayrıca Yeldeğirmeni ve Dombaz mevkilerinde iki höyük tespit edilmiştir. Yeldeğirmeni Höyük 50 m çapında 2 metre yüksekliğindedir.

Çalkaya: Köyün eski adı Ermelek'tir. Yeni adını köyün karşısında bulunan büyük kayadan almıştır. Köyde 1200 yılında Selçuklular tarafından yapılan tarihi bir cami bulunmaktadır.

Dağcı: Köyün adı, etrafında bulunan Sündiken Dağları'yla ilgili değildir. Bu adın Osmanlı ordusuna at yetiştirdiği için verilmiş olduğu söyleniyor. Atların kalçalarına ordu adına kızgın demirle dağ yapılarak işaretlenmesi nedeniyle köyün ismi "dağcı köy" (dağ yapan köy anlamında) kalmıştır. Köyün Osmanlı döneminde verilmiş tapulu yaylak ve kışlak arazileri mevcuttur. Bunun bir kısmı halen Beylikova (Beylikahır) ilçesinde Beylikçayırı mevkinde bulunmaktadır. Süt sağımı şenlikleri (Kuşluk Gelini oyunu ile birlikte) yapılır. Köyün kuzeyinde, dağın zirvesinde Firigler'den kalma tarihi "Kurt Kalesi" bulunmaktadır.

Diközü: Eski adı Dinözü olarak geçer. Aslında Diñözü/Dingözü/Dinközü dönüşümü ile değerlendirilmesi gereken bir isimdir. Bu bağlamda buğday kırmakta kullanılan Dink taşı ile bağlantısı dikkate alınmalıdır.

Dinek: Köy bu adı geçmişte bir konaklama yeri olduğu için almıştır. Geçmişte yöreden ilçeye ulaşmak için yola çıkanlar ve daha uzaktan gelip geçenler geceyi burada geçirirlermiş. Not: Dinmek ve dinlenmek fiilleri ile bağlantısı açıklamaya uyumludur.

Dümrek: Kelime anlamı dağ yamacı, dağ eteğidir. Köyün kurulduğu bölge de Sivrihisar ve Mihalıçcık sınırında yer alan dağlık bölgenin etekleridir. Not: Sözcüğün dağ yamacı ve dağ eteği manasına dair yazılı kayıtlarda bir sonuç elde edilememiştir.

Gözeler: Obruk köyünün Çemişler (Obruk Şemsiler mezarası) bağımsız köy olduğunda köyde bulunan iki adet su gözesinden dolayı Gözeler adını almıştır. Yukarı Obruk adıyla da bilinir. Şemsiler ve Minnetler adlı iki mezarası vardır. Not: Bu mezralar başlarına Obruk sözcüğü getirilerek de söylenir.

Gürleyik: Köyün adı Gürleyik Çayı'ndan gelir. Akarsuyun gürleyerek akması dolayısıyla bu adın verildiği düşünülmektedir. Düğünlerde gelin, eve girerken damat tüfek atar. Gelinin çeyizini getiren "çeyizci" diye adlandırılan akrabası Gürleyik Çayı'na atılır, ıslanan elbiselerinin yerine yenileri hediye edilir. Ayrıca ilk kez 2008'de yapılan Gürleyik Çayı Şenliği her yıl kutlanmaktadır. Köyde 150 yıla yakın bir geçmişe sahip Hacı Halit Ağa Konağı bulunmaktadır. Not: Sözcüğün "şelale" anlamı da bulunmaktadır.

İkizafer: Asıl adının İkilise olduğu söylenir. Köy yakınlarında iki kaya kilisesi kalıntısı olduğu bulunmaktadır. Bir rivayete göre kaçak olarak yaşayan bir aziz burada inzivaya çekilmiştir. Köyün adı sonradan İkirse olarak değiştirilmiştir.

Karaçam: Köyün adı güneyinde bulunan karaçam ormanından gelmektedir. Bozkırın ortasında kalan son karaçam ormanı olma özelliğindedir.

Karageyikli: Bir oduncunun dağdan kestiği odunları kara bir geyikle taşıdığı rivayet edilir. Kurban bayramında köyün erkek çocukları evleri tek tek gezip sivri değneklerle et toplarlar.

Kavakköy: Köyde çok kavak ağacı olduğu için bu isim konulmuştur. Bir başka rivayete göre de köyün kurulduğu dönemde köyde çok büyük bir kavak ağacı varmış bu nedenle köy de bu şekilde anılır olmuş.

Korucu: Köy ahalisinin Sündiken ormanlarını korudukları için verilmiş bir ad olduğu söylenmektedir. Yakınlarda eski dönemlerden kalma tarihi taştan bir kale vardır. Karşısında da Vakıf Tekkesi denilen bir yer bulunur, alt kısmında ise ceylan pınarı vardır. Köyün doğu tarafında Dede Ardıçları denilen toplu bir ardıç kümesi vardır. Bu ardıçların yaşı ve tarihi bilinmemektedir.

Lütfiye: Boşnak köyüdür. Yemekleri arasında Boşnak Böreği meşhurdur. Köyün adının kökenine dair bir bilgi yoktur. Her ne kadar dişil bir sözcük gibi görünse de sonu -ye ile biten köy isimlerinde yer bildirme amaçlı olarak erkek isimlerinde bu ek kullanılması rastlanan bir durumdur.

Mahmuthisar: Rivayete göre eskiden bu yöreye göç eden üç Türkmen'den biri olan Mahmut Bey buraya yerleşmiştir. Tepede bulunan hisarı kendine yer edinmiştir. Köyde Kurtuluş Savaşı öncesi yaşadığı bilinen Ahmet Dede adlı mübarek bir insanın çobanlık yaptığı ve bu yüzden en yakın köylerde dahi, hayvanlarda şap hastalığı görülürken Mahmuthisar köyündeki hayvanlara böyle bir hastalık bulaşmadığı anlatılır. Türbesi köyün Erenler mevkinde bulunmaktadır.

Narlı: Rivayetlerde Narlı isminin daha eski tarihlerde Rumların yaşadığı bir bölge olduğu anlatılır ve onlara ait Nar bahçelerinin olduğunu söylerler. Fakat köyün iklimi nar yetiştirmeye uygun değildir. Bir rivayete göre ise köyün mezarlığında bulunan yatır Hakkı Baba'nın namı Narlı Dede (ateşçi dede) imiş. Ateşi eliyle tutabiliyormuş.

Obruk: Türkmenlerden Obruk Aşireti adlı bir topluluğun var olduğu ve onunla bağlantılı üç sülale tarafından kurulduğu bilgisi verildi. Şemsiler, Himmetler ve Nalınlar olarak bilinen üç Türkmen obası köyün ilk ahalisiymiş. Çemişler (Şemsiler) mezarası ayrılarak Gözeler köyü kurulmuş. Not: Gözeler köyü Yukarı Obruk, asıl Obruk köyü ise Aşağı Obruk olarak da bilinir.

Sarayköy: Köyde 2 tane büyük saray kalıntısı vardır. İsimlerinin buradan gelmiş olması mümkündür.

Sazak: Dere kenarlarında çamur birikintisi, sazlık alan, üzeri yeşil otlarla kaplı balçıklı toprak demektir. Köyün yakınlarında Sazak Çayı akmaktadır.

Tatarcık: İsmi nereden geldiği bilinmemektedir, köyde Tatar kökenli hiç aile bulunmamaktadır. Tatarcık köyünün halkı Manavlardır.

Üçbaşı: Köy üç tepe arasına kurulmuş, etrafından Değirmendere, Aşirli ve Acısu adlarında üç dere akmaktadır. Bu nedenle "Üçbaşı" ismini almıştır. 1975 yılında komşu köy Haliloğlan'da meydana gelen heyelan sonucu bu köy Üçbaşı'ya yerleştirilmiştir. Köyün kuzeybatı tarafında sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Suyunun deri hastalıklarına ve romatizmaya iyi geldiği söylenmektedir.

Yalım kaya: Köyün eski adı Domya'dır. Adını yakınlardaki kayalık bir alandan almaktadır. 6 mezarı vardır, bunlardan ikisi Büyüksasa ve Küçüksasa adlarını taşımaktadır. Köy çevresinde büyük mağaralar bulunmaktadır.

Yarıkçı: Köyün adı Ilıcalar olarak değiştirilmiştir. Ilıcalar adı yakındaki termal su kaynakları nedeniyle verilmiştir. Ancak resmi kayıtlarda günümüzde yine Yarıkçı adı kullanılmaktadır. Yörede çok sayıda sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Köy çevresinde tarihi hamam kalıntılarına da rastlanır. Yarıkçı Kaplıcası ilçe merkezinin güneydoğusunda, Yarıkçı köyünün doğusunda, Hamam Dağı'nın eteğinde ve Hamam Deresi'nin yanındadır. Kaplıcada sıcak ve soğuk su hamamları vardır. Sular havuzların dibinden kaynatarak çıkar. Köyde geyik boynuzundan süs eşyaları yapan sanatkar kişiler vardır.

Derleyen / Yazan: Deniz Karakurt

KANLIPINAR KÖYÜ DÜĞÜNLERİ VE YANIK EKMEĞİ

Konu: Eskişehir ilinin merkez (sonradan Odunpazarı) ilçesine bağlı Kanlıpinar köyü düğünlerinde Yanık Ekmeği ve Kadife Gecesi

Derleyen: Deniz Karakurt

Kız İsteme: İlk olarak oğlan evi, daha önceden görülmüş ve beğenilmiş olan kızı ailesinden istemeye gider. Gelin adayı olumlu cevabını bildirmek için damada tuzlu kahve ikram eder ve mendil verir. İki aile dünür olduktan sonra, bu kez kız tarafı oğlan evine "Yerinde Görme" geleneği ile misafir olur. Bu ziyaretin de olumlu geçmesi sonucunda belirlenen tarihte kız evinde yüzük takma töreni olur. Bunun adına da "Söz Kesme" denir. Köy halkından olmayan bir damat geldiğinde, köyün gençleri ondan "Toprak Bastı" parası alır. Damat uzun yoldan geliyorsa ayakkabısına tatlı da dökülmektedir.

Yanık Ekmeği: Pazartesi günü oğlan evinde "Yanık" isimli tepsi içerisinde ekme yapılır. Üzeri piriç ve çörek otuyla süslenirdi. Salı günü oğlan evinden kız evine, geline ve yakınlarına alınan hediyeler köyün küçük çocukları ile gönderilirdi. Kız evinde, geline alınanları taşıyan bu çocuklara yemek yedirilir, mendil verilirdi. Çarşamba günü kız evinde de Yanık ekmeği yapılırdı. Perşembe günü kızın çeyizini ve oğlan tarafına alınan hediyeleri, kız evinden küçük çocuklar oğlan evine götürürdü. Bu çocuklara ikramlar yapılır ve oğlan evi para verirdi. Bu işlem öğlene kadar biter kızın çeyizi, oğlan evine Perşembe günü serilirdi. Cuma günü iki tarafında yaptığı Yanık Ekmekler dört köşe şeklinde kesilir, üzerine muska baklava konur ve köyün en düşkün, en yoksul iki kadını tarafından dağıtılırdı. Hazırlanan ekme ve baklava davetiye görevini görürdü. Bilhassa fakir kadınların ulak görevi görmesinin sebebi ise, davet ettiği her ailenin ona bir tas un vermesidir.

Kına Gecesi: Cuma günü akşamı kız evinde kına gecesi düzenlenirdi. Kına gecesinden sonra gece yarısı geçip de saat 2-3 gibi olunca bekar kızlar darbuka ile maniler, türküler söyleyerek damadı uyandırmaya gider. Buna da "Damat Kaldırma" denir. O saatte gelen davetsiz misafirlere çıkmak istemeyen damat evin bir yerlerine saklanır ve gelin de onu arar. Bu esnada bir taraftan yöresel oyunlar oynanmaya devam eder. Damat bulunduğu o da oynatılır ve gelinin arkadaşları damattan bahşiş alır. Buna da "Tel Koptu" derler.

Kadife Gecesi: Cumartesi öğlenden sonra kız evinde takı töreni yapılırdı. Bu törende, gelin bir sandalye ile ortaya oturtulur, verilen bazı hediyeler başında döndürülürdü. Bu hediyeler sadece altın ve para değildi. Geline bir evin ihtiyacı olan her şey verilirdi. Örneğin; tüp, çaydanlık, yemek takımı vs. Cumartesi akşamı oğlan evi tüm misafirlerini çalgılar eşliğinde kız evine getirir. Kız evindeki bu törene "Kadife Gecesi" denir. Tüm kadınlar kırmızı kadifelerden dikilmiş, şalvar ve gömlek giyerdi. Bu kıyafete "Donanteri" denirdi. Erkek tarafının ailesi çalgıcıları ve misafirleri alarak oğlan evine geri götürür. Yol esnasında oynamalar, eğlenceler devam eder.

Kapı Kapatma: Pazar sabahı saat 10-11 gibi oğlan evinin ahalisi, köyün mezarlığının etrafından dolaşarak kız evine gelir ve gelini alır, kendi evine götürür. Yollarda hep türküler ve maniler söylenir,

yöresel oyunlar oynanır. Tabii kızı almadan önce gelinin bekar arkadaşları, gelinin kapısını kapatır ve damadın yengesinden "Kapı Kapatma" parası alır. Bu parayı kızlar kendi arasında eşit bir şekilde bölüşür ve düğünün hatırası olarak kendi çeyizlerine küçük şeyler alırlar.

Sonraki yıllar: Kanlıpınar köyü, büyüyerek yanına kadar gelen şehir tarafından yutulmak üzeredir. Çok katlı yüksek yapılar dikilmeye başlanmış olup bir kısmı tamamlanmıştır bile. Köy dokusunun tamamen yok olması çok uzun sürmeyecektir. Elbette ki var olan kültür de yitip gidecektir. Kültürel ayrıntılar silinecek ve gelenekler yüzeysel hale gelecektir.

Derleyen: Deniz Karakurt

ATALAN KÖYLERİ

Kaynak Kişi: Hüseyin Yıldırım

Derleyen: Deniz Karakurt

Atalan köyü ve Atalantekke köyü Eskişehir ili merkez (günümüzde Tepebaşı) ilçesine bağlıdır.

Bu iki köy birbirlerine çok yakın konumdadır (araçla yaklaşık 10 dk. kadar). Birbirlerine karıştırılmaması için Atalan köyüne “Aşağı Atalan” ve diğer Atalantekke köyüne ise “Yukarı Atalan” ve denilmektedir. Her iki köy de geniş ormanlık ve dağlık bir bölgede yer almaktadır. Ilıca kaplıcalarına yakındır.

Atalan: Köyün adının geçmişte at yetiştiriciliği yapılmasından kaynaklandığı bilgisi verildi. Eskiden at alıp satan kişiler bulunmaktaymış. Geçmişte birisi at satmak veya almak istediğinde burada mutlaka birisini bulmuş. Bir başka açıklamaya göre ise köyde cirit oynanan bir meydan bulunduğu için At Alanı sözcüklerinin birleşmesi ile oluşmuş.

Atalantekke: Geçmişte Atalan köyünün yaylası iken daha sonra sürekli kalmak amacıyla yerleşenler nedeniyle zamanla büyüyerek ayrı bir köy haline gelmiştir. Burada bulunan Mehmed Efendi Türbesi'ne istinaden ismin sonuna “tekke” sözcüğü eklenmiştir. Atalan köyü ile arasında rakım farkı vardır ve eskiden yayla olarak kullanılan bu köy yaklaşık 350 metre daha yüksektedir.

Derlemeci notu: Günümüzde ise at yetiştiriciliği her iki köyde de hiç yapılmaz hale gelmiş ve at bile kalmamış.

Atalantekke Köyü Hakkında

Çok yakın zamanlara kadar köyün çayırılık alanında cirit oyunu oynanıyordu. Ortalama yedi gömlek öncesinde İmamoğlu adındaki namılı birisi Konya bölgesinden buraya gelerek yerleşmiş ve köyün gelişiminde etkili olmuştur.

Kurtuluş Savaşı'nda türbede yatan ve keramet sahibi olduğuna inanılan Mehmed Baba'nın sandukasından kalkıp elindeki yabayla civar köylerde savaşa katıldığını görenlerin olduğu söylenilmektedir. Türk ordularının geçiş güzergahında olan bölgede bu zatın şiniklerle buğday dağıttığı, hayvanları sulayıp dinlendirdiği, askerlere azık verdiği de anlatılır.

Tirit, Manti, Gözleme, Çıplak Dolma, Kuru Yufka Böreği, Suya Atma Hamuru, Şibit, Banak, Çiğ Hamuru, Kırma yemekleri köyde eskiden yaygın olarak yapılırdı.

Köydeki başlıca mevki adları ise şu şekildedir: Yellice, Kocakır, Semerci kuyusu, Koç avlası, Karagömeç, Efendi pınarı, Terzioğlu, Patlaklık, Maşatla, Türbe-önü, Kındıralık, Çatmalı, Yale sekisi.

Köyde eskiden Bebek Kırklama töreni yapılırdı. Gerçi, son zamanlarda çok nadir uygulanır olsa da; halen orta yaş ve üstü kadınlar arasında gerçekleştirilenler görülür. Bu törene erkekler katılmaz. Bebek, doğumunun kırkinci gününe geldiğinde, dost ve akraba kadınları davet edilir. Davetliler beraberlerinde hediyeler getirirler. Önce mevlit okunur. Tören sabahı tan vaktinde, herhangi bir dört yol çatısından kırk taş toplanır. Mevlit okunduktan sonra, bu taşlar, iyice yıkanıp bir kaba konur. Su doldurulan kaba, bir tane altın, kırk kere daldırılıp çıkarılır. Bu su ile bebek ve annesi yıkanılır. Suyun geriye kalanının bir kısmı; evin muhtelif yerlerine bilhassa bebeğin yatırıldığı yerlere serpilir. Yine eğer bebek kırk gün zarfında başka evlere götürülüp yatırılmışsa, o yatırıldığı yerlere de suyun geriye kalan bölümünden serpilir. Törene katılıp da, bebeği olan ve kırkını çıkarmayan kadınlar da sudan götürüp kendi bebeklerini yatırdıkları yerlere serperler. Halk dilinde “İneze” diye bir hastalık vardır ki, bu hastalık gelince bebek gündün güne zayıflar ve ölür. Bu olaya “Kırk Basma” adı verilir. “Bebek Kırklama”nın amacı, işte bu “Kırk Basma”yı engellemektir. Genç kuşaklar arasında bu inanç artık geçerliliğini yitirmiştir. Burada yine bahse değer bir diğer konu da; evlerde çeşmelerin olmadığı ve çamaşırların, çamaşırhanelerde (musluk) diğer kadınlarla hep beraber yıkandığı zamanlarda, kırkını çıkarmayan bebeklerin çamaşırlarının, diğer bebeklerin çamaşırlarına karıştırılmaması hususudur. Ben çocukluk yıllarımda çokça şahit olmuşumdur; eğer bir kadın çamaşırhanede bebeğinin çamaşırlarını yıkarken, kırkını çıkarmadığını söylemezse aşırı tepki alır, uyarılır ve hatta yıkanan çamaşırlar bir daha elden geçirilirdi.

Yörede kullanılan bazı deyimler ve atasözleri şu şekildedir:

- “Sürü bir kışlık, arı bir kuşluk.”
- “Ak koyun yatır yatır, kara koyun patır patır.”
- “Yer kenarından, gelin çalımından güzel olur.”
- “Evinde fincan kırığı bulunmayan, el evinde kahve beğenmez.”
- “Saz, elekten geçti.”
- “Arının sırrı ile kadının sırrına akıl ermez.”

Köyün yakın çevresinde Karaçobanpınarı, Buldukpınarı ve Bektaşpınarı adlı üç köy bulunmaktadır.

Karaçobanpınarı yörede Tilkipınarı olarak da bilinir. Bu ismin verilmesiyle ilgili iki rivayet vardır. İlk rivayette Karaçoban lakabıyla anılan esmer tenli bir çobanın bu su kaynağını bulduğu söylenmektedir. Diğer bir söylenti ise Erzurum’un Karaçoban ilçesi taraflarından gelen bir ustaya bu çeşmenin yaptırıldığıdır.

Buldukpınarı adı ise söylentiye göre yöreye ilk yerleşenlerin suyun başında kimsesiz bir çocuk bulmalarından kaynaklanmaktadır. Bu çocuğun kim olduğunu nereden geldiğini ve ailesini çevrede aramalarına rağmen bulamamışlardır. Burayı yurt edinen köylüler bu çocuğa bakıp büyütmüşlerdir. Derlemeci notu: Ayrıca çanak çömleğe de bulduk denmektedir ve burada sıkça bu tür kapları yıkadıkları için bu ad verilmiş olması da mümkündür. Veya su kaynağının kürünü olarak büyük bir çömleğin kullanılmış olması da diğer bir olasılıktır.

Bektaşpınarı: Köyün eski ismi Mesudiyedir. Kafkas göçmeni Abhaz kökenli bir topluluk yaşamaktadır. Hakkında bir bilgi yoksa da köye adını veren pınarın Bektaş adlı bir kişiyle alakalı olması en kuvvetli olasılıktır.

Kaynak Kişi: Hüseyin Yıldırım

Derleyen: Deniz Karakurt

ESKİŞEHİR İLİNİN MIHALIÇCIK İLÇESİNE BAĞLI SARAY KÖYÜ HAKKINDA BİR DERLEME

Konu: Saray köyündeki düğün gelenekleri

Derlemeci: Deniz Karakurt

Saray köyü, Eskişehir ilinin Mihaliçcik ilçesine bağlıdır. Mihaliçcik'a 50 km ve Ankara'nın Polatlı ilçesine 50 km uzaklıktadır. Polatlı'ya bağlı Gençali köyü ile komşu olup aralarında 9 km mesafe vardır.

Nüfusun çok büyük çoğunluğu Türkmen soylu Manavlardır.

Yakınlarda iki tane büyük saray kalıntısı vardır ve köyün adının bu nedenle verilmiş olması ihtimali vardır.

Köyde karasal iklim vardır. Kışları soğuk geçmektedir ve ayazı çok serttir. Yazları da oldukça sıcak ve kuraktır. Araziler genelde kıraçtır. Civarda ormanlık alanlar mevcuttur. Sakarya nehri köyün yaklaşık 5 km kuzeydoğusundan geçmektedir. Ancak köy sınırları içerisinde sulak arazi yoktur. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Ekilen tarım ürünleri şunlardır: Arpa, Buğday, Yulaf, Nohut, Mercimek, Kimyon, Ayçiçeği, Yonca, Soğan, Bostan ve Haşhaş.

Köyde yapılan yemekler başlıca şunlardır: Sızırma, Yuvak, Kelem Sarması, Karakavuk, Bulgur Aşı, Kakırdak, Tirit, Turp Kavurması, Cızyağ, Donmaç, Arap Aşı, Miyane, Toklubaşı, Gölle, Toyga Çorbası, Yoğurt Aşı, Habit Aşı, Bazlama, Gözleme, Soğanlı Çörek

Köyde iki tane büyük meydan vardır. İlki "Yazı" denilen yerdir; burası eskiden birçok düğün ve eğlencenin yapıldığı alandır. Diğeri ise "Çorak Yazı" olarak bilinir. Ayrıca eskiden "Harman Yeri" hasat zamanı oldukça kalabalık olurmuş. Köyde birçok çeşme ve bunar (pınar) vardır.

Mevkiler: Kamışlı, Sarıcaatak, Kaş, Belen, Karaşar, Acı Bunar, Meşelik, Dedeler, Gevilli, Akyatak, Kaşyatak, Set, Karakıl, Kepez, Bağbaşı, Kepir, Bağzün, Karaköy, İki Kuyu, Kocadoruk, Çorak, Kocakaya, Evciler, Mavri, Batan, İbrim, Kayacık, Kavacık, Karatepe, Karanlık Dere, Şeytan Kayalıkları, Kağrı Yolu, Emeksiz, Hamam Yolu, Çamlık, Taşağıl, Kocalan, Ayının Dere, Tilkili Dere, Kesilen Kavak, Ballığın Dut, İğdecik, Akkaya, Akkayanın Dere, Ağılönü, Yelken, Çayırca, Hamur Kesilen, Gutca, Tetirce, Eşek Anırtan, Sığircık Burun, Kozalık, Altınların Çeşme, Üç Avradlı, Dokuz Dolambaç, Çetinkaya, Gölep Kaya, Alinin Bunar, Taşlı Tepe, Acı, Kızıl Bunar, Bozburun, İnyolu, Yolkesen, Aşağı Set, Ethemin Bahçe, Karaköyün Dere, Saray Çayı, Kızıl Bunarın Doruk, Kötü Bunar.

Köyde düğünler 3 gün sürer. Düğün Cuma akşamı başlar ve Pazar günü öğleye doğru biter. Cuma akşamı kız evinde gelinin saçına kına yakılır. Kına yakılırken çeşitli maniler söylenir. Daha sonra çeşitli eğlenceler düzenlenir, oynanır. Aynı şekilde erkek evinde de eğlenilir ancak damada kına cuma günü yakılmaz. Cuma akşamı gecenin bir bölümünde erkek evine gidilir ve eğlenceye orada devam edilir, birkaç saat durulduktan sonra dönülür. Erkek evinden dönüşten sonra gelin ve arkadaşları sabaha

kadar oturup eğlenirler. Cumartesi sabahı erkenden gelinin arkadaşları çeyizini evin duvarına asarlar. Köy kadınları çeyizi görmeye gelirler. Gelinin çeyizine bakmaya gelen erkek evi geline verdikleri yatak, yorgan gibi eşyaları bir traktöre yükleyip kız evine getirirler. Buna yük getirme denir. Yük getiren erkek tarafına kız evinde yemek ikram edilir. Yemekten sonra kısa bir eğlence yapılır. Kız evinde asılan çeyiz öğlene kadar askıda kalır. Öğlen vakti çeyiz gelinin arkadaşları tarafından toplanır. Çeyiz toplandıktan sonra gelinin bir arkadaşına gelinin kınalı saçını yıkamaya gidilir. Ancak daha önce gelin ve arkadaşları erkek evine odun çalmaya giderler. Odun çalma denilen bu oyunda erkek evine giden gelin ve arkadaşlarına kaynanası baklava ve et verir. Erkek evinden alınan bu baklava ve et yemeği kız evine götürülerek burada yenir. Gelinin bir arkadaşının evinde saç yıkandıktan sonra akşama hazırlık için herkes evine gider. Cumartesi akşamı kız evinde çeşitli eğlenceler düzenlenir. Erkek evindeki kadınlardan bir grup erkek kılığına girerek kız evine gelirler burada birkaç saat eğlenirler, oynarlar. Daha sonra gelin eşikten atlatılır. Eşikten atlatmada arkadaşları gelinin koluna girerek evin eşiğine getirirler ve maniler söyleyerek evin eşiğinden 3 kere atlatırlar. Eşikten atlatmadan sonra kız evi gelinle birlikte erkek evine kına yakmaya giderler. Erkek evinde damadın eline kına yakılır. Daha sonra damadın arkadaşlarından bir grup kadın kılığına girerler ve doğaçlama bir oyun oynarlar (tiyatro benzeri). Erkek evinde damada kına yakıldıktan sonra dönülür ve eğlenceye devam edilir. Daha sonra gelin manilenir. Bunun için kız evinde oturma odasının ortasına bir yer yatağı yapılır ve gelin buraya yatırılır, gelinin yanına sözlü ya da nişanlı olan başka bir kız daha yatırılır. Daha sonra gelin ve yanındaki kıza uygun maniler söylenir. Buna “gelin manileme” (veya “gelin ninnileme”) denir. Bundan sonra gelinin el ve ayaklarına kına yakılıp dinlenmesi için yatırılır.

Derlemeci: Deniz Karakurt

TÜLBE'DE GECELERİ IŞIK YANAR MI?

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak kişi: Soner Gültekin (Yeniyapan köyü - Kaman / Kırşehir)

Kişisel not: Daha sonradan Soner beyin köyü ile ilgili çalışmalarını 170 sayfalık bir kitap haline getirmesinde kendisine yardımcı oldum. Kendi yazdıkları da pek çok açıdan çok değerli bilgiler içermektedir. Benim yaptığım bu derleme kitabında yoktur.

Yazları yazıda kalan çobanların anlattığı bir köy efsanesi vardır (Yazı: ova / kırsal geniş arazi). "Tülbeden aşağıya doğru bir ışık indi, tekrar Tülbeye doğru çıktı" diye başlar genelde bu anlatılanlar. Bunun doğruluğunu sorgulamak bana düşmez, ama gerçekten Tülbe ile ilgili anlatılan olaylar her zaman ilgimi çekmiştir. (Derlemeci notu: Türbe sözcüğü için kaynak kişi yöresel söyleyiş ile "Tülbe" demektedir. Bundan sonra sözcüğün geçtiği yerlerde birkaç istisna hariç özgün söyleyiş tercih edilmiştir.) Tülbe dediğimiz yer Yeniyapan köyü, Aşağı ve Yukarı Çiftlik köyleri, Çağırkan ve Karakütük gibi çok geniş alanlara kuş bakışı bakan bir mevkidir. Tülbe ismini ordaki bir yatırdan alır. Taştan yapılmış bir evin kalıntıları bulunmaktadır. Esehocalı köyünün hemen üst tarafında yükselen bir yer daha vardır, televizyon ve telefon alıcılarının olduğu yüksekçe bir tepedir bu. (Derlemeci notu: Esehocalı, yakınlardaki İshahocalı köyünün adının yöresel söylenişidir. Aynı yol üzerinde arada iki köy daha vardır.) O tepede de bizim Tülbeye benzeyen bir yatır bulunmaktadır. Tıpkı bizim Tülbe gibi Akpınar ve Kırşehir tarafını kuş bakışı ordan seyretmek mümkündür. Ordaki çobanlar Yeniyapan köyü ve Esehocalı köyündeki bu yatırların kardeş olduğunu söylerler. Orda bir yatır olduğu çok daha açıktır. Bir çok kişi oraya dua etmek için çıkmaktadırlar. Esehocalıdaki Tülbede bulunan bir mermer taş Yeniyapan köyündeki Tülbede bulunan yatıra bir kağnıyla uzun süren bir yolculukla getirilir, amaç mezarı daha belirgin hale getirmektir. Bu olay geçmişte yaşanmış, öyle anlatılır. Esehocalılar ertesi gün kendi köylerinde bulunan yatıra geldiklerinde çok ilginç bir olayla karşılaşır. Bir gün önce büyük zorluklarla Yeniyapan'daki Tülbeye götürdükleri mermerin aynı yerinde olduğunu görürler. Kimileri de derki; kağrı Esehocalı köyündenmiş, kağrı sahibi ve yanındakiler Esehocalıya tekrar varmadan mermer onlardan önce eski yerine geri dönmüştür. Yine ordaki bir çok kişi Esehocalı ve Yeniyapandaki Tülbelerde karşılıklı ışıkların yandığına defalarca gördüklerini belirtirler.

Ek bilgi -1: Bilecik'te Dursun Fakih Türbesi ile Şeyh Edibalinin Türbesi birbirlerini görmektedir. Ordaki halkın bir çoğu da Yeniyapan'dakine benzer olayları anlatırlar.

Ek bilgi -2: İshahocalı köyü Türkmenler tarafından rivayete göre Ahi Evran'nın müritlerinden olan İsa Hoca tarafından kurulmuştur. Ayrıca 20. yüzyıl başlarında, Balkanlar'dan göçe zorlanan "Macirler" (Muhacirler) de köye yerleşmiştir.

Çobanların anlattığına göre bayramlarda Arefe günleri veya Cuma günlerinin bir önceki Perşembe gecesi orada kandil veya ışık yanarmış. Bu ışığı da herkes görememiş. Ancak iyi niyetli kalbi temiz insanların gördüğü şeklinde yorumlanır. Rivayete göre Yeniyapan Tülbede yatan kişi Şahan adında bir devrişmiş (Derlemeci notu: Derviş sözcüğü kaynak kişi tarafından söylendiği şekilde yazıya

aktarıldı). Şahan Devriş'in çoğu zaman elinde bir ırbıkla evinin kalıntılarının ordaki pınara abdest almaya geldiği söylenir.

Yeniyapan'daki Tülbe ne yazık ki bakımsız bir halde ve defineciler tarafından talan edilmiş olarak öylece duruyor. 2009 yılının Eylül ayında Tülbede ben bazı fotoğraflar çektim. O yıl Yeniyapan ve çevresindeki köylerde fare istilası olmuştu. Abartmıyorum, arazinin her tarafından fare sesleri geliyordu, insanı rahatsız edecek kadar çoktu bu sesler, kulakları tırmalıyordu. Yolları, kelileri, tarla kıyılarını fareler delik deşik etmişti (Keli: bitki karıklarının çevresi veya bahçe sınırı). Gerçi kartallar gökyüzünde uçuşuyorlardı, onlara gün doğmuştu ama bu kadar fareyi tüketmeleri imkansızdı. Tülbeye çıktığımızda bu seslerin aniden kesildiğini, ortalığı bir dinginliğin kapladığını gördük. Köylüler fareleri kaçırmak için anızları yaktı, yiyecek bulamayan fareler de ya herklere (nadas tarlası) ya da diğer anızlara kaçtılar. Bu kez onlar da yakıldı, başka çare bulunamamıştı. Tülbe bu yangından da şaşkıncı hatta akıl almaz bir biçimde korundu. Dört bir yanında alevler olmasına, yöresinin yanmasına rağmen Tülbe tepesine yaklaşan ateş oraya gelince sönmüştü. O yıl aşırı bir kuraklık da vardı ve arazi başka zamanlarda olmadığı kadar kuru otlarla kaplıydı. Üstelik yangında sürekli esen yelle beslenmesine rağmen alevler bir yerden sonra durmuştu.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak kişi: Soner Gültekin (Yeniyapan köyü - Kaman / Kırşehir)

YILDIZELİ'NİN SARIÇAL KÖYÜ ÜZERİNE BİR DERLEME

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Rıza Aydoğmuş (Bilgilendirme: Derleme tarihinden çok sonra 2017 yılında vefat etmiştir.)

Sarıçal köyü Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine bağlıdır. Yavu yöresinde yer alır.

Köyün eski adı: 1522 yılı Osmanlı kayıtlarında Çardigin, 1928 yılı kayıtlarında ise Çerdiğın olarak geçmektedir. En güçlü olasılık Çeri-Tigin (asker şehzade yani ordunun başında bulunan komutan prens) sözcüklerinin bileşiminden oluştuğudur. İki sözcük kaynaşarak Çerdiğın biçimine dönüşmüştür. Biraz daha zayıf diğer olasılık ise Farsça Çar (dört) sözcüğünün yine Tigin (şehzade / prens) kavramı ile bileşmiş olmasıdır ve "Dört Şehzade" anlamına gelir. Bu durumda dört tuğlu şehzade anlamı taşıdığı da öne sürülebilir.

Derlemeci notu: Türkçe Cer/Çer sözcüğünün Yer kavramının farklı bir söylenişi olduğu dikkate alınırsa Çerdiğın adı için yerin efendisi, toprak sahibi gibi anlamlar da öne sürülebilir.

Karatepe: Çerdiğın köyü sırtını Karatepe'ye dayamıştır. O Karatepe her Çerdiğın'li için çok önemlidir. Sabahın erken vaktinde dana sığır eski köy odası mevkisinde toplanırdı. Köy çocukları da sürüye katmadıkları malları (büyükbaş hayvanları) otlatmak için, annesinin dağarcığına koyduğu "oymaç" yada "kombe"yi beline sarıp, yaylıma giderdi. Karatepe'den, köy korucu ve bekçileri ellerindeki sopasına dayanarak ve avazı çıktığı kadar bağıra bağıra, bazen küfürler savurarak çobanları yasak bölgelere girmemeleri konusunda uyarırdı. Sabah sabah bu anonsları kadın, erkek, genç, yaşlı herkes duyardı. Karatepe köyümüzün radarı gibidir. Cuma günleri Yıldızeli'ne traktör römorkunda giden pazarcılar ilk oradan görünür. Ya da güz mevsiminde ormandan "vesika" (kışlık odun) taşıyanları Çitiller veya Boğaz mevkisine geldiklerinde ya da kaçak odun, kozalak getirenleri bekçiler ilk orda görürlerdi. Karatepe kış mevsiminde adeta kayak merkezine dönerdi.

Ceviz Ağacı: Köyümüzün orta yerinde "ceviz ağacı" vardır. Çerdiğın ahalisine göre herhangi bir ağaç değildir o. Köyde doğup, çocukluğu orada geçenler için ulu bir ağaçtır. Kim ne zaman dikmiştir bilinmez. Rivayetler çoktur onun üzerine. Kocaman gövdesi ve dallarıyla durur köyümüzün orta yerinde. Yaşlılar onun gölgesinde toplanır, bağdaş kurar sohbet ederler. Çocuklar yazın ceviz indirmek için taşlar. Bayramlarda gençler o iri uzun dallarına urgan (kalın ip) atar salıncaklar kurar ve karşılıklı türküler söylerdi. Orta pınara halkileriyle suya giden kızlara kendilerini göstermek için türküler uzadıkça uzardı. Perşembe akşamları aileler hakka yürümüş canları için cevizin altında "lokma" dağıtırlar. Köye gelen çerçiler tezgahlarını yine ceviz ağacının altına kurardı. Binbir olaya tanıklık etmiş ulu mu ulu bir ceviz ağacı var ve Çerdiğınliler onunla övünürler.

Aşılık: O hem bir tepedir hem de ulular ulusudur. Rivayet bu ya Hz. Ali'yi küffara teslim etmemiş. Kendi koca gövdesini ikiye bölüp, Hz. Ali'yi atıyla birlikte öte yana bırakivermiş, küffarı da sele vermiş. Karşı tepenin adı da o gün bugündür "Ali'nin İzi" adıyla anılır. Ve her daim heybetiyle Çerdiğın'i

eteğinde yaşatıp, çoğaltmış ve yurt edindirmiş dilek mekanıdır. Çerdiğin'e yolu düşenler için Gedik'ten ilk önce bu dağ gözükür. Eteğinden tepesine dek çam ve meşe ağaçları ile kaplıdır her yanı. Kutsaldır herşeyi. Köylülerin çoğu Aşılık'tan ağaç kesmez, ona kıyamaz. Ağaç keserse, kendisine ve ailesine kötülük gelmesinden korkar; öyle inanır. Böyle inanıldığı için ağaçları kesilmemiş, daha gür ve heybetlidir. Aşılık yalnızca ağaçları ile değil kızıl renkli toprağı ile de ayrıcalıklıdır. Köylüler önceleri evlerini bu kızıl toprakla boya badana yapardı, uğuruna ve bereketine inanılır. Aşılık tepesinde adak yeri vardır; oraya çıkılınca, "Gelmuat özü" ayağınızın altında kalır tüm güzelliğiyle...

Çarkaya: Güneş, Boztepe'yi sıyrarak yükselirken Çarkaya'da ki söğüt ve kavakların gölgesi evlere kadar uzardı. İlk Karaçamurluğun eteğindeki evler görür gündeğümünü. Güneş yükseldikçe yine Çarkaya'ya dönerdi. Çarkaya'da incecikten bir su akar kaynağı belirsiz. Burası, köyümüzün her daim yeşil olan güzel bir mevkisiydi, çayır ve çimeninden insanın ayrılmak istemediği bereketli bir yerdi. Yaz yaklaşırken, ilk güller orada açar, ilk erikler orada çiçeğe durur, ilk ahlatlar orada yenir, kuşburnu ilk orada toplanır. Arkadaşlık gezmeleri hep oraya doğru olur. İlk kaçamak sigaralar oradaki ağaçlar arasında içilir. Sevdiğinin adı ilk kez kavak ağacının gövdesine orada yazılır...

Obalar: Çerdiğin'in orta yerindeki ceviz ağacının üst tarafında kalan bölgeye "Yukarı Oba", alt yanında kalan bölgeye de "Aşağı Oba" denir. Eskiden, köyün ortak kullanılan iki pınarı ve iki yunnağı (hamamı) vardı. Bu yunnaklar taştan yapılmış tek katlı ve tek göz bir bina şeklindedir. Dışında 8-10 metre uzunluğunda "kürün" denilen su havuzu bulunur (ve daha çok burası hayvanları sulamak içindir). İçerisinde ise, büyük su kazanlarının konulduğu üç ayrı ve yanyana odun ocaklığı, ocakların hemen önünde ise insanların yıkanırken, oturacağı ağaç kütükler bulunur. Aşağı Oba'da oturanlar Aşağıpınar'ı tercih ederken Yukarı Oba'da oturanlar ise "kütüğü" tercih ederlerdi. Çamaşır ve banyo günleri komşular birbirine haber eder ve sıra takip edilirdi... Yunnak (hamam) denen bu yerleri aynı anda üç kişi yanyana kullanabilirdi. Aşağı Oba'lı birileri Yukarı Oba'nın pınarına gidince "misafir" olarak ilgi görürdü. Bu anlayış ve yaklaşım, komşuluk ilişkilerini de güçlendirirdi... Köyde, çoğu işler imece usulü yani dayanışma duygusuyla yapıldığından arkadaşlık, komşuluk ve köylülük ortak değerleri paylaşımcılığı da artırırdı. Aynı köyde oturmanın yanında aynı yunnakda yıkanıp, paklanmak ta dost kalmak için bir nedendi.

Hapa: Köyde Hapanın-önü denilen bir mevki vardır. Hapa; aşık oyununda kemiğin belirlenmiş çizgiye bir karıştan çok uzak kalması demektir. Belki köyün artık dışına çıkıldığını anlatıyordu bu isim.

Düğünler: Süresi 3 gün ile 1 hafta arasında değişir. İlk gün bayrak dikilir ve direğin tepesine elma, kuru soğan ve tavuk teleği takılır. Elma cenneti, soğan kötü ruhların kovulmasını simgeler, tavuk teleği ise tuğu temsil eder. Yiğit başı düğünün düzgün yönetilmesinden sorumludur. Özellikle gençler arasında davul zurna eşliğinde eğlenilir, gün doğarken mehter növbet vurur. Gelmuat'a ünü yayılmış mehterimiz vardı. Pazar günü gelin atla veya arabayla evinden alınır köyün etrafını gezdikten sonra koca evine iner. Küçük bir çocuk gelinin kucağına verilir.

Kıstırma: Köyün gençleri öğleye doğru kendi aralarında denkleştirdikleri harçlıklarla Uzun Mustafa'nın bakkalına giderler, büsküvi ve lokum alırlardı. Gençler arasında Kıstırma çok sevilirdi. İki büsküvi arasına konulan lokum sıkıştırılırdı. Ya da şeker sucuğu alınır arasına koymak için. Aşılık'tan

esen poyraza sırt dönölür, hem Kıstırma'nın hem de sohbetin tadına doyum olmazdı. Kimileri de cebindeki artist resimli teneke kaplı aynasıyla köyün içine ışık tutma muzurlukları yapardı.

Kahya: Eskiden muhtarlara "kahya" denirdi. Muhtarlar köyün en önemli kişileri arasında gelirdi. Adları uzun süre hatırlanan kahyalarımız vardı.

Derlemeci notu / Ek bilgi: Komşu köylerden biri olan Yağlıdere yakınlarındaki Ağdepe Evliyasının bulunduğu yerde küçük bir Adak Pişirme Evi (Odası) vardır. Sarılık Ocağı olarak bilinen yerde ise küçük bir yapı bulunmaktadır, bitişiğinde bir çeşme akar.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Rıza Aydoğmuş

HARMANCIK TAKVİMİ

Konu: Gümüşhane merkeze bağlı Harmancık köyünün halk takvimine dair bir derleme.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişiler: 1. Tuncay Kökçan, 2. Nejdat Ata

Köyün en eski adı "Cönger" iken daha sonradan "Meri" ve en son olarak "Harmancık" adını almıştır. Gazılar ve Manıyan tepeleri arasındaki yamaçta kurulmuştur.

Köyde yılın aylarının büyük bir çoğunluğu için farklı bir adlandırma yapılır. Geçmişte daha yaygın olarak kullanılan ve bilinen bu adlandırmalar günümüzde giderek unutulmaktadır. Harmancık köyünde "Gocagarı Ayları" denilen bu isimler yörede "Eski Takvim" olarak da bilinir.

- 1.) Zemheri Ayı - Ocak
- 2.) Gücük Ayı - Şubat
- 3.) Mart Ayı - Mart
- 4.) Abrul Ayı - Nisan
- 5.) Mayıs Ayı - Mayıs
- 6.) Kiraz Ayı - Haziran
- 7.) Orak Ayı - Temmuz
- 8.) Ağustos Ayı - Ağustos
- 9.) Ceket Ayı - Eylül
- 10.) Gazel Ayı - Ekim
- 11.) Koç Koyan Ayı - Kasım
- 12.) Sığır Koyan Ayı - Aralık

Ek bilgi / Derlemeci notu: Yörede oldukça geniş bir alanda geçerli olduğu anlaşılan bu takvimde kimi köylerde bazı farklılıklara rastlanabilmektedir. Örneğin yaklaşık 20 km uzaklıktaki Yeniköy (eski adı Ulukale) ahalisi Kasım için "Koç Ayı" derken Aralık için de "Karakış Ayı" demektedir. Önceki adlar ise yukarıda verilmiş olan listedekilerin aynısıdır.

Halkın kullandığı bu ayların gün sayısı miladi aylardakine eşittir. Miladi ayın 14. günü bu takvime göre ayın 1. günüdür.

Ocak ayının 14. günü Zemheri ayının başıdır ve 13. günü 14. güne bağlayan gece de yılbaşdır. Bu güne "Galandar" denir. (Derlemeci notu: Batı dillerindeki takvim anlamına gelen Kalender / Kalendar sözcüğünün farklı bir söylenişidir. Latince kökenli olması yüksek ihtimaldir.) İnsanlar bu günü eğlenerek geçirirler. Erkekler bu gece deve oyunu oynarlar. Delikanlılardan iki kişi eğilir. Üzerine merdiven konulur. Bunun üzerine kilim örtülür. Yapılan devenin etrafına ziller takılır. Başka bir delikanlının öncülüğünde deve ve peşine takılan topluluk hareket ederek evleri dolaşır şu maniyi söylerler:

Pestilden, duttan, almadan, armuttan,
Şekerden, çaydan, külekteki yağdan,
Bulgurdan, yarmadan, gavurmadan, gıymadan,
Dahasını saymadan ver babam veeer!

Ev sahipleri kapıya gelen deve oyuncularına yiyecek içecek ikram ederler. Kapısına varılan ev sahibine, deveye binmek isteyip istemediği sorulur ve binmeye çabalarsa alttaki kişilerde bulunan çuvaldız kendisine batırılır. En sonunda deve oyuncuları evlerden toplamış oldukları kendilerine verilen yiyecekleri bir yerde oturup birlikte yerler.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişiler: 1. Tuncay Kökçan, 2. Nejdat Ata

ÇUDAHAR KÖYÜ ve SUA HAR ÇAĞLAYANI

Yazan: Patimat Talkanov – Ramazan Talkanov kardeşler.

Çevirmen notu: Dargva kökenli bir halkın yaşadığı Dağıstan'daki Çudahar köyünün kuruluşu ve adına dair birkaç rivayet vardır. Bunlardan birisi ilginç bir biçimde Türkçe ile ilişkilidir. Aşağıdaki bölüm Talkanov kardeşlerin yazdığı ve çevirisini yaptığım uzun bir yazıdan alıntıdır. (Deniz Karakurt)

Çudahar (Tsudakhar / Rusça: Цудахар; Dargwaca: Цыдахъар) köyü, Rusya'ya bağlı Dağıstan Özerk Cumhuriyeti'nin ortasında yer alır. Nüfusu günümüzde 3bin kişinin altındadır.

Bir efsaneye göre, yakındaki Hacal-mahi köyünde, bir şelalenin olduğu kayalardan birinin üzerinde "Suahar" adlı bir yerleşim vardı. Suahar sakinleri, hükümdar Talkhan'ın zulmünden öfkelenerek, aileler halinde yeni bir yerleşim yeri aramak için ayrıldılar. İlk başta köyden, iki erkek kardeş ve bir kızkardeş yanlarında bir arkadaşları ile birlikte ayrıldılar. Eski Çudahar'ın bir yerinde durup Lak'ların yöneticisinden izin istediler (burası Dağıstan halklarından biri olan Lak'ların toprağıydı), sonra bir köy kurdular. Ayrıca Çudahar isminin, şimdiki Hacal-mahi köyü yakınındaki şelaledeki bir kayanın tepesinde bulunan Suahar köyünün adından geldiğine dair bir rivayet de vardır. Türkçe'de "Suahar" (su – akar) şelale anlamına gelir.

Yazan: Patimat Talkanov – Ramazan Talkanov kardeşler.

Çevirmen notu: Su Ahar sözcüğünün bileşiminin Çudahar biçimine dönüştüğünün kabul edilmesi durumunda aradaki -d ekinin açıklanabilmesi gerekmektedir. Düşük bir olasılık da olsa Süd-ahar biçiminin var olduğu varsayılabilir. Türkçe'de suyun mitolojik olarak süt ile ilişkilendirilmesine kimi zaman rastlanır. Ayrıca bu iki sözcükte etimolojik açıdan köken ortaklığı da bulunur.

Ek bilgi: Köy ahalisi tarihte iki büyük sürgün yaşamıştır. İlk sürgünde 1860'lı yıllardan sonra Arslan Kadı önderliğinde Türkiye'ye geçerek Sivas'ın Yıldızeli yöresine yerleşmişlerdir. Kurdukları köyde onun soyundan gelen kişiler yaşamıştır. İkinci sürgünden sonra ise pek çok Çudaharlı aile göç etmiş oldukları Kırgızistan'ın Bişkek kentinde halen yaşamaya devam etmektedirler.

Dağıstan'ı 17. yüzyılda ziyaret eden Türk seyyah Evliya Çelebi, Çudahar hakkında şunları yazmıştır: "Sudaker, üç yüz ev, bir cami, iki han ve bir hamam ile rahat bir köydür. Burası büyük bir ülkedir ve bağımsız bir hanlıktır."

Çevirmen açıklaması: Patimat Talkanov (kız) ve Ramazan Talkanov (erkek) kardeşlerin 2001 yılında yazdıkları inceleme yazısı uzunca bir süre elimde bekledikten sonra 2019 yılında Türkçe'ye çevirisini yaptım. Ancak yayınlama fırsatını yeni buldum. Talkanov kardeşler yazıyı hazırladıkları dönemde Kırgızistan'da Türk üniversitesinde yükseköğrenim görmüşlerdir. (Deniz Karakurt)

Çudahar köyüne dair çevirisini yapmış olduğum yazının tamamını kitapçık olarak (Türkçe / İngilizce / Rusça) yayınladım.

AVDARMA - BİR GAGAVUZ KÖYÜ

Derleyen: Deniz Karakurt

Avdarma (Авдарма) köyü Moldova Cumhuriyeti'ne bağlı Gagavuz Özerk Bölgesi'nde yer almaktadır. Yaklaşık 20 km uzunluğundaki aynı adı taşıyan akarsu (Avdarma Irmağı) yakınındadır; Lunga (Лунга) Nehri'nin sağ kolu, Yalpug (Ялпуг) Nehri'nin sol koludur. 2004 yılında yaklaşık 3500 kişilik bir ahali vardır. Nüfusun yaklaşık 3300 kişilik kısmı Gagavuzlardan oluşmaktadır; geri kalan 200 kişi ise ortalama 40'ar (50–30 arası) kişiden oluşan Rus, Ukraynalı, Moldovalı, Bulgar ve Rumen azınlıktır. Ancak köyde sürekli yaşayanlar tahmini olarak 2500-2700 kişi arasındadır.

Avdarma yer adına ilk olarak 1563 yılının arşiv belgelerinde rastlanmaktadır. Bunun anısına köyün merkezine, kuruluş tarihinin yazıldığı bir anıt-taş dikilmiştir. Fakat 1700'lü yılların ortalarına kadar olan döneme gelene kadar çok fazla bilgi yoktur.

Avdarma adının "Beyaz Geçit" anlamına geldiği söylenmektedir. (Derlemeci notu: Av/Ağ bağlantısı ile Ağdarma/Aktarma ilişkisi ve sözcüğün başındaki Ağ/Ak kısmı bu tespitin ciddiye alınabilir olduğuna dair bir belirtidir. Ancak doğru çözümlene için başka veriler de gereklidir. Alt üst olma, ters dönme, devirme, terketme gibi anlamlarla bağlantısı ise bunu destekleyecek herhangi mantıksal bir açıklama veya tarihi öykü olmadan çok da yeterli değildir.)

İvan Vasilyeviç Dron (kimi kaynaklarda soyadı Drona) yazmış olduğu "Gagavuz Coğrafya Terimleri Sözlüğü"nde Avdarma yer adının "Nogay kökenli olduğunu ve ilk önceleri sadece ırmağın aktığı vadiyi tanımladığını" belirtmektedir. (Alıntı kaynağı: Dron'un bahsi geçen kitabının ve yer adlarına dair diğer iki kitabının künye bilgileri bu yazının sonunda verilmiştir.)

Başka bir görüş ise "Av" ve "Darma" (çit) sözcüklerinin birleşmesiyle oluştuğu şeklindedir. Bu durumda av yeri, etrafı çevrilmiş av alanı, av kampı gibi bir anlama sahip olduğu akla gelir.

Üzerinden çok uzun zaman geçmesi nedeniyle adı kaybolan eski Tatarlardan bir kabilenin burada yaşadığı bilinmektedir. Diğer bir görüşe göre "Avdarma" sözcüğü Tatarca'da avlanma yeri, avcının dinlenme yeri anlamına gelmektedir. Bununla bağlantılı başka bir iddia ise "awdarma" (kök anlamı "avdar" – balık avlanan yer) olarak bilinen bir bölgeye atıfta bulunan bir yer adı olduğudur ki bu husus yakındaki aynı adı taşıyan ırmakla da bağlantılıdır. Sözcüğün Av/Ağ/Ak kökü ile bağı ırmağın akışı ile olan ilişkiyi destekler niteliktedir.

Derlemeci notu: Bunlardan başka köyün adının Aldarma (L harfi ile) olarak bilindiği yönünde başka bir bilgi daha mevcuttur fakat çok yaygın olmadığı için kökeni üzerinde durulmaya gerek görülmedi.

1787-1792 yılları arasında gerçekleşen Rus-Türk savaşı sırasında ilk olarak Orak köyüne (şimdiki Moldova Cumhuriyeti'nin Leova / Leovsky bölgesi) gelen ve oradan da günümüzdeki köyün olduğu

yere göçen yerleşimcilerin Avdarma köyünü kurduğu rivayet edilmektedir. 1820'de Avdarma köyünde Bulgaristan'ın bazı köylerinden taşınanlarla birlikte toplam 54 aile yaşıyordu.

1770 yılında Gagavuzlar Moldova'da Çadır ve Orak adlı iki köy kurmuşlardır. 1812 Bükreş Antlaşması sonrasında Tatarlar, Bucak'tan çıkarılınca her aileye toprak verilerek bölgeye Gagavuzlar yerleştirilmiş. 1818'de Çadır'lılar Çadır-Lunga köyünü, Orak'lılar ise Avdarma köyünü kurmuşlardır.

Derlemeci notu: Lunga sözcüğü köyün yakınlarından geçen Lunga Irmağı nedeniyle isme eklenmiştir. Irmağın bu adı ise Rumence'de Lung (uzun) sözcüğünden kaynaklanır. Köyün adına sadece etimolojik açıdan bakıldığında Rumence ve Türkçe iki kelimenin bileşiminden oluşan "Uzun Çadır" anlamı ortaya çıkar.

O dönemde bu topraklarda Budzhak (Bucak) Tatarları yaşıyordu. Özakay yolu topraklarında, mülkleri Tuna'dan Karadeniz kıyısı boyunca uzanan ve Han Nogay'dan kendi isimlerini alan Bucak ordusunun Nogay Tatarları bulunuyordu. Büyükbaş hayvancılıkla uğraştıkları için yerleşik yaşama uygun olan bu toprakları seçmişlerdi. Bugün bu bölgeye "Özakay" (Rusça: Ёзокай / Yozokay) adı veriliyor ve "Tatar Çeşmesi" (Gagavuzca: Tatar Çöşmesi / Татар Чёшмеси) adı verilen bir pınar bulunmaktadır. Bu çeşmenin iki kaynağı vardır: Birinden soğuk su akar, diğerinden ise hafif ılık su akar. Suyun eskiden kil borulardan geldiği bilinir. Eskiler, Tatarların buraya Rus-Türk savaşından sonra bir gün geri dönmeyi umarak altın sakladıklarını söyler. Ancak arayan hiç kimse altın bulamamıştır. Tatar çeşmesinin karşısında, üzerinde geçmişin izlerini taşıyan büyük, kalın bir armut ağacı (harmut aacı) bulunan bir tepe vardır. Eskiler bu ağacın Prut Nehri yakınında bulunan Tiganca (Tsyganka) köyünden görülebileceğini söylemiş. (Derlemeci notu: Avdarma köyü ile bahsi geçen Tiganca arasında 70 km olan araçla yaklaşık 1 saatlik mesafe vardır. Kuş uçuşu 60 km kadardır.) Nogay Tatarları zamanında dikildiği söylenen armut ağacının gövdesi bir urgan gibi bükülmüştür. Gövdesine çarpan yıldırım onu yok edememiştir, sadece ayrılan dalları genişlemiştir. Çobanlar ve gezginler öğle sıcaklığında onun gölgesine sığınmışlardır. Bu ağaç 2003 yılında Moldova Cumhuriyeti tarafından koruma altına alınmıştır. (Sonraki yıllar: 2019 yazında şiddetli rüzgarlar sonucu armut ağacı devrilmiştir. Bunun üzerine bulunduğu yer çitle çevrilerek bu ağaçtan iki fidan dikilmiştir.)

Avdarma köyünün sakinleri 1853-1856 Kırım Savaşı'na katıldılar. 1877 yılında Rus ordusu Avdarma'dan geçerek Balkanlara doğru ilerledi ve burada bir askeri birlik oluşturdu. 1877'de veba salgınında 21 Haziran'dan 1 Ağustos 1877'ye kadar 419 kişi öldü, bu da köy nüfusunun yaklaşık % 40'ına tekabül ediyordu. 1892 yazında yaklaşık 3 ay içinde 60 kişinin daha hayatına mal olan yeni bir difteri salgını ortaya çıktı. 1904-1905 yılları arasındaki Rus-Japon Savaşı'na giden askerler oldu. Birinci Dünya Savaşı sırasında (1914-1918 yılları arasında) 200'den fazla kişi cepheye askere alındı, bunlardan bazıları daha sonra devrimci olaylara ve İç Savaş'a katıldılar. 1940'ta Besarabya bölgesiyle birlikte Avdarma köyünde Sovyet iktidarı kuruldu. İkinci Dünya Savaşı'nda ise Avdarma ahalisi de Büyük Yurtseverlik Savaşı'na katıldılar. (Derlemeci notu: Nazi Almanyası'nın işgaline karşı yurtlarını savunan ülkelerin yaptığı direnişe Büyük Yurtseverlik Savaşı denilmektedir.)

Yapılan araştırmalar sonucunda, 1941-1945 yılları arasında tifüsten (575 kişi), 1946-1947 kıtlık dönemi (580 kişi) ve çeşitli savaşlarda (88 kişi), ayrıca siyasi zulüm sonucu (10 kişi) olmak üzere ölen toplam 1253 Avdarma sakininin adları tespit edilmiştir.

Belgelere göre 1861'de 51 dönüm ormanlık alan dikilmiş, ancak 1881'den önce orman yok edilmiş. Ancak köylülerin 142 dönümlük güzel bahçeleri ve üzüm bağları varmış. 15 Mayıs 1894'te yağmur ve dolu 110 dönüm üzüm bağını yok etmiş.

Eskiden 13 derin kuyu ve 2 yel değirmeni de bulunuyormuş. Köydeki taş kilise 1863 yılında inşa edilmiştir. Söylentiye göre köydeki taş köprü Rus-Türk Savaşı sırasında yapılmış ve Suvorov'un ordusu üzerinden geçmiş.

1908 sonbaharında daha önceden inşa edilmeye başlanmış olan yeni okul binası kullanılmaya başlandı. Kırsal kütüphane 1 Temmuz 1904'te 254 kitaplık bir koleksiyonla kuruldu.

Sovyet hükümeti döneminde köy ahalisi taş kiliseyi yıkımdan kurtarmayı ve ayrıca 1944'ten 1988'e kadar yasakladığı yıllarda kilise arşivini korumayı başarmışlardır.

1940 yılında köyün nüfusu yaklaşık 3.500 kişiydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tehcir ve kıtlık nedeniyle köyde nüfus yaklaşık 2bin kişiye düştü. 1970 yılının başında yaklaşık 4bin kişiye çıkmıştı. Köyde değirmen, tereyağı üretimhanesi, kantin ve 800'den fazla öğrencinin eğitim gördüğü iki okul vardı. Ayrıca 1920'ye kadar faaliyet gösteren bir kültür-evi, 3 kütüphane, bir postane, bir hastane, bir doğum hastanesi, bir klinik, bir eczane, bir anaokulu, bir tuğla fabrikası, çeşitli dükkanlar, bir fırın ve bir banka şubesi vardı.

Avdarma köyünün sakinleri, önce 12 Kasım 1989'da MSSC'nin bir parçası olarak Gagavuz Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne, ardından 19 Ağustos 1990'da bağımsız Gagavuz Cumhuriyeti'nin kurulmasını desteklediler. 5 Mart 1995'te köy sakinleri salt çoğunlukla Gagavuz Yeri'ne Özerk Bölgesi'ne katılma yönünde oy kullandı. Aralık 1995'ten bu yana köy, Basarabeasca (Rusça: Беcсарабка / Bessarabka) bölgesi içinde değil Özerk Gagavuz Yeri'nin Komrat bölgesi içinde yer almaktadır.

Kuruluşundan günümüze kadar köyde Nogaylar ile eskiden Bulgar kabul edilen yerleşimcilerin (Gagavuzların) beş siyasi ve hukuki sistemin içinde yer aldıkları görölmektedir: Osmanlı İmparatorluğu, Rusya İmparatorluğu, Romanya Krallığı, Sovyetler Birliği içindeki Moldova SSC ve son olarak egemen Moldova Cumhuriyeti. Buna ek olarak Özerk Gagavuz Yeri de ayrı bir dönem olarak değerlendirilebilir.

Nogay boyunun reisinin yaşadığı yerin anısına sahip olan eski Nogay köyünün yerine uzun yıllar önce elma bahçesi yapılmıştı. Ancak pınara giden yol daraltılmamıştı. 21 Kasım 2011 tarihinde köyde Avdarma Köyü Tarih Müzesi aılmıştır. 2013 yılında Tatar Çeşmesi aslına uygun olarak yeniden yapılmıştır. Özakay yolu üzerinde bulunan su kaynağı günümüzde Nogay Çeşmesi olarak da bilinmektedir.

1922-1926'da Gagavuzlar kitleler halinde Brezilya, Arjantin ve Uruguay'a göç etmişlerdir. Ancak en çok Brezilya tercih edilmiştir. Aileler her şeyi geride bırakarak farklı köylerden ayrılmışlardır. Tüm bunlar daha iyi bir yaşam arayışı içinde yapılmıştır.

Avdarma köyünün resmi simgesi olan armanın üzerinde 19 altın yıldız yer alır. Bu yıldızlar 1811 yılında bu bölgeye taşınarak Avdarma köyünü oluşturan 19 Gagavuz ailesini simgelemektedir.

Avdarma köyündeki anıtın üzerinde bulunan mermerler arasında köy dışından birinin adının yazılı olduğu bir levha bulunmaktadır. 17 Mayıs 1944'te Avdarma köyünde savaşın sona erdirilmesi ve insanların hayatlarının kurtarılması çağrısında bulunan Alman ordusunda görevli onbaşı Alexander Berger'in anısına oraya yerleştirilmiştir. Alman ordusu askeri mahkemesi kararıyla 14 Haziran 1944'te Avdarma'da kurşuna dizilmiştir. Berger'in artık 70 yaşın üzerinde olan iki oğlu Helmut ve Egon babalarının doğup yaşadığı Avusturya'dan toprak getirip koymuşlar ve babalarının mezarındaki topraktan alıp yanlarında götürerek annelerinin mezarına dökmüşlerdir. Alexander Berger'in eşine yazdığı son mektubundaki son cümlesi şudur: "Masum ölüyorum!"

Derlemeci notu: Avusturyalı askere dair hazırladığım ayrıntılı bir yazıyı da yayınlıyacağım.

Derleyen: Deniz Karakurt

Kaynak Kişiler:

1. Fedor Vasilyeviç Yazacı (Федор Васильевич Язаджи / Fyodor Vasilyevich Yazadzhi)
2. İgnat Mihailoviç Kazmalı (Игнат Михайлович Казмалы / Ignat Mikhailovich Kazmali)
3. Diğer kaynak (kişiler): İvan Domenku (Иван Доменку) ve Vladimir Niku (Владимир Нику) tarafından yazılıp Olga Sarandi (Ольга Саранди) tarafından Rusça'ya çevrilen yazıdan edinilen bilgiler.

Ek bilgi -1 / Sonraki yıllar: İgnat Mihailoviç Kazmalı'dan edinilen bilgiler kendisinin daha sonradan 2011 yılında çıkardığı "Avdarma Köyünün 200 Yıllık Tarihi / 1811-2011" (Авдарма – история села 1811-2011) adlı kitabında oldukça ayrıntılı bir biçimde anlatılmış ve değerlendirilmiştir. Ardından kendisi 2015 yılında ise "Avdarma'nın 450 Yıllık Tarihi / 1563-2013 (Авдарма – 450 лет истории, 1563-2013) adlı kitabını çıkarmıştır.

Ek bilgi -2 / Alıntı kaynağı: İvan Vasilyeviç Dron (Иван Васильевич Дрон, bazı kaynaklarda Васильевича Дрона) 2003 yılında vefat etmiştir. Bahsi geçen kitabın tam adı şu şekildedir:

– Дрон, И.В. Словарь гагаузских географических терминов и других слов, формирующих гагаузскую топонимию в сопоставительном освещении. – 2001, Кишинев – 243 с.

(Dron, I.V. Karşılaştırmalı olarak Gagavuzca coğrafi terimler sözlüğü ve Gagavuzca toponimi oluşturan diğer kelimeler. – 2001, Kişinev – 243 s.)

Ayrıca yazarın yer adlarına dair basılmış olan diğer iki kitabı ise şunlardır:

– Дрон, И.В. Современная гагаузская топонимия и анротопонимия. – 1989, Кишинев – 216 с.

(Dron, I.V. Modern Gagavuz toponimi ve antroponimi. – 1989, Kişinev – 216 s.)

– Дрон, И.В. Гагаузские географические названия. – 1992, Кишинев – 183 с.

(Dron, I.V. Gagavuz coğrafi adları. – 1992, Kişinev – 183 s.)

AVDARMA KÖYÜNDEKİ BİR ALMAN ASKERİNİN MEZARI

Yazan: Olga Trandafilova (Ольга Трандафилова)

Çeviren: Deniz Karakurt

Çevirmen notu: Avdarma (Авдарма) köyü Moldova Cumhuriyeti'ne bağlı Gagavuz Özerk Bölgesi'nde yer almaktadır. 17 Mayıs 1944'te Avdarma köyünde savaşın sona erdirilmesi ve insanların hayatlarının kurtarılması çağrısında bulunan Alman ordusunda görevli onbaşı Alexander Berger, hakkında verilen Nazi askeri mahkemesi kararıyla 14 Haziran 1944'te kurşuna dizilmiştir.

Masum Ölüyorum

Alman ordusundan onbaşı Alexander Berger, doğduğum köyün kahramanıdır. Diğer birçok asker gibi o da İkinci Dünya Savaşı sırasında (1939-1945) kendi isteği dışında Moldova'nın Avdarma köyünde savaşmak üzere gönderildi. Burada savaşmadı ama yetkililerden korkmayan, savaşa açıkça karşı çıkan ve köyümün tüm sakinlerini barışçıl bir yaşama çağırarak tek kişi oydu. Adalet mücadelesi onun hayatına mal oldu; vuruldu. 2014 yılında Avusturyalı oğulları Helmut Berger (74 yaşında) ve Egon Berger (70 yaşında) babalarının mezarını arıyorlardı ve onu benim köyümde buldular. Bu süre zarfında gazetecilik eğitimi aldım ve olayların gidişatını takip edebildim. Berger'in vurulduğu yere benim köyümde bir müze yapıldı. Her yıl 9 Mayıs'ta tüm köylüler ve Avusturya'daki akrabaları mezarının başına toplanıp cesaretinden dolayı şükran duygularıyla çiçekler bırakıyorlar. Alexander Berger bir hümanistti. Savaşı sona erdirmeye ve herkesin - Rusların, Romenlerin, Polonyalıların, Almanların, Gagavuzların - hayatını kurtarmaya çağrılarını onun hayatına mal oldu. Bu yazımda benim için zafer simgesi haline gelen bir adamın hikâyesini anlatıyorum. Bu hikaye insan gücünün bütün bir rejime karşı kazandığı zaferle ilgilidir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman askerleri savaşa gönderildi. Pek çok genç, Almanya ve Avusturya'da çocukları ve akrabalarıyla kendi istekleri dışında huzurlu bir yaşamı terk ettiler ve generallerin kararlarına görev bilinciyle itaat ettiler. Avdarma köyünde yaşayanlar ve askerler özel bir bilgelik gösterdiler; insanca yaşadılar. Her biri insan hayatının paha biçilemez olduğunu ve kimsenin onu elinden alma hakkına sahip olmadığını anladı.

1944 yılının bir bahar günü, merkezdeki tüm köy bir toplantı için bir araya gelmişti, genç Alman askeri Alexander Berger ayağa kalktı ve herkesin önünde şöyle konuştu: "Bu savaşı sen ve ben başlatmadık. Ve insanlar her yerde barış istiyor. Çocuklarım da beni evde bekliyor. Savaşa ihtiyacımız yok, bunlar anlamsız fedakarlıklar. Savaşı durduralım ve insanların hayatlarını kurtaralım."

Adalet mücadelesi onun hayatına mal oldu. Resmi duyuru ve Alexander Berger'in mektuplarından da öğrenildiği üzere, 14 Haziran 1944'te Alman ordusunun askeri mahkemesinin kararıyla tutuklandı ve Avdarma köyünde idam edildiği yazılıdır.

Berger veda mektubunda idam edildiği gün masum bir şekilde ölmek üzere olduğunu karısına: “Sevgili Mitzi! Bu satırları yazıyorum ve sizin sayenizde ne kadar mutlu bir insana dönüştüğümü bilmenizi isterim. Dünyanın gözü önünde ölmek zorunda olmak çok yazık. Mutlu evliliğimizi mahvetmek çok yazık. Masum ölüyorum!”

Berger ailesini en son Mart 1944'te gördü. Avusturya'daki karısı Maria'nın her an ikinci bir çocuk doğurması bekleniyordu, ancak Alexander'ın yeni doğan bebeği görmesi kaderinde yoktu. Alexander Berger 9 Mart 1944'te tekrar cepheye gitti ve ertesi gün, yani 10 Mart'ta oğlu Egon doğdu. 2014 yılında oğulları Helmut Berger (74 yaşında) ve Egon Berger (70 yaşında) babalarının mezarını arıyorlardı. Neyse ki onu Moldova'nın güneyindeki Avdarma köyünde buldular.

En büyük oğul Helmut, 4 yaşındayken babasıyla son görüşmesini şöyle hatırlıyor: “Babam anneme ve bana sarıldı ve yakında eve döneceğine söz verdi. Bu sözünü tutamadı ama bu onun hatası değildi. Avusturya'da iyiliğin kalplerimizde yaşaması gerektiğini söylüyorlar. Buna ikna oldum. Alman askeri olan babamızın hayat hikayesinin Avdarma'da bu kadar özenle muhafaza edilmesinden dolayı mutluyuz.”

Alman ordusundan onbaşı Alexander Berger'in anısı Avdarma halkı tarafından saygıyla korunuyor. 2 Eylül 2014'te Acı Köşesi Anıtı topraklarına Alexander Berger'e adanmış bir levha yerleştirildi. “Biz” ve “yabancılar” diye ayırmadan, ahali her yıl olayı anıyor ve aralarında Alexander Berger'in de bulunduğu İkinci Dünya Savaşı sırasında ölen Avdarma sakinlerine çiçekler bırakıyor.

Berger'in vurulduğu yere 70 yıl sonra Avdarma Köyü Tarih Müzesi inşa edildi. Alexander Berger'e adanan stant ve sergi 9 Mayıs 2015'te açılmış olup, yargılandığı evin odasına denk gelen salonda yer alıyor.

Avdarma sakinleri, vurulan Alman askeri ve iki yoldaşının insanlığını anmak amacıyla, cenazelerinin bulunduğu yerde bir park kurmaya karar verdi. İlk ağaçlar, Alman askerinin kaderindeki trajik olayların yeniden inşasına anılarıyla katkıda bulunan kişiler tarafından oraya dikildi. Her yıl 9 Mayıs'ta tüm köy sakinleri ve Avusturya'daki akrabaları onun mezarı başına toplanır ve cesaretine şükran göstergesi olarak çiçekler bırakırlar.

Berger ailesinin tarihine ve dedelerinin kaderine karşı olan ilgisi, torunu Christina'yı Avdarma'ya getirdi: “Gelebileceğimiz bir yerin olması benim için çok önemli. Avusturya'da dedemizin mezarı yok. Onun hatırası Avdarma köyü sakinleri tarafından yaşatılıyor.”

Alexander Berger'in kaderi, tarihçi ve Avdarma Köyü Tarih Müzesi'nin kurucularından biri olan İgnat Kazmalı tarafından incelendi. Araştırmalarının sonuçları, orijinal belgeler, Berger'in çocuklarıyla yaptığı yazışmalar Alman onbaşısı hakkında bir duruşun esasını oluşturmuş ve “Avdarma - 450 yıllık Tarih” kitabında yer almıştır.

Kazmalı'ya göre cepheye asker olan sanatçı Alexander Berger, hümanizmi kendi içinde muhafaza edebilmiş ve bu çocuklarında da bulunmaktadır. İgnat Kazmalı şöyle demiştir: “Treptower Park'ta,

kollarında kurtarılmış bir Alman kızı taşıyan bir Sovyet askerinin anıtı var. Bütün dünya bunu biliyor. Şimdiye kadar Alexander Berger'in savaşı durdurma ve masum insanların hayatlarını kurtarma çağrısını yalnızca askerinin ailesi üyeleri ve Avdarma köyü sakinleri biliyordu. Bir sanatçının dünya görüşüne sahip, savaşta insan ölümlerinin saçmalığını anlayan bir askerinin cesurca ve açıkça meslektaşlarına ve askeri liderliğe savaşı durdurmaları çağrısında bulunması ve bunun için vurulması benim için sadece tarihi bir olgu değil, aynı zamanda bir gerçekliktir. Bir yanda felsefi bir yaşam anlayışı, diğer yanda sistemin canavarca işleyişi. 70 yıl sonra, Avdarma sakinlerinin anılarını birleştirerek Berger'in hayatta başarılı bir insan olarak incelikli ruhunu anlıyoruz.” (Çevirmen notu: Treptower Parkı, Almanya başkenti Berlin'e bağlı Treptow-Köpenick ilçesinde, Spree nehrinin yanında yer alır. Parktaki Sovyet Savaş Anıtı, sosyalist yönetim döneminde yapılmıştır. 1945 yılında Nisan ve Mayıs aylarında Berlin Savaşı'nda şehit düşen 80.000 Sovyet askerinin anısına Sovyet mimar Yakov Belopolsky tarafından tasarımı yapılmıştır. Savaşın sona ermesinden dört yıl sonra, 8 Mayıs 1949'da açılmıştır.)

Berger ailesine yazdığı mektuplarda şunları söylemiştir: "Haklı olduğumu biliyorum ama idealistlerin zamanı henüz gelmedi, sonra gelecek." Ve böyle de oldu.

Artık barış zamanında yaşayan neslimizin kahramanlarını hatırlaması gerektiğini düşünüyorum.

Alman askeri Alexander Berger bir sanatçı ve hümanistti. 1944 yılında Avdarma köyünde bir toplantıda yaptığı konuşma ve insanların (Almanlar, Gagavuzlar, Ruslar) canı uğruna savaşı durdurma ve barışı koruma çağrısı onun hayatına mal oldu.

Yazan: Olga Trandafilova (Ольга Трандафилова)

Avdarma Teorik Lisesi – 12. sınıf (Авдарминский теоретический лицей)

Danışman öğretmen: Zinaida Manastırlı

Yıl: 2020

Kaynak: Yöremizdeki kahramanları keşfediyoruz – Kişinev (Descoperim eroi în localitate la noi – Chişinău), 2020; Sayfa / Pagină: 102-106

Orijinal metin dili: Rusça

EK:

17 Mayıs 1944'te Alman ordusunun askeri Alexander Berger, savaşın sona ermesi ve sivillerin öldürülmesinin durdurulması çağrısında bulundu. Pasifist görüşleri nedeniyle Alman askeri mahkemesinin kararıyla Moldavya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Avdarma köyünde vuruldu. Daha sonra Alman askeri köy ahalisi tarafından gömüldü ve ancak ölümünden yıllar sonra mezarı düzenlendi. Avdarma'da Berger onuruna bir anıt-taşı dikildi. Alexander, infazdan birkaç saat önce karısına ve çocuklarına dokunaklı bir mektup yazmıştı.

Alexander Berger Avusturyalı bir sanatçıydı. Alman ordusunun bir askeri olan Avusturyalının kaderi, Avdarma köyünün yaşlı sakinleri tarafından hatırlanıyor ve biliniyor. 9 Mayıs 2015'te kırsal Tarih Müzesi'nde sanatçı Alexander Berger'in fotoğraflarıyla belge ve eserlerinin yer aldığı cam lahit içeren bir stant açıldı. Afanasy Kazmalı, onbaşı Alexander'ı şahsen tanıyanlardan biri. Çocukluğunu

anımsayarak Avdarma'daki evlerinin hemen yanında bir Alman askerinin yaşadığını anlattı. Altı sayfalık kitap, köy sakinlerinin ve Alexander Berger'in aile üyelerinin hikayelerine dayanarak tarihi geçmişi yeniden inşa ediyor.

Yazan: Yuliana Volkova (Юлиана Волкова)

Başlık: Sizi kayıtsız bırakmayacak bir hikaye: Avdarma'da vurulan bir Alman askerinin mektubu (История, которая не оставит Вас равнодушным: письмо немецкого солдата, расстрелянного в Авдарме)

Tarih: 19 Ocak 2022

Kaynak: Bas-Tv.Md

Orijinal metin dili: Rusça

Çeviren: Deniz Karakurt

Corporal of the German army Alexander Berger, like many other soldiers, during the Second World War (1939-1945), against his will, was sent to fight in Moldova, in the village of Avdarma. He did not fight here, but was the only one who was not afraid of the authorities, openly opposed the war and called all the inhabitants of my village to a peaceful life. The fight for justice cost him his life – he was shot (on June 14 - 1944). In 2014, his sons from Austria Helmut Berger (74 years old) and Egon Berger (70 years old) were looking for their father's grave and found it in the village. In the place where Berger was shot, a museum was built in the village. Every year on May 9, all the villagers, his relatives from Austria gather at his grave and lay flowers in gratitude for his courage. Alexander Berger was a humanist. His calls to end the war and save the lives of everyone – Russians, Romanians, Poles, Germans, Gagauz – cost him his life. This story is about the victory of human prowess over an entire regime. In his last letter to his wife he said: "I am dying innocent."

Writer: Olga Trandafilova

AVDARMA KÖYÜNDEKİ BAZI SOYADLARININ YAZILIŞI HAKKINDA

Yazan: Fedor Vasilyeviç Yazacı

Çeviren: Deniz Karakurt

Çevirmen açıklaması: Avdarma (Авдарма) köyü Moldova Cumhuriyeti'ne bağlı Gagavuz Özerk Bölgesi'nde yer almaktadır. Toplamda 3500 kadar olan nüfusun yaklaşık 3300 kişilik kısmı Gagavuzlardan oluşmaktadır; geri kalan 200 kişi ise Rus, Ukraynalı, Moldovalı, Bulgar ve Rumen azınlıktır. (Köyde sürekli yaşayanlar tahmini olarak 2500-2700 kişi kadardır). Köy ahalisinden Fedor Yazacı tarafından yazılmış olan metin köydeki Türkçe kökenli soyadlar hakkında kısa da olsa bilgi vermesi açısından konuyla ilgilenenler için yarar sağlayacaktır. Kendisine teşekkürlerimle.

(- Deniz Karakurt)

Bu konunun incelenmesi, yazının zamanla değişmeden kalması açısından ilgi çekicidir. Soyadı taşıyanların köklerini kolayca bulabilmeleri ve atalarını tanıyabilmeleri için buna ihtiyaçları vardır. Yani soyadlarının çoğu pratikte hiçbir değişiklik yapılmadan yazımda kalmıştır.

Ancak bu soyadların taşıyıcıları tarafından telaffuz edilme biçimlerinde önemli ölçüde farklılaşma gerçekleşenler de vardır. 100-200 yıl önce okuma yazma bilen çok az insan vardı ve soyadlarını başkaları yazıyordu (Çevirmen notu: Nüfus memurları kastedilmekte). Onları başlangıçta nasıl yazdırsa öylece olduğu gibi kaldılar. Yani "Gargalık" (Гаргалык) soyadı 19. yüzyılda "Kargalık" (Каргалык) olarak yazılmıştır. Başka bir örnek: "Gümüşlü" (Гюмюшлю) soyadı "Gimişli" (Гимишли) olarak yazılmıştır.

Değişikliğe uğrayan "Yazacı" (Язаджи) soyadı 19. yüzyılda bu şekilde yazıldı, ancak bir süre sonra Gagavuz halkından okuma yazma bilenlerin gelmesiyle onu Gagavuz dilindeki telaffuzuna yakın olarak "Yazıcı" (Языджи) biçiminde yazmaya başladılar (bu sözcük "katip – писарь / pisar" anlamına gelir). Ancak artık belgelerde soyadlarının yazılışını değiştirmenin bir yolu yok çünkü bu birkaç nesil boyunca böylece sürdü.

Örneğin: şu anda "Khor" (Хор - Hor) köyünde bulunan başka bir soyadı; 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında "Khoroglo" (Хорогло / Horoglo), daha önce ise "Khoroglu" (Хороглу / Horoğlu) olarak yazılıyordu. Yani, Horoglo M.A. olarak doğan Hor'lu Mikhail Afanasyeviç.

Gördüğünüz gibi bazılarının isimleri yazım açısından değişirken bazılarının isimleri tamamen farklılaştı.

Aynı dönüşümler Çelengir (Челенгир) soyadında da yaşandı. 19. ve 20. yüzyıllarda soyadı "Çilengir", "Çelengir", "Çilingir" (Чиленгир, Челенгир, Чилингир) olarak yazılıyordu. Küçük farklılıklara rağmen bunların hepsi farklı soyadlardır. Bu soyadların taşıyıcıları doğrudan akrabalarıdır.

“Karayani” (Караяни) soyadı da çok ilginçtir. 1818 yılında Avdarma sakinleri listesinde yer almaktadır. Soyadı Kara (Кара), adı ise Yani (Яни) olarak kaydedilmiştir. Bugün köyde böyle bir soyadı yok ama Karayani soyadı var. Kara ve Yani'nin birleştirilmesiyle yeni bir soyadı elde edilmiştir. Karayani soyadının alışılmadık kökeni budur.

“Trandofilov” (Трандофилов) soyadında ise ilginç bir dönüşüm yaşanmış. 19. yüzyılın ikinci yarısında bazı belgelerde “Trandofilov” soyadı yerine tüm klanın “Mitiş” (Митиш) soyadıyla kaydedildiği görülüyor. Daha sonradan eski soyadı kullanılmaya tekrar başlanmış olsa da "Mitiş" bugüne kadar süregelen bir takma addır (Çevirmen notu: Sülale lakabıdır). Bunun neden böyle olduğunu belirlemek artık çok zor.

Avdarma köyünde “Kapsomun” (Капсомун) soyadını taşıyan kalabalık bir aile bulunmaktadır. Ancak ilginç bir şey var: 1945'te Avdarma köyünün sakini Kopsomun Pyotr Makaroviç (Капсомун Пётр-а Макарович-а) adlı kişinin savaşta öldüğüne dair bir bildirim kağıdı gelmiştir. Soyadı ise “Kapsamun” (Капсомун) yazmaktadır. Köyde başka Pyotr Makaroviç yoktu. Bu tam olarak o kişidir. Ancak bir harfi değiştirmek zaten farklı soyadlarından bahsetmek için geçerli bir nedendir. Ama yine de bunun tek ve aynı kişi olduğunu biliyor ve hatırlıyoruz. Zamanla ne olacak?

Bu, Avdarma köyündeki bazı ailelerin alışılmadık ve ilginç kaderidir. Bu bağlamda henüz araştırılacak ve geliştirilecek çok şey var.

Yazan: Fedor Vasilyeviç Yazacı / Федор Васильевич Язаджи (Fyodor Vasilyevich Yazadzhi)
Çeviren: Deniz Karakurt

Orijinal metin dili: Rusça

AVDARMA KÖYÜNÜN TARİHİ ÜZERİNE

Yazan: Andrey Vasilyeviç Şabaşov

Çeviren: Deniz Karakurt

Avdarma ve Çadır-Lunga'daki Gagavuz yerleşiminin tarihi Mihail Çakır tarafından şöyle anlatılmıştır: "Moldovyalı soylular arasında Boyar Baluş (Бояр Балуш veya Balş / Балш) en öne çıkan isimdi ve Gagavuzlara en çok yardım ediydi (Çevirmen notu: Boyar sözcüğü özellikle Slav ülkelerinde ve Balkanların bazı bölgelerinde bir soyluluk ünvanıdır). Çok sayıda mülkü, arazisi bulunuyordu ve işgücüne, köylülere ihtiyacı vardı; iki Gagavuz topluluğunu Tuna'nın sağ kıyısından Moldovya'ya, Besarabya'ya, Lapuşna eyaletine yeniden yerleştirdi. Gagavuzlar Baluş topraklarında (1770'te) iki koloni halinde iki köy kurdular: Çadır ve Orak köyleri... Burada Gagavuzlar iki kilise inşa ettiler ve yaklaşık 50 yıl çalışarak ikamet ettiler. Tatarlar Bucak'ı terk ettiklerinde, Çadır'lı Gagavuzlar 1818'de Bucak'a taşınarak burada yeni bir Çadır-Lunga kolonisi oluşturdu. Orak Gagavuzları ise 1820 yılında Baluş Orak malikanesini terk ederek Bucak'a taşınarak burayı yeni bir Avdarma kolonisi haline getirmişler ve Gagavuzlar eski Çadır ve Orak'ı terk edince onların yerine de Moldovyalılar yerleşmişlerdir."

Gagavuz eğitimcisi Mihail Çakır, 1934 yılında yazdığı "Besarabya Gagavuzlarının Tarihi" adlı kitabında, Avdarma'dan dede Nikolai Kasım'ın kendisine, başlangıçta topraklarında yaşadıkları Logofet Boyar Baluş tarafından Avdarma Gagavuzlarına verilen bir güven mektubunu gösterdiğini ifade eder (Çevirmen notu: Logofet sözcüğü Romanya ve Moldovya bölgesinde bir anlamda vali yetkileri ile donatılmış derebeyi olarak tanımlanabilir, fakat bazı başka ülkelerde farklı anlamlarda kullanıldığına da rastlanır). Baluş şöyle yazmıştır: "Orak Gagavuzları dürüst, doğru sözlü, uysal, zanaatkar, iyi huylu, misafirperverdirler; yolcuları akraba gibi selamlarlar; çalışkan, barışsever, naziktirler; sarhoşluğa, skandallara ve benzeri şeylere karşı dikkatlidirler. Orak ve Çadır köylerindeki Gagavuzlarda hırsızlık, soygun, dolandırıcılık, cinayet yoktur."

Çevirmen notu: Baluş (Balş) sülalesinden 1650'li yıllardan 1900'lerin başına kadar Boyar (Rumence: Boier) ünvanı taşıyan 20 kişi tespit edilmiştir. [/genealogics.org web sitesinde "Balsh" ve "Balshe" aramaları ile.]

Belge kaynaklarından, ayrıca Gagavuzların Moldovya'nın şu anki Leova bölgesindeki Orak köyünden Bucak'taki devlet mülkiyetindeki topraklara yeniden yerleştirildiği anlaşılmaktadır.

Böylece, Bucak'ın kuzeyindeki topraklara yerleşen, kısa bir süre önce Nogaylar tarafından terk edilen ve Moldavyalı sahiplere geçen topraklarda Avdarmalıların ataları, diğer birkaç Gagavuz grubuyla birlikte yaklaşık 50 yıl boyunca Moldavyalılar tarafından kuşatılmış olarak yaşadılar. Bu dönemden itibaren akrabalık terimleri de dahil olmak üzere bir grup Moldavca kelimenin Avdarmin (Авдармин / Avdarmalı) diline nüfuz etmiş olması ihtimal dahilindedir.

Bununla birlikte, 1818 yılındaki Transdanubyalı yerleşimcilerin nüfus sayımı, bu yıl halihazırda mevcut köyde 21 "Bulgar" ailesinin (70 erkek ve 52 kadın) yaşadığını göstermektedir (Çevirmen notu: Transdanubya sözcüğü Tuna-ötesi anlamına gelir ve günümüzdeki Macaristan'da bir bölgeyi tanımlar). Köyün ilk yerleşimcileri arasında Hrison Horoğlu, Mitiş Çilingir, Todor Kışoğlu, Mitiş Kazmalı, Matey Popazoğlu, Todor Trandafilov, Anastas Marinoğlu, Todor Terzi, Tanas Sarayci ve diğerleri (Хрисон Хороглу, Митиш Чилингир, Тодор Кышоглу, Митиш Казмалы, Матей Попазоглу, Тодор Трандафиров, Анастас Мариноглу, Тодор Терзи, Танас Сарайджи и др.) yer almaktadır.

1827 yılında burada 174'ü erkek, 153'ü kadın olmak üzere 67 aile, toplam 327 kişi yaşıyordu. Böylece nüfus doğal olarak bu kadar kısa sürede bu kadar fazla artamayacağı için 1818'den sonra da yeniden yerleşim devam etti. 1847'de Avdarma'da 93 aile ve 515 kişi yaşıyordu. A. A. Skalkovsky, köyde biri Tanas Petkov'a, diğeri Andrey Zasovyanka'ya ait iki özel orman plantasyonunun yanı sıra doğal taş yığınlarının bulunduğunu belirtiyor.

Avdarmalıların şimdiki yerlerine taşınmadan önce 50 yıl boyunca yaşadıkları Orak köyü ise, Nogay yerleşimi Orak Mursa'nın eski topraklarında ikinci en önemli klan birliği olan Bucak Ordı – Orakoğlu'nun (Буджакской Орды – Оракоглу) bulunduğu yerde kuruldu. Bu isimlerin denk gelmesi, bu Nogay avulunun (köyünün) klanın merkezi olabileceğini ve sahibinin ise, Orumbet-oğlu (Орүмбет-оглу) ile birlikte doğudan Bucak'a yerleşen efsanevi lideri Nogay Orakoğlu'nun soyundan olabileceğini gösterebilir. Bu durum göçebe birliğinin gelişmesinin başlangıcını işaret ediyordu.

Başlangıçta köy sakinleri 5.700 dönüm arazinin mülkiyetini aldı. Sonuç olarak, kişi başına düşen devasa arazi parçaları vardı - 46,7 desiyatin (1 desiyatin, hektardan biraz daha fazladır). Ancak yeni yerleşimler ve ardından uygun yaşam koşullarının sağladığı hızlı nüfus artışı, giderek arazilerin azalmasına neden oldu. Hayvan sayısı da oldukça yüksekti. 1885'te avlu başına ortalama hayvan sayısı şuuydu: 1,6 at - 4,4 sığır - 16,1 koyun ve keçi.

Çevirmen notu: 1852'de 5.700 dönüm ekilebilir araziye ve 138 meraya sahip olan 304 erkek ve 289 kadın yaşıyordu; yaklaşık 200 at, 300 öküz, 260 inek, 6.000 koyun vardı.

Avdarma sakinlerinin göreceli refahı, ev inşa istatistikleriyle de kanıtlanmaktadır. Zaten 19. yüzyılın ortalarına kadar köyde 3 tanesi taştan, 68 tanesi tuğladan [Rusça: кирпич / kirpiç – tuğla] yapılmış (görünüşe göre kerpiçten [саманного] yani pişirilmemiş tuğladan) olduğu halde yalnızca 19 tane sazdan ve 16 tane çamurdan (чамурных / çamurnıh) ev vardı – en büyük yerleşim yerleri veya yerel taş sağlanarak yapılanlar dışında daha pahalı taş ve tuğla evlerin sayısının yüksekliğine ilişkin göstergelerdir. Bu durum muhtemelen Avdarma halkının yeniden yerleşim hareketlerine, çiftliklerin ve yan yerleşimlerin kurulmasına diğer birçok Bulgar ve Gagavuz kolonisinin sakinlerine göre daha az katıldığı gerçeğini açıklıyor. (Çevirmen notu: Kirpiç sözcüğü Rusça'da tuğla anlamı taşır. Anadolu'da Kerpiç, Rumence'de "Chirpici" olarak bilenen malzeme ise Rusça'da "Saman" veya "Samannogo" [саман / саманного] adıyla bilinir.)

1907'de köyün 1.900 nüfusu vardı ve bunların hepsi etnik Gagavuz kökenliydi. 1989 Tüm Birlik Nüfus Sayımına göre Avdarma'da 4.068 kişi yaşamaktaydı; bunların 3.861'i Gagavuz (%94.9), 27 Bulgar, 45 Moldovyalı, 53 Rus, 37 Ukraynalı ve 45 "diğer" olarak kaydedilmişti.

Yazan: Andrey Vasilyeviç Şabaşov (Андрей Васильевич Шабашов) - Ukrayna'da arkeoloji ve etnoloji bölümü profesörü - Bucak halkları (Gagavuz ve Bulgarlar) araştırmacısı.

Çeviren: Deniz Karakurt

ŞEHİRE DÖNÜŞEN BİR GAGAVUZ KÖYÜ: ÇADIR-LUNGA

Ana kaynak: Nata Çebotar tarafından verilen bilgiler. (Ayrıca başka bazı kaynaklardan karşılaştırmalar ve doğrulamalar yapılmıştır.)

Derleyen: Deniz Karakurt

Çadır-Lunga Moldova'ya bağlı Gagavuzya Özerk Bölgesi'nde yer alan bir şehirdir. Asıl yerleşim alanı dört alçak tepenin arasında yer almaktadır. Eskiden "Çadır Deresi" olarak bilinen Lunga Irmağı tarafından ikiye bölünür.

Efsaneye göre Peçenekler ve ardından Tatar göçebeler şehrin şimdiki bulunduğu yerde geçici barınma için konaklamışlar ve çadırlarını kurmuşlar. Çadır ismi buradan gelmektedir.

Tarihi belgelere göre bazı Nogay toplulukları 1589'dan beri bilinen Leova ilçesinin Çadır köyünde Moldovalılarla birlikte yaşıyorlardı. Bu eski yerleşim yerine dair bazı bilgiler 1541 yılına kadar uzanır. Gagavuzların eski nesilleri tarafında bu köy "Eski Çadır" adıyla ve yeni taşındıkları Çadır-Lunga ise "Yeni Çadır" olarak biliniyordu. 1819'da Leova bölgesinin Çadır köyünden Rahip Zakhari Çakır liderliğindeki bir grup Gagavuz yerleşimci, bu yöreye gelerek Yeni Çadır köyünü kurmuşlar.

Nogay Tatarları tarafından 16. yüzyılda kurulan Çadır köyüne 1770 yılından bu yana Gagavuzlar yerleşmişti. Araziler ve topraklar Boyar Balş'a aitti. Balş'ın daveti üzerine Bulgaristan'ın Şebla (Шабла) köyünden iki kardeş Jelyaz (Желяз) ve Dmitri (Дмитрий) Çakır diğer yerleşimcilerle birlikte 1790 yılında Çadır köyüne geldiler. Kardeşlerden biri olan Jelyaz Çakır'ın adını Zakhari koyduğu bir oğlu vardı. Zakhari 1812'de Rus İmparatorluğu'na katılan devletlerin topraklarına Gagavuzların yeniden yerleştirilmesinin organizatörü olarak görevlendirilmişti.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Bucak yöresi, Kırım Hanlığı'nın bir parçasıydı ve Çadır-Lunga'nın ortaya çıkmasından önce Nogay Tatarları Aran-Yurdo (Аран-Юрдо) yerleşiminde yaşıyorlardı. Çadır-Lunga'nın bir iddiaya göre 181 aile (yaklaşık 1150 kişi) tarafından 1812'de kurulduğu söylenmektedir. Ancak daha güçlü bir rivayette ise 1819'da rahip Zakhari Çakır (Захарий Чакир) liderliğindeki bir grup Gagavuz yerleşimcinin burada Çadır (veya Yeni Çadır – Ени Чадыр / Eni Çadır; Rusça: "Новый Чадыр / Noviy Çadır") köyünü kurdukları bilgisi verilir. Bu isim, batıda, Leova / Leovsky bölgesinde, Prut Nehri'nden çok da uzak olmayan eski yerli köyden aktarılmıştır. Kısa süre sonra yeni köy Çadır-Lunga adını almıştır. Kıyısında buldukları Lunga Irmağı'nın adı ise Rumence'de Lung (uzun) sözcüğüyle alakalıdır. İlk başta yerleşimciler Lunga Nehri kıyısındaki çadırlarda yaşıyorlardı ve bu nehir daha sonra Çadır-Lunga yerleşimine adını vermiştir. Koloni yerleşimi Lunga Nehri'nin her iki yakasında (büyük bölümü sol tarafında) eski Tatar köyü Aran-Yurdo'nun yukarısındaki dağın yamacında yer almaktaydı.

Tarihsel verilere göre, 1808'de Tuna Nehri'nin karşı kıyısından gelen bazı yerleşimciler, Lunga Nehri kıyısında Lunga (Лунга) ve Stratan (Стратан) adı verilen iki kişilik konaklama alanı kurdular.

1816-1817 yıllarına ait belgelerde Yeni Çadır köyünden bahsedilmektedir. 1818 ve 1819 tarihli resmi belgelerde ise Lunga köyünün adı geçer. Ayrıca Lunga köyünün sakinleri listesinde Zakhari Çakır, babası Jelyaz ve amcası Dmitri'nin isimlerini buluyoruz. Bu bilgiler Lunga ile Yeni Çadır'ın aynı köy olduğunu göstermektedir. Ve 19. yüzyılın ilk dönemlerine ve sonrasına ait belgelerde ise, zaten tek bir isim olan Çadır-Lunga biçiminde birleştirilmiş olarak görünmektedir.

1819'da tüm Gagavuzların ve Bulgarların bu bölgede yaşama hakkı güvence altına alınarak onlardan her aileye arsa ve nakit borç verildi, 7 yıl vergiden ve 50 yıl askerlik hizmetinden muaf tutuldular, bu da toprağın işlenmesine ve koloninin kalkınmasına ivme kazandırdı. Rahip Zakhari Çakır aynı yıl, Besarabya'daki Çadır kolonisinde ilk Bulgar okulunu açtı.

1935 yılında Saveliy Kusursuz (Савелий Кусурсуз; lakabı Hacı Savka / Хаджи Савка) Çadır-Lunga'da bir değirmen inşa etti. Kısa sürede sadece Bucak için değil, aynı zamanda yakındaki Ukrayna mülkleri arasında da en büyüğü ve en ünlüsü haline geldi. Gagavuzlar, Bulgarlar ve Ukraynalılar Hacı Savka değirmeninde tahıl öğütüyordu; onun mükemmel olduğu söyleniyor ve tüm çevreyi araba kuyrukları kaplıyordu. Değirmen, sahibinin ölümünden sonra bile çok uzun süre çalıştı.

Yerleşim yeri geçen zaman içerisinde büyümüştür. 9 Haziran 1958'de Moldavya SSC Yüksek Konseyi Başkanlığı Kararnamesi ile Çadır-Lunga şehrine dönüştürülmüştür. Böylece şehirde sanayi hızla gelişmeye başlamış ve yerleşim alanı genişleyerek sosyal yaşam olanakları da artmıştır. Ancak Çadır-Lunga, yarı kent – yarı kasaba niteliği taşımaktadır. Dış mahalleleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden inşa edilmesine rağmen, 19. yüzyılın karakteristik yaşam tarzı sürdürülmektedir. Evler ve avlular köylü ailelerin yaşamını yansıtmaktadır.

Bazı mevki adları unutulmaya başlamıştır. Ancak günlük yaşamda kimi eski adlar hatırlanmaya devam etmektedir. Çadır-Lunga'nın günümüzde bile Sovyet sokak adlarına sahip olduğunu belirtmekte fayda var. Kentin Mayakovski, Lenin, Yesenin, Budyonny, Gastello, Frunze, Olimpiyskaya, Proletarskaya ve diğer Rus isimleri taşıyan caddeleri vardır. Nüfusun yüzde 75'inin oy kullanması durumunda sokağın adının değişmesine ilişkin bir düzenleme geliştirilmiştir.

Şehir aslında hem sosyal hem kültürel açıdan hem de nüfus olarak günümüz ölçütleriyle bir kentten ziyade ilçe veya kasaba niteliği taşımaktadır.

Kaynak kişi: Nata Çebotar (Ната Чеботарь / Nata Chebotar)

Derleyen: Deniz Karakurt

Derlemeci açıklaması: Özet olarak verilen bu bilgiler Nata Çebotar tarafından 2022 yılında yayınladığı "Biz Gagavuz'uz – gerçek hikayeler: röportajlar, denemeler, hikayeler" (Мы гагаузы – непридуманые истории : интервью, очерки, рассказы) adlı kitabında ayrıntılı olarak anlatılmıştır. 2023 yılının Haziran - Temmuz aylarında ise kitabın güncellenmiş ve genişletilmiş yeniden basımı yapılmıştır. Yeni (2.) baskıda, ilkinde göre fazladan 46 bölüm daha bulunmaktadır. Ancak ben sınırlı sayıda basılmış olan her iki baskıyı da elde etme ve inceleme olanağı bulamadım.

GAGAVUZYA YERLEŞİM YERİ ADLARI

Yazan: Nata Çebotar

Çeviren: Deniz Karakurt

Bu araştırmada size özerk bölgemizin yerleşim yerlerinden bahsettik: bazıları hakkında kısa bir tarihsel arka plan verdik, bazı yerel köy veya şehir adlarının kökeni hakkında efsaneler ve mitler bulduk ve ayrıca kimi zamanda ansiklopedik veriler sağladık.

Komrat (Комрат)

Gagavuzlar arasındaki bir inanışa göre şehrin adı bir aygır hakkındaki efsaneyle açıkça ilişkilidir ve bu durum arşiv verileriyle de doğrulanmaktadır. Komrat'ın geçmiş dönemlerde bir köy olarak kurulduğu yerde Orumbet-oğlu (Орумбет-оглу / Orumbet-oglu) adında bir Tatar yaşamaktaydı. Onun bu yörede çok tanınan ve dikkat çeken bir atı vardı: Kömür-at (Комур-ат / Komur-at). Bu atın adı ilk önce bir Tatar köyüne atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Ayrıca başka bir rivayet daha vardır: Bazı araştırmacılar, “Komrat” isminin Nogayların bir kabilesi olan “Kongrat” (Конград) [Konrat / Koñrat] isminden geldiğini düşünmektedirler. [Moldovca: Comrat] (Çevirmen notu: Konur-at söylenişi ile ilişkilendiren araştırmacılar da mevcuttur.)

Valkaneş (Валканеш)

Bir görüşe göre, şehrin adı “Balkanların kopyası / Копия Балкан” (Gagavuzca yazılışı – “Valkan” ve “eş” sözcüklerinin bileşimi) anlamına gelebilir. Başka bir rivayete göre, zulümden kaçan ve bu bozkır bölgesine sığınan sığır yetiştiricisi Ermeni bir aileyle bağlantılıdır. Bunlar burada kalmaya karar verip yerleşmeye başlayan Volkan, Vetdu ve Karabet (Волкан, Ветду, Карабет) kardeşlerdir. Kısa süre sonra ağabey ölür ve geride kalanlar onun anısına bu bölgeye “Volkan” adını verirler. Birkaç yüzyıl sonra birçok dilsel etki ve değişime uğrayan yer adı Vulkaneş'e dönüşür. [Moldovca: Vulcâneşti, Rusça: Вулканешты / Vulkaneşti] (Çevirmen notu: Verilen bilgilere göre Valkan sözcüğünün V/B dönüşümü üzerinden Balkan adının farklı bir söylenişi olduğu sonucu çıkmaktadır. Yani Gagavuzca'daki Valkaneş yer adının olası Balkaneş biçimi ile bağlantısı dikkate alınmalıdır. Fakat Gagavuzca'da günümüzde Balkanlar bölgesi için resmi adlandırmada B harfi kullanılmakta olup geçmişte Valkan biçiminin kullanılıp kullanılmadığı araştırılmalıdır.)

Çadır-Lunga (Чадыр-Лунга)

Gagavuzca ve Moldovca terimlerden oluşan bir isimdir. Gagavuzca kökenli “Çadır” ve Moldovca'dan aktarılan “Lunga” sözcüklerinin bileşimidir. Lunga (Лунга) sözcüğü şehrin içinden akan küçük bir nehrin adıdır. 1819 baharında, rahip Zakhari Çakır liderliğindeki bir topluluk Leova bölgesindeki (Eski) Çadır köyünden buraya taşındılar ve eski Tatar köyü Aran-Yurdo'nun eteklerinde Yeni Çadır adında bir köy kurdular. [Moldovca: Ceadîr-Lunga]

Kongaz (Конгаз)

Avrupa'nın en büyük köyü olmasıyla ünlüdür. 11binden fazla nüfusa sahiptir. 1848'de bilim adamı A. Skalkovsky şunları yazmıştır: “Kongaz köyü, Yalpug Nehri yakınında, Kirsov (Кирсов) ve Sukhoi-Kirsov

(Сухой-Кирсов) yamaçlarında 1811 yılında Bulgarlar (Gagavuzlar) tarafından bu isimdeki bir köyün yerinde kurulmuştur.” Sözcüğün “yerleşilen yer” anlamına geldiği düşünülmektedir. [Moldovca: Congaz] (Çevirmen notu: Konmak fiili ile ilişkilidir.)

Kongazçık (Конгазчык)

Kongazçık yöresi Yukarı Kongazçık (Gagavuzca: Kongazçık Yukarkı, Rusça: Верхний Конгазчик / Berhniy Kongazçık) ve Aşağı Kongazçık (Gagavuzca: Kongazçık Aşaakı, Rusça: Нижний Конгазчик / Nizhniy Kongazçık) köylerini içerir. Tarihsel verilere göre bu araziler bir zamanlar sakinlerinin her gün tarla çalışması için gelip sonra geri gitmek zorunda kaldığı Kongaz köyüne aitti. Bu tür gidiş gelişler çok zaman ve çaba gerektiriyordu. Bu nedenle birçok aile, Kongaz muhtarına başvurarak tarlalarının yanına yerleşmelerine izin verilmesini talep etti ve kışı yarı sığınaklarda geçirmek üzere orada kaldılar. Bu nedenle Kongazçık köyünün adı "Kongaz" kelimesinin küçültülmüş biçimi olarak düşünülebilir. Aşağı Kongazçık'ın yaygın kullanılan diğer adı olan "Kışla" sözcüğünün Gagavuzca'da "kış kulübesi" anlamına geldiği de bilinmektedir. [Moldovca: Congazcicul, Rusça: Конгазчик / Kongazçık] (Çevirmen notu: Gagavuzca'da Kışla sözcüğünün Türkiye Türkçesi'ndeki yaygın anlamlarına göre daha farklılaşmış olarak “kulübe” gibi bir içeriğe sahip olduğu görülmekte.)

Kırçak (Кыпчак)

Avrupa'nın ikinci büyük köyü olarak kabul edilir. Bir iddiaya göre “Kırçák” isminin, Gagavuz dilinde yıldırımı tarif ederken kullanılan “kîpêr” ve “çakêr” fiillerinden geldiği varsayılmaktadır. Köy kurulduğunda çıkan fırtınanın şiddetlendiği ve düşen yıldırım onuruna kurucuların köye bu adı verdikleri bir rivayet vardır. İkinci rivayete göre “Kopçak” ismi muhtemelen “kopça” (Gag. kópça / kópça) kelimesinden gelmektedir. 18. yüzyılda köyden çok da uzak olmayan bir yerde, seramik düğmelerin (Gagavuzca - “kópça”) üretimi için bir Türk fabrikasının bulunduğu inanılıyor. Buna göre, "Kopçak" yer adının, vurgunun yeniden düzenlenmesi ve kelimenin sonuna sessiz bir ünsüz "k" eklenmesiyle ortaya çıktığı varsayılmaktadır. Ve son olarak üçüncü rivayete göre köyün adı Gagavuzların ataları olduğu varsayılan Kırçak (Кыпчак) adlı Türk halkından gelmektedir. [Moldovca: Copceac, Rusça: Корçак / Копчак]

Avdarma (Авдарма)

Avdarma köyünün adı arşiv belgelerinde ilk kez 1563 yılında anılır ve bunun onuruna köyün merkezine, kuruluş tarihini kaydeden bir stel (anıt-taş) dikilmiştir. Köyün adına dair değişik açıklamalar vardır, ancak “avlanma yeri” veya “beyaz geçit” anlamı taşıma ihtimali yüksektir.

Başküü (Башкүү)

Baş ve Küü (köy) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. (Çevirmen notu: Türkçe'de Başköy olarak anlaşılmalıdır.) Köyün kuzey ve doğu tarafında iki adet harap höyük bulunmaktadır. Söylentilere göre bunlar Nogay soylularının mezarları olabilirler. Köyün batı tarafında, köyün ilk kolonicileri olan Bulgarların yerleşim yerine bir haç dikilmiştir. Kirsovo'da bu bölgede bulunan eski Nogay yerleşiminin kazılarının yapıldığı bilinmektedir. Bulgar yerleşimcilerin Bulgaristan'daki eski köyün adını (Хърсово / Hırsova) buraya verdikleri söylenmektedir. [Moldovca: Chirsova, Rusça: Kirsovo / Кирсово]

Baurçu (Баурчу)

Köyün adı arazinin özelliğinden dolayı verilmiştir ve iki kelimededen oluşur: “bayır / байыр” (tepe) ve “içi / ичи” (içeride), yani köyün adı tam olarak “tepenin içinde yer alan” anlamıyla izah edilebilir.” [Moldovca: Baurci, Rusça: Баурчи / Baurçi] (Çevirmen notu: Bavur/Bağur/Bağır kavramıyla ilişkili olması da ihtimal dahilindedir; dolayısıyla göğüs, dös anlamı da dikkate alınmalıdır.)

Beşalma (Бешалма)

Efsaneye göre Balkanlar'dan buraya göç eden Gagavuzlar, neredeyse kurumaya yüz tutmuş Yalpug Nehri'nin kıyısında konaklamışlar ve orada yetişen beş yabancı elma ağacının gölgesine yerleşmişler. (Gagavuzca'da “beş alma / беш алма” – beş elma).

Beşgöz (Бешгöz)

Bir efsaneye göre köy, biri evli olan iki kardeş tarafından kurulmuş. Söylentiye göre kardeşlerden biri savaşta ağır yaralanmış ve bir gözünü yitirmiş, dolayısıyla üçünün arasında sadece beş göz kalmış. O zamandan beri köyün adı böyle anılmış: Beş-göz. Başka bir görüşe göre “beş pınar” anlamına gelmektedir. [Moldovca: Beşghioz, Rusça: Бешгез / Beşgyoz]

Bucak (Бужак)

Türkçeden aktarılan bu yerleşim yerinin adının "köşe" anlamına geldiği ve Türk kaleleri İzmail, Bendery ve Akkerman (şimdiki Belgorod-Dnestrovsky) arasında kalan bozkır bölgesinin adından geldiğine inanılıyor. [Moldovca: Bugeac, Rusça: Буджак / Budjak]

Coltay (Жолтай)

Arşiv kaynakları yerleşim yerinin adının kökenine dair doğru bir açıklama içermiyor. Sadece Tatarlardan miras olarak çağdaşlara bırakıldığı biliniyor. Ancak tarihçi A. Skalkovsky'ye göre Coltay köyünün adı, bulunduğu vadinin adından gelmektedir. [Moldovca: Joltai, Rusça: Джолтай / Djoltay] (Çevirmen notu: Köyün adının Yol/Col/Jol kökü üzerinden “Yol” kavramı ile bağlantılı olma ihtimali çok yüksektir.)

Çok-Maydan (Чок-Майдан)

Köyünün adının anlamı "geniş alan" veya "çok meydanı bulunan yer" olarak çevrilebilir; bu isimlendirmenin daha önce bu topraklarda yaşayan Tatarlara dayandığına inanılıyor. Çok-Maidan köyü, 1811 yılında Bulgaristan'ın Varnitsa bölgesindeki Kisevo köyünden buraya taşınan Gagavuzlar tarafından kuruldu. Köyün bir diğer adı da neredeyse hiç kullanılsa da günümüze kadar gelmiştir: Kağarlık (Кагарлык). Bu sözcüğün bir nehrin adından türediği sanılmaktadır. Ancak bazı kaynaklara göre bu ismin “çok kar bulunan yer” anlamındaki çevrilen Karlyk (Карлык) söylenişi de mevcuttur. [Moldovca: Cioc-Maidan]

Çöşmä (Чöшmä)

Çeşmeköy (Çöşmäküü) adı iki sözcükten oluşur: “Çöşmä” (pınar, su kaynağı) ve “küü” (köy). Yani pınarın başındaki köy demektir. Gagavuzya'nın en güzel yerlerinden biri olan ünlü vadiler burada bulunur. 1982 yılında bu vadilerde yapılan kazılar sırasında eski bir mamutun kalıntılarının parçaları

bulunmuştur ve Kişinev'deki bir müzede sergilenmektedir. [Moldovca: Cişmichioi, Rusça: Чишмикиой / Çişmikiou]

Dezgince (Дезгинжэ / Dezgincä)

Burası, efsaneye göre eski zamanlarda Nogay Tatarlarının en sevdikleri eğlence olan "dizgince" (дизгинже, Rusça: ристалищами / ristalışçami) adını verdikleri oyunu oynadıkları bir arazi üzerinde 1812 yılında kurulmuş olan, en kuzeydeki Bulgar kolonisiydi. Yerleşimin adı buradan gelmektedir. [Moldovca: Dezghinea, Rusça: Дезгинжа / Dezginja] (Çevirmen notu: Dizgince oyunu atlı bir spor türüdür. Etrafı çevrili bir alanda açık havada atla gerçekleştirilen "engelli atlama" belirleyici özelliğidir. Ancak binicilik gösterileri, şövalye karşılaşmaları, at sırtında yapılan jimnastik hareketler, tarihsel olayların canlandırılması da oyunların içinde yer alabilir. Özetle sözcük "parkur" kavramının karşılığıdır. Etrafında dönmek anlamındaki "Tezginmek" fiili ile bağlantısı da dikkate alınmalıdır. – Deniz Karakurt)

Haydar (Хайдар)

Köyün adı çok eskilere dayanıyor ve Arapça "aslan" anlamına gelen "haydar" kelimesinden geliyor. Kırım Hanlığı'nda ve Nogay Orda'da ünlü olan Haydar (Khaidar / Хайдар) adlı murza (askeri lider) onuruna Nogayların köye bu adı verdiklerine inanılıyor. [Moldovca: Gaidar, Rusça: Гайдар / Gaydar]

Karbaalı (Карбаалы)

Bu bölgenin ilk adı Karpaul (Карпаул) olarak bilinirdi. 1817 nüfus sayımında köy Kırbaoglı (Кырбаоглы), 1820 nüfus kayıtlarında ise Kurbaul (Курбаул) adıyla kayıtlıdır. Dahası, isim sürekli olarak değiştirildi ve 1840'a gelindiğinde köyden Kırbalı (Кырбалы) adıyla bahsedildi ve 1861'in materyallerinde ise Karbalia'ya (Карбалия) biçiminde yazılıyordu. Köyün adının kökeninin iki açıklaması vardır: İlk iddiaya göre, Türkçe Karbalı (Карбалы) adından gelmektedir; ikinciye göre Türk halklarının edebiyatında bulunan "Kara Vaglı" (Кара Ваглы) teriminden kaynaklanmaktadır. [Moldovca: Carbalia, Rusça: Карбалия / Karbaliya] (Çevirmen notu: "Karbalı (Карбалы)" yazılışının değişik dillerdeki Kiril metinlerde kimi zaman Ortadoğu'daki "Kerbela" şehri içi kullanıldığı görülmektedir. Ancak Gagavuzya'daki Karbaalı köyünün bu yer adı ile ilişkisine dair bir veri yoktur. "Kara Vaglı / Кара Ваглы" adının geçtiği söylenen edebiyat metinlerine dair ise herhangi bir bilgi verilmemiştir. Karavaglı / Караваглы sözcüğünün V/B dönüşümü üzerinden Karabağlı / Карабаглы biçimi ile bağlantısı dikkate alınmalıdır. -Kiril alfabesindeki büyük ve küçük harf olarak yazılışları dahil olmak üzere birbirlerine karıştırılmamaları için B – V harflerine dikkat edilerek.- Bu durumda Karabağ yer adı ile ilişkili olarak Karabağ'dan gelmiş kişi anlamı ortaya çıkar. Fakat Karabağ adının ise Kafkasya ve Azerbaycan bölgesi gibi oldukça uzak bir yerde bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır. Moldova - eski Besarabya- ve Romanya bölgesinde böyle bir yer adının tarihsel olarak bulunup bulunmadığı ayrıca araştırılmalıdır.)

Kazayak (Казаяк)

Yer adının kökeninin doğal çevrenin özellikleriyle ilgili olduğu ve eskilere göre köyün adının bizzat kurucuları tarafından verildiği düşünülüyor. "Kazayak" (Казаяк) sözcüğünün "kaz-ayak" (каз-айак) bileşimiyle oluştuğu tam olarak "kaz ayağı" (Rusça: лапка гуся) anlamına geldiği buradan da köyün adının ortaya çıktığı düşünülmektedir. Arazi, üç nehrin birleştiği üç tepeden oluşuyor ve bu

dallar kaz ayağını andırıyor. Ayrıca peşindeki kişilerden bir süre burada saklanan ve Besarabya'nın diğer bölgelerinde yağmaladığı hazinelerini Kazakliya civarında bir yere gömen haydut Tobultok (Тобулток) hakkında bir efsane vardır. [Moldovca: Cazaclia, Rusça: Kazakliya / Казаклия]

Kırlannar (Кырланнар)

Komrat bölgesinde küçük bir yerleşim yeridir. Kongazçık gibi onun da bir zamanlar Kongaz köyünden gelenler tarafından kurulduğuna inanılıyor. Eski dönemlerde köye Kırlannar (Кырланнар) adı veriliyordu çünkü köyün arazisinde koyunlar otliyordu ve Moldovca'dan aktarılan "kyrlan" (кырлан) sözcüğü "kuzu" anlamına geliyordu. Ancak Komrat kentinin resmi internet sitesinde eski ismin kökeninin farklı bir izahatı veriliyor – buna göre “Kırlannar” sözcüğü “kirda iaşannar” (bozkırda yaşayanlar) anlamına geliyor, yani Gagavuzcadan “tarlada yaşayan” olarak çevrilmiş. [Moldovca: Cotovscioe, Rusça: Котовское / Kotovskoye]

Kiriyet Lunga (Кириет-Лунга)

1830 yılına kadar tüm belgelerde o dönemdeki köy veya koloninin adı “Kiriet” olarak geçmekteydi. 1830'dan sonra, yerleşim sakinlerinin kıyısında evlerini inşa ettiği nehrin adından gelen "Lunga" kelimesi eklendi. (Çevirmen notu: Kiriyet sözcüğünün ne anlama geldiğine dair bir bilgiye ulaşılamasa da Türkçe Gir/Kir köküyle ilişkili olarak Girmek fiili ile bir bağlantısı olması muhtemeldir. Doğal bir oluşum olarak yerleşim yerinin ilk dönemlerde ırmakta bir girinti oluşturduğu şeklinde bir yorum geliştirilebilir fakat bu durum tamamen kişisel bir tahminden ibarettir ve konuya dair herhangi bir veri yoktur. Sözcük Moldovca / Rumence veya Rusça kökenli de olabilir.) [Moldovca: Chiriet-Lunga, Rusça: Кириет-Лунга / Kiriet Lunga]

Tomay (Томай)

Bir rivayete göre, köyün adının kökeni büyük olasılıkla burada Tatarlarla birlikte yaşayan Bessarabia topraklarındaki Nogayların varlığıyla bağlantılıdır. İddiaya göre, anlamı "Karanlık Ay" (Rusça: темная луна / temnaya luna) olarak açıklanan Tomay adındaki liderlerinin onuruna köye bu ad verilmiştir. [Moldovca: Tomai]

Tülü (Түлү)

Köyün Moldovca ve Rusça adının nasıl doğru yazılacağına - Etuliya (Етулия) veya Ətuliya (Этулия) - dair anlaşmazlıklar bugüne kadar bitmemiştir. Yer adının etimolojisine dair kesin bir bilgi yoktur. Jeolojik doğal anıt “Çıplak Kırmızı Kil”, Etulia'nın simgesi olarak kabul edilir. [Moldovca: Etulia, Rusça: Етулия / Etuliya] (Çevirmen notu: Tülü sözcüğünün kökenine dair bir açıklama yoktur. Ancak Dede Korkut kitabında bu kavram bir kuş türü olarak geçer. Pelikan veya yırtıcı kuşlardan biri olabileceği yönünde görüşler vardır. Sözcük anlamı “tüylü” demektir.)

Köseli Rus (Көсели Рус)

Gagavuzya'nın yüzölçümü olarak en küçük köyüdür ve 1891 yılında kurulmuştur. Köye neden bu adın verildiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. [Rusça: Русская Киселия / Russkaya Kiseliya, Moldovca: Chioselia Rusă]

Alekseevka (Алексеевка)

Resmi belgelerde köyün adı Alekseen (Алексеень) olarak kayıtlıdır. 1907 yılında aynı adı taşıyan köyden bu topraklara gelen Ukraynalı yerleşimciler tarafından kuruldu. 1913 yılında Alekseevka sakinlerine ait olan arazinin bir kısmı, Novaya Denevitsa (Новая Деневица – Svetly / Светлый) köyünü kuran Alman sömürgecilere satıldı. [Moldovca: Alexeevca]

Parapontika (Парапонтика)

Söylentiye göre bu bölgeden geçen Zaporijya valilerinden biri buraları çok beğenmiş. Kartalını serbest bırakmış ve karar vermiş: Kuş nereye konarsa, orada kendisine bir ev inşa edecekmiş. Valinin adı Ferapont (Ферапонт) olduğu için ve köyün adı da böyle kalmış. Başka bir rivayete göre Ferapontyevka köyünde kendisi için bir kilisenin inşa edilen Aziz Feropont (Св. Ферапонт) anısına böyle adlandırılmıştır. Ayrıca tüm zanaatların ustası olan Ferapont adlı okur yazar bir adamın adıyla ilgili olduğu söylentisi de mevcuttur. [Moldovca: Ferapontievca, Rusça: Ферапонтъевка / Ferapontyevka]

Svetly (Светлый)

Svetly köyü, 1913 yılında Denevitsa (Деневица) kolonisinden gelen Alman sömürgeciler tarafından kuruldu. Svetly'nin asıl adı Novaya Denevitsa'ydı. 1950'de Svetly köyü olarak yeniden adlandırıldı. Sözcük Rusça kökenlidir ve Slav dillerinde parlak, ışıklı anlamına gelir. [Moldovca: Svetlîi]

Kaynak: Gagavuz haberleri (Gagauznews)

Haber başlığı: Gagavuzya'nın tüm yerleşim yerleri (Все населенные пункты Гагаузии)

Yazan: Nata Çebotar (Ната Чеботарь)

Tarih: 27/12/2020

Çeviren: Deniz Karakurt

KULANAK KÖYÜNÜN İLGİNÇ TARİHİ

Derleyen: Gülşat Beyşekova

Kırgızca'dan çeviren: Deniz Karakurt

Kırgızistan'daki Narın (Нарын) iline bağlı Kulanak (Куланак) köyünün tarihine dair efsaneler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları hakkında bilgi verelim.

Kulanak Köyü çok eski zamanlardan beri insanların yaşadığı bir bölgedir. Köyün tarım ürünleri ve suyu boldur, havası oldukça temizdir.

Bu köyün tarihine dair efsanelerden birini köylülerden Muhambet Niyazakov anlatmıştır:

"Kulanak köyü sakiniyim. Babam Taştanbek (Таштанбек) şeceresini anlatırdı. Babamın bıraktığı şecere kitaplarını okuyarak Kulanak köyünü araştırıyorum. Babamın kitaplarına ve sözlerine göre Kulanak Irmağında eskiden ak kulanlar (ак куландар) yaşıyormuş. 1935'te bir Rus gezgin ve jeolog Tien-Şan (Тянь-Шань) vadisini araştırmış ve Kulanak'ın bir köy değil, yoğun bir orman olduğunu söylemiş. At-Başı (Ат-Башы) Irmağının kıyısı karanlık bir ormanmış. Sanırım 1860'larda Çeçey (Чечей) kabilesi Kulanak'a göç etmiş. Kulanak'a taşındıklarında büyük Taman (Таман) kabilesinden 15 aile oradaymış. Bundan sonra köye bir Çin (Кытай / Kıтай) kabilesi gelmiş, dolayısıyla "Çin-Çeçey kardeş" («Кытай-Чечей бир тууган / Kıтай-Çеçеу bir tuugan») deyiimi de muhtemelen buradan geliyor," dedi görüşmecimiz konuşmasında.

Çevirmen notu: 1- Kırgızca'da Çin için Kıтай / Кытай sözcüğü kullanılır. 2- Aile veya bir evde yaşayan kişiler anlamında Түтүн / Түтүн denilmektedir. Tütmek fiiliyle ilişkisi dikkate alındığında duman çıkan, içinde oturulan yer anlamıyla dolaylı olarak bağlantılı olduğu söylenebilir.

Okulda tarih öğretmeni olarak görev yapan Nurdinov Taalaybek'e "Görüşmecimizin söylediği gibi köyde beyaz kulanların olduğu gerçekten doğru mu?" sorusunu sordüğümüzde şu yanıtı aldık:

"Okulda tarih öğretmeni olarak çalışmaya başlayalı 29 yıl oldu. Ayrıca Kulanak köyü Meslek Lisesinde 12 yıl çalıştım. Yaşadığımız Kulanak vadisi çok eskiden beri yerleşim yeri olmuştur. Gerektiğinde Kulanak ismine Sayakbay Karalaev ve Sagınbay Orozbekov'un destanlarında da rastlamak mümkündür. Kulanak ismine dair iki rivayet vardır. Yöre halkına göre Kulanak vadisi eskiden çöldü, dağlar çam ve huş ağaçlarıyla kaplıydı ve o dönemde bu vadiye yabancı beyaz kulanlar yaşıyordu. O zamanlar beyaz kulanların varlığından dolayı halk ona "Kulanak" adını vermişti. Tarihçi Barthold'un eserinde de "kulanak" sözcüğünün "eski yer" (эски жер) anlamına geldiğine dair rivayetler bulunmaktadır. 1805-1807'de Rus krallığı Kazak-Rusları ilk köye yerleştirdi. İlk başta taşınanların sayısı 7-8 aile kadardı. 1916'da Kazak-Rus ailelerin sayısı yirmiye kadar çıktı. Daha sonra Ekim Devrimi'nin ardından Kırgızlar topraklarını Kazak-Ruslardan geri aldı ve Kırgızların Kulanak köyü kuruldu. Ardından 1950'li yılların başında ve 60'lı yılların sonlarında, Kulanak ilçesine bağlı şimdiki Narın ilçesinin bazı köyleri, Ak-Talaa (Ак-Талаа) ilçesinin bazı köyleri de Kulanak ilçesine bağlıydı. Bundan sonra Kulanak ilçesi kaldırılarak köye dönüştürüldü ve Narın ilçesine bağlandı. Öte yandan

"Manas" destanında karşılaşılan yerler vardır: Manas Han anlatılanlara göre Çin'e giderken Talas'ı, Suusamyrlı, Moldonun belini (Талас, Суусамыр, Молдонун белин) aşarak bizim soğuk geçidimiz (карчыгай – geçit) Kulanak Vadisi'nden geçmiştir. Kulanak vadisinin güneyinde, Kara-Too / Kapa-Too (Kara Dağ) dediğimiz ve At-Başı halkının Koşoy-Too / Кошой-Too (Koşoy Dağı) olarak adlandırdığı yerde kahraman Koşoy yaşıyordu," dedi Taalaybek Nurdinov.

Çevirmen notu: Kulan sözcüğü yaban eşeği anlamına gelir. Yazıda bu sözcüğün sonuna getirilen “-ak” ekinin beyaz renk ile ilişkisi kurularak ortaya çıkmış bir rivayet (belki halk etimolojisi) derlenmiştir. Ancak sondaki bu kısmın renk bir sözcük olan “ak” olmadığı, yalnızca bir ek olduğu varsayımı da dikkate alınmalıdır. Bu durumda Kulanak sözcüğü kulanların bulunduğu yer olarak anlaşılmalıdır. Ya da olası başka çözümler yapılabilir. – Deniz Karakurt

Derleyen: Gülşat Beyşekova – Jamal Ulanbek kızı (Гүлшат Бейшекова – Жамал Уланбек кызы)

Kaynak kişiler:

1. Muhambet Niyazakov (Мухамбет Ниязаков)
2. Nurdinov Taalaybek (Нурдинов Таалайбек)

Yazı başlığı: Куланак айылынын кызыктуу тарыхы (Kulanak ayılıнын kızıktuu tarıhı)

Yayın yeri: Kyrgyzmedia web sitesi - 19 Ekim 2018

Kırgızca'dan çeviren: Deniz Karakurt

AZERBAJCAN'IN HOCALI RAYONUNA BAĞLI KOSALAR KÖYÜNE DAİR BİR DERLEME

Kaynak Kişi: Rauf Mirza (Rauf Mirzə)

Derleyen: Deniz Karakurt

Kosalar köyü, Azerbaycan'ın Hocalı Bölgesi'nde yer almaktadır. Karabağ sırtının yamacındadır. 1988-1994 yılları arasında gerçekleşen Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sırasında sürgün edilmelerinden önce nüfusun büyük çoğunluğu Azerilerden oluşmaktaydı. 1992'de ayrılıkçı Ermeni güçleri tarafından ele geçirildi.

Ek bilgi / Sonraki yıllar: Eylül 2020'de başlayan ve yaklaşık birbuçuk ay süren İkinci Karabağ Savaşı'nın sonrasında 10 Kasım 2020'de imzalanan üçlü anlaşma uyarınca Kosalar köyü, Rus Barış Gücü'nün kontrolüne girmiştir. 19 Eylül 2023'te gerçekleştirilen taarruz sonrasında ise yeniden Azerbaycan topraklarına katıldı.

Konum: Kosalar köyü, Azerbaycan'ın güneybatısında, Küçük Kafkasya olarak bilinen bölgenin ortasında, Hankendi'nin 8 km batısında, Şuşa'nın 10 km kuzeybatısında, Hocalı'nın 14 km güneybatısında, Karabağ'ın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Köy, Darçay nehri boyunca vadilerin ve tepelerin arasında kurulmuştur.

Köyün adı: Yerleşimi kuran Kosalar olarak bilinen ailenin adından kaynaklanmaktadır. Köyün ilk sakinlerinden biri Hacı Avaz'dır. Ona Kosa Avaz da diyorlardı ("Kosa" diye seyrek sakallılara veya sakalı bıyığı olmayanlara denir – Türkçe'deki Köse sözcüğü). Böylece sonraki nesillere bir aile adı olarak Kosalar denilmiş ve köyün adı da bundan türemiş olabilir. Komşularımız olan Ermeniler "Kosa" kelimesinin sonuna "kan" takısını ekleyerek söylemişlerdir (Kosakan biçiminde). İlk ahalinin köyümüze yerleşmesiyle ilgili çeşitli varsayımlar vardır. Bunlardan biri Laçın'ın Kosalar köyünden gelenlerle ilişkilendirilmesidir. Bir söylentiye göre yerleşim, Zengezur (Zəngəzur) bölgesindeki Laçın ilçesinin Kosalar (bugünkü Ağoğlan) köyünden göç eden aileler tarafından kurulmuştur. Ancak bu o kadar da makul değildir. Nüfusun oradan aynı şartlara sahip başka bir bölgeye taşınması fikri hiç de mantıklı görünmüyor. Başka bir raporda köylülerin Kazak (Qazax) ilçesinin Kosalar köyünden geldikleri belirtiliyor. Gürcülerin Azerbaycan'ın sınırlarını sıklıkla ihlal ettiğini görüyoruz. Bunun sonucunda birçok insan baskınlardan kaçarak canlarını kurtarmak için buldukları yerleri terk etmişlerdir. (Kaynaklara göre Türk soylu Kazak boyu 11-12. yüzyıllarda Azerbaycan'ın kuzeybatı topraklarına yerleşmişti. 18. yüzyılın başlarında bunların bir kısmı Karabağ'a taşındılar). Ancak bu olasılıkların hiçbirisi kanıtlanmış değildir. Kosalar köylüleri yaşadıkları bölgeyi "Beşdeliler" (Beşdəlilər) ve "Tarifdaş" (Tərifdaş) olarak da adlandırmaktadırlar.

Kosalar köklü bir tarihe sahip köylerden biridir. Tarihi gerçekler ve araştırmalar köyün 700 yıllık bir geçmişe sahip olduğunu gösteriyor. Soyağaçlarının izini sürdükçe bu durum daha iyi anlaşılıyor. Nüfusun buraya yerleşmesini 18. yüzyıla bağlamak doğru olmaz. Tam tersine köyün daha da eski bir tarihe sahip olduğu görülmekte. Ahalinin burada derin bir tarihi bulunmakta. Bunu doğrulayan birçok bulgu var.

Tepe (Təpə) denilen yerdeki inşaat çalışmaları sırasında, Balagan (Balaqan) mevkisinde ise ekin zamanında bulunan testiler, gümüş kemerler, bakır kaplar, kil kaplar vb. bulgular ve Müslüman geleneğine göre yapılmış eski Oğuz mezar anıtları, köyün eski bir Oğuz-Azerbaycan vatani olduğunu kanıtlıyor. Bu mezar anıtlarının üzerinde herhangi bir yazıt bulunmamakla birlikte, bahsettiğimiz gibi gömme yöntemi, bu mezarların çok eskiden yaşamış dedelerimize ve büyük dedelerimize ait olduğunu göstermektedir.

Nüfus nereden gelirse gelsin, ne zaman yerleşirse yerleşsin, biz orada doğduk, büyüdük ve öldük. İnsanın doğduğu yer annesidir, onun için kutsaldır.

Kosalar'ın zengin ormanlarında çeşitli ağaç ve çalı türleri yetişmektedir. Aynı zamanda Kosalar ormanları yabani meyve ağaçları açısından da zengindir. Bölgede pek çok şifalı bitkiler de bulunmaktadır. Kosalar köyünün ormanları zengin bitki örtüsünün yanı sıra hayvan çeşitliliğine de sahiptir.

Kosalar köyünün çevresinde, Kırkız (Qırxqız), Deveboynu (Dəvəboynu), Ya-Ali (Ya-Əli) gibi dağlar yer almaktadır.

Köyün toprakları geçmişte zaman zaman Ballica ve Hanazak (Xənəzək) köyleri arasında paylaşılmıştır. Kırsal altyapının oluşturulmasında ilk adım 1923 yılında Kosalar köy sovyetinin kurulmasıyla atılmıştır. Sovyetler Birliği döneminde Kosalar köy meclisi -merkezde Kosalar olmak üzere- 6 köyden oluşuyordu. Diğer bağlı köyler şunlardır: Başkend, Yaloba, Cavadlar, Canhasan ve Garagav yerleşimleri. Daha sonraki dönemlerde vilayetten birkaç kez köyün Hankendi şehrinin eteklerinde Horoztepe (Xoruztəpə) denilen yere taşınması teklif edilse de uygulamaya geçirilmedi. Zaten yanlış bir karardı.

Düğünler (Toylar): Azerbaycan'da evlenmenin geleneksel yolu, elçilik aracılığıyla kızı nişanlayıp evlendirmektir. Ancak kız kaçırmak aynı zamanda halkımızın kadim geleneklerinin de ayrılmaz bir parçasıydı. Düğünler, köy sakinlerin ormanlardan elde edilen malzemelerden inşa ettiği yapılarda gerçekleştirilirdi. Eskiden düğünler geceli gündüzlü 2 gün sürüyordu. Daha sonra 1 güne düştü, artık düğün salonlarında (şadlıq saraylarında) 5-6 saat yapılıyor. Köy halkı hep birlikte yeni ev inşa edenlere yardım ederdi. İnsanlar birbirine güven duyuyordu.

Savaş: Kosalar köyü, Yukarı Karabağ'ın işgal edilen son köyüdür. Sonuna kadar direnişte bulunmuş ve toplam 18 kişi şehit olmuştur, ancak 10 Mayıs 1992 köy işgal edilmiştir. Çatışmaların başlangıcından itibaren Karabağ'ın her yerinde olduğu gibi Kosalar köyünde de halkın elindeki av silahları toplanmıştır. Buna rağmen öz-savunma grupları, ayrı ilçelerden ve askeri birliklerden muharebe silahları temin ederek köyün savunmasını örgütlediler. 8 Mayıs 1992'de Şuşa şehri Ermeniler tarafından işgal edildi. 9 Mayıs'ta bu haber köye ulaşınca halkın son umudu da söndü. Çünkü Şuşa, köyün savunucularına yiyecek ve cephane sağlanması konusunda tek kaynak yeriydi. Böylece Hocalı ve Hankendi işgal edildi. Şuşa'nın işgali köyün kuşatılmasına yol açtı. Ertesi gün köy Ermeni askerlerince ele geçirildi.

İşgalden önce Kosalar köyünde okul, kütüphane, kulüp, muayenehane, kolektif çiftlik, postane, bazı üretimhaneler, yerel tarih müzesi, ayrıca tarihi eser olarak "Muhammed Ağa'nın Odası" (Məhəmməd Ağanın Otağı), "Darılı Piri", "Elem Ağacı" (Ələm Ağacı) ziyarətgahları ve taş mezarlar bulunuyordu. Nüfusu ise yaklaşık 2.500 kişiden oluşuyordu.

Köyün etrafı yoğun ormanlar ve dağlarla çevrilidir. Bahar aylarında buraların gizemli güzelliği yürekleri heyecanlandırır. Kocaman ve uzun bir meşe ağacının üzerine konmuş, neşeli şarkılar söyleyen alabahta (alabaxta) kuşunun sesi etrafa yayılır. Sert ve dik kayaların arasından fıskıran buz gibi pınarların uğultusu, kuşların cıvıltılarına karışır.

Bizim için Azerbaycan'ın her parçası ana vatanımızdır. Ancak memleketimiz Kosalar köyü bir an bile unutulmuyor. Köyümüze dönersek bu bizim için mutluluk olur. (Derlemeci notu: Bu bilgilerin verildiği yıllarda Kosalar köyü Azerbaycan egemenliği altında değildi ve köy halkı sürgündeydi.)

Geçmişte bölgede "Garadam" (Qaradam – toprak çatı) ve "Tağbend" (Tağbənd) ev tipleri yaygındı. Köy, kendine özgü mutfağıyla dikkat çekiyordu. Bölgede özellikle halıcılık gelişmiştir. Yörede tüylü ve havsız halılar, geometrik süslemeler ve işlemler yaygındır. Karabağ halıları ağırlıklı olarak meşe (palıdı), kızıl, mor renklerden oluşuyordu. Karabağ'da halı dokumacılığının ana merkezi Şuşa'ydı. Ayrıca diğer zanaat alanları; demircilik, marangozluk, ağaç işleme vb. gelişmişti. Köyümüz dağlık bir alanda yer aldığından tarım hep geri plandaydı.

Köy kulübü, çeşitli etkinlikleriyle sakinlerin gönlünde unutulmaz anılarla dolu derin izler bıraktı... Televizyonun köyde bulunmadığı zamanlar vardı... Hint yapımları başta olmak üzere farklı ülkelerin filmleri sık sık köye getiriliyor ve kulüpte gösteriliyordu. Bu gösterimleri farklı yaş gruplarından insanların yanı sıra kadınlar ve kız çocukları da izleyebiliyordu... O zamanlar bu tutku farklıydı. Herkes sinemaya gitmek için acele ederdi. Gençler film kahramanları gibi giyinmeye çalışırlardı. Uzun saçlar, geniş paçalar, özellikle kot pantolonlar bu kıyafetlerin ana unsurlarıydı... Kulübün Kosalar merkez köyünde olması nedeniyle, diğer köy sakinleri de uzak mesafeye rağmen tüm gösterimlere katılırdı. Akşam, gösterim bittikten sonra herkes kendi sohbetini yapan kişiye eşlik ederdi... Ne güzeldi o anılar... Yolu nasıl geçtiğinizi, nereden geldiğinizi hatırlamak zordur. Bazen farklı yerlerden konser grupları gelirdi. Aynı zamanda köy kulübü de kendi etkinliklerini izleyicilere sunardı. Bu tür konserlerin hepsinde Möhübbet Aliyev (Möhübbət Əliyev) yerel temsilci olarak gelen konser grubuyla birlikte mutlaka sahne alırdı. Öyle olurdu ki, köy kulübü ekibiyle birlikte geziye çıkardı.

Greh yolu (Qreh yolu) - Fransızlar, değerli kızıl meşeyi Avrupa'ya taşımak için Çaygovoşan (Çayqovoşan) mevkisinden Laçın'a bağlı Farraş ve Nureddin (Fərtaş və Nürəddin) köylerine kadar bir araba yolu inşa etmişlerdi.

Bağlı Köyler:

Cavadlar: Aslen Halfali (Xəlfəli) köyünden olan Cavad adlı kişi (Meşhed'de olduğu için ona Meşhadi Cevad deniyordu / Məşhəddə olduğu için ona Məşədi Cavad deyirdilər) 1980'lerde Kosalar köyüne gelir. Köyde yaşayan ev sahibi Muhammed Bey'den yaşayacak bir yer satın alır. Orada kendisine çatı

yaptırarak mülk edinir. Daha sonra Muhammed yalnız kalmamak için bir komşu getirmek üzere izin alır. Yıllar geçtikçe nüfus artar ve köy ortaya çıkmaya başlar. Köyün adı aynı zamanda ilk sakini Meşedi Cevad'ın adıyla da bağlantılıdır.

Başkend (Başkənd) [Türkçe – Başköy]: Mıhdöken (Mıxtökən) dağının eteğinde yer almaktadır. Bölge çoğunlukla dağlık olduğundan tarım arazisi neredeyse hiç yoktur. Meyve yetiştirmek için arazi daha uygundur. Köyde büyük meyve bahçeleri vardı. Soğuk su kaynakları ve yöredeki yoğun bir nehir ağı köyün karakteristik özellikleri arasındaydı. İklim yazın serin, kışın ise sertti. Kış uzundu (5-6 ay). "Baş" kelimesi büyük, yüksek, ana, başlangıç vb. anlamlara gelir. Edinilen bilgiye göre halk bu köyden göç ederek başka birçok köye yerleşmiş. Halk arasında bu köye başka isimler de verilmiştir. Örneğin: "Ankova" (Ayanki oba: Karşı taraftaki köy anlamında).

Yaloba: Köy bir tepe üzerine kurulmuştur. Sağda ve solda dik vadilerden oluşuyordu. Bir vadi onu Başkent köyünden ayırıyordu. En eski ve en büyük mezarlık da bu köyün üst kısmında bulunuyordu. Aslında bu ismin anlamı açıktır: "Yal" (tepe, yükseklik) ve "Oba" (oymak) sözcüklerinin bileşimidir.

Canhasan (Canhəsən): Nispeten iyi bir tarım arazisine sahiptir. Bölge meyve yetiştiriciliğine daha uygun olduğundan geniş meyve bahçeleri vardı. Köy nüfusunun çoğunluğu 19. yüzyılda İran'ın Hamedan yöresinden gelmiştir. Bey neslindendi bunlar. Azerbaycanlı besteci Üzeyir Hacıbeyov (Üzeyir Hacıbəyov) ile aile bağları vardı. Üzeyir Bey'in "Fışkanın Yalı" (Fışqanın Yalı) denilen yerde kendilerine beş katlı bir ev yaptırıp onları yerleştirdiğini söylüyorlardı.

Garagav (Qaragav): On altı haneli köy Kırkkız dağının eteğinde bulunuyordu. Bölgenin yerleşimi 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarına kadar uzanıyor. Söylenene göre nüfusun çoğunluğu Laçın bölgesinden geliyordu. Garagav isminin etimolojisi de ilginç bir konudur. Garagav: "Kara" (siyah renkli) ve "Gav"(geçit) sözcüklerinin bileşimidir yani "kara geçit" veya "zor geçit" manası taşır. Garagav'ın tarihi mezarlığı "Bayramdüşen" mevkisindedir. Nüfusun asıl mesleği sığır yetiştiriciliğiydi. Geniş mera ve orman alanları vardı. Garagav köyü, Karabağ nüfusunun büyük bir kısmına yağ, et ve bal sağlıyordu. Geniş ekim alanları vardı. 20. yüzyılın sonuna kadar hiçbir yol yapılmamış, o zamanlar tek ulaşım aracı atlarmış.

Kaynak Kişi: Rauf Mirza (Rauf Mirzə – tam adı: Rauf Yaquboğlu Mirzəyev)

Derleyen: Deniz Karakurt

***

Gecələr yuxumda görürəm səni,
Yurdumuz, yuvamız viran Kosalar.
Unutmaq olarmı doğma vətəni,
Çıxmayır yadımdan bir an Kosalar.

- Bəyməmməd Quliyev

ALMANYA'DAKİ TUTSAK TÜRKLER VE ONLARDAN KALAN BİR HATIRA – TÜRK CADDESİ

Çevirmen Açıklaması: Türk Caddesi (Türkenstraße), Almanya'nın Münih kentinin içinde Maxvorstadt bölgesinde bulunmaktadır. Adını eskiden yanında uzanan "Türk Hendeği" (Türkengraben) adı verilen bir kanaldan almıştır. 1683-1699 yıllarını kapsayan dönemde Osmanlı Devleti ile Avusturya İttifakı arasında gerçekleşen savaşta (Großer Türkenkrieg / Büyük Türk Savaşı) tutsak edilen Türklerin kanalın kazılarında çalıştırıldığı rivayet edilmektedir. Türkengraben kanalı Kuzey Münih kanal sisteminin bir parçası olarak tasarlanmıştı. Kazı çalışmaları 1704 yılında durdurulsa da sonradan bitirileceği düşünülüyordu. Ancak eksik bölümün de kazılarak bağlantının gerçekleşmesi gereken Kurbaier (Kurfürstentum Bayern / Bavyera Elektörlüğü) bölgesinin 1705 yılında Avusturya birlikleri tarafından işgal edilmesi nedeniyle tamamlanamamıştır. Artık kurumuş olan hendek 1811'den itibaren doldurularak bazı yerlerde üzerine evler yapılmıştır. Hendeğin kazılmasında Türk savaş tutsaklarının gerçekten çalıştırılıp çalıştırılmadığı yönündeki tartışmalar günümüzde sürmektedir. Daha sonra Türk Kışlası (Türkenkaserne) adıyla bilinen yapının inşaatı 1826 yılında yakınlardaki bir alanda tamamlanmıştır. Piyade alayları bir süre boyunca burada konuşlanmıştır; ancak bu yapı 1960'larda yıkılmıştır. Kışladan geriye kalan tek kısım olan Türk Kapısı (Türkentor) ise günümüzde koruma altına alınmış bir tarihi eserdir. Türk Kışlası adıyla bilinen yapının inşaat projesi 1823 yılında kral tarafından onaylanmış, inşaatın tamamlanmasına yakın bir zamanda, 1825'te içine bazı birlikler yerleştirilmiş olsa da ancak tamamen 1826 yılında bitirilebilmiştir. Kışlanın ismi yakınlardaki Türk Caddesi nedeniyle verilmiştir. Yani bu kışla Türklerin inşa ettiği bir yapı değildir ve hiçbir zaman herhangi bir savaşta konakladıkları bir yer olmamıştır. Bu konuda bir tereddüt yoktur. Özetle en önce Türk Hendeği kazılmış, daha sonra bu kanaldan dolayı Türk Caddesi ismi ortaya çıkmış ve bu caddenin ismi de Türk Kışla'sına verilmiştir. Geriye ise günümüze kadar yalnızca Türk Kapısı kalmıştır. Ancak tüm bu isimlerin ortaya çıkışına neden olan hendeğin kazılması esnasında Türk tutsakların çalıştırılmadığını öne sürenlerin en önemli dayanakları 1699 yılında esir değiş-tokuşu ile gönderilmiş oldukları ve 1701'de tasarlanan kanalın yapımına ancak 1702 yılında başlanılabildiği, kanalı ise Elektörlük Piyadelerinin (Kurfürstlichen Infanterie) kazdıkları şeklinde bir bilginin var olduğudur. Caddede eskiden Türkendolchkino (Türk Hançeri Sineması) bulunuyormuş, Türkenhof adlı restoran ise varlığını günümüzde de sürdürmektedir. Konu hakkındaki bazı yazılardan bölümler aşağıda alıntılanmıştır. Her bir paragrafın sonunda alındığı kaynak dipnot ile belirtilmiştir. – Deniz Karakurt

Türkenstrasse (Türk Caddesi)

Tarihçi Richard Bauer'e göre "Münih şehri için hiçbir şey yapmayan" ancak arkasında muazzam bir borç dağını bırakan Kurfürst (Elektör) Max Emanuel, bir "savaş ağası" ("Kriegsfürst" – savaş şehzadesi) olarak uluslararası üne kavuştu. Viyana'yı 1683 yılında kuşatan İstanbul Sadrazamının (Großwesir – Büyükvezir) saldırısından kurtarmalarında Habsburglara yardım etti [orijinal metinde İstanbul için Konstantinopel denilmektedir]. 1688'de Max Emanuel geri döndü; askeri harekatta 30.000 Bavyeralı askerin ölmesine rağmen "Türkleri yenen" (Türkensieger – Türkleri mağlup eden) olarak kutlandı. Ordu, yıllarca inşaat ve ön-temizlik (Bau- und Rodungsfron) işlerinde kullanılacak olan Türk savaş esirlerini yanında getiriyordu. Yani Almanya'daki ilk misafir işçilerden (Gastarbeiter)

neredeyse 300 yıl önce Münih'te zorunlu işçi olarak Türklere rastlanıyordu. Schwabinger'deki Türkenstrasse (Türk Caddesi) bugün bile bunu anımsatıyor.[1]

Maxvorstadt ve Schwabing'den geçen cadde tarihle doludur. Bu cadde adını Türkengraben'den, yani Konut (Residenz) ile Nymphenburg ve Schleissheim sarayları arasında bağlantı sağlayacak su-yolu olarak tasarlanan ancak hiçbir zaman tamamlanamayan ve hatta daha sonra tekrar doldurulan kanaldan alıyor. 1. Max'ın 1812 tarihli "Kraliyet Fermanı"nda sokak adı olarak onayladığı Türkenstrasse bu hendeğin yanında ilerliyordu ve adını da buradan aldı. (...) Burada anlatılacak pek çok hikayesi bulunan Türkenhof yer almakta. Örneğin, eski sahibinin vampirleri restorandan uzak tutmak için salon ile mutfak arasına bıraktığı bir diş sarımsak olduğu söyleniyor. Burada yüzyılın başında at ahırları ve atölyeler bulunuyordu.[2]

Türkenstrasse ismi 1812'deki bir kraliyet fermanına kadar uzanıyor. O dönemde Türkler ile tanışan pek çok yurttaşın olduğunu hayal etmek zor. Türk savaş esirlerinin sulama hendeği inşaatına katıldığı için bu adın verildiği iddiası bulunuyor. Amaç çevredeki kaleleri kanal sistemiyle yerleşime bağlamaktı. Açılan kanal tekrar doldurulunca ortaya çıkan trafik güzergahına Türkenstrasse adı verildi ve muhtemelen bu han lokantasının adına Türkenhof denilmesinin nedeni de buydu.[3]

Bavyeralı Kurfürst (Elektör) Max Emanuel'in 1700'lü yıllarda "Konut"tan çıkıp Nymphenburg Sarayı'na yelken açmak için yaptırdığı bir kanal olarak varoluşuna başlaması, sokağa özel bir hava katıyor. 1683'teki Viyana kuşatmasından kalan son Türk esirlerin bu projede çalıştırıldığı söyleniyor, bu da adını açıklıyor. Bu "Türk Hendeği"nin kısa sürede daha çok çöplük ve atık alanı olarak kullanılması, "soyguncuların ve tüm ahlaksızların sığınağı" haline gelmesi, kanalın 1811 yılında doldurulmasına yol açtı. Ama bir şekilde bataklığın bir kısmı kaldı.[4]

Almanca'dan çeviren: Deniz Karakurt

Kaynakça:

[1] Haber Başlığı: 17. Yüzyıl – İsveçliler ve Türkler Şehirde (17. Jahrhundert – Schweden und Türken in der Stadt); Yayın Tarihi: 26/11/2007; Kaynak: BR24 (Bayerischer Rundfunk) internet sitesi

[2] Haber Başlığı: Münih Caddeleri: Türk Caddesi – Bohemin Bohem Olabileceği Yer (Münchner Straßen: Türkenstraße - Wo die Bohème Bohème sein darf); Yayın Tarihi: 09/11/2011; Kaynak: Süddeutsche Zeitung internet sitesi; Yazan: Tobias Dorfer

[3] Başlık: Türkenhof – Betimleme (Beschreibung); Kaynak: Turtlesurf internet sitesi [Almanca – ayrıca sayfanın orijinal İngilizce sürümü de mevcut olup kontrol amaçlı karşılaştırma yapılmıştır.]

[4] Başlık: Bir Caddenin Karakteri – Bir Kitap İncelemesi (Der Charakter einer Straße – Eine Buchbesprechung); Kaynak: Taz (Die Tageszeitung) internet sitesi, arşiv kaydı: Taz - Haftasonu (Wochenende); Tarih: 15/05/1999; Yazan: Thomas Pampuch

FAHRALI EFSANELERİ

Çevirmen Açıklaması: Fahrallı köyü (Azerice: Faxralı; Gürcüce: Talaveri), Gürcistan'ın Bolnisi Belediyesi'ne bağlıdır. Nüfusun neredeyse tamamı Azeridir. Köyün zengin bir kültürel birikimi vardır. Aşağıdaki efsaneler Türkçeye çevrilirken Azericenin cümle yapısı ve söz dizimi mümkün olduğunca korunmaya çalışılmıştır. Anlaşılabilen deyim ve tamlamalar Türkiye Türkçesi'nde var olmasalar bile olduğu gibi aktarılmıştır. Yalnızca anlaşılamayacak olan sözcükler değiştirilmiştir. Dolayısıyla cümleler üzerinden değil sözcükler üzerinden titiz, yorucu ve zaman alıcı bir çeviri yapılmıştır. Ancak bunun sonucunda Azeri Türkçesi'nin etkilerinin hissedildiği bir metin ortaya çıkmıştır. – Deniz Karakurt

***

Cennet Bulağı (Cənnət Bulağı)

[*bulak / bulaq / bulax / bulah: pınar, çeşme]

Yoksul bir kocakarının sürekli (aman-zaman) bebek torunu rahatsızlanır. Ne illah eyleseler de ona bir çare bulunmaz. Kocakarıya tavsiye ederler ki, "O yüz"e, Divsiz Gölü'nün arkasına gitsin. Orda her derde ilaç eyleyen bir lokman (loğman) vardır, zavallı çocuğa ilaç eylese ancak o eyleyebilir.

Çevirmen notu: 1. O yüz ("O üz") – o taraf; tamlamanın ayrıca yer adı olarak özel bir anlamı olabilir. 2. Dipsiz Göl – dibi görünmediği için bu adı aldığı bilgisi kaynak kitapta mevcuttur.

Kocakarının bineği olmadığından naçar kalıp torununu da bir dalına atıp, düşer yolun ağına. Avand [uğurlu] bir komşusu kocakarının arkasınca bir kova uğur suyu atar...

Yaş seksenin eşiğinde, yolda ki, yokuş yukarı biçare kocakarı iyice yorulur. Yardımına yetesi bir Allah kulu ümidiyle dönüp arkaya yaslanır. Hayli uzaklarda bir atlı görünür. Zavallı kadın onu gözlemeye karar verir. Bir süreliğine dinlenmek istemektedir (bir hovurluğuna dincini almaq istəyir). Susuzluktan kurumuş dudaklarını yalar. Torunun inilteleri kesilmez ki, kesilmez. Bu imanlı kocakarı el açıp Allah'a yalvarır:

– Ey bütün yardımsızların (köməksizlərin) sığınağı! Ben bugün zor durumdayım (gün-savaxlığam), bana ve bu ufaklığa merhamet eyle!

Birden... Kocakarı yakınlarda su şırıltısı işitir. Bayağı bir kafası karışır. Bu civarlarda çeşme, bulak olduğunu ne görmüştür, ne de işitmiştir...

Kadın su sesine doğru gider. Yok, bu bir düşsel görüntü (karabasma-zad) değildir. Yerden su fokurdamaktadır. O, aceleyle torununa bir avuç su içirir. Sonra avuçlayıp kendisi de içer. İlahi! Bu ne mucizeymiş, ne büyüymüş – torunun iniltisi hırp kesilir, bet-benzi, rengi-ruhu (rəngi-rufu / rəngi-

ruhu) düzelir. Bu esnada atlı da gelip yanına varır. Bulağı çeşmeyi görende o da kuruyup kalır (Türkçe'deki "donup kalmak" mecazı gibi)...

Kocakarı bir torununa bakar, bir de dupduru gözyaşını hatırlatan bulağa. Fısıltıyla:

– Şükür kerametine, Ya Huda! (Xudaya!) der.

Dönüp bulağa bir daha bakar:

– Cennet suyumuş suyun, ay bulah!

Bu fısıltı çöle-düze yayılır, obalarda (binələrdə) yankılanır: "Cennet suyumuş suyun, ay bulah!"

Çevirmen notu:

Bine – Göçerlerin büyükbaş hayvanlarla göçüp köy dışında mesken tuttıkları yer; yurt, göç. (Binə – Köçərilərin mal-qara ilə köçüb, kənddən kənarda məskən saldıkları yer; yurd, köç.) – Alıntı: Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti, 1. c., Bakı (Bakü), 1966, 595 səh.; S: 273

O günden beri bu bulağın adı kalır Cennet Bulağı. Cennet Bulağı şimdi de Karahaç (Qaraxaç) yaylağında çağlamaktadır.

Diğer rivayet:

Bir süredir oraya yerleşmiş olan yabancı aksakallı çok hastalanır. Ağrı onu elden salar. Hiç kimse ona ilaç eyleyemez.

Yıllar yormuş bir lokman (loğman) onun derdinin adını söyler, dermanın zor bulunacağını da bildirir: Dermanı cevher sulu bulağın üstünde biten pembe (çəhrayı / çehrayı) renkli güldür. Hasta, o bulağın suyunda o gülü çay gibi demleyip içmelidir. İlin civanları hemen gülü aramaya yollanır. Bilgili civanlardan biri hem gülü, hem de gülün yanındaki bulağın suyundan da alıp gelir. Lokman gülü görünce gülümser, işte bu güldür.

Yabancı aksakallı sağalır. Onun şifa bulduğu bulağın adı kalır Cennet bulağı...

Taş Çoban (Daş Çoban)

Çok-çok kadim zamanlarda bu civarlarda bir çoban koyun otarırmış [otlatırmış]. O çağlarda ne Dibsiz varmış, ne de Keçikıran. Çoban da, sürü de susuzluktan çok eziyet çekermiş. Çoban, Allah'a yalvararak ondan imdat istemiş, su olursa kurban için bir ak, bir de kara koç keseceğine and içer. Çobanın ahdi yerine yeter; her koça göre Tanrı bir göl yaratır: Dibsiz göl, Keçikıran göl. Çoban andına emel eylemez (əməl eləməz – isteksiz davranır, yerine getirmez); koçları kesmez. Allah onu sürüsü ile birlikte taşa dönderir.

Keçikıran (Keçiqıran)

“Yastıkar”dan (Yastıqar) yukarıda adsız bir göl varmış. Bu göllerin civarları (həndəvərləri) nihayetsiz otlaklardı. Aran Borçalı’dan bir ağa her ay burada yerleşir (binələnər), davarını, mal-karasını [mal-qara: sığır, büyükbaş hayvan] burada otartır [otlatır], bol mahsul (mənsil) götürürmüş.

Çevirmen notu: Mensil – ağartı [süt] ürünü, süttən yapılan ağartı ürünler; tereyağı, peynir, yoğurt. (Mənsil – ağartı məhsulu, süddən hazırlanan ağartı məhsulları; yağ, pendir, qatıq) – Alıntı: Qərbi Azərbaycan Şivələri Lugəti, Almaz Bədəlova, 2023

Bu ağa çok Azazil (Əzazil – şeytani bir varlık), kan-içen bir adammış. Hizmetkarlarına (nökərlərinə), kulluqçularına (qulluqçularına – uşaklarına) “göz verip ışık vermezmiş” (göz verib ışık vermirmiş), her basit küçük kabahat, dikkatsizlik için onlara zülüm verdirirmiş. Ağıldan (arxaçdan / arhaçtan) beş dana çalındığı için çobanı (danaçı’nı) kan-içen itlerin önüne attırmış. Böylesi kişiliğinden dolayı ona Zulum Ağa diyorlarmış.

Zulum Ağa’nın yoksul (mağmın), dili özünde olan bir çobanı varmış. Yetim, yiyeceksiz-içeceksiz (yiyersiz-suavsız) bir adam olduğu için Yetim Çoban adıyla tanınmış. Bir gün Yetim Çoban sürüyü Dibsiz Göl’ün civarında yayar. Kendisi ise abasını (yapıncısını) serip bir süreliğine dinlenmek istiyormuş (bir hovurluğuna dincini almak isteyir); gece “ağzı-murdarlar” (canavarlar – kurtlar) ağıla saldırdıkları için uykusuzmuş. Koyunlar harpa-harpla otluyorlarmış. Biraz uzaktan hazin bir ney sesi geliyordu. Yetim çoban fısıldıyordu: “Çobandır. Yine derdinden çalıyor” (naxırçı / nahırçı: çoban – naxır: sığır). Yüreği parçalanır (ürəyi kövrəlir) yetim çobanın, doluksunur (doluxsunur – gözleri dolar)...

O, hayalden ayrılıp sürüden tarafa boylanır. Gözlerine inanabilmez: sürü göle doğru kaçıyordu. Sürünün arkasınca koşar. Tekeler gölde boğulmuştur. Suyun yüzünde koyun leşleri görünüyordu. Yetim Çobanın çığılığı, Bozdar’ın uluması dağlara yayılır. Yetim Çobanın ruhu “(urvası) uçmuştu”. Soğuktan değil, korkudan titriyordu; Zulum Ağa onu zülüm günlere koyacaktı. Kaçıp gitmeye, başını daldalamaya [korumaya, siper etmeye] hiçbir yakını yoktu. Kaçıp gitse de Zulum Ağanın çaparları [atlı adamları] onu bulup geri getirecekti (qaytaracaktı). Çoban onu sakinleştirecek (toxtaqlıq verməyə) söz bulamıyordu.

Zulum Ağanın kara-kışkırtığı [qara-qışqırığı: kara çığılığı] iştilir...

Yetim çoban ellerini göğe açar:

– Allah’ım! Beni Zulum ağanın zulümüyle öldürmektense, itlerine yem eylemektense kara taşla dönder!..

Mucize baş verir; Yetim Çoban da, Bozdar da, davar da bir anın içinde taşla döner.

O günden o adsız göle – Yetim Çobanın taşla dönmesine bahiskar olan göle “Keçikıran” (keçiler kırılan) göl denir...

Koşa Bulak (Qoşa Bulaq)

[*koşa / qoşa: ikiz, çift]

Kendi kendine zar zor geçinebilen yoksul bir kişi bozkırda (aranda) mahsül (mənsil – süt ürünü) yığabilmediği için her yıl daha sonradan Koşa Bulak olarak adlandırılacak yerde yerleşirmiş (binələnməmiş – çadır kurarmış). Adına Yoksul Ali (Mağmın Əli) derlermiş.

Mağmın Alinin su sunası gibi iki yeni yetişkin (növrete) kızı varmış. Bu kızlar her gün inek sağımından sonra çok da hızlı akmayan nazik sulu dağ çayında yıkanıp serinlenirlermiş.

Çevirmen notu: Azerice “Su sonası” – yabancı ördek, mitolojik olarak denizkızı.

Sıcak günlerin birinde iki bacı bir-birine kolkola girip (koşulub) yine çaya inerler, dört yana boylanırlar (dolaşıp bakarlar) ki, birden yoldan-izden geçen olur diye. Hiç kimse görünmediğinden soyunup çimerler.

Dünyanın türlü-türlü kaygılarından uzak olan bacılar taşın üstünde oturup kurulanırken analarının sesini işitirler:

– Nergiz! Menevşe! (Nərgiz! Bənövşə!) Neredesiniz, a günü karalar? Gelin, buzağılar mihçada [mıxçada – çivide; yani bağlı] kaldılar yahu (axı / ahı)!

Kızlar acele giyinmeye başlayanınca, karşı yakada dayanıp [durup] onlara bakan düzgün (qıvçax / gıfçax – kıvçak) geyinmiş iki bıyıburma civana gözleri sataşır (bıyığıburma, yani yetişkin genç erkek – bığ: bıyık). Kızlar utançtan donup kalırlar. Beş-altı saniye geçer...

Oğlanlar dereye doğru inerler.

Nergiz bacısını göğsüne bastırıp ellerini göğşe açar:

Ey göze görünmez! Koyma ki, el içinde rüsvay olmayalım! Ata-anamızın rezil-rüsva (xəcil-xəcalət / hecil-hecalet) olmasına imkan verme!

Oğlanlar dereyi geçip dayanırlar [dururlar]; kızlar yoktur. Gökyüzünde iki güvercin dolaşırdı, kızlar güvercine dönüşüp göğşe çekilmişlerdi...

Mağmın Ali her yanı araştırır, her yana sorak [haber] salar, kızlarından haber tutabilmez. Kişi [adam] dertten üzülp canını verir [tapşırır]. Onun mezarı üstünde iki güvercin tüy (lələk) döker...

Kızıyeter (Qızıyətər) her gün mal sağımından sonra dağ çayının kıyısına iner. Her zaman kızlarının kurulandığı yerde dayanır [durur], gözyaşları kuruyuncaya dek ağlar. Onun gözyaşlarından yanaşı [yanyana] iki bulak oluşur (yaranır) – “Koşa bulak”...

Karadağ (Qaradağ)

Ağbaba'da yaşayan Memmed köyün ağasının kızına vurulur. Kız onu beğenmez. Bu sevda dile-dişe düşer. O, tay-tuş [hay-huy: karmaşa, telaş] içinde utançlı kaldığından Aynışan'ı alıp kaçar, Borçalı'ya yüz tutar. Karahaç'dan aşırp gece-gündüz at sürer, gelip çıkar Fehrالی'ya, sonraları Karadağ olarak adlandırılacak dağın eteğine. Kızın elini-kolunu çözer (açır). "Daha nere kaçasdır ki?" diye düşünür. Ocak kalamak [ocaq qalamaq – ocağa odun yığmak] için kuru odun toplamaya gider. Biraz vakit geçer ki Aynışan'ın çığığını işitir. Sen deme, o Memmedin elinden kaçmak fikrine düşmüştür. Geldikleri yolla değil, dağ-taştan aşırp uzaklaşmak istemiş. Acelesinden ayağı tökezler, kendini koruyamaz [özünü saxlayabilmir / sahlayabilmir], dağdan uçar. Aynışan ölür...

Memmed sevdiği kızın ölümünden sarsılır. "Sineme kara dağlar çektin, a dağ!" – diye fısıldar ve elini hançerine atar...

Bu fısıltı bir sorağa (habere), ses-sedaya dönüşür. O vakitten bu dağın adı Karadağ kalır...

Çeviren: Deniz Karakurt (Dəniz Qaraqurd)

Kaynak: "Oğuz eli Fehrالی" kitabı – Reşid Fehrالی ("Oğuz eli Faxralı" kitabı – Rəşid Faxralı); 2002

Orijinal dil: Azerice (Azeri Türkçesi)

SÜTKESİĞİ KÖYÜ DERLEMESİ

Kaynak Kişi: Hidayet Ali (eski muhtar)

Derleyen: Deniz Karakurt

Sütkesiği (yerel söyleyişle Sütkesi / Сюткееси – Sütkeesi; Bulgarca: Млчино / Млеçино) köyü Bulgaristan'ın güneyinde yer alan Kırcaali ilinin Eğridere (Ardino) belediyesine bağlıdır. Rodop Dağları'nın eteklerinde kurulmuştur.

Köyün yakınlarında Almalı (Yabılkovets), Çorbacılar (Bogatino), Alkaya (Çervena Skala), Solaklar (Levtsi), Tosçalı (Gornoprahovo) ve İskra köyleri bulunur.

Köy mezarlığındaki eski mezar taşlarından anlaşıldığına göre köyün iskan tarihi 17. yüzyıla dayanmaktadır.

Köy halkı 300-350 kişi kadardır, fakat yaz günleri bu sayı ikiye katlanır, sebebi ise özellikle Türkiye ve Yunanistan'a göç etmiş olanların geçici olarak geri gelmeleridir. Ev onarımları bu dönemlerde yoğun olarak yapılmakta ve inşaat ustaları için iş çıkmaktadır. Köyün erkeklerinin pek çoğu ülke içinde değişik yerlerde inşaat ustası olarak çalışırlar. 1989 göçü ve işsizlik gibi nedenlerle nüfus ciddi oranda azalmıştır.

1934'te yayımlanan Bulgaristan devletinin Bakanlık Kararnamesi ile adı Mleçino (Mlechino) olarak değiştirilmiştir. Bulgarca bu ad Avrupa ve Slav dillerinin pek çoğunda bulunan ortak мл-/мил- (ml-/mil-) kökünden türemiş olup мяко / mlyako (süt) sözcüğü ile bağlantılı görünmektedir.

Köyün adına dair anlatılan bir rivayet vardır. Türkler ilk kez buraya göçüp yerleştiklerinde, o sırada kazanda kaynatılan süt kesilmiştir (pıhtılaşmaya benzer bir biçimde katılma). Bunun üzerine köy bu adla anılır olmuştur.

Derlemeci notu -1: Ayrıca rivayete konu olan sütün kesilmesi olayının sıradışı bir işaret olarak algılanmış olabileceği ve bunun üzerine yerleşme kararı verilmiş olması ihtimali de dikkate alınmalıdır. Sütkesiği halk hekimliğinde kimi zaman şifa verici bir besin olarak kabul görür. Ancak adın ortaya çıkışına dair Süt Keşiği (süt nöbeti) uygulamasının da dikkate alınması gerekir (Ş/S dönüşümü). Hayvan sayısı çok olduğunda sütün sağımı, kaynatılması ayrıca peynir ve yoğurt yapma gibi işleri göçer obasındaki çadırlarda veya köydeki evlerde yaşayan kadınlar, kızlar tek başlarına yetiştiremezler. Bu durumda komşular yardıma gelirler ve sırasıyla yardımlaşırlar. Buna "süt keşiği" (süt sırası, süt nöbeti) denmektedir. Sağılan süt sırasıyla her gün bir evde toplanır. Bu işlem bazen haftalık olarak da yapılır. Sırası gelen kişi bu toplanan sülle diğer kadınların yardımıyla yoğurt, peynir yapar ve satar. Sıra daha sonra bir başkasına geçer. Sütkesi köyünün bir hayvancılık bölgesi olduğu da göz önüne alındığında bu tür uygulamaların geçmişte yapılıyor olması muhtemeldir.

Derlemeci notu -2: Verilen başka bir bilgi ise ise Süt sözcüğünün yerel ağızda aslında Söğüt sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu yönündedir (Söğüt/Süğüt/Süüt/Süt). Dolayısıyla Söğüt Kesigi şeklinde bir anlam ortaya çıkacaktır. Ancak bu ismin neden verilmiş olabileceğine dair bir açıklama mevcut değildir. (Kaynak Kişi: Resmîye Mümün Bozoğlu)

Köy ahalisi genellikle hayvancılıkla geçinmektedir. Hayvan sahipleri bir veya iki inek besleyerek mandıralara sütünü satmaktadırlar. Ne yazık ki köy halkının birçoğu tarım veya hayvancılık işçisi olarak kayıt altına alınmadığından devlet yardımlarından yararlanamıyorlar. Yaz günlerinde yakınlardaki ormanlardan akçaağaç yaprakları toplanmaktadır. Kurutulan yapraklar "Rodopska Krepost" kooperatifi tarafından satın alınır. Köyde yaklaşık 40 kişinin çalıştığı dikiş atölyesi vardır.

Köyde şifalı olduğu söylenen bir çeşme bulunmaktadır. Yerel inanışa göre, huş ağaçlarının köklerinden akan suyu böbrek rahatsızlıklarına iyi gelmektedir. Yakınlarda ise huş ormanı bulunur.

Köyün içinde genellikle taş ve kerpiç evler yer almaktadır, ancak komünist rejim döneminde inşa edilmiş iki Sovyet tarzı apartman ve stilize betonarme kültür merkezi vardır. Gençler Evi binası ilginç mimarisiyle dikkat çeker. Bu binanın içinde "Lüben Karavelov" okuma odası da yer almaktadır. Şu anda kütüphanede 9binden fazla kitap bulunmaktadır.

Her yıl Temmuz ayının son Cumartesi gününde köy mevlidi okunur.

1984 yılı Aralık ayında Bulgaristan hükümeti daha önce almış olduğu karar uyarınca Bulgaristan'da yaşayan Türklerin isimlerini zorla değiştirmeye başlamıştır. 24 Aralık 1984 tarihinde Sütkesiği köyünde belediye binası önünde geniş katılımlı bir eylem gerçekleştirilmiştir. Bu gösteri Türklerin isimlerinin değiştirilmesine yönelik verdikleri ilk ciddi tepkilerden biridir. Tosçalı köyünde toplanan kalabalık da Sütkesiği köyüne gelmiştir. Bulgar güvenlik güçleri kalabalığı dağıtmak için uzun namlulu silahlarla çevredeki ağaçlara ve duvarlara ateş açmıştır. Ertesi gün yüzlerce Türk tutuklanmış, sorguya çekilmiş ve kimileri de Belene Toplama Kampı'na gönderilmiştir. O günü unutmamak için bu olayın yıldönümlerinde köyde anma töreni gerçekleştirilmektedir. Bu olayın gerçekleştiği yere bir anıt çeşme yapılmıştır.

Sütkesiği köyüne her biri yaklaşık 10-15 km mesafelerde yer alan Krivus Kalesi, Patmos Kalesi kalıntıları ile Şeytan Köprüsü olarak bilinen tarih eser bulunmaktadır.

Derlemeci notu / Ek bilgi: Komşu köylerden biri olan Almalı çevresinde eskiden çıplak olan arazi, sosyalist rejim döneminde devlet tarafından diktilenen çamlarla ağaçlandırılmış. Böylece bir orman oluşmuş. Köyden dışarıya göç nedeniyle nüfus azaldıkça, eskiden tarım yapılan araziler kullanılmaz olmuş; bu da ormanların yayılma alanını genişletmiş.

Kaynak Kişi: Hidayet Ali (eski muhtar)

Derleyen: Deniz Karakurt

Ek:

Haber Başlığı: Mleçino yakınında bulunan kaynak suyu böbrek rahatsızlıklarına iyi geliyor.

Kaynak: Kırcaali Haber (Gazete)

Muhabir: Güner Şükrü

Tarih: 05 Eylül 2012 - Çarşamba

Ardino (Eğridere) bölgesinde insanlar, Mleçino (Sütkesiği) köyünün yakınında bulunan bir çeşme suyunun böbrek rahatsızlıklarına iyi geldiğini söylüyorlar. Yerli halk, artık 30 yıldan beri bu suyun tedavi edici özellikleri olduğuna inanarak ondan içiyor. Şifalı su, çeşmeden 600 metre mesafede bulunan bir dağ kaynağından getirilmiş.

Köylüler, bu sudan almak için Türkiye'den bile insanların geldiğini paylaşıyorlar. Yakından ve uzaktan gelen insanların yakınları ve tanıdıkları için damacanalara su doldurduklarını anlatıyorlar. Suyun böbrek taşlarını düşürmek için yardımcı olduğu iddia ediliyor.

Çeşme 1977 yılında Sofya'da yaptığı askerlik görevi sırasında başına gelen bir talihsiz olay sırasında hayatını kaybeden 20 yaşındaki Mülâzim Kâzim'in anısına 1978 yılında inşa edilmiştir. Çeşme, şu anda Manisa'da yaşayan askerinin babası Kâzim Kasım tarafından inşa edilmiştir.

Türkçe yazılı bir yazı anne babanın acısını açıklıyor ve yolcuların oğullarını anımsayıp, ruhu için bir Fatiha duası okumalarına davet ediyor. Yazı şöyledir: "Her insan bu dünyadan öbür dünyaya göçecek ve sadece izi kalacak. Bu çeşmeden su içen biri, mutlaka beni aklına getirecek".

Bu kelimeler çeşmede 30 yıldan fazla bulunuyor. Sadece Bulgarlaştırma Süreci sırasında 1985 yılında yazının Türkçe olduğu ve Türk adı içerdiği için yerel iktidar anıt taşını ortadan kaldırmak istedi. Fakat daha sonra yazının okunmaması için üstü sıvanmış halde anıt taşının kalmasına razı olundu.

Mülâzim'in kardeşi İsmet Kâzim, demokratik değişimlerden sonra 1989 yılında eskiden kalma Türkçe yazıların restore edildiğini hatırlıyor. O, çeşmenin eski su borularının birkaç yıl önce daha geniş çaplı yüksek kaliteli borularla değiştirildiğini belirtti. Su deposu da yapılmıştır.

TÜRK ADIYLA ANILAN BİR ALMANYA KASABASI: RODERSDORF

Almanca'dan Çeviren: Deniz Karakurt

Çevirmen notu: Rodersdorf (-dorf: köy) adlı yerleşim birimi, Almanya'nın Saksonya-Anhalt eyaletindeki Wegeleben şehrine bağlı bir kasabadır. İdari olarak Harz bölgesinin içinde yer alır. Eskiden belediyelik olan kasaba günümüzde (2001 yılından bu yana) şehre bağlı bir semt sayılmaktadır. Yaklaşık 1400 kişilik bir nüfusa sahiptir. Köyün yakınlarında Bode ve Selke ırmakları akmaktadır.

Rodersdorf ahalisine neden "Türk" deniyor?

Bu sorunun yanıtını araştırdık. Rodersdorf'taki eski kağıt fabrikasının bu "takma ad"la bir ilgisi olduğu ihtimali doğru değildir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Rodersdorf kağıt fabrikasında [Papiermühle: Kağıt-değirmeni] kağıt hamuru, kağıt mendil ve ambalaj kağıdı üretildi. Daha sonra sigara filtreleri üretildi. Peki Türkiye ile ilgisi nedir? Rodersdorf'luların "Türk" olarak adlandırılmasının tarihi çok daha eskilere dayanmaktadır. Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sırasında Türk paralı askerlerinin veya kısaca "yabancıların" Rodersdorf'ta bulunduğu varsayılmaktadır. Ve daha iyi bir adlandırma bilmedikleri için onlara "Türk" adını verdiler. Bir başka olası referans da St. Blasius olabilir. Kilise onun adını taşıyor ve 316 yılında şimdiki Türk toprağı olan Sebaste'de [günümüzdeki Sivas şehrinde] idam edilmiştir. Her şey tahmin ama yine de olasılıklar bunlar. Kesin olan bir şey var: Türklerin efsanesi Rodersdorf'ta "yaşıyor". Bugün hala festivallerde söylenen türkü şöyle diyor: "Türk memleketinde bizim tarafımızdan böyle yapılır..." [Bei uns im Türkenlande wird es so gemacht...] (Beste: "Yaşlı Ormancı Evi" / "Das alte Försterhaus" – Sözlere: Edwin Menzel). Atıcılık şenliklerinde bile, tipik Türk kıyafetleri içindeki tahtirevan taşıyıcılarının atıcılık krallarını köyde taşıması insanlara hep Türkleri hatırlatır.

Kilisenin isim vericisi Aziz Blasius.

Aziz Blasius [Blaise / Vlas], 14 Kutsal Yardımcıdan (Katolik azizlerden) birisidir. Onun isim günü 3 Şubat'tır. Bugünkü Türkiye'nin bir parçası olan Sebaste şehrinde 3. yüzyılda doğmuş ve 316 yılında ölmüştür. Çektiği acılarla ilgili pek çok efsane vardır. Bir rivayete göre onun bir doktor olduğu, bir diğerinde ise bir dağ mağarasında vahşi hayvanlarla birlikte yaşadığı anlatılıyor. Blasius'un 4. Yüzyılın başında Sebaste'nin piskoposu olduğu söyleniyor. Hıristiyanlara zulmedenlerin Sebaste'yi işgal etmesinden sonra Blasius diğer Hıristiyanlarla birlikte kaçtı ancak yakalanıp hapse atıldı. 316'da acı verici bir işkencenin ardından başı kesildi. Onun adından çok sayıda himayeci (koruyucu) [Patronate] türetilmiştir. Hava koşullarının koruyucu azizi olarak kırsal yaşamda özel bir anlamı vardır. Evcil hayvanlar onun koruması altına alınır. Aynı zamanda çeşitli meslek gruplarının da koruyucusu olup çeşitli hastalıklara (boğaz ağrısı, öksürük vb.) karşı o çağrılır. Kendisi Dubrovnik şehrinin koruyucusudur. Blasius'un hayatından sahneler birçok kilise ve şapelde görülebilmektedir. Genellikle bir piskopos olarak betimlenir.

Kaynak: Verbandsgemeinde Vorharz, internet sitesi – Başlık: Warum werden die Rodersdorfer "Türken" genannt? [ayrıca PDF formatında: "Ein Projekt des Jugendprogramms, Zeiteinsprünge 2007; Träger: Heimatverein Rodersdorf e.V. in Kooperation mit der Verwaltungsgemeinschaft Bode-Holtemme" adlı kitapçık içerisinde; Sayfa:14-17]

Almanca'dan Çeviren: Deniz Karakurt

TEKNOLOJİDEN UZAK BİR KIRGIZ KÖYÜ – KIZIL BEYİT

Kırgızca'dan çeviren: Deniz Karakurt

Kızıl-Beyit köyünde güneş enerjisinden yararlanılmaya başlandı.

Celal-Abad bölgesindeki elektriği olmayan Kızıl-Beyit köyü (Кызыл-Бейит) sakinlerine güneş enerjisi toplayıp elektrik sağlayacak ekipmanların yanı sıra televizyon ve buzdolabı da dağıtıldı.

Kızıl-Beyit köyü Aksı (Аксы) ilçesine bağlıdır. Bölgedeki insanların yaşam koşullarının zor olduğunu söylemeye gerek yok. Narın (Нарын) Irmağı üzerinden köye tekneyle gidiyorlar. Ayrıca el yapımı teknede hayvanlarını da taşıyorlar. Şiddetli rüzgarların estiği ve ırmak yüzeyinin dalgalı olduğu durumlarda su ulaşımı bazen saatlerce, bazen de günlerce kesintiye uğruyor.

Köylüleri endişelendiren sadece ulaşım değil, ayrıca elektriğin köye ulaşmaması... Yerel halkın sorunlarının hafifletilmesi amacıyla Asya Kalkınma Bankası tarafından finanse edilen özel bir proje hayata geçiriliyor. 50 aileye güneş enerjisi toplayacak ekipmanlar sağlanırken, uzmanlar enerjiden yararlanma yöntemlerini anlattılar. Ayrıca televizyonlar ve buzdolapları da eklendi.

Her aileye teslim edilen ekipmanın tutarı 100.000 somu aştı ve ücretsiz olarak dağıtıldı.

Elektriği sağlanan köy sakinleri artık sıkıntılarının çok daha kolaylaştığını, dünyadaki ve ülkedeki gelişmelerden televizyon sayesinde haberdar olduklarını söylüyorlar.

1980'li yıllara kadar Kızıl-Beyit köyüne giden yol vardı. Daha sonra Kürp-Say HES [Hidroelektirik Santrali] (Күрп-Сай ГЭС) inşa edildiğinde Narın Irmağının önü kapatıldı ve karayolu sular altında kaldı. Bu arada köyün zor koşulları dikkate alınarak Kızıl-Beyit sakinlerinin yeniden yerleştirilmesi konusu 1985 gibi erken bir tarihte ele alındı. Onlara Nooken (Ноокен) bölgesinin Üç-Tam (Үч-Там) köyünden bir alan tahsis edildi. Ancak bölgenin koşullarından memnun olmayan köylüler, taşınmayı reddettiler.

Kızıl-Beyit halkı geçimini hayvancılıkla sağlıyor. Çevresi dağlık olduğundan araziyi işlemeye imkan sağlanamıyor. Ayrıca köyde sağlık ocağı, okul ve anaokulu bulunmuyor. Kızıl-Beyit, Aksı ilçe merkezine 150 kilometre uzaklıkta yer alıyor.

Kaynak: УТРК (UTRK) internet sitesi – Haberler (Жаңылыктар / Жаңылыктар)

Orijinal dil: Kırgızca

Haber Başlığı: Кызыл-Бейит айылында күндүн энергиясын колдонуп башташты (Kızıl-Beyit ayılında күндүн энергиясын koldonup baştaştı)

Tarih: 26 Ağustos 2018

Kırgızca'dan çeviren: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

***

Eziyetli Kızıl Beyit

Köyde elektrik yok, sağlık ocağı yok, okul yok, cep telefonu iletişimi de iyi değil.

Narın Irmağı'nın genişliği yaklaşık 100-150 metreye ulaşıyor. Köylülerin özel olarak kiraladığı kayıkçının görevi yolcuları güvenli bir şekilde taşımak.

Yerel halk iki harap tekneyi hayvancılık, yiyecek erzak ve inşaat malzemeleri taşımak için kullanıyor. Geçiş tehlikeli, kuvvetli rüzgarlar var ve ayrıca teknenin alabora olması ve insanların ölmesiyle sonuçlanan kazalar var.

Artık köye giden yolun durumu iyi değil. Atla bir saatte, eşekle iki saatte, bazen dik bir uçurumdan geçerek, sonra da suları geçerek ulaşılabilir. Kışın su donar ve yolculuk daha da zorlaşır.

Aksı ilçesinin Kızıl-Beyit köyü Ak-Jol (Ак-Жол) kırsalında bulunmaktadır. Kızıl Beyit 1980'li yıllara kadar Bişkek-Oş yolu üzerinde bulunuyordu. Daha sonra Kürp-Say HES inşa edildiğinde Narın Irmağı'nın önü kapatıldı ve yol sular altında kaldı.

Yaklaşık 300 kişinin yaşadığı bu köyde şu anda 70'in üzerinde ev bulunuyor. Hidroelektrik santralinin yakınında olmasına rağmen köyde elektrik, sağlık ocağı ve okul bulunmuyor.

Köylülerin çoğu yaşlı insanlar. Gençler kırsalda kalmak yerine şehre akın ediyorlar. Atalarının yaşadığı ve çocukluklarını geçirdiği bu yer onların kalplerine yakın ve gözlerine uzaktır.

Kızıl-Beyit'te kışlar kısa, yazlar uzundur. Çoğu keçi gütmeyi ve dağlarda yaşamayı seviyor. Yüne olan talebin yüksek olması nedeniyle insanların yoksulluk içinde yaşadığı söylenemez. Hayvancılık yapan kişilerin elindeki keçi sayısı 400-500'e ulaşıyor, en küçük ailede ise en az 50 keçi bulunuyor. Keçi sütü ve kaymağı hemen hemen her evin sofrasını süslüyor.

Kaynak: Азаттык (Azattık) internet sitesi

Orijinal dil: Kırgızca

Haber başlığı: Кыяналган Кызыл-Бейит (Kıygalgan Kızıl-Beyit)

Tarih: 7 Ekim 2016

Muhabirler: Toktosun Şambetov (Токтосун Шамбетов) - Aygerim Akılbekova (Айгерим Акылбекова)

Kırgızca'dan çeviren: Deniz Karakurt

***

Ek bilgi: Kızıl-Beyit köyü, Kırgızistan'ın Celal-Abad şehrinin Aksı İlçesine bağlıdır. Bir tarafta dağlar, diğer tarafta ise Narın Irmağı ile çevrelenmiştir. Köyün adı Kırgızca'da, "kızıl mezarlık" anlamına gelmektedir. Köye ulaşım çoğunlukla feribot ve teknelerle sağlanmaktadır. Irmağın önüne baraj yapıldıktan sonra oluşan 800 metre genişliğindeki göletin üzerinden yolcular el yapımı feribot ile taşınmaktadır. Taş-Kömür (Таш-көмүр) eyalet şehrinden köye giden en hızlı yol, kürekli tekneyle veya köylülerin hayvanlarını taşımak için inşa ettiği bir feribotla göleti geçmektir. Diğer tarafa varınca kiralık atlarla meyve ağaçları ve ardıçlarla dolu dik bir geçitten 8 kilometre daha gidilir. [8-15 km arası farklı bilgiler mevcut.] Yokuş yukarı çıkan kıvrımlı yoldan sonra, Kırgızistan'ın en ücra köylerinden biri olan Kızıl-Beyit'e ulaşılır. Yeni evlerin inşası ahali tarafından tercih edilmez, çünkü inşaat malzemeleri feribotla getirilmek zorundadır ve çok zahmetlidir. Arabalar da eskidir çünkü kullanacak yol ve boş alan neredeyse hiç yok gibidir. Köye giden yol yıllardır bakımsızdır. Kürp-Say HES köye sadece 5 kilometre uzaklıktadır. Baraj inşa edildikten sonra köye ulaşım zorlaşacağı için Kızıl-Beyit ahalisine Razan-Say [Разан-Сай] köyündeki arazilere yerleşmeleri teklif edilmiştir. Ancak oradaki su ve arazi imkanlarını beğenmedikleri için sadece üç aile taşınmaya karar vermiştir. Kızıl-Beyit çevresindeki ormanlar farklı ağaç türleriyle doludur. Bunların en önemlisi olan Üvez ağacı (Fars Üvezi / Sorbus Persica Hedlundia), Kırgızistan'ın nesli tehlike altındaki ağaç türleri arasındadır. Ayrıca çevrede yabani elma, armut ve kayısı ağaçları vardır. Kızıl Beyit çevresindeki dağlar, Kırgızistan'daki en büyük yabani ceviz ormanlarından biriyle kaplıdır. İyi mahsul çıkan yıllarda, köylüler hane başına birkaç yüz kg ceviz toplarlar. Ayrıca keçi yetiştiriciliği yaygındır. Kızıl Beyit'ten ülkenin değişik yerlerine gönderilen keçiler, Kırgız at oyunu Kök-Börü için kullanılır. Oyun, atlıların keçi derisinden yapılmış şişirilmiş bir tulumu ele geçirmek için yaptıkları mücadele üzerine kuruludur. Oyun Kırgızistan'ın her yerinde oynandığından keçi talebi yüksektir. Köylüler yüz keçiden yaklaşık 50 kilogram keçi kılı da elde edebilirler. İnsanların az bir kısmı ulaşım için at beslerler, çünkü daha fazlasına bakabilmek için yem feribotla getirilmek zorundadır. Koyun yetiştirmek için yeterli ot yoktur. İnekler için, feribotla saman getirmek gerekir. Alışverişe gitmek için barajı geçmek, Kara-Köl veya Taş-Kömür şehirlerine (40 ve 45 km mesafeye) giden bir otobüse el sallamak ve aynı şekilde geri dönmek gerekir. Köyde turizm girişimciliği gerçekleştirilmiş, ancak ilk denemeler düş kırıklığı yaratmıştır. Köy, "şehrin koşuşturmacasını unutup doğayla bütünleşmek," için iyi bir yer olarak tanıtılsa da, turistler uzak köy yaşamının aşırı gerçekliğine hazırlıksız yakalanmışlar. Yemekleri beğenmemişler ve güneş panellerinin cihazları için yeterli elektrik üretmediğinden şikayet etmişler. Kürp-Say göletinin fırtınalı sularında yelken açmak tehlikelidir. Baraj inşa edildiğinden beri yirmi beş kişi boğulmuştur. Tekneci göletin yakınındaki kulübesinde her yarım saatte bir dürbünüyle karşı kıyıda yolcu bekleyip beklemediğini kontrol eder. İyi havalarda karşıdan bağırان kişinin sesi duyulur, ancak ses çoğu zaman rüzgar tarafından bastırılır. Köyde nüfus zamanla azalmıştır. Düz arazinin kıtlığı nedeniyle evler engebeli arazide yer almaktadır. Ahali keçi ve ineklere bakmakta, geçimlerini süt ve tereyağı üreterek sağlamaktadırlar. Aydınlatma, televizyon izleme ve cep telefonlarını şarj etmek için güneş enerjisi panellerine bağımlıdırlar. Onlar da sonradan edinilmiştir. Köylüler yakın bir bölgede gelecekte kurulacak olan altın madeni sahası ve işleme tesisi ile onlara ulaşımı sağlamak için yol inşa eden bir Çinli şirket tarafından doğal çevrenin tehdit edildiğini söylemekte. 1974'te Kızıl-Beyit civarında altın keşfedilmiştir. 1987'de jeolojik haritalama yapılmış. Bu çabalar Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Kırgızistan'ın bağımsızlığıyla kesintiye uğramış. 1990'larda Çinli bir şirket keşif çalışmalarına devam etmek için Kırgızistan hükümetinden lisans almış. Uzun yıllar boyunca hiçbir gelişme olmamış ve lisans farklı şirketler arasında el değiştirmiş. Son olarak 2020'de, bir diğer Çinli

şirket bölgeye gelmiş. Köylüler, hayvanlarını otlattıkları yer olan Tohtazan (Тохтазан) mevkesinin üstündeki dağlarda bir işleme tesisi inşa edildiğini söylemekteler. Açık ocak madenciliğinden kaçınılmasını ve cevherin burada değil, daha az çevresel hasara yol açacak başka bir yerde işlenmesini istiyorlar. Köylüler, altın işlemede kullanılan siyanürün insanların ve hayvanlarının içtiği sulara karışmasından korkuyorlar.

Çevirmen notu: Seçimlerde oy kullanma zamanlarında köylülerin ulaşım kaynaklı değişik sorunlar yaşadıklarına dair bilgiler de bazı kaynaklarda mevcuttur.

Ek bilgiyi İngilizce'den özetleyerek çeviren: Deniz Karakurt

Kaynaklar (ek bilgi için):

1- Haber Başlığı: Madencilik Başlarken Uzak Bir Kırgız Köyü Hayatta Kalma Mücadelesi Veriyor (A Remote Kyrgyz Village Fights for Survival as Mining Start Looms) – “The Diplomat” web sitesi; Yazan: Emilia Sulek, Tarih: 24 Mayıs 2024 [İngilizce]

2- Haber Başlığı: Kırgız Yaylalılar Bozulmamış Ekosistemi Korumak İçin Çinli Madencilerle Mücadele Ediyorlar (Kyrgyz Highlanders Battle Chinese Miners to Preserve Pristine Ecosystem) – “Eurasianet” web sitesi, Yazan: Aigerim Turgunbaeva (Айгерим Тургунбаева), Tarih: 07 Eylül 2022 [İngilizce – ayrıca sayfanın orijinal Rusça sürümü de mevcut olup kontrol amaçlı karşılaştırma yapılmıştır. Rusça Başlık: Кыргызстан - жители высокогорного села борются с китайскими горнодобытчиками за сохранение экосистемы]

3- Sayfa Başlığı: Kızıl Beyit Köyü / Alt Başlık: Dağların ve Narın Irmağı'nın Kucakladığı Uzak Bir Köy (Kyzyl-Beyit Village / A Remote Village Embraced by Mountains and the Naryn River) – “Central Asia Live” web sitesi – Guide Book of Kyrgyzstan, Tarih: 08 Eylül 2023 [İngilizce – ayrıca sayfanın orijinal Rusça ve Almanca sürümleri de mevcut olup kontrol amaçlı karşılaştırma yapılmıştır. Rusça ve Almanca Başlıklar: Деревня Кызыл-Бейит / Kyzyl-Beyit Dorf; Alt Başlıklar: Уединенная Деревня, Объятия Гор и Реки Нарын / Ein Abgelegenes Dorf von Bergen und dem Fluss Naryn Umarmt]

YARALI YÜREĞİN NAĞILI (YARALI ÜRƏYİN NAĞILI)

[nağıl: masal]

Yazan: Minahanım Tekleli

Azerice'den çeviren: Deniz Karakurt

Çevirmen notu: Çok da ilgi görmemiş, zor erişilebilir iki çeviri bulduğum halde bunları yetersiz gördüğüm için yazıyı kendim yeniden çevirme gereği duydum. Bahsi geçen çevirilerden bir tanesinin zaten bütünüyle internet çeviri uygulamalarına güvenilerek yapıldığı anlaşılmaktadır ve bu nedenle de hatalarla ve eksiklerle dolu olduğu çok açıktır, o kadar ki dilimizde kullanılmayan ve anlaşılmayan pek çok sözcük sadece Türkçe harflerle değiştirilerek olduğu gibi aktarılmıştır. Diğer çeviri göreceli olarak çok daha iyi durumdadır, ancak onda da yine içerik ve buna bağlı anlam kayıpları olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu iki çeviriyi de hiçbir biçimde dikkate almadan kendi çevirimi en baştan yaptım. Bazı yerlerde her bir kelimeyi ayrı ayrı dikkatle değerlendirerek titiz bir çalışma gerçekleştirdim. Zaman alıcı ve yorucu oldu ama harcadığım emeğe değdiğini düşünüyorum. Bu efsanedeki Canbike adlı geçen genç kızın Kırım Tatar tarihindeki (gerçekten yaşamış olan) Canike ile aynı kişi olduğu öne sürülmektedir [ikincisinde arada "B" harfi yoktur]. Bu prensese dair başka bazı efsanelerde mevcuttur.

Mitolojik efsane (Mifik əfsanə)

Bu hikayeyi koca dağlar ve kıvrıkcık telli yalnız bir ağaç anlatmıştı...

(Bu əhvalatı qoca dağlar və qıvrım telli tənha ağac danışdı...)

Kırım diyarında “Kırk Or” kalesi sadece muhkem, kurşun değmez (gülle batmaz), top yıkamaz (taran dağıtmaz) duvarları ile değil, hem de kalenin etrafında kazılmış hendekleri ile de çoktan alınmaz kale şöhretini kazanmıştı. Zaten Or sözcüğü, “hendek” demektir. Bu hendekler öyle derin idiler ki, sanki uçuruma benziyorlardı. Düşmanın kaleye yakınlaştığı haberi alınır alınmaz nöbetçiler başı denizlere bağlanan bu hendeklere suyu açıp bırakırlardı.

Kale dışında savaştan askerler düşman neferlerini kılıçla karşıladığı gibi, yaka paça tutuşup (əlbəyaxa olup; el-be-yaka olup – şiddetli çatışma yapılıp) süpürleyerek [birden üstüne atılıp, sıkıca yakalayıp sürükleyerek] sulara da atarlardı. Kale şöhretli Toktamış [Toxtamış] hanın ikametgahı idi. Hanın, Can Bike adında bir kızı var idi. Kızın asıl adı Gülbahar idi. Lakin bu adla onu çağıran yok idi. Herkes ona Gülbahar değil, Can Bike derdi. O hakikatten can gibi samimi, dertlere derman, hem çocuk gibi sevilmekten hoşlanan (nəvaziş seven – okşanmayı seven, nezaketten hoşlanan), ana gibi de sevecen (nəvazişkar – okşayıcı, nazik) idi.

Can Bike çok güzel idi. Kaşı-gözü ilahi kudretinden kalemle çekilmişti. Hem de şekil gibi güzel bu kız öyle zarif, öyle ince idi ki, sanki Halik onu özünün [kendinin] hoş bir saatinde yaratmıştı. Amma onun büyük derdi vardı. Kız hasta doğmuştu; onda yürek kusuru [ürək kūsuru – kalp rahatsızlığı] vardı. Şimdilik (hələlilik) o bunu hissetmese de kıza öyle gelirdi ki, göğsünde sonsuza dek bir kuş yuva

yapmıştı. Can Bike henüz anlamıyordu ki (başa düşmüdü ki / başa düşmüyordu ki), orada çırpınan kuş değil, onun yaralı yüreğidir. Hekimler ümit veriyorlardı: Erişkinlik yaşına vardığında sağlığını bulacaktı. Hekimbaşı Koca Yunan (Qoca Yunan) ise hanın son şüphelerini de kovup dağıttı: öyle ki, Kızlar Bulağı'ndan [pınarından] su içince hemen arınacaktı Can Bike.

Hanın oniki hatunundan sekiz oğlu, oniki kızı vardı. Amma han hepsinden çok son doğan (sonbeşik) Can Bike'yi sever, yüceltirdi [əzizlərdi – yeğlerdi, üstün tutardı]. Toktamış Hanın varlığı mülkü (vardövləti) çok idi. O kadar çok ki, derlerdi ki o kayalarda oyduduğu gizli nişlerde (taxça / tahça) sandık-sandık altın (qızıl), lal-mücevherat gömdürmüştü. Amma han, sevimli Can Bike'yi o definelerinden de çok istiyordu. Yalnız o mu? Bir-birinin çocuklarını görmeye gözü olmayan, kin ve hasetten bağları çatlayan hanımların hepsi Can Bike'yi yüceltir, onu gözlerinden üste saklardılar [gözlerinden sakınırlardı]. Güzel, kıymetli hediyelerle onun gönlünü okşamaya çalışırlardı. Her gün onun boynunda, parmaklarında bu hediyelerden görmek mümkün olurdu. Can Bike ise en çok kendisinin altın arpa (qızıl arpa) boyunbağını severdi. Ne keder bezeği olsa da bir gün, iki gün takar (salar), sonra çıkarıp bir yana koyardı. Arpa boyunbağı onun henüz tam olgunlaşmamış yarı erişkin sinesine daha zariflik verirdi. Yürek şekilli, üstü olgunlaşmış vişne renkli yakut kolye süsü (aralıq – kolye başlığı, gerdanlığın ucuna takılan parça) ise düpedüz şimdi her biri küçük (balaca) boyda olan göğüslerinin arasına düşüyordu. Bu onun taktığı ilk bezeği idi. Odur ki [o nedenledir ki], ondan ayrılamıyor, bu boyunbağını hiç bir hediye ile değişmiyordu. Bir de sevdiği daha bir hediyesi vardı. Toktamış Han kendi iri elini yavaşça onun başına koyup avucu ile onun saçlarını okşadığında (sığal çəkəndə) o, kendini herkesten bahtiyar sanırdı. Han atası işini kurtarıp [tamamlayıp], divanhaneden çıkıp enderuna geçince o saadette atasının karşısına kaçar [koşar], etrafında herkesin tir-tir estiği halde atasının onu nazlaması Can Bike'yi göğün yedinci katına kaldırırdı.

O zaman sevinçden o sinesindeki kuşun huzursuz huzursuz (narahat-narahat) gagalamasını (vurnuxma / vurnuhma) bile unutturdu neredeyse (az qala). Günler, aylar bu minvalle geçmekte idi. Artık Can Bike yüreğinin ızdıraplarına katlanmak zorunda kalırdı (çəkməli olurdu). Ona öyle gelirdi ki, bazen bu yürek ağa (tora) düşmüş bir kuş gibi çırpınır, az kala pırr edip uçarak gidecekmişcesine acele ederdi (tələsirdi). Kız bazen (hərdən) o sesi kendisi de işitirdi. Bir gün saray hekimi atasının odasında (otağında) yaldızlı divanın üstünde onu muayene ediyordu. Artık büyümekte olan Can Bike bu defa atasının gözlerinden akıp onun sinesine dökülen gözyaşlarının sebebini bilmiş gibi oldu. Bu bir-iki damla gözyaşı onu yaman ağlattı. Bir an içinde anladı ki, hayat dedikleri tatlı (şirin) bir nimetin ona düşen mühleti hele bu kadarmış. Lakin gözyaşları tez de kurudu; atasının azameti karşısında henüz baharını, kışını yeni-yeni gördüğü bu hayatın her neyi vardysa küçük (balaca), zayıf idi; o hiç bir şeyden (nədən) korkmuyordu.

Amma her defa güneş çıkıp her tarafı nura boyayanda saçak-saçak bağa-bağçaya yayıldıkça bu ışıktan, bu saadetten ayrılmak, gözü yumulu ebedi zulmette yatmak korkusundan yüreği yaman üzülürdü. Sebebsiz-sebebsiz ağlardı. Öyle ki, bu zaman hazinedar katibinin oğlu Murad onun ellerini tutup “ağlama” deyip yalvardığı gibi göz yaşları da kururdu. Parmaklarını hafifçe (yüngülce) sıkıkan bu eller onu nice bahtiyar ederdi hemen o anda! Murad onun çocukluktan dostu idi. Onun da anası Can Bike'nin anası gibi Eski Yurt'dan idiler, bir elin kızları sayılırdılar.

Bir gün Emir Teymur'un [Timur] orduları (koşunları) Kırım toprağına girip Kırk Or kalesini kuşatmaya aldı. Emir ordusunun sayı-hesabı yok idi. Lakin onlar öyle bile kaleyi almaya acele etmiyorlardı. Emir övüne övüne (lovğa-lovğa) diyordu ki: Türkistan'dan buraya dek karşımda hiç kimse dayanmadı. Odur ki, şimdi ben bu galibiyetli orduyu korumalıyım. Siz kendiniz mecbur olup kadife yastık (məxmər balınc) üzerinde anahtarları (açarları) bana getireceksiniz. Başka çareniz yokdur, çünkü su ihtiyatınız tükendi. Mukavemet göstermektense, o akılsız başınızı taşa vurup patlatın. Artık düşünmenin vakti değil.

Emir evvelceden kaleye giden bütün su yollarını bağlattırmıştı.

Toktamış Han ise inadından el çekmiyordu. Halk takatten düşmüştü, amma düşmanın başına od [ateş] yağdırıyorlardı, eli silah tutmayanlar – yaşlılar [qocalar / kocalar] ve çocuklar iri taşları yardımlaşıp kalenin başına kaldırıp, oradan aşağı atıyorlardı. Kadınlar katran kaynatıyorlardı, iri kovalarda (dolçalarda) bu kaynar katranı yukarıdan aşağıya, işgalcilerin başına döküyorlardı. Lakin susuzluk kendi işini görüyordu. Hazan yapraklarının ağaçtan döküldüğü gibi adamlar susuzluktan nerde olursa düşüp kalıyorlardı. Anaların döşünün sütü de kurumuştur.

Hiç kimse dinleyip danışmıyordu. Her akşam ağız-ağıza verip ürüşen (hürüşən) itlerin de sesi gelmiyordu. Heyecana düşen Can Bike kendi dadısından (dayəsindən) ne kadar bu değişikliğin sebebini sormuşsa da (soruşsa da), zavallı (yazıq) dadı gözyaşlarını gizleyerek "hiç, nedir bilmiyorum" diye susup başını sağa-sola sallıyordu (yırğalayırđı).

Akşam oluyordu. Güneşin son ışıkları nakışlı pencerelerde bin kat bezekle yansıyordu. Birden kız sese irkildi (diksindi); camlara (şüşələrə) tıkırtıyla (tup-tupla) değen ham (kal) alça [kiraz] sesine pencereye yakınlaştı. Aceba (görəsən) onları kim atıyordu? Murad idi, ellerinde şimdi derdiğı [dərđiyi – topladığı] göğ [göy – ham] alçalardan var idi, onu çağırıyordu. Can Bike tez geri dönüp kapıdan çıktı, arka avluya (dal həyət) kaçtı, her iki ellerini uzatıp Muradın ellerinden tuttu. Nice gün idi ki, onu görmüyordu. Murad onun gözüne çok keyifsiz göründü (bikef dəydi), rengi de kaçmıştı.

"Can Bike, kalede içmeye su yoktur. Ben kale duvarındaki ince bir yarıktan diğər tarafta su olduğunu gördüm, o dar yarıktan ancak sen geçebilirsin", diye Murad onun kollarından yapışıp çekiştirdi (dartışdırdı). Can Bike kuruyup kalmıştı. Sarayın karşısındaki bağçada [bahçede] küçük kuyunun suyu onu kaledeki susuzluktan habersiz bırakmıştı (sahlanmışdı). Şimdice (indicə) birden-bire Muradın verdiğı haber onu sanki yere mıhladı, hareket etmeye dermanı (heyi) kalmadı. Lakin bu çok sürmedi (çəkmədi), o kendini topladı. Muradın ellerini sıkıp "kaçalım, götür beni o çeşmeye", diye onu acele ettirdi.

Onlar gizlice o yere (həmin yerə) yakınlaştılar. Bu hakikaten dar bir yarıktı idi. Duvar bir zamanlar (haçansa) çat vermiş [yarılmış], ilkbahar yağışlarından canlanan yeşil böğürtlen (böyürtkən) kolları [dalları] bu çatlağı (çat'ı) düşman gözünden gizlemişti. Sanki (lap) gizlemese ne olacaktı ki? Kalenin bu semti sarp (sıldırım) kayalar üzerinde dikilmişti. Duvarların üstünde nöbet beklerken (keşik çəkərkən) gözetçiler (qarovulçular) bile aşağı bakmamaya çalışıyorlardı. Şimdi bu iğneleri-dikenleri henüz berkimemiş [bərkiməmiş – sertleşmemiş] yumuşak böğürtlen kolunun altından doğrudan da

zayıf bir çeşme çağlıyordu. Murad deri tulukları [tuluq – tulum] da hazır etmişti, onlar öylece burada bir yana atılmıştı. O, kızın bu küçük ırmağa baktığını görüp, evvel kendim geçmek istedim, amma gördüm, ben bu yarıktan geçebilemem, o saat sen yadıma düştün, diye hem sevinç, hem de pişmanlıkla ona baktı. Can Bike bir gül yaprağı gibi ince, sarmaşık destesi gibi kırılğan (kövrək) ve esnek olduğunu taptaze duyumsadı, derhal sıvışıp (sivrişib) yarıktan öbür tarafa geçti, tulukları bir-bir doldurup Murada vermeye başladı. Lakin o, Muradın gösterdiği üzere (göstərişi ilə) bu tulukları yarısına kadar (yarıbayarı) dolduruyordu. İşte böylece deri tuluk bu dar yarıktan bir yumuşak giysi bohçası gibi kolaylıkla (asanlıkla) geçiyordu. Murad bu tulukları getirip meydandaki iri su teknesine (kolazına) döküyordu. Hiç kimse onları görmüyordu, fikir veren de yok idi, herkesin başı kendi derdine katışmıştı [qatışmışdı – takılmıştı; herkes kendi derdiyle meşguldü]. Murad bütün gece su taşıdı. Bir de gördü ki su havuzu ağzınaca dolup, şimdi o gerçek bir gölcüğe (gölməçəyə) benziyordu.

Tan ağarıyordu, onlar ise su taşımaktan yorulup usanmıyordular. Lakin öyle ki, güneş çıktı. Can Bike'ye öyle geldi ki, göğsündeki o çarpan (vurğun) kuş uçup gitti. Kız hatta sanki onun göğsünden öylece uçup giden o vefasız kuşu gördü de. Kuş güneşe doğru uçuyordu. Can Bike'nin sevdiği, bütün gece gözlediği güneşe. Hemen sinesinde o kuşun yuva saldığı [yuva yaptığı] yerde müthiş bir ağrı başladı. Kız ağrının gücünden dayanabilmeyip yere yıkıldı. O ağzı üstüne toprağı öyle kucaklayıp (qucub) uzanmıştı ki, sanki burada dincelmek, hem de toprağa derdini söyleyip hafiflemek (yüngülləşmək) istiyordu. Birazdan sanki yorgunluğunu atıp (yornuğunu alıb) kalkacaktı. Murad onun başının önünde oturup ağlıyordu, hiç kimseyi oraya çağırmaya cesaret etmiyordu (ürək etmirdi – yüreği yetmiyordu). Can Bike'nin ölümüne inanabilmiyordu. Lakin taş havuzdaki suyun güneş ışınları altında parıldadığını (bərq vurmasını) görmüşüldür. Adamlar birbirine müjde vere vere koşuyorlar, sudan içtikçe içiyorlardı. Sonra ağlayan Muradı görüp ona doğru yürüdüler, yere yüzükoyun (üzüqoyulu) yığılmış kızı çevirip onu tanıdılar. Çetin (bərək) korkuya düştüler: Han kızı Can Bike! Topluluk yalnız şimdi her şeyi anlayıp bu küçük zarif vücuda saygı sundular (təzim etdilər).

Vaktiyle Toktamış Han'ın lalası olmuş Zal Baba (denilene göre kalede ondan yaşlı kimse yoktu) ileri çıktı:

“Burada güzeller güzeli, Cennet bağçasının en hoş kokulu (ətirli / etirli – ıtırılı) kızılıgülü yatıyor. Camaat, onun güzel yüreği yaralı idi, şimdi her biriniz öz yüreğinizde ona en güzel yeri hazırlayın.”

Not: Günler, haftalar, aylar toplandılar, topalandılar [yığıldılar], kendi yerlerini yıllara verdiler, yıllarsa yüzyıllara çevrildiler. Şimdi yalnız gezergi konukların [gəzərgi qonaqların – turistlerin] tez tez yad ettiği Kırk Or'un (daha çok sonradan Çufut Kala adıyla anılır) harabelikleri arasında han kızı mozolesi de (mavzole – türbesi) durmaktadır. Bu, Can Bike'nin bir mucize gibi sağlam kalmış türbesidir. Onun hikayesini anlatacak (danışacaq) adamların artık biri de kalmamıştı.

Bu öyküyü bana bin yıllık fikir ve düşünmesini (düşüncəsini) bir anlığa da olsun terk etmeyen koca dağlar ve bir de o (həmin) asırların yaşıtı, mezarlığın tam (düz) yanında bu yaşı çok genç mezara gözetçi (pasiban) olan kolları yelpaze gibi açılmış kıvrım telli yalnız ağaç anlattı (danışdı).

Yazan: Minaxanım Tekleli (Minaxanım Təkləli)

Kaynak: Kaspi Gazetesi – 18 Mart 2010 (Sayfa: 13);

Ayrıca, Xalq-cəbhəsi [Halk Cephesi] gazetesinin 16 Temmuz 2014 tarihli web sayfası

Çeviren: Deniz Karakurt (Dəniz Qaraqurd)

KAZLARIN KİN ÇIKARTMASI

Yazan: Todur Zanet

Gagavuzca'dan çeviren: Deniz Karakurt

Çevirmen notu: Gagavuzca'nın söz dizimini ve cümle yapısını elden geldiğince koruyarak ve hatta bazı fiillerin çekimlenişinin özgün biçimine uygunluğunu sağlayarak gerçekleştirdiğim bu çeviride bazı sözcükleri de anlamlarını vererek aynen (bire bir) aktardım. Ayrıca belirtmek gerekir ki; "hem" sözcüğü Gagavuzca'da "ve" anlamında kullanıldığı için, kimi zaman çevirisini yapmama karşın bazı yerlerde ise anlam bozulmadığı için olduğu gibi bıraktım. Bence özel ve sıradışı bir yazıdır, üstelik son derece de keyifle okunmaktadır.

(Alegoriya anlatması)

Kaz Köyü'nde çok kaz vardı. Bu kazların olması da köye "Kaz" adını vermişti. Gerçekte onun adı "Yazlık Köyü" idi, ama kazlar hepsini [herkesi] artık alıstırdılar "Kaz Köyü" demeye, zira buraya gelen tüm insanları kaz sürüleri karşıladılar ve o sürüler rahat-rahat gezerdiler her yerde, nerede isterdilerse – her yerde, nerede yeşillik ve çaylamık otu [ayrık otu] ve semiz otu vardıysa.

Kaz Köyü'nün kenarından, köyün uzunluğuna bir derecik geçirdi. Ama şöyle oldu, hani köyün ve dere çayırının arasında bir şüşava [kuru – şose] yolu yapıldıydı da kazlar günde iki kere bu yolu geçirdiler: sabahleyin – dereye doğru kaçarak, akşamleyin de – yavaşçacık, iki tarafa sallanarak, eve doğru gelirdiler. Belki tüm şoförler bunu bilirdiler de, kazlara saygı duyarak, şüşavadan pek yavaş hem de kuşkulu [temkinli] geçirdiler – kazlara zarar vermemek için (deyni).

Yıllar boyunca kazların yaşamasında, sadece dereciğin suyunun akmasından başka birşey değişmezdi. Gün kalktığı zaman, köylülerin hepsi açardılar kümesleri de (proçkaları – çubuk, değnek; kapı sürgüsü) herbir avludan (auldan), patular [erkek kazlar] başta, birer kaz sürüsü sesli koşuşurlardı (kopuşardı) hem kanat çırpmalarıyla (düümelerinnän – dövmeleriyle) çabucak şüşavayı geçip, ötesinde (şüşava aşırı) bulunan dereciğe kaçıştırdılar (kaç-kaşardı). Burada, derecikte, dalıp, çırpınıp, paklanıp, sabah kahvaltısına (sabah ekmeklerine), hani otlamaya başlardılar. Otlamak birkaç saat sürerdi. Sonra, güneş gök göbeğine yetişince, kazlar da öğlenliklerini (üülenniklerini – öğle yemeklerini) yapmaya değin (deyni) yollanırdılar köyün parkına. Ama hepsi değil ya! Sade bir-iki sürü, hani parka yakın evlerde yaşayanlar. Kalan sürüler çayır içinde kalırdılar.

Köy parkını bu kazlar pek severdiler. O çimen için değil, hani orada ekiliydi, ama o rahatlık hem gölgeli serinlik için, orayı bulmaya giderdiler şüşava yolundan nice uzaklaşıp. Parkın çimenini kazlar otlamazdılar, daha çok onların üstünde yataydılar. Doğrusunun doğrusu şu ki, hani yol boyu ve çayır içinde çaylamık (ayrık otu) hem semiz otlarından sonra onların kursakları (guşaları) dop-doluydular da park çimenini yemeye sıra gelmezdi.

Nice de olsa, kazların ve köy parkının arasında bir dostluk ve saygı (saygılık) vardı. Kaz Köyü'nün insanları da buna alışmışlardı. Kimsecikler kazlara birşey demezdi hem de onları parktan dışarıya çıkarmazdı (kırlatmazdı).

Belli ki, kazların yerlerinde küçük dışkılar gibi şeyler de her yerlerde darmadağındı. Çünkü kazlar, kuş oldukları için, zorları geldiği zaman buldukları yerlerde ötürürlerdi [öttürürdiler – dışkılardılar]. Onlar daha çok bunları yapardılar derecik içine hem onun kenarlarına, çayıra. Ama ne zaman ki (açan) yollanırdılar eve ya da köy parkına, zorlarını orada da başarırdılar.

Köy parkının yanında bulunurdu köy derneğinin evi, ama kazlar hiç bir kere o evin önüne gitmezdi, sanki hissederek (sansın duyarak), hani oraya gitmek olmayacağını. Bu evde çalışanlarsa (işleyenlerse), öğlen vakti, bir yudum taze soluk almak için, sık-sık parka çıkardılar ve burada rahatlanarak, besili (besli) kazların uslu uyuklama dinlenmesiyle sürünün sıralamasına tanık olurdular: patu ortada – kazlar dolayında [çevresinde]. Kazlar da, köy derneğinin insanlarını ve başını da artık tanıyordular hem onları kısa “ga-ga-ga” bağırarak selamlardılar, neden sonra vakit ilerleyince (ileri doğru) uyuklardılar.

Kazlar hiç bir kere sıslamazdılar [tıslamazdılar]: ne köylülere, ne köy derneğinin işçilerine, ne de başka, eğer yabancı da olsa, bir insana. Bu düzen yıllardır kurulmuştu ve boy boydan [soy soptan], genetik nedeniyle, kazdan kaza geçirdi. O düzeni de bozacak kimse yoktu, zira köyceğiz küçüktü hem merkezlerden uzakta bulunurdu, insanı da cana yakındı hem de zararsızdı. Bir şüphesiz husus var nice demeye, hani kazlar da Kaz Köyü'nün köylüleriydi.

Ama, amanın aması da olur!

Bir gün, Allah mı, başkası mı, neredense yollamıştı, yoksa (osa) kendisi mi yollanmıştı, Kaz köyüne bir “büyük çorbacı” insanını [çorbacı: patron, işveren]. Onun arabası (maşinası) yavruşka [firtına / kasırga] gibi geçti köyün şüşavasından, daran-peran [darmadağın, permeperişan] ederek kaz sürülerini, hani tam yollandıkları anda çayırdan parka doğru. İki sürünün patuları da, belki köyün ömründe (yaşamasında) ilk kere, büyük ve sert sıslamakla geçirdiler bu bağı koparmış (sincirdän kopma) arabayı. Arabaysa köy derneğinin yanında durmuştu (durgundu) da onun içinden çıktı bir tantlalı [şatafatlı] giyimli hodul [mağrur] “büyük çorbacı” insanı. Kimdi o – patuların hiç umurunda da değildi. Onlar da, sürülerini toplayıp, gene parka doğru yollandılar.

Parka ulaştıkları (etiştikleri – yetiştikleri) zaman, sürüler kendi yerlerine yerleştiler de yine, nice de her defa olduğu gibi, parkın serinliğinde uslu uyuklamaya başladılar. Kazlar bir uyku uyudular, sonra bir daha, ama köy derneğinin insanları, niçinse, parka gelmezdi, besbelli çok işleri vardı.

Aradan haylice vakit geçti, ne zaman ki parkın girişinde peydahlandılar köy derneğinin başı birkaç yardımcısıyla ve o arabadan çıkan o insan, korumasıyla birlikte. Patular bilirdiler, hani o koruma, çünkü hesap aldıldılar, hani o hep kanatlarını yayar bu insanın üstüne.

Ne zaman ki, bütün bu alay, arabadan çıkan o insanın önderliğinde girdi park içine, o insan, kazları göstererek, başladı sert takazalamaya [azarlamaya] köy derneğinin başını ve ziyancılarını (zaametçilerini – zahmetçilerini; diğer anlam: hizmetçilerini) o nedenle, hani köylüler için yapılan bu parkta bu kuşlar bulunurlar da park yerini ne ederler (nestederlär). Köy çorbacısı [patronu] uğraşır (savaşırdı) anlatmaya, hani kazlar da bu köyün köylüleri, ama insan işitmeyi istemezdi, çok (may – pek, çok) bağırarak emir vererek kazları kovsunlar buradan. Alaydan ayrıldı bir insancık da, sürülerin yanına yaklaşır, yalpak (nazıkçe, usulca) dedi ki kazlara: “Hadi, şimdilik gidin buradan! Sonra yine gelirsiniz!” Sonra o insancık, ellerini yayararak, başladı kazları park dışına kovmaya. Patular anlamazdılar niçin olur bu, ama insancığın çoktan bildikleri için, ister-istemez dinlediler (seslediler) onu. Park içinden çıkarken patuların birisi çevirdi kafasını alaya doğru da gördü arabadan inen o “büyük çorbacı” insanın suratında fasıl ve sinsisi (titsi – titretici) bir gülümseme...

Kazlar çıktılar parktan da, şüşavayı terkedip (ayıkırılıp – başka bir tarafa yönelip), çayırın kenarında yerleştiler, ikide-bir de kafalarını kaldırıp hem bakarak ne oluyor şüşavadan öte yanda diye...

Şüşavadan öte yanda ise işler uslanmaya başlamıştı. “Büyük çorbacı” insanın başkanlığında parkı oradan-oraya gezip, alay döndü köy derneğinin evine de, eşiklerden geçip, ev içinde kayboldu. Birazdan oradan çıktı bir adam da arabanın şoförünü çağırdı...

Kazlarsa biri bile kıpırdamazdılar. Onlar yatardılar şüşava boyu çayırın kenarında da durmaksızın hep bakardılar köy derneğinin evine doğru hem onun önünde duran arabaya. Birazdan patuların birisi kendi kaz dilinde ne dediyse kazlar biri-biri ardı dizilip, patu başkanlığında, yollandılar arabanın yanına. Yetiştigiyle arabanın yanına patu, “ga-ga” deyince, kazlar durdular. Sonra patu bağırır “ga-ga-ga” diye, tüm kazlar başladılar çımkırmaya [haykırmaya] arabanın dolayında. Bu çımkırma [haykıрма] sırası bitince, patu gene “ga-ga” dedi de kazlar, asker gibi biri-biri ardı patunun ardına dizilip, yollandılar şüşavanın öte yanındaki eski yerlerine de topluca yattılar orada.

Aradan bunca vakit geçti. Hava başladı bozulmaya. Gökte peydahlandı birkaç bulut. Nereden-nereye rüzgarcık da (Lüzgercik) çıktı – gitgide o da güçlendi. Kazlar sokmuştu kafalarını kanatlarının altlarına da öyle uyuklardılar. Sadece (salt) patu uyumazdı. O, bir bekçi gibi, durmaksızın (durmamasına) hep bakardı köy derneğinin evinin kapısına. Birden kapı açıldı da şen şamatalıkla insanlar dışarı çıkmaya başladılar. Patu hemen “ga-ga” dedi de tüm kazlar, kafalarını kanatlarının altından çıkarıp, başladılar (çekettilər – çekettiler) izlemeye o insanları.

Rüzgarsa (Lüzgärsa) güçleniyordu. Onun esmesinden “büyük çorbacı” insanı sendeliyordu. Eşikler bittiğinde [eşikten çıktığında] koruması istedi cenaplarına yardımcı olmaya da uzattı elini. İnsansa o eli iterdi de bastığıyla kazların saçtığı o küçük dışıkların birisine, ayağı kayıp buruldu [burkuldu] da tam topuzundan kırıldı. İnsan acıdan bağırır. Bu bağırmanı işiten kazlar, bire-bir “ga-ga-ga” bağırarak ve araba tarafına doğru sıslayarak, kanatlarını döverek döndüler de kaçarak kendilerini dereciğin suyuna bıraktılar (basettiler).

Yazan: Todur Zanet

Tarih: 25/09/2021

© Deniz Karakurt

Kaynak: Ana Sözü Gazetesi; № 17-18 (780-781)
Yayın Tarihi: 30 Eylül (Ceviz ay / Sentabri) - 2021

Çeviren: Deniz Karakurt